STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01122

HAVER NAHMAN

Israel Joshua Singer

Permanent preservation of this book was made possible
by Louis & Mildred Sklar
in memory of
Sylvia & Hyman Lerman and Bessie Sklar

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

חבר נחמן

ווערק פון י. י. זינגער

פערל (דערציילונגען) — 1923

אויף פרעמדער ערד (דערציילונגען) — 1923

שטאָל און אייזן (ראָמאַן) — 1927

נײַ־רוסלאַנד (רייזע־איינדרוקן) — 1927

יאָשע קאַלב (ראָמאַן) — 1932

די ברידער אשכנזי (ראָמאַן) — 1937

פרילינג (דערציילונגען) — 1937

חבר נחמן (ראָמאַן) — 1938

משפחה קאַרנאָווסקי (ראָמאַן) 1943

פון אַ וועלט וואָס איז נישטאָ מער — 1946

דערציילונגען — 1949

חבר נחמן

ראָמאַן

אין דריי טיילן

פון

י. י. זינגער

פאַרלאַג מתנות ניו יאָרק

אַרויסגעגעבן פון
פאַרלאַג מתנות
ביים שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

KHAVER NAKHMAN

Comrade Nakhman

Novel

By I. J. Singer

צווייטע אויפלאַגע, 1959

Copyright, 1938
By I. J. Singer
New York, N. Y.

שער־בלאַט געצייכנט פון ע. מ. ווײַנער

Published by
Farlag Matones
41 Union Square
New York 3, N. Y.

Printed in USA
FUTURO PRESS, Inc.

200

ערשטער טייל

קאַפּיטל איינס

כאָטש עס איז נאָך פרי און פון די לאַנגע שאָטנס פון די ביימער קען מען זען, אַז עס איז נאָך היפּש ווייט צו מיטאָג־שעה, שרפהט שוין די זון מיט אַ העליש פייער די פלאַכע פוילישע ערד. די קרומע איינגעהויקערטע ביימער אויף די וועגן שטייען פאַרגליווערטע. קיין איין בלעטל רירט זיך נישט אויף די צווייגן. מ׳הערט נישט קיין צוויטשער פון קיין פויגל אַפילו. די אַלטע ווינט־מילן שטייען שטאַר. זייערע פליגל, אויסגעלאַטעטע מיט דאַרע שינדלען און צעבראָכענע ברעטלעך, זיינען אָן באַוועגונג. בלויז די פעלד־גרילן אין די טרוקענע לאַנקעס האַלטן אָן זייער שטענדיק גרילצן, וואָס ווערט איבערגעריסן פון זשומענדיקע פעלד־שפּרינגער מיט קלאַנגען ווי זיי וואָלטן געשניטן גראָז. אויף אַ שפּיץ פלאַקן פון אַ סטויג היי שטייט אַ בושל אויף איין לאַנגן דינעם פוס און דרימלט פון מידקייט און היץ.

אויף די געשלענגלטע סטעזשקעלעך, וואָס טיילן אָפּ די פעלדער פון שמאָלן זאַמדיקן שליאַך, גייט אַ געבויגענער, מיט אַ געלאַטעטן זאַק אויף די פּלייצעס, אַ שוואַרץ־בערדיקער באָרוועסער ייד. דער קאָפּ איז ביי אים אַזוי נידעריק געזונקען צו דער ערד, אַז די פאַרשטויבטע באָרד זיינע דערגרייכט ביזן שטריקל, וואָס גאַרטלט אַרום זיינע לענדן. דאָס צייגענע כאַלאַטל זיינס איז אָפּגעשאָסן פון זון און פון אַלטקייט. פון זיין טוכן היטל, וואָס אַמאָל איז עס געווען שוואַרץ און איצט האָט עס מער נישט קיין באַ־שטימטן קאָליר, רינען אַנגעסטן איבער זיין ברוין־קנאַכיק און אויסגעשמיסן פּנים. די זון קריכט אַרונטער אין זיינע גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס אַפילו צווישן יידן זעט מען זעלטן אַזאַ טיפן שוואַרצן קאָליר. כאָטש די סטעזשקעס זיינען האַרט ביי די פעלדער, האָט זיי די זון אַזוי אָנגעגליט, אַז זיי בריען די טריט פון באָרוועסן גייער.

— אוי, אַ חמימה, טאַטע זיסער אין הימל! — מורמלט דער גייער צו זיך אַליין און קוקט אַרויף צום הימל, דעם רונדן און גרויסן, אין וועלכן די זון גיסט טייכן צעשמאָלצענעם זילבער.

כאָטש עס איז שוין שיינע שעהן זינט דער גייער איז אויף זיינע פיס, פון די ערשטע מאָרגן־שטראַלן אָן, האָט ער נאָך גאָרנישט אין זיין מויל געהאַט. נישט דערפאַר, ווייל ער האָט נישט געהאַט וואָס צו עסן. אין זיין געלאַטעטן זאַק, וואָס איז פול מיט ווייבערישע פּאַרטעכער, בייטשלעך גלעזערנע קרעלן, גרינע זייף, בלעכענע פינגערלעך, אַ חוץ אַ האָזן־פעלכל, אַביסל אַרבעס און קאַרטאָפל, איז אויך דאָרט דאָ ברויט, דאַר, שוואַרץ ברויט,

אַ שמאַטקעלע זאַלץ און אַ קנאָבל, אַנצורייבן דאָס ברויט. אָבער דער גייער קען נישט עסן דאָס ברויט זיינס, כאָטש דער הונגער פייניקט אים, ווייל ער האָט נאָך נישט געדאַוונט היינט.

אין דער שטאָל, וואו אַ פויער האָט אים געלאָזט איבערנעכטיקן די נאַכט, זיינען נישט נאָר געשטאַנען פערד, נאָר אויך חזירים, אָפּגעצוימט בלויז מיט אַ צוויי ברעטלעך. און דער דאָרפסגייער מאַטעס פון פּיאַסק האָט נישט געקענט פועלן ביי זיך אַרויפצוכאַפּן טלית און תפילין און דערמאָנען גאָטס נאָמען אין אַזאַ אומריין אָרט. געמיינט האָט ער, אַז אויפן וועג וועט ער געפינען אַ ריין אָרט און אַ שטילס, כדי אָפּצודאַוונען ווי אַ ייד. אָבער אַזאַ אָרט האָט זיך נישט געמאַכט: אָדער פאַסטעכער האָבן זיך געפונען אויף די לאָנקעס, וואָס פאַר זיי קען מען נישט דאַוונען, ווייל זיי שפּאָטן און רייצן די הינט אָן, אָדער יויזלעך הענגען אויף צלמים, וואָס עס איז נישט גלייך צו זאָגן אַ יידיש וואָרט דערלעבן.

מאַטעס, דער דאָרפסגייער, האָט זיך די אויגן אויסגעקוקט, אָבער וואָס מער ער האָט געזוכט, אַלץ ווייניקער האָט ער געפונען. דאָס לאַנד אַרום איז געווען פלאַך, מיט שיטערעביימער, אָן אַ בערגל, אָן אַ קוסט. אַלץ איז געלעגן ווי אויפן האַנטפלאַך אויסגעלייגט. גאָרנישט איז געווען הינטער וואָס זיך צו באַהאַלטן פון מענטשנס אויג. ער האָט שוין געזען, אַז וואַרטן איז נישטאָ אויף וואָס: אי עס ווערט אַלעמאָל שפּעטער, אַזוי אַז עס קען נאָך איבערגיין דער זמן־תפילה, אי די כוחות הויבן אָן פאַרלאָזן אָן שפּייז. האָט מאַטעס אַראָפּגעלאָזט דעם זאַק פון די פּלייצעס, אַוועקגעלייגט דאָס אָדערדיקע שטעקעלע, וואָס ער האָט אָפּגעריסן פון אַ צווייג, כדי אָפּצויאָגן זיך פון הינט, און, אָפּווישנדיק מיט דער פּאָלע דאָס נאַסע אויסגעווייקטע פּנים, האָט ער זיך גענומען צוגרייטן צו תפילת־שחרית.

קודם כל האָט ער אָנגעטאָן אויף זיינע פּיס די צעריסענע שטיוול, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַרוואָרפן אויף דעם אַקסל; וואָרים עס איז נישט קיין כבוד פאַר גאָט צו דאַוונען באָרוועסערהייט. דערנאָך האָט ער געוואַשן די הענט אין טייכל, איבערשרעקנדיק די פיש. ער האָט אַרויסגענומען פון געלאַטעטן זאַק דעם געלן צעריסענעם טלית און איינגעהילט זיך אין אים. ער האָט אָפּגעדעקט די האַנט און געלייגט תפילין, גרויסע, אַלטע און מאַטע, בינדנדיק שטייף די דאַרע רצועות אין פלייש אַריין. דערנאָך האָט ער אויסגעזוכט, לויט דער זון, די מזרח־זייט, וואו דער בית־המקדש איז געשטאַנען אין ירושלים, און, פאַרמאַכנדיק די אויגן, פרום געבעטן צו גאָט.

ביים גאַנצן דאַוונען איז קיינער נישט פאַרבייגעגאַנגען, ערשט אין מיטן שמונה־עשרה, ווען ער האָט געהאַלטן ביים זאָגן, זיינען פאַסטעכער אָנ־געקומען מיט קי, אַנצוטרינקען זיי ביים טייכל. זעענדיק דעם שוואַרץ־בערדיקן מענטש, איינגעהילט אין אַ פרעמדער הילע מיט פּאַסן און מיט רימענס אַרום קאָפּ און האַנט, האָבן זיי תחילת אויסגעגלאָצט די בלויע אויגן פון אונטער זייערע פלאַקסענע אַראָפּגעלאָזטע גזשיווקעס אַרויס, און זיך

געצלמט. באַלד איז זי אַ געלעכטער באַפאַלן. זייער פרעמד און לעכערלעך האָט אויסגעזען אין זייערע העלע אויגן דער שוואַרץ־בערדיקער מאַן אין זײַנע פרעמדע געבעט־קליידער אויף דער קאַטוילישער ערד, שאָקלענדיק זיך און בעטנדיק. זיי האָבן דערפאַר שטיינדלעך אויסגעזוכט און אויף אים געוואָרפן, צוזינגענדיק שפּאָט־לידער:

זשיד, זשיד, כאַלאַמיד —\
דיין גלויבן איז פון אַ הונט,\
אונדזער גלויבן איז שיין און איידל,\
קוש דעם טייוול אונטערן ווײַדל...

מאַטעס האָט זיין תפילה נישט איבערגעריסן. נישט ער האָט געטאָרט אויסגיין אין מיטן שמונה־עשרה, נישט ער האָט געטראַכט זיך קעגנצושטעלן זײַנע פאַרפאָלגער; וואָרים ער האָט געוואוסט, אַז צוליב די זינד פון די אָבות, וואָס זיינען פון גאָט פון ישראל אַוועק צו דינען פרעמדע אָפּגעטער, זיינען יידן אין גלות פאַרטריבן צווישן פעלקער צו שפּאָט און צו שאַנד. ער האָט דערפאַר נאָך שטאַרקער צוגעמאַכט די שוואַרצע אויגן זײַנע און הייס געבעטן גאָט, ביים „ותחזינה עינינו", ער זאָל אויפבויען די הייליקע שטאָט ירושלים גיך אין אונדזערע טעג. די פאַסטעכער איז מיאוס געוואָרן דאָס שפּאָטן און זי זיינען אַוועק ווייטער מיט זייער פי.

נאָכן דאַווענען האָט מאַטעס צוריק אויסגעטאָן די שטיוול און אַוועק־געזעצט זיך אין גראָז עסן אָנבייסן. ער האָט ווידער געוואַשן די הענט. פון געלאַטעטן זאַק, פון צווישן פלאַקס, פעלכלעך און אַנדערע זאַכן, האָט ער אַ רעפטל דאַר, שוואַרץ ברויט אויסגעזוכט, אַ שמאַטקעלע זאַלץ, און געמאַכט אַ ברכה צו גאָט, וואָס האָט באַשאַפן ברויט פון דער ערד. דערנאָך האָט ער אָנגעריבן צוויי פייער־שטיינדלעך, אַביסל אויסגעטריקנט גראָז און צווייגעלעך אָנגעצונדן און עטלעכע קאַרטאָפל אין פייער געבראָטן. וואָסער האָט ער אָנגעשעפּט מיט ביידע הענט אין טייכל און צום ברויט פאַרטרונקען. נאָכן עסן האָט ער ווידער געוואַשן די הענט און געבענטשט גאָט פאַר זיין גענאָד, וואָס ער שפּייזט די גאַנצע וועלט אין זיין דערבאַרעמקייט.

— רבונו של עולם, — האָט ער ווידער אַ מורמל געטאָן, אויפהויבנדיק דעם זאַק איבערן אַקסל, וואָס איז אויסגעריבן פון דער משא, — טאַטע זיסער!

און מיט באַנייטע כוחות געלאָזט זיך אין וועג, פון דאָרף צו דאָרף, צו זוכן ברויט פאַר זיך און זיין הויזגעזינד.

— גאָט, העלף! — האָט ער באַגריסט די פויערים אויף די פעלדער און די פויערטעס ביי די געפלאָכטענע פּלויטן.

כאָטש ער האָט אונטערטעניק באַגריסט יעדן פויער און אַפילו אַראָפּ־גענומען פאַר זיי דאָס היטל פון קאָפּ, ווי פאַר פּריצים, האָבן די פויערים

מיט פאַרכמורעטע אויגן געקוקט אויף דעם ייד מיטן זאַק זיינעם. די ערד אין דער געגנט איז געווען אַ שלעכטע, אַ זאַמדיקע, וואו קאָרן וואַקסט שיטער, קאַרטאָפל קומען־אויף שפּעט און קליין און די קי זיינען דאַר און ווייניק־מעלקנדיק פון דער מאַגערער פּאַשע. יעדן פאַרן־שניט קומט אויס צו־צוהונגערן. און זיי האָבן דעריבער נישט גערן געזען דעם הענדלער מיטן זאַק, וואָס רייצט אויף ביי די ווייבער און טעכטער זייער ווייבערישן קויף־לוסט.

— גיי מיט גאָט, מאַטעס, — האָבן זיי אים געזאָגט, פאַרשטעלנדיק די טירן פון די שטיבלעך, די ווייבער זאָלן אים נישט דערזען.

מאַטעס איז געגאַנגען ווייטער פון הויז צו הויז. די הינט אויף די קייטן האָבן זיך געוואָרפן אין צאָרן און אין בילעריי אויף זיינע שאָקלענדיקע לאַנגע פּאָלעס, וואָס רייצט זיי אַזוי אויף.

— טיכלעך, פאַרטעכער, קרעלן, נאָדל־פאָדעם, שפּיגעלעך, זייף, — האָט ער געררופן פאַר די געפלאָכטענע פּלויטן פון די הייזער, — ביליק, גוטע מענטשן.

ביים לעצטן הויז האָט מען אָנגעקלאַפּט צו אים דורך אַ פענצטערל מיט פיר קאָלירנדיקע שייבעלעך.

אַן אויסגעוואַקסענע פלאַכע שיקסע מיט אַ רויט טיכל אויפן קאָפּ האָט אים געעפנט די טיר.

— ייד, בויג איין דעם קאָפּ, — האָט זי געוואָרנט, — די טיר איז נידעריק, און דאָס היטל טו אויס פאַר די הייליקע בילדער.

מאַטעס האָט אַראָפּגעוואָרפן דעם זאַק פון די פּלייצעס און אים אויפ־געבונדן. די שיקסע, אַ כלה פאַר דער חתונה, האָט אָנגעמאָסטן זיך אַ ברייט פאַרטעך, אַ שנירל גלעזערנע קרעלן און אויך אַ צינערן געגילט פינגערל.

— קיין געלט האָב איך נישט, — האָט זי געזאָגט, — אָבער אַביסל פלאַקס קען איך דיר געבן.

— פלאַקס איז אויך גאָטס גאָב, — האָט מאַטעס געענטפערט, ווישנדיק דעם שווייס פון פּנים.

די שיקסע האָט אויך געוואָלט קויפן אַ ניי צלמל און אַ רויזן־קראַנץ, כדי צו ציילן די שוואַרצע קרעלן אין קירך ביים געבעט, אָבער מאַטעס האָט דאָס אין זיין זאַק נישט געהאַט. כאָטש פּויערטעס האָבן זיך אָפט אויף די זאַכן געפרעגט, האָט זיי מאַטעס נישט געהאַלטן. ער האָט מורא געהאַט פאַר גאָט צו האַנדלען מיט צלמים און יויזלעך, ווי אַנדערע דאָרפסגייער. די פּויערטע, צופרידן מיט די מציאות, וואָס זי האָט איינגעהאַנדלט, האָט אַרויסגענומען אַן איבעריקן הילצערנעם לעפל און אָוועקגעלייגט אויף דער באַנק אין מיטן שטוב, אויף וועלכער זי האָט געגרייט מיטאָג אין צוויי גרויסע ערדענע שיסלען, אין איינער קאַרטאָפל און אין דער אַנדערער זויערמילך. ווען אַלע אין שטוב האָבן זיך שוין איבערגעצלמט און גענומען די לעפל אין די הענט אַריין צו עסן פון איין שיסל, האָט די באַלעבאָסטע אויך

מאַטעסן אַ שוואַרצן הילצערנעם לעפל צוגעטראָגן און געהייסן צוגיין צו דער באַנק.

— אַ גאַסט אין שטוב, גאָט אין שטוב, — האָט זי געזאָגט, — כאָטש אַן אומגלויביקער.

מאַטעס האָט זיך באַגאָסן מיט רויטקייט און נישט גענומען דעם לעפל אין האַנט.

— גאָט זאָל באַצאָלן פאַר דעם גוטן האַרץ, — האָט ער געזאָגט, ציענדיק אַריין די ריחות פון געקעכטס, וואָס ער האָט אַ גאַנצע וואָך נישט געהאַט אין זיין מויל, פון מאַנטיק אָן, ווען ער לאָזט זיך אַרויס אין די דערפער.

די גויע האָט פון אים געלאַכט.

— נאַרישער ייד, — האָט זי געזאָגט, — דאָס איז אָן חזיר, בלויז קאַרטאָפל און זויערמילך. די קישקעס וועלן דאָך דיר פאַרדאַרט ווערן פון בלויז טרוקנס.

מאַטעס האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

— עסט מיט אַפּעטיט, באַלעבאָסטע, — האָט ער געמורמלט, — אַ ייד טאָר נישט־כשרס נישט עסן, אַזוי האָט גאָט באַפוילן.

אַפילו קיין שטיקל קעז האָט ער נישט געוואָלט נעמען. בלויז אַ בינטל יונגע ציבעלעס האָט ער גענומען אַ מתנה. דערנאָך האָט ער פאַרבונדן דעם זאַק, אַ קרעכץ געטאָן ביים אויפהויבן אים, ווייל ער איז שווערער געוואָרן צוליבן פלאַקס, און געלאָזט זיך זיין וועג אַהיים קיין פיאַסק.

די זון איז ערשט געשטאַנען אין מיטן הימל, אָבער מאַטעס האָט שוין מער נישט אָפּגעשטעלט זיך ביי די דערפער אין וועג, נאָר געגאַנגען גלייך אַהיים אין שטאָט.

עס איז געווען פרייטיק, דער טאָג ווען ער גייט אַהיים אויף שבת צו ווייב און קינדער, צו יידן, און ער האָט געוואָלט אָנקומען צו דער צייט, אַ שטיק פאַר ליכט־צינדן נאָך. כאָטש ער האָט געהאַט אַ היפּשן מהלך צו גיין, דערצו נאָך מיט אַ שווערן זאַק אויף די פּלייצעס, האָט ער געפילט אַ פרייד אין האַרצן, וואָס ער גייט אַהיים. דער שבת איז געווען דער איינציקער גוטער טאָג אין זיין שווער לעבן. אַ גאַנצע וואָך איז ער געגאַנגען איבער די דערפער, געווען צווישן גוים, געגעסן טרוקנס, גענעכטיקט אין שטאַלן און אין שייערן, געשלעפּט דעם זאַק אויף די פּלייצעס. נישט ער האָט געזען ווייב און קינדער, נישט ער האָט געקענט אויסריידן אַ יידיש וואָרט, נישט ער האָט געקענט אָפּדאַווענען במנוחה. אין די פערדישע שטאַלן האָט ער אָפט געמוזט אָנטאָן טלית און תפילין. די תמעוואַטע קי האָבן זיך צוגעהערט צו זיין קריאת־שמע לייענען ביינאַכט, אויסגעשפּיצט די אויערן צו זיינע שמע־ישראלס, דער עיקר ווען ער פלעגט לאַנג און הויך ציען דעם „אחד“. מאַטעס האָט דעריבער אַ גאַנצע וואָך אויסגעקוקט שוין אויף דעם פרייטיק, ווען ער גייט צוריק אַהיים אויף שבת.

— טאַטע זיסער, עס זאָל נאָר נישט רעגענען! — האָט ער געבעטן ביים צעשרפּטן הימל.

כאָטש דער זאַק האָט געדריקט, איז מאַטעס געווען צופרידן מיט זיין שווערקייט. ער האָט געהאַט אין אים פון אַלע מינים, פון עטלעכע אייער, וואָס ער האָט געקראָגן פאַר נאָדל־פאָדעם, ביז קאַרטאָפל פאַר דער שטוב, ביז אַביסל אַרבעס, ביז אַ פעלכל און פלאַקס, וואָס ער וועט קענען פאַרקויפן פאַר עטלעכע גילדן. כדי אַנצוקומען פריער, האָט ער אפילו וויניק געשטעלט זיך אָפּרוען. ער האָט בלויז אָפּגעווישט מיט דער פאָלע דעם שטערן פון שוויס און געאיילט זיך ווייטער, קוקנדיק צום וועג צי עס פאָרט נישט אַמאָל פאַרביי אַ היימישער פויער, וואָס זאָל אים לאָזן אַרויפכאַפּן זיך אַ שטיק וועג אויפן וואָגן.

די זון האָט געגליט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די הילצערנע צלמים אויף די וועגן זיינען געשטאַנען אויסגעבויגענע און פאַרדאַרטע. די פּאַפּירענע בלומען צופוסנס די הענגענדיקע נאַקעטע יעזוסלעך האָבן זיך געסמאַליעט אין דער היץ. מאַטעס האָט אויסגעמיטן צו קוקן אויף זיי.

אַ שטיק פאַר נאַכט איז ער אַנגעקומען קיין פּיאַסק. ער האָט הינטערן שטעטל אָנגעטאָן די צעריסענע שטיוול, ווייל עס פּאַסט נישט פאַר אַ יידן צו ווייזן זיך אַ באָרוועסער צווישן יידן, און אַריין אין מאַרק. איבער דעם גרויסן קיילעכדיקן מאַרק, באַזעצט מיט סעדעכעס, זיינען ווייבער ערב־שבת־דיק געלאָפן און געאיילט. יידן מיט וועש איינגעוויקלט אין קעשענע־פאַטשיי־לעס זיינען געלאָפן געגאַנגען אין מרחץ. דער הויכער, דאַרער, שטאָטישער חזן איז אומגעגאַנגען מיט דער גרויסער בלעכענער פושקע צונויפנעמען חזנות־געלד. מאַטעס האָט אים אַריינגעוואָרפן אַ גראָשן און, אונטערהויבנדיק דעם זאַק אויף די פּלייצעס, אַרויס צום הקדש־געסל, וואו זיין געדונגען שטיבל איז געשטאַנען.

אַביסל פאַר דער טיר איז אַנטקעגנגעגאַנגען אים זיין ווייב שרה, אַ יידענע אַן איבערגעוואַקסענע און אַן אויסגעדאַרטע. דאָס פאַרשלומפּערטע קלייד איז געווען ביי איר פאַרשטעקט אין דער הויך און די שלאַף־קאַפּקע איז געלעגן צו לויז אויף איר דין־געשוירענעם קאָפּ, פול מיט טרעפּ פון שלעכטן שערן. מיט אויסגעהאַרעוועטע בלאַסע הענט האָט זי אַראָפּגענומען דעם שווערן זאַק פון מאַנס פּלייצעס און מיט אַ ברעג פאַרטעך אָפּגעווישט אים דעם שוויס פון זיין שטערן.

— וואָס מאַכסטו, מאַטעס? — האָט זי אים געפרעגט, ווי יעדער וואָך, ווען ער קומט צוריק פון די דערפער.

— וואָס מאַכסטו, שרה, און די קינדער? — האָט מאַטעס צוריק גע־פרעגט און איז מיט מידע טריט צוגעגאַנגען צו דער טיר, קושנדיק די אויסגעפּלעקטע מזוזה, וואָס איז מיט פאַרראָסטעטע נעגל צוגעשלאָגן צום ביישטידל.

די קינדער, אָפּגעריסענע, צעשויבערטע מיידלעך מיט שמוציקע באַר־

וועסע פיסלעך, האָבן אַרומגערינגלט דעם זאַק און געזוכט עפּעס פאַר זיך. אָבער מער ווי אַ יונגע ציבעלקע מיט אַ גרינעם לאַנגן בלאַט האָבן זיי נישט געפונען וואָס צו קייען. זיי האָבן גיריק געגעסן די ציבעלע. שרה האָט זיך געבויגן איבער דעם אויוון, דעם שוואַרצן און פאַררויכערטן, אויף וועלכן פרייסן זיינען אַרומגעקראָכן, און געזוכט אין די שוואַרצע אייזערנע טעפּ.

— מאַטעס, — האָט זי אַרויסגעברומט פון פייער אַרויס — אפשר ווערסטו עסן אַביסל באַב, וואָס כ'האָב אָנגעגרייט אויף שבת? האָסט אַ גאַנצע וואָך קיין לעפל וואַרעמס אין מויל נישט געהאַט.

מאַטעס האָט געטרונקען וואַסער פון פאַרראָסטעטן בלעכערנעם שעפּערל און אָפּגעזאָגט זיך פון עסן. כאָטש ער איז קיין למדן נישט געווען, האָט ער געוואוסט פון די עברי־טייטש ספרימלעך, אַז פרייטיק דאַרף מען וואָס וויניקער עסן, כדי מען זאָל עסן מיט אַפּעטיט די שבתדיקע מאכלים צו דער סעודה. דערצו איז געווען שפּעטלעך, אַ פּאָר שעה בלויז פאַר ליכט־צינדן און ער האָט נאָך געוואָלט אַריינכאַפּן דאָס מרחץ, כדי אויסצוואַשן זיך פון שטויב און וואָכעדיקייט פון דער וואָגלענדיקער וואָך.

— גיין, וועסט מיר געבן אַ העמד, שרה — האָט ער געזאָגט, אויס־ווישנדיק מיט דער פאָלע די שוואַרצע באָרד, וואָס ער האָט פאַרגאָסן מיט וואַסער ביים טרינקען.

שרה האָט אים דערלאַנגט אַ העמד, אַ געלאַטעטס, אַ שוואַרץ־געוואַשנס, מיט אַ גלעזערן קאָלירט קנעפּל ביים האַלדז, וואָס האָט בלויז אַ ליאַמעוקע אַרום, נישט קיין קאָלנער. צו דעם העמד האָט זי אים צוגעגעבן אַ דרייער, אַ גרויסן און אַ גלאַטיקן, וואָס זי האָט געהאַלטן גרייט פאַר איר מאַן פאַר־שטעקט אין שטרוי־זאַק, אָנגעגרייט אויף באָד־געלט.

אין פאַרעדיקן באָד, וואָס איז געווען גליטשיק, ענג און פינצטער, האָבן קאַלטע טראָפּנס געטריפט פון באַלקן. נאַקעטע יידן האָבן געשמיסן זיך, געגאָסן וואַסער אויף אָנגעגליטע שטיינער, געשריגן פון הנאה. אַ פאַרשעמ־טער מיט זיינע צעריסענע קליידער און שוואַרץ העמד, האָט מאַטעס גיך אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די מלבושים אין אַ ווינקל און געזוכט אַן אָרעמאַן, אַ גלייכן צו זיך, ער זאָל אים אויסשמייסן מיטן שיטערן בעזעמל, וואָס דער בעדער האָט אים פאַרן דרייער געגעבן.

— אַי, גוט, גוט — האָט ער געזיפצט פון תענוג, אַרויספאַרענדיק פון זיינע ביינער און הויט די גאַנצע מידקייט, שטויב און שוויס פון דער וואָך.

מיט אויסגעשמירטע שטיוול אין טראָן צו פאַרדעקן זייערע לאַטעס און לעכער, מיט דעם שוואַרצלעכן געלאַטעטן העמד, פאַרשפּיליעט מיטן קאָלירטן קנעפּל, מיט אַ גרינלעכער, שמאָלער, אויסגעוואַקסענער שבתדיקער קאַפּאָטע, נאָך פון דער חתונה, מיט קנעפּלעך פון אַלערליי גרויס און קאָליר, מיט לאַטעס איינגענייט אין די עלנבויגנס, איז ער געגאַנגען דערנאָך אין שול מיטן צעשאָטענעם סידור אונטערן אָרעם. ביי דער טיר, ביים קופּערנעם

האַנט־פּאַס, וואו מ׳וואַשט זיך די הענט און בעטלערס פון גאַר דער וועלט שטייען און וואַרטן מען זאָל זיי נעמען אויף שבת, איז מאַטעס געשטאַנען אין שול און אויסגעשפּיצט די אויערן צו הערן די תּפילה פון חזן, וואָס דערגרייכט שוואַך צו דער טיר.

— ברוך הוא וברוך שמו, אמן — האָט ער געזאָגט פרום נאָך די ברכות פון חזן און געשקאָלט זיך שטאַרק, וואָס האָט געמאַכט לאַכן די שטיפנדיקע לער־יינגלעך ביי דער טיר.

אָנשפּייענדיק פון אַלע זייטן אויף די פאַלשע געטער, וואָס זיינען פּוסט און לער און קענען נישט העלפן, און, לויבנדיק און בוקנדיק זיך אויף רעכטס און לינקס צום איינאיינציקן גאָט, דעם מלך פון מלכים, וואָס האָט באַשאַפן הימל און ערד, האָט מאַטעס, דער דאָרפס־גייער, אויסגעוואַרט ביי דער טיר, כדי צו זאָגן גוט־שבת דעם רב, וואָס וועט אָנקומען פון מזרח־וואַנט, און מיט שטילע טריט אַהיימגעגאַנגען צום הקדש־געסל.

— גוט שבת, גוט שבת —האָט ער געזאָגט אַ פרומער און אָפּגעגעבן שלום־עליכם די מלאכים אין זיין אָרעם שטיבל, וואו די ליימענע פּאָדלאָגע איז געווען אויסגעשאָטן מיט געל זאַמד און צוויי ליכטלעך בלויז, חלבענע און טריפנדיקע, האָבן געשאָקלט זיך אין קליינע מעשענע לייכטערלעך. דער נאָך האָט ער געמאַכט קידוש איבערן שוואַרצן ברויט, וואָס איז געווען פאַרדעקט מיט אַן אַלט אויסגעריבן פליושן טישטעכל נאָך פון שרהס כלה־צייטן. קיין וויין איז נישט געווען. דער „המוציא לחם מן הארץ״ אָנשטאָט דעם „בורא פּרי הגפן״ אין קידוש, האָט געשמעקט מיט וואָכעדיקייט, מיט בזיון.

די מיידעלעך, שבתדיקע, אָפּגעצוואָגענע, אָבער אין די וואָכעדיקע צע־ריסענע קליידעלעך, זיינען געזעסן אַרום, געפינקלט מיט די שוואַרצע אויגן און געגעסן מיט גרויס אַפּעטיט די באָבעלעך מיט קליסקעלעך, וואָס די מאַמע האָט דערלאַנגט אין ליימענע שיסעלעך. מאַטעס האָט זיי נישט געלאָזט אָרומרייסן זיך איבערן לעפל עסן, וואָס מ׳האָט צו צוויי אין איין שיסעלע דערלאַנגט.

— נו, אַ, שבת — האָט ער זיי געמונטערט.

נאָכן בענטשן, ווי נאָר די ליכטלעך זיינען אויסגעגאַנגען מיט אַן עיפּוש פון חלב און רויך, האָט שרה אויסגעבעט דאָס פאַרוואַנצטע בעט, אין וועלכן עס האָט זיך געלייגט דער באַלעבאָס פון שטוב און צוויי קינדער, צופוסנס דעם פאָטער. שרה אַליין האָט זיך געלייגט אין אַנדערן בעט, אומגערינגלט מיט די איבעריקע קינדער צוקאָפּנס און צופוסנס. פון די פינצטערע שאָטנ־דיקע ווינקלען האָבן גרילן טרויעריק און וואָכעדיק געקלאָגט. פליגן האָבן געזשומעט און געביסן.

אָפּוואַרטנדיק אַ היפּשע צייט, ביז אַלע קינדער זיינען גוט איינגעשלאָפן, איז מאַטעס פאַרזיכטיק אַרויס פון זיין בעט, שטיל אויסגעוויקלט זיך פון די פאַרפלאָכטענע קינדערישע הענטלעך און פיסלעך און אין דער פינצטער

דערטאַפּט זיין ווייבס בעט, וואָס איז געשטאַנען אין אַ זייט ביי אַן אַנדער וואַנט, כדי צו געפינען אַביסל גליק נאָך דער גאַנצער וואָך מי און ליידן. מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם, כדי נישט אויפצואוועקן די קינדער לעבן זיך, האָט שרה אים באַגעגנט און אָפּגעגעבן אים איר אויסגעהאָרעוועט פרי־פּאַרוועלקט און אויסגעדאַרט לייב.

קאַפּיטל צוויי

יעדער יאָר, פּינקטלעך ווי צום טאָג, האָט שרה געבוירן אַ קינד איר מאַן.

כאָטש זי האָט געטאָן איר ווייבערישן חוב, ברענגענדיק דורות אויף דער וועלט, האָט זי זיך דאָך געשעמט יעדער מאָל ווען זי איז געלעגן גע־וואָרן, געפלאַמט פון בושה פאַר איר מאַן פאַר דער נייער מתנה, וואָס איר לייב האָט אַרויסגעגעבן. ערשטנס, איז יעדער ניי קינד געווען אַ נייער עול פאַר מאַטעסן, אַ נייע משא פאַר זיין געלאַטעטן זאַק, וואָס ער האָט געשלעפּט אַ גאַנצע וואָך איבער די דערפער. צווייטנס, האָט זי געבוירן בלויז מיידלעך. אמת שיינע טעכטער, שוואַרץ־האָריקע, ברוין־הויטיקע און מיט גרויסע שוואַרצע אויגן, אינגאַנצן ווי דעם פאָטערס, אָבער פאָרט מייד־לעך, וואָס נישט זיי קענען תורה לערנען, נישט זיי קענען קדיש זאָגן נאָך טאַטע־מאַמע איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר, נישט עס וועט זיין לייכט פאַר זיי חתנים צו קריגן ווען זיי וועלן עלטער ווערן. און שרה האָט דעריבער זייער געררויטלט זיך פאַר איר מאַן יעדער מאָל ווען זי איז געלעגן געוואָרן מיט אַ ניי קינד.

זי האָט זייער גיך אָפּגעפּאַרטיקט אירע קימפּעט־טעג, וואָס זיינען שטענדיק אויסגעפאַלן ווען מאַטעס איז געווען אין די דערפער. כאָטש זי איז נאָך קיין גאַנצע דרייסיק יאָר נישט אַלט געווען, איז זי געווען זייער געניט אין קינדלען און זי האָט געוואוסט ווי אַזוי אַנצוגיין דערמיט. זי האָט אַליין אויפגעבעט זיך דאָס אָרעמע בעט, ווינדעלעך פון שמאַטעס אָנגעגרייט, פאַרהאַנגען איר בעט מיט אַ געלאַטעט קלאָר ליילעך, וואָס זי האָט גע־האַלטן פון קימפּעט צו קימפּעט, און אַפילו די גרייטע שיר־המעלותן פאַר אַ נקבה אָנגעהאַנגען. ביז דער לעצטער מינוט האָט זי נאָך אַלץ געאַרבעט אין שטוב, געקאָכט, וואַסער געשלעפּט פון וויטן ברונעם. ווען זי האָט דערפילט, אַז די לעצטע מינוט איז אָנגעקומען, האָט זי זיך אַריינגעלייגט אין בעט און געשיקט ס׳עלטסטע מיידעלע נאָך איר שכנה, לאה דער מאַרק־זיצערקע, וואָס האָט פאַרקויפט גרינס אין מאַרק.

— לאה, קומטס, די מאַמע רופט ענק! — האָט דאָס באָרוועסע קינד גערופן אין איין אָטעם, נייגעריק איבער דעם, וואָס דאַרף קומען.

לאה, אַ ברייטע יידענע מיט אַ פול מויל קללות פּאַר שלעכטע קונהטעס און איבערקלייבערישע נגידותטעס, האָט שוין געוואוסט נאָך וואָס מען דאַרף זי. און כאָטש זי האָט געהאַלטן אין מיטן האַנדלען, האָט זי אַלץ איבערגעלאָזן און מיט קאָטשקע־טריט, שאָקלענדיק מיט אַלע קליידלעך, וויפיל נאָר זי האָט געטראָגן אויף זיך, געאיילט צום הקדש־געסל צו שרה דער קימפּעטאָרין. דאָס איז געווען איר מצוה און ווייבערישער פאַרגעניגן אָפּצונעמען קינדער. און זי האָט געטאָן איר זאַך מיט גרויס בריהשקייט און ברען. זי האָט קודם־כל אַרויסגעטריבן אַלע קינדער פון שטוב צוזאַמען מיט דער קאַץ פון אויוון.

— אַרויס, ממזרים, אַפּשיק! — האָט זי געטריבן די קינדער מיט דער קאַץ — אין דרויסן אַרויס, קינדער טאָרן אַזעלכע זאַכן נישט זען.

דערנאָך האָט זי צוגעשטעלט טעפּ מיט וואַסער, גרויסע אייזערנע שוואַרצע טעפּ, און אויסגעריבן דעם אַלטן מולטער, אָפּצוואַשן דערין דאָס עופעלע וואָס וועט קומען.

— שרה, קרעכץ, — האָט זי גערופן צו דער קימפּעטאָרן הינטערן פאַרהאַנגענעם ליילעך — קרעכצן מאַכט גרינגער די וויען.

אָבער שרה האָט נישט געקרעכצט. זי איז שוין געוואוינט געווען צו די וויטיקן. אין אַ ברייט שמוציק פּאַרטעך אַרום די היפּטן, מיט טעמפּע קורצע פינגער, האָט לאה געפּאַרעט זיך ביי דעם אויסגעדאַרטן בלאַסן ווייבערישן לייב, וואָס האָט זיך געקאָרטשעט אין געבורט־וויען, ביז זי האָט דאָס עופעלע אַרויסגעקראָגן.

— נו, נו, נאָך אַביסעלע, קימפּעטאָרן — האָט זי אונטערגעגעבן חשק דער געווינערין, זי זאָל אַרויסברענגען דאָס קינד פון איר לייב — סטאַרע זיך, שרהשע, אָט אַזוי . . .

דערנאָך האָט זי גיך אָפּגעשניטן מיט אַ שער דעם נאָפּל און גלייך געכאַפּט אַ בליק צו זען דעם מין פון ניי־געבוירענעם.

— אַ מויד — האָט זי געזאָגט אַן אַנטוישטע צו דער קימפּעטאָרן — עפּעס ביסטו גאָר קיין בריה נישט, שרה, בלויז מוידן האָסטו.

שרה האָט אָפּגעווישט מיט דער שאַרסטקער האַנט די אַנגסטן פון שטערן און פאַרביסן די בלאַסע אונטערשטע ליפּ פון צער. זי האָט אַלץ געטאָן, וואָס ווייבער האָבן זי געלערנט, זי זאָל האָבן אַ יינגל. אויך האָט זי ביי גאָט געבעטן וועגן דעם. אָבער קיין זאַך האָט נישט געהאָלפן. און כאָטש זי איז נישט שולדיק געווען האָט זי זיך געשעמט דערמיט, געשעמט זיך פאַר ווייבער, נאָך מער פאַר איר מאַן. צוליב דעם, און אויך דערפאַר, וואָס זי האָט נישט געהאַט ווער עס זאָל טאָן עפּעס אין שטוב, האָט זי קיין גרויסע עסקים נישט געמאַכט פון איר געלעגן ווערן. אַ טאָג נאָכן האָבן, האָט זי זיך אויפגעהויבן פון בעט, פאַרבעט די שטענדיק אָפּגעצויגענע קישנס און איבערבעט און מיט וואַקלענדיקע שוואַכע טריט געפּאַרעט זיך אין שטוב און ביים עופעלע.

בלויז דאָס ליילעך מיט די שיר־המעלותן האָט זי געלאָזט הענגען פאַרן בעט ביז דער מאַן וועט קומען אויף שבת אַהיים.

אַ בלאַסע, אַ פאַרשעמטע, מיט קרענקלעכע וויבערישע פלעקן אין איר שטאַרק ווייסער הויט, איז זי אַנטקעגנגעגאַנגען איר מאַן פאַר דער טיר און נישט געהאַלפן אים אַראָפּנעמען דעם זאַק, ווי געוויינלעך זי פלעגט עס טאָן. מאַטעס האָט געכאַפּט אַ בליק אויף איר בויך, וואָס איז ווי אויס־געדרונגען אין די עטלעכע טעג ווען ער איז אין דער היים נישט געווען, און געבליבן שטיין מיט שטאַרק־אויפגעריסענע אויגן.

— שוין? — האָט ער געפרעגט אַן איבעררעשטער.

— יאָ, — האָט שרה געמורמלט אַ שולדיקע — ווידער אַ מיידל.

מאַטעס האָט געאיילט אין שטוב אַריין, אַנצוקוקן דאָס קינד, וואָס איז געלעגן שטייף פאַרבונדן אין וויקעלעך, און ער האָט געטרייסט זיין ווייב.

— נו, מילא, מען דאַרף דאַנקען גאָט פאַר אַלץ וואָס ער גיט — האָט ער געזאָגט אַ פרומער — מיידלעך זיינען אויך גאָטס באַשעפענישן, זאָל זיין אין אַ מזלדיקער שעה.

אין אַזאַ שבת אינדערפרי איז ער מער נישט געשטאַנען ביי דער טיר אין שול, ווי תמיד, נאָר געהאַלטן זיך לעבן בעלעמער. אויסער שמחת־תורה, ווען יעדער ייד מוז האָבן אַן עליה, איז דאָס געווען די איינציקע געלעגנהייט, ווען מאַטעס פלעגט ווערן אויפגערופן צו דער תורה אין שול. פון יאָר צו יאָר האָט דער שמש אויפסניי פאַרגעסן מאַטעסעס נאָמען און פאָטערס נאָמען און ער האָט אים איבערגעפרעגט, מאַכנדיק פונדעסטוועגן אַ טעות. מאַטעס האָט אים פאַרריכט.

— מתתיהו בן ר' אריה יהודה — האָט ער אָנגערופן זיין פולן נאָמען — מתתיהו בן ר' אריה יהודה.

יידן באַלעבאַטים האָבן אַרויסגענומען די אויגן פון די חומשים זייערע, באַטראַכט דעם אָרעמען בעל־שמחה, וואָס גיט אַ נאָמען זיין בייגעבוירענער טאָכטער, און חוזקדיק געשמייכלט, ווי תמיד ווען מ'שמייכלט איבער איינעם, וואָס האָט טעכטער, נאָך אַן אָרעמאַן דערצו.

מאַטעס האָט געפלאַמט פון בושה אַריינריידנדיק אין שמשס האָריקן אויער דעם ווייבערישן נאָמען פון זיין ניי קינד און אויסגעהערט די שוואַכע ביטולדיקע מזל־טובס פון די באַלעבאַטישע יידן. דער שמש האָט אַפילו נישט געפרעגט דעם פאָטער וויפיל ער איז מנדר אויף צדקה. ער האָט גיך אָפּגעכאַפּט דעם מי־שברך, אָן דריידלעך און ניגונים, ווי ער טוט עס ביי יידן־באַלעבאַטים. ער האָט געזאָגט — בעבור שיתן צדקה — און אויפגערופן אַן אַנדער ייד, אַ בכבודן און אַ מזרח־שטייענדיקן.

אַליין, אָן אַ מנין יידן אויף קידוש, פלעגט מאַטעס אַהיימגיין צו זיך. נישט עמעצער האָט געוואָרט מיטצוגיין מיט אים אויף קידוש, נישט זיין ווייב האָט אָנגעגרייט לעקעך און בראַנפן מכבד צו זיין.

— גוט־שבת, מזל־טוב — האָט ער געזאָגט אַ פאַרשעמטער צו זיין

ווייב און אָנגערופן דעם נייעם נאָמען פון טעכטערל, וואָס ער האָט עס געגעבן ביי דער תורה אין שול.

שרה איז געזעסן אויף אַ קליין בענקעלע לעבן דער שווערער ברייטער וויג, געגעבן דעם עופעלע איר טאַרביקע ברוסט, דורכגעפלאָכטן מיט בלויע אָדערלעך, און פון צער און געפּאַלנקייט געבייזערט זיך אויף דער ניי־געבוירענער.

— נאַ, זויג פון מיר ס'חיות אויס — האָט זי געקרעכצט, שטופנדיק די ברוסט אין גיריקן קינדערישן מיילעכל — צי די נשמה, מויד.

אין איינעם אַ פרייטיק, אויף שבת נחמו, ווען מאַטעס איז אַהיימגעקומען פון זיין דאָרף מיטן זאַק, איז אים נישט אַנטקעגנגעקומען זיין ווייב, נאָר די טעכטערלעך.

— טאַטע, טאַטע — האָבן זיי אים אַנטקעגנגעשריגן — די מאַמע האָט געהאַט אַ יינגל.

מאַטעס האָט מיטן זאַק געגומען לויפן אַהיים. דאָס מאָל איז שרה נישט אַרומגעגאַנגען אויף די פיס. זי איז געלעגן אין בעט, הינטערן ליילעך, אויף וועלכן די שיר־המעלותן זיינען געווען פאַר אַ זכר. זי האָט געמעגט זיך פאַרגינען אויסצוליגן אירע קימפּעט־טעג. זי האָט געבוירן אַ יינגל. דאָס מאָל האָט זי זיך נישט געשעמט פאַר איר מאַן מיט איר מתנה.

— מאַטעס, אַ יינגל — האָט זי אים געזאָגט אַ שטראַלנדיקע, כאָטש ער האָט עס שוין געוואוסט — קוק אים אָן, שיין ווי די זון איז ער.

— דאָ איז ער, דער קדיש, מאַטעס — האָט לאה אים אַנטקעגנגעטראָגן דאָס קישעלע, וואַרפנדיק עס בריהש אין אירע אָרעמס.

מאַטעס האָט זיך איינגעקוקט אין נפשל, וואָס האָט גאָר נישט געשיינט ווי די זון, נאָר געווען נאָך פאַרקנייטשט ווי אַ זקן. דאָס קינד האָט אויף אים נישט געקוקט. עס האָט געהאַלטן פאַרמאַכט די אויגן. פון גרויס איבער־ראַשונג און צעטראָגנקייט, האָט מאַטעס געגומען פאַרען זיך אין שטוב, טאָן ווייבערישע אַרבעט פאַר זיין שרהן, וואָס ליגט אין בעט, לאה די מאַרק־זיצערקע האָט אים נישט געלאָזט טאָן קיין זאַך.

— מוחל, דאָס געהער נישט צו קיין מאַנסביל, — האָט זי אים געזאָגט — איך האָב שוין אַליין אַלץ געטאָן. אפשר ווילט איר עפּעס עסן, ר' מאַטעס, וועל איך אייך געבן. כ'האָב אָפּגעקאָכט.

מאַטעס האָט געקוקט מיט גרויסע שוואַרצע דאַנקבאַרע אויגן אויף דער ברייטער יידענע. נאָך גרעסער זיינען זיינע אויגן געוואָרן, ווען לאה האָט אים צוגעטראָגן אַ ליימען שיסעלע מיט אויסגעזאָטענע האַרטע אַרבעס און עטלעכע אָפּגעקאָכטע פלוימען.

— דאָס האָב איך צוגעגרייט אַרבעס און פלוימען פאַרן שלום־זכר — האָט די יידענע געזאָגט אַ שטאָלצע — איר וועט דאָך ברענגען אַ מנין יידן נאָך דער סעודה.

מאַטעס האָט געפילט אַזאַ וואַרעמקייט אין האַרץ, אַז ער האָט חשק

געהאַט צוצוגיין צו דער יידענע און אַרויפלייגן ביידע הענט אויף אירע ברייטע אַקסלען פאַר איר גוטסקייט. אָבער ער האָט זיך דערמאָנט, אַז אַ מאַנסביל טאָר קיין יידענע נישט אָנרירן, און ער האָט גענומען גרייטן זיך אויף שבת, אויסשמירן די שטיוול און וואַשן און צוואָגן זיך.

דאָס ערשטע מאָל, פון זיין חתונה אָן, האָט מען הויך אויסגערופן זיין נאָמען אויפן בעלעמער אין שול נאָכן דאַווענען. דער שמש האָט אַ פריילעכן קלאַפּ געטאָן אין שולחן.

— ר׳ מאַטעס לאָזט בעטן אויף שלום־זכר מיט מזל.

אַ מנין אָרעמע יידן פון הקדש־געסל זיינען זיך צונויפגעקומען צו אים נאָכן עסן און אויסגעזעצט זיך אַרום טיש, אויף וועלכן גרעסערע ליכט זיינען דאָס מאָל געשטאַנען. זיי האָבן לייטיש געקייט די אויסגעזאָטענע אַרבעס מיט פעפער און געקוויקט זיך מיט די פלוימען, די צוויי פלוימען, וואָס לאה האָט יעדן צוגעטראָגן אין ליימענע שיסעלעך.

— אַ גוטער סימן, מאַטעס — האָבן זיי געזאָגט דעם פאָטער — ס׳קינד איז געבוירן געוואָרן אויף שבת־נחמו.

נאָך שבת איז מאַטעס נישט אַרויס אין די דערפער, ווי שטענדיק. ער האָט איבערגעוואַרט אויפן ברית. דער רב אַליין איז געקומען צו אים אויף סנדקאות. קיין סעודה האָט מאַטעס נישט געקענט מאַכן, אָבער אייער־קיכלעך מיט הערינג און בראַנפן האָט ער צוגעגרייט. ער האָט אַפילו געלאָזט אויסקאָכן אויף האַרט עטלעכע אייער, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דאָרף. כאָטש ער האָט געדאַרפט אַ נאָמען געבן דעם יינגל נאָכן פאָטער זיינעם — אַריה יהודה, האָט ער אים אַ נאָמען געגעבן נחמן, צוליב דעם וואָס ער איז געבוירן געוואָרן אויף שבת־נחמו, און אויך דערפאַר, וואָס נחמן מיינט טרייסט.

— מיט גאָטס הילף וועט ער זיין אונדזער טרייסט אין לעבן — האָט מאַטעס געזאָגט צו זיין ווייב הינטערן פאַרהאַנגענעם ליילעך.

קאַפּיטל דריי

וויפיל קראַנקייטן און חולאתן עס זיינען אומגעגאַנגען אין פּיאַסק, האָבן זיי אַלע געטראָפן דעם קליינעם נחמן — שאַרלעך, מאָזלען, דיפטעריט, בויך־קראַמפּן, אויסשלאָגן, אַנטצינדונגען אַלערליי. ער האָט גאַרנישט געי־ירשנט פון פאָטער, דער בן־יחיד, וואָס האָט געדאַרפט ברענגען טרייסט אין שטוב אַריין. פונקט ווי די שוועסטער זיינע האָבן איבערגענומען פון פאָטער זיין געזונטע ברוינע הויט, ברייטע ביינער און פּשוטן געדולד צו טראָגן דעם יאָך פון דער וועלט, אַזוי האָט נחמן איבערגענומען פון דער מוטער איר ווייסע, דורכזיכטיקע, בלאַסע הויט, וואָס יעדער ביסל בלוט קוקט אַדורך מיט קרענקלעכער רויטקייט. בלויז די אויגן האָט ער גענומען פון פאָטער: גרויסע, שוואַרצע, וואָס האָבן נאָך שוואַרצער אויסגעזען פון דעם זייער ווייסן פּנים אַרויס.

כאָטש די מוטער האָט אים מער אָפּגעהיט פון אירע ערשטע קינדער, די מיידלעך, און לענגער אים געזויגן; כאָטש אַלע שוועסטערלעך אין שטוב, פון דער גרעסטער ביז דער קלענצטער, האָבן אים געוויגט גאַנצע טעג און נעכט, אַרומגעטראָגן אים אויף זייערע קינדערישע אָרעמס, וואָרעם ער איז געווען דער מיוחס פון שטוב, איז נחמן געוואַקסן שלאַבעריק און אומגעראָטן. צו זיין וויכער בלאַסער הויט האָבן זיך אַלערליי קראַנקייטן געקלעפּט, האָבן זיך תמיד אויסשלאָגעכצן געטשעפּעט. ציינדלעך זיינען אַרויס ביי אים מיט גרויסע ווייטיקן, שיטערע און קרומע. די פיסלעך, וואָס האָבן זיך גלייך אויסגעקרימט, האָבן נישט געקענט גיין. בלויז דאָס בייכל און דאָס קעפּל זיינען געוואַקסן גרויס, אויפגעבלאָזן. שרה האָט געטאָן אַלץ אין דער וועלט, דאָס יינגל זאָל שטעלן אַ טראָט. זי האָט אים מיט קרייד אַרומגערינגלט אַ קרייז אויף דער ליימיקער ערד, אַזוי, אַז די נישט־גוטע, וואָס טשעפּען זיך צום קינד און לאָזן אים נישט גיין, זאָלן קיין צוטריט צו אים נישט האָבן. לאה די מאַרק־זיצערקע האָט אים אָפּגעשפּראָכן עין־הרעס, געגאָסן וואַקס אויף דער ערד, אין וועלכער זי האָט איינגעדריקט אַ קופּערנע מטבע. זי האָט הייסע קוילן געוואָרפן אין אַ שיסל וואַסער און נאָכגעקוקט אין די בלעזלעך צו פאַקן די נישט־־גוטע, וואָס מאַטערן דאָס קינד. זי האָט אויך געבראַכט אַ גויע אַ כישוף־מאַכערין, וואָס האָט דאָס קינד באַשמירט מיט השתנה פון קאַפּ ביז די פיסלעך און אויף זיין העלדזל אַלערליי קמיעות אָנגעהאַנגען, פון אַ בינטל־קנאָבל און וועלפישע ציין ביז אַביינדל פון אַ היגעריש־פיסל און אַ שוואַרצן טייוולסקויט. אָבער דאָס קינד האָט נישט געוואָלט גיין. זייער גיך האָט עס זיך געשאַרט מיטן נאַקעטן געזעסל אויף דער ליימענער פּאָדלאָגע, אָבער שטעלן זיך אויף די פיסלעך האָט עס נישט געוואָלט.

זלמן הערש, דער רופא, אַ ייד אין אַ סורדוט און מיט אַן אַכט־קאַנטיק דייטשיש היטל אויפן קאָפּ, וואָס אויף אַלע קראַנקייטן אין דער וועלט האָט

ער געגוצט צוויי רפואות — איינגעבן ריצנאייל און אויסשמירן מיט יאָד, איז אָן אָפּטער גאַסט געווען ביי מאַטעסן אין הויז. יעדער מאָל אויפסניי האָט ער געשמירט דעם קינדס העלדזל מיט יאָד, געהייסן געבן אָן עלעקסיר און געגומען דערפאַר אַ קופּערנעם צענער, אָן אויסגעוואַרעמטן פון בעט־געוואַנט, וואו שרה האָט אים געהאַלטן. אָבער שטעלן דאָס קינד אויף די פיסלעך האָט ער נישט געקענט. אַפילו יעדעצקי דער פוילישער דאָקטער, וואָס האָט געזידלט די פּאַציענטן, געשאָלטן מיט טויטע קללות, און דווקא אויף יידיש, האָט גאָרנישט אויפגעטאָן. מאַטעס איז געבליבן אַ מאַנטיק אין דער היים, דאָס קינד אויף די הענט גענומען און אַוועק מיט אים אין צווייטן עק שטאָט, וואו די פריצים וואוינען. מיטן היטל אין איין האַנט און מיטן קינד אין דער צווייטער איז ער אַריין אין דאָקטאָרישן הויז, וואו די פּאָדלאָגעס זיינען געווען געפּאַרבט אויף רויט.

— פּריץ ליכטיקער, — האָט ער געזאָגט, אַוועקלייגנדיק פריעראויס דעם גילדן אויפן טיש — ראַטעווע מיר דאָס קינד מיינס.

יערעצקי דער דאָקטאָר, אַ דיקער גוידערדיקער פּאָליאַק מיט אַ פּאָר לאַנגע וואָנסן, אונטערגעהאַלטן פון באַקן־בערד, אַ כעסן און אַ ביטערער דערפאַר, וואָס דאָס יונגע ווייב אַנטלויפט פון אים אַלע פּאָר וואָכן אויפסניי, האָט גלייך גענומען שעלטן ווען ס׳קינד האָט זיך פּאַר אים דערשראָקן.

— נישט בעקען, שייגעץ, — האָט ער געשריגן אין אַן אָפּשפּעטערישן יידיש — אַכציק שוואַרצע יאָר.

מיט עקל האָט ער צוגעלייגט דאָס האַריקע אויער צום קינדס לייב, אַ שנעל געטאָן עס אין אויפגעבלאָזענעם בייכל, אין סאַמע נאָפּל אַריין, און צולעצט אַ פּעטשל עס געגעבן אין געזעסל.

— ער האָט די ענגלישע קראַנקייט, — האָט ער געזאָגט דעם פּאַטער — און סקרויפלען אויך.

מאַטעס האָט נישט פאַרשטאַנען דעם דאָקטאָרס רייד.

— וואָס דאַרף מען טאָן, ליכטיקער פּריץ? — האָט ער געפרעגט.

— געבן אים טראָן צו טרינקען, מילך, גוט צו עסן און האַלטן אים אויף דער לופט, — האָט דער דאָקטאָר שנעל גערעדט — די ביינער זאָלן זיך אים שטאַרקן.

מאַטעס האָט אויסגעשטעלט אַ פּאָר גרויסע שוואַרצע אויגן.

— ליכטיקער, איך בין אַן אָרעמאַן — האָט ער געזאָגט.

דער דאָקטאָר איז אין כעס געוואָרן.

— אויב אַזוי, הענג דיך אויף מיט דיין ממזר צוזאַמען, פּאַרך! — האָט ער געגוואַלדעוועט, — און אַרויס פון שטוב, אַכציק שוואַרצע יאָר!

מאַטעס איז אַ פאַרשעמטער אַרויס.

צו צוויי יאָר, ווען קיינער האָט זיך שוין נישט געריכט, אַז דאָס קינד זאָל גייך, האָט דער קליינער נחמן פּלוצלונג אויפגעשטעלט זיך אויף די אויסגעבויגענע פיסלעך און די גאַנצע ליימענע פּאָדלאָגע גיך דורכגעלאָפן.

— מאַמע, — האָט ער גערופֿן מיט פֿרייד פֿון דער קונץ, וואָס ער האָט געוויזן — מאַ־מע.

שׂרה צוזאַמען מיט אַלע טעכטערלעך זיינען געבליבן שטיין מיט פֿאַר־לייגטע הענט פֿון וואונדער.

— אַ לויב דיר, גאָט אין הימל, — האָט זי געמורמלט, אויפֿהויבנדיק די אויגן צום שוואַרצן באַלקן, וואָס איז באַזעצט געווען פֿון פֿליגן — איך בין נישט ווערט דיין חסד.

פֿון דעם טאָג אָן איז דאָס קינד געווען פֿול וואו מען האָט עס נישט געזייט. עס איז צוגעקראָכן צום פֿעסל וואַסער און געפּאַטשט דערין מיט די הענטלעך. עס איז אַרויפֿגעקראָכן אויפֿן אויוון און זיך שיר נישט פֿאַר־ברענט. עס האָט געגריבלט שטיקלעך קאַלך פֿון די ווענט און געגעסן. מיט אַ קליידעלע פֿאַרהויבן מיט אַ קנופּ איבערן נאַקעטן הינטער־חלק, מיט אַ ציצה־כּנפֿותל, וואָס מאַטעס האָט עס געקויפֿט גלייך ווי דאָס קינד האָט זיך אויף די פֿיסלעך געשטעלט, מיט אַ צו־לויזער יאַרמעלקע אויפֿן געשוירענעם קאָפּ, איז עס גאַנצע טעג אַרומגעקראָכן אין אַלע ווינקעלעך, אויסגעשמירט זיך אין דער ליימענער, נאַסער פּאָדלאָגע און געגעסן אַלץ וואָס עס איז אים געקומען אונטער די הענטלעך, אַפֿילו ווערעם פֿון די ווענט.

צו דריי יאָר האָט מאַטעס אויסגעלערנט זיין קינד מאַכן אַ ברכה און עס אָפּגעגעבן אין דער תּלמוד־תּורה אַריין לערנען אַלף־בית.

אין אַ זונטיק אין דער פֿרי, אין פֿרייען טאָג, ווען ער גייט נישט איבער די דערפֿער, האָט מאַטעס אַרויסגענומען דעם געלן צעריסענעם טלית זיינעם פֿון טלית־זאַק און איינגעהילט אין אים דעם בן־יחיד. די מוטער האָט דעם יינגל אויסגעטאָן דאָס קליידל, וואָס ער האָט ביז איצט געטראָגן, און אים אָנגעטאָן אַ פּאָר הייזלעך, וואָס זי האָט אים איבערגעמאַכט פֿון אירס אַן אַלט אונטערקליידל. אויף די הייזלעך, דורך וועלכע דער סטאָן פֿון העמדל האָט אַרויסגעקוקט מיט אַ שפּיץ, האָט זי אים אָנגעטאָן דאָס ציצה־כּנפֿותל. אָנשטאָט דער אַלטער יאַרמעלקע, האָט מען דעם קינד אָנגעטאָן אויפֿן קעפּל אַ ניי יאַרמעלקעלע פֿון פֿאַרשידענע שטיקלעך סאַמעט צונויפֿגענייט. גאַנצע צוואַנ־ציק גראָשן האָט מאַטעס דערפֿאַר באַצאָלט דעם פּאַקן־טרעגער ביי דער שול. פֿאַר נאָך צען גראָשן האָט ער אַפֿילו געקענט קריגן אַ יאַרמעלקע מיט לייש־גאָלד אַרומגענייט אין. די ברעגן. מאַטעסן איז דאָס האַרץ אויסגעגאַנגען צו קויפֿן אָט־די שיינע יאַרמעלקע פֿאַר זיין קינד צום ערשטן חדר־גיין. אָבער ער האָט זיך נישט געקענט פֿאַרגינען. פֿאַר די צען גראָשן האָט ער געמוזט קויפֿן אַ בייטעלע ראָזשינקעס און מאַנדלען, כּדי צו באַשיטן דעם אַלף־בית, ווי עס פֿירט זיך, און אויך צו טיילן מתּנות די קינדער אין חדר, זיי זאָלן זיין גוט צום נייעם תּלמיד. ער האָט געחלשט דעם קינד צו קויפֿן אויך אַ פּאָר שיכעלעך, די ערשטע שיכעלעך, אָבער האָט נישט געקאָנט אָפּ־שפּאָרן דערויף. אַ באָרוועסן האָט ער איינגעוויקלט דעם בן־יחיד זיינעם אין טלית און אים אַוועקגעטראָגן אויף די הענט צום שול־געסל, וואו די תּלמוד־

תורה איז. וויבער פֿאַר די טירן האָבן נאָכגעקוקט, יידן מיט טלית־זעקלעך האָבן זיך אָפּגעשטעלט.

— גוט אַזוי, אין חדר פֿירן אַ יינגעלע! — האָבן זיי אונטערגעגעבן חשק מאַטעסן.

אויפֿן גרויסן שול־הויף, אין שכנות מיטן אַלטן בית־עולם פֿון איין זייט און מיטן שוואַרצן מרחץ פֿון דער צווייטער זייט, איז געשטאַנען די תלמוד־תורה, אַן אַלטער, חרובער בנין, מיט אַלע שויבן אויסגעשלאָגן. פֿאַר דער טיר האָבן עטלעכע ציגן עקשנותדיק געגעסן דעם פּאַק שמות, וואָס זיי האָבן ערגעץ אַרויסגעקראָגן פֿון אַ באַהעלטעניש. דורך די אויסגעשלאָגענע שויבן האָט זיך געריסן אַ טומל פֿון אַ סך קינדערשע קולות, פֿלאָנטערנדיק זיך אינאיינעם אין אַ מאָנאָטאָנעם געזאַנג. מאַטעס האָט אַריינגעטראָגן זיין קינד און עס אויסגעהילט פֿון טלית.

— ר׳ מאָטל, — האָט ער געזאָגט צום אַלטן מלמד, וואָס איז געזעסן אין די בלויזע הויזן מיט אַ קאַנטשיק אין איין האַנט און מיט אַ טייטל אין דער צווייטער האַנט — כ׳האָב מיט מזל געברענגט צו אייך מיין יינגל תורה לערנען. ער איז שוין דריי יאָר געוואָרן, ביז הונדערט און צוואַנציק.

ר׳ מאָטל האָט אַ קנאַק געטאָן אין גרויסן צעשניטענעם טיש מיטן פֿוקסן־פֿיסל פֿון זיין קאַנטשיק.

— שטיל זאָל זיין, יונגאַטשעס, שאַ!

די קינדער האָבן געקוקט מיט נייגעריקייט אויף דעם נייעם תלמיד און געכיכיקעט פֿון זיין דערשראָקנקייט. מאַטעס האָט אָוועקגעשטעלט דאָס יינגל אויף אַ באַנק, פֿאַרריכט אים די יאַרמעלקע אויפֿן קאָפּ און געגלעט אים איבער די פֿאַרשמירטע בעקלעך.

— זעסט, נחמן, דאָס איז דער רבי, — האָט ער געזאָגט — זאָלסט באַגערן תורה צו לערנען.

ר׳ מאָטל האָט גענומען דאָס יינגל אויף דער שויס און געמאַכט מיט אים אַ קאַטאָוועס, ווי מיט אַלע אָנהויבער.

— וואָס איז דאָס, יינגעלע? — האָט ער געוויזן מיט אַ פֿינגער אויף זיין האַנט־פֿלאַך, וואָס האָט דריי צייכנס ווי אַ „שין“.

— אַן אַלף, — האָט נחמן געזאָגט, ווי דער פֿאָטער האָט אים געלערנט אין דערהיים צו זאָגן דאָס ערשטע אות.

ר׳ מאָטל האָט אַריינגעלאָכט אין זיין געדיכטער גרויער באָרד אַריין, וואָס איז געל ביי די וואָנסן פֿון אַ סך טאַבאַק שמעקן, און מיט הנאה פֿון זיין שפּאַס גענומען ביים פֿאָטער דאָס פֿאַפּירענע שקאַרמיצל מיט נאַשוואַרג. ער האָט געהייסן דעם קינד פֿאַרמאַכן די אויגן און ער האָט אָנגעשאָטן עטלעכע ראָזשינקעס און מאַנדלען אויף דעם אויסגעפּלעקטן און אָפּגעריבענעם אַלף־בית, וואָס איז געווען צוגעקלעפּט אויף אַ טאָוול.

— איצט עפֿן די אויגן, יינגעלע, — האָט ער געזאָגט — דאָס האָט

דיר א מלאך פון הימל אַראָפּגעוואָרפן נאַשוואַרג, זאָלסט באַגערן תורה צו לערנען.

ער האָט איינגעטיילט יעדן תלמיד צו איין ראָזשינקע, אָדער אַ מאַנדל און אַליין אויך אַריינגעוואָרפן עטלעכע גוטע זאַכן אין דער געלער עפּענונג פון זיין האַריקן געדיכטעניש, וואו אַ מויל האָט געדאַרפט זיין.

— זעסטו, יינגעלע, דאָס געדרייטע שלענגעלע מיט די צווי קעפּעלעך? דאָס איז אַן אַלף, — האָט ער געלערנט מיט אַ ניגון — זאָג, יינגעלע, אַן אַלף.

— אַן אַלף, — האָט נחמן נאָכגעזאָגט, קייענדיק די ראָזשינקע.

— און דאָס, יינגעלע, אַ קעסטעלע מיט דריי ווענטעלעך און מיט אַן אָפן טירעלע, איז אַ בית.

ביי מאַטעסן האָט די שוואַרצע באָרד געציטערט פון תענוג און אויפ־רעגונג. ער האָט אַרויסגענומען פון קעשענע אַ פּעקעלע שמעק־טאַבאַק, וואָס ער האָט פאַר דריי גראָשן געקויפט, און דערלאַנגט אַ מתנה דעם מלמד.

— ר׳ מאָטל, — האָט ער געזאָגט מיט האַרץ — אַוודאי, ווען גאָט העלפט מיר און איך וואָלט געקענט צאָלן מלמד־געלט, וואָלט איך מיין קינד אַוועקגעגעבן אין אַ חדר אַריין, נישט אין אַ תלמוד־תורה. ווען כ׳וואָלט געווען בכוח, וואָלט איך אייך אַוודאי אַ שענערע מתנה געבראַכט. אָבער איך בין אַן אָרעמאַן, נעמט־זשע נישט פאַר אומגוט, וואָס איך האָב אייך בלויז אַ פּעקעלע שמעק־טאַבאַק געבערענגט.

ר׳ מאָטל האָט אויפגעריסן דאָס פּעקעלע און אָנגעשאָטן זיך אַ פול שקעטעלע, וואָס איז געווען געמאַכט פון קאָרע. מיט צווי פינגער האָט ער אָנגענומען אַ היפּש ביסל טאַבאַק און גוט אַריינגעשטופּט אין די נאָזלעכער אויף רעכטס און לינקס, אַזוי ער זאָל עס דערפילן. אָבער ער האָט עס נישט דערפילט.

— ס׳נעמט מיך נישט, — האָט ער געזאָגט אַן אַנטוישטער.

מאַטעס האָט דעם ייד געגעבן אַן עצה:

— שיט אַריין אַביסל צעריבענעם פעפער, ר׳ מאָטל.

דער אַלטער האָט געלאַכט.

— אַ נייעס אין באָד, פעפער, — האָט ער חוזק געמאַכט — איך האָב שוין געשיט פעפער, עס נעמט מיך נישט.

מאַטעס האָט דעם ייד אַן אַנדער עצה געגעבן:

— גיסט אַריין אַ ביסל אָקאָוויט. די ערלים טוען עס אין די דערפער.

דער אַלטער האָט געלאַכט מיט דעם גאַנצן געדיכטעניש פון זיין באָרד און וואָנסן פון מאַטעסעס עצות.

— כ׳האָב שוין געשאָטן פעפער, געגאָסן אָקאָוויט, עס נעמט מיך נישט.

— האָט ער געזאָגט, שטופּנדיק אַלץ מער טאַבאַק אין די ברייטע נאָזלעכער, צעצויגענע פון שמעקן.

פון בלויזן ריח זיינען דעם קליינעם נחמן איבערגעגאַנגען די אויגן

און ס׳איז אים האַרב געוואָרן אין נעזל. ער האָט זיך שטאַרק צעניסט.
ר׳ מאָטל האָט נאָך שטאַרקער געלאַכט פון קינדס עמפפינדלעכקייט.

— נו, נאַ, נו, ער ניסט שוין, — האָט ער געברומט — מזל־טוב.

מאָטעס האָט איינגעלייגט דעם טלית און געגלעט דעם קינד די בעקלעך.

— ר׳ מאָטל, — האָט ער געבעטן — זייט גוט צום יינגל. ער איז אַ בן־יחיד, אַ שוואַכער, שלאָגט אים נישט. כ׳בעט אייך.

ער האָט דעם קינד איבערגעלאָזט אַ שטיקל טרוקן ברויט און אים אויסגעגלייכט די פּאהלעך.

— לערן תורה, קינד, — האָט ער אים אָנגעזאָגט — און האָב נישט קיין מורא צו בלייבן אין חדר. וועסט נישט וויינען, נחמן?

— ניין, — האָט נחמן געזאָגט.

אָבער ווי נאָר דער פּאָטער איז אַרויס און ער איז געבליבן אַליין מיטן אַלטן מלמד און די פרעמדע קינדער, האָט ער גענומען וויינען מיט אַלע כוחות.

— טאַטע, — האָט ער געיאָמערט און געלאָזט זיך לויפן צו דער טיר.

דער מלמד האָט אים אָנגענומען מיט צווי פינגער ביי די הייזלעך, ווי מ׳נעמט עפּעס אַ שמאַטע, און אים אַוועקגעזעצט אויף דער באַנק.

— זעסט דעם קאַנטשיק מיט די לאָקשן? — האָט ער אים געוויזן — אַז אַ יינגעלע וויינט אין חדר, לייגט מען אים אַריבער אויפן בענקל, מען לאָזט אים אַראָפּ די הייזלעך און מען שמייסט אים אָן אויפן הוילן לייב. הערסט, יינגעלע?

דערביי האָט דער מלמד געשמיסן אויפן טיש, צו ווייזן דעם תלמיד ווי אַזוי מען שמייסט, און דערפאַר איז גלייכער צו שווייגן. אָבער דערפון האָט זיך נחמן נאָך מער צעוויינט. ער האָט זיך שיר נישט צעריסן פון מורא און עלנד. ר׳ מאָטל האָט דאָס יינגל נישט אָפּגעשמיסן, ווייל דעם ערשטן טאָג האָט ער קיין קינדער נישט געשלאָגן. אָבער דערפאַר האָט ער אים געוויזן ווי אַזוי מען טוט עס מיט אַנדערע יינגלעך. ער האָט אויס־געזוכט אַ יינגל, אויף וועלכן ער האָט שוין פון לאַנג געהאַט אַ האַרץ, און אים געהייסן אַריבערלייגן זיך איבערן בענקל. דאָס יינגל האָט געוואָרפן מיט הענט און פיס, אָבער ר׳ מאָטל האָט אים אַריינגענומען צווישן די קניען און אים אַראָפּגעלאָזט די צעריסענע הייזלעך.

— אַט אַזוי שמייסט מען אַ יינגעלע, וואָס פאָלגט נישט דעם רבין, — האָט ער געזונגען, שמייסנדיק מיטן קאַנטשיק איבערן יינגעלעס לייב, וואָס האָט זיך געקאָרטשעט פון ווייטיק. דערנאָך האָט ער דעם אָפּגעשמיסענעם געמאַכט אַלס צולאָג אַ פּעקל. ער האָט אים פאַרבונדן דאָס העמדל מיט אַ קנופּ אין דער הויך, געגעבן אים אַ בעזעם צו האַלטן אין האַנט, דאָס היטל אים איבערגעקערט אויף דער לינקער זייט און אַזוי, מיטן אָפּגעדעקטן לייב, אַוועקגעשטעלט אים אין אַ ווינקל. די יינגלעך האָבן געזונגען אין כאָר:

אַפּגעשמיסענער בחור,
מיטן געשוואָלענעם אָחור,
מיט צוויי נייע לאַטעס,
מיט צוויי גרויסע שמאַטעס . . .

נחמן האָט אויפגעהערט וויינען. דאָס געוויין איז אים געבליבן שטעקן אין העלדזל, ווי אַ בייק, וואָס נישט מען קען אים אַראָפּשלינגען, נישט מען קען אים אויסשפּייען. פון גרויס שרעק האָט ער קיין וואָרט נישט געקענט אַרויסריידן, וויפיל דער מלמד האָט אים נישט געהייסן. ער האָט געוואָלט אין שרעק נאָכזאָגן דעם מלמד, אַז אַ שלענגעלע מיט צוויי קעפּעלעך איז אַן אַלף, אָבער ער האָט נישט געקענט. די צונג זיינע איז געווען צוגעקלעפּט צום גומען, טרוקן ווי אַ שפּאָן. ר׳ מאָטל האָט אים באַטראַכט מיט איין אויג פון אונטער זיין גרויסער צעשויבערטער ברעם און זיין מיינונג וועגן אים הויך אַרויסגעזאָגט.

— גולם, — האָט ער געברומט.

ביי דעם צונאָמען איז ער געבליבן אין חדר צווישן די ייִנגלעך.

קאַפּיטל פיר

כאָטש שרה מאַטעסעס איז ווידער אַרומגעגאַנגען מיט אַ פאַרהויבן קלייד איבערן שפּיציקן בויך, שוין אין די לעצטע חדשים, האָט זי נאָך אויסגעוואָשן די פּאָדלאָגעס ביים נגיד ר׳ דאָדי לובלינער, פאַר וואָס זי האָט גענומען צו צען גראָשן פון יעדער פּאָדלאָגע.

ר׳ דאָדי לובלינער האָט געהאַט אַ סך פּאָדלאָגעס אין זיין מויער אין מאַרק, גרויסע פּאָדלאָגעס פון גלייכע אָפּגעהובלטע ברעטער. מיט אַ פאַר־שטעקט נאָס קלייד איבערן מעוברתדיקן בויך, מיט אַ לויז, ברודיק מאַרגן־הייבל איבערן דין־געשוירענעם טרעפיקן קאָפּ, איז שרה מאַטעסעס געלעגן מיט די הוילע קניען אויף ר׳ דאָדיס פּאָדלאָגעס און מיט די דאַרע אָדערדיקע הענט געריבן זיי מיט אַלע כוחות מיט אַ שמאַטע, ביז זיי זאָלן זיין ריין ווי אַ טיש.

ערשטנס, האָט שרה געקראָגן גוט עסן ביי ר׳ דאָדין אין הויז — ברויט מיט פּוטער צום אָנבייסן און יויך מיט פלייש צו וועטשערע. זי האָט דאָס עסן אין קיך אַליין נישט אויפגעגעסן. זי האָט עס איינגעוויקלט אין אַ שמאַטקעלע און עס אָוועקגעשיקט מיט איר עלטסטן מיידל, שיינדל, צו נחמנען אין דער תלמוד־תורה אַריין. צווייטנס, האָט זי געוואָלט אָנזאַמלען געלט צו קויפן פאַר איר בן־יחיד אַ פּאָר שיכעלעך צום חומש אָנהויבן.

צו פינף יאָר, ווען נחמן האָט שוין געקענט זאָגן פליסיק עברי אין סידור,

האָט מאָטל, דער דרדקי מלמד אָנגעהויבן לערנען מיט אים חומש, די פּרשה ויקרא. שרה האָט זיך זייער געפרייט, וואָס איר קינד הויבט אָן לערנען חומש צו פינף יאָר, צוגלייך מיט אַלע באַלעבאַטישע קינדער אין שטאָט, און זי האָט אים געוואָלט קויפן אַ פּאָר שיכעלעך פון איר אייגן געלט, וואָס זי וועט אָפּשפּאָרן. פאַר זיינע פינף יאָר האָט נאָך דאָס יינגל קיינמאָל קיין שיכעלעך נישט געהאַט. זומער איז ער געגאַנגען באָרוועס און ווינטער האָט שרה אים אירע שיך אָוועקגעגעבן. די קינדער אין דער תלמוד־תורה האָבן געלאַכט פון נחמנען, וואָס ער טראָגט דער מאַמעס גרויסע שיך, און נחמן האָט געוויינט דערפאַר. שרה האָט אויך געוואוסט, אַז איר מאַן וועט פירן דאָס קינד צום רבּ פאַרהערן אים די ערשטע פּרשה חומש. עס איז נישט קיין כבוד צו ברענגען אַ באָרוועס קינד צום רבּ אין הויז, און זי האָט מיט אַלע כוחות געריבן די פּאַדלאָגעס אין ר׳ דאַדיס הויז. ווען זי האָט דערפילט, אַז אין איר לייב הויבט אָן צופּיל צו עגבערן, איז זי אַהיימגעגאַנגען איבערן מאַרק און אָפּגעשטעלט זיך לעבן לאהן דער מאַרק־זיצערקע.

— לאה, — האָט זי געזאָגט אַ פאַרשעמטע, — איר׳ט מוחל זיין און אפשר מיטגיין.

לאה האָט איבערגעריסן אירע פעטע קללות, וואָס זי האָט נאָכגעשיקט עפּעס אַ קאַרגער באַלעבאָסטע, און אָנגעשפּאַרט בײדע צעשניטענע הענט אָן די זייטן.

— שוין? — האָט זי איבערגעפרעגט אַ פאַרוואונדערטע, ווייל זי האָט געהאַלטן חשבון פון אַלע שרהס טראָגענישן און האָבענישן — ס׳איז, דאַכט זיך, צו פרי.

— כ׳פיל, לאה, ווי די געדערים דרייען זיך מיר איבער, — האָט שרה געזאָגט.

לאה האָט איבערגעלאָזט די קוישן מיט גרינס ביי אַ שכנטע און אונטערגעהאַלטן שרהן ביי דער האַנט ביז צום הקדש־געסל. מיט גרויס בריהשאַפט, ווי תמיד, האָט זי גענומען קאָכן גרויסע טעפּ וואַסער און וואַשן די מולטער.

— באַלד וועט בעסער ווערן, שרה, — האָט זי געטרייסט איר פון דער פאַרע אַרויס — ס׳איז נישט קיין נייעס ביי דיר.

אָבער ביי שרהן איז עס יאָ געווען אַ נייעס. קיינמאָל האָט זי נאָך אין איר געניטן קינדלען נישט געהאַט אַזעלכע שווערע ווייטיקן ווי דאָס מאָל.

— רבונו־של־עולם! — האָט זי גערופן אין איר פּיין צום שוואַרצן באַלקן, פול מיט פליגן, איינהאַלטנדיק זיך נישט צו שרייען.

מיט געניטקייט האָט זי אַרומגענומען מיט ביידע הענט דעם קאָפּ פון בעט און פאַרביסן די ציין אין איר אונטערשטער ליפּ, צוהעלפנדיק זיך אַרויסצוברענגען אַ ביי־געבוירענעם אויף דער וועלט. זי האָט זיך געשעמט צו שרייען, וואָס האָט נישט געפּאַסט נישט פאַר איר שטאַנד, נישט פאַר איר

עלטער. אָבער פּלוצלונג איז איר אַזאַ שטעכעדיקער ווייטיק באַפאַלן, אַז זי האָט נישט געקענט מער שוויַיגן.

— לאה קרוין, איך שטאַרב, — האָט זי קוויטשיק אויסגעשריגן.

לאה האָט געלאָזט די טעפּ אין מיטן זידן און מיט פאַרקאַשערטע הענט צוגעלאָפן צו דער געווינערינס לייב, העלפן איר אויפגעבונדן צו ווערן. אָבער עס איז נישט געגאַנגען גלאַטיק. זי האָט דעריבער האַסטיק אויפגעפּראלט די טיר און צוזאַמען מיט דער פאַרע אַרויסגעלאָזט אַ דערשראָקענעם ווייבע־רישן קוויטש.

— מענטשן, ראַטעוועט, לויפט נאָך זלמן הערש דעם רופא.

ביז זלמן הערש דער רופא איז געקומען פון אַן אַנדערן עק שטאָט מיט געלאַסענע טריט און מיט דעם קעסטל אונטערן אָרעם, איז שוין געווען צו שפּעט. שרה איז געלעגן אַ געלע, אַ וואַקסענע, מיט די ציין פאַרביסן אין דער אונטערשטער ליפּ. לאה האָט געבראָכן די פאַרבלוטיקטע הענט.

— מענטשן, — האָט זי געוואָרפן — זעט די בראָך.

זלמן הערש דער רופא האָט זיך געבייזערט.

— זעט די בראָך! — האָט ער איר נאָכגעשפּעט, — מיט רעטעך דאַרפט איר אומגיין אין מאַרק, נישט מיט קיין קימפּעטאָרנס, נאַרישע יידענע.

ער האָט שוין לאַנג געהאָט אַ האַרץ אויף דער מאַרק־זיצערין, וואָס איז אַ גאַנצע רופאטע אין שטאָט און ברענגט אים אויס די פּרנסה.

דער פינף־יאָריקער נחמן האָט געהאַלטן אין מיטן לערנען די פּרשה, ווען שיינדל איז געקומען צולויפן אין דער תלמוד־תורה אים רופן.

—ויקרא, האָט געגעבן, — האָט ער נאָכגעזונגען דעם פאַרדומפּענעם ניגון, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסן פון רבינס געדיכטעניש פון באָרד און וואָנסן — ווער האָט גערופן? — אדוני — גאָט, אל — צו — משה — צו משהן.

שיינדל, אַ באָרוועסע, אַ צעשויבערטע, איז גיך דורכגעלאָפן דאָס חדר, גאָרבישט ווי אַ מיידל, וואָס דאַרף זיך האַלטן זייטיק צווישן יינגלעך, און געכאַפּט נחמנען ביים הענטל.

— נחמן, קום אַהיים, גיכער — האָט זי גערופן — די מאַמע.

וואָס דער מאַמען איז, האָט שיינדל נישט געזאָגט. נחמן האָט נישט פאַרשטאַנען צו פרעגן. ער איז בלויז נאָכגעלאָפן מיט באָרוועסע גיכע טריי־טעלעך איבער די שלעכט־אויסגעפּלאַסטערטע שפּיציקע שטיינער, אַנהאַלטנ־דיק זיך אין דער שוועסטערס האַנט. עפּעס האָט ער געפילט, אַז אַ גרויסע זאַך איז געשען, וואָס שיינדל איז אים געקומען רופן אַהיים אין מיטן לערנען. קיינמאָל נאָך האָט אים דער רבי נישט אָפּגעלאָזט אין מיטן טאָג פון חדר. אַ שרעק, צוזאַמען מיט אַ שמחה וואָס עפּעס איז געשען, האָט אים אַרומ־גענומען לויפנדיק צום הקדש־געסל. ביי דער טיר זיינען געשטאַנען עטלעכע ווייבער, וואָס האָבן זיך אָפּגערוקט אין אַ זייט פאַר דעם יינגל, ווי פאַר אַ וויכטיקן מענטש.

— גיכער, גיכער, ייִנגעלע, — האָבן זיי געזאָגט מיט שטילע רייד — די מאַמע...

אין שטוב איז געווען שטאַרק הייס און פאַרעדיק. עפּעס אַ לעמפּעלע האָט געברענט, כאָטש די זון האָט געשיינט. אויפן בעט איז געלעגן די מאַמע, אָבער נחמן האָט זי נישט דערקענט. זי איז גאָרנישט געווען ענלעך צו דער שטענדיקער מאַמען. נחמן האָט זיך מיט ביידע הענטלעך פאַרשטעלט די אויגן.

— כ׳וויל נישט, — האָט ער געשריגן און אָפּגערוקט זיך אין מורא, נישט צו שטיין נאָענט לעבן דער, וואָס מ׳האָט געזאָגט, אַז דאָס איז זיין מאַמע.

ער האָט נישט געוואָלט זען אַזאַ מאַמע.

עפּעס אַ פרעמדע יידענע האָט אים גענומען אויף דער האַנט. נחמן האָט געוויינט פאַר מורא און דערשראָקנקייט. די יידענע האָט אים צוגע־טוליעט צו אַ ווייכער ברוסט און אים אַרויסגעטראָגן פאַר דער טיר.

— ייִנגעלע, ביסט הונגעריק, האַ? — האָט זי אים געפרעגט — נאַ דיר אַ לעקעכל.

נחמן האָט געגעסן דאָס זיסע לעקעכל, וואָס האָט געהאַט אַ פּנים פון אַ מענטשעלע מיט אַ לעבל אין בייכל, און ער האָט אויפגעהערט וויינען. פון שטוב אַרויס האָט זיך געטראָגן שיינדלס געוויין, געמישט מיט אומ־פאַרשטענדלעכע ווערטער. זי האָט געוויינט ווי עלטערע ווייבער קלאָ־געקעס.

— אַזאַ ביטער גזר, — האָט זי געיאָמערט.

לאה האָט געוואַשן פאַר דער טיר די אומריינע הענט און צוגעהאָלפן שיינדלען קלאָגן.

— אַלע קינדער האָב איך דאָך ביי איר אָפּגענומען, — האָט זי גע־ביטערט — ווער האָט זיך געקענט ריכטן אויף אַזאַ אומגליק? אינגאַנצן אין בלוט איז זי אָפּגעגאַנגען.

די ווייבער אין שטוב האָבן זיך אַלץ מער געזאַמלט און גערעדט.

— ווען מאַטעס וואָלט כאָטש געווען, — האָבן זיי געמורמלט — און מען ווייסט גאָרנישט וואו אים צו זוכן. ער איז אין די דערפער.

די פרעמדע יידענע, וואָס האָט נחמנען געגעבן אַ לעקעכל, האָט אים אָנגענומען ביי אַ הענטל און אַוועקגעפירט צו זיך אין שטוב. דאָרט האָט זי אים אָפּגעוואַשן די פאַרשמירטע בעקלעך, מיט אַ שפּיץ פאַרטעך גוט דאָס נעזל אים אויסגעשנייצט און אים געגעבן עסן, גוט עסן, ברויט מיט האָניק באַשמירט, וואָס נחמן האָט קיינמאָל אַזעלכעס נישט פאַרזוכט. עטלעכע קליינע מיידעלעך האָבן זיך צוגעשאַרט צו אים און געוואָלט זיך שפּילן אין מאַכן קוכנס פון זאַמד. נחמן האָט מורא געהאַט זיך צו שפּילן מיט זיי, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז אַ ייִנגל, וואָס הויבט שוין אָן חומש לערנען, טאָר זיך נישט שפּילן מיט קיין מיידעלעך, טאָר נישט זיין קיין חמור־אייזל. אָבער די

מיידעלעך האָבן אים געגעבן אַ לעק צו טאָן פון אַ רויט־געפאַרבט לאַנג צוקערל, וואָס האָט אויך געפייפט ווען מען האָט געבלאָזן דערין. האָט נחמן פאַרגעסן וואָס דער רבי זיינער האָט אים אָנגעזאָגט נישט צו חברן זיך מיט מיידלעך, און ער האָט זיי געהאָלפן מאַכן קוכנס פון זאַמד.

— ווייסט, יעך קען פלעכטן אַ חלהכל פון טייג — האָט זיך אַ מיידעלע מיט אַ שטיף צעפל פאַר אים באַרימט.

נחמן האָט אויסגעשטעלט די גרויסע שוואַרצע אויגן פון זיין בלאַס פּנים אַרויס. ער האָט זיך אויך מיט עפּעס געוואָלט באַרימען, נאָר ער האָט גאָרנישט געהאַט מיט וואָס.

— ווייסט, — האָט ער זיך דערמאָנט — יעך קען אַרויפשפּייען אויפן באַלקען.

די יידענע אין שטוב האָט אַראָפּגענומען דאָס וואַכעדיקע טיכל פון קאָפּ, אָנגעטאָן א שבתדיק טיכל, ווי תמיד ווען מ׳דאַרף גיין צווישן מענטשן, און מיט נאָך אַ יידענע געגאַנגען איבער די נגידישע שטובן און איבער די קראָמען אין מאַרק.

— גיט צושטייער אויף תכריכים פאַר שרה מאַטעסעס, זאָל זיין אָפּ־געשיידט — האָט זי געבעטן.

נגידותטעס, וואָס קענען נישט די אָרעמעלייט אין שטאָט, האָבן לייטיש אויסגעפרעגט זיך אויף דער געשטאָרבענער, ווער זי איז און וואו זי האָט געוואוינט, און מיט מורא אָפּגעשפּיגן אין אַ זייט, אַ סגולה, עס זאָל זיי נישט שאַדן.

— נישט דאַ געדאַכט — האָבן זיי מיט דערשראָקענע פרומע רייד געמורמלט און אַריינגעוואָרפן קופּערנע מטבעות אין דער פּאַטשיילע אַריין — ס׳זאָל נאָר זיין צו מצוה, גאָט אין הימל.

כאָטש עס איז געווען דאָנערשטיק, אַ טאָג איידער מאַטעס דאַרף צוריק־קומען פון די דערפער, האָט די חברה־קדישא נישט געוואַרט אויף אים מיט דער קבורה. מען האָט געוואוסט, אַז ער וועט ערשט קומען שפּעט בייטאָג. פרייטיק, און מען קען נישט וואַרטן אויף אים, וואָרעם עס קען נאָך צופאַלן שבת. חוץ דעם איז נישט גלייך צו וואַרטן מיט אַזעלכע זאַכן. נאָך דערצו ווען מען האָט געדאַרפט די טויטע מקבר זיין אויפן נייעם פעלד, וואָס איז היפּש הינטער דער שטאָט. אויפן אַלטן בית עולם אין שטאָט האָט מען נאָר מקבר געווען נגידים און בכבודע לייט, וואָס האָבן געקענט באַצאָלן קהל פאַר אַ בכבודער קרקע.

— מ׳וואָלט געדאַרפט שיקן אַ שליח אויפזוכן מאַטעסן אין די דערפער — האָט מען גערעדט אין הקדש־געסל, אָבער קיינער איז נישט געווען ווער עס זאָל עס טאָן.

אַ גאַנצן טאָג האָט נחמן געשפּילט זיך מיט די מיידעלעך אין שטוב. ער האָט געגעסן מיט גרויס חשק די וועטשערע, וואָס די יידענע האָט אים געגעבן אין אַ ווייס שיסעלע, אין אַזעלכעס, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל

נישט געזען. דאָס עסן איז געווען גוט, קאַשע מיט באָבעלעך, באַשמאַלצן מיט ציבעלעס און גריוון.

— ווילסט נאָך, ייִנגעלע? — האָט די ייִדענע אים געפרעגט, ווען ער האָט אויסגעלעקט גיריק דאָס שיסעלע.

— יאָ, ס׳גוט — האָט נחמן געזאָגט.

— אַ קינד בלייבט אַ קינד — האָט די ייִדענע געמורמלט און געזיפצט — ס׳וויסט נעבעך נישט זיין אומגליק.

ערשט, ווען זי האָט אים געלייגט צו זיך אין בעט און פאַרלאָשן דאָס לעמפל, האָט נחמן דערמאָנט זיך צוריק אין דער מאַמען, וואָס ער האָט איר געזען אַזאַ אַנדערע בייטאָג, און כאָטש ער האָט נישט געוואוסט גענוי, וואָס אַזוינס מיט איר איז, האָט ער אָבער געפילט, אַז שלעכטס איז מיט איר געשען, און ער האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט.

— מאַמע! — האָט ער גערופן מיט יאָמערלעכע קולות אין דער פינצטער אַריין.

די ייִדענע האָט אים אַרומגענומען מיט ווייכע וואַרעמע אָרעמס און אים געטוליעט צו איר ברוסט.

— שלאָף, וואָרעם אָרעמער, — האָט זי געשעפטשעט. — ביינאַכט דאַרף אַ ייִנגעלע שלאָפן.

ער האָט זיך צוגעטוליעט צו איר און איז איינגעשלאָפן.

באַלד אין דער פרי, אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער דערפילט, אַז ער האָט אָפּגעטאָן אַ זאַך, וואָס מען דאַרף זיך שעמען דערמיט. דאָס ליילעך אַרום אים איז געווען נאַס. די ייִדענע האָט זיך אָפּגערוקט האַסטיק פון אים און אַרויס פון בעט.

— זע, וואָס דו האָסט געטאָן, — האָט זי אים געוויזן אויף זיין העמד. — פע, אַ חדר־ייִנגל זאָל אַזוינס טאָן!

דאָס גאַנצע ביסל בלוט איז נחמנען אַריין אין בלאַסן פּנים. ער האָט זיך איינגעקאָרטשעט, עס זאָל גאָרנישט פון אים בלייבן. דאָס האָט אים ווידער דערמאָנט אין דער מאַמען זיינער, וועלכער ער פלעגט אויך אָפּטאָן אַזאַ זאַך, אָבער זי האָט זיך נישט געבייזערט אויף אים. אַ שטאַרקער קינדערישער צער האָט געדריקט איצט זיין הערצל, אַ צער און אַ בושה. די פריערדיקע טונקלקייט פון דעם וואָס איז געשען איז פלוצלינג אַוועק און אַ קלאָרקייט פון אומגליק האָט זיך אויסגעשפּרייט אין זיין קעפּל.

— וואו איז מיין מאַמע? — האָט ער געשריגן.

די ייִדענע האָט אים אויסגעטאָן דאָס העמדל און אים אַ קלאָר העמדל, אַ גרויס און אַ פרעמדס, אָנגעטאָן.

— נו, וויין נישט, ייִנגעלע, שאַ, — האָט זי אים געטרייסט, — כ׳על קיינעם נישט דערציילן...

ווען ער האָט זיך אַלץ נישט באַרואיקט, האָט זי אַרויפגעוואָרפן די שולד אויף זיך.

— איך האָב עס געטאָן, יינגעלע, — האָט זי געזאָגט, — נישט דו.

פּאַרנאַכט איז שײַנדל נאָך אים געקומען און נישט אַהײמגעפירט אים בײַ דעם הענטל, ווי תמיד, נאָר אַרויסגעטראָגן אים אויף די הענט, כאָטש עס איז איר שווער געווען.

— האָסט געגעסן עפּעס? — האָט זי אים געפרעגט.

אין שטוב איז צעוואָרפן שטרוי געלעגן אויף דער ערד, פרעמדע שוואַרצע טעפּ זײַנען געשטאַנען אויף דער קיך, פולע מיט וואַסער. אַ לעמפּעלע האָט געברענט, כאָטש עס איז נאָך געווען ליכטיק. דער פאָטער איז געזעסן אויף דער ערד אין צעריסענע זאָקן. אויף נחמנס אַרײַנקומען האָט ער זיך צעווײנט ווי אַ ייִדענע און געווישט מיט דער פויסט די טרערן פון די אויגן. אין זײַן געלאַטעט כאַלאַט איז געווען אַ פרישער ריס אין לאַץ פון דער קריעה, וואָס ער האָט געריסן.

— אַפילו זי נישט געזען, שרהן, — האָט ער געביטערט.

שמואל מאיר, דער שמש פון הקדש, אַ ייִד אין אַ וואַטענעם אויס־געשטעפּטן שפּענצער, וואָס ער טראָגט אין זומער און ווינטער, וואָס פון אַלע לעכער שפּאַרט די וואַטע אַרויס, האָט באַלעבאַטיש זיך אַרומגעדרייט אין דער שטוב, וואָס ווערט הפקר נאָך אַ טויטן ווען מען נעמט אים אַרויס. ער האָט אומעטום אַנגעלאָזט געדיכטן רויך פון לעצטן שטיקל צונויפגעדרייטן מאַכאָרקע־פּאַפּיראָס, וואָס ער האָט דעררויכערט אײדער עס ווערט שבת. כאָטש דאָס פײַער פון פּאַפּיראָס האָט שיער נישט אָנגעצונדן זײַנע אונטער־געברענטע וואָנסן פון פיל רויכערן, איז אים נאָך אַלץ אַ שאָד געווען אויס־צושפּײַען דאָס שטיקל פּאַפּיראָס, כדי אָנצוציען זיך מיט רויך אויף גאַנץ שבת אַרויס. ערשט ווען עס האָט שוין געבריט די גראָבע ליפּן זײַנע, האָט ער עס מיט אַ קרעכצעלע אַרויסגעוואָרפן.

— גענוג, מאָטעס, — האָט ער זיך געבייזערט. — ס׳גייט צו שבת, און מ׳טאָר קיין שבעה נישט זיצן. ציינד אָן ליכט און קום אין שול אַרײַן. ס׳איז שבת.

מאָטעס האָט געוואַשן די הענט און אָנגעצונדן די צוויי ליכטלעך אין די קלײנע לײַכטערלעך, אין וועלכע שרה האָט אַזויפיל יאָרן ליכט געצונדן. דאָס מענערישע ליכט־צינדן האָט נאָך גרעסער געמאַכט די אַבלות אין שטוב. דערנאָך האָט ער אָנגעטריפט אַ דריט ליכטל אין אַ פלעשל, אַ פלעמל פאַר שרהס נשמה. ער האָט אָנגעטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע, כאָטש ער איז געווען אַן אָבל, צוליב דעם כבוד פון הייליקן טאָג, און ער האָט גענומען נחמנען אויף די הענט און אים אַוועקגעטראָגן אין שול אַרײַן.

דאָס מאָל האָבן די לער־ייִנגלעך נישט געלאַכט פון מאָטעסן, ווען ער האָט הויך געדאַוונט און געשאָקלט זיך. זיי האָבן געקוקט אויף אים מיט רחמנות.

— ברוך הוא וברוך שמו, אָמן! — האָט ער גערופן, אַראָפּבויגנדיק

זיך ביז דער העלפט צו זיין קינד, כדי עס זאָל נאָכזאָגן אָמן נאָכן חזנס ברכות.

ווען ס'איז געקומען צום קדיש־זאָגן, האָט מאַטעס אַוועקגעטראָגן נחמנען צום בעלעמער, אַוועקגעשטעלט אים אויף דער באַנק, אַלע זאָלן אים זען, און מיט אים געזאָגט קדיש אויפן קול, וואָרט ביי וואָרט.

נחמן האָט נאָכגעזאָגט די שווערע ווערטער און געקוקט מיט גרויסע שוואַרצע אויגן אויף די יינגלעך און אויף די גרויסע יידן, וואָס אַלע באַטראַכטן זיי אים און זאָגן נאָך אָמן נאָך זיינע ווערטער. אַ מורא צוזאַמען מיט אַ געהויבנקייט, אַפילו מיט אַ שמחה, האָבן אים אַרומגענומען.

אַליין דער רב האָט אים אַ קניפּ געטאָן אין בעקל.

קאַפּיטל פינף

די דרייצן־יעריקע שיינדל האָט אָנגעטאָן דער מאַמעס פאַרטעך, וואָס איז געווען אויף איר צו לאַנג, און אָנשטאָט איר מוטער געפירט די איבער־געבליבענע שטוב.

באַלד אין דער פרי, מיטן קרייען פון די הענער אין דרויסן, האָט זי זיך אויפגעהויבן פון דער מאַמעס בעט, וואָס זי האָט פאַרנומען, אַרויס־געקראָכן פון די שלאָפנדיקע שוועסטערלעך און גענומען זיך צום פאַר־רויכערטן אויוון, וואָס איז פול געווען מיט שוואַרצע טעפּ און מיט פּרייסן. זי האָט אויפגעבלאָזן אַ פייער פון די שפּענדלעך, וואָס זי האָט אָנגעקליבן פאַר דער טיר, אָפּגעקאָכט אַ טאָפּ ציקאָריע, אָנגעשניטן מוציאס ברויט פאַר די קינדער און אויפגעוועקט זיי פון שלאָף.

צום שפּעטסטן פון אַלע, ווי איר מאַמע פלעגט זיך פירן, האָט זי אויפ־געוועקט נחמנען, דעם איינציקן מיוחס אין שטוב צווישן בלויז מיידלעך. זי האָט אים אָנגעטאָן די צעריסענע הייזלעך, דאָס ציצה־כנפותל, אָפּגעגאָסן אים נעגל־וואַסער און, מיטגעבנדיק אים אַ שטיקל ברויט, האָט זי אים געשיקט אין דער תלמוד־תורה אַריין. דערנאָך האָט זי גענומען אַ בעזעם און אויסגעקערט די ליימיקע פּאָדלאָגע אין שטוב. צוליב דעם וואָס זי האָט געפירט די שטוב, האָט זי שוין אויך אויפגעהערט גיין באָרוועס און אָנגעטאָן דער מאַמעס פאַרבליבענע שיך. זי האָט אַרויסגענומען פון פאַר־פוילטן שטרוי אין בעט די עטלעכע קופּערנע מטבעות, וואָס דער פאָטער האָט איר איבערגעלאָזט אויף דער הוצאה מאָנטיק פאַרטאָג, ווען ער איז אַרויס אין די דערפער האַנדלען, און געדונגען זיך אין מאַרק ביים איינקויפן פונקט ווי אַלע ווייבער.

— אַ פאָלנער מענטש, אַ ברכה אויף איר קאָפּ, — האָבן די ווייבער אין מאַרק זי געלויבט.

אַ רויטקייט האָט באַגאָסן איר פּנים דורך דער טונקעלער הויט פון די שבחים, וואָס מען האָט איר געגעבן. אירע שוואַרצע ברענענדיקע אויגן האָבן אַראָפּגעקוקט צו דער ערד, צו די שפּיצן פון דער מאַמעס צו־גרויסע שיך.

ווי איר מוטער, האָט זי פרייטיק באַגעגנט איר פאָטער, ווען ער איז צוריקגעקומען פון די דערפער. זי האָט אַראָפּגענומען דעם זאַק פון זיינע געבויגענע פּלייצעס, דערלאַנגט אים אַן אויסגעלאַטעט העמד אין באָד אַריין, דערנאָך האָט זי געבענטשט די צוויי ליכט אין די קליינע לייכטערלעך. קיין ברכה איבער די ליכט האָט זי נישט געקענט מאַכן, קיינער האָט זי נישט געלערנט, אָבער מיט די הענט אַרום די ליכט האָט זי געמאַכט דריי מאָל, ווי זי האָט עס געזען טאָן איר מאַמען.

מער פון אַלע קינדער אין שטוב איז זי אַרומגעגאַנגען אַרום נחמנען. ער האָט יעדן טאָג געזאָגט קדיש אין שול נאָך דער מאַמען, אין דער פרי און צו מנחה און מעריב. אויך האָט ער געלערנט חומש, און זי האָט אים דערפאַר שטאַרק אָפּגעהיט. זי האָט אים יעדן פרייטיק געצוואָגן דאָס קעפּל, כאָטש ער האָט געוויינט און געגראַטשעט מיט די נעגל אירע הענט. זי האָט אים געשיקט מיט אַ קליין שוועסטערל אַ שיסעלע וואַרעמס אין חדר אַריין און זי האָט אויך אַרויסגעהאַנגען צו טריקענען יעדן אין דער פרי דאָס צעריסענע ליילעך, וואָס ער האָט נאָס געמאַכט ביינאַכט, כאָטש ער איז שוין געווען אַ חומש־ייִנגל.

דעם איינציקן טאָג אין וואָך, וואָס זי האָט געערוט, איז געווען שבת. נאָכן עסן, ווען דער פאָטער האָט אַראָפּגעצויגן די שטיוול פון די פיס און אין די הויזן און אין טלית־קטן זיך אַריינגעלייגט אין בעט אַריין שלאָפן, האָט זי אָנגעטאָן זיך אין דער מוטערס שבתדיק קלייד, וואָס איז אויף איר צו־לאַנג געווען, די צו־לויזע בלוזע, און זיך אָוקעגזעצט אויף דער שוועל פאַר דער טיר מיט אונטערגעשפּאַרטע אויסגעאַרבעטע הענט אונטער די מאַטע באַקן. גיין אַרויס אין מאַרק האָט זי זיך געשעמט אין די מאַמעשע קליידער און שיך, איז זי געזעסן פאַר דער שוועל און אויסגערוט די ביינער נאָך אַ וואָך שווערער האָרעוואַניע. לאה די מאַרק־זיצערקע, אַנדערע ווייבער, שכנטעס, זיינען צוגעקומען צו איר שוועל, געלייענט וואָרט ביי וואָרט דאָס טייטש־חומש מיט אַ ניגון, דערנאָך אַריבערגעגאַנגען צו וואָכעדיקע רייד, גערעדט וועגן יקרות אויף עסנוואַרג, וועגן קינדער־קראַנקייטן, וועגן אַלערליי אַנדערע ווייבערישע צרות אין אָרעמע שטובן. שיינדל האָט גערעדט צוגלייך מיט זיי, מיטן אייגענעם טרויעריקן ניגון. אַפילו די הענט האָט זי געבראַכן ווי אַ דערוואַקסענע.

— וואָס טוט מען זיך אַן עצה מיטן קינד? — האָט זי געפרעגט ביי די ווייבער. — אַזאַ ייִנגל, קיין עין־הרע, און נעצט ס׳בעטגעוואַנד.

ווי פּאַר אַ דערוואַקסענער פּאַסט, האָט זי נישט אָנגערופן מיטן פשוטן וואָרט דעם קינדס פעלער.

ווייבער האָבן איר געהייסן אָפּקאָכן קרייטעכצער, בלעטלעך. אַנדערע

האָבן איר געעצהט, זי זאָל דעם יינגל לאָזן אָפּשפּרעכן אַ בייז אויג, און נאָך אַנדערע האָבן איר געהייסן גיין מיטן קינד צו דעם רופא.

— זלמן הערש וועט דיר נישט רעכענען, — האָבן זיי געזאָגט. — ער ווייסט, אַ יתום נעבעך.

— כ׳על מוזן צו אים אַריבערגיין מיטן קינד, — האָט שיינדל געמורמלט אַ פאַרזאָרגטע. — אפשר וועט ער זיין דער גוטער שליח.

נאָך סוכות, ווען ר׳עגנס האָבן אָנגעהויבן גיסן, ווינטן האָבן געפייפט אין קוימען און עס איז אוממעגלעך געווען פאַר מאַטעסן אַרויסצוגיין מיטן זאַק איבער די דערפער, איז שמואל מאיר דער שכן, דער שמש פון הקדש, ווידער געקומען צו מאַטעסן אין הויז, ווי ביי שבעה, און פאַרעיפּושט די שטוב מיט דעם ביטערן רויך פון זיינע געוויקלטע מאַכאָרקע־פּאַפּיראָסן.

— ס׳איז נישט קיין תכלית אַזוי צו זיצן, מאַטעס, — האָט דער ייד אין שפּענצער אין אים אַריינגערעדט, באַלויכטנדיק מיטן לעצטן שטיקל פּאַפּיראָס זיינע גראָבע ליפּן. — פאָלג מיך און קום מיט מיר צו צום ווייבל. זי איז איין בריה אין דער וועלט און עטלעכע גולדן האָט זי אויך אָפּ־געשפּאָרט פון דינען אין באַלעבאַטישע הייזער. פאָלג מיך, מאַטעס, צי אַרויף די שטיוול אויף די פיס און קום.

מאַטעס האָט אויסגעצויגן אַ האַז פעלעכל אין ביידע הענט און ניט גע־וואָלט אָנטאָן די שטיוול.

— כ׳קען נישט, — האָט ער געמורמלט, קוקנדיק מיט די גרויסע שוואַרצע אויגן אין די האָזענע אויערן אַריין.

דער ייד איז אַוועקגעגאַנגען, אָבער צומאָרגנס איז ער ווידער געקומען און אַריינגערעדט אין מאַטעסן.

— ביסט אַ גזלן אויף זיך אַליין און אויף די קינדער — האָט ער אים געמוסרט, אָנפּיפּקענדיק וואָלקנס רויך אין די אויגן — דערצו ביסטו ניט קיין אַלטער ייד . . . אַ ייד טאָר נישט אַזוי . . .

אין איינעם אַן אָוונט האָט מאַטעס געלאָזט זיך איבעררעדן און אַרויפּ־געצויגן די שטיוול אויף די פיס. שמואל מאיר האָט גענומען אַ לאַמטערן אין האַנט און מאַטעסן אַרויסגעפירט צום זאַמט, הינטערן שטאָט, וואו די קאָזאַקן האָבן זייערע קאַזאַרמעס און פערד־שטאַלן. דער האַרבסטיקער ווינט האָט געבלאָזן און געריסן די יידנס בערד. ביי דער שוועל פון אַ קליין הייזעלע מיט נידעריקע גויאישע פיר שייבלעך אין פענצטערל, האָט מאַטעס חרטה געקריגן.

— כ׳וועל ניט אַריינגיין, — האָט ער געזאָגט — כ׳וויל גיין אַהיים.

שמואל מאיר האָט אים אָנגענומען ביי דער האַנט, ווי אַ יינגל אַן עקשן, און אים מיט כוח אַריינגעפירט.

— מאַטעס, יעך הייס דיך גיין — האָט ער געזאָגט פעסט.

מאַטעס האָט זיך געלאָזט פירן און אַריין אין אַ פעדער־הייזל, וואָס איז פול געווען מיט קאָטשערעס, בעזעמס, שעפלעך און מולטערס. אין אויסגע־

קאַלכטן שטיבל, וואו די בייכיקע ווענט זיינען געווען באַהאַנגען מיט אָפּגע־בליאַקעוועטע פאָטאָגראַפיעס פון זעלנער און דאָס הענגענדיקע נאַפט־לעמפּל איז געווען באַפּוצט מיט פּאַפּירענע בלומען אַרום דעם דראָט, איז געזעסן אויף אַ שלאָף־באַנק אַן אַלטער מאַן און פון דאַרע ריטלעך געפלאָכטן בעזע־מער. ער האָט זיך ניט אומגעקוקט אויף די אַריינקומענדיקע און ווייטער געבונדן די ריטלעך.

— ר׳ יונה, — האָט שמואל מאיר אים אַריינגעשריגן אין אויער — וואו איז אייער חוה?

— זי מאַטלט מיט די ווייבער — האָט דער אַלטער געזאָגט — קיין רגע אין שטוב זיצט זי נישט איין.

שמואל מאיר האָט מורא געהאַט, אַז דער פאָטער מאַכט קאַליע די מערכה און ער האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט אויפן אַלטן.

— עובר בטל, דער אַלטער תרח — האָט ער געזאָגט אויפן קול און אַרויס פאַר דער טיר, אויסצוגעפינען חוהן.

באַלד איז ער אַריינגעקומען מיט אַ קורצער געפּאַקטער יידענע, וואָס די בריסטן אירע און היפּטן רייסן זיך דורך די קליידער. איר פּנים איז געווען רויט ווי אַ רויטער צוגעפּרוירענער עפּל. מאַטעס האָט אויף איר אויסגע־שטעלט די גרויסע שוואַרצע אויגן, אָבער ער האָט נישט געקענט דערגיין ווי אַלט זי זעט אויס. זי האָט געקאָנט זיין דרייסיק יאָר אַזוי גוט ווי עטלעכע און פערציק. פונקט אַזוי האָט ער ניט געקענט דערגיין, צי זי איז געשטופּלט צי גלאַט אויפן פּנים. אַ ווײַלע האָט עס אויסגעזען אין דעם טונקעלן שיין פון נאַפט־לעמפּל, אַז אירע באַקן זיינען פול מיט פלאַכע שטופּלען, ווי אַן אויסגעריבן ריב־אייזן; באַלד האָט זיך געדאַכט, אַז די שטופּלען זיינען פאַר־שוואונדן. דאָס רויטקייט האָט אַלץ פאַרדעקט. אַליין ניט וויסנדיק פאַרוואָס, איז אים געקומען אין זינען זיין שרה, עליה השלום, די בלאַסע און אויסגע־דאַרטע. ער האָט אַ זיפץ געגעבן, כאָטש ער האָט עס נישט געוואָלט. די רויט־באַקיקע פרוי האָט געלאַכט מיט גרויסע פערדישע ציין.

— כ׳האָב מיך פאַרמאַטלט מיט די ווייבער פאַר דער טיר — האָט זי געזאָגט און צוגעגאַנגען צום פאָטער צו דער באַנק.

— טאַטע, — האָט זי אים אַריינגעשריגן אין אויער — לייג אַוועק די ריטלעך, מענטשן זיינען דאָ.

— מענטשן? — האָט דער אַלטער איבערגעפרעגט מיט אַ פאַרדומפּן אַלט קול, — זאָלן זיי זיין.

ער האָט נישט אַרויסגענומען די אויגן פון דער אַרבעט. ער האָט רואיק ווייטער געשניצט די ריטלעך, צוזאַמענגעלייגט זיי איינס צום אַנדערן און אַרומגעבונדן. די טאָכטער האָט געוואונקען אויף אים מיט אַ קליין אויגל פון פליישיקן פּנים אַרויס.

— אינגאַנצן ווי אַ קינד אויף דער עלטער — האָט זי געזאָגט — אָבער אַז ער וועט דערזען די „מאַמקע“ וועט ער שוין צוקומען

די „מאַמקע" איז געווען אַ פלעשל בראָנפן, וואָס זי האָט אַוועקגעשטעלט אויפן טיש צוזאַמען מיט עטלעכע פאַרביקע גלעזעלעך, אויף וועלכע עס איז געווען אָנגעשריבן „כשר לפסח", אַ סימן, אַז זיי זיינען אַמאָל געווען כוסהלעך. צום פאַרבייסן האָט זי דערלאַנגט אַ געפּאַרבטן טעלער מיט קאַלטע לאַטקעס, וואָס זיינען געשטאַנען גרייט פאַר די, וואָס דאַרפן קומען. ווי נאָר דאָס פלעשל איז געשטאַנען אויפן טיש, האָט דער טויבער גלייך דערפילט דעם ריח און ער האָט אָפּגעשאָקלט די פאַרלאַטעטע קניען פון די אָנגעשניצטע ריטלעך.

— קאַלט אין די ביינער — האָט ער געברומט און אויפגעשטאָפּט דעם קאָרק פון פלעשל.

נאָכן ערשטן גלעזל איז ער געוואָרן באַרעדעוודיק.

— מיינסט, איך האָב אַלע מאָל געמאַכט בעזעמער? — האָט ער גערעדט צו מאַטעסן. — ניין, ברודערל. איך בין אַ קוימענקערער געווען אין לובלין, דער איינציקער ייד אין שטאָט, וואָס האָט געמעגט זיין אַ קוימענקערער, ווייל איך האָב דעם קייסער ניקאָלאַי דעם ערשטן פינף און צוואַנציק יאָר געדינט, אין דער טערקישער מלחמה געווען . . .

די רויט־באַקיקע טאָכטער זיינע איז געזעסן ביים ברעג טיש. געקייט מיט פערדישע ציין די לאַטקעס און געוויזן מיט אַ פינגער ביים שטערן, אַז דער פאָטער איז עובר־בטל.

— ס'הויבט זיך שוין אָן, — האָט זי געזאָגט אויפן קול — ס'וועט באַלד זען . . .

דער אַלטער האָט אָנגעגאָסן נאָך אַ גלעזעלע און גענומען קלאַפּן מיט דער אַלטער האַנט אין טיש.

— אין סעוואַסטאָפּאָלער קריג געווען, ווי איר זעט מיך אַ יידן — די טערקן פעפער געגעבן צו שמעקן. און דעם צאַר אַליין געזען אויפן פּאַראַד. יעי באָגו . . .

ער האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט, אויסגעגלייכט זיינע אַראָפּגעלאָזענע פאַרלאַטעטע קניען, גענומען אַ בעזעם אין האַנט ווי אַ ביקס, דאָס היטל אויסגעדרייט מיטן דאַשעק פון הינטן, עס זאָל אויסזען ווי אַ זעלנעריש היטל, און אויסגעצויגן זיך ווי אַ סטרונע, מיטן האַרץ אַרויסגעשטעלט.

— זדראַוו זשעלאַיעם, וואַש ראַוו לאָוו, נא ווא . . . — האָט ער געדונערט מיט באַנייטע כוחות און געקוקט אויף די מענטשן מיט שטרענגע זיגערישע אויגן. — אַזוי, ברידערלעך, איז מען געשטאַנען פאַרן קייסער . . .

מאַטעס איז געזעסן אָן אומרואיקער אין דער פרעמדער שטוב. ער איז געווען באַזאָרגט סיי צוליב דעם אַלטן, וואָס קיינמאָל האָט ער נאָך אַזאַ ייד נישט באַגעגנט, סיי צוליב דער טאָכטער זיינער, דער רויטער יידענע, וואָס מען ווייסט נישט ווער זי איז, פון וואַנען זי איז, וואָס זי איז און וואָס זי וואוינט ערשט אַ קורצע צייט אין שטאָט, ווייט פון אַלע יידן, אַזש אויף די זאַמדן ביי די קאַזאַקישע קאַזאַרמעס. צוליבן טיכל אויפן קאָפּ, וואָס זי האָט

געטראָגן ביז אין די אויגן אַריין, האָט מען נישט געקענט דערגיין צי זי איז אַ ווייבל, צי אפשר גאָר אַ פאַרזעסענע מויד.

— עסט נאָך אַ לאַטקע — האָט זי געמונטערט מאַטעסן — ס׳איז מיט רויזנאייל געפּרעגלט.

— נישקשה, — האָט מאַטעס געענטפערט, נישט וויסנדיק וואָס צו רעדן און פלאַמענדיק פון בושה, נישט ווי ער וואָלט געווען אַ טאַטע פון קינדער, נאָר אַ חתן־בחורל, וואָס מען פירט אים דאָס ערשטע מאָל צונויף מיט אַ מיידל.

וואָס מער ער האָט געוואָלט פאַרגעסן, אַלץ מער איז אים געקומען אויפן זכרון זיין שרה, אַ בלאַסע, אַן אויסגעמוטשעטע, וואָס האָט נאָך בלאַסער אויסגעזען אין פאַרגלייך מיט דער רויטער אָנגעשטאָפּטער יידענע ביים טיש, וועלכע פלאַצט שיער נישט אַרויס פון אירע קליידער. אָבער צוזאַמען דערמיט האָט אים געצויגן די ווייבערשע רויטקייט און פעטקייט. עס האָט געגליט זיין מאַנסבילשן באַגער נאָך דער פריערדיקער פאַרוועלקטקייט און מרה־שחורה. אַפילו די שטופּלען אירע, וואָס ער האָט שוין איצט געזען, האָבן געוועקט לוסט, ווי זיי וואָלטן צוגעוואונקען. ער האָט געטרונקען יעדעס מאָל וואָס שמואל מאיר האָט אים אָנגעגאָסן אַ גלעזעלע.

— לחיים, לחיים, — האָט ער געמורמלט אַן אויפגעהייטערטער און אַביסל אַ פאַרשנאָשקעטער, נישט געוואוינט קיינמאָל צו טרינקען.

זיכער זייענדיק ביי זיך, אַז ער פאַלט אַריין, אַז די יידענע איז נישט פאַר אים, האָט ער פונדעסטוועגן נישט געהאַט קיין מוט אויפצוהייבן זיך פון אָרט און אַוועקגיין. אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי, האָט ער אויסגעשטרעקט די האַנט צום אַלטן טויבן מאַן, אַ וואָרט געגעבן צו נעמען זיין טאָכטער פאַר אַ ווייב.

— זאָלסט זי האַלטן אין די הענט, ברודער — האָט דער אַלטער אים געוואָרנט — אַ נקבה דאַרף מען האַלטן אין דער מורא, אַ נישט בייסט זי, ווי אַ צויג.

די טאָכטער האָט אים אַוועקגעפירט צו דער שלאָף־באַנק.

— גיי שלאָפן, אַלטער נאַר — האָט זי אים געשריגן אין די אויערן — ווייסט נישט וואָס דו רעדסט.

אין אַ וואָך אַרום, אין אַ פינצטערן אָוונט, האָט מאַטעס אָנגעטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע, וואָס ער האָט געהאַט נאָך פון חתנווייז, אַ גרינע און אויסגעוואַקסענע, מיט לאַטעס אין די עלנבויגנס. ער האָט אויסגעשמירט די שטיוול מיט טראָן, ווי אין ערב־שבת, און מיט זיין שכן און שדכן אַוועק צו די זאַמדן אויף זיין חתונה.

אין אויפגערוימטן שטיבל זיינען געווען נאָך אַכט יידן, צו אַ מנין. שמואל מאיר דער שמש פון הקדש האָט אַראָפּגענומען דאָס טישטעך פון טיש, צוגע־בונדן די פיר שפּיצן צו פיר קאָטשערעס און געמאַכט אַ חופה. דער אַלטער יונה האָט געהאַלטן אַ ליכטל אין זיין ציטערדיקער האַנט און אַלעמען באַ־טריפט מיטן שמעלצנדיקן חלב. מאַטעס האָט אַ פאַרשעמטער אָנגעטאָן אַ

רינגל אויף דער יידענעס קורצן פעטן פינגער און מיט דער אויסגעריבענער זויל פון שטיוול צעבראָכן אַ צעשפּאָלטן גלאָז, וואָס די כלה זיינע האָט ספּעציעל אויסגעזוכט, כדי ניט קאַליע צו מאַכן אַ גאַנצע כלי.

— מזל־טוב, מזל־טוב, — האָבן די יידן געוואונטשן און אויסגעהונגערטע גענומען זיך צו די גלעזלעך בראַנפן און צו דער וועטשערע, וואָס די כלה האָט דערלאַנגט, אַ וואַכעדיקע וועטשערע פון אַנגערייטע קאַרטאָפל מיט באָרשט. נאָך דעם ווי אַלע זיינען אַוועק, האָט די כלה אויסגעבעט דעם פּאָטער אויף דער ערד אין אַ ווינקל שטוב און אים צוגעדעקט מיט אַן אַלטן אויסגע־קראַכענעם גויאישן רויטן פעלץ.

— שלאָף! — האָט זי אָנגעשריגן אויף אים ווי אויף אַ קינד.

די שמאָלע שלאָף־באַנק האָט זי אויסגעבעט פאַרן חופּה־בעט. דערנאָך האָט זי אויסגעטאָן זיך פון יום־טובדיקן געלן קלייד, פול מיט פּישביינער, וואָס איז נישט אויף איר מאָס געווען געמאַכט און וואָס האָט געשאַרכט אין אַלע נעט פון ענגשאַפט. אָן אַ ברעקל בושה האָט זי אויפגעהויבן דאָס קלייד איבערן קאָפּ און געבליבן אין אַ פּאָר ברייטע מייטקעס מיט שפּיצן, פון וועלכע גראָבע קורצע פיס אין רויטע זאָקן האָבן אַרויסגעקוקט. מיט אַ געזונטן בלאָז האָט זי פאַרלאָשן דאָס נאַפט־לעמפּל.

מאַטעס האָט אַ פאַרשעמטער געזאָגט קריאת־שמע און מיט פאַרזיכטיקע באַרוועסע טריט געשאַרט זיך צו דער אומבאַקאַנטער שלאָף־באַנק, וואָס האָט געקרעכצט פון דער משא אין איר.

— שטילער . . . דער טאַטע — האָט ער געשעפּטשעט צו דער סאָפּנדי־קער פליישיקייט און היץ.

— ר'איז טויב ווי די וואַנט, דער אַלטער — האָט דאָס ווייבערישע קול לאַכנדיק געענטפערט.

מאַטעס האָט מיט אַמאָל פאַרגעסן אין אַלע צרות פון זיין לעבן אין דער ווייכקייט און וואַרעמקייט, וואָס האָט אים אַרומגענומען. די כלה זיינע האָט געלאַכט פאַרשייט און ווילד.

— ווי אויסגעדאַרט דו ביסט, אַ זאַק ביינער — האָט זי גערעדט הויך אויפן גאַנצן קול — מיין ערשטער, עליו־השלום, איז געווען אַ פעטער מאַנספּערשוין . . .

פון ווינקל־שטוב האָט דער אַלטער געהוסט. פאַרגאַנגען זיך אין שטיקעניש.

קאַפּיטל זעקס

מיט לאַנגזאַמע, בושהדיקע טריט איז מאַטעס אַהיימגעגאַנגען צומאָרגנס צו זיין שטיבל אין הקדש־געסל מיט זיין קורץ געפּאַקט ווייב. ער האָט גע־האַלטן דעם קאָפּ געזונקען צו דער ערד, נישט ווי ער וואָלט געגאַנגען צוריק פון אַ חתונה, נאָר ווי פון אַ לוויה נאָך אַ נאָענטן.

ער האָט זיך געשעמט צו ווייזן פאַר די קינדער. וואָס נענטער ער איז צוגעקומען צו דעם שטיבל, אַלץ פאַרלאַנגזאַמערט האָט ער זיינע טריט.

— וואָס זוכסטו ? — האָט חוה אים געפרעגט — די נאָז איז דיר אַראָפּ־געפאַלן אויף דער ערד ? נעם פון מיר צו דאָס פּעקל, ס׳איז מיר שווער צו טראָגן.

מאַטעס האָט צוגענומען ביי איר דאָס פּעקל מיט בעטגעוואַנט און קליידער, וואָס זי האָט געטראָגן, איינגעבונדן אין אַ טישטעך, צו זיין שטוב. האַרט ביי דער טיר האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, ער האָט אַריינגעשטעקט די האַנט אין דער קעשענע פון דער שבתדיקער קאַפּאָטע און אַרויסגענומען דריי בייגל, וואָס ער האָט געקויפט אויפן וועג די קינדער אַ מתנה, אַזוי אַז אויף יעדן זאָל אויספאַלן אַ האַלבער בייגל. דערמיט האָט ער געוואָלט איינעמען זיי דערפאַר וואָס ער האָט זיי אַ נייע מאַמע געבערענגט צו פירן.

— קינדער, בייגל ! — האָט ער אויסגערופן, ווי נאָר ער האָט די טיר געעפנט, כדי מיט דער מתנה צו פאַרשטאָפּן די קינדערשע מיילער.

די קינדער האָבן זיך אַרויפגעוואָרפן אויף די גוטע זאַכן, וואָס קיינמאָל אין זייער לעבן האָבן זיי נאָך אַזעלכע נישט געגעסן. שיינדל, אין דער מאַמעס קלייד, האָט גענומען דעם האַלבן בייגל, וואָס דער פאָטער האָט איר דער־לאַנגט, און אים אַוועקגעוואָרפן אויף דער ליימענער פּאָדלאָגע, צופוסנס דער רויט־באַקיקער פרעמדער יידענע.

— כ׳דאַרף נישט קיין בייגל — האָט זי געברומט.

מאַטעס האָט זיך אַראָפּגעבויגן אויף דער ערד און אויפגעהויבן דעם האַלבן בייגל מיט אַזאַ פרומקייט ווי מ׳הויבט אויף אַ חומש, וואָס פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד.

— שיינדל, — האָט ער געזאָגט — גאָטס מתנה וואַרפסטו אויף דער ערד ! — מ׳מעג ?

שיינדל האָט אַנגעשטעלט די שוואַרצע אויגן, פול מיט פייער, צום ערשט אויפן פאָטער, באַלד אויף דער פרעמדער, און אויסגעשאָסן אין אַ געוויין.

— אַז די מאַמע קייט ערד, דאַרף איך נישט קייען קיין בייגל — האָט זי געשריגן.

מאַטעס האָט מיט נערוועזע פינגער געטאַפּט ביי די קנעפּלעך פון זיין שבתדיקער קאַפּאָטע, די קנעפּלעך פון פאַרשיידענער גרויס און קאָליר, און דעם קאָפּ צו דער ליימענער פּאָדלאָגע אַראָפּגעלאָזט. חוה אין אַ פּליושענעם, אַלט־מאָדישן זשאַקעט מיט פופן־אַרבל און מיט אַ סך פאַטשערקעס און אויס־

נייעכץ, ווי מען גייט אין אָזעלכע אין ווייבער־שול אין שבת, האָט געלאָסן זיך צוגעקוקט צו דער סצענע צווישן פאָטער און טאָכטער און געלאַכט מיט אַלע גרויסע פערדישע ציין.

— ס׳הויבט זיך שוין אָן — האָט זי געזאָגט מיט הנאה, ווי דעמאָלט ביי זיך אין הויז, ווען דער פאָטער אירער האָט אָנגעהויבן דערציילן פון דער טערקישער מלחמה.

מאַטעס האָט אויסגעטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע און געמורמלט אַ צע־טראָגענער.

— חוה — האָט ער געזאָגט — טו אויס ס׳מלבוש.

חוה איז געבליבן אין אויסגעצירטן זשאַקעט און מיט אַן אויסגעשטרעקטן דיקן פינגער געציילט די קינדער אין שטוב.

— איינס, צוויי, דריי, פיר, פינף . . .

אַז זי האָט אָנגעשטעלט דעם פינגער אויף שיינדלען, האָט שיינדל מער נישט געקענט אויסהאַלטן און זי איז אַרויסגעלאָפן פון שטוב.

— שיינדל, וואו לויפסטו ? — האָט דער פאָטער זי פאַרהאַלטן ביי דער טיר.

— כ׳וויל דאָ נישט זיין מיט איר — האָט שיינדל געשריגן — כ׳גיי מיר זוכן אַ שטעלע.

אין דער מאַמעס צו־לאַנג קלייד און גרויסע שיך, מיט אַ צעריסן טיכל אויפן שוואַרצן קאָפּ, איז זי אַרויס פון שטוב. חוה האָט אויסגעטאָן דעם זשאַקעט און אים פאַרזיכטיק אויפגעהאָנגען אין אַ ווינקל אויף אַ טשוואָק. דערנאָך האָט זי אָפּגעבונדן דאָס קלייד אַלעמען אין די אויגן און געבליבן אין אַ קורץ בלוי אונטער־קליידל מיט רויטע לאַמעוקעס אַרום די אויסגעשני־טענע ציין ביים ברעג.

— מיידעלע, ווי הייסטו ? — האָט זי געפרעגט ביי דער גרעסטער פון די געבליבענע קינדער.

— רייזעלע. — האָט דאָס מיידעלע געזאָגט.

— בינד מיר צו, רייזל, די בענדלעך פון הינטן — האָט די יידענע באַפוילן — שטייף בינד . . .

דערנאָך האָט זי אָנגעטאָן אַ פאַרטעך און גענומען באַטראַכטן די שטוב. געוואוינט געווען יאָרן לאַנג צו דינען אין פרעמדע באַלעבאַטישע הייזער, האָט זי געדרייט מיט דער נאָז אויף אַלץ, וואָס איז אין שטוב געווען.

— שיינע טעפּ, — האָט זי געברומט, אַריינרוקנדיק דאָס רויטע פּנים אין אויוון אַריין — און דאָס ביסל ווערעם !

זי האָט פלינק אַריינגעשטעקט די האַנט אין בעט, אַרויסגעריסן אַ האַנט שטרוי, צונויפגעדרייט אַ „וויעכעטש״ און גענומען רייבן די שוואַרצע אייזערנע טעפּ מיט גרויס ברען.

— וואָסער ברענגטס פון ברונעם — האָט זי באַפוילן די קינדער — די מומע דאַרף וואָסער.

דאָס האָט זי זיך אַליין גערופן מומע כדי צו וויסן צו געבן, אַז די קינדער זאָלן זי אַזוי רופן. איר קול איז געווען אַזוי פעסט און אַנטשלאָסן, אַז די מיידעלעך האָבן גלייך מורא געקראָגן פאַר איר און גענומען דעם עמער צום ברונעם. זי האָט געריבן, געוואַשן, געשייערט מיט אַן אויסטערלישער גיכקייט און טאַראַראַם. אַלץ האָט געציטערט אונטער אירע דיקע פאַרקאַשערטע הענט.

— וואַסער, נאָך וואַסער! — האָט זי כסדר געפאָדערט ביי די קינדער. — און פאַמעשאַפּס אַרויסגעטראָגן, גיכער!

מאַטעס האָט אויפגעהערט פאַרען זיך ביי זיין זאַק און אַליין געוואָלט אַרויסטראָגן אַ פאַמעשאַף, אָבער חוה האָט אים ניט געלאָזט.

— זיץ ביי דיין זאַק — האָט זי באַפוילן — ס׳וועט זיי נישט אָפּקומען, אַז זיי וועלן טאָן עפּעס.

פּאַרנאַכט איז שיינדל צוריקגעקומען, אָבער זי איז נישט אַריין אין שטוב. זי האָט ניט געוואָלט זען די פרעמדע יידענע. דורך דעם אויסגעבראָכענעם שייבל האָט זי אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ.

— טאַטע, כ׳האָב אַ שטעלע ביי ר׳ דאָדי לובלינער. קום אָפּמאַכן אַ וואָרט.

מאַטעס איז אַ שווייגנדיקער מיטגעגאַנגען מיט זיין טאָכטער איבער דעם טריבן פאַררעגנדיקן מאַרק ביז צו דאָדי לובלינערס מויער. ער האָט לאַנג אָפּגעריבן די פאַרבלאָטיקטע שטיוול אין בעזעם, וואָס איז געשטאַנען אין פעדערהויז, און אַריינגעגאַנגען אין קיך, וואָס איז געווען באַהאַנגען מיט אַ סך קופּערנע פאַנען און טעפּ.

— גוטן אָוונט אייך, ר׳ דאָדיס ווייב — האָט ער אונטערטעניק באַגריסט די באַלעבאָסטע, אַ דאַר, קרענקלעך, געל ווייבל אין אַ שוואַרץ שייטל.

דאָס ווייבל האָט אים געהייסן זיצן, אָבער מאַטעס האָט זיך נישט פאַרגונען אָוועקצוזעצן אויף דער אויסגעשאַיערטער זיץ־באַנק פון דער נגידישער שטוב.

— נישקשה — האָט ער געזאָגט מיט דרך־ארץ און ווייטער געשטאַנען.

דאָס ווייבל האָט אים באַטראַכט פון קאָפּ ביז די פיס און שפּיציק געשמייכלט.

— ס׳קומט אייך אַ מזל־טוב, האָב איך געהערט — האָט זי גיפטיק געזאָגט.

מאַטעס האָט געשוויגן. דאָס ווייבל האָט נאָך שפּיציקער גערעדט.

— איר וואָלט כאָטש אויסגעוואַרט דאָס יאָר — האָט זי געשטראָפט אים — אוי, מאַנסבילן! ס׳ווייב קילט נאָך די ערד און מ׳לויפט שוין צו דער חופּה.

זי האָט אַ בליק געטאָן אין דער אָפענער טיר פון שטוב, וואו איר מאַן איז דאָרט געזעסן, און זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ, טראַכטנדיק מיט שרעק, אַז, חלילה, ס׳זאָל נישט געשען, גאָט באַהיט, וועט ער אויך אַזוי טאָן — אָפּילו ס׳יאָר נישט אויסוואַרטן. די גאַנצע פאַרביטערונג פון ווייבערישן מין קעגן מענערישן האָט אַרויסגערעדט פון איר. מאַטעס האָט געקוקט אויף די שטיוול זיינע, וואָס כאָטש ער האָט זיי אַזויפיל געריבן אין בעזעם, האָבן זיי געמאַכט בלאָטיקע סמנים אויף דער אויסגעוואַשענער פּאָדלאָגע. פון אַלע

לעבער זייערע זיינען ריטשקעלעך גערונען. דאָס ווייבל האָט אויפגעהערט מוסרן און גענומען רעדן וועגן תכלית־זאַכן.

— ווי אַלט איז זי, אייער מיידלטשינע? — האָט זי געפרעגט אויפסניי, כאָטש זי האָט עס שוין פריער עטלעכע מאָל געפרעגט ביי שיינדלען אַליין און געהערט אַן ענטפער.

— שבעה עשר בתמוז, מ'זאָל עס דערלעבן, ווערט זי פערצן יאָר.

דאָס ווייבל האָט זיך פאַרקרימט ווי פון אַ ביטערן צאָן־וויטיק.

— איר זעט אָט דאָס קופּער אויף די ווענט, — האָט זי געוויזן — דאָס דאַרף מען יעדן טאָג פּוצן. די פּאָדלאָגעס דאַרף מען וואַשן. אויך דאָס פעסל פון וואַסער דאַרף מען רייבן יעדן טאָג. די רייפן זאָלן גלאַנצן.

— כ'וועל אַלץ טאָן, באַלעבאָסטע, — האָט שיינדל געזאָגט.

— ס'קינד, זאָל געזונט זיין, דאַרף מען אַרומטראָגן אויף דער האַנט — האָט דאָס ווייבל ווייטער גערעדט. — ס'איז קיין עין־הרע, אַ שווערס, עס רייסט די הענט אָפּ, קיין בייז אויג. ס'האָט נאָר ליב, מען זאָל עס שאָקלען און זינגען.

— כ'וועל עס זינגען, באַלעבאָסטע — האָט שיינדל געזאָגט.

דאָס ווייבל האָט געשפּילט זיך מיט די בייטשלעך קרעלן אויפן האַלדז און דערמאָנט זיך צו פרעגן ביי מאַטעסן ווי ער הייסט.

— מאַטעס — האָט דער ייד געזאָגט אַ געפאַלענער, וואָס מ'ווייסט ניט זיין נאָמען.

— הערט־זשע, ר' מאַטעס — האָט ס'ווייבל געפּישטשעט — עסן וועט דעם מיידל נישט פעלן. זי וועט האָבן צו דער זאַט. אָבער איך האָב פיינט, אַז מ'נאַשט מיר פון די טעפּ. די ערגסטע זאַך איז אַ נאַשער.

שיינדל איז רויט געוואָרן און זיך איינגאַנצן איינגעהילט אין צעריסענעם טיכל, אַזוי אַז מ'האָט בלויז איר שפּיץ נאָז אַרויסגעזען. דאָס ווייבל האָט געצויגן די רייד.

— און קיין זאַך טאָר נישט פעלן פון שטוב. איך האָב פיינט, אַז מ'טראָגט מיר אַרויס.

מאַטעס האָט אויסגעשטעלט אַזאַ פּאָר ברייט־געעפנטע שוואַרצע אויגן, אַז דאָס קרענקלעכע ווייבל האָט זיך דערשראָקן.

— ר' דאָדיס ווייב — האָט ער געמורמלט מיט בושה — ווי פאַלט אייך איין? מיין קינד?

דאָס ווייבל האָט אים נישט געלאָזט אויסריידן.

— זי וועט קריגן ביי מיר עסן און שלאָפן — האָט זי געזאָגט, מיט אַ גדלות פון אַ בעל־טובהניצע — און צום זמן, אויף פּסח, וועל איך איר געבן פינף רובל.

מאַטעס האָט געוואָלט זאָגן, אַז זי זאָל דערלייגן אַ רובל, ווי דער שטייגער איז פון מענטשן צו מאַנען מער ווייפיל מען ביט אָן. אָבער ער האָט זיך

געשעמט צו רעדן. ער האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און אָנגעוויזן אויפֿן מיידלס הילוך.

זי איז נעבעך קרוע־בלוע — האָט ער געמורמלט — באָרוועס.

ס׳ווייבל איז אַרויסגעגאַנגען פֿון קיך אין שטוב אַריין און צוריקגעקומען מיט אַ פּאָר אַלטע פּאַרדאַרטע שיך.

— טו זיי אָן, מיידל — האָט זי באַפֿוילן.

שיינדל האָט מיט כּוח אַרויפֿגעשלעפּט אויף אירע באָרוועסע פּיס די פּאַרדאַרטע שיך, און פֿאַרביסן די ליפּן, זי זאָל נישט קרעכצן פֿון דער ענגשאַפֿט אין די פּיס.

— פּונקט אויף מיינע פּיס — האָט זי געזאָגט אַ ליגן.

דערנאָך האָט דאָס ווייבל איר געגעבן אַן אַלטע בלוזקע און אַ פּאַרטעך. מאַטעסעס שוואַרצע באָרד האָט געציטערט פֿון דאַנקבאַרקייט.

— זעסט, שיינדל, ווי גוט די באַלעבאָסטע איז צו דיר — האָט ער געזאָגט — דאַנק איר, גיב איר אַ קוש אין דער האַנט.

אָנשטאָט נעמען דער באַלעבאָסטעס האַנט, ווי דער פֿאָטער האָט איר געזאָגט, האָט שיינדל גענומען זיך צום בעזעם אין ווינקל, כּאָטש די פּאָדלאָגע איז געווען ריין. די באַלעבאָסטע איז צוגעגאַנגען צו דעם אַלמער, אויפֿגע־שלאָסן אים, אַרויסגענומען אַ ווייס ברויט און אָפּגעשניטן צוויי קיילעכדיקע מוציאס פֿאַר דעם מיידל און פֿאַר דעם פֿאָטער.

— גיס אָן טיי, שיינדל — האָט זי געזאָגט און אויסגעטיילט פֿון דער פּושקע פֿיר שטיקלעך צוקער, צו צוויי פֿאַר אַ גלאָז פֿאַר יעדן.

מאַטעס האָט זיך געשעמט צו עסן אין דער פֿרעמדער שטוב.

— נישקשה, — האָט ער געזאָגט — איך בין זאַט.

— עסט ! עסט ! — האָט דאָס ווייבל געזאָגט מיט אַ טאָן, וואָס ליידט נישט קיין אָנשטעל.

מאַטעס האָט געוואַשן די הענט ביים פּאַס, אָפּגעווישט זיי מיט דער פּאָלע נאָך איידער די באַלעבאָסטע האָט אים דערלאַנגט אַ האַנטעך, און פֿרום געמאַכט אַ ברכה. מיט בײדע הענט האָט ער אַרומגענומען דאָס הייסע זיסע גלאָז טיי, וואָס ער האָט גאָר נישט געדענקט די צייטן ווען ער האָט אַזוינס געטרונקען. נאָכן בענטשן, האָט ער אויסגעשאָקלט די ברעקלעך פֿון דער באָרד און צוגעקנעפּלט די קאַפּאָטע.

— זאָל זיין אין אַ מזלדיקער שעה — האָט ער געוואונטשן — שיינדל, דו זאָלסט פֿאָלגן, זיין געטריי, ווי אַ מאַמען, וועט דיר גוט זיין. אַ גוטע נאַכט, ר׳ דאָדיס ווייב.

די שטוב ביי זיך, ווען ער איז אַריינגעקומען, איז געווען אויפֿגערוימט, נישט צו דערקענען. חוה איז נישט געווען אין שטוב. די קינדער זיינען געזעסן צונויפֿגעקאָרטשעט אין אַ ווינקל ביים אויוון און געהרגעט די פֿרייסן אויף די ווענט.

— ס׳האָט געגעסן, קינדער ? — האָט מאַטעס געפֿרעגט.

— יאָ, זי האָט אָפּגעקאָכט — האָבן די קינדער געענטפערט.
מאַטעס האָט זיי פאַרריכט.
— מ׳דאַרף נישט זאָגן „זי״ — האָט ער געלערנט — מ׳דאַרף זאָגן: די מומע האָט אָפּגעקאָכט.

באַלד איז חוה אַריינגעקומען מיט אַ קנאַק מיט דער טיר, די ווענט האָבן געציטערט אונטער אירע טריט.

— כ׳האָב מיך פאַרמאָטלט מיט די ווייבער — האָט זי געזאָגט. — אין טאָפּ אויפן אויוון איז נאָך דאָ עסן פאַר דיר.

זי האָט שוין געקענט זיך מיט אַלע ווייבער פון הקדש־געסל, כאָטש זי איז נאָר וואָס אָנגעקומען, און דערציילט וועגן זיי, צולאַכנדיק הויך, נישט וויסנדיק פאַרוואָס.

אַז עס איז געקומען צום אויסבעטן, האָט זי אויפגעהערט לאַכן. מאַטעס האָט איר אַ פאַרשעמטער דערציילט פון די מנהגים אין זיין שטוב, ווי אַזוי די קינדער שלאָפן צוזאַמען מיט די גרויסע אין די בעטן. חוה האָט געקריגן הייס בלוט אין אַלע שטופּלען אירע.

— איך וויל אַליין מיין בעט — האָט זי געזאָגט מיט כעס.
מאַטעס האָט געקוקט אויף איר אַ דערשראָקענער.
— איך שלאָף אויך מיט עטלעכע קינדער — האָט ער געמורמלט, — כ׳זאָל אַזוי לעבן, חוה.

— חוה, קאַווע — האָט די יידענע אים איבערגעריסן — איך דאַרף אַליין מיין בעט. די קינדער קענען שלאָפן אויף דער ערד.

זי האָט אויסגעזוכט עטלעכע שמאַטעס אין די ווינקלען, אויסגעלייגט זיי אויף דער ערד און מיט טומל אַרויסגעוואָרפן דאָס אָפּגעצויגענע בעטגע־וואַנט פון איר בעט אַרויס.

— קינדער, אויסטועו זיך און לייגן! — האָט זי באַפוילן — צייט צו מאַכן נאַכט.

זי האָט פאַר זיך אָנגעצויגן איר אייגן קישן און איבערבעט מיט זייער פאַרביקע ציכלעך, פול מיט פייגל און אויסטערלישע חיות, און געקלאַפּט דערין מיטביידע הענט מיט גרויס טאַראַראַם. די קינדער האָבן שווייגנדיקע געקוקט אויף די אויסגעמאָלטע באַשעפענישן אויף די ציכלעך. ווען זי האָט אויפגערודערט דאָס בעט פאַר איר מאַן, האָבן זיך אירע באַקן אָנגעצונדן ווי צוויי פלאַמען פייער.

— וואָס איז דאָס? — האָט זי געפרעגט מיט כעס אויף די פלעקן אין ליילעך.

— דאָס קינד שלאָפט מיט מיר אין בעט — האָט מאַטעס געמורמלט אַ דערשראָקענער, אָנווייזנדיק אויף זיין בן־יחיד אין בלויזן העמדל.

די יידענע האָט פאַרגעסן, אַז זי איז בלויז מיט איין נאַכט צוריק גע־שטאַנען אונטער דער חופּה מיט איר מאַן און זי האָט געגוואַלדעוועט ווי זי וואָלט שוין מיט אים אַ לעבן פאַרבראַכט.

— איך וויל נישט, מען זאָל מיר פאַרפוילן די בעטן — האָט זי געמאַכט קולות.

מאַטעס האָט נישט געקענט הערן ווי מ׳שרייט אויף זיין נחת.

— ס׳קינד — האָט ער געמורמלט.

— ס׳קינד, — האָט חוה געשפּאָט, אַ חדר־יונג שוין און נעצט נאָך ס׳יילעך.

מיט עקל האָט זי אויפגערודערט דאָס פאַרפוילטע שטרוי, געהייסן נחמנען אַריינלייגן זיך אין טאַטנס בעט און אים אָנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט מער אַזוינס נישט צו טאָן.

— כ׳וועל דיר שיקן אַ ציגיינערן, וועט זי דיך נעמען אין זאַק אַריין, אַז וועסט אַזוינס טאָן — האָט זי אים אָנגעזאָגט און זי האָט זיך אויסגעטאָן פאַר אַלעמען אין די אויגן.

נחמן איז געלעגן אַ וואַכעדיקער אין פאָטערס בעט און געקוקט מיט גרויסע אָפענע אויגן אין דער פינצטערניש פון שטוב. פון דער שוואַרצקייט אַרויס האָבן זיך אויסגעשיילט פייערדיקע רעדער, קעפּ פון אויסטערלישע חיות און מענטשן. פון אַלע שפּאַלטן אין די ווענט, פון אַלע פלעקן פון פאַר־רויכערטן באַלקען האָבן שדים און רוחות אַרויסגעשטעקט צונגען. דאָס גיהנום מיט די רשעים, וועגן וועלכע דער רבי האָט דערציילט אין חדר, זיינען אַראָפּגעקומען אין שטוב, געטאַנצט און געוויינט. די ציגיינערן מיטן זאַק, וואָס די יידענע האָט דערמאָנט, איז אַרויס דורכן אויוון און צוגעגאַנגען צו זיין בעט. ער האָט פאַרמאַכט די אויגן פון שרעק, אָבער ער האָט נישט געקענט איינשלאָפן. ער האָט מורא געהאַט, ער זאָל נישט אָפּטאָן עפּעס אין בעט. פּלוצלינג האָט אַן איינגעהאַלטן קול פון צווייטן בעט געריפן אין דער שטילקייט.

— מאַטעס, דו שלאָפסט?

נחמן האָט אויסגעשפּיצט די אויערן ווי אַ העזל אין שרעק. דער פאָטער, וואָס האָט ביז איצט געבריט אים מיט זיין קנאָכיק לייב, האָט זיך פאַרזיכטיק אַרויסגעגליטשט פון בעט אַרויס און מיט באָרוועסע טריט געגאַנגען איבער דער שטוב.

— שטילער — האָט ער געשעפּטשעט — די קינדער.

— זיי שלאָפן — האָט דאָס ווייבערישע קול געענטפערט הויך און לאַכנדיק.

נחמן האָט נישט געוואוסט וואָס אַזוינס דאָס שאָרכן פון אַנדערן בעט מיינט. דאָך האָט ער נישט דורכגעלאָזט דעם מינדסטן ריר. די פריערדיקע שרעק איז אָפּגעטראָטן און בלויז קינדערישע נייגעריקייט איז אָנגעקומען, נייגעריקייט וואָס מאַכט עפּעס קלאָר און אָנגעשטרענגט און גוט.

אין דער פרי, ווען ער איז אויפגעשטאַנען, איז שוין דער פאָטער נישט געווען. ער איז געהאַט אַוועק אין די דערפער. די רויטע יידענע איז גלייך

צוגעגאַנגען צו זיין בעט און אויפגעריסן דאָס איבערבעט, וואָס ער האָט פעסט צוגעהאַלטן, מ׳זאָל נישט זען זיין חרפּה.

— לעק אויס ס׳ליילעך! — האָט זי געשריגן — שוין זאָלסטו אויסלעקן, ממזר!

נחמן האָט אינגאַנצן געציטערט, הענטלעך און פיסלעך האָבן זיך אים געוואָרפן פאַר מורא.

— מאַמע! — האָט ער געגרופן די געשטאָרבענע מוטער זיינע.

די יידענע האָט אַרויסגעהאַנגען דאָס ליילעך אין דרויסן פאַר דער טיר און אַלע יינגלעך גערופן קוקן דערויף.

— עטץ זעט, יינגלעך — האָט זי געזאָגט — דאָס האָט נחמן געטאָן. עטץ זאָלט דערציילן אין חדר.

די יינגלעך האָבן געשפּיגן און צוגעזאָגט צו דערציילן אין חדר.

וואַסער־באַק
מאַך מיר אַ ראַק,
וועסט מיר ניט וועלן מאַכן,
וועל יעך פון דיר לאַכן.

האָבן זיי געזונגען אַ לידל און געטייטלט אויף נחמנען.

קאַפּיטל זיבן

צו זיבן יאָר האָט נחמן אָנגעהויבן לערנען ביי מאיר דעם גמרא־מלמד.

ווי אַמאָל אין דער תלמוד־תורה, אַזוי האָט דער פאָטער זיינער אים אַרויפגעפירט דאָס ערשטע מאָל צום נייעם מלמד. מיט געדרייטע טרעפּלעך, דורך אַ קרומען גאָרן, איז מאָטעס געגאַנגען צום חדר, פירנדיק זיין נחמנען ביי דער האַנט.

— האָב נישט קיין מורא, נחמן — האָט ער געטרייסט דאָס דערשראָקענע יינגל — דאָס איז נישט קיין תלמוד־תורה. איך וועל צאָלן פאַר דיר מלמד־געלט, מיין קינד.

נחמן האָט געקלאַמערט זיך צום פאָטערס ביינערדיקער האַנט און אויס־געשפּיצט די אויערן צום צוגעשטיקטן זינגענדיקן קול, וואָס האָט זיך געטראָגן פון חדר אַרויס.

— טאַטע, כ׳האָב מורא, — האָט ער געזאָגט שטיל — כ׳האָב אַזוי מורא, — קום אַהיים.

מאָטעס האָט געעפנט אַ טיר, וואָס האָט געסקריפּעט אויף די פאַרראָס־טעטע „זאַוויאַסעס”. אין אַ פאַררויכערטער קיך, ווי אין דער היים ביי מאָטעסן, איז געזעסן אַ ייד אין אַ לאַנגן טלית־קטן שיר נישט ביז דער

ערד. אַרום אים זיינען געזעסן אויף צוויי בענק פוןביידע זייטן טיש אַ צוואַנציק יינגלעך פון פאַרשיידענעם עלטער און וואוקס, צוזאַמענגעדריקט איינער צום אַנדערן, ווי צוגעקלעפּט, און געשריגן אין די עטלעכע צעריסענע גמראס, וואָס זיינען געלעגן פאַר זיי אויסגעלייגט.

— המניח את הכד ברשות הרבים, אַז איינער לאָזט איבער אַ קרוג אין גאַס — האָבן די יינגלעך געמאַכט קולות, איבערשרייענדיק איינער דעם אַנדערן — ובא אחר ונתקל בה, איז געקומען אַן אַנדערער און האָט זיך געשטרויכלט אין איר, ושברה, און ער האָט זי צעבראָכן — פּטור, איז ער פּטור צו באַצאָלן.

דער מלמד האָט אַ פּאַטש געטאָן אין דער גמרא, די יינגלעך זאָלן איבער־רייסן, און אויסגעשטרעקט אַ האַנט צו מאַטעסן.

— שלום עליכם, אַ ייד — איר זענט אַ פרעמדער ?

— ניין, כ׳בין אַ היגער, ר׳ מאיר — האָט מאַטעס געענטפערט אַ פּאַר־שעמטער, ווי שטענדיק, ווען מענטשן פון דער אייגענער שטאָט קענען אים נישט — איך בין מאַטעס דאָרפסגייער, פון הקדש־געסל.

— מאַטעס ? — האָט דער מלמד איבערגעפרעגט — מאַטעס דאָרפסגייער?

— מ׳רופט מיך מיט אַ צונאָמען, — האָט מאַטעס געזאָגט, אָראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ — מאַטעס האָז, ווייל איך קויף האָזענע פעלעכלעך.

די יינגלעך האָבן זיך צעלאַכט. נחמן איז רויט געוואָרן און אויסגעמיטן צו קוקן אויף די לאַכנדיקע יינגלעך.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ געלעכטער, גוים ? — האָט דער מלמד זיך אָנגעבייזערט — זעצט זיך, ר׳ מאַטעס.

מאַטעס איז געבליבן שטיין און צוגעפירט זיין יינגל צום טיש.

— איך בין אַ געמיינער מאַן, ר׳ מאיר — האָט ער געזאָגט, — אַ גאַנצע וואָך צווישן גוים אין די דערפער. דאָס יינגל איז אַ יתום, און איך וויל אים אָפּגעבן צו אייך אין חדר, איר זאָלט לערנען מיט אים תורה. גיי צו נענטער, נחמן, האָב נישט קיין מורא.

— וואו האָסטו ביז איצט געלערנט, נחמן ? — האָט דער מלמד געפרעגט ביים יינגל, קוקנדיק אויף אים מיט קיילעכדיקע אויסגעקוילערטע אויגן פון זיין בלאַס־געל פּנים אַרויס.

— ביי ר׳ מאָטל דרדקי — האָט נחמן שטיל געענטפערט. — אין דער תלמוד־תורה.

ר׳ מאיר מלמדס געל פּנים איז נאָך געלער געוואָרן.

— איך קען נישט לערנען אומזיסט. — האָט ער געברומט — ווייניקער ווי פאַר פיר רובל אַ זמן קען איך מיך נישט אונטערנעמען צו לערנען. ביי באַלעבאַטים נעם איך צו זעקס קערבלעך.

— איך וועל אייך צאָלן, ר׳ מאיר, — האָט מאַטעס געזאָגט — כ׳וועל נישט עסן און אייך צאָלן אייערס.

ר׳ מאיר האָט געהייסן נחמנען אַוועקזעצן זיך ביים טיש.

— קיין גמרא האָסטו נישט, — האָט ער געזאָגט — בויג זיך צו און קוק אַריין צו אַנדערע ייִנגלעך אין דער גמרא.

נחמן האָט זיך צוגעבויגן, אָבער דאָס ייִנגל לעבן אים האָט אים אָפּגעשטופּט מיט אַ שאַרפן עלנבויגן. דער מלמד האָט געלערנט.

— הכלב והגדי, אַ הונט און אַ ציג, שקפצו מראש הגג, וואָס זיינען אַראָפּגעשפּרונגען פון אַ דאַך, ושברו כלים, און זיי האָבן צעבראָכן כלים, חייב, דאַרף זייער באַלעבאָס באַצאָלן פאַר דעם שאָדן.

נחמן איז געזעסן אַ דערשראָקענער סיי פאַרן נייעם מלמד, וואָס די גרויסע אויסגעקוילערטע אויגן זיינע רייסן זיך פון געלן פּנים אַרויס, סיי פאַר דעם ייִנגל אין דעם נייעם כאַלאַטל, אין וועמעס גמרא ער דאַרף אַריינקוקן און יענער שטופּט אים שטילערהייט אָפּ, סיי פאַר דעם הונט און דער ציג, וואָס זיינען אַראָפּגעשפּרונגען פון דאַך, געמאַכט אַ שאָדן און זייער באַלעבאָס דאַרף באַצאָלן. אין ווינקל־שטוב ביי דער קיך איז געזעסן די מלמדקע און געשאָבן קאַרטאָפל, וואַרפנדיק אַלע מאָל אַן אַנדער אָפּגעשיילטע קאַרטאָפל אין אַ טאָפּ וואַסער, וואָס האָט געגעבן אַ שפּריץ אויף דער שטוב. זי האָט געהאַלטן אין איין אַרומרייסן זיך מיט דער קאַץ, וואָס האָט נישט געוואָלט אַראָפּקריכן פון אויוון.

— פּשיק, אַן אויסרייסעניש אויף דיר — האָט זי געשאָלטן.

אין אַ קליין משופּע שטיבעלע, מיט אַ קרומען באַלקן, וואו דאָס דאַךפענצטער איז, איז געזעסן אַ באָרוועס מיידל מיט אַ צעשויבערטן שוואַרצן קאָפּ און געניייט זעלנערישע העמדלעך, וואָס זי האָט אַרויסגענומען פון אַ שניידער צו פאַרענדיקן. זיצנדיק אויף דער ערד, אַרומגערינגלט מיט זעלנערישע העמדלעך, האָט זי גיך געשטאָכן מיט דער נאָדל, אָנגענייט קנעפּלעך אַרום די העלדזער פון די קאָזאַקישע זומער־העמדלעך, און אַרויס פלוצלינג מיט אַ געזאַנג:

אַמאָל איז געווען אַ שניידער מיידעלע, אַ שניידער מיידעלע,
איז זי געזעסן אין שטוב,
פאַרבייגעגאַנגען אַ ראָטנע אָפיציר
און האָט זיך אין איר פאַרליבט . . .

דער רבי האָט אויסגעקוילערט ביידע גרויסע, אַרויסגעזעצטע און מרה־שחורהדיקע אויגן און אויפגעהערט לערנען.

— שאָשע, וואָס איז דאָס פאַר אַ זינגעניש? — האָט ער געפרעגט — זעסט נישט, אַז איך לערן תורה מיט ייִנגלעך?

שאָשע האָט גיכער ווי פריער געשטאָכן מיט דער נאָדל אין די זעלנערישע העמדלעך, די נאָדל איז געשפּרונגען ביי איר מיט אַ משונהדיקער גיכקייט. דער מלמד האָט אַ קרעכץ געטאָן, אַז ס'האָט שטיקער האַרץ אויסגעריסן, און אָנגעהויבן אויפסניי.

— נאָכאַמאָל, ייִנגלעך, — הגונב את הרחל, אַז איינער האָט געגנבעט

אַ שעפּעלע, וגזזה מן הצמר און ער האָט איר אָפּגעשוירן די וואָל, חייב, איז ער שולדיק אָפּצוצאָלן פֿאַר דער וואָל.

פּאַרנאַכט, צו מנחה, ווען די ייִנגלעך האָבן גיך אַראָפּגעלאָזט זיך פֿון די טרעפּ און פֿריילעכע זיך געלאָזט אַהיים, איז נחמן אויך נאָכגעלאָפֿן. ער האָט זיך געוואָלט שפּילן מיט די נייע חברים. אָבער די ייִנגלעך האָבן פֿון אים געלאַכט. ווי אַלע באַלעבאַטישע ייִנגלעך, האָבן זיי זיך גרויסגעהאַלטן קעגן די תּלמוד־תּורה־ייִנגלעך. דערצו איז נחמן געגאַנגען באָרוועס, דער איינציקער באָרוועסער צווישן אַלע חדר־ייִנגלעך, און די קינדער האָבן זיך נישט געוואָלט שפּילן מיט אים.

— זעלנערישע קנעפּ האָסטו? — האָבן זיי אים געפֿרעגט.

נחמן האָט קיין זעלנערישע קנעפּ נישט געהאַט. ער האָט גאָרנישט געהאַט, אַ חוץ דאָס צעריסן היטל, דורך וועלכן בינטלעך האָר האָבן אַרויס־געקוקט פֿון די לעכער. ער איז אַוועק אַליין אַהיים צום הקדש־געסל און אַריין אין שטוב. די שטיף־מאַמע האָט אים דערלאַנגט אַ ליימערן שיסעלע מיט הירזש, אָפּגעטיילט מיט אַ לעפֿל די האַרטע הירזש אויף צוויי טיילן, אַזוי, אַז איין העלפֿט זאָל זיין זיינס און די צווייטע העלפֿט רייזלס, און אָנגע־זאָגט זיי, זיי זאָלן זיך נישט קריגן איבערן עסן.

— צעברעכטס נישט ס׳שיסעלע — האָט זי געוואָרנט, — כ׳וועל די קעפּ צעברעכן.

נחמן האָט אַ הונגעריקער געגעסן די הירזש, וואָס איז שוין פֿון האַלדז געקראָכן טאָג־איין טאָג־אויס, און ער האָט געקוקט מיט זייטיקע בליקן אויף יעדער באַוועגונג פֿון זיין מומען. ער האָט שוין אין בעט נישט גענעצט מער. שוין לאַנג נישט. אָבער די מומע האָט אַלץ נישט געלעבט גוט מיט אים, נישט מיט אים, נישט מיט זיינע שוועסטערלעך. זי איז גאַנצע טעג אַרומגע־קראָכן איבער פֿרעמדע שטובן צו די שכנטעס, נישט צוגעגרייט קיין עסן, נישט געטאָן אין שטוב קיין שום זאַך, און נאָר געוואָרפֿן זיך און געשאָלטן.

— כ׳האָב אין דער ערד מאַטעס האָז מיט זיינע ממזרים צוזאַמען, — האָט זי געשאָלטן דעם מאַן אירן אין זיינע קינדערס אויגן.

נחמן האָט זיך געשעמט, וואָס מען שעלט זיין טאַטן און מען רופֿט אים מיט אַ צונאָמען.

— כ׳וועל שוין דערציילן דעם טאַטן, אַז ער וועט קומען, — האָט ער געדראָט מיט אַ פֿינגער דער מומען, — וועסט שוין זען.

ער האָט געוואַרט מיט אומגעדולד אויפֿן פֿרייטיק, ווען דער טאַטע וועט קומען פֿון די דערפֿער. מיט גיכע טריט איז ער אים אַנטקעגנגעלאָפֿן ביז הינטערן שטאָט און אין איין אָטעם אויסדערציילט וועגן דער שטוב. אָבער דער טאַטע זיינער האָט נישט אָנגענומען זיך פֿאַר אים, ווי נחמן האָט געוואָלט. פֿאַרקערט, זייער הכנעהדיק און געבויגן איז ער אַריין אין שטוב און אַוועק־געלייגט פֿאַר זיין ווייב דעם זאַק מיט זאַכן, וואָס ער האָט געבראַכט פֿון די דערפֿער. פּונקט אַזוי האָט ער אַרויסגענומען די עטלעכע גולדן פֿון טאָרבעלע,

וואָס ער האָט געטראָגן אויפן האַרץ, און אויסגעציילט זיי איר אין די הענט אַריין.

— דאָס איז פֿאַר נחמנען אויף מלמד־געלט, — האָט ער אָפּגעבעטן זיך ביי זיין ווייב, — צוואַנציק גראָשן אַ וואָך.

— כ׳דאַרף נישט קיין מלמד־געלט, — האָט די יידענע געשריגן, — אַז וועסט מיר נישט געבן די צוואַנציק גראָשן, וועל איך דיינע ממזרים נישט געבן צו עסן.

מיט כוח האָט זי ביי אים צוגענומען ס׳געלט, אויסציילנדיק אים בלויז אַ דרייער אויף באָד־געלט.

נחמן האָט זיך געשעמט מיט זיין טאַטן, וואָס ער לאָזט זיך אַזוי מבייש זיין פון דער מומען, שטאַרק געשעמט זיך מיט אים. פונקט אַזוי האָט ער זיך געשעמט מיט אים, ווען דער פּאָטער האָט אים מיטגענומען אין שול אַריין און אַוועקגעשטעלט זיך ביי דער טיר שרייענדיק הויך ברוך־הוא וברוך שמו אָמן און שאָקלענדיק זיך. מען האָט געלאַכט פון טאַטן זיינעם, אַלע יינגלעך האָבן חוזק געמאַכט פון אים, וואָס ער שאָקלט זיך אַזוי און זאָגט הויך. קיינער האָט אַזוי הויך נישט געדאַוונט ביי דער טיר. בלויז די יידן פון דער מזרח־וואַנט האָבן אַזוי געשאָקלט זיך און הויך געשריגן, די נגידים. די אָרעמע לייט ביי דער טיר האָבן געהאַלטן זיך שטיל.

— דער האָז האָט זיך שוין צעלאָזט, — האָבן די לער־יינגלעך געשפּאָט אויפן קול.

געפלאַמט פון בושה האָט נחמן יעדן שבת בייטאָג, ווען דער פּאָטער האָט אים געפירט צו שיינע יידן פאַרהערן דאָס לערנען. אַ באָרוועסן, מיט אַ וואַכעדיק־צעריסן קאַפּאָטקעלע און היטל, האָט אים דער פּאָטער געפירט איבערן מאַרק שבת־בייטאָג נאָכן שלאָף צו געמויערטע הייזער אין מאַרק.

— וואָס ווילט איר, ר׳ ייד? — האָבן אים לייטישע באַלעבאָסטעס, שבתדיק אויסגעצירטע, אויפסניי געפרעגט, נישט דערקענענדיק אים פון איין מאָל צום צווייטן.

אין טייל ערטער האָט מען אים אָנגענומען פאַר אַ בעטלער און אים אָפּגעשניטן אַ שטיקל חלה. נחמן האָט זיך באַגאָסן מיט רויטקייט און געצויגן דעם פּאָטער ביי דער פּאָלע.

— טאַטע, כ׳וויל נישט, קום אַהיים.

מאַטעס האָט אים אָנגענומען ביי דער האַנט און אים מיט כוח אַריינגעפירט אין די נגידישע שטובן.

— נייך, — האָט ער געמורמלט, אָפּזאָגנדיק זיך פון דער מוציא חלה, וואָס מען האָט אים געגעבן, — איך וויל פאַרהערן מיין יינגל אין לערנען.

די שיינע באַלעבאַטים, זויערע נאָך דעם טשאָלענט און נאָכן שבתדיקן שלאָף, האָבן ברייט געגרעבצט און אומווייליק אויפגעמישט די גמרא, נישט פאַרגינענדיק זיך אָפּצוזאָגן פון טאָן אַזאַ יידישע זאַך.

— זייער וואויל, יינגל, — האָבן זיי געלויבט נחמנען פאַר דער תורה, וואָס ער לערנט, און געהייסן די ווייבער אַריינברענגען שבת־אויבס.

כאָטש דאָס שבת־אויבס איז געווען זיס און געשמאַק, האָט נחמן גע־שטיקט זיך מיטן ביסן. די נגידישע קינדער אין די שטובן האָבן געלאַכט פון אים, דעם באָרוועסן יינגל אום שבת. די מאַמעס האָבן געזיפצט איבער אים.

— ער האָט נישט אָנגעטאָן קיין העמדל אויף שבת? — האָבן זיי געפרעגט ביים פאָטער, — ער קראַצט זיך, נעבעך.

יעדער וואָך אויפסניי האָט ער נישט געוואָלט גיין צו די געמויערטע הייזער אין מאַרק און יעדער מאָל אויפסניי האָט אים דער פאָטער געשלעפט ביי דער האַנט.

נאָך מער האָט ער זיך געשעמט, ווען ר׳ מאיר מלמד פלעגט אים אַהיימ־שיקן פון חדר אין מיטן לערנען פאַר נישט ברענגען קיין מלמד־געלט. די איבעריקע יינגלעך האָבן זייער פּינקטלעך געבראַכט מלמד־געלט. אום ווינטער האָבן זיי אויך געבראַכט אַ דרייער אַ וואָך אויף נאַפט צום לעמפּל. ר׳ מאיר האָט יעדן פרייטיק אָנגעזאָגט אויפסניי נחמנען, ער זאָל ברענגען מלמד־געלט. אָבער נחמן האָט נישט געבראַכט, און ער האָט אים אַהיימ־געשיקט אין מיטן לערנען.

— איך קען נישט האָרעווען אומזיסט, — האָט ער געזאָגט צו נחמנען הויך, אַז אַלע יינגלעך זאָלן הערן, — גיי אַהיים און אָן געלט זאָלסטו נישט צוריקקומען. הערסט, תנא ברא?

כאָטש דער רבי האָט אים גערופן מיטן נאָמען פון אַ תנא, האָבן די יינגלעך זייער געלאַכט פון דעם נאָמען. די גרעסטע בושה איז געווען פאַר אים, ווען די מומע פלעגט קומען אים צושטעלן אַ בענקעלע פאַר דעם רבין. אַז זי פלעגט אים שטאַרק דערגיין די יאָרן, די מומע, האָט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטן און זי געשלאָגן, אַפילו אַ ביס געטאָן איר אין דער האַנט אַריין. די מומע האָט אַרומגעבונדן דאָס פאַרטעך און מיט די פרישע צייכנס פון נחמנס שיטערע שפּיציקע ציין אין דער הויט איז זי געלאָפן אין חדר אַריין.

— זאָל דער רבי זען, — האָט זי געוויזן די האַנט.

ר׳ מאיר מלמד האָט אויסגעקוילערט זיינע שוואַרצע מרה־שחורהדיקע, אַרויסגעזעצטע אויגן פון בלאָסן געלן פּנים און צוגערופן נחמנען צו זיך.

— ווייסט, וואָס קומט אַ בן סורר ומורה? — האָט ער געפרעגט.

נחמן האָט געשוויגן. ר׳ מאיר האָט אים אָנגעכאַפּט ביים נאַקן און אים צוגעפירט צו דער באַנק.

— אַריבערלייג זיך, — האָט ער גערופן.

נחמן האָט נישט געוואָלט. מער נאָך ווי פאַר די באַלעבאַטישע יינגלעך, וואָס לאַכן פון אים, ווייל ער ווערט מער געשמיסן פון זיי, האָט ער זיך געשעמט פאַר דער מומע זיינער, וואָס ער האָט אַזוי פיינט. זי איז געשטאַנען אַ רויטע, אַ צופרידענע און געוואַרט צו זען זיין נאַקעט לייב און חרפה.

— כ'וויל נישט, — האָט ער געשריגן מיט אַלע כוחות.

ר' מאיר האָט זיך מיט אים געראַנגלט.

— נחמן, — האָט ער גערעדט מיט רחמנות צו זיך אַליין, — כ'האָב נישט קיין כוח זיך צו שלאָגן מיט דיר. אַז וועסט זיך אַליין אַריבערלייגן, וועט זיין בעסער פאַר דיר. אַז וועסט מיך ברענגען אין כעס, וועל איך שמייסן אויף אַלע לאָקשן.

נחמן ווייסט, אַז ס'איז בעסער פאַר אים זיך אונטערצוגעבן, אָבער ער קאָפּעט מיט די פיס און דראָפּעט דעם רבינס הענט.

— כ'וויל נישט, — שרייט ער מיט אַזוי פיל צער, אַז אים טרעט אַרויס אַ שוים פאַר די ליפּן.

דער רבי הייסט די תלמידים, זיי זאָלן אים צוהעלפן לייגן דעם יונג. מיט אַ ווילדער שמחה וואַרפן זיך די תלמידים אויף נחמנען. ער בייסט זיי אין די הענט, וואַרפט מיט די פיס, רייסט זיי שטיקער הויט אויס פון די פנימער. אָבער זיי קומען אים ביי. ר' מאיר לאָזט דעם תלמיד אַראָפּ די הויזן, באַווייזט זיין הויל לייב פאַר אַלעמען, פאַר די תלמידים, פאַר דער טאָכטער, וואָס נייט זעלנערישע העמדלעך, פאַר נחמנס מומע. נחמן ראַנגלט זיך נישט מער. ער האָט מער נישט קיין כוח. דער רבי ציילט די שמיץ און שטראָפט מיט אַ ניגון.

— אַ יינגל טאָר נישט בייסן אַ מאַמען, אַפילו אַ שטיף־מאַמען. אַ יינגל טאָר נישט.

נחמן פילט די שמיץ אויף זיין לייב, אָבער נאָך שטאַרקער פילט ער דעם ווייטיק פון בושה. ער הערט די געלעכטערס פון די יינגלעך, דאָס הירזשען פון זיין מומע און דאָס קראַנקע סאָפּען פון רבין.

נאָך גרעסער איז זיין ווייטיק, ווען מען לאָזט אים אַראָפּ און ער דאַרף זיך צוריק פאַרקנעפּלען די הייזלעך. ער קען נישט רירן מיט די ציטערדיקע הענט. דער רבי וואַשט די האַנט און ברומט:

— נו, וואָס ליגסטו אויף דער ערד? גיי צו און וואַש די הענט ביים פאָס. טאָרסט נישט זאָגן קיין יידיש וואָרט נאָכן שמייסן.

קאַפּיטל אַכט

אויף געדרייטע וועגן, דורך דערפער און וועלדער, גייט אַ בויד, אין דריי פערד געשפּאַנט, פון פּיאַסק קיין וואַרשע. די בויד איז אַ שווערע, באַלאָדן מיט זעקלעך זאַלץ און פעסער נאַפט. די פערד, מאָגערע, קנאָכיקע, מיט שאַרפע רוקנס און צעשמיסענע הינטערס, זיינען געשפּאַנט אין געלאַטעטע צעריסענע געשפּאַנען. פון וואָגן באַמבלט זיך נאָך אַן עמער, אָנצוטרינקען די פערד, און אַ לאַמטערן, וואָס ווערט קיינמאָל נישט אָנגעצונדן.

צווישן די פעסער, אויף אַ האַרט זעקל זאַלץ, זיצט שיינדל מאַטעסעס מיט אַ קוישל אין האַנט, טרייסלענדיק זיך אויף רעכטס און לינקס ביי יעדן בויג, וואָס די בויד גיט זיך, אַריינפּאַרנדיק אין אַ גרוב און אַרויסקריכנדיק.

— מאַמע! — רופט זי איר געשטאָרבענע מוטער יעדער מאָל, וואָס די בויד גיט זיך אַ צו־שטאַרקן בויג אין אַ זייט, שיר נישט איבערצוקערן זיך.

דאָס פאָרט זי ס'ערשטע מאָל אַרויס פון פּיאַסק. אין איר קוישל, וואָס זי לאָזט נישט אַרויס פון די הענט, האָט זי אַ ניי סיטצן קליידל אין בלימעלעך, אַ פּאָר נייע שיך, וואָס זי האָט געקויפט אויפן יאַריד אין פּיאַסק, און אויך צוויי ווייסע העמדער מיט שפּיצעלעך אַרום האַלדז. אין איר בוזעם האָט זי דריי רובל אין פּאַפּירלעך, איינגעבונדן אין אַ נאָז־טיכל, און אַן אַדרעס צו אַן אָרט אין וואַרשע. דער אַדרעס איז געשריבן מיט אַ גראָבן סטאָלאַרישן בליי־פעדער אויף אַ קליין אָפּגעריסן שטיקל פּאַפּיר, אָבער שיינדל האַלט אים צוזאַמען מיט די דריי פּאַפּירענע רובלס. צוזאַמען דערמיט איז איינגעבונדן איר פּאַספּאָרט, נישט קיין ביכל, נאָר אַ געשריבן שטיקל פּאַפּיר מיט אַ שטעמפּל, אַרויסגעגעבן פון פּיאַסקער מאַגיסטראַט, אַז שיינדלאַ ריטער, די טאָכטער פון מאַטעס און שרה, פון יידישן גלויבן, ווייבלעכן געשלעכט, זיבעצן יאָר אַלט, איז אַ געבוירענע פון דער שטאָט פּיאַסק. אויפן שטעמפּל איז אויסגעדרוקט דער צוויי־קעפּיקער אָדלער, דער עמבלעם פון דער רוסישער אימפּעריע, צו וועלכער שיינדל ריטער געהערט.

נאָך עטלעכע יאָר דינען ביי דאָדי לובלינער אין פּיאַסק, האָט שיינדל אָפּגעשפּאָרט דאָס אַלץ, וואָס זי פירט מיט זיך אין קוישל און אין בוזעם. זי פאָרט אין דער גרויסער וועלט אַריין, קיין סאַמע וואַרשע, וואו מיידלעך, זאָגט מען, קענען גוט פאַרדינען אויף אַ שטעלע און אָפּשפּאָרן אַ נדן. און כאָטש פון פּיאַסק קיין וואַרשע גייט אַ באַן, וואָס אין עטלעכע שעה ברענגט זי אויפן אָרט, פאָרט שיינדל מיט אַ בויד, אַ גאַנצן מעת־לעת, ווייל מיט דער באַן קאָסט טייער און די בויד נעמט בלויז אַ העלפט דערפון, וואָס די באַן.

עס איז חול־המועד פסח, ווען דינסט־מיידלעך הויבן אָן אַ נייעם זמן, אָבער אַ שפּעטער חול־המועד פון אַן עיבור־יאָר. די לאָנקעס אויף די וועגן זיינען שוין גרין, דורכגעשפּרענקלט מיט געלע פעלד־בלימעלעך. אויף די ביימער ביי די זייטן וועג הענגען קנאָספּן אַראָפּ, פולע און געעפנטע, פאַר־שפּרייטנדיק זייערע ריחות. אויף די פּאַשעס לויפן יונגע קעלבלעך אַרום.

לאַשעקלעך שפּרינגען נאָך זייערע מוטערס און הירזשען מיט יונגע קולעכלעך. די לופט איז וואַרעם און ריין און פול מיט האַרבע ריחות פון גראָז און בליעכטס. שיינדל שטעקט אַרויס דעם קאָפּ דורך אַ לאָך אין דער לייוונט פון דער איבערגעצויגענער בויד און ציט אַריין מיט ציטערנדיקע נאָז־לעכער די ריחות פון פרילינג. עס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס זי זעט דערפער, פּויערישע הייזלעך, סעדער און לאָנקעס. צוגעוואוינט שטענדיק צו רויך, גערוכן פון מאכלים אין קיכן, פילט זי זייער שטאַרק די פרישע לופט פון לאַנד. איר מיידלשע צאַפּלדיקע ברוסט הייבט זיך אונטער איר בלוזקע פון איינגעמען די פאַרשיכורנדיקע ריחות.

ווען דער אָוונט פאַלט־צו און מען פאָרט אַריין אין גראָף פּאָטאָצקיס וועלדער, די געדיכטע און שוואַרצע, באַפאַלט איר אַ מורא אין דער פינצ־טערער בויד. זי קוקט מיט די שוואַרצע אויגן אין חושך און אַלערליי שלעכטע מעשיות קומען איר אין קאָפּ, מעשיות פון גזלנים, וואָס באַפאַלן מיט העק די דורכפאָרנדיקע מענטשן, מעשיות פון וועלף, וואָס באַפאַלן די פערד, פון לצים, וואָס פאַרשטעלן זיך פאַר זעקלעך צוקער און ווען מען גיט זיי אַ לעק, צי זיי זיינען טאַקע באמת זיס, לאַכן זיי זיך אויס, רייצן זיך, אַלעמאַי מען האָט זיי געקושט.

— זאַלע, — רופט זי צום באַלעגאָלע פון פאָרנט — לאַנג ציט זיך דער וואַלד ?

— דער וואַלד ? — פרעגט זאַלע איבער פון זיין באַלעגאָליש געזעסל מיט אַ רוי קול, וואָס שלאָגט זיך אָפּ מיט ווידער־קולות אין דער פינצטער־ניש — לאַנג.

שיינדל שווייגט. זי הערט מיט אויסגעשפּיצטע אויערן דאָס טרעטן פון די פערדישע פּאָדקאָוועס, דאָס זשומען פון וואַלד. עפּעס אַ צווייג ברעכט זיך ערגעץ. זי ציטערט אויף.

— זאַלע, — רופט זי — ס׳איז אמת, אַז אין די וועלדער זיינען דאָ גזלנים?

— גזלנים ? — פרעגט זאַלע איבער — אָודאי.

שיינדל פרעגט נישט מער. זי זעט, אַז זאַלע איז נישט צופרידן וואָס מען רעדט צו אים, און זי שווייגט. זי הערט דאָס סאָפּען פון די פערד און זאַלעס אָפּטע ברומען.

— וויאָ, נבלות! העיטאָ!

מיט אַמאָל גיט אַ שיין צו איר אַ פייערל פון אַ פּאַפּיראָס, וואָס באַלייכט זאַלעס פּנים.

— שיינדל, — פרעגט זאַלע — האָסט מורא, האָ ?

— קריך אַריבער צו מיר, וועט דיר זיין היימלעכער — זאָגט זאַלע — וועסט זיצן פון פאָרנט אויף די „קאָזלעס״.

שיינדל האָט מורא אַריבערצוגיין צו זאַלען. דער פאָטער אירער האָט איר אַ סך מאָל אָנגעזאָגט, זי זאָל זיין אָפּגעהיט אין דער ווייטער שטאָט, וואוהין זי פאָרט, אויך זי זאָל זיך האַלטן פון ווייטנס פון מאַנסבילן. אָבער

זי קען נישט קעגנשטעלן זיך דעם קול, וואָס רופט זי. ווי איר טאַטע, קען זי נישט קעגנשטעלן זיך אַ פרעמדנס באַפעל. און וויסנדיק, אַז זי טוט נישט קיין גלייכע זאַך קריכט זי פונדעסטוועגן אַריבער די זעק צו זאַלעס געזעסל. תחילת זיצט זאַלע אָפּגערוקט און מונטערט די פערד יעדער מאָל וואָס זיי פּרובירן זיך אָפּשטעלן.

— וויאָ, פּגירות, ווישטאַ!

באַלד הויבט ער אָן זינגען אין דער נאַכט, זינגען אַ חזנישע זאַך. זיין קול, אַ רויס, אַ טיפס, שלאָגט זיך אָפּ אין וואַלד מיט אַ סך ווידער־קולות. שיינדלען ווערט היימלעכער פון אָט דעם קול. פּלוצלונג פאַרבינדט זאַלע די לייצעס אַרום פלאָקן און נעמט שיינדלען אַרום מיט אַזאַ קראַפט, אַז אַלע אירע ביינער קנאַקן.

— זאַלע — רופט זי מיט אַ צוגעשטיקט דערשראָקן קול — ביטע, ס'טוט מיר וויי.

זאַלע לאַכט מיט אַ רוי קול.

— ס'טוט דיר וויי — ברומט ער.

ער בויגט צו איר גלאַטע באַק צו זיין באַבערדלטער באַק און אָטעמט הויך.

— ס'שטעכט, האָ, שיינדל?

שיינדל פּרובירט זיך אַרויסרייסן, אָבער זי קען נישט. זאַלע גייט אַרום מיט זיין בערדל אַרום אירע באַקן, אַרום האַלדז. שיינדל פילט, ווי הייסע אָנגעגליטע נאָדלען וואָלטן געשטאָכן איר לייב; נאָדלען, וואָס טוען וויי און מאַכן זיס. זאַלע לאַכט. שיינדל שטופּט אים אָפּ מיט די הענט, קריכט אים מיט די נעגל אין פּנים, פילנדיק אָן אומגעהויערן תענוג אין איר מלחמה. אָבער זאַלע האַלט זי פעסט אין זיינע האַרטע הענט. פּלוצלונג דערפילט זי זיינע פולע ליפּן פון צווישן באָרד און וואָנסן. זי פאַרלירט אירע כוחות. פון די ליפּן שמעקט רויך, בראָנפן, לעדער, פערדיש מיסט און כוח. שיינדל ווייסט נישט ווי אַזוי צוריקצוקושן. זי האָט נאָך קיינמאָל קיין מענערישע ליפּן נישט געפילט אויף זיך. אפילו קיין ווייבערישע אויך נישט. קיינמאָל האָט זי קיינער נישט געקושט. זי פאַרמאַכט די אויגן און לאָזט די מענערישע ליפּן אַרומבלאָנדזשען אַרום אירע באַקן, אַרום איר האַלדז. איר שטענדיקע געפאַלנקייט, איר אָרעם לייב, וואָס קיינער האָט זיך דערויף נישט אומגעקוקט, פילט זיך געהויבן, טייער. פּלוצלונג הערט זי רייד, וואָס זי האָט נאָך קיינמאָל נישט געהערט.

— שיינדל, ביסט אַ שיינע — זאָגט דאָס מענערישע טיפע קול.

זי גלויבט דאָס נישט. קיינמאָל האָט איר נאָך קיינער אַזעלכע ווערטער נישט געזאָגט, קיינמאָל האָט נאָך קיינער זיך נישט אומגעקוקט אויף איר. אָבער זי וויל עס הערן. די רויע רייד גלעטן דאָס אויער, פילן עס אָן מיט זיסקייט, ווי מיט האָניק. די פערד גייען זייער גאַנג, קלאַפּנדיק זאַנפט מיט די פּאָדקאָוועס אין דער ערד. די שוואַרצע נאַכט, די שטילע, קילע און שמע־קעדיקע, זשומט מיט טויזנטער שטילע קלאַנגען. שיינדל פילט זיך זיכער אין

די שטאַרקע הענט, וואָס האַלטן זי. זי גלעט זיי, די הענט, פאַרהאַרטעוועטע ווי לעדער. אָבער פּלוצלונג הויבן די הענט אָן בלאָנדזשען איבער איר לייב. זי דערפילט אַ שטאַרקע בושה, אַ בושה פון אַ יונג מיידל, וואָס קיינער האָט זי נאָך נישט אָנגערירט, און זי הויבט־אָן וויינען.

— מאַמע! — רופט זי איר געשטאָרבענע מוטער, זי זאָל זי שיצן. זאַלע לאָזט זי אָפּ און טרייבט זי צוריק אין בויד אַריין.

— גיי! — שרייט ער — ביסט אַ יתומה, און כ׳וויל דיך נישט האָבן לעבן מיר. גיי, גיי!

ער נעמט צוריק די לייצעס אין די הענט אַריין און שמייסט מיט רציחה די פערד.

— וויאָ, פגירות! העיטאָ!

קיין איין מאָל דרייט ער נישט אויס מער דעם קאָפּ צו איר זייט. ווען ער קומט מיט איר קיין וואַרשע, לאָזט ער זי אַראָפּ ביי דער ערשטער גאַס און גיט איר דאָס קוישל.

— זאַלע, וואַרט אויס, כ׳על אייך באַצאָלן די צוויי גילדן — זאָגט שיינדל אַריינשטעקנדיק די האַנט אין בוזעם, וואו איר קניפּל ליגט.

— כ׳דאַרף נישט די צוויי גילדן. — ברומט זאַלע — וועסט פרעגן מענטשן וואו דו דאַרפסט, וועט מען דיר ווייזן. און היט דיך. ס׳אַ גרויסע שטאָט, מיט אַלערליי מענטשן.

שיינדל האָט געטראַכט עפּעס צו זאָגן צו דעם מענטשן, וואָס האָט זי אַזוי היים געקושט אין דער נאַכט, אָבער זי האָט נישט געהאַט וואָס. זאַלע האָט אַריינגעשמיסן די פערד און געהאָצקעט זיך מיט זיין בויד איבער די שלעכט־געפלאַסטערטע וואַרשעווער שטיינער.

שיינדל האָט אַרויסגענומען דאָס שטיקל פּאַפּיר, אויף וועלכן זי האָט געהאַט אָנגעשריבן דעם אַדרעס און נישט געוואוסט וועמען פון די מענטשן זי זאָל דאָס געבן איבערצולייענען. זי האָט נישט געקענט לייענען און שרייבן. די גרויסע שטאָט, וואָס זי האָט דאָס ערשטע מאָל געזען, האָט געקאָכט פון באַוועגונג. דראָזשקעס, פּלאַטפאָרמעס האָבן געקנאַקט איבער די שטיינער. אַן עלעקטרישער וואָגן, אָן פערד, האָט אָנגעיאָגט גיך מיט אַ קלונגען און קלאַפּן. אויף די טראָטואַרן פון דער געדיכטער גאַס, פולע מיט פיר־שטאָקיקע מויערן, האָבן מענטשן געאיילט, געיאָגט, געטריבן, נישט אומקוקנדיק זיך אויף קיינעם. שיינדל איז געשטאַנען אַ צעטומלטע אין דעם פרעמדן געדיכ־טעניש, צודריקנדיק אין מורא איר קוישל צו זיך. עס האָט איר אויסגעזען, ווי די אַלע מענטשן זיינען גוואַלדיק פרעמד איינער דעם אַנדערן און קיינער פון זיי ווייסט נישט וואוהין ער לויפט און וואו ער וואוינט. זי האָט פאַר אַלעמען מורא געהאַט. ענדלעך האָט זי געזען אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באָרד, מיט שטריק אַרומגעבונדן אַרום די לענדן, וואָס האָט געוואַרט ביי אַ טויער מען זאָל אים געבן אַ משא צו טראָגן. שיינדל האָט אין אים דערזען אַן ענלעכקייט צו איר טאַטן און זי האָט אים געגעבן דאָס שטיקל פּאַפּיר איבער־

צולייענען. דער ייד האָט זי באַטראַכט מיט פּאַטערלעכע אויגן און איר געזאָגט וואוהין צו גיין.

אין אַ גרויסן אָפּגעשיילטן מויער, אַ פיר־עקיקן און טונקעלן, איז שיינדל אַרויפגעקראָכן אויף אַ פּערטן שטאָק און אַריין אין אַ שטוב מיט קינדער. אַ יידענע, אויסגעשמירט פון קוילן, וואָס זי האָט געהאַקט און געלייגט אין קיך אַריין, האָט זי באַגעגנט מיט אַ שטיקל נישט־דערהאַקטער קויל אין האַנט.

— ווען דאַרפן זי, פריילין? — האָט די יידענע געפרעגט אויף וואַר־שעווער לשון, וואָס שיינדל האָט אַזעלכעס ס׳ערשטע מאָל געהערט. קיינמאָל האָט איר קיינער נאָך נישט גערופן פריילין און נישט גערעדט צו איר אויף „זי״. שיינדל האָט אַ פאַרשעמטע איבערגעגעבן אַ גרוס פון דער יידענעס ברודער, זייער שכן דעם שמש פון הקדש, און דערציילט נאָך וואָס זי איז געקומען קיין וואַרשע, זוכן אַ שטעלע. די יידענע האָט אויסגעפרעגט זיך אויפן ברודער, דעם שמש, און געוואָלט וויסן וואו דאָס מיידל וויל דינען — אַרבעטן אין אַ באַלעבאַטישער שטוב, צי גיין פאַר אַ דייטשע קעכין. שיינדל האָט נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן. די יידענע האָט איר קלאָר געמאַכט.

— אַ דייטשע קעכין — האָט זי איר געזאָגט — איז אַ מיידל, וואָס דינט ביי „דייטשן״, וואו מ׳פירט נישט קיין יידישע קיך און מ׳קאָכט אום שבת.

שיינדל האָט געזאָגט, אַז זי וויל דינען אין אַ באַלעבאַטישער יידישער שטוב. די יידענע האָט אָפּגעווישט מיט אַ ברעג פאַרטעך אַ נאַס בענקל און איינגעלאַדן דאָס מיידל זיך זעצן.

— וואַשן זי זיך אָפּ פון וועג — האָט זי געזאָגט, אָנווייזנדיק אויף אַ מעשענעם קראַן, וואָס האָט גערונען מיט גערדיכטע טראָפּנס.

שיינדל האָט קיינמאָל נישט געזען, אַז וואַסער זאָל גיין פון דער וואַנט, און זי האָט צו האַסטיק אויסגעדרייט דעם קראַן. דאָס וואַסער האָט זי אָפּגע־שפּריצט פון קאָפּ ביז די פיס.

— פאַרדריי! פאַרדריי! — האָט די יידענע גערופן.

שיינדל איז געווען אַזוי צעטומלט, אַז נישט זי האָט געקענט פאַרדרייען, נישט זי האָט זיך אָפּגערוקט פון שפּריצנדיקן וואַסער. די קינדער זיינען געשטאַנען אַרום און געקייכט פאַר געלעכטער.

— פּראָווינצער חיה! — האָבן זיי זי גערופן.

קאַפּיטל ניין

מיטן פרימאָרגן צוגלייך, ווי נאָר דער הויז־וועכטער עפנט אויף מיט אַ סקריפּ דאָס טויער פון הויז און גענעצט זיך אויס מיט רויע קולות אין גרינלעכן באַגינען, הויבט שיינדל זיך אויף פון איר אייזערן שמאָל בעטל און צינדט אָן אַ פייער אין דער קאַכליאַנער קיך.

זי ווייסט שוין איצט ווי אַזוי מיט אַלץ אַרומצוגיין אין דער גרויסער שטאָט. נישט נאָר ווי אַזוי צו צאַפּן וואַסער פון דער וואַנט, נאָר אויך ווי צו טאָן אַלע אַנדערע גרויס־שטאָטישע זאַכן. זי ווייסט, אַז מען דאַרף קיין גאַז־ליכט נישט אויסלעשן מיטן מויל, ווי זי האָט עס געטאָן אין די ערשטע טעג, נאָר אַז מען דאַרף פאַרדרייען די רער, אַנישט קען מען זיך פאַרסמען. פּונקט אַזוי ווייסט זי ווען אַריינצולייגן אַ זילבערנע מטבע אין גאַזאָמעטער, ווען דאָס ליכט גייט אויס. זי קען זיך אויך אויף די שעהן, כאָטש זי קען נישט לייענען די ציפערן אויפן גרויסן וואַנט־זייגער. זי ווייסט, אַז ווען דער הויז־וועכטער עפנט דאָס טויער און גענעצט זיך אויס, איז צייט אויפצוהויבן זיך פון בעט און צו מאַכן פייער אין קיך.

אין יאַנטשע בעקערס הויז, וואו זי דינט, איז דאָ אַ סך אַרבעט צו טאָן. די שטוב איז אַ גרויסע, אָנגעשטעלטע מיט אַ סך בלישטשענדיק מעבל, מיט אַ מאַסע שאַפעס, שטולן, טישעלעך און פאָליצעס, אָנגעפּאַקט מיט פיל שרייענדיק גלאָזוואַרג, גיפּסענע פיגורלעך, צאַצקעס אַלערליי און שמאָכטעס. די בעטן זיינען געשניצטע, מיט ריזיקע קעפּ־שטיק, אָנגעבעט מיט אַ מאַסע קישנס, קישעלעך און האַפטן. פּונקט אַזוי זיינען די ווענט פול מיט פאָטאָ־גראַפיעס, שטאַרק־פאַרביקע ליטאָגראַפישע בילדער און אויסנייעכצן אַלערליי: מיט געמעלן, ווי אַזוי פּרעהס טאָכטער ציט אַרויס משהן פון טייך; ווי שלמה המלך, מיט אַ פּנים פון אַ רוצח, האַלט אַ קינד ביי אַ פעט פיסל, גרייט עס איבערצושניידן אויף דער העלפט מיט אַ שטאַרק ברייטער שווערד; ווי אַזוי דלילה, אַ דיקע צעוואַקסענע האַלב־נאַקעטע נקבה, שניידט אָפּ די לאָקן ביי שמשונען, וועלכער ליגט אַ שלאָפנדיקער אויף אירע פעטע קניען. געדיכטער ווי אַלע שטובן איז די קיך. די ווענט זיינען פול מיט קופער, מיט פאַנען, ריינדלעך אַלערליי. די טעפּ זיינען ריזיקע, וואָס קיינמאָל האָט נאָך שיינדל אַזעלכע נישט געזען, נישט נאָר ביי זיך אין הויז, נאָר אַפילו נישט ביי דאָדי לובלינער. טעלער, גאָפּלען, מעסערס, פּאָלומעסעקס, טאַצן, גלעזער און טעצעלעך פילן אָן אַלע קרעדענצן.

אַלץ איז ברייט, גרויס און אָנגעשטאָפּט אין יאַנטשע בעקערס הויז. אונטן, אונטער דער וואוינונג, אין קעלער, האָט יאַנטשע אַ גרויסע בעקעריי, וואו אַ סך בעקער־געזעלן באַקן ברויט טאָג און נאַכט. די נישט־באַוויבטע פון זיי עסן ביים באַלעבאָס אין הויז. קינדער אין שטוב זיינען דאָ אַ סך, פון גרויסע יונגען, וואָס זיינען היפּש אַריבערגעוואַקסן טאַטע־מאַמע, ביז אַ זויג־קינד, וואָס ליגט אין וויגל און רייסט זיך צו דער מאַמעס ברוסט.

קצבים ברענגען גאַנצע זייטלעך פלייש יעדן פרימאָרגן. מאַרק־זיצערנס טראָגן אָן זעק מיט קאַרטאָפל, גרינסן. די טעפּ זיינען פעטע, שמאַלציקע, אומגעלומפּערט גרויסע, ווי מען וואָלט זיך תמיד געגרייט צו שמחות דאָ. נאָר מען קאָכט אין דער שטוב. און שיינדל איז אַ גאַנצן טאָג אויף די פיס. זי קומט מיטן מעת־לעת נישט אויס.

— שיינדל, עסן! שיינדל, טיי! שיינדל, פּוטער! שיינדל, צוקער! שיינדל, זאַלץ! — רופט מען זי פון אַלע זייטן.

עס רופט יאַנטשע, דער באַלעבאָס, אַ ייד אַ בייכיקער, וואָס האַלט אין איין אויסקראַצן די שוואַרצע באָרד זיינע פון פאַרמעליקטקייט און ער האָט ליב מאַכן וויצן, רעדן צום גראַם. כאָטש ער איז דער קאָפּ פון דער ברייטער שטוב, דער שפּייזער פון דעם גרויסן הויז־געזינד, האָט קיינער פאַר אים נישט קיין דרך־ארץ, טאַקע צוליב די וויצן זיינע, וואָס ער מאַכט, און נאָך מער פאַר די גראַמען, וואָס ער זאָגט. נישט דאָס ווייב זיינס, שפּרינצע, וואָס תמיד טראָגט זי אָדער זויגט, ניט די קינדער זיינע, וואָס פילן אָן אַלע שטובן, רעדן צו אים ווי צו אַ מענטש. אָבער ער מאַכט זיך נישט דערפון, יאַנטשע. ער איז אַ פריילעכער פאַרשויך, אַ לץ, וואָס האָט ליב פון אַנדערע צו לאַכן, און עס מאַכט אים נישט אויס, אַז מען מאַכט פון אים חוזק. דערצו איז ער אַ נאַשער אַ גרויסער, אַ געשמדטער האָלדז. וויפיל שפּרינצע, זיין ווייב, זאָל נישט פאַרשליסן פאַר אים די פילע טעפּ איינגעמאַכטס, וואָס זי גרייט צו פאַר שמחות אין הויז, פאַר בריתן, תנאימס און שול־פירעניש, — דערשנאָפּט זיי יאַנטשע און מאַכט אָן חורבנות אין זיי. אַזוי איז ער אויך אַ בעלן אַלע מאָל צו דערכאַפּן זיך דאָס האַרץ מיט עפּעס גוטס. אַלע ווײַלע כאַפּט ער זיך אַרויף פון קעלער אין שטוב, קראַצט אויס די באָרד פון מעל און קוקט מיט פריילעכע שוואַרצע אויגן אויף שיינדלען, זי זאָל אים עפּעס דערלאַנגען צום טיש.

— שיינדל־חנדל, — זאָגט ער צום גראַם און פּאַטשט מיט די ליפּן, אַ סימן, אַז ער וויל עפּעס צובייסן.

אין די ערשטע טעג האָט שיינדל איר באַלעבאָס נישט פאַרשטאַנען. דאָדי לובלינער פון פּיאַסק האָט קיינמאָל צו איר אַזוי נישט גערעדט. ער האָט בכלל צו איר נישט גערעדט. זי האָט דעריבער געקוקט מיט גרויסע אויגן אויף דעם נייעם באַלעבאָס, צוגעהערט זיך צו זיינע ליצנותלעך, וואָס זי האָט זיי נישט געכאַפּט און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר אים. איצט פאַרשטייט זי אים שוין. זי קען זיך שוין אויף אַלע חכמות און המצאהלעך זיינע און זי ווייסט אויפן וואונק, וואָס ער וויל. יאַנטשע קוועלט פון נחת.

— שיינדל, נעם אַרויס פון הערינג אַ ביינדל, — זאָגט ער צום גראַם, ווען זי גרייט אים צום טיש.

ווי אַ ייִנגל אַ נאַשער, קריכט ער אַרויף אויף די שאַפעס, זוכט אויס דעם וויינשל־זאַפט, גאָרגלט גיך, אַזוי אַז שפּרינצע זאָל דערוויל נישט אַריינקומען, לעקט אָפּ די נאַסע וואָנצעס און לערנט שיינדלען מיט אַ ניגון פון אַ מגיד:

— אָמר ר׳ צדוק בן חלפתא, מיינט דער פסוק, זאָלסט נישט דערציילן מיין כלבטע . . .

מער פון באַלעבאָס, האַלט די באַלעבאָסטע אין איין רופן. זי קען נישט איינזיצן אויף אַן אָרט, שפּרינגצע. אַז זי איז אין שטוב, האָט זי מורא, אַז די יונגען אין דער בעקעריי זאָלן זי נישט באַגנבענען; אַז זי איז אין דער בעקעריי, האָט זי מורא, אַז די מויד אין שטוב זאָל זי נישט בדלות שטעלן. פּונקט ווי דער מאַן אירער נעמט זיך פון קיין זאַך נישט צום האַרץ, נישט וועגן די קינדער, נישט וועגן דער בעקעריי, און האָט נאָר אין זינען זיינע גראַמען, חכמהלעך און נאַשערייען, אַזוי איז זי, שפּרינצע, תמיד פאַראומערט, פאַרצוקט, פול מיט מורא און חשד אויף אַלץ און אַלעמען. פון שטענדיקן האָבן און זויגן, איז זי אַרויס פון די פאַרמען. די בריסטן הענגען ביי איך ווי טאָרבעס אויפן אונטערגעהויבענעם בויך; די פיס זיינען ביי איר צענומען; דאָס מויל — ברייט און אָפן פון אויקעכצן, קרעכצן, טענות האָבן, מוסר זאָגן און שעלטן. זי קען נישט טראָגן אויף איר קאָפּ די גרויסע שטוב, די פיל קינדער, וואָס זי האָט געבראַכט אויף דער וועלט און וואָס פילן אָן דאָס הויז, פון גאָר גרויסע, ביז מיטעלע, קליינע און פּיצעלעך. זיי טוען נישט, וואָס זי וויל און ווי אַזוי זי וויל, זיי לעבן זייער אייגן לעבן, גאַרנישט אומקוקנדיק זיך אויף איר, דער מאַמען. שווערער פון אַלץ איז פאַר איר דאָס זויג־קינד, וואָס זי האָט געהאַט אויף דער עלטער, ווען זי האָט שוין אַלע ווייבערישע חשבונות אויפגעגעבן. זי מוז אָפּט אַרויפקומען אַנזויגן דאָס עופעלע, באַשיטן עס, פאַרריכטן דאָס וויגל, און זי איז מלא־רציחה אויף יאַנטשען, וואָס האָט איר אויף די עלטערע יאָרן מיט נאָך אַ מיזינקל מכבד געווען. זי הערט נישט אויף צו שעלטן, ליגנדיק איבערגעבויגן מיט דער טאָרביקער ברוסט איבערן מיילכל פון קינד אין וויגל.

— יאַנטשע, באַגראָבן זאָל איך דיך, הער אויף צו באַלאַמוטשען מיט שיינדלען, איך דאַרף זי האָבן, זי זאָל מיר איינשלעפערן דאָס קינד אין וויגל.

ווי האַסטיק זי גיט דעם קינד איר ברוסט, אַזוי האַסטיק גיט זי זי אַ צי אַרויס פון קינדס מיילכל אין סאַמע מיטן זויגן.

— גענוג, זיי נישט קיין חזיר, — רעדט זי צום וויינענדיקן קינד, צושפּי־ליענדיק די בלוזקע, — שיינדל וועט דיך איינוויגן.

שיינדל וויגט האַסטיק דאָס וויינענדיקע קינד, וואַרפנדיק מיט דער וויג אַזוי הויך, אַז זי דרייט זי שיר נישט איבער. אַלע פּיאַסקער לידער, וואָס זי קען, זינגט זי, אָבער דאָס קינד וויל נישט איינשלאָפן און רייסט זיך אין געוויין. אַז עס ווערט שוין גאָר אַנטשלאָפן, הויבן די גרעסערע קינדער אָן צו טומלען. די יינגלעך פון די חדרים און די מיידלעך פון שקאָלע קומען צו לויפן טומלדיקע, אויסגעהונגערטע ווי די וועלף.

— שיינדל, עסן! — רופן זיי.

וויפיל „מוציאס" ברויט מיט פּוטער שיינדל שמירט נישט אָן פאַר זיי, איז זיי אַלץ ווייניק. זיי פאַרשלינגען עס איידער מען קוקט זיך אום. נאָך

אויסגעהונגערטער פון זיי פאַלן אַריין די דערוואַקסענע זין. זיי אַרבעטן נישט ביים פאָטער אין דער בעקעריי. זיי אַרבעטן אין געשעפטן און זיי גייען אויסגעפוצטע, מיט ווייסע קעלנערלעך, קליינע שניפּסלעך און מיט שטאַרק אָפּגעפּוצטע גלאַנציקע שיך. זיי זיינען זייער גדולדיק ביי זיך מיט זייער אויסגעפּוצטקייט און זיי בלאָזן פון זיך כסדר דעם שטויב פון מעל, וואָס האַלט זיך אין דער שטוב.

— שיינדל, עסן, כ׳האָב נישט קיין צייט! — רופן זיי.

שיינדל פרעגלט אייער אין גרויסע בראָט־פאַנען, שטעלט אָן טעפּ מיט פּוטער אויפן טיש, קוישעלעך בייגל. די חברה פאַרצערט אַלץ. פּונקט אַזוי האַלטן זיך אין איין שאַפן מיט איר די געזעלן פון דער בעקעריי. אַ גאַנצע נאַכט באַקן זיי. פאַרטאָג לייגן זיי זיך שלאָפן אויף די זעק מעל. אין מיט־טאָג הויבן זיי זיך אויף מידע, נישט דערשלאָפענע און מיט זויערע געמיטער. אין די אונטערהויזן, מיט פאַפּירענע מיצלעך אויף די פאַרמעליקטע קעפּ, קומען זיי אַריין אין שטוב אָפּעסן און זיי האַלטן אין איין פאָדערן פון שיינדלען, זי זאָל זיי צוטראָגן צום טיש. פון אַלע זייטן רופט מען זי:

— שיינדל, גיס צו אין טעלער אַריין, זשאַלעווע נישט.

— שיינדל, צופיל זאַלץ האָסטו אָנגעשאָטן, מוזסט זיין פאַרליבט.

— שיינדל, דערלאַנג פעפער.

שיינדל מיידט אויס צוצוגיין נאָענט צו די פאַרמעליקטע געזעלן, אָבער זיי פאַקן זי שוין, ווי ווייט זי זאָל זיך נישט אויסהיטן. זיי האַלטן זי אין איין אויסשמירן מיט די פאַרמעליקטע הענט. שיינדל ווישט מיטן פאַרטעך די סימנים פון פאַרמעליקטע פינגער אויף די רויטע פלאַמענדיקע באַקן און די טעלער פאַלן איר פון די הענט. די געזעלן לאַכן.

— מזל־טוב! — ווינטשן זיי איר, ווען זי בלייבט שטיין אַ דערשראָקענע, באַטראַכטנדיק די שאַרבנס פון דער צעבראָכענער כלי, — מערטשעם צו אַ ברית.

און אַפילו ביינאַכט, ווען זי לייגט זיך אין איר אייזערן בעטל אין ווינקל קיך, האָט זי קיין רו נישט אויף איר שמאָל געלעגער. מען האַלט זיך אין איין דרייען דאָ גאַנצע נעכט. קיינמאָל איז דאָ קיין רו נישטאָ. אָדער דער באַלעבאָס אַליין קריכט אַראָפּ אין דער בעקעריי אין מיטן נאַכט, צו כאַפּן אַ בליק צו דער אַרבעט, ווי זי גייט; אָדער די זין זיינע קומען שפּעט ביינאַכט פון זייערע שפּאַצירן און זיי צינדן אָן דעם גאַז און זוכן עסן אין די טעפּ. אַ סך מאָל קומען די געזעלן אַריין אין מיטן דער נאַכט, נעמען הייוון, וואָס די באַלעבאָסטע האַלט פאַרשלאָסן אין שטוב. שיינדל דעקט זיך איבער איבערן קאָפּ, אָבער די יונגען פאַרטשעפּען זי דורכגייענדיק. שיינדל איז דערשראָקן פאַר די מענער, וואָס דרייען זיך אין איר קיך: זי איז אומרואיק און נייגעריק צוזאַמען. אָפטמאָל קומט דער באַלעבאָס אַליין אַריין אין די אונטערוועש אין קיך און דרייט ביים קראַן וואַסער לאַנג און אומגעשיקט. פון שלאָף־שטוב שרייט שפּרינצעס הייזעריק קול:

— יאַנטשע, וואו ביסטו?
— איך טרינק וואַסער, — ענטפערט יאַנטשע — ס׳דאַרשט מיך.
— שוין, ס׳איז דיר שוין אָנגעקומען דאָס טרינקעניש, — רופט שפּרינצע מיט אומצוטרוי. — ווי נאָר מען נעמט צו אַ ניי מיידל אין שטוב, הויבט אים אָן דאַרשטן אין די נעכט!
שיינדל הערט אויס דאָס טשאַפּען פון באַלעבאָס איבער דער פּאָדלאָגע און טוליעט זיך איבער מיט דעם איבערבעטל איבערן קאָפּ, ווי זי וואָלט זיך וועלן פאַרשטעלן פאַר אַלע, וואָס לאָקערן אויף איר אין דער נאַכט.
פון וויגל הערט דאָס עופעלע נישט אויף צו וויינען און רייסן זיך.

קאַפּיטל צען

שטאַרקע פרעסט, ברענענדיקע, האָבן אויסגעשפּיזט די דאַרע נאַקעטע צווייגן פון די ביימער אַרום די פּיאַסקער וועגן. געפרוירענע שפּערלינגען האָבן מיט שטייפע פליגל געפּלאַטערט אין אייז־באַדעקטע געפרוירענע שיי־בעלעך, מען זאָל זיי אַריינלאָזן אין די שטובן. קראָען האָבן פאַרעקשנט זיך געטשעפּעט צו חזירשע רוקנס, זוכנדיק שפּייז און וואַרעמקייט. די געפרוי־רענע טייכלעך, די איינגעשרומפּענע ביימער, די האַרטע ערד, אַלץ האָט געקנאַקט פון קעלט און פראָסט. דער הימל איז געווען ברוין און בלוי. פון פּויערישע וואָנצעס האָבן שטיקער אייז נאָכגעהאַנגען, פון פערדישע מיילער האָבן אייז־צעפּ, ווי וואָנצעס, זיך נאָכגעשלעפּט. נאָך די פרעסט האָבן שנייען גענומען דרייען, שנייען געדיכטע, פּעטע, וואָס כאַטש דער ווינט טרייבט זיי, פאַרטרייבט ער זיי נישט, נאָר שיט זיי אָן אומעטום, אויף ערד און ביימער, אויף דעכער און צלמים. איבערנאַכט זיינען פּויערישע הייזלעך געוואָרן פאַרשאָטן, טירן פון כאַטעס פאַרשטעלט. הינט האָבן זיך אַזוי פאַרשטעקט אין זייערע בודעס, אַז זיי האָבן אַפילו נישט אָנגעשפּיצט די אויערן צו פרעמדע טריט. קיינער איז נישט געגאַנגען איבער די ווייסע פאַרשאָטענע וועגן.
אין מאַטעסעס הייזל אין הקדש־געסל איז געווען קאַלט, נאַס און הונגע־ריק. יעדן פאַרנאַכט אויפסניי האָט מאַטעס געזוכט אין קליינעם צעריסענעם לוחל, צו זען וואָס פאַר אַ וועטערן עס דאַרפן קומען. דער לוח האָט געשריבן „טבת—לינד" און מאַטעס האָט געוואַרט, אַז עס זאָל זיך אויסלייטערן; אָבער די שנייען האָבן גאַרנישט אויפגעהערט. ווי פון אַ לעכערדיקן הימל האָבן זיי זיך צעשאָטן. די קליינע שייבעלעך פון שטיבל זיינען געווען אַזוי באַדעקט מיט פּלאַכטעס שניי, אַז די ליכט איז דורך זיי קוים דורכגעגאַנגען. דער ווינט האָט אויך אַריינגעטריבן דעם שניי דורך דער לויזער טיר און אויף דער ליימענער פּאָדלאָגע אים צעלייגט. אַלע מאָל אויפסניי האָבן די מיידלעך אין

שטוב אים אָוועקגעקערט מיט אַ בעזעם, אָבער באַלד האָט אים דער ווינט ווידער אָנגעיאָגט. דער נידעריקער באַלקן האָט געדונען פון פייכקייט, געשווילט און געבויגן זיך. פון דער שווערער שניי־משא האָט דער לעכער־דיקער דאַך זיך אַראָפּגעזעצט און חשק געהאַט איינצופאַלן. מאַטעס האָט אַלע ווילע אויפסניי געעפנט די טיר, וואָס איז פאַרשפּאַרט געווען מיט ווייס־קייט, און אַרויסגעקוקט אויף דער גאַס.

— גאָט געטרייער, — האָט ער געבעטן צום נידעריקן שיטנדיקן הימל — זיי זיך מרחם.

אָבער דער נידעריקער הימל האָט אַלץ געשאָטן און געשאָטן. דער ווינט האָט געפייפט, געריסן, געדרייט מיט די שנייען.

נחמן איז נישט געגאַנגען אין חדר. ער האָט נישט געהאַט קיין שיך. ער איז אַ גאַנצן טאָג געלעגן אין בעט און מיט אַ מעסער געשניצט אין קאָרע. כאָטש אין שטוב איז געווען קאַלט און הונגעריק, האָט ער הנאה געהאַט פון ליגן אין בעט און נישט גיין אין חדר. ער האָט געשפּילט זיך מיט זיך אַליין. פון די שטיקלעך קאָרע האָט ער אויסגעשטעלט זעלנער אויפן צעריסענעם איבערבעט, איין אַרמיי קעגן דער אַנדערער, זיי זאָלן זיך שלאָגן. אין מיטן דער אַרבעט האָט ער אַלע ווילע געכאַפּט אַ זייטיקן מוראדיקן בליק צו דער מומען, צו זען אויב זי וועט אים נישט וואַרפן עפּעס אין קאָפּ דערפאַר וואָס ער ליגט אין בעט בייטאָג. די שוועסטערלעך זיינען אַרויסגעגאַנגען פאַר דער טיר, צום האַלץ־קעמערל, כדי אויסצוגעפינען אַביסל שפּענער, אָבער דאָס קעמערל איז געווען פאַרשאָטן. זיי זיינען צוריקגעקומען מיט רויטע געפרוי־רענע הענט פון לאַנגן גראַבלען אין צוגעפרוירענעם שניי און געטאַנצט איבער דער ליימענער פאָדלאָגע פון קעלט און ווייטיק. די קעלט איז זיי פאַרגאַנגען אונטער די נעגל, אויף די ווינטערביילן פון די פיס.

חוה, רויטער ווי שטענדיק, אָנגעטאָן אין פליושענעם יום־טובדיקן זשאַקעט מיט די פאַטשערקעס און בופן־אַרבל, האָט זיך אַרומגעשאַרט ביי דעם אויוון, פון וועלכן אַפילו די פּרייסן זיינען אַוועק צוליב דער קעלט, און געריבן מיט רציחה די ליידיקע שוואַרצע טעפּ. איבער די עטלעכע וואָכן פרעסט און שנייען איז אַלץ אויסגעגאַנגען אין שטוב. עס איז נישט געווען מער קיין קאַרטאָפל, קיין אַרבעס, קיין ביסל מעל. אויך די אָנגעגרייטע קאָרע און שפּענער זיינען געווען אויסגעברענט. גאָרנישט איז געווען אין שטוב, חוץ דער נויט. מאַטעס איז געזעסן אויף אַ שפּיץ באַנק, ווי אין אַ פרעמדער שטוב, און מורא געהאַט צו רעדן אַ וואָרט צו חוהען. יעדער קנאַק, וואָס זי האָט געגעבן מיט די ליידיקע טעפּ, האָט געטרייסלט מיטן הענגענדיקן נאַפט־לעמפּל.

— וואָס האָט עטץ זעך אַוועקגעזעצט אַלע ווי אויף אַ חתונה ? — האָט זי געשריען צו די מענטשן אין שטוב, כאָטש עס איז גאָרנישט געווען וואָס צו טאָן.

מאַטעס האָט זיך אויפגעהויבן פון דער באַנק. כאָטש דער שניי איז

געלעגן ביז די פענצטערלעך, האָט ער געלאָזט זיך אין וועג צו די דערפער מיטן זאַק, כדי אַהיימצוברענגען ברויט אין שטוב. ער האָט אַרויסגעשלעפּט בינטלעך שטרוי פון זיין בעט, אַריינגעלייגט דאָס שטרוי אין די שטיוול, מיט צעריסענע זעק די שטיוול אַרומגעהילט, מיט שטריקלעך און דראָט אַרומ־געבונדן. ער האָט אָנגעטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע אונטער דער וואַכעדיקער, אַרומגעגאַרטלט די לענדן מיט אַ רימען, מיט אַ פאַטשיילע די אויערן און די באַקן אַרומגעבונדן, אַרויסלאָזנדיק די צעקנייטשטע שוואַרצע באָרד פון פאַרנט, און מיט אַ גרויסן שטעקן אין האַנט געלאָזט זיך אין וועג. חוה האָט אויף אים געקוקט מיט שלעכטע אויגן.

— וואו גייסטו, אָקס? דער שניי וועט דיך פאַרשיטן אין וועג, — האָט זי געברומט.

די קינדער האָבן אים באַוויינט.

— טאַטע, גיי נישט, — האָבן זיי אים געצויגן ביי די פּאָלעס פון די עטלעכע קאַפּאָטעס. — מיר האָבן מורא.

אָבער מאַטעס האָט געטאָן זיינס.

— גאָט איז אַ פאָטער, — האָט ער גערעדט מיט האַרץ. — איך וועל פאַרנאַכט צוריקקומען מיט שפּייז.

נחמן האָט צוגעקלעפּט זיינע שוואַרצע אויגן צו אַ שטיקל שויב, וואָס דער ווינט האָט אָפּגערייניקט, און נאָכגעקוקט דעם טאַטן זיינעם, ווי ער קריכט אין שניי.

— ער גייט, — האָט ער גערעדט צו די שוועסטערלעך אין שטוב — ער ווערט קלענער, קלענער, אָט נאָך אַ שטיקעלע זע איך. שוין, פאַרשוואונדן.

די מיידלעך האָבן געזיפצט.

— גאָט אין הימל, ער זאָל נאָר דערגיין!

מאַטעס האָט דורכגעשאַרט די שטאָט, אַרויס צו די לעצטע הייזלעך. אָבער ווי נאָר ער איז צוגעקומען צום ערשטן צלם, ביים שייד־וועג, זיינען די אָפענע ווינטן אים באַפאַלן מיט אַ פייפעריי און אים געשטעלט זיך אין וועג. מאַטעס האָט זיך געשניטן אין די ווינטן, דורכגעבראָכן זיי אַ ווײַלע. אָבער באַלד האָט אים אַ ווינט אין אַ זייט אַ יאָג געטאָן און אים אין שניי אַריינגעוואָרפן. וואָס מער ער האָט געוואָלט אַרויס פון דער ווייכקייט, אַלץ מער איז ער געזונקען. מיט גרויס מי האָט ער זיך פון דער קאַלטער מאַסע אַרויסגעשלעפּט און ווייטער געשניטן זיין וועג. אָבער די ווינטן האָבן אים האַרטע געפרוירענע שנייעלעך, ווי גרייפּלעך, געגומען שיטן אין די אויגן, בריען און שטעכן. מאַטעס האָט געמוזט פאַרמאַכן די אויגן און גיין אויף גאָטס באַראָט. באַלד האָט ער פאַרלוירן יעדן שפּור פון וועג און מורא געהאַט אַ טראָט צו שטעלן. ער האָט נישט געוואוסט וואו עס איז וועג, וואו גריבער, וואו פעלדער. אַלץ איז געווען איין ים פון ווייסקייט. די שיינענדיקע זון האָט געבלענדט אין די אויגן. אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי, האָט מאַטעס פּלוצלונג דערפילט ביידע הענט צוגעטוליעט צו אַ צלם. דער ווינט האָט אים גלייך

צום צלם צוגעטראָגן. מאַטעס האָט פאַרלייגט די הענט צו די אויגן פאַר דעם ווירבל, זון און. בלענדעניש און געקוקט אין ווייסקייט. ער האָט געוואָלט דערזען עפּעס אַ גייער, אָדער אַ שליטן, וואָס זאָל אים וועלן מיטנעמען אַ שטיקל וועג, אָבער קיינער איז נישט געווען. אַפילו קיין פויגל האָט נישט געצייכנט זיך אין דער בלענדנדיקער ווייסקייט.

— רבונו של עולם! — האָט מאַטעס געמורמלט צום בלענדנדיקן נידער־ריקן הימל איבער זיך — טאַטע געטרייער אין הימל, פאַרלאָז מיך נישט!

נאָך עטלעכע מינוט באַטראַכטן די געגנט, האָט ער פּרובירט אַרויסקומען אויף אַ וועג. מיט די פיס האָט ער די באַקאַנטע וועגן דערטאַפּט. דער ווינט האָט אַ ווילע אָפּגעלאָזט, געבלאָזן נישט פון פאָרנט, נאָר פון הינטן אין פּלייצע און אונטערגעטריבן מאַטעסן אין וועג. פּלוצלונג האָט ער אַ מענטש דערזען אים אַנטקעגנקומען, נאָר קיין פּנים איז נישט געווען צו זען. דער שפּעסנער קאָלנער פון פעלץ איז געווען הויך באַשאָטן מיט שניי. אָבער פון דער ביקס, וואָס האָט געהאַנגען איבער דעם מענטשנס פעלץ, און פון דער הויכער געשטאַלט, האָט מאַטעס דערקענט דעם וואַלד־וועכטער, ביי וועלכן ער פלעגט נישט איינמאָל קויפן אַ געשאָסן העזל.

— גוט מאָרגן, הער, — האָט מאַטעס געזאָגט אין פּויליש.

דער מאַן מיט דער ביקס האָט אָפּגעשאָקלט דעם שפּעסענעם קאָלנער, אויסגעריבן דאָס פּנים פון שניי און אַ פּאָר גרינע אויסגעסטאַרטשעטע אויגן אויף מאַטעסן אָנגעשטעלט.

— יעזוס מאַריאַ! — האָט ער גערעדט אַ דערשטוינטער. — וואוהין קריכסטו דאָס, ייד, אין אַזאַ פאַרשאָלטן וועטער?

— קיין וואָולקע־לעשנע גיי איך, גוטער מענטש, — האָט מאַטעס געזאָגט.

— אפשר וועל איך קריגן אַביסל שפּייז פאַר מיין ווייב און קינדער. גאָרנישט איז דאָ אין שטוב.

דער וואַלד־וועכטער האָט געשאָקלט אויף אים מיטן קאָפּ, אַז אַלע שנייעלעך האָבן זיך אָפּגעטרייסלט פון זיין שפּיציק שעפּסן היטל.

— ביסטו משוגע געוואָרן? — האָט ער אים געפרעגט. — וועסט נישט דערגיין.

מאַטעס האָט אונטערגעבונדן שטייפער דעם רימען אַרום די לענדן.

— גאָט וועט מיך באַשיצן, — האָט ער געזאָגט.

דער גוי האָט געהויבן מיט די ברייטע אַקסלען.

— ווילסט גיין, גיי! — האָט ער געזאָגט. — אָבער דו וועסט פאַרפאַלן ווערן. וועלף וועלן דיך אויפעסן.

— וועלף? — האָט מאַטעס געפרעגט אַ דערשראָקענער.

— וועלף, — האָט דער מאַן מיט דער ביקס געזאָגט, — גאַנצע סטאַדעס לויפן זיי אַרום, וואָיען ווי די הינט פון הונגער.

מאַטעס האָט אויסגעדרייט זיך צוריק, צום ווינט וואָס האָט געבלאָזן פון פּיאַסק, ווי אַ יינגל, וואָס אַנטלויפט פון דער היים און מוז זיך באַלד צוריק־

קערן, איז ער געגאַנגען אַ פאַרשעמטער צוריק אַהיים, שטיל האָט ער זיך אין שטוב אַריינגעשאַרט.

— נו, חכם מיינער, וואָס האָב איך געזאָגט? — האָט חוה אים געגעסן.

די קינדער האָבן געלויכטן מיט פריילעכע הונגעריקע אויגן.

— טאַטע, — האָבן זיי זיך געפרייט, — גוט וואָס דו ביסט געקומען.

מאַטעס האָט אַוועקגעלייגט דעם זאַק און אָפּגעבונדן די פּאַטשיילע פון די אויערן. ער האָט אַרומגעקוקט יעדן ווינקל, געזוכט עפּעס אַ זאַך, וואָס מען זאָל קענען פאַרמשכונען פאַר עטלעכע גילדן, אָבער עס איז גאָרנישט געווען. די קליינע מעשענע לייכטערלעך זיינען שוין געווען פאַרזעצט.

— וואָס טוט מען? — האָט ער געברומט צו זיך אַליין.

חוה האָט אַ קנאַק געטאָן מיט אַן אייזערנעם טאָפּ און ביידע בופן־אַרבל פון איר יום־טובדיקן פליושענעם זשאַקעט אויסגעשטעלט אין דער ברייט, ווי אַ פּאָר שוואַרצע פליגל.

— בעטלען גיי! — האָט זי געשריען — איבער די הייזער!

מאַטעסעס אויגן זיינען געוואָרן טאָפּלט גרויס.

— חוה! — האָט ער געמורמלט.

חוה האָט אָנגעשפּאַרט ביידע הענט אין די זייטן.

— ד י י נ ע ממזרים זיינען זיי, — האָט זי געוויזן אויף די קינדער, — נישט מיינע. גיי איבער די הייזער און ברענג ברויט פאַר זיי. צו די באַלע־באַטים גיי און בעטל . . .

מאַטעס האָט אָנגעקוקט צוערשט זיין ווייב, דערנאָך די קינדער, און גענומען אין דער האַנט דאָס זעקל מיט וועלכן ער האָט פריער געלאָזט זיך אין די דערפער.

— מסתמא איז דיין ווילן אַזוי, — האָט ער געזאָגט צו דער צעריסענער מזוזה, וואָס ער האָט געקושט פאַרן אַרויסגיין פון שטוב.

ער איז אַרויס פון מאַרק. ביי דער ערשטער קראָם האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, נישט געהאָט די דרייסטקייט אַריינצוגיין. נאָך לאַנגן וואַרטן, האָט ער אָנגעדריקט די פאַרפרוירענע קליאַמקע און געבליבן שטיין ביי דער טיר.

— וואָס ווילט איר, ר׳ ייד? — האָט די קרעמערקע, איינגעהילט אין עטלעכע פּאַטשיילעס, אים געפרעגט.

ער האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף זאָגן — שענקט אַ נדבה — נאָר אָנשטאָט דעם האָט ער געפרעגט, צי איר מאַן איז נישטאָ.

די יידענע האָט מער אָפּגעדעקט דאָס געפרוירענע פּנים פון די איינגעהילטע פּאַטשיילעס.

— איר זענט, דאַכט זיך, פון הקדש געסל — האָט זי געברומט, — וואָס דאַרפט איר עפּעס מיין מאַן?

מאַטעס האָט נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן.

— כ׳על קומען ווען אייער מאַן וועט זיין — האָט ער געברומט אַרויס־גייענדיק גיך — אַ גוטן טאָג.

ער איז צו די שכנישע קראָמען מער נישט געגאַנגען. ער האָט אַרומ־געשלעפּט זיך מיטן ליידיקן זעקל אויף דעם אַקסל פון גאַס צו גאַס, אָפּגע־שטעלט זיך ביי די לאָמטערנעס. די קעלט האָט געקלעפּט צו זיינע נאַסע זעק אַרום די שטיוול. נאָך מנחה און מעריב איז ער אַריין אין רבס הויז אין שול־געסל. ער האָט פון פאָס וואַסער, וואָס שטייט אין גרויסן פינצטערן פעדערהויז, אָנגעשעפּט אַ גרויסן קופּערנעם שעפער און אויסגעטרונקען היפּש דערפון, נאָס צו מאַכן זיינע אויסגעטריקנטע געדערים און האַלדז. דערנאָך האָט ער לאַנג אָפּגערייניקט דעם שניי פון די פיס און שטיל און הכנאהדיק אַריין אין בית־דין שטוב.

— גוטן אָוונט, רבי, — האָט ער געזאָגט ביי דער טיר, — זייט מוחל.

דער רב האָט אַוועקגעשטעלט דאָס גלאָז טיי, וואָס ער האָט געטרונקען, און אַרויסגעבויגן דעם קאָפּ פון דער טיפער לעדערנער פאָטערשטול, כדי צו זען ווער עס קומט.

— גוטן אָוונט, ר׳ מאַטעס, — האָט ער געזאָגט, — ברוך־הבא.

דאָס וואָס דער רב האָט אים דערקענט, ביים נאָמען אים אָנגערופן, מיט אַ „רב״, און נאָך מיט אַ ברוך־הבא, האָט אָנגעפילט מיט וואַרעמקייט זיינע געפרוירענע גלידער. ער האָט זיך דערפילט היימישער.

— כ׳האָב לעכער אין די שטיוול, כ׳על נאָך אויסשמירן די פּאָדלאָגע מיט וואַסער — האָט ער געזאָגט — כ׳על שטיין ביי דער שוועל, רבי.

דער רב האָט אויסגעדרייט העלער דעם הענגענדיקן נאַפט־לאָמפּ איבערן טיש.

— קומט צו צום טיש, ר׳ מאַטעס — האָט ער אים געזאָגט — זעצט זיך, דאָ אויף דער באַנק.

מאַטעס איז מיט אומהערבאַרע טריט פון זיינע אַרומגעבונדענע שטיוול צוגעגאַנגען צו דער ברייטער באַנק לענגאויס דעם טיש און זיך אַוועקגע־זעצט אויף אַ ברעג.

— וואָס וועט איר עפּעס זאָגן גוטס, ר׳ מאַטעס? — האָט דער רב אים געפרעגט.

מאַטעס האָט געשוויגן. דער רב האָט אים אָנגעקוקט, דערשטוינט אַ ווײַלע און נאָכאַמאָל געוואָלט אים איבערפרעגן. באַלד האָט ער פאַרקאָשערט דעם קאָפּעליוש איבערן שטערן און צוגעגאַנגען צום זידנדיקן סאַמאָוואַר אויפן טיש.

— טרינקט אַ גלאָז וואַרעמס, ר׳ מאַטעס — האָט ער אים געזאָגט, אָנגיסנדיק אַ גלאָז טיי.

מאַטעס האָט מיט ציטערנדיקע שטייפע פינגער פון ביידע געפרוירענע הענט אָנגענומען דאָס הייסע גלאָז טיי, אָבער אַנשטאָט טרינקען האָט ער גאָר גענומען וויינען אויפן קול.

— רבי, — האָט ער געשלוכצט ווי אַ יידענע.

דער רב האָט אַרויפגעלייגט בײדע הענט אויף מאַטעסעס אַקסלען און אים געגלעט.

— גאָט וועט זיך מרחם זיין, — האָט ער געזאָגט — פאַרלירט נישט דעם בטחון, ר׳ מאַטעס.

שווייגנדיק איז ער אַרויס פון בית־דין שטוב דורכן פעדערהויז צו דער קיך און באַלד צוריקגעקומען מיט אַ ברויט אונטער דער סאַמעטענער פאָלע.

— קיין געלט האָב איך נישט — האָט ער געזאָגט — נעמט דאָס ברויט, ר׳ מאַטעס, און טראָגט עס אַהיים צו אייער ווייב און קינדער.

מאַטעס האָט נאָך העפטיקער געשלוכצט. זיינע אַקסלען האָבן געציטערט.

— רבי, — האָט ער געהעשעט — כ׳האָב אַלעמאָל געלעבט פון יגיעת־כפיים.

דער רב האָט אים אַריינגעלייגט דאָס ברויט אין זאַק אַריין.

— איר וועט מיר אָפּגעבן אַ ברויט, — האָט ער געזאָגט — ס׳איז נישט, חלילה, קיין נדבה, נאָר אַ גמילת־חסד.

מאַטעס האָט אויסגעווישט מיט דער פאַרפרוירענער פאָלע די טרערן פון די אויגן און אַרויס פון בית־דין שטוב. ער האָט געאיילט אַהיים. פאַר דער שוועל נאָך האָט ער דאָס ברויט פון זאַק אַרויסגענומען.

— עס אין גיב די קינדער, חוה — האָט ער געזאָגט צום ווייב און אַליין פאַרשטעקט זיך אין אַ ווינקל.

חוה האָט באַטראַכט דאָס ברויט, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ היימיש געבאַקנס, נישט ביי אַ בעקער געקויפט, און אָפּגעשניטן עטלעכע מוציאס דערפון פאַר אַלע קינדער. ווען זי האָט געהאַלטן אין אָפּשניידן אַ מוציא פאַר זיך, האָט זי פּלוצלונג אַ וואָרף געטאָן מיט כעס דאָס האַלבע ברויט אין דער ערד, צופוסנס מאַטעסעס זעק אַרום די שטיוול.

— כ׳דאַרף דיך אויף כפרות מיט דיין בעטל־ברויט — האָט זי געשריגן — כ׳גיי צוריק אויף די זאַמדן.

מיט האַסטיקן צאָרן האָט זי גענומען וואַרפן די קישנס פון איר בעט און איינפּאַקן זיי אין טישטעך, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט נאָך דער חתונה. מאַטעס האָט געקוקט אויף איר, ווי אַ געשלאָגענער הונט קוקט אויף זיין באַלעבאָס.

— חוה, — האָט ער געבעטן — זיי מיך נישט מבייש.

חוה האָט גיך פאַרפּאַקט אין טישטעך אַלע שמאַטעס אירע, פאַרבונדן מיט אַ קנופּ און אַרויס מיט אַ טאַראַראַם פאַר דער טיר. זי האָט געמאַכט קולות, אַז אַלע שכנים זאָלן הערן.

— כ׳האָב דיך אין דער ערד מיט דיינע ממזרים צוזאַמען! — האָט זי געוואָלדעוועט. — כ׳על גיין אויף אַ שטעלע, וועל איך ווייניקער אַרבעטן און האָבן צו עסן.

מאַטעס האָט פּרובירט ביי איר צונעמען דעם פּאַק.

— וואו וועסטו זיך איצט שלעפּן אויף די זאַמדן, אין אַזאַ שניי? — האָט ער געפרעגט.

זי האָט זיך נישט געלאָזט פאַרהאַלטן.

מאַטעס איז געבליבן זיצן אין ווינקל אַ חושכער ווי די שאָטנס אין שטוב. ער האָט זיך געשעמט פאַר די אייגענע קינדער.

„שמע ישראל״ — האָט ער געזאָגט הויך קריאת־שמע פאַרן שלאָפן גיין. ער האָט מיט אַזאַ טרויער געצויגן דעם „אַחד״, אַז די גריל האָט אַזש אויפגעהערט קלאָגן.

צומאָרגנס איז שמואל־מאיר, דער שמש פון הקדש, געקומען און געדיכט געררויכערט די לעצטע שטיקלעך פון אַ מאַכאָרקע־פּאַפּיראָס.

— צו פּאָליציע גיי, מאַטעס, און ברענג זי אַהיים, — האָט ער געזאָגט.

— אַ ווייב טאָר נישט אַנטלויפן. אַזוי איז די „פּראַווע״.

שכנטעס זיינען אַריינגעקומען אין שטוב, געשמאָרעט מיט די נעזער און געטרייסט:

— זאָרגט זיך נישט, ר׳ מאַטעס, זי וועט צוריקקומען, דער אוצר...

נחמן איז געזעסן אין בעט און געשעמט זיך מיט זיין טאַטן, וואָס ברענגט אים אַ גאַנץ לעבן בושה אויף זיין קאָפּ — אין שטוב, אין שול, אין חדר, צווישן מענטשן, אומעטום.

ער האָט געהאַסט דעם טאַטן זיינעם, וואָס ער האָט אים ליבער געהאַט פון אַלעם אין דער וועלט. טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט אים אַזוי ליב געהאַט, האָט ער נישט געקענט פאַרטראָגן, וואָס ער ברענגט אויף זיך אַזוי פיל חרפות און בושות.

מאַטעס האָט געקוקט דורך די שייבלעך צום הימל און געקנייטשט דעם שטערן.

— דאַכט זיך, אַז דער אויבערשטער האָט רחמנות געקראָגן און עס לייכט זיך אויס, — האָט ער נביאות געזאָגט.

קאַפּיטל עלף

אַז נחמן איז אַלט געוואָרן צוועלף יאָר און געדאַרפט אָנהויבן לייגן תפילין מיט אַ יאָר פריער, צוליב זיין יתומשאַפט, איז מאַטעס אַוועקגעגאַנגען צום רב, האַלטן זיך אַן עצה, וואָס צו טאָן מיטן יינגל.

מאיר מלמד האָט שטאַרק געלויבט נחמנען, אי צוליב דעם קאָפּ, וואָס ער לייגט־צו צו תורה, אי צוליב זיין דאַוונען, וואָס ער היט אָפּ, זאָגט יעדער וואָרט באַזונדער, גאַרנישט אָפּכאַפּנדיק און איבערהיפּערנדיק, ווי אַנדערע יינגלעך טוען. און מאַטעסן איז אַ שאָד געווען אַוועקצורייסן אים פון דער תורה און מיטנעמען אים איבער די דערפער מיט זיך. ניין, ער האָט נישט געוואָלט מאַכן פון זיין זון דאָס, וואָס ער אַליין איז, אַ דאָרפס־גייער, אַ געמיינעם מאַן, וואָס נישט ער האָט די וועלט, נישט ער וועט האָבן יענע וועלט, אָן תורה און אָן יידישקייט. ער האָט געוואָלט מאַכן פון אים אַ למדן, אפשר אַ רב. גייענדיק געבויגן מיטן זאַק איבער די דערפער, געיאָגט פון הינט און אָפּגעשפּאָט פון שקצים, האָט ער באַצייטנס געחלומט וועגן זיין נחמנען, געזען ווי ער וואַקסט אויס אַ למדן אַ בחור, ווי ער ווערט אַ חתן פאַר אַ באַלעבאַטישער טאָכטער. אויף דער חתונה גריבלט און שווימלט מיט יידן נגידים, אַטלעסענע קאַפּאָטעס. דערנאָך ווערט נחמן אויפגענומען פאַר אַ רב אין אַ שטאָט. אַלע יידן גייען אים אַנטקעגן מיט הבדלות און מיט קלעזמער. אַלע גיבן אים כבוד אָפּ. דער זון, אין שטריימל און אין זיידענע מלבושים, האַלט אַ דרשה אין שול, אַלע יידן זיינען נתפּעל פון זיין דרשה. ער, מאַטעס, שטייט ביי דער טיר און הערט זיך צו. מיטאַמאָל פרעגט מען, ווער איז דער ייד ביי דער טיר? עמעצער דערקענט אים און זאָגט, אַז דאָס איז דעם רבס פאָטער. קומען די באַלעבאַטים אַראָפּ פון דער מזרח־וואַנט און פירן אים אַרויף צום בעלעמער און זאָגן, אַז דאָס איז דער פאָטער, וואָס האָט אַזאַ גרויסן זון געבוירן, און מען בענטשט אים און מען טוט אים אָן כבוד, און מען איז אים מקנא. און ווייבער אין ווייבער־שול קוקן אַראָפּ צו אים פון די קליינע פענצטערלעך און זיי בענטשן זיך מיט אים, אַז אויך זיי זאָלן געבוירן זייערע מענער אַזעלכע זין, ווי נחמן איז. און דערנאָך, אויף יענער וועלט, אַז ער קומט, און דער שלעכטער מלאך קומט צו צו זיין קבר מיט אַ פייערדיקער רוט און הויבט אָן שרייען און צאַרענען: פאַרוואָס האָסטו קיין תורה נישט געלערנט און פאַרוואָס האָסטו קיין יידישקייט נישט אָפּגעהיט, נייערט דו האָסט עוסק געווען אין איטלקייט און אין שטותים און דיין לעבן פאַרבראַכט צווישן ערלים, דעמאָלט שטעלט זיך אַוועק זיין זון אין שול און זאָגט קדיש נאָך אים, און די גוטע מלאכים קומען און שרייען אָן אויף דעם בייזן מלאך און זאָגן: דער מאַן האָט זיין זון מגדל געווען צו תורה און צו מעשים טובים, וואָס דאָס איז געגליכן ווי ער וואָלט אַליין תורה געלערנט. און דער בייזער מלאך ווערט פאַרשעמט און שטום. און די גוטע מלאכים נעמען אים אונטער די הענט און פירן אים אַריין אין גן־עדן, וואָס איז פון

לויטער גינגאָלד און טייערע איידלשטיינער, און זיי זעצן אים אַוועק אויף אַ גאָלדענעם שטול צווישן אַלע צדיקים און גרויסע לייט. און ווען די צדיקים פרעגן: ווער איז דער פּראָסטער מאַן, וואָס האָט די העזה צו זיצן מיט אונדז? ענטפערט אַ בת קול, אַז דאָס איז מאַטעס דער דאָרפס־גייער, וואָס כאָטש ער איז אַ געמיינער מאַן, האָט ער מגדל געווען אַ זון אַ למדן און אַ צדיק, און דערפאַר איז ער ווערט צו זיצן צווישן די גרויסע לייט...

אין איינעם אַ שבת־צו־נאַכט האָט מאַטעס אַנגענומען זיין נחמנען ביי דער האַנט און מיט אים געגאַנגען צום רב אין שול־געסל. ער האָט מיט דעם שווערן קופּערנעם שעפּער אין פּעדערהויז אָפּגעגאָסן די הענט, ווי אין אַ שול, אויך נחמנען געהייסן דאָס טוען, און געקושט די מזוזה נישט מיט דער האַנט, ווי אַנדערע טוען, נאָר מיטן מויל.

— גוט־וואָך, רבי, אַ מזלדיקע וואָך אייך, — האָט ער געוואונטשן, בלייבנדיק שטיין מיט דרך־ארץ ביי דער שוועל.

נחמן האָט געקוקט אַ פאַרחידושטער אויף דער גרויסער בית־דין שטוב, וואָס איז געווען אויסגעקלעפּט מיט ברייטע טאַפּעטן, מיט געלע בלעטער און געהאַט בלעכערנע ווענטילאַטאָרס אין די אויבערשטע שויבן. די ווענט זיינען געווען פול מיט פאַכן, באַלייגט מיט ספרים, געבונדן אין לעדער און אין זאַק. אָן אַ שיעור זיינען זיי געשטאַנען, די ספרים, קליינע ,מיטעלע, גרויסע און גאָר גרויסע, וואָס ברעכן זיך אַזש פון גרויסקייט. פון באַלקן האָט אַ מעשענער הענג־לייכטער אַראָפּגעהאַנגען מיט אַ סך געבויגענע רערן, רערלעך, מעשענע בלומען און בעכערלעך. נחמן האָט פּרובירט איבערציילן וויפיל ליכט עס קענען אַריין אין דער פאַרפלאָנטערטער מנורה, אָבער ער האָט נישט געקענט אויסציילן. פון דער מזרח־וואַנט, פון היימישן אָרון־קודש, האָבן צוויי לייבן פאַרהויבן די פאָדערשטע פיס אויף די לוחות, געקוקט אים גלייך אין די אויגן אַריין. זייערע אַרויסגעשטעקטע צונגען האָבן גע־וואונקען צו אים מיט זייער בלוטיקער רויטקייט. דער רב, אין אַ געבלומטן סאַמעטענעם שלאָף־ראָק, איז געזעסן אויף זיין נידעריקן פאָטער־שטול און גלייך אים אין די אויגן געקוקט. נחמן האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן, נישט געוואוסט וואָס צו טוען מיט זיך אין דער פרעמדער, שיינער בית־דין שטוב. דער עיקר האָט ער נישט געוואוסט, וואָס צו טוען מיט די אויסגעוואַקסענע הענט, וואָס זיינען אַרויסגעקראָכן צו־לאַנג און ביינערדיק פון די אויסגע־וואַקסענע אַרבל זיינע, אויסגעריסענע אין די עלנבויגנס. ווי תמיד, האָט ער זיך געשעמט מיטן טאַטן זיינעם, מיט זיין אָרעמער הכנעה. ער האָט אַריינגעלייגט די הענט אין די קעשענעס, אַרויסגענומען זיי און ווידער זיי אַריינגעלייגט. ער האָט געפּילט די משא פון די קניפּלעך אין כאַלאַטל.

— דאָס ביסטו ר' מאַטעסעס יינגל? — האָט דער רב אים געפרעגט.

נחמן האָט צו שפּעט אַ מורמל געטאָן, אַז יאָ, און געפילט, אַז ער באַגייט זיך אָן דרך ארץ. דער רב האָט פאַרריכט דאָס שבתדיקע שטריימל, וואָס ער האָט געטראָגן נאָך אין שבת־צו־נאַכט, און פאַררויכערט די ליולקע.

— נו, קענסט עפּעס לערנען, בחור? — האָט ער געפרעגט — צי ביסט שוין אפשר אַ בעל־מלאכה?

שטאַמלענדיק פון הכנעה און אומגעוואַגטקייט, האָט מאַטעס דערציילט פאַרן רב, וואָס ר' מאיר מלמד זאָגט וועגן זיין יינגל און וועגן דער עצה, וואָס ער האָט אים צו פרעגן.

— פריער גאָט, דערנאָך איר, רבי, — האָט ער פאַרענדיקט זיין שווער אויסרעדן זיך. — וואָס דער רבי וועט הייסן, אַזוי וועל איך טוען.

דער רב האָט מיט געדולד אויסגעהערט דעם יידנס לאַנגע און שווערע רייד, כאָטש ער האָט ביי די ערשטע פאָר ווערטער פאַרשטאַנען, וואָס ער וויל, און צוגערופן נחמנען צום טיש.

— גיי אַרויף, בחור, אויפן לייטערל און נעם אַראָפּ אַ גמרא, — האָט ער געזאָגט, — וועל איך דיך פאַרהערן אין לערנען.

נחמן האָט געפילט אַזאַ שוואַכקייט אין די פיס פון בושה און צעטומלט־קייט, אַז ער איז שיעור נישט פון אַ לייטערל אַראָפּגעפאַלן. דער רב האָט אויפגעמישט די גמרא און אים געהייסן זאָגן. מאַטעס איז געזעסן מיט אַן אָפן מויל און מיט אַ שפּיץ צונג אין דרויסן. ער האָט געפירט די צונג הין און צוריק צוגלייך ווי נחמן האָט געפירט מיטן פינגער איבער די שורות אין דער גמרא. ער האָט נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט פון דעם, וואָס דער רב האָט גערעדט מיטן יינגל. עפּעס איז עס געגאַנגען אין דעם, צי אַ כהן, וואָס איז טמא געוואָרן און ער האָט זיך געטובלט, אויב ער מעג עסן תרומה, אָדער נישט. דער רב האָט נחמנען נישט געלאָזט אָפּכאַפּן.

— וואָס־זשע, בחור, — האָט ער געפרעגט שטרענג, — מעג דער כהן יאָ עסן תרומה, צי טאָר ער נישט עסן קיין תרומה?

מאַטעס דער דאָרפס־גייער האָט מיט אַ ציטערדיק האַרץ און מיט ברייט־געעפּנטע אויגן געקוקט זיין יינגל אין מויל אַריין, וואָס ער וועט פסקענען דעם כהן וועגן דער תרומה. ער איז געווען מער געשפּאַנט, ווי עס וואָלט גיין אין זיין אייגן עסן. נחמן האָט געענטפערט אויף דער שאלה און דער רב האָט אים אַ קניפּ געטאָן אין בעקל.

— אמת, — האָט ער געזאָגט, — ער מעג די תרומה יאָ עסן.

מאַטעסן איז אַראָפּ אַ שטיין פון האַרץ. זיין שוואַרצע באָרד האָט גע־ציטערט. דער רב האָט געהייסן נחמנען זיך זעצן, אַ סימן, אַז ער האַלט פון אים.

— קיין שאַרפן קאָפּ האָט ער נישט, אייער יינגל, — האָט ער געזאָגט באַטראַכט צום פאָטער, — אָבער איך זע, אַז ער איז אַ וועלער, ער האָט ליב די תורה, און אַ וועלער איז בעסער ווי אַ קענער.

— אַ געזונט אייך אין אייערע ביינער, רבי — האָט מאַטעס געבענטשט דעם רב, וואָס דאָס האָט נחמנען אויפסניי באַדעקט מיט חרפה, ווייל אַזוי רעדט מען נישט צו קיין רב.

דער רב האָט געהייסן דעם שמש אַריינברענגען טיי פאַר מאַטעסן און זיין יינגל און ער האָט געריבן מיט דער האַנט דעם געווירעטן שטערן.

— איך זע, אַז איר האָט אַ וואויל יינגל, ר׳ מאַטעס, — האָט ער געזאָגט.

— אי ער באַגערט צו לערנען, אי ער איז אַ ירא־שמים. דעריבער טאַקע איז אַן עבירה אים אָוועקצורייסן פון דער תורה. ער קען אויסוואַקסן אַ תלמיד־חכם.

— אַ רב? — האָט מאַטעס איבערגעפרעגט אַ פאַרחידושטער.

דער רב האָט אַ שמייכל געטאָן.

— אַז ער וועט לערנען יורה־דעה, וועט ער קענען זיין אַ רב אויך. פאַרוואָס נישט?

מאַטעס האָט געביסן קליינע שטיקלעך פון דעם קלעצל צוקער, נישט פאַרגינענדיק זיך שנעל אויסצוטרינקען דאָס רבנישע גלאָז טיי, און מיט אויסגעשפּיצטע אויערן אויפגעכאַפּט יעדער וואָרט, וואָס דער רב האָט גערעדט צו אים.

— איך ווייס, אַז איר זייט אַ ייד אַן אָרעמאַן, — האָט דער רב אים געזאָגט, — דעריבער וועל איך רעדן מיט ר׳ בערישל הינדעס, ער זאָל מיט אים תורה לערנען.

— אַ טייערער ייד, ר׳ בערישל, — האָט מאַטעס געזאָגט אַ דרייסטער שוין.

דער רב האָט אים איבערגעריסן.

— און וואָס שייך עסן, וועל איך אים שאַפן טעג ביי בעלי־בתים.

נחמן האָט דערפילט אַזאַ הייס שפּאַרנדיק בלוט אין די באַקן, ווי אָט־אָט וועט עס די הויט אויפרייסן און אַרויסשפּריצן. ער האָט געוואוסט, אַז אָרעמע יינגלעך, וואָס ווילן לערנען תורה, עסן טעג ביי באַלעבאַטים. אָבער דאָס איז וועגן זיי פאַרן אין דער פרעמד. אין דער אייגענער שטאָט, האָט ער נישט געהערט, אַז אַ יינגל זאָל עסן טעג. דאָס איז שוין געווען דאָס אייגענע, ווי גיין איבער די הייזער. דער רב האָט געזען זיין בושה און אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— פאַר תורה לערנען איז נישאַ קיין חרפּה, — האָט ער געזאָגט. — איין טאָג וועסטו עסן ביי מיר.

ער האָט זיך אומגעקוקט אויפן יינגלס הילוך און אַ קרעכץ געטאָן.

— איך זע, אַז דו גייסט קרוע־בלוע, — האָט ער געזאָגט. — עס איז נישט קיין כבוד פאַר אַ יינגל, וואָס זיצט און לערנט. וועל איך זאָגן דעם שמש, ער זאָל שאַפן פאַר דיר מלבושים אויך, בלי נדר, אודאי אַזוי.

מאַטעס האָט געהייסן נחמנען דאַנקען דעם רב פאַר אַלץ; אָבער נחמן האָט נישט געקענט עפענען דאָס מויל. די בושה איז אים געלעגן אין האַלדז, ווי אַ קנויל. ער האָט געפילט, אַז באַלד וועט ער זיך צעוויינען מיט אַ ביטער געוויין. ער איז דעריבער באַצייטנס אַרויסגעלאָפן פון בית־דין שטוב אָן אַ גוטע וואָך. מאַטעס האָט אים פאַרענטפערט.

— זאָל דער רבי מוחל זיין, — האָט ער געשטאַמלט, — ער איז אַ יתום און אַ ווילדער.

צומאָרגנס, זונטיק, נאָכן אָנבייסן, האָט דער שמש געפירט נחמנען פון שטוב צו שטוב און אים פאַרגעשטעלט פאַר באַלעבאַטים, אַז ער איז מאַטעסעס יינגל און אַז דער רב בעט, מען זאָל אים געבן צו עסן אַ טאָג אין דער וואָך, ווייל ער באַגערט צו לערנען תורה.

— מאַטעסעס? — האָבן באַלעבאַטים איבערגעפרעגט — וועלכן מאַטעסעס?

— מאַטעס האָזס, — האָט דער שמש געזאָגט אין נחמנס פנים, — פון הקדש־געסל.

— אַ, — האָבן יידן זיך געכאַפּט און געגאַנגען פרעגן די ווייבער, צי זיי זיינען גרייט צו געבן אַ יינגל אַ טאָג.

נאָך אויסגיין דעם גאַנצן מאַרק, האָט דער שמש געהאַט אַלע טעג פאַרן יינגל, אויך מלבושים — אַ צו־גרויסע קאַפּאָטע, אַ פּאָר צו־קורצע הויזן, אַ פּאָר אויסגעדרייטע שיך, אַ טלית־קטן מיט פאַרפּלאָנטערטע ציצית פון דער וועש און אַ צעשיט זיידן היטל, וואָס איז נחמנען אַריבערגעפאַלן איבער די אויערן.

— גיי אַהיים און טו זיך איבער, יינגל, — האָט דער שמש אים אָנגעזאָגט, — און זאָלסט שוינען די מלבושים. אַז דו וועסט זיך אָוועקזעצן, הייב אונטער די פּאָלעס, זאָלסט נישט אויסרייבן די קאַפּאָטע, הערסט.

נחמן האָט מיט שטאַרע הענט גענומען דאָס פּעקל, וואָס האָט אים געבריט. דער שמש האָט אים גאָכגעשריגן איבערן מאַרק:

— אין היטל זאָלסטו אַריינלייגן פּאַפּיר, וועט עס דיר נישט אַראָפּפאַלן איבער די אויערן. און געדענקט די טעג ביי יעדן, פאַרגעס נישט למען השם.

אין דער צו־גרויסער קאַפּאָטע, וואָס איז צו־יום־טובדיק פאַר דער וואָכן און צו־וואָכעדיק פאַר יום־טוב, איז נחמן אַוועקגעגאַנגען צו בערישל הינדעס לערנען תורה.

בערישל הינדעס האָט נישט גענומען קיין געלט פאַר לערנען תורה. ער איז נישט געווען קיין מלמד, נאָר אַ קרעמער; אָבער ע ר אַליין האָט נישט געהאַנדלט. דערמיט האָט זיך פאַרנומען זיין ווייב, הינדע, וואָס דערפאַר טאַקע האָט מען אים גערופן אויף איר נאָמען.

זי איז אַרומגעפאָרן אויף יאַרידים מיט שניט־סחורה, אויסגעוואַלגערט זיך אויף אַלע באַלעגאָלישע בוידן, וואַגנס, געגעכטיקט אין אכסניות, אין איינפאָר־הייזער, אַרומגעריסן זיך מיט פויערים, אַרומגעשלאָגן זיך מיט קאָנקורענטן, וואָס ווילן איר פאַרשטעלן די שטעלע אין מאַרק, און אויך אָפּגעיאָגט זיך פון צושטייענדיקע באַלעגאָלעס און טאַנדעטניקעס, וואָס טשעפּען זיך צו איר אין די בוידן אין די נסיעות אין די נעכט. אַ בריה, מיט אַ בלאָנד שייטל, מיט ווייסע שטאַרקע ציין און מיט אַ גרויסער ברכה

אין בוזעם און אין די היפטן, האָט זי זיך געמוזט אָפּשלאָגן פון אַלע מאַנסבילן, וואָס האָבן געלאָקערט אויף איר ווייבערישקייט.

פונקט ווי זי איז געווען שטאַרק און רירעוודיק און געקענט איר שטעטל באַשטיין, אַזוי איז איר מאַן, בערישל, געווען שלאַבערדיק און שלים־מזלדיק און געלאָזט קריכן זיך אויפן קאָפּ. ער האָט זיך נישט אויסגעטויגט צו מסחר, ער האָט נישט געקענט קיין גויאיש וואָרט אויסריידן, ער האָט מורא געהאַט זיך צוצורירן צו אַ גויע, וואָס וויל אָנמעסטן אַ שטיקל סיטץ, ער האָט געציטערט פאַר יעדן קרעמער און אָפּגעטראָטן באַצייטנס, נאָך איידער מען האָט עס פון אים פאַרלאַנגט. ער האָט רעכט קיין צורה פון אַ מטבע נישט געקענט. בלויז צו צוויי זאַכן האָט ער זיך אויסגעטויגט — צו זיצן און לערנען און צו באַשענקען יעדן יאָר זיין ווייב מיט אַ קינד.

אָט צו דעם בערישלען איז נחמן אַוועקגעגאַנגען לערנען תורה.

— ר׳ בעריש, — האָט ער געזאָגט, — דער רב האָט מיך געשיקט צו אייך לערנען.

בעריש האָט אויפגעהערט וויגן דאָס קינד מיטן פוס, ער האָט אַרויפ־געלייגט אַ נאָז־פּאַטשיילע אויף דער גמרא, וואָס ער האָט געלערנט, און אפילו נישט באַטראַכטנדיק רעכט דעם נייעם תלמיד זיינעם, האָט ער אים געהייסן אָפּווישן אַ נאָס בענקל און זיך צוזעצן צום טיש צו דער גמרא.

— אוי, כאָפּ נישט, כאָפּ נישט! — האָט ער געזונגען מיט אַ ניגון, אַ טרויעריקן, אַ יאושדיקן, וויגנדיק דערביי מיט אַ פוס דאָס קינד אין וויגל.

אין דרויסן, פאַר די פענצטער האָט זיך געטומלט. עס איז געווען אַ מאַרק־טאָג. הונדערטער פויערים זיינען זיך אָנגעקומען פון די דערפער מיט פערד און וועגענער. קי האָבן געמוקעט, עופות האָבן געקאַרדאַטשעט, חזירים האָבן געקוויטשעט, פערד האָבן פריילעך געהירזשעט, יידן הענדלער האָבן געשמאַיעט, געהאַנדלט, געדונגען זיך, איינגעפּאַטשט אין פויערישע הענט. טאַנדעטניקעס, היטל־מאַכערס, שוסטערס, הענדלער אַלערליי האָבן ראַשיק אויסגערופן זייערע סחורות. פויערטעס אין געבלומטע קליידער, באַהאַנגען מיט פּאַטשערקעס און קרעלן, האָבן זיך געדרייט אַרום די שטעלן, געדונגען זיך, געלאַכט און געקוויטשעט. בעטלערס און מוזיקאַנטן האָבן געזונגען און געשפּילט. קונצן־מאַכערס האָבן מעשים געאַרבעט, אין פויקן געקלאַפּט. אַ קאַרוזעלע האָט זיך געדרייט, צושפּילנדיק אויף אַ קאַטערינקע. באַלעגאָלעס און פערד־הענדלער האָבן אויספּרובירט פערד אין רייטן, געיאָגט זיך פריילעכע איבער דעם מאַרק. קאָזאַקן אין זייערע ברייטע הויזן, מיט אוירענגלעך אין די אויערן, האָבן זיך אַרומגעשלייכט צווישן די וואָגנס און פאַרטשעפּעט דאָרפישע מוידן. דער מאַרק האָט געזאָטן פון טומל, האַנדל, דינגעניש, געלעכטער, לוסט און לעבן. בערישל האָט אפילו נישט אַרויס־געקוקט דורך די שויבן פון פענצטער. ער איז געווען פאַרטאָן אין אַ שווערער סוגיא וועגן דעם, ווי אַזוי מען דאַרף ברענגען קרבנות אין בית־המקדש.

— נאָכאַמאָל פון אָנהויב, נחמן, — האָט ער געלערנט מיט אַ טרויעריקן ניגון, — אוי, כאַפּ נישט.

נחמן האָט נאָכגעזאָגט, אַרויסקוקנדיק בגנבה פון דער צעריסענער גמרא אין טומלדיקן און פאַרביקן מאַרק אַריין, וואָס האָט אים געטרופן מיט טויזנטער קולות. אַז דאָס קינד האָט אָנגעהויבן וויינען, האָט בערישל איבערגעלאָזט די גמרא אויף אַ וויל, אויפגעהויבן דאָס קינד ביי די פיסלעך און אַריינגע־קוקט דאָרט מיט קורצזיכטיקע אויגן. עס איז געווען נאַס, דאָס וויגל, און בערישל האָט אַ טרוקענע ווינדל אַרויפגעלייגט אויפן נאַסקייט.

— נו, שוין, נו, נו, וויין נישט — האָט ער געברומט צום וויינענדיקן קינד. — נו, געזונג, נו, ביסט מיך מבטל פון לערנען.

באַלד האָט ער זיך געוואַשן די הענט, ווייל מען טאָר נישט לערנען מיט אומריינע הענט, וואָס האָבן זיך צו אַ נאַס קינד צוגערירט, און ער האָט אָנגעהויבן אויפסניי.

— כאַפּ נישט, — האָט ער געברומט, — כאַפּ נישט.

דערמיט האָט ער נישט געמיינט צו וואָרענען נחמנען נישט צו כאַפּן, נאָר זיך אַליין. זיין אויסגעבויגן קעפּל, וואָס איז געלעגן זייטיק אויפן דינעם קנאָפּיקן האַלדז, ווי אַ מאָן־קעפּל אויף אַ דין שטענגעלע, האָט שטאַרק געגראָבן אין דער תורה, אָבער נישט לייכט געכאַפּט דעם טיפן מיין. ער האָט שווער געמוזט אַרבעטן צו דערגרונטעווען זיך אין די האַרבע סוגיות, און ער האָט אָנגעפּאַנגען אַלע מאָל אויפסניי פון אָנהויב.

נחמנען איז פון דעם אָפטן „כאַפּ נישט" שטאַרק טרויעריק געוואָרן אין דער אָפּגעלאָזענער, אָנגעוואָרפענער שטוב, וואָס האָט נישט געהאַט קיין באַלעבאָסטע, נאָר בלויז אַ מאַנסביל אַ שלים־מזל. נאָכן לערנען איז ער אַוועקגעגאַנגען צו דער ערשטער באַלעבאַטישער שטוב, וואו ער האָט געגעסן אַ טאָג.

— גאָט העלף! — האָט ער געזאָגט ביי דער שוועל, ברענענדיק פון בושה.

די באַלעבאָסטע האָט אים באַטראַכט, דערמאָנט זיך אַן טאָג, וואָס זי האָט צוגעזאָגט, און אים געהייסן זיך גיין וואַשן. מיט אומרואיקייט פאַר דעם קלאָרן האַנטעך, נישט צו לאָזן קיין פלעקן דערויף, האָט ער געווישט לייכט די נאַסע הענט, זאָגנדיק „שאו ידיכם" אויפן קול, ווי יעדער אָרעמאַן, וואָס וויל מיט זיין פרומקייט אויסקויפן זיך פאַר עסן ביי אַ פרעמדן טיש. דערנאָך האָט ער פון צעטראָגנקייט עטלעכע מאָל געטונקען די „מוציא" אין זאַלץ און פאַרזיכטיק געשעפּט מיט דעם שיינעם לעפל, וואָס קיינמאָל האָט ער נאָך אַזעלכן נישט געזען, מורא האָבנדיק, ער זאָל נישט פאַרגיסן אויפן שטיקל טישטעך, וואָס מען האָט פאַר אים געגרייט ביי אַן עק טיש. פון גרויס היטעניש, האָט ער דוקא פאַרגאָסן אַביסל גריץ. אים איז אַזוי ביטער געוואָרן דערפון, אַז ער האָט איבערגעלאָזט פון אַלץ, וואָס מען האָט אים דערלאַנגט.

— פאַרוואָס עסטו נישט? — האָט אים די באַלעבאָסטע געפרעגט.

— אַ יישר־כח, כ׳בין זאַט, — האָט נחמן געזאָגט אַ ליגן.

ער האָט געבענטשט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן צו די ברעקעלעך ברויט און פאַרשאָטענעם זאַלץ אויפן טישטעכל און אַזוי צעטראָגן אַרויסגעגאַנגען, אַז ער האָט זיך געפּלאָנטערט ביי דער טיר, ביז ער האָט די קליאַמקע דערטאַפּט.

ער האָט זיך געשעמט דערנאָך פאַר די אויסגעהונגערטע שוועסטערלעך אין שטוב צוליב די גוטע מאכלים, וואָס ער האָט געגעסן, און נאָך מער געפילט די ענגשאַפט, אָרעמקייט און נויט אין פאָטערס שטיבל אין הקדש־געסל. נאָך די נגידישע שטובן אין מאַרק, איז דער חושך אין דער היים געווען שווערער ווי אַלעמאָל. מיט אָפענע אויגן איז ער געלעגן אויף זיין אָרעם קויטיק געלעגער און געזען ווי זיינע שוועסטער דעקן זיך אָפּ אין שלאָף פון די שמאַטעס און באַוויזן זייערע נאַקעטע לייבער.

ער האָט געוואוסט, אַז מען טאָר נישט קוקן דערויף, אַז ער איז שוין אַ בר־מצוה־בחור, אַ ישיבה־בחור, וואָס מענטשן גיבן אים עסן טעג פאַר לערנען תורה און אָפּהיטן יידישקייט. ער האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף אַראָפּגיין און הינטערווייליעכטס, מיט פאַרמאַכטע אויגן, צודעקן זייער שאַנד. דאָך האָט ער נישט פאַרמאַכט די אויגן און געקוקט אויף די מיידלישע לייבער. זיין גאַנץ בלוט האָט געזאָטן אין מאָגערן יינגליש אָנגעשפּיצטן לייב.

די שלאָפנדיקע שוועסטער האָבן אומזיניקע רייד גערעדט פון שלאָף.

קאַפּיטל צוועלף

איין מאָל אין יאָר, אויף פּסח, קומט שיינדל אַהיים פון וואַרשע קיין פּיאַסק.

אויך אין מיטן יאָר נעמט זי אַמאָל אָפּ אַ גרוס פון דער שטוב און שיקט עפּעס אַהיים. פאַרטאָג, ווען אין דרויסן איז נאָך גרוי און די טויערן זיינען נאָך מערסטנס געשלאָסן, הויבט זי זיך אויף פון איר געלעגער און איילט צום איינפאָר־הויז, וואו דער פּיאַסקער באַלעגאָלע, זאַלע, שטייט מיט זיין בויד, אָפּצונעמען אַ גרוס פון דער היים. זי קען נישט שרייבן. אויך פילט זי נישט קיין טעם אין לאָזן אָנשרייבן אַ בריוול. זי האָט ליב צו הערן מיט די אייגענע אויערן דעם גרוס פון שטוב, אַליין אויסצופרעגן זיך וועגן אַלעם, און זי זוכט אויס זאַלע באַלעגאָלע, מיט וועמען זי איז געקומען דאָס ערשטע מאָל קיין וואַרשע.

זי איז נישט מער פרעמד אין דער גרויסער שטאָט. זי ווייסט וואו איין און אויס. אויף די פאַרטאָגיקע גאַסן שלעפּן זיך גאַסן־מיידלעך אַהיים. שיכורים וואַקלען זיך נאָך אַ נאַכט טרינקען. דרימלענדיקע קוטשערס אויף

דראָזשקעס, נאַכט־וועכטער מיט גראָבע שטעקנס געגעצן אין פאַרטאָג אַרײַן. הפקר־יונגען טשעפּען זיך צו שיינדלען, מאַכן איר קאָמפּלימענטן און רופן זי. זי קוקט זיך נישט אום. זי קען די גרויסע שטאָט און ווייסט, אַז דאָס בעסטע איז נישט צו ענטפערן די מענטשן אין גאַס.

אין גרויסן איינפאָר־הויז, אויף וועלכן עס איז אָנגעשריבן מיט יידישע אותיות „איינפאָר־הויז פאַן געברידער פּשעפּיורקע, עסין, נאַכטלעגער עט האָבער פיר פערד”, טומלט און רודערט זיך, כאָטש עס איז פאַרטאָג. פראַ־ווינצער ווייבער אין קאָפּקעס אויף די קעפּ שלעפּן פאַר די פליגל שרייענדיקע געגנדז און אינדיקעס. פאַרשמאַיעטע קרעמער דרייען זיך צווישן קאַסטנס און פּעסער. מעקלערס מיט בלייִשטיפטלעך אונטער די אויערן האַווען, קאַכן זיך. טרעגערס שלעפּן זעק, באַלעגאָלעס שילטן, פערד הירזשען, פרומע יידן דאַווענען. שיינדל שאַרט זיך דורך צווישן אַלע באַלעגאָלעס און שמייסערס, וואָס פאַרטשעפּען זי אין וועג, און זוכט אויס זאַלען אין פּלאָנטער פון פערד און וועגן.

— זאַלע, — דערפרייט זי זיך, — וואָס מאַכט דער טאַטע?

— וואָס זאָל ער מאַכן? — ענטפערט זאַלע מיט אַ פראַגע.

— וואָס מאַכן די שוועסטער?

— וואָס זאָלן זיי מאַכן?

— און וואָס מאַכט נחמן?

— ער איז אַ גאַנצער שמויגער געוואָרן, — זאָגט זאַלע מיט חוזק איבער דעם, וואָס איינער פון די פּראָסטע לייט איז אַריבער צו די לומדים און שיינע יידן, — ער קוואָקעט אויף אַ שטריימל.

שיינדל ווערט רויט.

— פאַרדרייט זיך אייער מויל, — זאָגט זי און זי נעמט אַרויס פון קוישל עטלעכע ברויטן און אַ פּאָר בייגל, וואָס זי האָט מיטגענומען פון דער בעקעריי. זי ציט אויך אַרויס פון בוזעם אַ פּאַפּירענעם פאַרמעליקטן רובל און זי גיט אים איבער זאַלען.

— זאַלע לעבן, — בעט זי, פאַרריכטנדיק מיט אַ ווייבעריש חנדל די האָר־נאָדל אין גרעק, — זייט אַ וואוילער ייד און גיט עס איבער אין שטוב, ווי נאָר איר וועט אַהיימקומען, דאָס געבעקס און דעם רובל.

זאַלע נעמט צו דעם רובל און לייגט אים אַרײַן אין דעם אונטערשלאַק פון היטל, וואו ער האַלט געלט און אַלערליי סוחרישע באַשטעלונגען. אָבער דאָס געבעקס וויל ער נישט נעמען.

— וואו זאָל איך עס לייגן, אין היטל? — בייזערט ער זיך.

אַז שיינדל שטייט צו אים שטאַרק צו, הייסט ער איר קריכן אין בויד אַרײַן, כדי אויסצוגעפינען אַן אָרט פאַר דעם געבעקס. אָבער שיינדל וויל אין בויד נישט גיין. זי ווייסט וואָס ער מיינט, זאַלע, און זי צופּט מיט די פינגער די פרענזלעך פון איר קאָפּ־טיכל.

— זאַלע, האַלט מיך נישט אויף, די מאַדאַם וועט מיר געבן אַ חלק, —

זאָגט זי און וואַרפט זאַלען צו דאָס געבעקס. — זאָגט זיי, זאַלע, אַז מיר איז גוט דאָ. זיי זאָלן זיך גאָרנישט זאָרגן. און גריסט אַלעמען.

— שמיר דיר אויף די שיך, — ענטפערט זאַלע אַ ברוגזער דערפאַר, וואָס שיינדל וויל נישט גיין מיט אים אין דער בויד. — אַ גאַנצע רביצין ביסטו געוואָרן זינט דיין ברודער איז געוואָרן אַ ישיבה־בחור. געדענקסט ביינאַכט אין וואַלד ?...

שיינדל וויל עס נישט געדענקען. זי אַנטלויפט אַהיים, כדי צוריקצוקומען אין צייט, נאָר איידער די באַלעבאָסטע הויבט זיך אויף פון בעט. זי ווייסט ווי אַזוי זיך צו פירן, ווי אַזוי אויסצוהיטן זיך פון די אַלע געפאַרן, וואָס לאָקערן אויף אָרעמע מיידלעך. זי לאָזט נישט צו צו זיך דעם באַלעבאָס זינדלעך, וואָס כאַפּן זי אין אַ ווינקל און שפּאַרן זי צו צו אַ וואַנט. זי יאָגט זיך אָפּ פון די געזעלן אין דער בעקעריי, וואָס ווילן זי אַרייננאַרן אין קעלער צו די זעק מעל. זי מיידט אויך אויס די „פּאַצעטן״ אין הויף, די יונגען מיט די פּאַפּירענע קעלנערלעך און דינע שטעקעלעך, וואָס פאַרשפּאַרן איר דעם וועג פאַרן טויער יעדער מאָל, וואָס זי לויפט אַרויס אין גאַס עפּעס איינקויפן.

— פריילין, — שרייען זיי איר נאָך, — לויפן זי נישט אַזוי, כ׳האָב אין עפּעס צו זאָגן.

אַנדערע מאַכן שפּאַסן מיט איר:

— פריילין, זי זיינען אויסגעשמירט.

אין די ערשטע טעג האָט שיינדל עס אָנגענומען פאַר אמת און זי האָט געענטפערט די יונגען ביים טויער. איצט ווייסט זי שוין, אַז מען דאַרף זיי נישט גלויבן, עלעהאַי אַ הונט, וואָס בילט.

— קאַוואַליער, פאַרדרייען זי זיך אינס קאָפּ! — שרייט זי אָן אויף די בחורימלעך.

אַלע לאָקערן אויף איר. זי איז פול געוואָרן אין דער זאַטער בעקערישער שטוב. אירע שוואַרצע אויגן שיטן מיט פונקען. די מאַטע הויט אירע האָט אַ רויטלעכן אָפּשיין, וואָס שפּאַרט דורך די מאַטקייט. איר פריערדיקער קנאָכיקער האַלדז האָט זיך אויסגעקיילעכט און פאַרגייט זיך אין אַ רונדער ליניע ביז דער ברוסט, וואָס צאַפּלט אונטער דער בלוזקע, ווען זי לויפט פאַרביי דעם הויף. יעדער מאָל אויפסניי שטעקן די באַלמעלאָכעס אַרויס די קעפּ פון די אָפענע פענצטער, ווען זי גייט דורך. זי לויפט פאַרביי ווי דורך אַ בראַנד. זי ווייסט וואָס די מאַנסבילן קוקן אַזוי אויף איר און זי שעמט זיך און עס טוט איר הנאה גלייכצייטיק. פון צעטראָגנקייט פאַרריכט זי די האָר, די שוואַרצע און גלאַנציקע, די קרייזלעך, וואָס פאַלן איר אין די אויגן, און זי ציט אַראָפּ די בלוזקע, צו פאַרדעקן דעם בוזעם. אָבער עס העלפט נישט.

— פריילין, לויפן זי נישט אַזוי, זי וועלן נאָך צערייסן די שיך, — וואָרנען איר שוסטער־יונגען פון די קעלער־שטובן אַרויס.

— פריילין, זי האָבן עפּעס פאַרלוירן! — רופן ליידיק־גייער, וואָס זיצן אויסגעזעצט אויף די טרעפּלעך.

איבערהויפּט שטייען צו איר צו די בחורים אין די שבתים, ווען מען אַרבעט נישט. פריש־אָפּגעגאָלטע לכבוד שבת, מיט צוגעשוירענע וואָנסעלעך, מיט נייע פּאַפּירענע הערצלעך און קעלנערלעך, מיט אויסגעפּרעסטע אָנצוגן און אָפּגעפּוצטע שיך אויף אַ גלאַנץ, מיט שמאָלע אויסגעפּאַסטע הויזן און מיט פאַרביקע קאָפּעליושלעך אויף די שפּיץ קעפּ, פינקטלעך אויסגעקנייטשט אין דער מיט, פאַרריכטן זיי די שרונטן אין די קעפּ, ווען זיי זעען שיינדלען פאַרבייגיין, און לאָזן וואוילעריש אַרויס דורך דער נאָז דעם רויך פון די פּאַפּי־ראָסלעך, וואָס זיי רויכערן בגנבה אום שבת.

— פריילין, אפשר וועלן זי מאַכן אַ שפּאַציר קיין מאָקאָטאָוו, הערן די ריסישע מוזיק? — פרעגן זיי.

שיינדל וויל נישט גיין קיין מאָקאָטאָוו. זי איז אמת פריי אין שבת, פון נאָכן טשאָלנט ביז צו הבדלה. אויך איז זי שוין אָנגעטאָן. זי האָט אַ ניי קלייד, דאָס ערשטע נייע קלייד אין איר לעבן, וואָס פּאַסט איר זייער שיין צו דער טונקעלער הויט און די שוואַרצע האָר. זי האָט נייע שיך מיט הויכע קנאַפּלס און פּאָמפּאָניקלעך, וואָס מאַכט זי העכער. איר פולער האַלדז איז אַרומגענומען מיט אַ רויט סאַמעטל, וואָס מאַכט אים נאָך רונדער און באַטעמטער. אויך האָט זי אַ בייטל מיט אַ שפּיגעלע און אַ פאַרביק שירעמל מיט אַ רויט גלעזערן הענטל אין געשטאַלט פון אַ שלאַנגען־קאָפּ. זי וואַשט זיך אויך אָפּ אויף שבת מיט שמעקעדיקן זייף, וואָס שמעקט שעהן לאַנג נאָכן וואַשן. די ברונעטע יונגעלייטלעך חלשן צו נעמען זי אויף אַ שפּאַציר, אָדער צו גיין אין אַ טיי־הויז ערגעץ טאַנצן, אָבער שיינדל וויל נישט גיין מיט זיי.

זי האָט שוין אַ לערע, שיינדל. אין די ערשטע וואָכן, ווי נאָר זי האָט זיך דאָס ניי קלייד געמאַכט, האָט זי זיך געלאָזט אויף אַ שפּאַציר מיט איינעם פון די געזעלן פון יאַנטשעס בעקעריי. ער האָט זיך זייער שיין אויסגעפּוצט, דער יונג, אַזוי אַז זי האָט קוים דערקענט אין אים דעם וואָכעדיקן פאַרמע־ליקטן געזעלן אין די בלויזע אונטער־הויזן און אין אַ פּאַפּירענעם מיצל. זיין שטענדיק פאַרמעליקטער קאָפּ האָט געגלאַנצט פון שוואַרצקייט. אַפילו מאַנקעטן שטייפע און ווייסע האָט ער געטראָגן, וואָס האָט געמאַכט זיינע הענט שמאָלער און איידעלער. אויך האָט ער גערעדט צו איר איידעלע רייד, גאָרנישט ווי אין דער בעקעריי. זיי זיינען געגאַנגען אין גאָרטן, וואו זיי האָבן געהערט מוזיק־שפּילן פון דער מיליטערישער קאַפּעליע. דערנאָך זיינען זיי אַוועק טאַנצן אין אַ טיי־הויז. אַלערליי פּאָלקעס האָבן זיי געטאַנצט און קערלעך געקנאַקט און ביר געטרונקען. אַלץ איז געווען שיין און לייטיש און גוט. אָבער פּלוצלונג האָט ער זי הינטער אַ פאַרהאַנגענעם ווינקל אַריינ־געקראָגן און אין נייעם קלייד זי אַוועקגעשליידערט אויף אַ באַנק.

— וואָס טוען זי? — האָט שיינדל געשריגן אַ דערשראָקענע.

דער יונג, וואָס האָט גערעדט אַזוי איידל פריער, איז געוואָרן גראָב, ווילד. אָן בושה האָט ער דאָס קלייד פון איר געריסן.

— אַלע טוען עס, — האָט ער געפּליסטערט, — הער!

שיינדל האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים און אַ צעשויבערטע און צע־קנייטשטע אַנטלאָפן פון דעם פרעמדן טיי־הויז. כאָטש קיינער האָט זי נישט געיאָגט, איז זי געלאָפן איבער די גאַסן ביז צו יאַנטשע בעקערס שטוב. פון דעמאָלט אָן מיידט זי אויס צו גיין מיט אַ יונג אין דער פרעמדער שטאָט. זי ווייסט, אַז אַלע זיינען זיי גלייך, אַז אַלע ווילן זיי איר שלעכטס טאָן. ווי הינט נאָך אַ האָז, אַזוי יאָגן זיי זיך נאָך איר. אומעטום, ביים טויער, אויף די טרעפּ, ווען זיי באַגעגענען זי אין די אונטן, אין קיך, וואו זי שלאָפט, אין דער בעקעריי אין קעלער. אפילו אין הויפישן קלאָזעט, ווען עס קומט אויס אַראָפּצוגיין. זיי שניידן אויס לעכער אין די ווענט, רעדן מיאוסע רייד, רייסן די טיר.

זי יאָגט זיך אָפּ פון זיי ווי פון בייזע פליגן און זי גייט אַליין אַרויס איבער די גאַסן, איבער די שיינע און גרויסאַרטיקע, וואו עס שפּאַצירן עלעגאַנטע מענער אין צילינדערס, רייכע דאַמען אין היטן מיט גרויסע פעדערן. זי שטעלט זיך אָפּ ביי די שוי־פענצטער, באַטראַכט מיט קנאה די וואַקסענע דאַמען, וואָס טראָגן טייערע קליידער און צירונג אויף זיך. און אַז עס ווערט איר גאָר לאַנגווייליק, כאַפּט זי זיך אַריין צו שמואל מאיר דעם שמשס שוועסטער, צו וועלכער זי איז פאַרפאָרן דאָס ערשטע מאָל ווען זי איז געקומען קיין וואַרשע און וועלכע האָט איר געהאָלפן קריגן די שטעלע ביים בעקער.

כאָטש די יידענע איז נישט איר גלייכן, אַן עלטערע און אַ בייזע, וואָס תמיד הערט זי נישט אויף צו באַוויינען איר אָרעמקייט און אומגליק, זיצט מיט איר שיינדל אָפּ עטלעכע שעה פון איר שבתדיקן רו־טאָג. דער יידענעס מאַן שלאָפט זיין שבתדיקן שלאָף נאָכן טשאָלנט, שנאָרכנדיק מיט ביידע נאָז־לעכער, אַז די באָרד זיינע הויבט זיך אַזש פון יעדער בלאָז. די שטיוול זיינע וואַלגערן זיך אויף דער ערד. די שבתדיקע מעשענע לייכטער, אַרומגעשאָטן מיט פיש־ביינדלעך און ברעקלעך, שטייען אומעטיקע און פאַרטריפטע.

— הערסט, מיידל, — זאָגט די יידענע מיטן צעקנייטשטן פּנים, וואָס דאָס שבתדיקע שייטל, דאָס נייע און בלאָנדע, איז פרעמד צו איר פאַרוועלקט־קייט, — אַן אָרעמאַן דאַרף גאָרנישט געבוירן ווערן.

שיינדל זיצט מיט אַן אויפגעטערגעהויבן קלייד, זי זאָל עס נישט פאַר־קנייטשן אין אַלטן צעבראָכענעם בענקל, און דערציילט וועגן איר באַלעבאָסטע.

— עסן און טרינקען האָב איך איבערגענוג — זאָגט זי — אָבער פון דער אַרבעט איז גאָרנישט אַרויסצוקריכן. נאָר מען קאָכט און מען רוימט.

די יידענע איז זי מכבד מיט אַ קיכל, אָבער שיינדל פירט זיך לייטיש און זאָג זיך אָפּ צו פאַרזוכן.

— ס׳זאָל אַזוי פעלן אַלע הונגעריקע, ווי מיר פעלט קיכלעך — זאָגט זי. אויף פּסח פאָרט זי אַהיים.

זי לאָזט אָפּבאַקן פאַר ביליק געלט אַ פּוד מצות אין יאַנטשעס בעקעריי

און פֿאַקט זיי אײַן אין אַ קלאָר טישטעך, וואָס זי וואַשט אויס אָן קראָכמאַל, אויף פּסחדיק. זי קויפֿט פֿאַרן פֿאָטער אַ ניי טוכן היטל, אַ ווייס העמד און אַ גרויסע קעשענע־פֿאַטשיילע. זי קויפֿט אײַן פֿאַר די שוועסטערלעך שיכלעך, אויך נייע בענדלעך צו די צעפּ. פֿאַר נחמנען קויפֿט זי אַ סאַמעטן היטל, ווי פֿאַר אַ בית־מדרש בחור, אויך אַ פּאָר אונטערגעצייטע שטיוועלעך מיט אַלטע כאַליעוועס, וואָס זי האַנדלט אײַן אויף דער וואָלעווע, אויפֿן מאַרק פֿון אַלט־וואַרג. זי קויפֿט אויך עטלעכע כוסהלעך מיט אָן אויפֿשריפֿט „כשר לפּסח", אַ בייטל ניס, און זי פֿאָרט אַהיים אויף יום־טוב.

דאָס גאַנצע הקדש־געסל גייט אַרויס פֿאַר די טירן באַגעגענען שיינדל מאַטעסעס. ווייבער קנייטשן די פֿינגער.

— זע, — זאָגן זיי — וואָס די גרויסע שטאָט מאַכט פֿון אַ מענטש. גאָרנישט די אייגענע שיינדל.

— און ווי שיין זי איז, פֿול און קלאָר — קוועלט אָן לאה די מאַרק־זיצערקע, וואָס האָט זי אָפּגענומען.

שיינדל טיילט אײַן יעדן פֿון די שכנישע קינדער אַ פֿאַרביק צוקערל, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אין אַ פּאַפּירל, און זי גייט אַרײַן אין שטוב.

— דער טאַטע איז אין דאָרף? — פֿרעגט זי די שוועסטערלעך, כאָטש זי ווייסט עס. די מיידלעך אין שטוב רויטלען זיך פֿאַר זייער אויסגעפּוצטער שוועסטער פֿון דער גרויסער שטאָט און באַטראַכטן אירע שיינע קליידער. זיי מעסטן גלייך אָן די שיך אויף די באָרוועסע פֿיס און פֿאַרגינען זיך נישט צו זאָגן ווען עס קוועטשט זיי.

— ווי אָנגעמאָסטן, שיינדל, — רעדן זיי מיט התפּעלות.

זיי בינדן אויך אײַן די שלייפֿלעך אין די וואַכעדיקע צוקודלטע האָר און באַטראַכטן זיך אין שיינדלס שפּיגעלע פֿון האַנט־בייטל. זיי ברעכן שטיקלעך מצה פֿון טישטעך אַרויס, כאָטש מען טאָר נישט פֿאַרזוכן קיין מצה פֿאַר דעם סדר.

— טויזנט טעמים! — לויבן זיי, באַלעקנדיק זיך און קײַענדיק קליינע שטיקלעך, נישט פֿאַרגינענדיק זיך אויפֿצועסן מיטאַמאָל דאָס געשמאַקע געבעקס.

כאָטש די שוועסטער לאָזן שיינדלען גאָרנישט טאָן, ווײַל זי איז דאָך אַ גאַסט, נעמט שיינדל אַראָפּ פֿון זיך די שטאָטישע קליידער, טוט אָן אַ שמאַטע אויפֿן קאָפּ, אַ פֿאַרטעך אַרום די לענדן, אַזוי אַז זי ווערט פּלוצלונג נענטער די אייגענע שוועסטער, און זי צעפּירט די הענט. זי קאַלכט דעם שוואַרצן אויוון, זי שמירט אָפּ מיט פֿריש ליים די פּאָדלאָגע. זי שייערט און כּשרט די טעפּ. זי שיקט אויך קויפֿן רויט פּאַפּיר, שניידט אויס שפּיצן און באַצירט מיט זיי דעם דראָט פֿון נאַפֿט־לעמפּל און די ברעגן פֿון די אָפּגעוואַשענע פּאָליצעס, וואו די עטלעכע שיסעלעך און טעפּלעך שטייען.

מאַטעס קומט אַהיים פֿאַרנאַכט, צו בדיקת־חמץ. ער ווייסט נישט וואָס צו טאָן מיט דער טאָכטער זײַנער. אים ציט זיך צוקושן מיט איר, אָבער ער

שעמט זיך, ווי פּאַר אַ פרעמדער און אַ גרויס־שטאָטישער. אָפּגעבן שלום־עליכם, ווייסט ער, גיט מען נאָר אַ מאַנסביל. ער וואַרפט אַראָפּ דעם זאַק פון די פּלייצעס און שטייט מיט איבעריקע הענט.

— שיינדל — מורמלט ער — ביסט געקומען אויף פּסח, שיינדל?

שיינדל קושט אים די האַנט, ווי זי האָט עס געזען אין וואַרשע, ווי די קינדער קושן דעם פּאָטער אין האַנט יעדער מאָל ווען זיי גייען אַוועק און קומען. מאַטעס פלאַמט פון בושה פון דעם פרעמדן מנהג. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן טרעפט עס, אימעצער זאָל אים קושן אין דער האַנט. שיינדל פּאַקט אויס דאָס נייע היטל און טוט עס אָן אויף זיין קאָפּ. זייער פרעמד זעט אויס דאָס נייע היטל אויף דעם אָפּגעריסענעם פאַרשטויבטן ייד.

— טאַטע, דאַרפסט זיך אָפּשערן — זאָגט זי אים — וועט דאָס היטל זיין פונקט גוט.

מאַטעס נעמט אַראָפּ דאָס נייע היטל מיט איין פינגער, ער זאָל עס נישט אויספלעקן, וואַשט די הענט, דאַווענט מעריב און נעמט זיך בודק־חמץ זיין. ער צעגריבלט אַ שטיקל ברויט אויף צען שטיקלעך, לויט דער צאָל מכות וואָס גאָט האָט געשטראָפט מיט זיי די מצריים פאַר ניט וועלן אַרויסלאָזן די יידן פון לאַנד, ער וואַרפט זיי פאַנאַנדער און קלייבט זיי צוריק צונויף אין אַ הילצערנעם קאָכלעפל, וואָס ער פאַרבינדט מיט אַ שמאַטקעלע.

— שיינדל — מורמלט ער, נישט וויסנדיק ווי אַזוי אַרויסצוברענגען די וואַרעמקייט אין זיין האַרץ, וואָס ער פילט צו איר — האָסט צופיל מצות אָנגעבאַקן, וועסט דיך אויסברענגען.

שיינדל רייבט מיט אַלע כחות די צווי מעשענע לייכטערלעך, אין וועלכע די מוטער האָט געצונדן ליכט, און זי ווישט מיטן שפּיץ פאַרטעך אַ טרער פון אויג.

— ווען די מאַמע, עליה השלום, וואָלט געלעבט, וואָלט זי געהאַט אַביסל נחת — רעדט זי מיט טרויער.

שפּעטער פון אַלע קומט נחמן. כאָטש עס איז פאַר פּסח, לאָזט אים בערישל זיין מלמד נישט אָפּ ביז שפּעט אין אָונט אַריין. ער קען זיך גאָרנישט שיידן מיט דער גמרא. אויף פּסח גייט נחמן נישט עסן די טעג. ער בלייבט אין שטוב איבער גאַנץ יום־טוב. ער ווערט רויט ווי פייער דערזעענדיק שיינדלען אין שטוב. שיינדל כאַפּט אים אין די אָרעמס ווי אַמאָל, ווען זי פלעגט אים אַרומטראָגן אויף די הענט, קושט אים ראַשיק און דריקט אים צו איר ברוסט, וואָס צאַפּלט הינטער איר בלוזקעלע.

— נחמן — רופט זי — זע, ווי ער איז אויסגעוואָקסן.

נחמן ברענט אינגאַנצן פון בושה. ער איז אַ גמרא־ייִנגל, וואָס דאַרף זיך האַלטן ווייט פון ווייבער. אָבער צוזאַמען מיט דער בושה פילט ער אַ זיסקייט פון די פולע מיידלערישע ליפּן אויף זיין מויל, פון דער צאַפּלדיקער ווייבערישער ברוסט, וואָס טוליעט אים. שיינדל לאָזט אים אָפּ, כדי אים ווידער אַרומצוכאַפּן. וואַרעמקייט ווייעט פון איר און אַ פרעמדער גערוך פון

שמעקנדיקער זייף. דאָס פאַרשיכורט נחמנען, מאַכט זיס אין אַלע אברים. נחמן פילט עס, כאָטש עס איז זיין שוועסטער. זי איז אויסגעוואַקסן, פולער, אַנדערש ווי געווען. אַפילו רעדן רעדט זי אַנדערש, אויפן וואַרשעווער שטייגער און צוזינגענדיק. דאָס מאַכט זי ווייטער, גאַרנישט ווי אַ שוועסטער אַן אייגענע, און דערפאַר צוציענדיקער, ווי אַ פרעמדע.

נחמן קושט זי אומגעשיקט, און ער שפּאַרט אַן דעם קאָפּ אין איר ברוסט. זינט דער מוטערס טויט איז דאָס דאָס ערשטע מאָל, וואָס ער טוליעט דעם קאָפּ צו ווייבערישער ווייכקייט.

— געלויבט השם־יתברך, וואָס מ'זעט זיך — רעדט ער פרום, ווי אַ ישיבה־בחור דאַרף.

שיינדל שפּיגלט זיך אין זיין פרומקייט און ישיבה־בחורישקייט און זי דערלאַנגט אים די מתנות. נחמן טוט בלויז אָן די שטיוול. דאָס היטל וויל ער נישט אָנמעסטן.

— כ'על עס אָנטאָן מאָרגן לכבוד יום־טוב — זאָגט ער — וועל איך קענען מאַכן אַ שהחינו דעריבער.

צומאָרגנס גייט מאַטעס צו זיין שכן שמואל מאיר דעם שמש פון הקדש און שערט אים אָפּ כדי יענער זאָל אים דערפאַר אָפּשערן. ער קומט אַהיים מיט אַ קאָפּ טרעפּ פון שלעכטן שערן. אין נייעם היטל, אין ווייסן קלאָרן העמד זיצט ער ביים סדר, אָנגעלעגט אויף אַ קישן, און זאָגט הויך די הגדה. די נייע כוסהלעך מיט ראָזשינקע־ווייַן שפּיגלען זיך אין די גלאַנציקע מעשענע לייכטערלעך. שיינדל קען נישט זאָגן אין דער הגדה און זי טראַכט וועגן איר געשטאָרבענער מאַמען.

פסח בייטאָג, נאָכן עסן, פּוצט שיינדל זיך אויס פון קאָפּ ביז די פיס אין די שיינע שטאָטישע קליידער. זי וואַשט זיך לאַנג מיט דער שמעקנדיקער זייף, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט פון וואַרשע. זי טוט אָן אַ העמד מיט שפּיצעלעך אויסגענייט ביי דער ברוסט. אירע שוועסטערלעך רירן זיך צו מיט שפּיץ פינגער צו דעם אויסנייעכטס. זי טוט אָן אויפן קאָפּ אַ הוט מיט אַ רויטער פעדער, ווי נאָר פריצטעס טראָגן אַזעלכע אין פּיאַסק, דאָס נייע קלייד וואָס שאַרכט ביי יעדן ריר, די שיכלעך מיט די פּאַמפּאָניקלעך, און זי גייט אַרויס אין מאַרק גוט־יום־טוב ביטן איר געוועזענער באַלעבאָסטע, דאַדי לובלינערס ווייב. דורך אָפענע פענצטער קוקן ווייבער אַרויס און באַטראַכטן זי.

— ווער איז די פריצטע, אויסגעפּוצט אין עסיק און אין האָניק? — פרעגן באַלעבאָסטעס זייערע דינסטן.

— מאַטעסעס טאָכטער — זאָגן דינסטן מיט הנאה, וואָס זייערס גלייכן האָט זיך אַזוי הויך אַרויפגעאַרבעט.

— וואָס אַ קבצנס אַ טאָכטער פאַרגינט זיך היינטיקע צייטן — שיפען באַלעבאָסטעס — געמיינט, ס'איז גרעפין פּאָטאָצקי.

די בחורים אין גאַס, די שניידער־יונגען, שוסטערס, בעקערס און באַלע־גאָלעס, עסן די מויד מיט די אויגן.

— זי איז ווערט אַן עבירה — זאָגן זיי, ווייסנדיק גאַנץ גוט, אַז ס׳וועט גאָרנישט דערפון אַרויסקומען — זי דרייט זיך ווי אַ קאַטשקע.

די שוועסטערלעך אין די נייע שיכלעך און אין די אַלטע קליידלעך גייען אין אַ זייט, ווי זיי וואָלטן מורא געהאַט וואַכעדיק צו מאַכן דער שוועסטערס יום־טובדיקייט, און זיי באַרימען זיך פאַר אַנדערע מיידלעך, זייערסגלייכן.

— זעסט, דאָס איז אונדזער שיינדל. זי איז געקומען פון וואַרשע.

מאַטעס שטייט נישט מער ביי דער טיר אין שול, נאָר ביים באַלעמער. צוליב נחת פון די קינדער זיינע, צוליב שיינדלען, און נאָכמער, צוליב נחמנען דעם לערנער, האָט ער זיך אַרויפגערוקט העכער, לעבן באַלעמער. ער רייניקט נישט מער די נאָז מיט דער פאָלע, נאָר מיט דער רויטער קעשענע פאַטשיילע, וואָס שיינדל האָט אים געבראַכט.

— גוט יום־טוב, גוט יום־טוב — באַגריסט ער אַלע באַלעבאַטים אין שול, און פריער פון אַלעמען די באַלעבאַטים, ביי וועלכע נחמן עסט אַ טאָג.

ווען די שכנים פון הקדש־געסל קומען צו זיין טיר נאָכן עסן, איז ער זיי מכבד מיט וואַרשעווער מצות, וואָס זיינען דינער און קלאָרער פון די פיאַסקער, און ער דערציילט זיי פון זיין גליק.

— כ׳בין נישט ווערט דעם חסד — זאָגט ער — אָבער פון די קינדער מיינע האָב איך נחת, קיין עין־הרע.

קאַפּיטל דרייצן

אויף יעדן שבת נעמט יאַנטשע בעקער אַן אורח צום טיש, אַמאָל צוויי אורחים אַפילו.

כאָטש דער טיש זיינער איז פול מיט קינדער, גרויסע און קליינע, האָט יאַנטשע ליב צו האָבן אַרום זיך נאָך מענטשן. ער האָט ליב אַליין צו עסן און זען אַנדערע עסן. פונקט אַזוי האָט ער ליב צו רעדן ביים עסן, דערציילן מעשות און הערן מעשות. און ער זוכט אויס אין שול פריילעכע קבצנים, וייטע וואַנדערער, וואָס גייען איבער אַ וועלט און וייסן צו דערציילן מעשות פון גאָר דער וועלט. ער הייסט שיינדלען, זי זאָל דערלאַנגען די אורחים פולע טעלערס, ער גיסט זיי אָן אַלעמאָל אַ ניי גלעזל פון דער „מאָנאָפּאָלקע״ און ער גיט זיי אונטער חשק צו דער אכילה צום גראַם.

רייבט, ר׳ ייד, אויף אַלע ציין,
נאָר שלינגט נישט אַראָפּ די פיש מיט אַ ביין...

די אורחים קייען מיט גרויס טומל און דערציילן מעשות פון גאָר דער

וועלט, מעשות פון שריפות, פון כישוף־מאַכערס, פון געפונענע אוצרות, פון רציחות, פון קינדער, וואָס ציגיינער האָבן אָוועקגעגנבעט.

אויף יום־טוב נעמט יאַנטשע אַהיים אַ זעלנער אין שטוב. אויף שבת לאָזט מען די יידישע זעלנער פון פעסטונג נישט אָפּ. אָבער אויף יום־טוב ווערן זיי פריי און זיי גייען דאַווענען אין די שולן, וואו יידן נעמען זיי אַהיים צום טיש. יאַנטשע האָט שוין זיין שטענדיקן זעלנער. אַ פריילעכער יונג איז ער, דער זעלנער, אַ גרויסער מעשה־דערציילער און אַ בריה איינער אין דער וועלט. ער קרייעט ווי אַ האָן, קוואַקעט ווי אַ הון, וואָס עס קומט איר אָן שווער לייגן אַן איי, וואָרקעט ווי טייבעלעך, ווען זיי ליבן זיך, און שפּילט אויס מיטן מויל אַלע קלאַנגען פון מיליטערישן אָרקעסטער וואו ער שפּילט, פון דעם טראָמייט ביז דער פּויק. יאַנטשעס קליינע קינדער הענגען אַרום אים, ווען ער קומט אין שטוב. אויך די גרויסע ווערן פריילעך, ווען ער באַווייזט זיך מיטן באַלעבאָס פון שול.

— גוט יום־טוב, באַלעבאָסטע, זדראַוו זשעלאַיעם! — רופט ער אויס מיט זיין בעסאַראַבער לשון, מיט קמצן אָנשטאָט פּתחן, און ער קנאַקט צענויף ביידע קנאַפּלס פון די גלאַנציקע שטיוועלעך און פאַרלייגט אַ האַנט צום שטערן, אָפּצוגעבן מיליטערישן כבוד.

— גוט יום־טוב, סאָלאָווייטשיק, אַ ליבער גאַסט, — באַגריסט מען אים מיט פרייד און מען שטעקט אים הענט פון אַלע זייטן.

צוזאַמען מיט דעם זעלנער קומט אַריין אַ שמחה אין שטוב. כאָטש ניט קיין שיינער, אַ רויט־האָריקער, מיט אַ פול פּנים זומער־שפּרענקעלעך, האָט ער אַלע חנען, דער יונג. אַלץ לאַכט ביי אים, די גרינע אויגן, די ווייסע שטאַרקע ציין, וואָס קוקן אַרויס צוזאַמען מיט די יאַסלעס דורך די שטאַרק־רויטע ליפּן. אַפילו די זומער־שפּרענקעלעך זעען אויס ווי זיי וואָלטן געלאַכט, אָנגעקוואָלן פון דער וועלט. דאָס זעלנערישע היטל אַן אַ דאַשעק זיצט ממזריש אויפן קאָפּ, זייטיק און ווי צוגעוואַקסן. די ברייטע שוואַרצע הויזן פאַלן וואוילעריש אַריבער איבער די גלאַנציקע געפּאַקטע שטיוועלעך, שיר נישט ווי ביי אַן אָפיציר. די מעשענע קנעפּ, די געלע בוכשטאַבן אויף די רויטע עפּאָליעטן, זיינען פריש און גלאַנצנדיק. פּונקט אַזוי בלישטשעט דער שנאָל פון זיין רימען און דאָס געקאַרבטע בלעכל אויפן רויטן לאַמפּאַס פון שטייפן היטל. די רויטע וואָנסעלעך זיינע זיינען פּינקטלעך צוגעשוירן, אָפּגעטאָקט.

— זדראַווסטוואויטיע, ס׳זפּראַזדניקאָם, — רעדט ער אויף רוסיש צו די מיידלעך, וואָס כאָטש זיי פאַרשטייען נישט דעם מיין פון די ווערטער, געפעלט עס זיי זייער.

ער זאָגט יעדן „איר”, אַפילו יונגע ייִנגלעך און מיידלעך, וואָס אין פּוילן איז מען נישט געוואוינט דערצו. ער טיטולירט יעדער מיידל „מאַמזעל”, און אַפילו מיט שיינדלען, כאָטש זי איז אַ דינסט, באַגריסט ער זיך אויך זייער איידל און דערלאַנגט איר אַ ביינערדיקע האַנט, וואָס איז באַוואַקסן מיט

געדיכטע קופּקעלעך רויטע האָר און באַפלעקט מיט זומער־שפּרענקעלעך, געלע און געדיכטע.

— זדראַווסטוואויטיע, מאַמזעל ריטער! — באַגריסט ער זי ביים פאַ־מיליען־נאָמען, וואָס איין גאָט ווייסט פון וועמען ער האָט אים געהערט, און ער קנאַקט מיט די שטיוועלעך.

שיינדל דערפילט אַ ברי אין די אָפּגעריבענע דינסטמיידלשע פינגער פון זעלנערס ביינערדיקער און שטאַרקער האַנט. זי רויטלט זיך, צעגייט זיך אין בושה, אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס, און זי ציט אַראָפּ די בלוזקע איבער דער ברוסט, ווי תמיד ווען זי באַגעגנט זיך מיט אַ מאַן. זי גרייט דעם זעלנער צום טיש לעבן באַלעבאָס, לייגט אַוועק פאַר אים צוויי חלות, די שענסטע און אויסגעבאַקנסטע, דעקט זיי איבער מיט אַן אויסגענייט טישטעכל, און אַ בעכערל צו קידוש דערלאַנגט זי אים נישט קיין גלעזערנס, ווי געוויינלעך פאַר אורחים, נאָר אַ זילבערנס. מיט אויסגעשפּיצטע אויערן הערט זי דעם קידוש, וואָס ער מאַכט. ער קוקט נישט אַריין אין סידור צום קידוש, ווי דער באַלעבאָס. אויך זאָגט ער נישט אַזוי גיך און אָן אַ ניגון. ער קען דעם יום־טובדיקן קידוש פון אויסווייניק און ער זינגט אים אויס מיט אַלע דריידלעך.

— אַשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון, — זינגט ער מיט אַזאַ פּייערלעכקייט, אַז מען דערפילט די גאַנצע זיסקייט פון יום־טוב אין שטוב.

און ווי נאָר ער טונקט איין די ערשטע „מוציא" אין פיש־יויך, הויבט ער אָן רעדן און דערציילן מעשות, אַז קיינער האָט נישט די העזה דאָס מויל צו עפענען.

— סלושבאַ ניע דרושבאַ, — זאָגט ער אין רוסיש, — אָבער ניטשעוואָ, אַז מען האָט שכל, אַ יידיש קעפּל אויף זיך, ווערט מען ביי פאָניען נישט פאַרפאַלן...

און כדי אויסצואווייזן ווי אמת דאָס איז, דערציילט ער מעשות נאָך מעשות פון זיין פאָלק, מעשות פון ביטערע ראָטנע־אָפּיצירן, שונאי־ישראל, וואָס האָבן אים געוואָלט שלעכטס טאָן, אָבער ער איז געווען קליגער פון זיי און זיי אָפּגעטאָן שפּיצלעך, אַז דער גאַנצער פאָלק האָט דערנאָך דערמיט געקלונגען. ער דערציילט נישט בלויז די מעשות, נאָר ער שפּילט זיי אָפּ מיט גרויס בריהשאַפט. ער מאַכט נאָך די פעסטע שטימען פון די עלטסטע, זייערע רייד און מאַניערן, אַז אַלע האַלטן זיך ביי די זייטן פון געלעכטער. ער מאַכט שוין איינמאָל פון זיי אַ תכלית! אַלע קוועלן אָן, און מער פון אַלע שפּיצט די אויערן אויס שיינדל, זי זאָל אין קיך ביים טיילן נישט פאַרפעלן אַ וואָרט.

— ספּאַסיבאָ, — דאַנקט ער שיינדלען יעדער מאָל וואָס זי טראָגט אים צו אַ ניי מאכל, — אַ קייסער מעג עסן אַייערע מאכלים.

זי ווערט רויט און צעטומלט און אַלץ פאַלט איר פון די הענט. דער זעלנער זעט עס, לאַכט און רייבט די סעודה אויף אַלע שטאַרקע ציין. יאַנטשע בעקער כאַפּט אויס אַ געלעגנהייט, ווען דער זעלנער ווישט אָפּ מיטן טיכעלע

די צוגעשוירענע וואַנסעלעך פון די פעטע מאכלים, און ער פרעגט ביי אים אַ תּכלית־זאַך, וועגן מלחמה.

— ווי מיינט איר, סאָלאָווייטשיק, — פרעגט ער, זייענדיק זיכער, אַז אַ זעלנער דאַרף אַלץ וויסן, — פּאַניע וועט זיך טאַקע שלאָגן מיטן טערק?

סאָלאָווייטשיק ווערט ערנסט.

— קאָניעטשנאָ, — זאָגט ער, — אַז דער טערק וועט זיך טשעפּען וועלן מיר אים' געבן פּולווער צו שמעקן, מירן אים דערלאַנגען די קניידלעך.

נאָכן עסן זעצן זיך אַלע אויס אויף שטולן ביי די ווענט און סאָלאָווייטשיק זינגט לידער. ער איז אין דער מיליטערישער קאַפּעליע, שפּילט אויף אַ קלאַרנעט, און ער קען אַ וועלט מיט לידער, נישט נאָר זעלנערישע, נאָר אויף סעריאָזנע זאַכן, פון דער אָפּערע. ער קלאַפּט צו מיטן שפּיץ שטיוול צום טאַקט און צעלאָזט זיך אויף זיין טענאָרל. אַלע קוקן אים אין מויל אַריין.

— שוין איינמאָל אַ ייִנגל מיט אַ ציגנל! — זאָגט יאַנטשע צום גראַם און גיסט אָן פאַרן גאַסט אַ גלעזל ווײַן פון דער פלאַש אויף קידוש און שטעלט אוועק אַ טעלערל מיט ניס. דער זעלנער פאַרזוכט, קנאַקט די ניסלעך מיט די שטאַרקע ציין און דערציילט מעשות פון די גוטע ווײַנען אין בעסאַראַביע, פון וואַנען ער קומט.

— ביי אונדז אין בעסאַראַביע וואָלט איר געטרונקען ווײַן, — רעדט ער מיט בענקשאַפט, — די אמתע מאַלאַגע. און ביליק איז דער ווײַן דאָרט, ווי ביי אייך באָרשט.

שיינדל שטייט ביי דער שוועל צווישן דער קיך און שטוב, זי שלינגט די רייד פון זעלנער וועגן דעם בעסאַראַביע, וואו מען טרינקט ווײַן ווי באָרשט, און זי בענקט אַהין צו דעם געבענטשטן לאַנד, וואָס כאָטש זי ווייסט נישט וואו עס איז, וואָלט זי וועלן דאָרט זיין.

דער זעלנער קנאַקט די ניסלעך.

— עך, אַ לעבן ביי אונדז אין בעסאַראַביע! — דערציילט ער ניסים — קאַווענעס, וואָס דאָ פאַרקויפט מען זיי אויפן שטיקל, וואַלגערן זיך ביי אונדז אין די גאַסן, חזירים פּרעסן זיי. ווײַנטרויבן האָבן אַ ווערט ווי דאָ קאַרטאָפל. און די מענטשן דאָרט זײַנען געזונט, גבורים איינס און איינס, און הוליאַקעס, מ'עסט און מ'טרינקט און מ'טאַנצט, ווי אויף אַ חתונה...

יאַנטשע גיסט אים אָן אַ גלעזל נאָך אַ גלעזל. דער זעלנער לאָזט זיך נישט בעטן. אַז דאָס פלעשל בלײַבט ליידיק, קנעפּלט ער אָפּ דעם שטײַפן זעלנערישן קאָלנער ביים האַלדז, ער פאַרפעסטיקט דאָס היטל שטאַרקער צום קאָפּ, מער זייטיק עס זאָל זיצן, ער קלאַפּט אָן מיט די קנאַפּלס פון בײַדע שטיוועלעך, זעצט אַרײַן בײַדע גראָבע פינגער אין אײַנגעצויגענעם רימען אין דער טאַליע און לאָזט זיך אַ קאָזאַקל.

— זינגט, פּאַטשט מיט די הענט! — רופט ער און גייט איבער אין אַ קאַמאַרינסקע, אַראָפּזעצנדיק זיך אויף דער ערד. די שטיוועלעך זײַנע אַרבעטן מעשים, שוועבן אין דער לופטן.

שיינדל בלייבט שטיין מיט אַ נישט־דערווישטן טעלער אין די נאַסע הענט און זי גייט נאָך מיט די אויגן די זעלנערישע שטיוועלעך.

— ער האָט אַ טעם, — זאָגט זי צו דער באַלעבאָסטע, וואָס זויגט דאָס קינד.

דער זעלנער רופט זי:

— קומט אַהער, מאַמזעל, וועלן מיר טאַנצן אַ פּאָלקע. לאָזט זיך נישט בעטן.

שיינדל פילט, אַז זי וואָלט גרייט געווען אַוועקצוגעבן דאָס גאַנצע לעבן אָט דעם רויטן געשפּרענקלטן פריילעכן יונג אין די זעלנערשע קליידער, אָבער זי אַנטלויפט צוריק אין קיך אַריין מיטן טעלער אין האַנט. זי שעמט זיך מיט איר פאַרטעך און נאַסע הענט און מיטן גאַנצן לייב און לעבן פאַר דעם פריילעכן בחור פון וויטן פרעמדן לאַנד. אָבער דער זעלנער זוכט זי אויס זייער געשיקט און רעדט איר זיסע רייד נאָנט צום אויער.

— וואָסער שוואַרץ־חנעוודיקע איר זענט, — מורמלט ער אַזוי שטיל, אַז קיינער זאָל נישט הערן, נאָר זי אַליין, — קומט אין זאַקסישן גאָרטן ביים וואַסער, וועט איר מיך זען שפּילן אין מיליטערישן אָרקעסטער. איך וועל אייך שוין דערזען און צושיקן אַ בריוועלע.

שיינדל שעמט זיך צו זאָגן, אַז זי קען נישט לייענען קיין בריוועלע, און זי שווייגט. זי ווייסט גאָר נישט וואָס צו ריידן צו אָט דעם מענטש מיטן געשליפענעם צינגל. זי פילט בלויז, אַז זי וואָלט וועלן, דער יום־טוב זאָל גאָרנישט אַוועק; ער זאָל וואָס לענגער זיין דאָ אין שטוב, דער חנעוודיקער בחור. אָבער דעם צווייטן טאָג יום־טוב, גלייך נאָך דער סעודה, גייט ער אַוועק צוריק אין פעסטונג.

— סלוזשבאַ ניע דרוזשבאַ! — זאָגט ער אַ פריילעכער און פאַרשווינדט אַזוי פריילעך, ווי ער קומט.

ער קנאַקט ווידער מיט די שטיוועלעך, שטעקט יעדן אַ האַנט און סאַלוטירט זעלנעריש.

— ווסיעוואָ כאַראָשאַוואָ, קראַסאַוויצאַ! — זאָגט ער שיינדלען צום געזעגענען זיך און פאַרנויגט זיך פאַר איר ווי פאַר אַ פּריצטע.

כאָטש זי פאַרשטייט נישט קיין וואָרט רוסיש, פילט זי דעם טעם פון די רייד, וואָס פליסן אַזוי זיס פון דעם בחורס שטאַרק־רויטע ליפּן.

און אין פרייע שבתים גייט זי אַרויס צו אים צום גאָרטן, וואו ער שטייט אין אָרקעסטער און בלאָזט די געשפּרענקלטע באַקן אין גלאַנציקן קלאַרנעט. פון ווי וויט דערזעט ער זי, ווינקט צו איר מיט די אויגן און מיטן קלאַרנעט. צווישן איין מאַרש און צווייטן, כאַפּט ער זיך צו צו איר און, בגנבה פאַר דעם קאַפּעלמייסטער, רעדט ער זיך אָפּ וואו צו טרעפן ביי דער פעסטונג, אויפן פרייען פלאַץ.

זיי גייען אַרום די הפקרדיקע אָפּגעגעסענע פעלדער ביים ציטאַדעל, וואו פאַרלעך ליגן אויסגעלייגט אויף דער ערד און פערד און קי צופּן דאָס

מאָגערע גראָז. זיי לאָזן זיך אַרויס לענג־אויס דעם ברעג ווייסל און בלאָנדזשען אַרום איבער בערגלעך און טאָלן. די ווייסל כוואַליעט, וואַשט די שטיינדע־לעך, ריזלט אין זאַמד ביים ברעג. שיפלעך גליטשן זיך אין וואַסער, אַ ווייסער אַנגעבלאָזענער זעגל בלאַנקט פון ווייטן, שנירלעך פייגל דרייען זיך אין קאַראַהאָדן און שרייען. סאָלאָווייטשיק האַלט שיינדלען ביי דער האַנט, קלעמערט זי מיט זיינע קניפּיקע געפלעקטע פינגער און פליסטערט איר זיסע רייד אין די אויערן, וואָס טריפן ווי האָניק פון זיינע רויטע ליפּן.

— סאָניאַ, — רופט ער זי מיט אַ רוסישן נאָמען, אַנשטאָט דעם יידישן שיינדל, — ביסט שענער פון אַלע אָפיצירשעס אין פעסטונג, סאָניטשקאַ.

שיינדל גלויבט נישט.

— זי לאַכן פון מיר, — זאָגט זי אים מיט אַ „זי", כאָטש ער זאָגט איר שוין „דו".

— זאָל איך נישט דערלעבן צו גיין אַהיים פון סלוזשבע, — שווערט ער זיך, פאַרלייגנדיק אַ האַנט אויפן האַרץ.

ווי תמיד, דערציילט ער פון זיין בעסאַראַביע. ער מאָלט אויס פאַר איר שטעט, גאַסן, מענטשן, פריינד, משפחה אַזוי לעבעדיק, אַז שיינדל זעט זיי אַלעמען פאַר די אויגן. ער דערציילט אויך וועגן זיינע גרויסע פאַרדינסטן, וואָס ער האָט געמאַכט אין דער היים, איידער מען האָט אים צוגענומען צו פאָניען.

— אין אַ ווייןּ־קעלער האָב איך געאַרבעט, — באַרימט ער זיך, — אין גרעסטן אין שטאָט, און געלט האָט ביי מיר קיין ראָלע נישט געשפּילט, אַ רובל איז געווען אַ ממזר.

כאָטש שיינדל ווייסט, אַז בחורים זיינען ווי הינט, וואָס מען דאַרף זיי קיין וואָרט נישט גלויבן, שלינגט זי יעדער וואָרט, וואָס דער זעלנער זאָגט אַרויס. זי קוקט אים אין מויל אַריין, פון וואַנען די רייד זיינע, די גלאַטיקע און זינגענדיקע, גליטשן זיך ווי די אַרבעס, און זי גייט אויס פאַר אים. זי האָט נישט קיין כוחות אָפּצוקושן זיינע רויט־האָריקע הענט, וואָס זוכן איר לייב.

— ניטע, — זאָגט זי מיט אַ שוואַך קול, רויט פון בושה, טוליענדיק זיך פונדעסטוועגן צו אים.

די הענט זיינע זיינען רירעוודיקע, געשיקטע, ווי ביי אַ קונצנמאַכער. די רויטע בינטלעך האָר אויף זיי און די געלע זומער־שפּרענקלעך מאַכן זיי ענלעך צו לאַפּעס פון אַ פאַרצוקנדיקער חיה. עפּעס ווי האָריקע באַשעפענישן, פרעמדע צום גאַנצן קערפּער, קריכן זיי פון די זעלנערישע אַרבל אַרויס. אומעטום זיינען זיי פול. שיינדל האָט מורא פאַר זיי, אָבער זי קען נישט ביישטיין די וואַרעמקייט, וואָס פליסט פון זיי, דעם כוח. ערשט ווען זיי ווערן צו פאַרשייט, הויבט שיינדל אָן זיך ראַנגלען.

— ניין, — זאָגט זי, ניין!

דעם זעלנערס גרינלעכע אויגן גלאַנצן ווי ביי אַ קאָטער אין דער פינצטער.

— שיינדעלע, — פּליסטערט ער, — סאָניטשקאַ, — לאָמיך נאָר ענדיקן סלוזשבע, וועלן מיר חתן־כלה ווערן.

— ס'איז נישט אמת, — מורמלט זי אין טרויער. — צו וואָס דאַרפן זי מיך, אַ דינסט, אַז זי קענען קריגן אַ באַלעבאַטישע טאָכטער?

דער יונג שווערט זיך מיט אַלע שבועות. זאָל ער אַזוי דערלעבן אַרויס אויף דער פריי, זאָל ער שטום ווערן, זאָלן אים טאַטע־מאַמע אַזוי לעבן, ווי ער נאַרט זי נישט. זי איז ביי אים די שענסטע, די בעסטע. אַ כּפּרה אַלע באַלעבאַטישע טעכטער פאַר איר מינדסט נעגעלע. ער פייפט אויף נדן. עס פעלט אים נישט קיין געלט. זאָל ער נאָר זיין פריי, צוריק אַהיים קומען קיין בעסאַראַביע צו זיין ווייך־האַנדל, וואו ער האָט געאַרבעט, און ער וועט מאַכן געלט ווי בלאָטע. דערנאָך וועלן זיי אַליין עפענען אַ ווייך־קעלער, זי וועט שטיין ביי דער קאַסע. אַפּיצירן וועלן אַריינקומען טרינקען, רייכע סוחרים. געלט וועט זיך שיטן און עס וועט זיין אַ פריילעך לעבן.

שיינדל הערט דעם יונגס גלאַטע רייד נישט נאָר מיט די אויערן, נאָר מיטן גאַנצן לייב און לעבן. כאָטש עס איז איר שווער צו גלויבן דאָס אַלץ, ווייל עס איז צו־גוט און צו־שיין עס זאָל זיין אמת, ווייל זי עס הערן, גאַרט זי עס צו גלויבן. עס איז גוט צו הערן די גוטע זיסע רייד. קיינמאָל אין איר לעבן האָט איר נאָך קיינער אַזעלכע גוטע רייד נישט געזאָגט. איר האַרץ צעגייט אונטער דער רויטער בלוזקע, די ברוסט צאַפּלט.

— מאַמע, — בעט זי צו איר געשטאָרבענער מאַמען, זי זאָל זי באַשיצן פון בייז, — מוטער געטרייע!

קאַפּיטל פערצן

שיינדל האָט אַלע וועגט פון יאַנטשע בעקערס קיך אויסגעהאַנגען מיט פאַרליבטע פאָרלעך.

לייענען האָט זי נישט געקענט, אָבער די „מענטשעלעך" אין די זשורנאַלן האָט זי ליב געהאַט, און ווי נאָר זי האָט געזען אויסגעמאָלט אַ פאַרליבט פּאָרל אויף אַ פּלאַקאַט פון טיי, פון שוואַקס, פון שמעקעדיקער זייף, האָט זי דערמיט אויסגעצירט איר קיך. די סאַמע שענסטע, פאַרביקסטע און ליבנדיקסטע פאָרלעך האָט זי אויסגעהאַנגען איבער איר אייזערן בעטל. זי האָט נישט אויפגעהערט צו זינגען לידער ביי דער אַרבעט.

זי האָט אויך געקויפט פאַר צען גראָשן אַ „פּותר־חלום", וואָס אַ פּאַקנ־טרעגער האָט פאַרקויפט אין הויף, ווי אַלע דינסטן. אין אַלץ, וואָס זי האָט געטאָן, האָט זי געזוכט סימנים, גוטע אָדער בייזע. זי האָט געוואוסט, אַז ווען

אַ מעסער פּאַלט אַראָפּ און בלייבט שטעקן מיטן שפּיץ אין דער פּאָדלאָגע, איז אַ סימן, אַז שונאים באַריידן זי פאַר איר בחור, און אַז עס ווייזן זיך ווייסע פלעקעלעך אין די נעגל, וועט מען קריגן כלה־מתנות; אַז ווען ברויט פאַלט מיט דער פּוטער אַראָפּ, באַווייזט עס אויף בייז, און אַז אַ טיי־בלעטעלע שווימט אַרויף אין אַ גלאָז טיי, וועט מען קריגן גוטע בריוו; אַז אַ כלי צעברעכט זיך, וועט מען שרייבן תנאים, און אַז מען שלוקערצט נאָכן עסן, ווערט מען באַרעדט; אַז ווען עס בייסט אין די האַנט־פּלאַכן, וועט מען געבן תקיעת־כף אויף אַ כלה ווערן, און אַז מען געפינט אַ האָר אין עסן, וועט מען ווערן אָוועקגעוואָרפן. פּונקט אַזוי האָט זי אויסגעטייטשט אירע חלומות אויף גוטן אָדער בייזן, געפרייט זיך מיט די גוטע סימנים און זיך מצער געווען איבער די שלעכטע. ביי רייבן טעפּ, ביי וואַשן וועש איבער דער באַליע, ביי שייערן די פּאָדלאָגעס האָט זי אין איינציקע זאַך געהאַט פאַר די אויגן — דעם רויטהאָריקן זעלנער אירן.

טיף אין האַרץ ביי זיך האָט זי געוואוסט, אַז דער פרעמדער יונג נאַרט זי. צו־גלאַטיק און אָפּגעטאָקט זיינען געווען זיינע זיסע רייד, זיי זאָלן זיין אמת. דערצו האָט ער זיך פאַרגעסן פון איין מאָל צום צווייטן, ווען זיי האָבן זיך געטראָפן אום שבת אַרום פעסטונג. ליגנדיק מיטן קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף שיינדלס שויס, פילנדיק אירע פינגער איבער זיין זעלנעריש־געשוירענעם קאָפּ, האָט ער יעדער מאָל אַנדערע מעשות דערציילט פון זיין פריי לעבן אין בעסאַראַביע. איינמאָל איז ער געווען אַ משרת אין אַ ווייַן־קעלער, אַן אַנדער מאָל — אַן אויפקויפער פון קאַוואַנעס, וואָס ער האָט געלאָדן אין וואַגאָנעס קיין אָדעס, און אַן אַנדערש מאָל איז ער גאָר געווען אַ גרענעץ־שמוגלער מיט טערקן. זי האָט אים נישט איבערגעפרעגט, שיינדל, ביי קיין ליגן נישט געכאַפּט. עס איז איר גוט געווען צו זיצן אַזוי מיט אים און פירן מיט די פינגער איבער זיינע רויטע האָר. עס איז זיס געווען צו הערן די רייד זיינע, די גלאַטע און זינגעוודיקע, מעגן זיי זיין ליגן. כאָטש זי האָט געוואוסט, אַז ער וועט זי קיינמאָל נישט מיטנעמען קיין בעסאַראַביע, וואו ווייַנטרויבן וואַלגערן זיך אין די גאַסן און מענטשן זינגען און טאַנצן, האָט זי געוואָלט הערן די פאַרשפּרעכנדיקע רייד זיינע וועגן זייער גליקלעך לעבן דאָרט.

— ווי אַ קייסערינע וועסטו זיין ביי מיר, — האָט ער איר געפּליסטערט.

— אויף די הענט וועל איך דיך טראָגן.

וויסנדיק אַלץ גוט, אַז זי דאַרף נישט מיטגיין מיט אים איבער די שמאָלע שטעגעלעך פון די פאַרלאָזענע פעסטונג־פעלדער, איבער די באַהאַלטענע טאָלן צווישן גראָזן און קוסטעס, האָט זי נישט געקענט נישט נאָכגיין דעם מאַן, וואָס האָט זי געפירט מיט זיך.

וואָכן־לאַנג האָט זי זיך אויסגעהיט. וויפיל מאָל דער יונג איז שטאַרק צוגעשטאַנען צו איר און זיינע רויט־האָריקע געפלעקטע הענט זיינען געוואָרן קניפּיק און הייס, האָט זי אויסגעריסן זיך פון אים און געיאָגט אַהיים. אָבער וואָס נענטער עס איז געקומען צו דעם טאָג ווען דער יונג האָט געדאַרפט

אַוועקפאָרן, ענדיקן די דינסט, אַלץ שוואַכער איז זי געוואָרן. זי האָט גוט געוואוסט, אַז גראָד איצט דאַרף זי אים אויסמיידן, ווייל זי וועט אים מער נישט זען, ווי אַ פויגל וועט ער אַוועק, ווי אַ ווינט, וואָס קומט נישט צוריק. אָבער גראָד דערפאַר איז ער איר אַלץ טייערער געוואָרן, אַלץ מער אין האַרצן איינגעבאַקן. אין לעצטן שבת איז זי אים נאָכגעביק געוואָרן.

ווי אַ חיה, וואָס אין דער צייט פון רייפקייט גייט זי פאַרטויבט, ביז זי געפינט נישט איר מין, אַזוי איז די אויפוואַכנדיקע מויד געגאַנגען צו איר גורל.

דער פאַרנאַכט איז געווען אַ הייסער, אַן אָנגעגליטער. די פאַרגייענדיקע זון האָט געצונדן שפּיצן פון ביימער, שטרויענע דעכער און סטויגעס היי; פון יעדער שטיקל צעבראָכן גלאָז — גינגאָלד און בריליאַנטן געמאַכט. קי אויף לאָנקעס האָבן בענקענדיק געמוקעט. פייגל האָבן געשריען אין דער לופט. פון דער ווייטן האָט ערגעץ אַ בליץ צעשניטן דעם הימל, אַ קליינער דונער האָט אַ וואַלגער געטאָן. אָבער באַלד איז צוריק געוואָרן שטיל און אומבאַוועגלעך. די לופט איז געווען אָנגעלאָדן מיט עלעקטרי און פאָספאָר. פאַרפוילט האָלץ האָט געלויכטן מיט רויט־בלויען פייער.

שיינדל איז געגאַנגען אַ געהאַרכזאַמע נאָך דעם יונג, וואָס האָט געשוויגן דאָס מאָל, ס׳ערשטע מאָל זינט זי האָט אים געקענט. טיפער איז ער געגאַנגען אין די גראָזן, ווייטער ווי שטענדיק, דורך לאָנקעס, וואָס זי האָט פריער קיינמאָל נישט געקענט. דערשראָקענע פרעש זיינען געשפּרונגען איבער די פאַרגראָסענע זומפּיקע גראָזן. די נאַכט איז צוגעפאַלן גיך. די רויטע פאַסן פון דער פאַרגאַנגענער זון זיינען אויסגערונען. אַ גרויסע קיילעכדיקע לבנה, אַ צונטער־רויטע איז געהאַנגען נידעריק אין הימל. דער זעלנער איז געגאַנגען אַלץ ווייטער. מיטאַמאָל האָט ער זיך אַראָפּגעבויגן און אָפּגעשפּילעט דעם זעלנערישן רימען. שיינדל האָט אויף אים געקוקט. אין זיין אָפּשפּילען דעם רימען איז געלעגן די גאַנצע זיכערקייט פון מענלעכן מין, וואָס גרייט זיך באַצווינגען. מער ווי אַלע מאָל זיינען זיינע הענט געווען שטאַרק און גראָב. שיינדל האָט זיך נישט געווערט. אַ ווילע האָט זי דערפילט די סכנה און גענומען ווערן זיך, בעטן און אַפילו בייסן. מיט שאַרפע ציין האָט זי זיך איינגעביסן אין זיין האַריקער האַנט. דער יונג האָט אַ געשריי געטאָן. דאָס האָט זי אַזוי איבערגענומען, ווי אַ מאַמען, וואָס האָט איר קינד שלעכטס געטאָן. זי האָט געכאַפּט די האַנט זיינע און געקושט אויפן אָרט, וואו זי האָט געביסן. דער יונג האָט זי גענומען איצט אָן ווידערשטאַנד. אין בושה, ווייטיק און אין דעם גרעסטן תענוג פון דער וועלט האָט זי הייס געשעפּטשעט אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט.

— חתן מיינער! — האָט זי געגרופן אין עקסטאַז.

דער יונג האָט געלאַכט, געלאַכט הויך, גראָב און פאַרשייט און גערעדט מיאוסע רייד.

ווי אומגעריכט ער איז געקומען, אַזוי אומגעריכט איז ער פאַרשוואונדן.

זי האָט געוואוסט, אַז ער וועט נישט צוריקקומען, דאָך איז זי אַרויסגעגאַנגען יעדן שבת אויפסניי צו דער פעסטונג און נאָכגעקוקט די פאַרביי־גייענדיקע זעלנער, צי זי וועט נישט זען אירן. פונקט אַזוי האָט זי אָפּגעשטעלט יעדן טאָג אויפסניי דעם בריוו־טרעגער אין הויף, צי ער האָט נישט קיין בריוו פאַר איר. דער בריוו־טרעגער האָט זיך געבייזערט:

— אַז ס׳וועט זיין, וועל איך ברענגען, מיידל. נישטאָ וואָס צו פרעגן.

אָבער זי האָט אים אַלץ ווידער און ווידער געפרעגט. זי האָט אויך אַרויפגערופן די ציגיינערקעס פון הויף, וואָס רופן אויס וועגן זייער קאָרטן־לייגן, און געלאָזט זיך טרעפן איר מזל. כאָטש אַלע האָבן זיי גערעדט די זעלבע רייד, וועגן ברונעטן און בלאָנדינען, וואָס איינער פון זיי איז פאַלש און דער צווייטער געטריי, און דער סוף וועט זיין, אַז דער געטרייער וועט קומען און זי נעמען, האָט זי אויפסניי זיי גערופן און צו צען גראָשן זיי געצאָלט פאַר אויסלייגן די קאָרטן.

— נאָר מיך נישט, ציגיינערן, זאָג דעם אמת, כ׳בין אַ יתומה, — האָט זי געבעטן ביי די קאָרטן־לייגערקעס — זאָג צי דו זעסט אַ רויטן אין די קאָרטן?

זי האָט ביי מיידלעך אין הויף געלאָזט זיך חלומות באַשיידן, סימנים אין אַלץ געזוכט, אָבער גאָרנישט איז געקומען פון דעם, וואָס איז אַוועק. די טעג זיינען געוועזן פוסט, די נעכט פינצטער. זי האָט מער געאַרבעט ווי אַלעמאָל, וועש געוואַשן, פּאָדלאָגעס געריבן, בעטן און שאַפעס אַליין פון די ערטער אָפּגערוקט ביים ראַמען. זי האָט געוואָלט באַצייטנס קאַליע מאַכן דאָס, וואָס גייט אויף אין איר לייב. אָבער קיין אַרבעט און אָנשטרענגונג האָבן נישט אָנגערירט זי. זי איז געווען געזונט און קרעפטיק ווי תמיד. בלויז אַמאָל נאָר ביים קאָכן פלעגט איר אַזאַ נאָגעכץ אַרומנעמען, אַז זי האָט געמוזט אַרויסכאַפּן עפּעס פון די טעפּ און פאַרזוכן, אַנישט האָט איר אַן איבלען אָנגעכאַפּט.

— מאַמע! — האָט זי גערופן איר געשטאָרבענע מוטער אין די נעכט — מוטער געטרייע!

אויף דעם קומענדיקן פסח האָט זי ווידער איינגעקויפט מתנות פאַר אַלעמען אין שטוב און אַהיימגעפאָרן. אָבער זי איז נישט מער אַרויס שפּאַצירן אָן אויסגעפּוצטע אין מאַרק. נאָך יום־טוב איז זי נישט צוריקגעפאָרן קיין וואַרשע, נאָר געבליבן זיצן אין שטוב. מאַטעס האָט געקוקט מיט שטוינונג. ווי אַ טאַטע, וואָס נישט ער גיט עפּעס זיינע דערוואַקסענע קינדער, נאָר ער נעמט ביי זיי, האָט ער נישט געהאַט די העזה זי צו פרעגן.

— שיינדל, זאָלע באַלעגאָלע האָט זיך געפרעגט ווען דו פאָרסט קיין וואַרשע מיט זיין בויד, — האָט ער געמורמלט זייטיק.

שיינדל האָט אַ קוק געטאָן אויף זיך מיט שרעק, צי דער פאָטער זעט נישט עפּעס, און זי האָט גענומען קערן ראַשיק די ליימענע פּאָדלאָגע.

— כ׳האָב אָנגעוואוירן די שטעלע, — האָט זי געזאָגט, — אָבער זאָרג נישט, טאַטע, כ׳האָב אָפּגעשפּאָרט געלט און כ׳על בלייבן אַביסל אין דער היים.

מאַטעס האָט גענומען דעם זאַק און אַרויס אין די דערפער.

כאָטש זי האָט געוואוסט, שיינדל, אַז נישט לאַנג שוין וועט זי קענען אויסבאַהאַלטן זיך, האָט זי געוואָלט בלייבן אין שטוב אין איר אומגליק, נישט פאָרן אין דער פרעמדער שטאָט. אין הויף ביים בעקער האָט זי נישט איינמאָל מיידלערישע אומגליקן געזען. אינדערפרי, ביים שאַרן ס׳מיסט, פלעגן די מיסט־גויעס פון צייט־צו־צייט אַן עופעלע געפינען. אַ טומל פלעגט ווערן אין הויף. אַלע ווייבער פלעגן זיך צונויפקומען. דערנאָך איז פּאָליציי געקומען, פון שטוב צו שטוב געגאַנגען, ווייבער אויסגעפרעגט ווער פון די מיידלעך איז דינער געוואָרן פלוצלונג, און כמעט שטענדיק פלעגן זיי אויסגעפינען, די ווייבער, די שולדיקע. אַ פּאָליציאַנט פלעגט שפּעטער פירן אַ בלאַס מיידל, פאַרהילט אין אַ פאַטשיילע איבערן קאָפּ, און אַלע האָבן געשאָלטן און געשריגן, אַז זי וועט מער די ליכטיקע שיין נישט אָנזען. שיינדל האָט געדענקט די זאַכן און מורא געהאַט פאַר זיי. אַ גרויל איז איבער איר לייב דורך. כאָטש זי האָט געוואוסט, אַז אויך דאָ מוז צום אומגליק קומען, האָט זי אָבער געוואָלט בלייבן אין הויז, אַבי נישט פאָרן אין דער פרעמדער שטאָט, צו פרעמדע בייזע מענטשן. דאָס אייגענע שטיבל האָט געמאַכט לייכטער, גרינגער געמאַכט די שרעק. כדי נישט צו געדענקען אָן דעם, וואָס דאַרף קומען, האָט שיינדל געאַרבעט אַ סך, געקערט, געוואַשן, אויספאַרריכט אַלע צעריסענע העמדער, פאַרנייט, געלאַטעט און געצירעוועט.

אין איינער אַ מיטאָג־שעה, ווען קיינער איז נישט געווען אין שטוב, האָט זי דערפילט ווייען. זי איז אַריין אין קעמערל פון האַלץ, וואו עס איז געלעגן אַביסל קאָרע, און האָט פאַרקייטלט דאָס טירל פון אינווייניק. מיט איינגעביסענע ציין אין דער ליפּ, איז זי שעהן געלעגן אויף דער קאָרע און געשוויגן, קיין איין קרעכץ נישט געטאָן, כאָטש די ווייטיקן האָבן צעבראָכן איר רוקן.

— מאַמעניו! — האָט זי בלויז גערופן שטילערהייט צו דער געשטאָר־בענער מוטער, — מוטער געטרייע!

אַז די ווייען האָבן איר גאָר שטאַרק גענומען, האָט זי געוואָלט שטאַרבן, נאָר שטאַרבן און פּטור ווערן פון אַלץ. אַז די ווייען האָבן איר אָפּגעלאָזט, האָט זי געוואָלט לעבן. אַלץ אין דער וועלט דורכגייען, אַבי לעבן. דורך די שפּאַרעס פון דעכל האָט אַ וואַרעמער זוניקער דרויסן אַריינגעקוקט. מענטש־לעכע שטימען האָבן זיך געטראָגן פון ווייטנס. עפּעס אַ האָן האָט פלוצלונג געקרייט אין מיטן טאָג, געקרייט הויך און פאַרעקשנט. דאָס האָט אַ גוואַלדיקן חשק צום לעבן געוועקט.

— גאָט! — האָט שיינדל געבעטן מיט פאַרריסענע אויגן צום פלאַכן דעכל פון קעמערל, כאָטש זי האָט געוואוסט, אַז זי איז אַ זינדיקע — דער־באַרעם זיך אויף מיר, פאָטער!

זי האָט געבעטן אויף לעבן ווי יעדע געווינערין אין איר פּיין. פֿאַרנאַכט־צו האָבן די יסורים צעריסן איר לייב. מיט בײדע הענט האָט זי צוגעהאַלפֿן אַרויסברענגען די פּיין פֿון איר לייב. זי האָט וואָס גיכער געוואָלט אַרויסקריגן דעם זעלנערס פֿאַרשאָלטענע זרע, כּדי אָוועקצוטראָגן עס ערגעץ אין דער שפּעטער נאַכט, פֿאַרוואַרפֿן עס, אַז קיינער זאָל פֿון דעם געביין נישט וויסן. אָבער אַז זי האָט דערהערט דאָס פּישטשען פֿון נײַ־געבוירנס, איז איר אַזאַ מוטערלעך רחמנות באַפֿאַלן, אַז זי האָט עס געכאַפּט אין די הענט.

— רייזל, רייזל! — האָט זי מיט אַמאָל גענומען רופֿן הויך צו איר יינגסטער שוועסטער אין שטוב, זי זאָל איר דערהערן, — רייזל, קום אַרײַן צו מיר אין קעמערל.

זי האָט נישט געדענקט איצט אין קיין שום זאַך, נישט אין איר בושה, נישט אין דער שטוב. זי האָט בלויז געדענקט אין עופּעלע, דעם לעבעדיקן און פּישטשענדיקן, וואָס מען דאַרף עס צונעמען פֿון דער פֿינצטערער קאָמער, העלפֿן עס, ברענגען עס צום לעבן. זי האָט גאָרנישט געוואוסט וואָס אַליין צו טאָן מיט דעם אומריינעם באַשעפֿענישל אין דער פֿינצטערער קאָמער אויף דער קאָרע. די קליינע רייזל איז געבליבן שטיין געליימט זעענדיק ביי דער שיין פֿון דער לבנה איר עלטסטע שוועסטער אין איר שאַנד. קיין איין וואָרט האָט זי נישט געקענט אַרויסברענגען. באַלד האָט זי אויפֿגעפּראַלט דאָס טירל און אַוועקגעלאָפֿן צו לאה דער מאַרק־זיצערקע, פּונקט ווי אַמאָל ווען די מאַמע האָט געלעבט און זי פֿלעגט אַרונטערגיין הינטערן פֿאַרהאַנגע־נעם לייעלעך.

גאַנצע אַכט טעג איז דאָס הקדש־געסל געווען באַלאַגערט. פֿון נגידישן מאַרק זיינען ווייבער געקומען, פֿון שול־געסל, אַפֿילו פֿון די זאַמדן, וואו די קאָזאַקן האָבן זייערע קאַזאַרמעס.

— אָט דאָ־אָ, אין דעם קעמערל, האָט זי געהאַט — האָט מען געוויזן מיט פֿינגער.

יינגלעך האָבן געוואָרפֿן שטיינדלעך אין מאַטעסעס הייזל, פֿרומע ווייבער האָבן אָפּגעשפּיגן קינדער, זיי זאָלן נישט אַוועקגיין פֿון דער וועלט פֿאַר די זינד אין שטאָט.

שניידערס און שוסטערס האָבן געזונגען פֿריילעכע לידער און געוואונקען צו יעדער מיידל מיט ממזרישע אויגן.

— מזל־טוב! — האָבן זיי געוואונשן מיט שפּאָט, ווי יעדע מיידל וואָלט שולדיק געווען אין דער זינד.

יידן לומדים האָבן געפּילט זינדיקע מחשבות אין די קעפּ און זיך אַרומ־געריסן צווישן זיך וועגן די דינים פֿון אַ ממזר אין קהל.

אַז מ׳האָט מאַטעסן אָנגעזאָגט די בשורה אויפֿן וועג, ווען ער איז פֿרייטיק צוריקגעקומען מיטן זאַק פֿון די דערפֿער, האָט ער נישט געשריגן, נישט געשאָלטן. טיפֿער געבויגן ווי שטענדיק האָט ער אַהיימגעשלעפּט דעם זאַק אין זיין הויז. ער האָט גענומען די פּיין אויף זיינע אַקסלען, ווי יעדע צרה

אין זיין לעבן. כאָטש ער האָט קיין גוטס נישט דערוואַרט אין שול דעם פרייטיק־צו־נאַכטס, איז ער געגאַנגען אַהין מקבל־שבת זיין. ער איז מער נישט צוגעגאַנגען צום באַלעמער, ווי אין די לעצטע צייטן זינט נחמן האָט אָנגעהויבן לערנען אין עסן טעג. ער איז געבליבן שטיין ביי דער טיר, ביים האַנטפאַס, און פרום געדאַוונט. לעבר־ייִנגלעך האָבן פון אים געשפּאָט, געוואונטשן מזל־טוב. ער האָט נישט געענטפערט.

— ברוך הוא וברוך שמו, אָמן, — האָט ער נאָכגעזאָגט הויך נאָך די ברכות פון חזן.

בלויז נחמן איז געזעסן אין שטוב. נישט ער איז געגאַנגען צו בערישלען לערנען, נישט ער איז געגאַנגען עסן טעג, נישט ער איז געגאַנגען דאַוונען. ער איז געלעגן מיטן פּנים אַראָפּ אויף דער באַנק און נישט געוואָלט אויפהויבן זיך. די בושה האָט אים פאַרצערט.

שבת־צו־נאַכטס איז מאַטעס אַוועק אין שול־געסל צום רב. עס איז געווען אַ ייִנגל, שיינדלס קינד, און מאַטעס האָט געוואָלט פרעגן אַ שאלה וועגן ייִדישן עס. ער איז געשטאַנען ביי דער שוועל, נישט געוואָגט צו פאַראומרייניקן מיט זיינע זינדיקע טריט די כשרע בית־דין שטוב. דער רב האָט אים באַגעגנט מיט כבוד, ווי תמיד.

— ברוך הבא, ר׳ מאַטעס, זעצט זיך.

מאַטעס איז צוגעגאַנגען צום טיש, אָבער רעדן האָט ער נישט געקענט.

— רבי, — האָט ער געמורמלט מיט ציטערנדיקע ליפּן.

— כ׳וויס, נעבעך, כ׳וויס, — האָט דער רב געזיפצט און אַרויפגעקראָכן אויפן לייטערל צו די ספרים.

לאַנג האָט ער געזוכט אין די דריבנע אותיותלעך פון די גרויסע ספרים און אַרויסגעקומען מיט אַ פּסק.

— אַוודאי דאַרף מען ייִדישן דעם זכר — האָט ער געזאָגט, נישט אָנרופנדיק עס „קינד״.

ער האָט זיך געריוועלט ווי אַ ייִנגל און געטרייסט דעם ייִד.

— גייט געזונטערהייט, ר׳ מאַטעס, איך וועל שוין שיקן רופן דעם מוהל.

דער מנין ייִדן פון הקדש־געסל איז אין די וואָכעדיקע קאַפּאָטעס געקומען אויפן זינדיקן ברית, וואָס אַזעלכער איז ס׳ערשטע מאָל געפּראַוועט געוואָרן אין שטאָט. דער מוהל, דער שוחט פון שטאָט, האָט שטאַרק געיאָגט, געוואָלט פּטור ווערן וואָס פריער פון דער טריפהנער מצוה. אים איז נישט באַקומען די ברכה, וואָס ער האָט געמאַכט איבערן ממזר פאַרן מל זיין.

— נו, אַ, וואָסער נאָמען וועט מען „עס״ געבן? — האָט ער אומגעדולדיק געפרעגט — גיכער, זאָגט.

מאַטעס האָט זיך נישט געקענט דערטראַכטן. דער מוהל האָט עס אַליין אַ נאָמען געגעבן.

— ויקרא שמו בישראל אברהם, — האָט ער געברומט ווי מען גיט אַ נאָמען אַ גר.

די יידן האָבן נישט געוואוסט, צי זיי דאַרפן זאָגן מזל־טוב.

— נו, מילא, נו, אַבי פטור — האָבן זיי געברומט מיט חוזק, אַרויס־רוקנדיק זיך פון שטוב — א גוטן תמיד...

נאָכן ברית האָט שיינדל אַרויסגענומען די אָפּגעשפּאָרטע פּאַפּירענע רובלס, וואָס זי האָט געטראָגן אויפן האַרצן, און זיי אַוועקגעגעבן דעם פאָטער.

— טאַטע, — האָט זי געזאָגט — מירן זיך אַריבערציען קיין וואַרשע. דאָ קען מען מער נישט זיין.

מאַטעס האָט געקוקט אויף זיין טאָכטער מיט גרויסע אויגן.

ער איז נאָך קיינמאָל אין דער שטאָט נישט געווען און ער האָט געטראַכט דעריבער. נחמן האָט זיך אויפגעהויבן פון דער באַנק און אים נישט געלאָזט טראַכטן.

— טאַטע, לאָמיר אַוועק! — האָט ער געשריגן מיט אַ בייז־קול און זיך פאַנאַנדערגעוויינט. — שוין זאָל מען אַוועקפאָרן.

מאַטעס האָט איינגעפּאַקט אין צעריסענע זעק דאָס בעטגעוואַנד, צווישן די קישנס אַריינגעשטופּט די ליימענע כלים, זיי זאָלן נישט צעבראָכן ווערן. ער האָט פאַנאַנדערגענומען די אַלטע פאַרוואַנצטע בעטן, דאָס שטרוי, צוזאַמענגעבונדן מיט שטריקלעך דאָס עמער, שאַף, באַליע און מולטער, די עטלעכע בענקלעך, און אויך אַראָפּגענומען די צעריסענע מזוזה פון דער טיר. זאַלע איז געקומען צופאָרן מיט זיינע אויסגעהויקערטע פערד און אַלץ אַרויפ־געוואַרפן אויף דער פור. אויף די זאַכן האָט זיך אַרויפגעזעצט מאַטעס מיט זיין הויזגעזינט. שיינדל, איינגעהילט אין אַ פאַטשיילע מיטן קינד, האָט זיך אַריינגעקוועטשט צווישן בעטגעוואַנד, מען זאָל וואָס ווייניקער אַרויסזען.

— וויאָ, נבלות! — האָט זאַלע געשריגן אויף די פערד און געקנאַקט מיט דער בייטש.

חדר־יינגלעך זיינען נאָכגעלאָפן דער פור מיט אַ ליד:

שיינדעלע די היר,
קייטל צו די טיר,
לאָז נישט אַריין קיין פראָסטן מאַן,
נאָר אַן אָפּיציר.

קאַפּיטל פופצן

רפאל המלאכס פיר־שטאָקיקער און פיר־עקיקער מויער פאַרן אייזערנעם טויער אין וואַרשע דערוואַכט צו אַרבעט און מי.

עס איז פאַרטאָג, פאַר זון־אויפגאַנג. דאָס שטיקל ריינער הימל איבער דעם אָפּגעריסענעם מויער איז נאָך גרין. פונדעסטוועגן וועקן זיך שוין די מענטשן דאָ. אין פאַרשטויבטע פענצטער צינדן זיך פייערלעך אָן, גאַנץ־פלעמלעך און נאַפט־לעמפלעך. האַלב נאַקעטע אַרבעטער רייסן זיך אַרום די וואַסער־קראַנען, כדי אָפּצואוואַשן זיך וואָס פריער. צעשויבערטע ווייבער בלאָזן אין קיכן, דערוואַרעמען ציקאָריע, פּאַקן איין פּעקלעך שפּייז פאַר מענער, וואָס איילן אין פאַבריקן און אין ווערקשטאַטן צו אַרבעט. אַרבעטער־מיידלעך קעמען האַסטיק זייערע לאַנגע האָר, פּוצן זיך פאַר שלעכטע, פליגן־באַשפּרענקלטע שפּיגלען, כאַפּנדיק אַ קיי אין מיטן קעמען. ביי דעם גרויסן שוואַרצן קלאָזעט אויפן הויף, דעם איינציקן פאַר אַלע עטלעכע הונדערט נפשות פון מלאכס הויף, שטייען מענער און ווייבער און וואַרטן אומגעדולדיק אויף זייער ריי.

— נו, וואָס האָט מען זיך אָנגעזעצט דאָרטן אַזוי לאַנג? — בייזערט מען זיך אויף די מענטשן אינווייניק — אַ סוף!

פון אַלע ווינקלען איילן מענטשן צו אַרבעט, פון בוידעם־שטיבלעך און קעלערס. גאַסן־הענדלערקעס, קרעמער, גענדזלערקעס און פישערקעס אין גרויסע פאַרטעכער, מיט געלט־בייטלען פאַרוואָרפן איבער די אַקסלען, גייען אַרויס צו מערק און באַזאַרן; טרעגערס מיט שטריק אַרומגעבונדן די לענדן פירן אַרויס זייערע האַנט־וועגעלעך אויף צוויי רעדער. שאַכערס מיט זעקלעך אויף די פּלייצעס, לאָזן זיך אַרויס איבער פרעמדע גאַסן, מציאות צו קויפן. אין קליינעם בית־המדרשל, וואָס קוועטשט זיך צווישן אַלע וואוינונגען, גייען יידן מיט טלית־זעקלעך אונטער די אָרעמס. צוזאַמען מיט אַ פּעטער קללה פון אַ באַלעגאָלע, וואָס שרייט אויף זיין פערד, פאַרוואָס עס דרייט שלעכט אויס דעם וואָגן אין ענגן הויף, דערטראָגט זיך אַ פרומער קדוש, קדוש, קדוש פון די אָפענע בית־המדרש פענצטער.

הענדלער, הענדלערקעס, מיט קוישן אויף די אָרעמס, קומען אָן פון גאַס, אויסרופנדיק הויך זייערע סחורות.

— גערויכערטע הערינג, פרישע — רופט פייערלעך אַ קול, מיט אַ ניגון, ווי עס וואָלט ניט אויסגערופן הערינג נאָר עפּעס זייער אַ הייליקן רוף.

— הייסע בייגל, קאָכעדיקע — שרייט אים איבער אַ ווייבל מיט אַ קוויטש — הייסע, הייסע.

— אוגערקעס, רעטעך, יונגע ציבעלעס — רופט מיט אַ שווערער באַס־שטים אַ געזעצט מענער־קול, אַ געלאַסנס און אַ זיכערס.

אַ מיסט־גויע, מיט אַ זאַק אין איין האַנט און מיט אַן אייזן אין דער

צווייטער, פאַרטרייבט די הינט און קעץ, וואָס ראַיען ביים מיסט־קאַסטן, און גראַבלט אַליין אין שוואַרצן סמאָלעדיקן עיפּוש.

— ביינער קויף איך, לומפּן, שמאַטעס — רופט זי אין פּויליש מיט אַ קירכן־ניגון.

פון קעלערס, פון בוידעם־שטיבלעך, פון אַלע פענצטער און טירן הויבן ניי־מאַשינען אָן קלאַפּן. סטאָליאַרישע זעגן, שוסטערישע האַמערס, שמידישע הילכען, רייסן זיך איבער איינס ס׳אַנדערע. דאָס איינציקע ווינקל אין דעם גרויסן מויער, וואו די פענצטער זיינען שטיל און מיט ראָליעטן פאַרשטעלט, איז פּעטער שעפּסלס נפקה־ביתל. דאָרט איז ליכטיק ביינאַכט. אַ גיטאַרע שפּילט דאָרט. פאַרטאָג ווערט דאָרט שטיל און בלייבט שוין אַזוי ביז אַ שטיק אין גרויסן טאָג אַריין. די צווייטע דירה, נישט פון הויף, נאָר פון פראָנט, אָבער וואָס אַ טייל פענצטער אירע גייען אויך אַריין אין הויף אַריין און גערדיכטע פאָרהאַנגען פאַרשטעלן זי פאַר דעם הויפישן טומל, איז די וואוינונג פון ווירט רפאל ווייכסעלפיש, וואָס מ׳רופט אים אין גאַס רפאל המלאך. אויך דאָ שלאָפט מען לענגער אין די מאָרגנס. דאָס זיינען די איינציקע פענצטער אין הויף, וואָס זיינען תמיד לויטער אויסגעפּוצט, האָבן בלומען־טעפּ, און דראָטן פון דאַך ציען זיך צו זיי אַריין, דראָטן פון עלעקטרישער באַלייכטונג און טעלעפאָן.

צו אָט דעם גרויסן אָפּגעריסענעם געל־געקאַלכטן מויער, וואָס איז אין פראָנט פאַרפּוצט מיט אָפּגעשיילטע גיפּסענע ווייבער און מלאכימלעך אַרום די פענצטער און באַלקאָנען, פאַרפּאַרט זאַלע דער באַלעגאָלע פון פּיאַסק מיט מאַטעסן און זיין הויזגעזינד.

— העי, טויער־מאַן — רופט ער, קלאַפּנדיק מיט דער בייטש אין שוואַרצן אייזערנעם פאַרראָסטעטן טויער — עפן דאָס טויער, שכנים פיר איך.

דער הויז־וועכטער קערט מיטן בעזעם דאָס מיסט גלייך די פרעמדע אין פּנים אַריין און וויל דאָס טויער ניט עפענען.

שיינדל נעמט אַרויס פון נאָז־טיכל עטלעכע קופּערנע מטבעות און דער־לאַנגט דעם וואָנסנדיקן גוי. דער טויער עפנט זיך מיט אַ סקריפּ אין דער ברייט.

— אָט דאָ אין ווינקל אין קעלער ביים מיסט־קאַסטן — ווייזט ער אָן מיט אַ שפּיץ בעזעם די וואוינונג פאַר די נייע לייט.

פון אַלע פענצטער קוקן ווייבערשע און מענערשע קעפּ אַרויס.

— פראָווינצער האָבן זיך געבראַכט צו ציען — שרייט מען אַריבער איינער צום אַנדערן דורך אָפענע פענצטער.

קינדער זאַמלען זיך אַרום דער פור ווי הינער אַרום אַ קאָרעטע.

— פראָווינצער חיות — זיינען זיי מקבל־פּנים די פרעמדע.

די פרעמדע קוקן זיך אַרום מיט מידע נישט אויסגעשלאָפענע אויגן. די היץ אין הויף, דער שטיקנדיקער עיפּוש לייגן זיך שווער נאָך די לופטיקע פרייע וועגן. די דעמפיקייט נעמט אַרום ווי מיט אַ פייכטער שמאַטע. די

מענטשן פון די נידעריקערע שטאָקן גייען אַרויס צו העלפן די פרעמדע אַראָפּנעמען די זאַכן פון דער פור.

— שלום־עליכם — שטעקן יידן הענט מאַטעסן — פון וואַנען קומט אַ ייד?

ווייבער אין שלאָפקאָפּקעס טאַפּן אין בעטגעוואַנד און זוכן זייער ווייבעריש מין.

— וואו איז די מאַמע? — פרעגן זיי ביי די מיידלעך.

— מיר האָבן נישט קיין מאַמע — זאָגן די קינדער.

— נעבעך — מורמלען די ווייבער און טשמאָקען מיט די ליפּן צום קינד, וואָס שטעקט אַרויס אַ פּאָר שוואַרצע אייגעלעך פון די וויקעלעך.

— וואָסער שיין קינד — לויבן זיי — אַ רויטס אַזאַ. וואו איז דער טאַטע? שיינדל באַגיסט זיך מיט רויטקייט.

— מיין מאַן איז ביי די זעלנער — זאָגט זי שטיל — אין ריסנלאַנד.

ווייבער קראַצן די קאָפּקעס אויף די קעפּ און קרעכצן.

— אַ ווייבל דאַרף גיין צוגעדעקט דעם קאָפּ — מוסרן זיי — נישט מיט די האָר אין דרויסן.

עלטערע יידן רעדן וועגן תכלית־זאַכן מיטן נייעם שכן. פון די צעבראָכענע בעטן און פון קעלער ביים מיסטקאַסטן, וואוהין דער נייער ציט זיך אַריין, זיינען זיי זיך שוין משער, אַז ער איז אַ ביטערער אָרעמאַן. קיין געווערקצייג אויף דער פור זעט מען אויך נישט, אַ סימן, אַז דער פרעמדער איז נישט קיין באַלמעלאָכע, און זיי ווילן וויסן, וואָס דער ייד רעכנט צו טאָן. מאַטעס ווייסט נישט וואָס צו ענטפערן.

— אין דער היים בין איך געווען אַ דאָרפסגייער — דערציילט ער — געגאַנגען מיטן זאַק איבער די דערפער.

די יידן שאָקלען מיט די קעפּ.

— מילא, וועט איר דאָ גיין מיט דעם זאַק איבער די הויפן — זאָגן זיי — קויפן אַלטוואַרג.

אַ ייד מיט אַ זעקל אויף די פּלייצעס און מיט אַן אַלטן ווייבערישן שירעם אין דער האַנט, אַן אַלטוואַרג־הענדלער, לאַכט זיך אין ציגן־בערדל אַריין.

— ווינציק שאַכערס דאָ אין וואַרשע? — ברומט ער — מער שאַכערס ווי אַלטוואַרג.

די אַנדערע יידן לאָזן אים נישט מאַכן קיין שווער האַרץ דעם פרעמדן.

— ס׳לעבן אַזוי פיל יידן, ׳עט לעבן נאָך אַ ייד — טרייסטן זיי דעם נייעם און זיי גייען צוריק יעדער צו זיין אַרבעט.

מאַטעס שלעפּט די זאַכן אין קעלער אַריין און ווייסט נישט פריער וואו עפּעס אָוועקצושטעלן. כאָטש אויך אין פּיאַסק האָט ער געוואוינט אין הקדש־געסל, אין אַ שטוב מיט אַ ליימענער פּאָדלאָגע, קען ער זיך דאָ נישט קיין עצה געבן מיט דעם קליינעם קעלער־שטיבל. די פענצטער זיינען קליין, מיט קראַטעס פאַרשטעלט. בלויז פיס פון מענטשן זעט מען דורך זיי,

אַלערליי פּיס, וואָס גייען צום ווינקל־הויף צום הויפּישן קלאָזעט. דער ריח פון מיסטקאַסטן און בית־הכסא לייגט זיך שווער אָפּ אין שטוב. די ווענט, כאָטש פריש געקאַלכט און מיט בלימעלעך באַצירט, זיינען פייכט און גע־שוואָלן. אין שטיבל איז פינצטער ווי אין אָוונט. וואו מען זאָל נישט אַוועק־שטעלן די בעטן, שטעלן זיי זיך אַלץ נישט אויס. די איינציקע גוטע זאַך אין דער קראַן מיט וואַסער ביי דער טיר. נחמן מיט אַלע שוועסטערלעך צאַפּן דאָס וואַסער.

שפּעטלעך אין מאָרגן קומט דער באַלעבאָס פון הויז צו. ער האָלט שוין נאָכן אָנבייסן, אַן אויסגעשלאָפענער, אַן אויסגעפּוצטער, און ער קומט כאַפּן אַ בליק אויף די נייע שכנים זיינע אין קעלער.

— צוויי הונדערט איין און זיבעציק — רופט ער מיט אַ הייזעריק־לעכער שטים און קלאַפּט מיטן שפּיץ פון שטעקן אין קעלער פענצטער — קומט אַרויף.

ער געדענקט נישט די נעמען פון די עטלעכע הונדערט איינוואוינער זיינע, ער קען זיי בלויז ביי די נומערן פון די וואוינונגען. אויך וויל ער נישט אַראָפּגיין אין קעלערביים מיסטקאַסטן. ער פאַרטראָגט נישט דעם ריח. און ער רופט דעם שכן אַרויף אין הויף אַריין. ער איז אָנגעטאָן אין אַ גלאַנ־ציקער געהאַקטער אַלפּאַגענער קאַפּאָטע, וואָס אַז מען וויל, איז עס אַ קאַפּאָטע און אַז מען וויל איז עס שוין אַ ראָק, ווי אַ דייטש טראָגט. די געמזענע שטיוועלעך מיט די קורצע כאַליעווקעס, אויסגעפּילטע מיט פּיס, גלאַנצן פון ווייכקייט און נייקייט. דאָס ווייסע שטייף־געפּרעסטע העמד און מאַנקעטן בלענדן פון ווייסקייט. די גאָלדענע טאָפּלטע קייט, פאַרוואָרפן איבער ביידע קעשענקעלעך פון זיידענעם וועסטל, לאַכט צו דער זון. פּונקט אַזוי שיינט דאָס גאָלד־קאָלירן בערדל זיינס, וואָס איז צוגעשוירן אין די שפּיצן און אַזוי אויסגעצערטלט, אַז מען וויל איז עס אַ יידישע באָרד און אַז מען וויל, איז עס נישט קיין באָרד פאַר מצוה וועגן נאָר פאַר שיינקייט, וואָס אַפילו גוים טראָגן אַזעלכע. מאַטעס רירט אָן דעם דאַשעק פון היטל, דערזעענדיק דעם אויסגע־צערטלטן באַלעבאָס פאַר זיך. ער ווייסט נישט צי דאַרף ער פאַר אים אַראָפּנעמען דאָס היטל, וואָרעם ער איז אי פריץ, אי באַלעבאַטישער ייד. דער באַלעבאָס רייניקט מיט אַ קליין ווייבעריש טיכעלע די נאָז, כאָטש זי איז גענוג ריין, און רעכנט אויס פאַרן נייעם שכן זיינעם אַלע געזעצן, וואָס מען דאַרף וויסן. אַלע הויבן זיי זיך אָן מיט אַ „נישט".

— נישט אָפּן לאָזן דעם קראַן פון וואַסער, נישט אָפּרייסן דעם טינק פון די ווענט, נישט פאַרשפּעטיקן מיט דירה־געלט, נאָר צאָלן יעדן אַכטן פון חודש פריער־אויס. פאַר נישט צאָלן פּינקטלעך וועט מען אַרויסוואַרפן די בעבעכעס...

מאַטעס שאָקלט צו מיטן קאָפּ אויף די אַלע באַלעבאַטישע גזירות און ער וויל אויך עפּעס זאָגן. ער וויל בעטן אַ ווינקל ערגעץ וואו אַ שמאַטע אַוועקצולייגן, אַן איבעריקע זאַך. ער דערנענטערט זיך צום באַלעבאָס, ווי

דער שטייגער איז, ווען מען וויל רעדן אַ מענטש צום האַרץ, דער באַלעבאָס שאַרט אים אָפּ מיטן זילבערנעם קאָפּ פון מאַהאָגענעם שטעקן.

— אַביסל פון דער ווייטנס, ר׳ ייִד, איך בין נישט טויב — זאָגט ער מיט אַ געלעכטערל.

ער האָט מורא פאַר די שכנים זיינע, זיי זאָלן אים נישט אויסשמירן, נישט פאַרפלעקן, און ער האַלט זיי שטענדיק פון דערווייטנס, שאַרט זיי אָפּ מיטן שטעקן. ער האָט מורא אַריינצוגיין אין אַ שטוב צו אַ שכן, ווען ער דאַרף, ער זאָל נישט מיטנעמען אַ שטיקל שפּינוועבס, אַביסל קאַלך פון אַ וואַנט, אַ וואַנץ, גאָט באַהיט. אויך לאָזט ער נישט אַריין צו זיך אין דער וואוינונג, אַז מען דאַרף צו אים. די וואוינונג זיינע איז אָפּגעצוימט פון הויף מיט זיבן שלעסער. די גרויסע געפּאַרבטע טירן מיטן מעשענעם גלאַנציקן נאָמען און צוגעשלאָגן פּאָסט־קעסטל עפענען זיך נישט פאַר די שכנים פון הויף. בלויז דורך אַ גלעזערן אויג אין דער טיר באַטראַכט מען יעדן, וואָס קלאַפּט אָן, און מען שיקט אים אַראָפּ צום באַלעבאָס אין הויף.

— אין טויער — גיט מען אַ ברום און מען פאַררוקט דאָס „אויג״.

מ׳האָט מורא, אַז מען זאָל נישט אויסשמירן די געוועקסטע פּאָדלאָגעס, מען זאָל קיין ריח פון ציבעלע און קנאָבל ניט אַנטראָגן, און מער פון אַלץ, מען זאָל נישט פאַרשלעפּן קיין קראַנקייט, קיין אומטערגאַנג, וואָס האַלט זיך כמעט תמיד אין גרויסן הויף.

מאָטעס גייט אַוועק אַ פאַרשעמטער פון באַלעבאָס אָפּשטויסן אים מיטן שטעקן. וואָס, וואָס, נאָר אַזוי האָט קיינער אין פּיאַסק אים נישט באַהאַנדלט, אַפילו דער גרעסטער נגיד נישט. די ייִדן אין הויף רעדן אים אויס.

— האָט אים טיף אין דער ערד, דעם מלאך — זאָגן זיי — אַז איר וועט אים נישט צאָלן פריראַויס, וועט אים אויך די כאָלעריע נישט נעמען.

מען האָט אים נישט ליב אין הויף, דעם באַלעבאָס. נישט דערפאַר, וואָס ער הייסט זיך צאָלן דירה־געלט פריראַויס. מען ווייסט, אַז אַלע באַלע־באַטים זיינען די אייגענע. אויך האָט מען נישט קיין מורא פאַר זיין אַרויס־וואַרפן. ער רעדט מער ווי ער טוט און ער וואַרפט זעלטן אַרויס, כאָטש מען איז אים שולדיק פאַר עטלעכע חדשים. פאַראַן ערגערע פאַר אים, ווייסט מען. אָבער מען האָט נישט ליב זיין גאוה, זיין אויסגעפּוצטקייט, וואָס מאַכט די מענטשן אַרום נאָך חושכער און געפאַלענער. די לויטערע פענצטער מיט די בלומען־טעפּ צווישן אַלע אויסגעבראָכענע און פאַרלאָטעטע פענצטער, דער געפּאַרבטער באַלקאָן ביי זיין דירה, דער איינציקער יום־טובדיקער באַלקאָן צווישן אַלע אָפּגעשיילטע אַנדערע באַלקאָנען, זעען אויס ווי זיי וואָלטן זיך רייצן מיט דעם איבעריקן הויף. נאָך מער האָט מען פיינט זיין מוסר, וואָס ער זאָגט שכנים, וועלכע קענען נישט צאָלן קיין דירה־געלט צו דער צייט. פרייטיק, ווייסט ער, מוזן אַלע שכנים אַהיימקומען אויף שבת, און ער זעצט זיך יעדן פרייטיק אַוועק אין טויער, לעבן דער טיר פון הויז־וועכטער. ער לאָזט אַרויסשטעלן אַ טישל, וואָס ער דעקט איבער מיט אַ גרין

טישטעכל, ווי אין אַ געריכט אַ שטייגער. ער לייגט אויס די ביכער, וואו עס איז פֿאַרשריבן יעדנס חשבון, און ער לאָזט נישט דורכגיין.

— נומער איין און ניינציק — פֿאַרהאַלט ער מיטן שטעקן אַ שלעכט־צאַלנדיקן שכן, וואָס וויל זיך דורכגנבענען דעם טויער — וואָס הערט זיך מיט דירה־געלט?

נומער איין און ניינציק פֿאַרענטפֿערט זיך, אַז די צייט איז שלעכט, אַז ווייב און קינדער האָבן נישט צו עסן. דער באַלעבאָס לאַכט מיט אַלע גאָלדענע ציין פֿון שכנס ענטפֿער, וואָס זעט אים אויס אומזיניק, ווילד.

— אַן אָרעמאַן קען איך געבן אַ גראָשן אַ נדבה — זאָגט ער — אָבער נישט אויסהאַלטן מיט אַ דירה אומזיסט.

נומער איין און ניינציק באַליידיקט זיך, וואָס מען פֿאַרגלייכט אים צו אַ בעטלער. דער באַלעבאָס האַלט זיך ביי זיינס.

— פֿאַרוואָס דאַרף איך אייך גראָד אויסהאַלטן מיט אַ דירה? — פֿרעגט ער מיט לאָגיק — פֿאַראַן נאָך באַלעבאַטים פֿון הייזער אין וואַרשע — ציט זיך אַריין צו זיי.

נאָך דעם פּוצט ער זיך אָפּ, פּעכלט זיך און בערשטלט זיך, כאָטש קיינער האָט זיך צו אים נישט צוגערירט. אַליין פֿאַר דער לופֿט פֿון אַן אָרעמאַן האָט ער מורא.

די שכנים האָבן גאָרנישט צו זאָגן אויף זיינע לאָגישע טענות. אָבער פֿיינט האָבן זיי אים דערפֿאַר. עפּעס זייער נאַריש און געפֿאַלן ביי זיך ווערט מען נאָך די לאָגישע רייד זיינע. עס איז ערגער ווי ער וואָלט געבייזערט זיך, אַפֿילו ווי ער וואָלט אַרויסגעוואָרפֿן. און מען רופֿט אים מיט אַ צונאָמען, נישט רפֿאל ווייכסעלפֿיש, ווי עס איז אויסגעקריצט אויפֿן אייזערנעם פּלעטל ביים טויער פֿון הויז, נאָר רפֿאל המלאך, צוליב די גוטע מלאכישע ריידעלעך זיינע.

— שוין איינמאָל אַ מלאך — זאָגן ווייבער אין הויף צו מאַטעסן דעם נייעם שכן — ס'מזל זאָל אים אַזוי דינען.

אין אָוונט קומען אַלע שכנים פֿון הויז צוריק פֿון דער אַרבעט. יעדער כאַפּט אַ בליק צו די נייע אין קעלער אַריין, וואו אַ לעמפּל שיינט טריב.

— ס'זאָל זיין מיט מזל — ווינטשט מען דעם נייעם אָרעמאַן, וואָס האָט פֿאַרגרעסערט דעם הויף.

פֿון אַלע זייטן קאָכט מען און מען פּרעגלט. יונגען מיט מוידן שטייען ביים טויער און לאַכן. פֿאַרפּעלקער קריגן זיך דורך אָפֿענע פֿענצטער, רעכענען זיך אויס דעם יחוס. פֿון די נאָענטע קאַזאַרמעס קומען סאָלדאַטן צו פּעטער שעפּסעלס הייזל. די גיטאַרע הויבט דאָרט אָן שפּילן. אין הויפֿישן בית־המדרשל דאַוונען יידן מעריב. צוזאַמען מיט די רוסישע ראָמאַנסן פֿון פּעטער שעפּסעלס דירה, רייסט זיך אַ גראַמאַפֿאָן און וויינט ביי יום־כּפּורדיקע על־חטאס. ביי אַלע טרעפּ שטייען פֿאַרלעך אין שאָטן און שושקען זיך. מאַמעס רופֿן טעכטער שלאָפֿן. ווען מ'פֿאַרמאַכט דאָס טויער, טראָגן האַלב־אויסגע־

טאָנענע מענער אַרויס שטרוי־זעק אויפן הויף, קישנס און קאָלדרעס, און לייגן זיך אויס אונטערן הימל צו ראַטעווען זיך פון ענגשאַפט, שטיקעניש און אומפּלייט. מוידן שלעפּן קאָלדרעס, און קוויטשען צוליב די יונגען, וואָס טשעפּען זיי. מען בעט זיך אויס וואו נאָר אַ ווינקל, אויף פּורן און פּלאַטפאָרמעס.

שיינדל, געוואוינט צו וואַרשעווער מנהגים, שלעפּט אַרויס די קישנס פון שטוב און לייגט זיי אויס אין הויף, ווייטער אַביסל פון מיסטקאַסטן. מאַטעס שעמט זיך אַרויסגיין שלאָפן אין דרויסן. שיינדל בייזערט זיך.

— דאָ איז נישט פּיאַסק — זאָגט זי — דאָ איז וואַרשע. אַלע שלאָפן אַזוי.

צומאָרגנס, פאַרטאָג, הויבן זיך די נייע שכנים אויף צוגלייך מיט אַלעמען און גייען אַריין אין דער אַרבעט. מאַטעס נעמט זיין זאַק, וואָס ער האָט יאָרן־לאַנג געשלעפּט איבער די דערפער, און גייט פון הויף צו הויף אין די ווייטערע גאַסן.

— אַלטוואַרג קויף איך! — רופט ער, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע שאַכערס, אַרויפּרייסנדיק דעם קאָפּ צו די פענצטער. — אַלטע שיך, אַלטע קליידער, אַלטע קאַפּעליושן, אַלטע הויזן.

ער האַלט פאַרזיכטיק ביי זיך די עטלעכע גילדן, וואָס שיינדל האָט אים געגעבן, גרייט צו באַצאָלן פאַר אַ מציאה, אַז גאָט וועט צושיקן. שיינדל לאָזט איבער דאָס קינד ביי די שוועסטערלעך און גייט אַרויס אַן אויסגעפּוצטע און גרויס־שטאָטישע צו זוכן שטעלעס פאַר זיך, פאַר די שוועסטערלעך און פאַר נחמנען. נאָך אַ גאַנצן טאָג קומט מאַטעס אַהיים מיט אַ פּאָר אַלטע שיך און מיט אַ צעקנייטשטע ווייס וועסטל צו אַ פראַק, וואָס ער האָט ערגעץ איינגעהאַנדלט. שיינדל גרייט אים צום טיש פריש בעקער־ברויט, וואָס אין פּיאַסק פלעגט מען אַזעלכעס נישט עסן, אויך הערינג און קאַרטאָפל, און זי דערציילט וועגן די ערטער וואָס מאַכן זיך פאַר איר און פאַר די קינדער. מאַטעס טונקט דאָס ברויט אין זאַלץ און רעדט שטיל און אומדרייסט.

— כ׳וואָלט וועלן, נחמן זאָל ווייטער זיצן און לערנען — מורמלט ער — ער האַלט שוין ווייט אין תורה.

שיינדל צעהאַקט אַ שטיקל קויל ביי דער קיך און באַווייזט אַ פאַרפּלאָנטע פּנים פון פייער אַרויס.

— דאָ איז נישט פּיאַסק — זאָגט זי — דאָ איז וואַרשע, יעדער דאַרף דאָ אַרבעטן.

מאַטעס שווייגט, ווי תמיד, נאָר ער זיפצט ביים בענטשן, יעדער זיפץ רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. שיינדל קען עס נישט הערן.

— אַז ס׳פּאַסט דיר צו האָבן שיינדלען פאַר אַ טאָכטער — שרייט זי — פּאַסט דיר צו האָבן נחמנען פאַר אַ באַלמעלאָכע.

מאַטעס פאַרלייגט די האַנט פאַרן מויל.

— שיינדל, גאָט איז מיט דיר — בעט ער — מענטשן וועלן הערן.

נחמן קוקט אַ פאַרטראַכטער אויף דעם גרויסן הויף, אויף די גאַז־

פלעמלעך, וואָס קיינמאָל האָט ער אַזעלכע נישט געזען, און ער האַלט מיט שיינדלען.

— כ'וויל נישט מער לערנען — זאָגט ער אַ פאַרביסענער — מוחל.

פון ווינקל הויף ציטערט די גיטאַרע. מאַטעס זיפצט ביים בענטשן.

— רבונו של עולם — רעדט ער אויס אין מיט זאָגן — טאַטע זיסער אין הימל.

קאַפּיטל זעכצן

צוגלייך מיט אַלע איינוואוינער פון רפאל המלאכס מויער הויבט זיך אויף מאַטעס מיט זיין הויזגעזינד פאַרטאָג צו דער אַרבעט.

מאַטעס פאַרדינט זייער ווייניק פון זיין אַרומקריכן איבער די הויפן. ער טויג זיך נישט אויס צו דעם אַלטוואַרג. ער קען זיך נישט דינגען. שעמט זיך צו ביטן צען גראָשן, ווען מען פאַרלאַנגט אַ רובל. און כאָטש ער קריכט אַרום גאַנצע טעג, ברענגט ער פאַרנאַכט אַהיים עטלעכע קופּערנע מטבעות. זעלטן אַז ס'טרעפט זיך אים אַ מציאה. די גאַנצע פּרנסה־געבערן איז שיינדל. זי זעט, אַז פון פאַטערס פאַרדינסטן וועלן זיי האָבן וואַסער אויף קאַשע, און זי איז די ברויט־געבערקע. זי דינט נישט מער אויף קיין שטעלע. אויך איז זי נישט געגאַנגען ווערן אַן אַם, ווי אַנדערע אויף איר אָרט טוען עס. זי וויל זיין אין שטוב, אַליין זויגן דאָס עופעלע אירס, און זי זיצט אין גאַס מיט אַ קויש געבעקס.

— פרישע בייגל, קאַכעדיקע! — רופט זי מיט אַ הויך קול, עס זאָל מאַכן חשק באַלעבאָסטעס צו קויפן. — כאַפּט אַוועק, מענטשן, כאַפּטס!

פון איר דינען אין בעקעריי ציט זי צו געבעקס. זי ווייסט אויך ווי אַזוי אומצוגיין מיט די בעקערס, ביי וועלכע זי קויפט די בייגל, זי קען זיך אויף דער סחורה, ווייסט וואָס צו צאָלן, און זי ציט איר חיונה דערפון, נישט נאָר פאַר זיך אַליין, נאָר אויך פאַר דער שטוב. זי ווייסט וויפיל צו צאָלן כאַבאַר דעם פּאָליציאַנט פון גאַס, ער זאָל איר לאָזן זיצן מיטן קויש געבעקס, כאָטש עס איז פאַרבאָטן. זי דערשמעקט ווי ווייט, ווען דער עלטסטער פון צירקל גייט דורך די גאַס, און זי אַנטלויפט באַצייטנס מיטן שווערן קויש.

— יידן, ראַטעוועט, לאָזט מיך אַריין אין געוועלב — בעט זי ביי די קרעמער, זיי זאָלן זי אַריינלאָזן מיטן קויש אויף איבערצווואַרטן ביז דער עלטסטער וועט דורכגיין — דער מלאך־המות גייט אין גאַס.

ווי נאָר דער מלאך־המות גייט דורך, איז זי שוין ווידער אויף איר אָרט און רופט אויס איר סחורה. זי קען די שטאָט, שיינדל, זי ווייסט אַלע מנהגים אירע, און זי לאָזט זיך נישט אַוועקרוקן מיט איר קויש פון אַנדערע

הענדלערקעס, אַפילו נישט פון הענדלער. פון צייט־צו־צייט קומט אַרויס צו איר רייזל, זעצט זיך אַוועק ביים קויש, און זי אַליין כאַפּט זיך אַראָפּ אין קעלער אַוועקצוגעבן איר קינד די אָנגעזאַמלטע מילך, וואָס שפּאַרט דורך איר ברוסט. זי טוליעט דאָס עופּעלע צו זיך, וואָס קוקט אויף איר מיט גרויסע שוואַרצע אייגעלעך, זי קושט עס די הענטעלעך, די וויכע און פולע, יעדער לעכעלע אין די פינגערלעך באַזונדער, און זי גלעט עס צו די רויטע גלאַטע פּאַסמעס האָר, וואָס עס האָט ווי אַ דערוואַקסנס שוין.

— אוצר מיינער — רעדט זי מיט האַרץ דערצו — לעבן מיינס, קרוין גילדענע, וואָרעם אומגליקלעכער.

אויך נחמנען האָט זי אַוועקגעגעבן אויף דער לער צו אַ בעקער, טאַקע צום אייגענעם בעקער, ביי וועלכן זי קויפט דאָס געבעקס יעדן פאַרטאָג. מאַטעס האָט שטאַרק געזיפצט דערויף. אויב שוין יאָ מאַכן פון נחמנען אַ באַלמעלאָכע, האָט ער געוואָלט כאָטש, אַז מען זאָל אים מאַכן פאַר אַן איידעלן באַלמעלאָכע, פאַר אַ זייגערמאַכער אָדער אַן איינבינדער. אָבער שיינדל האָט נישט געוואָלט הערן. זי האָט געוואוסט, אַז ביי די שיינע מלאכות מוז מען צוצאָלן דעם מייסטער, אויך קריגט מען נישט צו עסן ביים באַלעבאָס פאַר די עטלעכע יאָר פון דער לער. און זי האָט אים אָפּגעגעבן צו אַ בעקער, וואו מען קריגט עסן און שלאָפן פון ערשטן טאָג אָן, און מ׳קען נאָך פאַרדינען עטלעכע גראָשן דערנעבן אויך, אַז מען טויג זיך. זי האָט אים אָפּגעשוירן די פּאות מיט אַ שערל, ביזן ביין, ער זאָל נישט אויסזען ווי אַ ישיבה־יינגל און אים אַריינגעפירט אין דער בעקעריי אין קעלער.

— אָט דאָס איז ער — האָט זי אָנגעוויזן אויף אים דעם בעקער — ער איז אַן אָרענטלעך יינגל, ער וועט קיין געבעקס נישט אַרויסטראָגן, חלילה. נעמט אים.

דער בעקער האָט געווייקט די פאַרקאַשערטע פיס אין אַ שיסל וואַרעם וואַסער און מיט אַן אָפן אויג דורכדרינגלעך באַטראַכט דאָס שעמעוודיקע בחורל. כאָטש שיינדל האָט גאָר נישט פון נחמנס פּיאות איבערגעלאָזט, האָט דער בעקער אין אים דערזען דעם ישיבה־בחור, וואָס איז אים געלעגן אין אַלע ביינער, און מער פון אַלץ אין דער שעמעוודיקייט.

— ווי הייסטו, רב בחור, — האָט ער אים געפרעגט מיט חוזק.

— נחמן — האָט דאָס יינגל געזאָגט אַ פאַרשעמטער.

— זעץ דיך אַראָפּ, נחמן, און קראַץ מיר די פּיענטעס — האָט דער בעקער באַפוילן, אויסציענדיק אַן אויסגעוויקטן האָריקן פוס.

נחמן האָט געעפנט די קיילעכדיקע אויגן, פול מיט חידוש. דער בעקער איז געוואָרן אומגעדולדיק.

— נו, וואָס שטייסטו, לעקיש — האָט ער אים געשטראָפט — כ׳האָב דאָך דיר עפּעס געהייסן.

שיינדל האָט געוויזן מיט אַ פינגער צום ברודער, ער זאָל טאָן, וואָס

מ׳הייסט. נחמן האָט איר געפּאָלגט און גענומען זיך צום אויסגעשטרעקטן פוס.

— בעסער, שטאַרקער, אָן רחמנות — האָט דער בעקער באַפוילן און פאַרגאַנגען זיך אין הנאה — אַ בעקער־ייִנגל דאַרף צולייגן בעסער אַ האַנט ... אַזוי ... אַזוי ...

זיצנדיק אַזוי מיט אויסגעשטרעקטע פיס, וואָס נחמן האָט אים געקראַצט, האָט דער בעקער אָפּגערעדט די תנאים פאַרן נייעם לערן־ייִנגל זיינעם.

— עסן וועט ער קריגן ביי מיר צו דער זעט — האָט ער געזאָגט — שלאָפן קען ער אין דער בעקעריי, אויף די זעק מעל. אויף יעדן פסח וועל איך אים געבן עטלעכע רובל אַ מתנה. נאָך דריי יאָר, וועט ער ווערן אַ געזעלן אויף דער וואָך.

שיינדל איז איינגעגאַנגען אויף די תנאים. דער בעקער האָט אַרויסגע־שלעפּט די פיס פון ייִנגלס הענט און אָנגעשטעקט די שטעק־שיך.

— ס׳קאַפּעטל זאָלסטו אַראָפּוואַרפן פון זיך — האָט ער געזאָגט צו נחמנען — כ׳וויל נישט האָבן קיין רבנים אין דער בעקעריי — כ׳וועל אויסזוכן אַ רעקל פאַר דיר.

נחמן האָט אויסגעטאָן די קאַפּאָטע, דער בעקער האָט אים אַראָפּגעשאַרט דאָס היטל פון קאָפּ.

— אַ בעקער דאַרף טראָגן אַ מיצל — האָט ער אים געלערנט — אַ פּאַפּירן מיצל, ווי איך טראָג. זעסט ?

נחמן איז געשטאַנען אַ פאַרלוירענער. ס׳ערשטע מאָל ווי ער איז געשטאַנען אין בלויזן קאָפּ. אים האָבן געצויגן ביידע הענט צו פאַרדעקן דעם הוילן קאָפּ. דער בעקער האָט אים אָנגעטאָן זיין פאַרמעליקט מיצל און אים איבערגעגעבן צו אַ געזעלן, וואָס האָט מיט אַ פּאָר בערדיקע הענט געקנאָטן אין טייג.

— דריי טייז — האָט ער געזאָגט צום קנעטנדיקן מענטש — נאַדיר דעם סוחר צו דער הילף. מאַך פון אים אַ לייט.

דריי טייז האָט אַ קוק געטאָן אויף נחמנען מיט אַ פּאָר טריבע אויגן, איינגעראָמט אין אָנטצונדענע בלוט־רויטע ווימפּערן, און געפּאַטשט מיט די בערדיקע הענט אין ווייכן טייג.

— גיי ברענג וואַסער ! — האָט ער באַפוילן.

נחמן האָט נישט געזען קיין עמער אונטער דער האַנט.

— וואו איז דאָ אַן עמער ? — האָט ער געפרעגט.

— ביים קעניג זיגמונד אויפן נאָפּל — האָט דער קנעטנדיקער פאַרשוין געענטפערט ערנסט — אויף קראָקעווער פאַרשטאָט ביים שלאָס.

איינס אַזייגער בייטאָג האָט אַ מויד אַראָפּגעבראַכט מיטאָג פאַר אַלע געזעלן. דער מיטאָג איז געווען אַ פעטער, אַ געדיכטער, מיט אַ סך פלייש, זיסע מייערן און אַפילו מיט געפילטער קישקע, כאָטש עס איז געווען אין אַ וואָכן־טאָג. דריי טייז האָט אָנגעלייגט נחמנען אַ היפּשע שיסל. נחמן,

געוואוינט צו די טעג ביי די איידעלע באַלעבאַטים, האָט געמאַכט אַ ברכה, געגעסן מיט דרך־ארץ, איבערגעלאָזט. דריי טייז האָט געקוקט אויף אים מיט טריבע אויגן.

— אַזוי עסט אַ רבי — האָט ער געשפּאָט — אַ בעקער דאַרף רייבן אויף אַלע ציין. זאָלסט גאָרנישט איבערלאָזן.

נחמן האָט אַלץ אויפגעגעסן און געשעמט זיך צו בענטשן, די געזעלן זאָלן נישט לאַכן פון אים. די געזעלן האָבן זיך אויסגעזעצט אויף די זעק מעל און געשפּילט אין פאַרמעליקטע קאָרטן. טומלדיקער פון אַלע האָט געשפּילט דריי טייז.

— אַ נכפה זאָל עס נעמען — האָט ער געשאָלטן, קלאַפּנדיק מיט די קאָרטן — שיר ווידער נישט געהאַט די דריי טייז. ווען כ׳קריג בלויז צו איין טויז.

די געזעלן האָבן געלאַכט.

— ווען די באָבע וואָלט געהאַט אַ באָרד, וואָלט זי געווען אַ זיידע — האָבן זיי געשפּאָט — צאָל אויס די פּאָר גילדן, דריי טייז.

דריי טייז האָט אויסגעצאָלט דאָס פאַרשפּילטע געלט און נאָך טומלדיקער געטאַשט די פאַרמעליקטע קאָרטן.

אין דרויסן האָט די זון געשיינט. די מענטשן זיינען געזעסן אין טונקעלן קעלער ביי דעם שיין פון אַ גאַז־פלאַם, וואָס האָט געברענט פון דער רער, און נאָך אַ נאַכט אַרבעט געשפּילט אין קאָרטן, געשטעלט אין קאָן אַ גאַנצע וואָך לוין. נחמן איז געזעסן אויף אַ זאַק, צוגעהערט זיך צו די מאָדנע קאָרטן־רייד, וואָס ער האָט זיי נישט פאַרשטאַנען, צו די געלעכטערן, קריגע־רייען און מיאוסע ווערטער פון די שפּילער און אַלע מאָל אַרויסגעלאָפן ברענגען אַ ניי פּעקל פּאַפּיראָסן פאַר די געזעלן. זיי האָבן גערויכערט כסדר, איין פּאַפּיראָס אין צווייטן פאַררויכערט. געדיכטער פון אַלע האָט גערויכערט דריי טייז. מיט רויטע טריבע אויגן פון אויפזיין אין די נעכט, איז ער געזעסן איבער די קאָרטן, פּעטע קנוילן רויך געלאָזט דורך די נאָז־לעכער און מויל, געהוסט און געטאַשט.

— די נכפה זאָל עס נעמען — האָט ער געשאָלטן כסדר — ווידער שיר נישט געהאַט די דריי טייז. אַז ס׳איז קיין מזל נישטאָ.

ער האָט כסדר פאַרשפּילט. פאַרנאַכט איז דער באַלעבאָס אַריינגעקומען און צעיאָגט די מענטשן.

— קאַרטאָווניקעס! — האָט ער געשריען. — כ׳על די קאָרטן צערייסן. וואָס נעמט מען זיך נישט צו דער אַרבעט?

די מענטשן האָבן מידע און פאַרשלאָפענע פויל גענומען אַריינשיטן די זעק מעל אין די קאַסטנס. פוילער און מידער פון אַלע איז געווען דריי טייז. ער האָט מיט אַ מעסער געקראַצט דאָס איינגעגעסענע טייג פון די בערדיקע הענט און געשריען הייזעריק צו נחמנען.

— לעקיש, וואַסער ברענג.

נחמן האָט געזען דורך די קעלער־פענצטער, אַז אין דרויסן איז שוין היפּש פֿאַרנאַכט און באַלד וועט אַריבערגיין די צייט פֿון מנחה, אויב ער וועט זיך גלייך נישט שטעלן אָפּדאַווענען. אָבער ער האָט נישט געוואַגט עס צו טאָן אין דער בייזער פֿאַרנאַכטיקער שעה, ווען די מידע, נישט אויסגעשלאָפֿענע געזעלן נעמען זיך צו אַ נאַכט אַרבעט. שלעפּנדיק די עמערס וואַסער צום טייג־קאַסטן, האָט ער געפֿילט אַ מורא פֿאַר גאָט פֿאַר זיין דורכלאָזן פֿריער אַ בענטשן און איצט אַ דאַווענען. אָבער צוזאַמען דערמיט האָט ער געפֿילט אַ הנאה פֿון הפקרות, פֿון פּטור ווערן פֿון אַן עול און מצוות.

די ראַצן אין די ווינקלען האָבן הויך געגריזשעט די זעק מעל.

צווייטער טייל

קאַפּיטל זיבעצן

אויף די וואַרשעווער הויפּט־גאַסן האָט אַ קריגס דעמאָנסטראַציע מאַר־שירט. רוסישע אַגענטן, פּאָליציאַנטן, איבערגעטאָן אין ציווילע קליידער, זיי זאָלן אויסזען ווי מענטשן פון פאָלק, האָבן פייערלעך געשפּאַנט אין מיט גאַס, אָפּשטעלנדיק אַלע טראַמוואַיען, דראָזשקעס און קאַרעטן. צו זיי זיינען צוגעשטאַנען גאַסן־מיידלעך, קעשענע־גנבים, בעטלערס און ליידיק־גייער.

— נידער מיט די פּרייסן! — האָבן די פּראָסטיטוטקעס היסטעריש געשריען.

— די דאַרדאַנעלן, מזרח־פּרייסן און גאַליציען פאַר דער הייליקער רוסלאַנד — האָבן די איבערגעטאָנענע פּאָליציאַנטן געדונערט.

— הוראַ פאַרן צאַר און פאָטערלאַנד! — האָבן געריסן זיך די אַגענטן, טראָגנדיק די בילדער פון יעזוסן און דעם צאַר.

אַ געשטופּלטע עלטערע גאַסן־פרוי מיט אַ צעריסן טוך אויפן קאָפּ איז געגאַנגען פאָראויס.

— אַראָפּנעמען די היטלען! — האָט זי באַפוילן די עלעגאַנטע שפּאַ־צירנדיקע מענער.

אַ סך האָבן געפאָלגט און אָפּגעדעקט די קעפּ. ווען עמעצער האָט נישט געפאָלגט, איז די געשטופּלטע צוגעפאַלן און אים מיט כעס דעם הוט פון קאָפּ אַראָפּגעשליידערט.

— דעם קאָפּ אָפּדעקן פאַרן בילד פון צאַר, הינטישער זון — האָט די גאַסן־פרוי געקוויטשעט.

די מאַרשירער האָבן איר אַפּלאָדירט.

ווי אויף אַלע מויערן, איז אויך אויף רפאל המלאכס אָפּגעריסענעם מויער געהאַנגען אַ גרויסער פּלאַקאַט מיט דעם צוויי־קעפּיקן אָדלער באַ־צירט, וואָס האָט גערופן אַלע אויסגעדינטע סאָלדאַטן ביז פינף און פערציק יאָר צו מאָביליזאַציע, אָפּצושלאָגן דעם שונא, וואָס וויל אָנרירן די רוסישע גרענעצן, און צו דעראָבערן נייע לענדער פאַרן רום פון צאַר און דער אימפּעריע.

צווישן די רעזערוויסטן, וואָס האָבן געדאַרפט נעמען דאָס געווער אין האַנט פאַרן רום פון צאַר און דער אימפּעריע, איז אויך געווען מאַטעס ריטער, דער געבוירענער פון דער שטאָט פּיאַסק און דער איינוואוינער פון קעלער־שטוב ביים מיסטקאַסטן פאַרן אייזערנעם טויער אין וואַרשע. אין אַ קליין צעריסן ביכעלע, וואָס ער האָט געהאַלטן צוזאַמען מיט דעם לוח,

דער הגדה און דער סליחה, איז געווען אָנגעשריבן, אַז מאַטעס, דער זון פון יודא ריטער, פון יודעאישן גלויבן, איז אַ סאָלדאַט אין רעזערוו, אָן אַ ראַנג, אַ פוסגייער, און ער דאַרף צושטעלן זיך אויף יעדן רוף צום שטאָטישן קאָמענדאַנט פון גאַרניזאָן, וואו ער געפינט זיך. דער ווירט פון הויז, רפאל המלאך, איז געגאַנגען פון טיר צו טיר, וואו רעזערוויסטן וואוינען, און געקלאַפּט מיטן שטעקן, צו דערמאָנען, מען זאָל זיך צושטעלן אין צייט, ווי מען האָט אים באַפוילן פון פּאָליציי־צירקל. אויך אין מאַטעסעס קעלער האָט ער אָנגעקלאַפּט.

— מאַטעס ריטער! — האָט ער אים דאָס מאָל גערופןביים נאָמען, נישט ביים נומער פון דער וואוינונג — געדענקט זיך צו מעלדן אין צייט. איר הערט?

— כ'הער, באַלעבאָס, כ'הער — האָט מאַטעס געענטפערט אַ טרויעריקער.

באַלד אין דער פרי, נאָכן ערשטן דאַווענען אין שולכל אין הויף, האָט מאַטעס נישט גענומען דעם זאַק אויף די פּלייצעס ווי תמיד, נאָר ער איז אַוועק צו־פוס אויף דער צווייטער זייט ווייסל קיין פּראַגע צום עטאַפּנעם פּונקט. אויף דער בריק האָבן אים שקצים פאַרטשעפּעט, חוזק געמאַכט פון זיין לאַנגער שוואַרצער באָרד. מאַטעס האָט זיי אויסגעמיטן און אָנגעקומען פרי, נאָך פאַרן טערמין, צום פּלאַץ. אויפן קאַזאַרמע־הויף איז געווען טומלדיק שוין. סאָלדאַטן האָבן גערייניקט ביקסן, געפּוצט פערד. גאַסן־פרויען האָבן זיך אַרומגעשלייכט איבערן הויף, כאָטש עס איז געהאַנגען אַ וואָרנונג, אַז ווייבער איז פאַרווערט אַריינצוקומען. אַ שיכורער אונטער־אָפיציר, אַ קליין־געוויקסיקער און קרומפיסיקער, האָט געפאָכעט מיט דער שווערד און געשריען, אַז ער וועט אַלע שונאים אויסשניידן ווי די האָזן. די הפקרות פון דער מלחמה איז געלעגן שוין אין יעדן ווינקל.

— העי, מוישע, — האָבן די סאָלדאַטן געלאַכט פון רעזערוויסט אין לאַנגן צעריסענעם כאַלאַט — גאָל אָפּ די באָרד, מ'קען דיך נאָך אָננעמען פאַר אַ גענעראַל.

מאַטעס האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל אויף דער ערד און אָפּגע־וואַרט ביז די טירן פון דער קאַנצעלאַריע וועלן זיך עפענען. נאָך עטלעכע שעה וואַרטן, האָט ער געקראָגן אַ צעטל אויף דריי טעג אורלויב, צוצוגרייטן זיך אין וועג אַריין, אויך זעלנערישע קליידער פון צעכהויז. אַלטע זיינען זיי געווען, די קליידער, צעקנייטשטע, פאַרפלעקטע און צו־גרויסע, וואָס האָבן נישט געפּאַסט צו מאַטעסעס אויסגעהאַרעוועטן גוף. דער ריח פון שימל האָט זיך שטאַרק געטראָגן פון זיי. צעקנייטשטער און גרעסער פון אַלץ איז געווען דאָס היטל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן איבער די אויגן.

שיינדל האָט אויספאַרריכט פאַרן פאָטער די עטלעכע צעהאָדערטע העמדער, וואָס ער האָט פאַרמאָגט, צוגעפּעסטיקט די קנעפּ אין דעם זעלנערישן רעקל, זיי זאָלן נישט אַראָפּפאַלן. מאַטעס האָט אויסגעזוכט אַ שטיקל לייוונט, אַרומגעשניטן עס אין אַ פיר־עקיק שמאַטקעלע און אַריין דערמיט צום שכן

דעם שוסטער, וואָס האָט טינט אויף אָפּצוגלאָנצן שיך. מיט אַ פּאַרשניצט שטעקעלע, וואָס ער האָט איינגעטונקען אין שוסטערישן טינט, האָט ער אויס־געכתיבהט אויפן שמאַטקאַלע, אַז ער איז מתתיהו דער זון פון אריה יהודה, פון דער קהלה וואַרשע, און ער בעט יידן צו ברענגען אים צו קבר ישראל, אויב ער וועט פאַלן אין קריג. דאָס שמאַטקעלע האָט ער מיט קרומע שטעך צוגענייט צום טלית־קטן, וואָס ער האָט אָנגעטאָן אויפן הוילן לייב הינטערן העמד. שבת אין דער פרי ביים דאַווענען, האָט ער געבעטן ביים שמש, ער זאָל אים געבן אַן עליה צו דער תורה פאַרן אַוועקגיין אויף דער מלחמה. דער שמש האָט אים געגעבן אַ שיינע עליה, אַ בכבודע.

אויפן דריטן טאָג איז מאַטעס אַוועק צו דער באַן, וואו אַלע רעזערוויסטן האָבן זיך פאַרזאַמלט. מיט אַ צו־לויז זעלנעריש היטל, מיט אַ שוואַרצער גרויסער באָרד איבערן צעקנייטשטן פאַרפלעקטן זעלנערישן ראָק, מיט אַ פאַרלייגטן שינעל איבער דער ברוסט און מיט אַ טלית און תפילין און אַ צעריסן סידורל אין זעלנערישן רוק־זאַק, איז ער געגאַנגען צו־פוס צו דער באַן, באַגלייט פון שיינדלען, נחמנען און די איבעריקע קינדער.

ביים געפּאַקטן וואָקזאַל האָבן ווייבער געיאָמערט אויף זייערע מאַנען, די סאָלדאַטן.

— וואו לאָזסטו מיך איבער ? — האָבן זיי געוויינט און געפּאָכעט מיט די הענט.

די וואַך־סאָלדאַטן האָבן זיי געיאָגט.

— גענוג, גענוג, באַבעס, אַהיימגיין ! — האָבן זיי געטריבן די ווייבער, וואָס האָבן זיך געריסן צום צוג.

אין די משא־וואַגאָנעס, אויף וועלכע עס איז אָנגעשריבן „פערציק מענטשן, אַכט פערד", האָט מען אַריינגעשטופּט סאָלדאַטן וויפיל נאָר עס האָבן געקענט אַריין. אונטער־אָפיצירן האָבן מיט קרייד אָנגעשריבן אויף די רויטע וואַגאָנען־טירן — בערלין — ווין. מאַטעס האָט צום וויפילטן מאָל געזעגנט זיך מיט די קינדער און געקושט אַלעמען.

— זייט געזונט און פאַרגעסט נישט אין גאָט — האָט ער געוואָרנט.

— טאַטע, קום צוריק געזונט — האָבן די קינדער געוויינט — און שרייב אַ בריוול.

עטלעכע ווייבער האָבן זיך צעיאָמערט אין דער לעצטער מינוט און געלאָזט נאָכלויפן זיך מיט אויסגעשטרעקטע הענט נאָך די וואַגאָנען. אַ מיליטערישער אָרקעסטער, אַ פריילעכער און טומלדיקער, האָט פאַרהילכט די ווייבערישע געוויינען. דער לאָקאָמאָטיוו האָט געפּייפט, אָנגערויכערט און אַוועק.

עטלעכע טעג האָט מאַטעס געשלעפּט זיך אין דער באַן. די ליניע איז געווען פאַרלייגט מיט צוגן. די אָפיצירן האָבן זיך געקאָכט, געפּאָכעט מיט די שווערדן אויף די באַן־נאַטשאַלניקעס, זיי זאָלן ריין מאַכן דעם וועג. אָבער דער צוג האָט זיך נישט גערירט. וואַגאָנעס מיט סאָלדאַטן, בהמות,

שטיין־קוילן, אַרעסטאַנטן האָבן זיך געמישט, געפּלאָנטערט און נישט געקענט אַרויסקריכן. מען איז מער געשטאַנען ווי געפֿאָרן. פּונקט ווי אין דער היים, האָט מאַטעס יעדן פֿרימאָרגן פֿאַרקאָשערט דעם לינקן אַרבל און געלייגט תּפֿילין. מיט אַ פֿאַרהויבענעם אַרבל פֿון זיין זעלנערישן ראָק איבער דעם של־יד און מיט אַן אָנגעשפּאַרט לויז זעלנעריש היטל אויפֿן גרויסן אַלטן של־ראָש, איז ער געשטאַנען אין ענגן אָנגערויכערטן און עיפּושדיקן וואַגאָן און געדאַווענט פֿרום, שלאָגנדיק זיך אין האַרץ ביי תּחנון. די גויאישע זעלנער האָבן פֿון אים געשפּאָט, נאָכגעשפּעט זיין דאַווענען. ער האָט זיך נישט אומגעקוקט און געבעטן צו גאָט. די מיטפֿאָרנדיקע זעלנערישע קעסלען האָבן געקאָכט פֿלייש און קרויט פֿאַר די סאָלדאַטן, גרויסע פּאָרציעס פֿלייש, וואָס מען האָט דערלאַנגט אויף שטעקעלעך. מאַטעס האָט דאָס טריפֿהנע עסן נישט גענומען. ער האָט זיך דערנערט בלויז מיטן שוואַרצן ברויט און הייסן וואַסער, וואָס ער האָט גענומען אין זיין קעסעלע אַריין. נאָך וואָכן שלעפּן זיך, מושטירן, מאַרשן, איז מאַטעס אַוועקגעפֿירט געוואָרן אין אַ פּי־צוג צום פֿראָנט.

גאָרנישט איז געווען אַנדערש ווי שטענדיק. די זעלבע פֿעלדער, וועלדער, פּויערישע הייזלעך, צלמים אויפֿן וועג. בלויז פֿון די פֿרעמדע קאָלירן אויף גרענעץ־סלופּעס און שלאָגבאַנען האָט מען געקענט זען, אַז מ׳גייט אויף פֿרעמדער ערד. די סאָלדאַטן האָבן בגנבה געגרויכערט מאַכאָרקע־פּאַפּיראָסן און געפּלאָנטערט זיך מיט די באַיאָנעטן איינער אין אַנדערן.

— מיר זיינען אין עסטרייך, — האָבן זיי געמורמלט, מאַרשירנדיק אונטער דער הייסער זון.

מען האָט נישט געזען דעם שונא פֿאַר די אויגן. ווען מ׳איז אַריין אין אַ וואַלד, האָט אָנגעהויבן רעגענען מיט קוילן, פֿון אַלע זייטן האָבן געלע רויכעלעך געקרייזלט זיך אין דער קלאָרער לופֿט. איבער די קעפּ האָבן שוואַרצע עראָפּלאַנען געררוישט און געקרייזט. די גלייכע מאַרשירנדיקע טיילן, וואָס אויף אַלע מאַנעווערס האָט מען זיי געלערנט ווי אַזוי צו גיין פֿאָראויס אויפֿן שונא, זיינען זיך צעקראָכן אונטער דעם האָגל פֿון בליי און רוישנדיקע עראָפּלאַנען און געלאָפֿן צוריק. מאַטעס איז געלאָפֿן צוריק מיט אַלע, ווי ער איז פֿריער געגאַנגען פֿאָראויס גלייך מיט אַלעמען. אין ערשטן שטעטל אויף דער רוסישער זייט האָבן די לויפֿנדיקע זעלנער זיך אָפּגעשטעלט.

— שטיין, הינטישע זין! — האָבן געפּאָכעט מיט די שווערדן די אָפֿיצירן, וואָס זיינען די ערשטע געווען צו לויפֿן.

די יידישע קרעמלעך אין מאַרק זיינען געווען פֿאַרהאַמערט, די לאָדן פֿון די שטיבלעך — פֿאַרמאַכט. די הונגעריקע סאָלדאַטן האָבן געריסן די טירן פֿון די קראָמען. דער אָפּטרעטנדיקער פּאָלקאָווניק האָט געהייסן ברענגען צו זיך דעם רבֿ און די ראָשי־קהל פֿון שטעטל און באַפֿוילן זיי אויפֿצוהענגען אין מיטן מאַרק פֿאַר אויסגעבן די מיליטערישע סודות פֿון

רוסישן חייל צום שונא, וואָס האָט גורם געווען צום אָפּטרעטן פון רוסישן מיליטער.

צוזאַמען מיט אַלע זעלנער איז מאַטעס געשטאַנען אין מאַרק, מיט דער ביקס אין האַנט, און געזען ווי מען שלעפּט די בלייכע יידן צו דער תליה.

— רבונו של עולם — האָט ער געשעפּטשעט צו גאָט — ווי אַזוי קענסטו עס צוזען?

ביי דער ערשטער אַטאַקע, וואָס די רוסן האָבן געמאַכט צוריקצוטרייבן דעם שונא, איז מאַטעס געפאַלן. די סאָלדאַטן, די באַגרעבער, האָבן נישט געקוקט אויף זיין צוגענייט שמאַטקעלע צום טלית־קטן. צוזאַמען מיט אַלע איבעריקע געפאַלענע האָבן זיי אים אַריינגעוואָרפן אין גרויסן פלאַכן גרוב און פאַרגאָסן מיט קאַלך, צו פאַרמיידן מגיפות. אויפן גרויסן גרוב האָבן זיי אַריינגעשטעלט אַ צלם, אַ פּראָסטן צלם פון צוויי אָדערדיקע צווייגלעך. אַן אָפיציר האָט מיט אַ מעסער אָפּגעשניצט די קאָרע פון צווייגל אין דער ברייט, ער האָט איינגענעצט אַ שטיקל טוש־בלייפעדער מיט שפייעכץ און מיט אויסגעציקלטע בוכשטאַבן אָנגעשריבן אויפן האָלץ — ערע די געפאַלענע העלדן פאַרן צאַר און פאָטערלאַנד.

קאַפּיטל אַכצן

העכער ווי פריער רופט שיינדל אויס איר געבעקס אין גאַס.

זינט דער פאָטער איז אַוועק, איז זי געבליבן דער קאָפּ פון דער שטוב, די שפּייזערין פון הויז. און זי זיצט נישט בלויז אויף איר שטענדיקער גאַס, נאָר שלעפּט זיך אַרום מיטן קויש צו באַלעבטע פּלעצער, צו וואָקזאַלן, וואו מען קען לייזן געלט.

— זעמל פרישע, סאָלדאַטעלעך, — רופט זי אויס צו די זעלנער וואָס גייען אין די טויזנטער פאַרביי צום פראָנט, און זי גיט צו חשק צו קויפן — קויפט, ליבינקע.

כאָטש זי ווייסט, אַז עס איז אַ נאַרישקייט צו זוכן עמעצן צווישן אַזויפיל טויזנטער, קוקט זי יעדן זעלנער אין פּנים. טאָמער וועט זי דערזען דעם, וואָס האָט איר האַרץ אַמאָל געפאַנגען. און פונקט ווי אַמאָל, ווען זי פלעגט פרעגן דעם פּאָסט־טרעגער יעדן טאָג אויף אַ בריוו פון יענעם, כאָטש זי האָט געוואוסט, אַז אויב עס קומט אַ בריוו, גיט מען אים ממילא אָפּ, אַזוי שטעלט זי איצט אויך אָפּ יעדן טאָג אויפסניי דעם פּאָסט־טרעגער און פרעגט אים אויף אַ בריוו פון פאָטער. דער פּאָסט־טרעגער קען עס מער נישט דולדן.

— אַז ס׳וועט זיין, וועל איך אָפּגעבן — בייזערט ער זיך — איך עס נישט אויף די בריוו.

שיינדל קען אים נישט רואיק פאַרבייגיין.

— ריטער איז מיין נאָמען — דערמאָנט זי אים — שיינדל ריטער פון קעלערביים מיסט־קאַסטן. געדענקט.

אין רפאל־המלאכס הויז האָבן די ווייבער געגומען פאַרדעכטיקן, אַז עפּעס איז נישט גלאַט מיט איר רויט־האָריק געשפּרענקלט ייִנגעלע, וואָס טראָגט זיך ווי אַ רוח איבערן גאַנצן הויף, וואַקסט וואו מען זייט אים נישט. עפּעס צו לאַנג איז שיינדלס מאַן ביי די זעלנער. עס נעמט גאָר קיין סוף נישט צו זיין דינען.

מיט ווייבערישער נייגעריקייט שנאָפּן זיי אַרום די קעלער־שטוב ביים מיסט־קאַסטן און קריכן שיינדלען אין דער לעבער.

— עפּעס זעט מען אים גאָרנישט, דיין מאַן, ווייבל — פרעגן זיי איר יעדער מאָל וואָס זי קומט מיטן קויש געבעקס.

שיינדל פאַרענטפערט זיך.

— מען האָט אים געמוזט פאַרהאַלטן אין דער מלחמה.

די ווייבער שאָקלען פרום מיט די שפּיציקע געמבעלעך.

— נו, מילא נו, ס'איז נישט אונדזער עסק — זאָגן זיי — אָבער גלאַטיק איז עס נישט מיט דעם זעלנער דיינעם, ווייבל. לאָמיר נישט זינדיקן מיט די רייד, גאָטעניו.

מער נאָך קוקן זיי אין קעלער אַריין אין די שבתים, ווען שיינדל בלייבט אַ גאַנצן טאָג אין דער היים און געסט קומען צו איר. דאָס קומט נחמן אַהיים פון דער בעקעריי אין פרייען שבתדיקן טאָג צו זען די שטוב. כאָטש ער איז מיד פון אַ גאַנצער וואָך אַרבעט, כאַפּט ער זיך צו צו די צייטונגען, וואָס ער האָט אַ גאַנצע וואָך נישט קיין צייט געהאַט צו לייענען און שלינגט זיי איין איינער נאָך דער אַנדערער. זינט דער טאַטע זיינער איז אַוועק אין דער מלחמה, האָט ער ליב צו לייענען יעדער זאַך וועגן די פראָנטן, די מלחמה־באַשרייבונגען, ווי וועגן אייגענע זאַכן. שטאַרק גערירט ווערט ער, ווען ער טרעפט אָן אין די שלאַכטן דעם נאָמען פון זיין שטעטל.

— הערט, פּיאַסק ווערט דערמאָנט אין בלאַט־צייטונג. — רופט ער אויס אָן איבעררעשטער.

ווי אַמאָל אין די ספרים, שטעקט דער גאַנצער קאָפּ זיינער אין דער צייטונג. צוזאַמען מיט אים קומט מיט זיין עלטסטער פון דער בעקעריי „די דריי טייז".

אַן אויסגעפּוצטער, אין אַ נייעם אַנצוג, אין העל געלע שיך מיט אַ סקריפּ און אין אַ רויט־קאָלירן געפּרעסט פאַרהעמדל און מיט גומענע מאַנקעטן, איז ער גאָרנישט ענלעך אויף דעם וואָכעדיקן בעקער־יונג מיט די נאַקעטע בערדיקע הענט, פול מיט טייג. פּונקט אַזוי האָט ער שבת אַ נייעם נאָמען, נישט „דריי טייז", נאָר אַ לייטישן און וואוילקלינגענדיקן. בלויז די אויגן זיינע זיינען רויט ווי תמיד און זעען אַפילו אויס נאָך קראַנקער און רויטער פון ריינעם אויסגעגאָלטן און אויסגעוואַשענעם פּנים אַרויס. שיינדל ווישט גוט אָפּ אַ בענקל פאַר דעם אויסגעפּוצטן גאַסט.

— זיצט, מנשה. שטייט נישט — לאָדט זי אים איין ביים אמתן נאָמען זיינעם.

מנשה הייבט אונטערביידע אויסגעפּרעסטע הויזן אויפן קנייטש, באַוויזנדיק די ברעגן פון נישט גאַנץ־ווייסע אונטערהויזן און שפּאַרט אָן דעם קאָפּ איןביידע הענט, מיד פון אַ גאַנצער וואָך נישט אויסשלאָפן זיך.

— אַלץ נישטאָ קיין בריוו פון טאַטן, שיינדל? — פרעגט ער מיט אַ הייזעריק קול.

— איין גאָט ווייסט, וואָס עס איז מיט אים — זיפצט שיינדל — אַזוי ווי אין וואַסער אַריין.

מנשה נעמט אַרויס פון דער קעשענע אַ פּאַפּירענעם בייטל און טיילט קיכעלעך אַלעמען אין שטוב. די קינדער שעמען זיך צו נעמען, כאָטש דער ריח פאַרגייט זיי אין די נאָז־לעכער. דער איינציקער, וואָס כאַפּט די קיכעלעך, איז דער קליינער אברהמעלע, שיינדלס קינד. אַ רויט־האָריקער, אַ שוואַרץ־אויגיקער, מיט אַ פול פּנים זומער־שפּרענקעלעך, איז ער באַוועגלעך און רירעווודיק און אַ זייער דרייסטער.

— נאָך, פעטער מנשה, — רופט ער און קריכט צו אים אויף די אויסגעפּרעסטע קניען פון די נייע הויזן. — ס'איז גוט.

שיינדל טרייבט אים פון פרעמדן. זי האָט מורא, דאָס קינד זאָל נישט אויסשמירן מנשהס נייעם אָנצוג. נאָך מער איז זי אומרואיק, וואָס מנשה ברענגט יעדער מאָל קיכעלעך אין שטוב אַריין. מנשה מאַכט עס צו גאָרנישט.

— נאַרישקייטן, שיינדל, — מאַכט ער אָוועק מיט דעם טרייסלענדיקן גומענעם מאַנקעט פון זיין האַנט — ס'שפּילט נישט קיין ראָלע ביי מיר.

עס גייט אים זייער גוט, מנשהן, זינט די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן. צוליב זיינע קראַנקע אויגן, וואָס ער האָט, האָט מען אים פאַרבראַקירט ביי די סאָלדאַטן. ער איז געבליבן דער עלטסטער אין דער בעקעריי, דער גאַנצער כל־ולך ביי זיין באַלעבאָס. אויך זיין בחורשע ווערט איז שטאַרק געשטיגן זינט מען האָט די בחורים אָוועקגענומען אין מלחמה. שדכנים רייסן אים די בעקעריי אָפּ און גיבן אים די בעסטע כלות, פליישיקע מוידן, איינס און איינס. אָבער מנשה וויל נישט הערן און קומט יעדן שבת צו שיינדלען אין קעלער. צו דעם בייטל קיכעלעך, וואָס ער באַקט אַליין אָן, קויפט ער אויך איין קערלעך און רבי־ניסלעך.

— נעם ניסלעך, שיינדל, — זאָגט ער יעדער מאָל, ווען ער כאַפּט זיך אויף פון דרימל, פאַרשעמט פאַר זיין שלאָפן אין אַ פרעמדער שטוב.

כאָטש זי זאָגט אים „איר", רעדט ער צו איר אויף „דו". ער איז נישט מער קיין יינגעלע, פאַמעלעך אַ פערציקער שוין, און ער זאָגט אַלע מיידלעך „דו", נישט נאָר די דינסטן וואָס קומען אין דער בעקעריי נאָך חלות און טשאָלנטער, נאָר אַפילו באַלעבאַטישע מיידלעך אויך. שיינדל קנאַקט די ניסלעך און זי מוסרט מנשהן פאַרוואָס ער שלאָפט זיך נישט אויס.

— אַז נאָר איר שפּילט אין קאָרטן גאַנצע טעג, — זאָגט זי — בייגאַכט אַרבעט איר און בייטאָג שפּילט איר.

מנשה ציט אויס שלעפעריק די אויסגעאַרבעטע אָדערדיקע הענט, אַזוי אַז בײדע גומענע מאַנקעטן קריכן אינגאַנצן אַרויס פון די אַרבל, און געגעצט הויך אין דער שטוב אַריין.

— אַז כ׳האָב נישט וועמען אָוועקצוגעבן דאָס געלט — זאָגט ער — פאַרשפּיל איך עס אין קאָרטן.

שיינדל רויטלט זיך. זי ווייסט צו וואָס ער צילט. ער האָט איר שוין אַפילו נישט איינמאָל געזאָגט, אַז זי געפעלט אים. שטענדיק, ווען זי קומט אין דער בעקעריי נאָך געבעקס, קלייבט ער אויס פאַר איר די בעסטע בייגל און זעמל. כאָטש ער איז נישט מער קיין יונגינקער, די אויגן זיינע זיינען ביי אים קאַליע, און פון אָפטן רויכערן זיינען ביי אים די ליפּן צוגערויכערט און פאַרברוינט, געפעלט עס איר, וואָס דער יונג ווייזט איר אַרויס ליבשאַפט. נאָך אַ גאַנצער וואָך זיצן אין גאַס, אַרומרייסן זיך מיט הענדלערקעס און הענדלער, לויפן פון יאַגנדיקע פּאָליציאַנטן, אויסהערן קללות און געוואָלדן פון שיכורים און גאַסן־יונגעץ, איז גוט צו האָבן אַ מענטש לעבן זיך, וואָס ווייזט אַרויס ליבשאַפט. אָבער זי ווייסט נישט וואָס אים צו ענטפערן אויף זיינע אָנצוהערעניש. כאָטש עס איז שוין שיינע עטלעכע יאָר זינט דער זעלנער אירער, דער רויט־האָריקער, איז אָוועק פון איר, ווי אַ שטיין אין וואַסער אַריין פאַרפאַלן געוואָרן, בענקט זי נאָך אים, גייט אויס נאָך אים אין די נעכט און חלומט אים צו זען צוריק, וויסנדיק גאַנץ גוט, אַז עס וועט נישט קומען דערצו. מער נאָך ווי וועגן אים אַליין, טראַכט זי פון איר קינד, וואָס איז ווי אין טראָפּן וואַסער ווי דער פאָטער זיינער.

כאָטש מנשה רעדט נישט מיט איר וועגן דעם קינד אירן, פרעגט זי קיינמאָל נישט און דערמאָנט נישט קיין וואָרט וועגן דעם טאַטן זיינעם, ווי ער וואָלט מורא געהאַט פאַרן מויל עס צו ברענגען, איז זי נישט גאַנץ זיכער, צי דער יונג ווייסט נישט וועגן איר שאַנד. און זי מאַכט אָוועק זיינע אָנצוהערעניש.

— האָט חתונה, מנשה, — גיט זי אים אַן עצה. — נעמט אַ ווייב, פירט אַ שטוב און איר וועט אויפהערן שפּילן אין קאָרטן גאַנצע טעג. איר וועט זיך אויסרוען.

מנשה כאַפּט זיך אויף פון דרימל און מאַכט אָוועק מיט דעם גומענעם מאַנקעט.

— חתונה האָבן איז גאָרנישט, — זאָגט ער — דער עיקר איז מיט וועמען חתונה צו האָבן.

אין קעלער־שטוב איז שטיקנדיק און טונקל. דורך די קליינע פענצטער־לעך ביי דער ערד זעט מען טריט פון מענטשן, אַלערליי טריט, פון שווערע שטיוול און שמאָלע ווייבערשע שיכלעך, פון קינדערשע באָרוועסע פיסלעך און געליימטע זקנישע פיס. דורכגייענדיקע ווייבער בויגן איין די קעפּ און

כאַפּן אַ בליק אין קעלער אַריין, כדי עפּעס צו דערזען דאָרט. מנשה נעמט אַרויס דאָס איינגעלייגטע טייסטערל פון הויזן־קעשענע און גיט נחמנען געלט צו גיין ברענגען אים אַ פלעשל בראָנפן. נחמן פילט נאָך אַלץ אַ זינד אין די הענט צו נעמען געלט אום שבת. מנשה לאַכט פון אים.

— וואָס ביסטו, אַ רב, צי אַ בעקער? — וויל ער וויסן.

נחמן נעמט ס׳געלט און גייט דורך דער היגנטער־טיר צום ביר־הויז, וואָס איז פאַרמאַכט פון פראָנט, נאָר פון אַ זייט פאַרקויפט מען דאָרט טריפהנעם מלחמה־בראָנפן. שיינדל וואַשט אויס אויף לויטער דעם פאָטערס קידוש־גלעזל, מאַכט אַ הערינג אויף אַ טעלער און מוסרט מנשהן וואָס ער טרינקט אַזוי פיל. מנשה גיסט אַ גלעזל נאָך אַ גלעזל, שווענקט דעם גאָרגל טרינקענדיק, ווי די אמתע שיכורים, און פאַרבייסט מיט הערינג.

— טרינק, שיינדל, — בעט ער.

ווען שיינדל וויל נישט, לייגט ער עס פאַר נחמנען, די שוועסטערלעך זיינע, אַפילו דעם קליינעם אברהמעלען, ער האָט ליב, אַז מען טרינקט מיט אים. נאָך עטלעכע גלעזלעך ווערט ער פאַרשנאָשקעט. אָבער אָנשטאָט ווערן פריילעך, ווי אַנדערע שיכורים, ווערט ער גאָר טרויעריק. ער דערציילט וועגן זיין ביטער לעבן, וואָס ער האָט געהאַט; וועגן דעם טאַטן זיינעם, וואָס האָט אים געשלאָגן; וועגן דער מאַמען, וואָס האָט אים געשאָלטן; וועגן די מלמדים, וואָס האָבן אים געשמיסן. קיין שום עולה אין דער וועלט, וואָס ער האָט געליטן, פאַרגעסט ער נישט, דערמאָנט זיך אָן אַלע צרות, וואָס ער איז אויסגעשטאַנען אויף דער לער פון די באַלעבאַטים זיינע, פון די גנזעלן. שיינדל טרייסט אים:

— יעדער פון אונדז האָט זיינע צרות — זאָגט זי — איר זענט נישט איינער.

מנשה לאָזט זיך נישט טרייסטן.

— די גאַנצע וועלט האָט מיר שלעכטס געטאָן! — קלאָגט ער. — אַלע.

פון זיינע רויטע קאַליעדיקע אויגן רינען טרערן. שיינדל קען עס נישט זען.

— מנשה, גענוג, — בעט זי אים, — נישט שיין אַ מאַנסביל זאָל וויינען.

מנשה ווישט אויס די אויגן מיט די הענט און מאַכט פון זיך אַ תל פאַר שיינדלען אין די אויגן, רעדט אויף זיך אויס אסור־לדבר.

— אַ שיכור בין איך, — רעדט ער און קלאַפּט זיך אין האַרץ — אַ קאַרטאָוונִיק.

שיינדל רעדט אים אויס און גלעט אים דעם אַקסל פון נייעם שבתדיקן אָנצוג. מנשהס רויטע אויגן לייכטן אויף, שמייכלען.

— שיינדל, — רעדט ער מיט אַ פאַרליבט קול, — דו ביסט די איינציקע, וואָס פאַרשטייט מיך. קיינער פאַרשטייט מיך נישט, נאָר דו איינע.

ער שטרעקט אויס די הענט פון די גומענע מאַנקעטן און בעט זיך.

— האָב חתונה מיט מיר, שיינדל, און איך וועל ווערן אַ מענטש. כ׳וועל

קיין גלעזל אין מויל נישט נעמען; קיין קאָרט אין האַנט. אַלץ וועל איך דיר אָוועקגעבן.

שיינדל באַגיסט זיך מיט רויטקייט.

— נו, און ס׳קינד? — שטאַמלט זי.

מנשה מאַכט אַוועק מיט דער האַנט.

— אַ טאַטע וועל איך אים זיין, — זאָגט ער — זאָרג זיך באַר נישט.

שיינדל שטייט אַ פאַרגליווערטע. זי שטויסט זיך אָן, אַז דער יונג ווייסט איר לעבן, אָבער אַרויסברענגען עס פאַרן מויל קען זי נישט. זי האָט נישט קיין מוט דערויף, און זי שווייגט. מנשה גייט צו צום קינד, נעמט עס אויף דער אויסגעפּרעסטער קני, אויפן סאַמע קנייטש, און הוידעט עס אין דער הויך.

— ווילסט, כ׳זאָל זיין דיין טאַטע, אברהמעלע? — פרעגט ער.

דער קליינער לאַכט. אַלע זומער־שפּרינקעלעך פון זיין באַוועגלעך פּנימל קוועלן פון פרייד.

— כ׳וויל, פעטער מנשה, — זאָגט ער אַ פריילעכער.

מנשה לאָזט אים אַראָפּ פון דער קני, גלייכט אויס דעם קנייטש און קוקט מיט די רויטע אויגן אויף שיינדלען.

— קלוג ווי דער טאָג, דער קליינער ממזר — ברומט ער און ווינקט צו מיט איין אויגל.

כאָטש קיינער אין שטוב ווייסט נישט גענוי, וואָס דער פרעמדער האָט מיט דעם וואָרט געמיינט צו זאָגן, ווערט אומהיימלעך דערפון און מען שעמט זיך קוקן איינער דעם אַנדערן אין די אויגן. מער פון אַלע איז רויט נחמן. ער גייט אַוועק אין אַ ווינקל. שיינדל שטעקט אַריין דעם קאָפּ צו די כלים, כאָטש זי האָט גאָרנישט דאָרט וואָס צו זוכן, און זי ווישט אויס מיטן עק פאַרטעך אַ טרער פון אויג. כדי צו באַהאַלטן איר צער, רעדט זי וועגן פאָטער, וואָס מ׳הערט נישט פון אים זינט ער איז אַוועק.

— גאָט אין הימל, פאַרפאַלן ווי אַ שטיין אין וואַסער, — קלאָגט זי.

מנשה זיצט מיט אַ קאַלט־פאַרשטיינערט פּנים. מען קען נישט וויסן צי ער איז גוט אָדער שלעכט. פאַר די קליינע קעלער־פענצטער שאַרן זיך אַלץ פיס, וואָס גייען צום הויפישן בית־הכסא און צוריק. די צוויי שבתדיקע מעשענע לייכטערלעך אויפן טיש שטייען מרה־שחורהדיקע און פאַרטריפטע. דער גאַנצער אומעט פון אַן אָרעמען שבת־פאַרנאַכט ליגט אַרום זייערע שאָטנס.

קאַפּיטל ניינצן

צום טערמין, צום טאָג פון די דריי יאָר, ווי שיינדל האָט אָפּגעמאַכט מיטן באַלעבאָס, האָט נחמן אויפגעהערט צו זיין לער־יינגל און געוואָרן אַ געזעלן אין דער בעקעריי. ער האָט זייער גוט געקענט פאַרקנעטן אַ קאָסטן טייג, אָפּבאַקן אַ געבעק ברויט ביים אויוון און פאַרוואַרפן אַ זעקל מעל אויף די פּלייצעס, צוגלייך מיט אַלע געזעלן. דער באַלעבאָס האָט אים צוגענומען מיט עסן און שלאָפן און אים געגעבן פינף רובל אַ וואָך, אַ חוץ פריי ברויט יעדן טאָג פאַר דער היים און אַ חלה אויף שבת. ער האָט אים אויך געגעבן פריער־אויס פאַר אַ חודש לוין, וואָס ער זאָל ביסלעכווייז אָפּאַרבעטן. נחמן האָט גענומען די צוואַנציק רובל אין אויסגעמעליקטע פּאַפּירלעך, גוט אין קעשענע זיי באַהאַלטן און אַרויסגעלאָזט זיך אויף דער וואָלעווע, צו דער גאַס וואו מ׳פאַרקויפט גענוצטע קליידער, כדי אויסצוקליידן זיך, ווי פאַר אַ געזעלן פּאַסט.

די שרייענדיקע משרתים אויף דער וואָלעווע האָבן מיט זייערע פלינקע נעזער גלייך דערשמעקט אין דעם אָפּגעטראָגענעם בחורל וויפיל געלט ער האָט אין קעשענע און אים נישט אַרויסגעלאָזט ביז זיי האָבן ביי אים נישט אַרויסגענומען דעם לעצטן גראָשן. זיי האָבן אים פאַרהאַנדלט אַ שטייפן אויסגעפּרעסטן אַנצוג פון דער סאַמע ביליקסטער סחורה, אַ פּאָר גלאַנציקע שיך, אַ ביליק קאַפּעליושל מיט אַ קנייטש אינמיטן און אַפילו אַן אָפּגעטראָגן קראַוואַטל צום פּאַפּירענעם קעלנערל און אַ דין שטעקעלע, וואָס איז אַראָפּ־גענומען געוואָרן פון אַן אַלטן שירעם און עס האָט נאָך געהאַט אַ דרעטל אין דערמיט. זיי האָבן אַרומגעטאַנצט אַרום אים, געמאָסטן, צוגעגלעט וואו עס האָט זיך געקנייטשט, אַרויפגעצויגן וואו עס איז געווען אָפּגעשטאַנען און אַראָפּגעצויגן וואו עס איז געווען קורץ.

— אַ מאַגנאַט, — האָבן זיי אים געזאָגט קאָמפּלימענטן, ווען ער איז געשטאַנען אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז די פיס אין נייעם — אסור אויב מען וועט אים דערקענען. גראַף פּאָטאָצקי.

נחמן האָט געקוקט אויף זיך אין גרינעם שפּיגל אַן אָנגעצויגענער און פרעמדער. ער האָט זיך אַליין נישט דערקענט. ער האָט אויסגעזען ווי די שטייפע אויסגעפּוצטע פיגורן אויף די שילדן פון די ביליקע קליידער־קראָמען. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן איז עס געווען, וואָס ער האָט געטראָגן זאַכן פאַר אייגן געלט, נישט איבערגעמאַכטע און געשענקטע. ער האָט זיך געשעמט צו דינגען זיך און געלאָזט פון זיך דאָס גאַנצע געלט צונעמען, כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז מען נאַרט אים. ער האָט קוים אויסגעבעטן ביי די פלינקע משרתים, זיי זאָלן אים איבערלאָזן אַ גולדן אויף אָפּצושערן און אָפּצוגאָלן זיך. די משרתים האָבן עס אים געגעבן ווי אַ נדבה. מיטן פּעקל אַלטע קליידער אונטערן אָרעם און אין די נייע מלבושים אויף זיך, איז נחמן אַריינגעגאַנגען צו אַ שערער און געלאָזט זיך אָפּשערן און אָפּגאָלן.

פונקט ווי ער האָט געטראָגן נייע מלבושים ס׳ערשטע מאָל, האָט ער אויך געלאָזט זיך אָפּשערן ביי אַ שערער דאָס ערשטע מאָל; דער פריזירער האָט אים זייער גלאַטיק צוגעקעמט דעם אָפּגעשוירענעם קאָפּ, אַ שרונט אויסגע־לייגט אין די שוואַרצע האָר און באַגאָסן מיט שמעקעדיק וואַסער. ער האָט אים אויך אויף גלאַט אַרומגעקראַצט די צוואַרפּענע בינטלעך פוך, וואָס זענען געוואַקסן אויף זיינע קנאָכיקע יינגלערישע באַקן און קין און זיי גוט אָנגעפּודערט.

די געזעלן אין דער בעקעריי האָבן אים פון קאָפּ ביז די פיס אַרומגע־טאַפּט מיט די הענט, וואָס זיי האָבן פריער אָפּגעווישט פון מעל, און אים אַריינגענומען אין חברה, ווי פאַר אַ געזעלן שטייט אָן. מנשה האָט געשיקט נאָך טריפהנעם מלחמה־בראָנפן, צו באַגיסן דעם „תתחדש". די יינגערע געזעלן האָבן זיך געמאַכט אַ יום־טוב און מיטגענומען מיט זיך דעם נייעם געזעלן צו דער מומע פראַדל אויף אָקאָפּאָווע גאַס. נחמן האָט געפלאָמט פון בושה ווען די געזעלן האָבן אים גערופן מיט זיך צו דער מומען. כאָטש ער האָט פאַרבראַכט עטלעכע יאָר אין דער בעקעריי, אָנגעהערט זיך פון די געזעלן די מיאוסטע רייד און מעשיות, געזען ווי די יונגען אין דער בעקעריי נעמען אַפילו אַמאָל אַריין אַ מויד צו די זעק מעל און טוען געמיינע זאַכן אָפּ, האָט ער זיך געשעמט פאַר ווייבער, כאָטש ער האָט געגלוסט צו זיי, אַנטלאָפן פון דערנענטערן זיך צו אַ מיידל.

— איך וויל נישט, — האָט ער זיך געבעטן ביי די געזעלן.

די יונגען האָבן פון אים געלאַכט.

— לעקיש, — האָבן זיי אים געזאָגט, — ווערסט אַ געזעלן און דו דאַרפסט זיך פירן ווי אַלע געזעלן. קום!

נחמן האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן.

— כ׳האָב ס׳גאַנצע געלט אויסגעגעבן אויף דער וואַלעווע, — האָט ער געזאָגט אַ פאַרשעמטער.

די געזעלן זענען ניט אָפּגעשטאַנען.

— מירן דיר אויסלייגן, — האָבן זיי געזאָגט און אים מכבד געווען מיט אַ פּאַפּיראָס.

נחמן האָט גערויכערט אומגעשיקט דעם ערשטן פּאַפּיראָס, געשטיקט זיך מיטן רויך, וואָס איז אים פאַרגאַנגען אין דער נאָז און אין די אויגן, בלויז ביטערקייט געפילט אין דעם, און מיט פוילע טריט נאָכגעגאַנגען די געזעלן צו דער אָקאָפּאָווע גאַס, וואָס ליגט שוין האַרט ביים בית־עולם. דאָס האַרץ האָט ביי אים געשלאָגן פון אויפרעגונג, בושה, שפּאַנונג און מורא, ווען ער איז אַרויפגעגאַנגען די טרעפּ. דער מומע פראַדלס שטוב איז געווען אַ באַלעבאַטישע, ווי אַלע שטיבער. ביי דער טיר איז אַ מזוזה געווען צוגעשלאָגן. אין דער קיך איז אַ יידענע אין אַ שייטל געזעסן און געזאַלצן פלייש אויף אַ ברעטל. אַן עלטערע יידענע אין אַ קאָפּקע איז געזעסן אויף אַ קליין בענקעלע און גערעדט וועגן יקרות, וואָס איז געוואָרן זינט די מלחמה האָט

זיך אָנגעהויבן. עס איז גאָרנישט געווען צו דערקענען עפּעס שלעכטס אין דער שטוב. פּונקט אַזוי היימיש איז געווען די פֿאַדערשטע שטוב, וואָס פֿירט פון דער קיך. אַ גרינע פּליושענע אָטאָמאַנע איז געשטאַנען ביי דער וואַנט. אַ טיש מיט ווינער שטולן. אויף די ווענט זיינען געהאַנגען פּאָרטרעטן פון אַ סך צדיקים, אַלע מיט ווייסע בערד און מיט יאַרמעלקעס אויף די קעפּ. די יידענע אין שייטל האָט אָפּגעווישט אין פאַרטעך די הענט פון זאַלצן פלייש און אויסגעשטרעקט די פולכנע פינגער, פול מיט רינגלעך באַזעצט.

— צו רובל פון אַ פּאַרשוין, האָט זי געזאָגט.

די בעקערס זיינען געווען באַליידיקט.

— געלט פריער אויס? — האָבן זיי געפרעגט. — וואָס איז דאָס פאַר אַ נייע מאָדע, מומע פראַדל?

— מ׳דאַרף דאַנקען דערפאַר, — האָט די מומע געזאָגט מיט אַ קרעכץ — אויף אַלץ איז אַ יקרות.

די בעקערס האָבן איינגעצאָלט פאַרמעליקטע רובלס און יעדער איז אריינגעגאַנגען הינטער אַן אַנדער שפּאַניש ווענטל, וואו פראַדל האָט אָנגעוויזן.

— נו, וואָס שטייסטו, וואָס? — האָט זי געשעפטסמעסיק געפרעגט נחמנען — גיי אריין.

נחמן איז אריין אין זיין ווינקל. אַ דיקע צעוואַקסענע מגושמדיקע מיטליעריקע נקבה, בלויז אין אַן אונטערקליידל, אַ צעשויבערטע און טעמפּע, איז געזעסן אויף אַן אייזערנעם בעטל און הויך געגעסן אַ שטיק ברויט מיט פּאָווידלע באַשמירט.

— זי האָבן באַצאָלט דער אַלטער? — האָט זי געפרעגט מיט אַ פול מויל עסן, באַלעקנדיק זיך פון דער פּאָווידלע.

— יאָ, — האָט נחמן געמורמלט, שעמענדיק זיך צו קוקן אויף דער האַלב־נאַקעטער פרוי.

די נקבה האָט אַוועקגעשאַרט די האָר, וואָס זיינען איר געפאַלן אין די אויגן, און קייענדיק ווייטער גענומען אָפּבינדן די בענדלעך פון דעם אונטערקליידל.

— גיבן זי מיר אויף צוקערלעך, קאַוואַליער, — האָט זי געזאָגט — וועל איך אינעך בעסער ליב האָבן.

נחמן האָט געקוקט מיט שטאַרע אויגן אויפן צעקנייטשטן בעטל, אויף אַ גרינער שמוציקער אַלעאָגראַפיע פון אַ נאַקעטער פרוי אויף דער וואַנט, אויף דער דיקער צעשויבערטער נקבה, וואָס האָט זיך פויל און אומפאַרשעמט אויסגעטאָן ביי דעם ליכט פון טאָג, און ער האָט דערפילט אַן איבלונג אַרום גריבל פון האַרץ.

— נו, וואָס גלאָצן זי אַזוי, קאַוואַליער שיינער? — האָט די פרוי פון אים געלאַכט און געריעדט מיאוסע רייד, עקלהאַפטע און עיפּושדיקע.

דורך די דינע ווענטלעך פון די אַנדערע ווינקלען האָבן מאַנסבילשע שטימען געהירזשעט, ווייבערשע געלעכטערן האָבן געהילכט. דער גאַנצער

סוד פון ליבע, פון יינגלערישן באַגער צום ווייבערישן מין, איז ביי נחמנען פאַרשוועכט געוואָרן אין דעם הייסן שטיקנדיקן שטיבל. ווי פון אַ בית־עולם איז ער אַראָפּ פון די קרומע טרעפּ. ער האָט זיך געמיאוסט פון זיך אַליין.

ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט פון דער בעקעריי מיט גרויס אייפער. ער האָט נישט נאָר געוואָלט וואָס גיכער אָפּצאָלן דעם באַ־לעבאָס פאַר דער הלואה, די געזעלן פאַר זייער הוליאַנקע, נאָר אויך אין זינען האָבן אַ תכלית, אויפטאָן עפּעס פאַר זיין ערשט־פאַרדינט געלט. דער געפיל, אַז ער איז שוין נישט מער קיין לער־יונג, נאָר אַ געזעלן, אַ מענטש מיט מענטשן גלייך, האָט אים אָנגעפילט מיט שטאָלץ און מיט פליכט. ער האָט געוואָלט אַרויסהעלפן דער שטוב זייערער, צושטייער געבן צום הויז, וואָס איז פאַרבליבן אַליין נאָכן פּאָטערס אַוועקגיין. גראָד צו שבת־נחמו, וואָס האָט זיך דערנענטערט, נאָך די דריי וואָכן, ווען מען מעג באַנייען, האָט ער געוואָלט אַ שיינע מתנה אַהיימברענגען די שוועסטער זיינע. אַ חוץ דער מתנה האָט ער געהאַט נאָך אַ פּלאַן — גאַנצע דריי רובל אַ וואָך אַראָפּצונעמען פון זיין וואָך־לוין און צושטייער געבן אין שטוב, אַ חוץ אַ ברויט יעדן טאָג און אַ חלה אויף שבת, וואָס ער קריגט.

אָבער גראָד דעמאָלסט, פאַר תשעה באָב, זיינען נחמנס פּלענער צע־שטערט געוואָרן.

אין איינער אַ נאַכט, אַ וואַרעמער און שפּעטער, ווען נחמן איז ביי זיין קאַסטן טייג געשטאַנען און פאַרקנאָטן אַ געבעק ברויט, האָט אַ הילך די נאַכטיקע שטאָט אויפגעריסן און דעם הימל אויף רויט אָנגעצונדן. דאָס איז דאָס רוסישע מיליטער אַריבער אויף דער צווייטער זייט ווייסל און אַלע פיר בריקן אויפגעריסן הינטער זיך. נחמן איז מיט פולע הענט טייג אַרויס פון קעלער אין הויף און די אויגן צום פלאַמענדיקן הימל פאַרריסן. באַלד אינדערפרי איז ער אויך נישט געגאַנגען לייגן זיך אויף די זעק מעל ווי יעדן טאָג נאָך אַ נאַכט אַרבעט, נאָר ער איז געשטאַנען פאַרן טויער און נייגעריק באַטראַכט די פרעמדע באַוואָפנטע לייט אין די פּיקל־הויבן, וואָס האָבן פון אַלע זייטן געצויגן צו דער פאַרלאָזענער שטאָט. אַ פאַרשטויבטער מאַן האָט מיט זיין שווערד אַראָפּגעריסן די רוסישע אויפרופן פון דער אָפּגעשיילטער וואַנט פון נחמנס בעקעריי און אויף זייער אָרט אַ דייטשן אויפרוף אויפגע־האַנגען. אָנשטאָט דעם אָדלער מיט צוויי קעפּ, וואָס האָט דעם פריערדיקן אויפרוף באַצירט, האָט איצט בלויז אַן אָדלער מיט איין קאָפּ אויסגעשפּרייט זיך איבער די פּעטע דייטשע ווערטער. אָנשטאָט רופן צו שלאָגן באַרבאַרן פון מערב, ווי דער פריערדיקער פּלאַקאַט האָט גערופן, האָט דער נייער פּלאַקאַט גערופן צו טרייבן די באַרבאַרן פון מזרח, אום איינצופירן אין לאַנד די מערב־אייראָפּעאישע קולטור און ציוויליזאַציע.

נחמן האָט זייער שווער, וואָרט ביי וואָרט, זילבע ביי זילבע, פּרובירט איבערלייענען די שווערע פרעמדע דייטשע ווערטער, ווי פריער די רוסישע, און הויך זיך אויסגעגעגעצט נאָך אַ גאַנצער נאַכט נישט שלאָפן. ער האָט

געוואָלט אויסרוען די מידעביינער אויף די ווייכע זעק מעל כדי ביינאַכט ווידער זיך נעמען קנעטן אין קאַסטן, באַקן ברויט און זעמל, ווי ער האָט עס שטענדיק געטאָן. אָבער די נייע באַוואָפנטע לייט, וואָס זיינען אַריינגעקומען איינפירן די מערב־איראָפּעאישע קולטור און ציוויליזאַציע אין לאַנד, האָבן נישט געלאָזט באַקן קיין ברויט און זעמל ווי אַלע מאָל, נישט געלאָזט נחמנען צושטייער געבן דער שטוב זיינער, ווי ער האָט עס ביי דער נאַכטיקער אַרבעט אויסגערעכנט.

אויפן ערשטן פייער, צושטייער דער מערב־איראָפּעאישער קולטור און ציוויליזאַציע, האָבן די זיגרייכע מענער אין די פּיקל־הויבן געגומען פון מאַטעסעס הויז די צוויי לייכטערלעך, די קליינע מעשענע לייכטערלעך, אין וועלכע עס האָט געבענטשט ליכט אויף שבת פריער מאַטעסעס ערשט ווייב, דערנאָך די אַנדערע, דערנאָך שיינדל זיין טאָכטער. זיי זיינען אַוועקגעשיקט געוואָרן קיין דייטשלאַנד איבערצוגיסן זיי אין מעש און צו מאַכן פון זיי קוילן קעגן שונא פון מזרח. שיינדל האָט פריטיק גענומען צוויי רויע קאַרטאָפל, אויסגעשניטן לעכלעך אין זיי, צוויי ליכטלעך אַריינגעזעצט און געמאַכט אַ ברכה.

באַלד דערנאָך האָט די דייטשע זיגרייכע אַרמיי איבערגענומען אַלע בעקערייען אין שטאָט און אויסגעבאַקן בלויז אַ האַלב פונט ברויט פּאַר יעדן מענטשן, לויט מלחמה־קאַרטן. שיינדל איז מער נישט געשטאַנען מיט איר קויש געבעקס אויף די גאַסן. קיין וויס געבעקס האָט מען אינגאַנצן נישט געטאָרט באַקן. צום שוואַרצן האָט מען געדאַרפט צושיטן אַ סך קלייען, קאַרטאָפל־מעל און פאַרקויפן בלויז לויט אַ קופּאָן. דאָס מעל איז אַוועקגע־גאַנגען אין וואַגאַנען צום זיגרייכן און ברויטלאָזן דייטשלאַנד. אין איינעם אַ פרייטיק, האָט דער באַלעבאָס אויסגעצאָלט נחמנען די פינף רובל לוין אין צעקנייטשטע רוסישע רובלס, וואָס זיינען נאָך געגאַנגען אין שטאָט, אים געהייסן אויסטאָן דאָס פאַרטעך און אָנגעזאָגט מער נישט קומען צו דער אַרבעט.

— ס'קומט מיר אַפילו ביי דיר עטלעכע רובל אַ חוב — האָט דער בעקער געזאָגט, — אָבער איך וועל זיי דיר נישט אָראָפּרעכענען, זאָל מיינס איבערגיין.

נחמן איז געשטאַנען מיט די פאַרמעליקטע באַקנאָטן אין האַנט און געקוקט מיט צעעפנטע אויגן אויפן באַלעבאָס. דער בעקער האָט פאַנאַנדער־געשפּרייט די הענט.

— יעקע דייטש גיט קיין מעל נישט — האָט ער געזאָגט, — פון וואָס זאָל איך פאַרקנעטן אַ טייג, פון זאַמד?

די בעקערן, אַ יידענע מיט אַ פול פּנים וואַרצלען, באַוואַקסענע מיט בערדלעך, האָט געפלאַקעוועט אויפן הויכן קול:

— צ'האָט נישט געוואָלט פאָניען — האָט זי געשריען — איצט וועט עטך אויסציען די קאָפּיטעס ביי יעקע גנב.

כאָטש קיינער פון די געזעלן האָט קיינמאָל נישט גערעדט מיט איר

נישט וועגן פאַניען און נישט וועגן די דייטשן, האָט די יידענע נישט אויפ־געהערט שרייען און האָבן טענות אַלעמאַי מען האָט נישט געוואָלט די רוסן.

—די פיס האָט מען פאַניען געדאַרפט קושן — האָט זי געוואָלדעוועט — אַ בורא מיני בשמים איבער אַ קאָזאַק מאַכן... ס׳איז געוואָרן איבערן מויל, אַ שפע געווען.

נחמן איז דאָס ערשטע מאָל נאָך עטלעכע יאָר געשלאָפן שבת־צו־נאַכטס אין דער היים ביז שפּעט אין מאָרגן אַריין און אין מיטן דער וואָך אַרומגעגאַנגען אין שבתדיקן אָנצוג, וואָס ער האָט איינגעהאַנדלט אויף דער וואָלאָווע. ער האָט אַרומגעוואַנדערט איבער די וואָרשעווער גאַסן, וואָס זיינען פול געווען מיט דייטשע סאָלדאַטן, געקוקט אויף די מויערן, וואָס זיינען פאַרקלעפּט געווען מיט דייטשע באַפעלן, מיט אַן אַ שיעור באַפעלן וועגן דעם וואָס מען טאָר אַלץ נישט. כאָטש ער האָט קיין שום טעם נישט געפילט אין פּאַפּיראָסן, מיט וועלכע די גזעלן האָבן אים אָנגעהויבן מכבד זיין זינט ער איז אַריין אין חברה, כאָטש ער האָט בלויז ביטערניש געפילט אין טאַבאַק, האָט ער פונדעסטוועגן אַ פּעקל ביליקע פּאַפּיראָסן געקויפט און געשלונגען רויך. דאָס האָט אים פאַרנומען די ליידיקע צייט. ווען ער האָט דערפילט אַ טרוקנקייט אין האַלדז, איז ער אַריין אין סאָדע־וואַסער געוועלב־לעך, וואָס זיינען אויסגעוואַקסן מיט יעדן טאָג מער זינט די דייטשן זיינען אַריין, און אַריינגעגאָסן אין זיך דאָס זידיקע וואַסער. אומבאַקאַנטע יונגע־לייטלעך, שבתדיק אָנגעטוענע אין דער וואָכן ווי נחמן אַליין, האָבן ביי אים פּאַפּיראָסן פאַררויכערט און אַריינגעצויגן אים אין שמועסן, כאָטש זיי האָבן אים נישט געקענט.

— מ׳מעסט די גאַסן — האָבן זיי גערעדט מיט ביטערן חוזק — יום־טוב אין דער וואָכן.

אויף די טעלעגראַף־סלופּעס זיינען דייטשע סאָפערן אַרומגעקראָכן און געצויגן דראָטן. זיי האָבן געגווידערט ווי די גענדז. אויף די גאַסן, אָפּשטעלנ־דיק די באַוועגונג, האָבן לאַנד־שטורמער מאַרשירט, זיגרייכע מאַרשן געשפּילט:

> דויטשלאַנד, דויטשלאַנד איבער אַלעס,
> דויטשלאַנד איבער די גאַנצע וועלט!

האָבן זיי געריסן די העלדזער און געגאַנגען מיט זייער גענדזן־מאַרש, פאַר־רייסנדיק די באַנאַלטע שטיוול וואָס העכער.

קאַפּיטל צוואַנציק

מנשה דער בעקער האָט אַזוי לאַנג יעדן שבת בייטאָג אַריינגערעדט אין שיינדלען, ביז ער האָט זי איבערגערעדט.

כאָטש זי האָט געפילט אַן עקל צו זיינע קראַנקע רויטע אויגן און אַ ווידערווילן צו זיין גאַנצער געפּרוּווירענער אַלט־בחורישקייט, צו זיינע צוגע־ברווינטע ליפּן פון שטענדיקן רויכערן און צו דעם שלעכטן גערוך פון געמיינעם מלחמה־בראַנפן, וואָס האָט ווייט געזויערט פון זיינע געלע צוגע־פוילטע ציין, איז זי אין איינעם אַ שבת־צו־נאַכטס נאָך דער הבדלה אַוועק־געגאַנגען מיט אים צו אַ ווינקל־מורה־הוראה אויף אַ זייטיקער גאַס און געשטעלט מיט אים אַ חופּה. זי איז נישט געגאַנגען צו די שטאָטישע דיינים, וואָס פרעגן אויס, פאַדערן פּאַפּירן און אַלערליי אַנדערע זאַכן. נישט שיינדל, נישט מנשה האָבן געוואָלט מען זאָל זיי צופיל קשיות פרעגן. דער ווינקל־מורה־הוראה, אַ ייד אין אַן אויסגעפּעטסט רבניש קאַפּעליושל און אין אַ זשופּיצע מיט קעשענעס פון הינטן, האָט קיין גרויסע זאַכן נישט פאַרלאַנגט. ער האָט געשטעלט חופּה און געגעבן גט יעדן פּאָרל, וואָס האָט נאָר באַצאָלט דערפאַר.

— וואָס ווילט איר, חתונה האָבן, גטן זיך? — האָט די רביצן געפרעגט ביי שיינדלען.

— חתונה האָבן, רביצן — האָט שיינדל געזאָגט אַ פאַרשעמטע.

— ר׳ יודל, גייט ברענגט אַרויף אַ מנין יידן — האָט די רביצין־באַפוילן דעם שמש, אַ ייד מיט אַ ציגן־בערדל, וואָס איז געזעסן אין קיך און געטרונקען טיי מיט אַ פּיצעלע צוקער צווישן די פינגער.

דער שמש האָט גיך דערטרונקען די טיי פון גלאָז און אַרויפגעקומען באַלד מיט אַ מנין יידן פון הויף, אָרעמע און אָפּגעריסענע. ער האָט פון ווינקל שטוב גענומען די גרייטע חופּה און געפרעגט:

— חתן, לעקעך און בראַנפן האָסטו אייגענעם, צי דו ווילסט קויפן ביי מיר?

— כ׳האָב אייגענעם! — האָט מנשה געזאָגט.

דאָס רבל האָט גיך אויסגעפרעגט ביי חתן־כלה די נעמען, די עלטערנס נעמען און אַריינגעשריבן זיי אין דער גרייטער אָפּגעדרוקטער כתובה, וואָס ער האָט געהאַט תמיד ליגן אויפן טיש.

— אפשר ביסטו, חתן, אַ כהן, אַ גרוש אָדער אַן אלמן, אָדער אפשר האָסטו גאָר אַ ווייב ערגעץ? זאָג — האָט ער גיך געפרעגט.

מנשה האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף ניין. דער רב האָט געפרעגט זייטיק ביי דער כלה, נישט קוקנדיק צו איר זייט.

— אפשר ביסטו אַ גרושה, אַן אלמנה אַן עגונה? זאָג דעם אמת, כלה.

שיינדל האָט געשאָקלט מיט קאָפּ אויף ניין, ווי פריער מנשה. דער רב האָט מער נישט געפרעגט.

— אַ בתולה — האָט ער געזאָגט.

שיינדל איז רויט געוואָרן.

זייער גיך האָט דאָס רבל איבערגעלייענט די כתובה אין אַראַמיש, אַז מנשה דער זון פון יחזקאל פון דער קהלה וואַרשע נעמט פאַר אַ ווייב די בתולה שיינדל, די טאָכטער פון מתתיהו, און ער איז זיך מחייב צו שפּייזן זי, קליידן און זיין איר אַ מאַן. מנשה איז געשטאַנען, אין העלן שבתדיקן אָנצוג און אין די גומענע מאַנקעטן, אונטער דער צעקנייטשטער חופה, וואָס פיר אָרעמע יידן האָבן געהאַלטן איבער זיין קאָפּ, און נאָכגעזאָגט וואָס דער שמש האָט אים געהייסן. דערנאָך האָט ער צעבראָכן אַ גלאָז און ער האָט געטרונקען בראָנפן מיטן מנין יידן, וואָס האָבן אים געוואונטשן מזל־טוב. ער האָט געוואָלט אויך מכבד זיין דעם רב מיט אַ גלעזעלע, נאָר דער רב האָט נישט געוואָלט טרינקען.

— דריי רובל וויל איך — האָט ער זיך געדונגען. — קיין איין גראָשן נישט ווייניקער.

כדי אויסצומיידן מענטשנס רייד, איז מנשה נישט אַריבער צו שיינדלען אין קעלער, נאָר אַריבערגענומען זי צו זיך אין אַ בוידעם־שטיבל נישט ווייט פון דער בעקעריי זיינער, וואו ער אַרבעט. צוזאַמען מיט שיינדלען האָט ער מיטגענומען די גאַנצע שטוב, די שוועסטערלעך, איר קינד, און אַפילו נחמנען, וואָס איז געקומען אַהיים אָפּשלאָפן די נאַכט.

זי האָט נישט געוואָלט אַליין גיין צו מנשהן, שיינדל. אויף אַליין צו גיין האָט זי געקענט געפינען בעסערע ערטער, אַ באַלעבאַטישע שטוב, וואו צו דינען, נישט צו זיין מיט דעם רויט־אויגיקן מנשה. זי האָט עס געטאָן פאַר דער שטוב. פון פאָטער האָט מען נישט געהערט. נישט מען האָט געוואוסט, אַז ער איז געהרגעט געוואָרן, נישט אַז ער געפינט זיך ערגעץ. די גאַנצע שטוב איז געלעגן אויף שיינדלען, און זי האָט זיך אויסגענומען מיט מנשהן פריערדיק, אַז אָדער ער וועט זי נעמען מיט אַלעמען, אָדער גאָרנישט. מנשה האָט צוגעשאָקלט.

— ווי לאַנג כ׳על באַקן, וועלן אַלע עסן — האָט ער געזאָגט. — אַז כ׳על אויפהערן באַקן, וועלן אַלע אויסציִען די פיס.

ער איז געבליבן דער איינציקער אין דער בעקעריי פון אַלע געזעלן, וואָס מען האָט אָפּגעזאָגט. צוזאַמען מיטן באַלעבאָס אַליין, וואָס האָט יאָרן לאַנג צו קיין טייג זיך נישט צוגערירט, האָט ער געבאַקן קאַרטן־ברויט, וואָס די דייטשן האָבן אַרויסגעגעבן, און צוזאַמען מיטן באַלעבאָס האָט ער בגנבה צוגעבאַקן אַביסל ברויט אָן די דייטשנס וויסן און פאַרקויפט עס שטילערהייט פאַר גוט געלט צו באַלעבאַטישע קונהטעס. יעדן פאַרטאָג, אַהיימגייענדיק צו זיך אין שטוב, האָט ער אַהיימגעטראָגן בגנבה אַ ברויט אונטער דער פאָלע און עס איבערגעגעבן שיינדלען.

שיינדל האָט איינגעטיילט מוציאס ברויט צו אַלע שוועסטער און צו איר אַברהמעלען, און געטריבן דעם עולם פון שטוב.

— אַראָפּ אין הויף, קינדער, — האָט זי געזאָגט — נישט זיצן אין שטוב.

כאָטש זי האָט נישט קיין גרויס הנאה געהאַט פון מנשהס צערטלעכקייטן, האָט זי געזען אָפּצורייניקן די שטוב אין דער פרי, ווען ער קומט אַהיים אַ מידער נאָך אַ נאַכט אַרבעט. פאַרמאַכנדיק די אויגן, אַבי נישט צו זען די קראַנקע רויטע אויגן זיינע, וואָס קוקן אויף איר מיט טריבער לוסט, האָט זי געלאָזט טאָן מיט זיך אַלץ, וואָס עס האָט געוואָלט דער מאַן, וואָס שפּייזט זי און די שטוב אין די הונגעריקע מלחמה־טעג. אָבער מנשה איז נישט צופרידן. זיינע טריבע אויגן האָבן געקוקט מיט בלוטיקע ווייסלעך אויף זיין ווייב.

— מיט דיין זעלנער ביסטו אויך געווען אַזאַ צדיקת? — האָט ער גערעדט מיט צאָרן, וואָס שיינדל האָט אים ניט געגעבן ליבע אַרויסגעוויזן, ווי ער האָט עס געוואָלט.

שיינדלען האָט זיך דאָס האַרץ אָפּגעשטעלט. זי האָט גלייך געזען, אַז זי איז אַריינגעפאַלן, ביטער אַריינגעפאַלן צו דעם פאַרעלטערטן בחור.

— איך האָב דיך נישט פאַרפירט, — האָט זי געזאָגט אַ טרויעריקע. — האָסט אַלץ געוואוסט.

— גוט, גוט, כ׳וויס שוין — האָט ער געברומט און אַוועקגעלייגט זיך שנאָרכען נאָך דער נאַכט אַרבעט, שנאָרכען אַזוי שווער און ראַשיק, אַז ס׳האָט פון שטוב געטריבן.

די ערשטע עטלעכע וואָכן האָט ער פּינקטלעך געבראַכט יעדן פרייטיק זיין לוין און אַוועקגעגעבן אים שיינדלען אויף צו פירן די שטוב. אין איינעם אַ פרייטיק איז ער אַהיימגעקומען שפּעט, ווען די שבת־ליכט אין די קאַרטאָפל האָבן שוין געברענט אויפן טיש.

— וואו איז דאָס וואָכן־געהאַלט? — האָט שיינדל געפרעגט אַן אומרואיקע.

צום ערשט האָט מנשה גערדריית מיט דער צונג. דער באַלעבאָס האָט אים נישט אויסגעצאָלט; ער האָט עס אַוועקגעליען. אַז שיינדל האָט אים טיף אין די רויטע אויגן אַריינגעקוקט, האָט ער אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און זיך מודה געווען.

— איך האָב פאַרשפּילט, — האָט ער געברומט — גוטע קאָרטן געהאַט, ווען איין טויז מער איך פּאַק, וואָלט איך געוואונען.

שיינדל איז געבליבן שטיין מיט אַ פּאָר איבעריק אַראָפּהענגענדיקע הענט.

— ווי אַזוי וועט מען דורכלעבן די וואָך? — האָט זי געפרעגט.

מנשה האָט אויסגעקראַצט מיט אַ מעסער דאָס איינגעגעסענע טייג פון די בערדיקע הענט און גאָרנישט געענטפערט. דאָס איינציקע, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דער וואָך אַרבעט, איז געווען אַ גרויס ברויט און אַ פלעשל שנאַפּס.

שיינדל האָט געגרייט צום טיש דאָס שבתדיקע עסן, געגרייט בריהש,

ווי זי האָט זיך אויסגעלערנט אין די באַלעבאַטישע שטובן, וואו זי האָט געדינט, אָבער מנשה האָט ווייניק געגעסן. ער האָט געזופט דעם בראָנפן פון פלעשל. נאָך יעדער גלעזל זיינען די אויגן זיינע געוואָרן רויטער און טריבער. אַז דאָס פלעשל איז געוואָרן ליידיק, האָט ער, ווי תמיד, גענומען וויינען אויף זיין ביטער מזל, אויסרעכענען אַלע עוולות אין לעבן, וואָס ער האָט געהאַט פון קינדווייז ביז איצט. שיינדל האָט אים געטריבן אין בעט, וואָס זי האָט פאַר אים אויסגעבעט.

— נו, שוין, גענוג געקלאָגט — האָט זי אים געזאָגט, — גיי בעסער שלאָפן, האָסט אַ גאַנצע נאַכט געאַרבעט.

מנשה האָט נישט געוואָלט גיין שלאָפן. אין שיינדלס אויסבעטן אים דאָס בעט, אין הייסן גיין אים שלאָפן, האָט ער אַרויסגעפילט דעם גאַנצן ווידערווילן, וואָס ניכטערע האָבן צו שיכורע, די פאַראַכטונג, און ער האָט זיך דערפילט קליין, נידעריק, אַ וואָרעם אַ צעקוועטשטער. כדי אויפצוהייבן זיין געפאַלנקייט, האָט ער גענומען שרייען, האָבן טענות, ווילנדיק גאַנץ גוט, אַז ער איז אומגערעכט.

— כ'וויל נישט גיין שלאָפן, — האָט ער געשריגן — א י ך בין באַלעבאָס אין שטוב און איך קען טאָן וואָס איך וויל.

שיינדל האָט צוגעשפּאַרט די טיר.

— מנשה, — האָט זי געמורמלט — שכנים וועלן הערן, איך שעם מיך.

— אַז איך שעם מיך נישט מיט דיר, האָסטו מיט מיר אַודאי זיך נישט צו שעמען — האָט מנשה געענטפערט מיט כעס.

שיינדל האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט.

— גוט, — האָט זי געמורמלט — איך קען אַוועקגיין, וועסטו זיך פאַרשפּאָרן שעמען.

מנשה איז גוט געוואָרן, איבערגעבעטן זי. אין קעגנוואָרט פון אַלעמען אין שטוב האָט ער זי גענומען אויף דער שויס, דעם קאָפּ איר געגלעט, די הענט געקושט, זידלענדיק זיך אַליין מיט די גרעסטע בזיונות. אַ הונט איז ער, אַ שיכור, אַ קאַרטאָזשניק. ער איז נישט ווערט שיינדלס מינדסט נעגעלע. שיינדל האָט אים אויסגערעדט, נישט געלאָזט אים זידלען זיך אַליין, אָבער מנשה האָט זיך נישט געלאָזט אָפּשטעלן. וואו נאָר אַ מיאוסקייט, אַ שלעכט וואָרט, האָט ער געוואָרפן אויף זיך.

אין אַ מבול פון אייגענע איבערגעטריבענע זלזולים אויף זיך און לויבווערטער פאַר שיינדלען, איז ער געגאַנגען שלאָפן מיט זיין יונג שיין ווייבל. שיינדל האָט אים געבעטן:

— מנשה, די קינדער זיינען נאָך אויף. גאָט איז מיט דיר.

מנשה האָט נישט געהערט, נישט גערעכנט זיך מיט קיין זאַך. שיינדל האָט געדולדיק איבערגעטראָגן אַלע זיינע אויסברוכן און געוואָרט ער זאָל שוין אַנטשלאָפן ווערן און לאָזן זי צורו. אָבער מנשה האָט נישט געוואָלט שלאָפן. אַ קוואַל פון רייד האָט זיך אים געעפנט. צום ווייפילטן מאָל האָט

ער געוואָלט וויסן זיין ווייבס פאַרגאַנגענהייט, איר ערשטע ליבע מיטן זעלנער. שיינדל האָט נישט געוואָלט ריידן דערפון.

— נו, פאַרגעס אין דעם — האָט זי געמורמלט — טו מיר צוליב, רעד נישט דערפון.

מנשה האָט יאָ געוואָלט רעדן דערפון. כאָטש שיינדל האָט אים נישט גענאַרט, אַלץ אים פאַר דער חתונה דערציילט, האָט ער נישט אויפגעהערט טראַכטן וועגן דעם פרעמדן זעלנער, וואָס האָט זיין ווייבס ערשטע ליבע גענומען. ער האָט אים געזען, דעם זעלנער, כאָטש ער האָט אים נישט געקענט, אין אַלערליי געשטאַלטן אים געזען, און געהאַסט אים, אַ דם־שונא אים געווען. ער האָט געטראַכט וועגן זייער ליבע, פאַרגעשטעלט זיך יעדע צערטלעכקייט זייערע, יעדע זינד, און ער האָט געברענט פון אייפערזוכט צו דעם פרעמדן מאַן, מקנא אים געווען און געהאַסט.

— האָסט אים שטאַרק ליב געהאַט, שיינדל? — האָט ער געפרעגט ביי זיין ווייב, פילנדיק איר וואַרעם יונג לייב אַרום זיך.

שיינדל האָט אים געגלעט דעם קאָפּ.

— נו, דאָס איז דאָך געווען איידער מיר האָבן זיך געקענט, מנשה. וואָס איז דאָ צו רעדן דערפון?

מנשה האָט אַראָפּגענומען איר האַנט פון זיין קאָפּ און נישט אויפגעהערט פרעגן ווייטער. ער האָט הנאה געהאַט פון פייניקן זי מיט רייד, באַגערט צו הערן פון איר אייגן מויל איר שאַנד. ווידער אַמאָל און אָבער אַמאָל האָט ער געוואָלט הערן פון איר ווי אַזוי זי האָט זיך מיט יענעם באַגעגנט, נאָענט געוואָרן, איבערגעגעבן זיך אים. וואָס מער די רייד אירע האָבן אים געשטאָכן, ווי מיט הייסע נאָדלען געבריט, אַלץ מער האָט ער זיי געוואָלט הערן. פונקט אַזוי איז אים נישט מיאוס געוואָרן זי כסדר צו פרעגן, צי זי האָט אים נאָך ליב, דעם זעלנער אירן. שיינדל האָט זיך געשוואָרן מיט אַלע שבועות, אַז ניין. זי האָט שוין לאַנג פאַרגעסן אָן אים, זי וויל זיין נאָמען נישט הערן. מנשה האָט איר אַ ווייניק געגלויבט. מיט כעס האָט ער גערעדט וועגן דעם זעלנער, געשאָלטן אים, געפּלוכט. זאָל ער דאָרט די פיס צעברעכן וואו ער איז, זאָל ער בלינד ווערן, זאָל אים דאָס מויל אויסגעקרימט ווערן פאַר די זיסע ריידעלעך זיינע, מיט וועלכע ער האָט זי אָפּגענאַרט. שיינדל האָט די קללות נישט געקענט הערן.

— נו, גענוג, מנשה, נו שלאָף. — האָט זי אים געבעטן.

מנשה איז געוואָרן אָן אויפגעקאָכטער.

— אַהאַ, קענסט נישט הערן קיין שלעכט וואָרט אויף אים — האָט ער געשיפּעט — נעמסט זיך פאַר אים אָן.

שיינדל האָט גענומען וויינען אין דער נאַכט. מנשה האָט נישט אויפ־געהערט ריידן.

— איך קען אייך, ווייבער — האָט ער גערעדט — איר וועט שטענדיק

ליבער האָבן אַ שאַרלאַטאַן ווי אַן אָרענטלעכן מענטש. כ׳ווייס, אַז דו האָסט אים נאָך אַלץ ליב. מיאוסט זיך פון מיר.

שיינדל האָט נישט געענטפערט. זי האָט געפילט, אַז אַזוי איז עס טאַקע, און זי האָט בלויז געוויינט אין איר צער. מנשה האָט גענומען פלוצלונג לויבן דעם זעלנער אירן.

— אַ חכם אַ יונג — האָט ער געמורמלט — פאַר זיך האָט ער אַראָפּ־גענומען די סמעטענע און פאַר מנשהן איבערגעלאָזן די זויערמילך...

אַנטשלאָפן איז ער געוואָרן מיטן טאָג צוגלייך. יעדער שנאָרך זיינער האָט געבלאָזן מיט טענות, מיט ביטערניש. שפּעט אין מאָרגן, אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז די שטוב שוין געווען שבתדיק צוגערוימט. שיינדל האָט אים קלאָרע וועש דערלאַנגט אין בעט אַריין. מנשה האָט געוואַשן די רויטע אויגן ביים קראַן און צוריק געווען גוט און געמיטלעך. ער האָט זיך געוואָלגערט אויף דער ערד און געשטיפּט מיט דעם קליינעם אַברהמעלע. דאָס קינד האָט געקוואָלן מיט אַלע זומער־שפּרענקעלעך פון זיין פריילעך פנימל. מנשה האָט אים געהויבן ביז דעם באַלקן און אים געוואָרפן אין דער לופטן. שיינדל האָט געציטערט.

— מנשה, וועסט אים נאָך אַראָפּלאָזן — האָט זי געוואָרנט.

מנשה האָט אים נאָך האָסטיקער געוואָרפן.

— זאָרג זיך נישט, ער איז אייזן שטאַרק, דער ממזר — האָט ער געזאָגט אַזוי, אַז מען האָט נישט געקענט וויסן צי מיינט ער דערמיט אַ זידלוואָרט פאַרן קינד צי אַ צערטלעכקייט.

שיינדל האָט געקוקט מיט אומרואיקע בליקן אויף דעם לאַכנדיקן אַברהמל, וואָס מנשה וואַרפט אים אין דער לופטן. זי האָט ניט געטרויט מנשהן דאָס קינד אירס.

קאַפּיטל איין־און־צוואַנציק

מאַטעסעס שטוב איז זיך צעקראָכן.

וויפיל שיינדל האָט זיך נישט אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות צו דערהאַלטן זי, די שטוב, אַזוי ווי בעת דער פאָטער האָט זי איבערגעלאָזט, איז זי פאַנאַנדערגעפאַלן. די דייטשע קאָמיסיעס, וואָס זיינען אַרומגעקראָכן איבער די בעקערייען זוכן, צי מען באַקט נישט בגנבה קיין געבעקס אויסער דעם קאַרטן־ברויט, זיינען אויך צו מנשהן אין דער בעקעריי אין קעלער פאַר־קראָכן. מנשה האָט גיך אויפגערוימט יעדן חמץ צו דער מינוט איידער די „יעקעס” זיינען אַריינגעקומען, אָבער די דייטשן האָבן פאַרשטאַנען, אַז אינגאַנצן גלאַטיק איז דאָרט נישט מיט דעם ברויט. זיי האָבן געזוכט אין

אַלע ווינקעלעך. קיין ברויט האָבן זיי טאַקע נישט געפונען, אָבער דערפאַר האָבן זיי אויסגעפונען, אַז מנשהס אויגן, די רויטע און טרערנדיקע, זיינען נישט געזונט געווען פאַר אַ בעקער. באַלד אין דער פרי האָבן זיי אים צו אַ מיליטערישן דאָקטאָר אַרויסגערופן. מנשה האָט פריער אַ גאַנצע נאַכט געווייקט די אויגן זיינע מיט שמאַטקעס גענעצט אין טיי, וואָס ווייבער האָבן אים געזאָגט, אַז עס איז אַ גרויסע סגולה צו שלעכטע אויגן. אָבער זיי זיינען געווען אַזוי רויט ווי תמיד, נאָך רויטער אַפּילו, פון שרעק און אויפרעגונג. דער דאָקטאָר האָט אויף אים איין בליק געטאָן און געהייסן זיך אָפּרוקן.

— זי, באַצילן־טרעגער! — האָט ער אים גערופן. — מיט אַזעלכע אויגן טאָר מען צו קיין שפּייז נישט צוגיין.

מנשה האָט דאָס דאָקטאָרישע זידל־וואָרט נישט פאַרשטאַנען, אָבער פאַרשטאַנען האָט ער, אַז מען הייסט אים מער קיין בעקער נישט זיין. ער האָט געעפנט אין דער גאַנצער ברייט די אויגן זיינע.

— שוין דרייסיק יאָר ווי איך בין אַ בעקער — האָט ער גערעדט — פון קינדוויַיז אָן.

— ביי די שוויינישע רוסן איז דאָס געגאַנגען — האָט דער דאָקטאָר געזאָגט — מיר היטן דאָס געזונט פון דער באַפעלקערונג.

מנשה האָט פאַרגעסן וואו ער איז, אַזוי האָט דאָס בלוט אין אים אויפגעקאָכט.

— מען וואָלט ליבערשט נישט געשאָטן אַזויפיל מיסט אין מעל אַריין — האָט ער גערעדט — איידער צו קוקן מיר אין די אויגן אַריין.

כאָטש עס איז געזאָגט געוואָרן אין ריינסטן וואַרשעווער יידיש, האָט עס דער דייטשער דאָקטאָר אויפגעכאַפּט, און ער איז רויט געוואָרן פאַר צאָרן.

— דען שנאָוץ האַלטן, זי שמוציקער קערל! — האָט ער געשריען און געקנאַקט מיט דער פויסט אין טיש — איך פערהאַפטע זי זאָפאָרט.

אַרעסטירט האָט מען אים נישט, מנשהן, מען האָט אים בלויז אַרויסגע־וואָרפן פון אַמט, אָנזאָגנדיק אים, אַז אויב מען וועט אים כאַפּן ווייטער באַקן, וועט מען אים' דעמאָלט איינזעצן. מנשה איז אַוועק אין דעם ערשטן רעס־טאָראַנדל און זיך אַזוי אָנגעשיכורט, אַז ער האָט קוים זיך דערשלעפּט צו זיין בוידעם־שטיבל. שיינדל האָט אים געגומען מוסרן. מנשה איז געוואָרן ווילד. וויפיל טעלערס עס זיינען געווען אין שטוב, שיינדלס טעלערס, וואָס זי האָט זיי געפּוצט און גערייניקט און אויסגעשטעלט זיי אויף די פּאָליצעס פון פּראָנט פאַר אַ צירונג, האָט ער געוואָרפן אין דער ערד. שיינדל האָט אויפגעהויבן די שאַרבנס.

— גזלן, וואָס האָסטו צו די טעלערס? — האָט זי געשריען.

מנשה האָט געטראָטן די שאַרבנס מיט די פיס.

— איך דאַרף נישט קיין טעלערס! — האָט ער געברומט — אָן עסן דאַרף מען נישט קיין כלים.

נאָך די כלים האָט ער גענומען זיך צו די פאָטאָגראַפיעס אויף די ווענט,

צו שיינדלס פּאָטאָגראַפיעס אין די שיינע קליידער און אויך צו מאַטעסעס פּאָטאָגראַפיע אין זעלנערישן ראָק, ווען ער איז געגאַנגען אין דער מלחמה. שיינדל האָט פאַר די פּאָטאָגראַפיעס מער זיך איינגעשטעלט ווי פאַר די טעלערס. מיט זיך אַליין האָט זי די פאַרגעלטע בילדלעך אויף דער וואַנט פאַרשטעלט. מנשה איז געוואָרן ווילד און אויפגעהויבן פויסטן.

— לאָז מיך, זעלנערישע הור! — האָט ער געשריען.

נחמן, אַ בלאַסער, מיט אויגן שוואַרצע און וואַנזיניקע, האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט, מיט פעסטע טריט געגאַנגען אויף מנשהן און אים אין פּנים דערלאַנגט מיט אַזאַ קראַפט, אַז מנשה האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד ווי אַן אונטערגעזעגטער בוים. ער האָט אַליין געשטוינט איבער זיין כּוח, נחמן, אויף דעם אומגעריכטן קלאַפּ, וואָס ער האָט געטאָן, ס׳ערשטע מאָל אין זיין לעבן. מנשה האָט געוויינט ווי תמיד, ווען ער שיכורט זיך אָן, רחמנות אויף זיך געקראָגן. נחמן האָט גענומען אויף זיך דאָס רעקל, דאָס אויסגעריבענע און אָפּגעשאָסענע, און אַרויס אין גאַס. שיינדל האָט אים פאַרהאַלטן. נחמן האָט זיך אַרויסגעריסן און גיך אַראָפּ איבער די שטיגן, שפּרינגענדיק צו עטלעכע טרעפּ מיט אַמאָל.

נאָך אים צומאַרגנס גלייך, איז רייזל אַוועק פון שטוב. מער ווי דעם ברודער האָט שיינדל איר יינגערע שוועסטער פאַרהאַלטן. זי האָט געקענט די שטאָט און געוואוסט די סכּנה פאַר אַ מיידל אויסער דער שטוב. רייזל האָט זיך נישט געלאָזט אָפּהאַלטן.

— האַלט מיך נישט צו! — האָט זי געריסן זיך מיט דער שוועסטער — כ׳וויל נישט דאָ זיין מער, כ׳וויל נישט!

איר פּלוצלונגדיקע עקשנות, איר פאַרביסנקייט, איז שיינדלען געווען פרעמד. קיינמאָל האָט זי נישט געזען די שוועסטער אַזאַ איינגעשפּאַרטע און פעסטע. רייזל האָט אַרויפגעשאַרט דעם אַראָפּגעפאַלענעם לאָק פון די שוואַרצע הייסע אויגן און געקוקט אויף דער שוועסטער מיט האַס פון אַן יינגערן, וואָס גלויבט, אַז אַן עלטערער וויל הערשן איבער אים.

— כ׳בין נישט קיין מיידעלע מער, — האָט זי גערעדט מיט צאָרן — כ׳קען טאָן וואָס איך וויל!

שיינדל האָט זי פאַר דער האַנט אָנגענומען.

— רייזל, איך הייס דיך בלייבן! — האָט זי געזאָגט באַפעלעריש, ווי דער קאָפּ פון שטוב — זאָל מיר אָסור זיין אויב דו וועסט גיין, רייזל, זאָל איך נאָך אַזוי דערלעבן צו זען דעם טאַטן צוריק!

רייזל האָט מיט כּוח אַרויסגעריסן איר האַנט פון שיינדלס.

— רייזל, רייזל, — האָט זי נאָכגעשפּעט — האָסט נישט קיין דעה איבער מיר. איך בין שוין גענוג גרויס, און כ׳ווייס אַליין, וואָס איך האָב צו טאָן. כ׳גיי מיר זוכן אַ שטעלע.

מיט אַ גרין זשאַקעטל, אַן איינגעפּאַסטס אין דער טאַליע, מיט אַ קליידל אין קראַטן, וואָס שיינדל האָט איר אַוועקגעגעבן פון אירע פאַר־מלחמהדיקע

מלבושים, מיט אַ פּאָר אויסגעדרייטע לאַקירענע שיכלעך אויף זייער הויכע קנאַפּלס און מיט אַ צעקנייטשט שטרויען היטעלע, מיט עטלעכע אָפּגעבליאַ־קעוועטע קאַרשן פאַרפּוצט, האָט רייזל זיך אַרויסגעלאָזט פון שטוב, אָן איין גראָשן אין איר צעריסן בייטעלע. זי האָט אַפילו דער שוועסטער קיין גוטן טאָג נישט געזאָגט. בלויז צו אַברהמעלען איז זי צוגעפאַלן, מיט ברען אים אויסגעקושטביידע בעקלעך, און האַסטיק די טיר פאַרהאַקט.

אָנשפּיגלענדיק זיך אין דער שפּיגל־שויב פון דער ערשטער אַפּטייק אין עק גאַס, ווייבעריש פאַרריכטנדיק מיט די פינגער די אַראָפּפאַלנדיקע קויל־שוואַרצע לעקלעך פון די אויגן, איז זי זיך אַליין געפעלן געוואָרן מיט איר וואוקס און אויסזען. העכער און דערוואַקסענער האָט זי אויסגעזען אין דער שוועסטערס עלטערע קליידער. מיט גלויבן אין איר האַרץ, מיט באַפרייטן עול פון הויז און פון דער שוועסטערס השגחה, איז זי לייכט געגאַנגען אויף די אויסגעדרייטע הויכע קנאַפּלס פון די לאַקירטע אַלטע שיכלעך, מיט צופרידנקייט געזען, ווי יונגען אין גאַס קוקן איר נאָך, דאָס ערשטע מאָל אין איר לעבן.

— פריילין, לויפן זיי נישט אַזוי, — האָבן לײדיק־גייערישע יונגען אין גאַס זי פאַרהאַלטן — וואַרטן זי צו, וועלן מיר גיין צוזאַמען.

רייזל האָט מיט ווייבערישער הנאה פון אַנטלויפן פון נאָכיאָגער צוגע־איילט די טריט און אַוועק ווייטער, געאיילט צו דבורה דער רייפערקע, וואָס וואוינט פאַרן אייזערנעם טויער, אין שכנות פון קעלער, וואו זיי האָבן געוואוינט, כדי צו בעטן זי קריגן פאַר איר אַ שטעלע אין אַ הויז. דבורה די רייפערקע האָט רייזלען נישט דערקענט.

— צו מיינע שונאימס קעפּ! — האָט זי אויסגעבאַטלט וויסטע חלומות, ווען רייזל האָט זיך געלאָזט דערקענען צו איר. אַז זי איז דאָס די אייגענע רייזל פון מאַטעסעס קעלער־שטוב ביים מיסטקאַסטן — עפּעס טאָפּלט גרויס ביסטו דאָך געוואָרן. און ווער האָט דיך אַזוי אויסגעפּיאַקעוועט?

רייזל האָט זיך געררויטלט פון דער יידענעס רייד און געשטאַנען מיט לאַנגע אַראָפּגעהאַנגענע איבעריקע הענט פאַר איר.

— דבורה לעבן, קרוין, — האָט זי געבעטען — שאַפט מיר אַ שטעלע, וואָסערע נישט איז. איך קען מער נישט זיין אין דערהיים.

דבורה האָט זי באַטראַכט, פון די קאַרשן אין צעקנייטשטן היטעלע ביז די אויסגעדרייטע הויכע קנאַפּל, און געשאָקלט אויף איר מיט אַלע דריי גוידערס פון איר פעטן קין.

— גרעסערע בריהס פון דיר גייען אַרום אָן אַרבעט איצט, — האָט זי געשפּאָט — מ׳קוקט דיך טאַקע נאָר אויס.

רייזל האָט פאַרלאָרן די גאַנצע פריערדיקע האָפערדיקייט מיט אַמאָל.

— פאַרן עסן און שלאָפן בלויז וועל איך גיין, — האָט זי געזאָגט.

דבורה די רייפערקע האָט געשאָקלט מיט די דריי גוידערס.

— די מאַדאַמען דאַנקען, אַז זיי האָבן אַליין צו קאָכן. ווער דאַרף אַ דינסט ביי די דייטשן? נאַ, זע, וויפיל זיי וואַרטן דאָ אויף שטעלעס.

רייזל האָט זיך אַרומגעקוקט אויף אַ צענדליק מוידן, וואָס זיינען געזעסן אויסגעזעצט ביי דבורהן אין קיך אויף אַ באַנק, וואַרטנדיק אויף שטעלעס, און זיך אומדרייסט צוגעזעצט אויף אַן עק באַנק צו זיי. אַ נייע, אַן אומדער־פאַרענע, האָט זי געשוויגן, בלויז געהערט וואָס עלטערע פון איר רעדן. די מוידן האָבן גאָרנישט קיין פריילעכע זאַכן דערציילט וועגן די שטעלעס, וואָס זיי זוכן.

— נישט זיי ווילן צאָלן, נישט זיי ווילן געבן עסן — האָט אַ פעטע יידישע מויד דערציילט, — כאָטש אַרבעט פאַר זיי אומזיסט, די כאַלעריעס!

— און וועש זאָל מען זיי וואַשן אַן זייף און די העמדער זאָלן זיין קלאָר, — האָט אַ הויכע איבערגעבויגענע שיקסע מיט בלויע אָדערן אין די בלאַסע הענט געקלאָגט זיך.

אַ קליין געוויקסיק מיידל, אַ שוואַרצס, אַ ברענענדיקס, אַ שטיק קוועק־זילבער, האָט דערציילט גיך, דריבנע, פון אירע דערפאַרונגען מיט זוכן שטעלעס און זי האָט נישט אויפגעהערט לאַכן דערביי.

— אוי, ווען איר ווייסט, מיידלעך, ווי קאָמיש עס איז! — איז זי זיך פאַרגאַנגען אין לאַכן.

די מוידן האָבן נישט פאַרשטאַנען איר שמחה.

— וואָס איז די גדולה אויף דיר, רוזשקע? — האָבן זיי איר געפרעגט.

רוזשקע איז זיך נאָך שטאַרקער פאַרגאַנגען אין לאַכן. זי האָט איר קליין קוועקזילבערדיק גופל געבויגן אין דרייען פאַר געלעכטער. אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס, האָבן אַלע איבעריקע מיידן אויך גענומען לאַכן. דבורה די רייפערקע איז אַריינגעקומען פון שטוב אַ בייזע.

— שטילער, מיידלעך! — האָט זי זיך געבייזערט — דער הער זיצט ביי די ביכער.

די מיידלעך זיינען גלייך שטיל געוואָרן. זיי האָבן געוואוסט, אַז דבורהס מאַן איז אַ געלערנטער מענטש, ער פירט די מעלדונגס־ביכער פון הויז וואו ער וואוינט, און אַז דבורה גייט אויף די שפּיץ פינגער ווען דער מאַן אירער זיצט ביי די גרויסע ביכער און שרייבט אַריין די שכנים פון הויף, יעדן לויט זיין פּאַס. דבורה אַליין איז צוגעגאַנגען צו דער נייער, צו רייזלען, און איר געהייסן אָפּוואַשן די פּאַדלאָגע.

— ביז דו וועסט געפינען עפּעס אַן אַרבעט, וועסטו דערווייל טאָן עפּעס אין שטוב! — האָט זי באַפוילן.

נאָך אַ גאַנצן טאָג זיצן, איז רייזל אַהיימגעגאַנגען מיט דעם וואָס זי איז געקומען.

— קומט מאָרגן, אפשר וועט זיך עפּעס מאַכן, — האָט דבורה געזאָגט צו די מיידלעך — איך האָב עפּעס אין געדאַנק.

רוזשקע האָט אַ כאַפּ געטאָן רייזלען ביי דעם קלייד, ווי נאָר זי איז

אַרויס פון שטוב, און זיך אויסגעלאַכט פאַר איר פאַר דער גאַנצער צייט וואָס זי האָט זיך איינגעהאַלטן פון לאַכן אין דבורהס קיך.

— שטילער, מיידלעך, דער הער זיצט ביי די ביכער! — האָט זי נאָכגעשפּעט דבורהס קול מיט אַזאַ פּינקטלעכקייט ווי אַ ווידער־קול.

זי האָט זיך גאַרנישט געקענט אויסלאַכן דערפון. רייזל איז געוואָרן אָנגעשטעקט פון געלעכטער און מיטגעהאָלפן דעם פרעמדן מיידל, וואָס זי האָט זי גלייך ליב געקראָגן. רוזשקע האָט געאַרבעט מעשים אויף די גאַסן. אַ פלינקע, אַ לויפנדיקע, יאָגנדיק מיט קליינע גיכע דריבנע טריטעלעך, האָט זי געוואָרפן שקאַצישע בליקן פון אַלע זייטן, געוואונקען מיט די אויגן, געמאַכט גרימאַסן. זי האָט נאָכגעמאַכט אַלטע גראָבע ווייבער, ווי זיי שאָקלען זיך אין גאַנג, אַרויסגעשטעקט דעם בויך ווי אַ בכבודער פאַרבייגייער האָט עס געטאָן, און אויסגעצויגן זיך שטייף, מיט אַ פאַרריסענעם קאָפּ, ענלעך צו אַ דייטשן אָפיציר, וואָס האָט דורכפּאַראַדירט אַ שטאָלצער די גאַס. רייזל האָט זיך געשעמט, מורא געהאַט.

— טוען זי עס נישט, — האָט זי געזאָגט — די מענטשן וועלן זיין אין כעס.

— זיי זיינען זייער קאַמיש, די מענטשן, — האָט רוזשקע געענטפערט און ווידער אַריינגעפאַלן אין אַ געלעכטער.

ביים געזעגענען זיך אויף אַן עק גאַס, האָט רוזשקע שטאַרק געדריקט רייזלס האַנט און איר אָנגעזאָגט נאָכאַמאָל זיך צו טרעפן מיט איר.

— מיר׳ן אַרויסגיין שפּאַצירן צוזאַמען, — האָט זי איר געזאָגט — מיט דייטשן זיך באַקענען.

— מיט דייטשן? — האָט רייזל איבערגעפרעגט אַ דערשטוינטע.

— אָ, זיי זיינען זייער קאַמיש, די דייטשן, — האָט רוזשקע געלאַכט, — זיי פאַרליבן זיך באַלד. קום, ס׳וועט זיין פריילעך.

רייזל איז אַוועק אַהיים נעכטיקן. באַלד אין דער פרי איז זי ווידער אַוועק צו דבורהן. זי האָט געוואַרט אויף אַ שטוב, וואָס דבורה האָט געזאָגט, אַז זי האָט אין געדאַנק. נאָך מער האָט זי געוואַרט צו זען רוזשקען, דאָס לאַכנדיקע מיידל, וואָס ווען מען איז מיט איר, פאַרגעסט מען אַלע צרות אין לעבן. זי איז צוגעבונדן געוואָרן צו דער קליינער.

נחמן איז אַפילו נעכטיקן מער נישט אַהיימגעקומען. אין אָנצוג פון דער וואָלאָווע גאַס, וואָס איז באַלד אָפּגעשאָסן געוואָרן פון דער זון און צעקראָכן פון די רעגנס, האָט ער אַרומגעשלענדערט זיך איבער די וואַרשעווער גאַסן, אויסגעמאָסטן זיי אין דער לענג און אין דער ברייט, צו זוכן זיין שפּייז. קודם־כל איז ער געגאַנגען צו די בעקערס.

— אפשר דאַרף מען אַ געזעלן? — האָט ער געפרעגט — איך בין אַ גוטער אַרבעטאָרער.

די בעקערס האָבן געהויבן די פאַרמעליקטע פלייצעס.

— זאָל דער דייטש אַזוי דאָס לעבן האָבן, צי מיר האָבן אַרבעט פֿאַר זיך אַליין, — האָבן זיי געבראָמט.

און ווען נחמן איז ווייטער געשטאַנען און געשוויגן, האָבן זיי אים אויסגעזוכט בגנבה אַ שטיק ברויט און אים אַרייַנגערוקט אין האַנט. נחמן האָט נישט געוואָלט נעמען. די בעקערס האָבן פֿון אים געלאַכט.

— נישקשה, באַלד וועלן מיר אַלע דאַרפֿן בעטלען, — האָבן זיי נביאות געזאָגט.

פֿון די בעקערס איז ער געגאַנגען צו אַנדערע ערטער. ער האָט געבעטן אין קראָמען מען זאָל אים געבן אַ פּעקל איבערצוטראָגן, ער האָט אָפּגעשטעלט אַ טרעגער, צי ער וויל נישט, ער זאָל אים אונטערשטופּן דאָס וועגעלע פֿאַר עטלעכע גראָשן. קיינער האָט זיינע הענט נישט געדאַרפֿט. די שעהן האָבן זיך געצויגן לענגער ווי זיי זיינען אין די ליידיק־גייערישע טעג. נאָך לענגער האָבן זיך געצויגן די גאַסן. נישט געווען קיין איין ווינקעלע אין שטאָט וואו נחמן איז נישט אויסגעקראָכן. אַז ער איז גאָר הונגעריק געוואָרן, איז ער אַוועק צו דער אַרבעטער־קיך און אַוועקגעשטעלט זיך אין דער ריי. נאָך שעהן וואַרטן האָט ער געקראָגן אַביסל שיטערע זופּ, וואָס צערייצט מער ווי די זעטיקט. געדיכט אַרום אים, צוגעשפּאַרט מיט די שאַרפֿע עלנבויגנס צו זיינע זייטן, זיינען געזעסן מענטשן, ווי ער אַליין, באַוואַקסענע, הונגעריקע און חושכדיקע, און געשלונגען אין זיך די מאָגערע זופּ, וואָס מיידלעך אין ווייסע פֿאַרטעכער האָבן צוגעטראָגן צו די לאַנגע הילצערנע טישן.

— גיכער, חברים, מענטשן וואַרטן אויף אַן אָרט! — האָבן די מיידלעך אין די ווייסע פֿאַרטעכער געיאָגט.

נחמן האָט אויסגענייגט דאָס לעצטע ביסל פֿון שיסעלע און צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע מענטשן אַריין אין זאַל ביי דער קיך. פּונקט ווי זיי האָט ער אויך אויסגעזוכט אַ צעריסענע צייטונג, אַ צעקנייטשטע און צעריבענע פֿון די פֿילע הענט וואָס זי איז דורכגעגאַנגען, און געלייענט די נייס פֿון דער וועלט, טאָג־טעגלעכע נייס וועגן די מלחמה פֿראָנטן, וואו מען רוקט זיך צו מזרח, מען גלייכט אויס די ליניעס אין מערב, מען גייט פֿאָראויס אויף צפון און מען פֿאַרפֿעסטיקט זיך אין דרום. נחמן האָט גאָרנישט מער פֿאַרשטאַנען אין די אַלע שווערע רייד. דאָס האָט גאָרנישט געהאַט קיין שייכות מיט זיין טאַטן, וואָס איז אין זיין זעלנערישן ראָק אַוועק צו דער באַן און מער נישט צוריקגעקומען. דאָס האָט גאָרנישט געהאַט צו טאָן מיט זיין אַרויסגעוואָרפֿן ווערן פֿון דער אַרבעט און אַרומבלאָנדזשען איבער די גאַסן. ווי נאָר ער האָט זיי גענומען לייענען, אַזוי גיך האָט ער איינגעדרימלט. אַ בלאָנד מיידל מיט רויטע בעקלעך, וואָס איז אַ זעלטנהייט געווען אין דער מלחמה־צייט, איז צוגעגאַנגען צו אים און אים געטרייסלט ביים אַקסל:

— חבר, אין לעזע־זאַל טאָר מען נישט שלאָפֿן.

נחמן האָט זיך אויפֿגעכאַפּט אַ דערשראָקענער.

— כ׳בין אַ גאַנצע נאַכט פריער נישט געשלאָפן, — האָט ער זיך פאַרענטפערט.

דאָס מיידל האָט אים באַטראַכט מיט אַ פּאָר בלויע אויגן און פון אים צוגענומען די צעקנייטשטע צייטונג פון האַנט.

— נאָך וואָס לייענט איר, חבר, דעם בורזשואַזן גיפט? — האָט זי אים געמוסרט — איר דאַרפט לייענען אונדזערע אויסגאַבן, וועט איר זיך עפּעס לערנען.

נחמן האָט נישט געוואוסט וואָס אַזוינס דאָס מיידל מיינט מיט אירע רייד. אָבער ער האָט דערפילט אַ נאָענטקייט צו איר, צו אירע רויטע בעקלעך, צו די בלויע אויגן. זי האָט אים דערלאַנגט אַ קליין שלעכט־געדרוקט ביכעלע, ענלעך צו די מעשה־ביכלעך וואָס פּאַקנטרעגער פאַרקויפן, און פרום געזאָגט:

— קוקט אַריין דערין, חבר, און אַלץ וועט אייך קלאָר ווערן.

דערנאָך האָט זי אים ווידער באַטראַכט מיט די בלויע אויגן און נאָך שטילער און פרומער ווי פריער געזאָגט:

— קומט היינט אין אָוונט אויף אַ דיסקוסיע אין אונדזער אַרבעטער־קלוב. חבר דניאל וועט רעדן.

כאָטש נחמן האָט נישט געוואוסט ווער דער חבר דניאל איז און וואָס אַזוינס ער וועט רעדן, איז ער געקומען פּינקטלעך צו דעם אָוונט. עס איז אים מיאוס געווען אַרומצוקריכן איבער די גאַסן. נאָך מער האָט אים געצויגן צו זען נאָכאַמאָל דאָס בלאָנדע מיידל מיט די רויטע בעקלעך.

קאַפּיטל צוויי־און־צוואַנציק

חבר דניאל, אַ נישט־פאַרענדיקטער אַדוואָקאַט פון װאַרשעווער אוני־ווערסיטעט, האָט פויל אויסגעצויגן זיך אויף דער ווייכער אָטאָמאַנע און גיריק איבערגעמישט נאָך אַ בלעטל אין פראַנצויזישן ראָמאַן, וואָס ער האָט געלייענט. דער ראָמאַן איז געווען אַ שפּאַנענדיקער, פון לעבן פון לאַטיינישן קוואַרטאַל אין פּאַריז, וועגן אַ הייסער ליבע צווישן אַ שפּאַנישן מאָלער און אַ פראַנצויזיש מאָדעלמיידל. דאָס האָט חבר דניאלן דערמאָנט אין זיין אייגן פריילעך לעבן אין פּאַריז, אין אַלע גאַסן און בולוואַרן, קאַפייען און רעסטאָ־ראַנען. דאָס האָט אים אויך נאָכאַמאָל געבראַכט אויפן זינען זיינע אייגענע ראָמאַנען מיט פראַנצויזישע מיידלעך, וואָס ער האָט געפּירט, זייער שטורע־מישע ליבעס. זיין שיין עטוואָס־ווייבלעך פּנים האָט זיך צעשמייכלט פון הנאה פון אַט דער זיסער דעראינערונג.

כאָטש ער האָט נויטיק געדאַרפט לייענען אַנדערע ביכער דעם טאָג, וויסנשאַפטלעכע ביכער, ספּעציעל מאַרקסיסטישע, וואָרעם ער האָט זיך

געגרייט אויף אַ דיסקוסיע אין אַרבעטער־קלוב וועגן סאָציאַליסטישע פראַגן, האָט ער נישט געקענט אָפּרייסן זיך פון לייכטן פראַנצויזישן ראָמאַן. ערשט ווען דער זייגער אין שטוב האָט אויסגעקלונגען פייערלעך און לאַנגזאַם אַכט קלאַנגען, האָט ער שנעל דערלייענט נאָך עטלעכע שורהלעך און מיט אומווילן פאַרקנייטשט דאָס בלעטל.

— סאָפּיע! — האָט ער גערופן מיט אַ קלינגענדיקער באַריטאָן־שטים, אַ גלעטנדיקער און סאַמעטענער, — דערלאַנג מיר ס׳העמדל, טייערע.

סאָפּיע, אַ הויכע ברונעטקע, וואָס פאַרבט די האָר אויף בלאָנד, כדי נישט אויסצוזען יידיש, איז צוגעגאַנגען מיט קעצישע טריט צו דער פּליו־שענער אָטאָמאַנע און זיך צוגעטוליעט צו איר מאַן.

— איך וויל נישט זאָלסט אַוועקגיין היינט, — האָט זי געבעטן, אַוועק־לייגנדיק זיך אויך דער אָטאָמאַנע לעבן איר מאַן, — כ׳וויל, זאָלסט פאַר־ברענגען מיט מיר דעם אָוונט היינט. איך וועל מאַכן קאַווע, כ׳האָב אויך קאָניאַק גוטן, פאַר־מלחמהדיקן. כ׳וויל, זאָלסט מיך ליב האָבן היינט!

דניאל האָט דורכגעקרייזט מיט זיינע פינגער אין סאָפּיעס לאָקן און נאָך פוילער זיך דערפילט ווי פריער. די וואַרעמקייט פון דער הויכער, שלאַנקער, יונגער פרוי, דער גערוך פון איר ווייבלעכקייט, דער געשמאַק פון קאַווע און קאָניאַק, וואָס ער האָט באַצייטנס דערפילט, האָבן אים נאָך פוילער געמאַכט. פּלוצלונג האָט ער זיך אַ ריס געטאָן פון דער קאַנאַפּע און אַראָפּ אויפן ווייכן טעפּעך.

— סאָפּיע, האָט ער געבעטן, פּיעשטשענדיק זיך מיט זיין שטים, ווי תמיד ווען ער וויל פּועלן עפּעס ביי אַ פרוי — נו, זיי אַ וואויל מיידל... איך מוז גיין... כ׳האָב אַ דיסקוסיע היינט, אַ וויכטיקע דיסקוסיע... גיב מיר ס׳העמדל, טייערע, דאָס שוואַרצע...

כאָטש חבר דניאל האָט געהאַט אַ סך ווייסע העמדער, ווייכע און גלאַטיקע, און זיידענע אַפילו, וואָס סאָפּיע האָט פאַר אים צוגעגרייט און ער האָט זיי ליב געהאַט, האָט ער פונדעסטוועגן אָנגעטאָן אַ שוואַרץ העמדל אויף זיין פול אויסגעצערטלט לייב. כאָטש ער האָט געהאַט אַ סך קראַוואַטן הענגען אין שאַפע, טייערע זיידענע קראַוואַטן, וואָס סאָפּיע האָט אים אַלעמאָל געקויפט מתנות, האָט ער קיין איינעם פון זיי נישט גענומען. פאַרקערט, ער האָט אַפילו נישט פאַרקנעפּלט דאָס שוואַרצע העמדל זיינס ביים קאָלנער, נאָר געלאָזט אָפן זיין רונדן שיינעם האַלדז, אַפילו אַ שטיקל אָפן האַרץ געלאָזט אַרויסזען. ער האָט געוואוסט, אַז די מאַסן אין אַרבעטער־קלוב, וואו ער רעדט, האָבן אים באַזונדערס ליב אין דעם שוואַרצן העמדל מיט אַן אָפענער ברוסט, וואָס צאַפּלט, ווען ער גייט אַריין אין פייער פון זיין רעדנער־טאַלאַנט. ספּעציעל גייען אויס דערפאַר די ווייבער אין קלוב. פּונקט אַזוי האָט ער צעשויבערט ביים שפּיגל די שוואַרצע לאָקן זיינע, וואָס פון שוואַרצקייט פאַלן זיי אַזש אין בלויקייט אַריין. כאָטש סאָפּיע קען נישט ליידן זיינע צעשויבערטע האָר און זי קעמט אים דעם קאָפּ אויף גלאַטיק מיט אַ שרונט אין מיטן, גייט

קיינמאָל נישט חבר דניאל אַזוי אויף זיינע רעדעס אין קלוב. ער ווייסט, אַז נאָך מער ווי די צעקנעפּלטע בלוזע, מאַכט אַ גרויסן איינדרוק אויף די מאַסן זיין צעשויבערטער קאָפּ, ספּעציעל ווען ער צעפּלאָמט זיך און ער וואַרפט מיט לאָקן אויף רעכטס און לינקס. זיי צעטראָגן שיר נישט דעם זאַל דעמאָלט.

איבערטוענדיק זיך, כאַפּט דערווייל חבר דניאל אַריין אַ פלינקן בליק אין די מאַרקסיסטישע ביכער זיינע, וואָס ער האָט אַ סך פון זיי ביי זיך אין ביבליאָטעק, אָבער ער לייענט זיי זעלטן. וויפיל מאָל ער האָט שוין אָפּגעמאַכט ביי זיך, ער זאָל די אַלע ביכער לייענען, טוט ער עס נישט. ווי נאָר ער קריכט אַריין אין זיי, לייגט ער זיי באַלד אַוועק. חבר דניאל האָט פיינט זיך מאַטערן, אָנשטרענגען דעם קאָפּ. פון קינדווייז אָן האָט ער עס פיינט געהאַט. דערפאַר טאַקע האָט ער זיך נישט געוואָלט לערנען, נאָר בעסער געריסן זיך שפּילן טעאַטער, דעקלאַמירן און פאָרלייענען. אויך איצט, כאָטש ער איז שוין אַ נישט־פאַרענדיקטער אַדוואָקאַט און אַרבעטער־פירער, קען ער נאָך אַלץ נישט אָנשטרענגען זיך אין טיפע פאַרוויקלטע זאַכן. דער קאָפּ הויבט אים גלייך אָן ווי טאָן פון אַזאַ אַרבעט. דאָך כאַפּט ער אַ בליק אין אָט די נישט־דערלייענטע געדיכט־געדרוקטע ביכער, פולע מיט ציפערן און פאַר־וויקלטע זאַצן. ער ווייסט, אַז עס איז שטענדיק גוט צו האָבן אַ באַגריף אין אָט די ווערק, צו געדענקען אַ ציטאַט פון זיי, אַ שטאַרק וואָרט, וואָס מען זאָל אויסנוצן אין אַ רעדע, ספּעציעל אין אַ דיסקוסיע מיט אַנדערע.

סאָפיע קען נישט ליידן איר מאַן אין אָט דעם הילוך זיינעם. נישט זי פאַרטראָגט די שוואַרצע בלוזע זיינע, נישט דעם צעקודעלטן קאָפּ, נישט די גאַנצע אַרבעט זיינע אין די קלובן ביי די אַרבעטער. זי האָט פיינט אַרבעטער, זי האָט פיינט אָרעמקייט, ספּעציעל קען זי נישט פאַרטראָגן יידישע אַרבעטער. זי קען נישט ליידן זייער שפּראַך, דעם זשאַרגאָן זייערן, זייערע געקרייזלטע שוואַרצע קעפּ, זייערע פאַרזאַמלונגען און קאָכענישן. זי קען נישט גלייכ־גילטיק דורכגיין די גאַסן זייערע, די טומלדיקע און אומריינע, מיט זייער געריך פון ציבעלע און קנאָבל. מער פון אַלץ האָט זי זיי פיינט דערפאַר, וואָס זיי נעמען צו ביי איר דעם מאַן אירן. צוליב זיי ווייסט זי, גייט איר „דאַניעל" אַוועק פון שטוב אויף גאַנצע נעכט, שלעפּט זיך אַרום אויף מיטינ־גען, דעמאָנסטראַציעס. צוליב אָט די צעקרייזלטע בחורימלעך, צוליב די נישט־געוואַשענע דינסטן און נייטאָרינס, לאָזט איר מאַן זי איינע אַליין אין די אָוונטן אויסגיין פון איינזאַמקייט און בענקשאַפט. צוליב זיי האָט ער פאַרלאָזט די אַדוואָקאַטור זיינע, אַ גרויסע קאַריערע, וואָס ער וואָלט געקענט מאַכן צוליב זיין שיינער שטים, אויסזען און רעדנער־טאַלאַנט. און סאָפיע האָט נישט געקענט קוקן אויף איר מאַן אין שוואַרצן צעקנעפּלטן העמדל און מיטן צעשויבערטן קאָפּ. זי האָט ליב געהאַט עלעגאַנץ, שיינקייט, און געהאַסט אַלץ, וואָס דערמאָנט אין פּעבל, ספּעציעל אין יידישקייט.

— קוקן קען איך נישט אויף דיר, — האָט זי געזאָגט צו דניאלן מיט

צאַרן, געמישט מיט ליבע און אייפערזוכט — אַ געקרייזלטער פאַנאַטישער ייד זעסטו אויס.

דניאל האָט אַ קוש געטאָן סאָפיען אין די פולע זינלעכע ליפּן און זי לייכט אָנגעשמיסן עטלעכע מאָל מיט דער שיינער אויסגעצערטלטער האַנט, אַ ליבע באַשטראָפונג איר אויסגעטיילט פאַר רעדן שלעכטע רייד צו אים, און אַרויס אין גאַס. אַ ווײַלע האָט ער זיך געפילט אומבאַקוועם מיט זיין הילוך, נישט נאָר אין זיין הויף, נאָר איבער אַלע גויאישע רייכע גאַסן, וואו ער האָט געדאַרפט דורכגיין. מענטשן האָבן אים נאָכגעקוקט, ווייבער האָבן אַפילו געשמייכלט, און חבר דניאל האָט זיך געפילט נישט באַזונדערס. אָפטמאָל האָבן אים אויך באַקאַנטע אָנגעטראָפן, חברים פון די סטודענטן־יאָרן, ווען ער איז נאָך געווען אַ רייך זונדל און אַ היפּשער הוליאַקע דערצו. אויסגעפּוצט, מיט פּאַרטפּעלן אונטער די אָרעמס, האָבן זיי געגריסט מיט חוזק צו אים, דעם איבערגעקערטן, און צוגעוואונקען מיט די אויגן, אַמור־זירנדיק זיך מיט זיין משוגעת. חבר דניאל איז גיך דורכגעלאָפן די גויאישע גאַסן. דערפילט אין זיין הויט האָט ער זיך ווי נאָר ער איז אַרויסגעקומען אין די יידישע גאַסן, ספּעציעל אין די אָרעמע. מען האָט אים געקענט אין דער יידישער גאַס. פון אַלע זייטן האָט מען געקוקט אויף אים, אַ וועג אים געמאַכט אויף די טראָטואַרן. ער איז געווען דער ליבלינג פון דער אַרבעטער־גאַס. מער נאָך ווי די מענער, האָבן די ווייבער אים באַוואונדערט.

— חבר דניאל! — האָט ער געהערט מורמלען באַגייסטערטע מיידלשע שטימען, פאַרבייגייענדיק די שמאָלע טראָטואַרן.

חבר דניאל האָט פאַרגעסן די פריערדיקע אומבאַקוועמלעכקייט, סאָפיעס שטעך־רייד און געפילט זיך געהויבן. גליק האָט צוגעשפּאַרט צו זיין האַרץ, וואָס איז אָפן געווען צו דער וועלט דורך דעם צעקנעפּלטן שוואַרצן העמדל. פון קינדווייז אָן האָט ער געשטרעבט דערצו, צו ווערן באַוואונדערט, צו זיין דער ליבלינג פון די מאַסן. ער איז שעהנווייז די פּוילישע אַקטיאָרן נאָכגע־גאַנגען, ווען זיי זיינען אַרויס פון די טעאַטערס, און געטרוימט צו זיין אַמאָל ווי איינער פון זיי. שפּעטער, אַ סטודענט שוין, האָט ער זיך צו די פּוילישע אַרבעטער־קרייזן צוגעשאַרט. אויב נישט אויף דער בינע, האָט ער כאָטש געוואָלט אַ פירער זיין, אַ רעדנער אַ גרויסער. ער האָט מיט דעם שענסטן פּויליש פּרובירט געווינען די פּוילישע אַרבעטער, אָבער עס איז אים נישט לייכט אָנגעקומען. זיין יידישקייט, נאָך מער זיין יידיש אויסזען, האָט אים דערין געשטערט... האָט ער אויסגעלערנט זיך יידיש ריידן, וואָס ער האָט פריער שוואַך געקענט, אַ יידיש אַ ביכערדיקן, אַ שטאַרק אינטעליגענטן און הויך־ווערטערדיקן, און צו דער יידישער אַרבעטער־גאַס אַוועק.

דאָס, וואָס ער איז געקומען פון דער פרעמד, פון אַ רייך הויז, פון אַ פרעמדער פאַרפּוילישטער סביבה, דאָס וואָס ער האָט די אַדוואָקאַטור פאַר־לאָזט, פון דער פּוילישער אַרבעטער־גאַס געקומען, דאָס האָט אים גאָר אויפגעהויבן אין די אויגן פון די יידישע אָרעמע מאַסן.

אַ העלד איז ער געוואָרן ביי די מענער, אַ ראָמאַנטישע פיגור ביי די ווייבער. מער ווי פאַר אַלץ זיינען די מאַסן אויסגעגאַנגען פאַר זיינע פלאַ־מענדיקע רעדעס, וואָס ער האָט געהאַלטן, פאַר זיין שיינעם אויסזען און קלינגענדיקער באַריטאָן־שטים.

— חבר דניאל — האָט מען געמורמלט פון אַלע זייטן ווען ער איז די גאַסן פאַרבייגעגאַנגען, — חבר דניאל...

חבר דניאל האָט אויפגעהויבן העכער דעם קאָפּ, אויף וועלכן ער האָט קיין הוט נישט געטראָגן, וואָס איז אַ זעלטנהייט געווען צו זען אַזעלכעס, און מיט עלאַסטישע טריט געגאַנגען פאָראויס צום אַרבעטער־קלוב. די אַרומיקע פאַרערונג האָט אים אָנגעפילט מיט שטאָלץ. עס איז ווערט געווען אַוועקצוגעבן דערפאַר יעדע אַדוואָקאַטישע קאַריערע. צווישן דעם עולם האָט ער באַמערקט עטלעכע אַגענטן, וואָס האָבן אים געהאַלטן אויפן אויג. ער האָט זיי געקענט, די לייט, זיי פלעגן אים אָפּט נאָכקריכן, וואו ער איז געגאַנגען. דאָס וואָס די אַגענטן גייען אים נאָך, האָט אים איבערצייגט, אַז ער איז זייער וויכטיקער ביי די דייטשע אָקופּאַנטן, און עס האָט אים אָנגעפילט מיט שטאָלץ, מיט העלדישקייט. ער איז זיי פאַרבייגעגאַנגען, די אַגענטן, מיט דער גרעסטער פאַראַכטונג, וואָס נאָר ער האָט געקענט אַרויסברענגען אויף זיין שיין עטוואָס־ווייבעריש פּנים.

פול מיט אייגענער געהויבנקייט און וויכטיקייט איז זיין אויפגעקנעפּלט האַרץ געוואָרן, ווען ער איז אַריין אין גרויסן זאַל פון אַרבעטער־קלוב, וואָס איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט מענער און פרויען. אַ געמורמל איז דורך דעם זאַל ווען ער איז אַריין. די פאַרזאַמלטע מענטשן, די רויטע פענער, די אויסגעהאַפטענע גאָלדענע לאָזונגען אויף די פענער, די אויסגעצירטע בינע, די גאַנצע היץ, אָנגעשטרענגטקייט און נייגעריקייט אין זאַל האָבן אים די ברוסט אויפגעצאַפּלט. ער האָט דערפילט אַ יום־טוב אַרום זיך, אַ פייער־לעכקייט. זי האָט אים אָנגעצונדן, די פייערלעכע אַטמאָספער, ווי זעלנערישע פּויקן צינדן אָן קריגער אין פעלד, ווי טראָמייטן צינדן אָן די בלוטן פון אַ מיליטעריש פערד. זיין צעשויבערטער קאָפּ איז גלייך פאַרשיכורט געוואָרן. מער נאָך ווי די מאַסן האָבן אים אָנגעצונדן, האָט ער די מאַסן אָנגעצונדן, ווען ער איז אַרויף אויף דער בינע רעדן.

אַ שיינער, אַ שלאַנקער, מיטן אָפענעם העמדל, מיט די צעכוואַליעטע לאָקן, מיט שניי־ווייסע ציין, וואָס קוקן אַרויס דורך געשניצטע ליפּן, מיט אַ שטים, וואָס אַז זי וויל גליט זי ווי פייער, און אַז זי וויל, גלעט זי ווי סאַמעט איז ער געשטאַנען און געצויבערט דעם אָנגעשטאָפּטן זאַל. מענער האָבן דערפילט הייס בלוט אין זיך גרייט אַרויסצוגיין אין גאַס און קעמפן, פרעמד און אייגן בלוט פאַרגיסן פאַר דער זאַך, צו וועלכער חבר דניאל רופט. ווייבער האָט ביים האַרץ פאַרכאַפּט. יונגע מיידלעך זיינען ווילד געוואָרן, איינקוקנדיק זיך אין זיין שיין פּנים, אין די זשעסטן פון זיינע ווייסע שיינע הענט, אין טרייסלען פון זיין צעלאָקטן קאָפּ.

ער האָט אַליין געגלויבט, חבר דניאל, ווען ער האָט זיך צערעדט, אַליין באַגייסטערט געוואָרן פון זיינע קלינגענדיקע רייד, אַנגעצונדן זיך פון אייגענעם פּאַטאָס. ער האָט נישט בלויז פייער און שטורעם געשפּריִיט, נאָר אויך געגלעט, געצערטלט די פאַרזאַמלטע מענטשן. אַראָפּלאָזנדיק זיין שטים צו די לירישסטע טענער, האָט ער אויסגעמאָלט דעם גן־עדן, צו וועלכן די שקלאַפן פון דער וועלט וועלן קומען, ווען זיי וועלן אויסקעמפן די נייע געזעלשאַפטלעכע אָרדענונג. ווי אַ זאַנגטע גרינע לאַנקע וועט די וועלט אויסזען, ווי אַ גאָרטן אַ גרויסער, פול מיט זיסע פרוכטן און קוואַלנדיקע וואַסערן. די מענטשן וועלן ווי פרידלעכע שעפעלעך אַרומגיין אין ליבע און אין גוטסקייט. מען האָט זי געזען די וועלט דורך חבר דניאלס כישופדיקער שטים. עס איז געווען אַ טרייסט און אַ באַלזאַם אין דער ביטערער מלחמה־צייט פון פּיין, נויט, הונגער און פאַרשקלאַפונג. מען האָט שיר נישט דעם זאַל צעטראָגן ווען ער האָט זיין רעדע געענדיקט.

נאָך אים זיינען אַנדערע אַרויס, קעגנער זיינע, וואָס האָבן פּרובירט אויסלאַכן זיינע רייד, מאַכן פון זיי אַש און רויך, מיט געלערנטקייט און ציטאַטן פון די מאַרקסיסטישע ביכער אים צונישט געמאַכט. אָבער חבר דניאל האָט זיי מיט זיין לעצט וואָרט פאַרניכטעט. חבר דניאל האָט בעסער געלערנט ציצעראָנען ווי מאַרקסן. זאָלן זיך זיינע קעגנער דרייען אַ קאָפּ מיט ביכער, מיט ציטאַטן, מיט ציפערן. ער האָט אַ בעסערן וואָפן — זיין מויל. די מאַסע איז געווען ביי אים אין די הענט. ווי וואַקס האָט ער זי געקנאַטן. דער עולם האָט זיך געוויגט, ווי כוואַליעס, ווען ער האָט גענומען פירן מיט די הענט אויף רעכטס און לינקס. זיין שטים האָט מער איבערצייגט ווי די טרוקענע ציטאַטן פון ביכער און די סטאַטיסטישע ציפערן פון זיינע קעגנער. און אַז טאָמער האָט איינער פון זיינע אָפּאָנענטן שוין צו שטאַרק גענומען שיטן מיט לומדות, קעגן וואָס חבר דניאל האָט דערפילט זיך שוואַך, איז ער אויך נישט נתפעל געוואָרן און זיין שטעטל געקענט באַשטיין.

— חברים, פאַר מיר שטייען נישט קיין ציפערן, נאָר אַרבעטער פון בלוט און פלייש, די הערשער פון דער צוקונפטיקער געזעלשאַפט! — האָט ער געדונערט און געקלאַפּט אין טיש — די קרוין פון דער וועלט איז פאַרזאַמלט דאָ אין דעם אָרעמען אַרבעטער־זאַל!

די מאַסע האָט געברילט פון הנאה פון די חניפות, וואָס איר ליבלינג האָט איר געמאַכט.

ער האָט געוואוסט, חבר דניאל, אַז די מאַסע האָט ליב מען זאָל זי דער־הויבן, חנפהנען, און ער האָט איר צוליב געטאָן. זי האָט אים דערפאַר מיט רוישיקע אָוואַציעס באַשאָנקען. און אַז ער האָט שוין גאָרנישט געהאַט קיין וואָפן קעגן אַ צושטייערנדיקן קעגנער, קיין ענטפער נישט געהאַט אויפן אָרט קעגן יענעמס אָנגרייפנדיקע פראַגן, האָט ער אַן אַנדער אַדוואָקאַטיש מיטל געהאַט. ער האָט פרעמדע, אומזיניקע רייד אַריינגעלייגט דעם קעגנער אין מויל, וואָס יענער האָט זיי אַפילו אויף די ליפּן נישט געבראַכט, און אָנגעגריפן

יענעם דערפֿאַר, געשטורעמט אויף אים, פֿאַסן פֿון אים געשוונדן. אומזיסט האָט דער קעגנער געשריען, אַז ער האָט עס נישט געזאָגט. חבר דניאל האָט אים פֿאַרניכטעט ביי די מאַסן. דער עולם האָט זיך געריסן פֿון די ערטער פֿאַר באַגייסטערונג.

מער באַגייסטערט פֿון אַלע איז געווען דאָס בלאָנד'ע מיידל מיט די רויטע בעקלעך, וואָס האָט נחמנען מיטגענומען צו הערן דעם חבר דניאל.

— נו, חבר, — האָט זי געמורמלט פֿרום צו אים — איז ער נישט געטלעך, זאָגט אַליין?

כאָטש נחמנען זיינען געווען פֿרעמד די אַלע דיסקוסיעס, וואָס זיינען אָנגעגאַנגען צווישן די רעדנער, די אַלע פֿראַגן און רייסעניש, איז ער מיטן גאַנצן האַרץ געווען מיט דעם, וואָס האָט אים מיט אַזוי פֿיל גוטע און שיינע רייד דערציילט וועגן דער ליכטיקער צוקונפֿט פֿון דער וועלט, וועגן גליק, וואָס שטייט שוין פֿאַר דער טיר און קלאַפּט אָן אין די אָרעמע אַרבעטער־טירן, אין די קעלערס און אין די בוידעם־שטיבלעך.

— ער איז גערעכט, — האָט ער געזאָגט צום מיידל ביי זיין זייט.

פֿון גרויס באַגייסטערונג האָט דאָס מיידל אים אָנגענומען ביי דער האַנט און זי הייס געדריקט. נחמן האָט דערפֿילט הייס בלוט אין זיין אויסגע־צערטן מאָגערן קערפּער. ער האָט מיט קראַמפּיקע פֿינגער געקנאַטן די ווייכע וואַרעמע מיידלשע האַנט.

זיין הונגעריק עלנד לעבן האָט געקראָגן אַ זין. ער האָט זיך געפֿילט יום־טובדיק אין הייסן אָנגעשטאָפּטן זאַל.

קאַפּיטל דריי־און־צוואַנציק

פֿאַר דעם ערשטן מאַי, היפּשע עטלעכע וואָכן פֿריער, האָט דער צענטראַל־קאָמיטעט אָפּגעהאַלטן אַ באַראַטונג ווי אַזוי צו פֿייערן דעם אַרבעטער־יום־טוב.

חבר זאַלקינד, דער פֿירער פֿון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, אַ קליינגעוויקסיקער, פֿלינקער און אויסגעבויגענער, מיט אַ נאַקעטן שאַרבן, וואָס ליגט אַרומגערינגלט אין די זייטן אין אַ סך קרייזלעך, איז געווען קעגן אַרויספֿירן די אַרבעטער אין גאַס. פֿון גוטע קוואַלן האָט ער געוווּסט, אַז די דייטשן אין שטאָט ווילן מיט בלוט און פֿייער אָפּווישן יעדער דעמאָנסטראַציע אויף די גאַסן, לויט די קריגס־באַפֿעלן אין אָקופּירטן לאַנד. און ער האָט נישט געוואָלט אַרויספֿירן די אַרבעטער צו דער שחיטה.

— איך ווייס, אַז עס איז נישט העלדיש אַזוי צו ריידן, — האָט ער געזאָגט, קוקנדיק מיט שאַרפֿע אויגן אויף די חברים זיינע, — עס איז פֿיל

שענער צו רופן צו קאַמף, צו דעמאָנסטראַציעס. אָבער אַרויספירן אַרבעטער, ווייבער און קינדער צו דער שחיטה, איבערגעבן זיי אין די הענט פון באַוואָפנטע דייטשע לאַנד־שטורמער, זיי זאָלן זיי צעטרעטן און אויסראָטן, איז אַ פאַרברעכן, אויף וועלכן איך וועל קיינמאָל נישט איינגיין.

קעגן אים איז אַרויסגעטראָטן חבר דניאל.

מיט אַ שאָקל מיט די שוואַרצע לאָקן, וואָס מאַכן אַזאַ איינדרוק אויף די מאַסן, מיט אַ קלאָרער באַריטאָן־שטים, וועלכער ער האָט צוגעגעבן אַ סך טעמפּעראַמענט, האָט ער אָנגעהויבן זיין רעדע אין קליינעם געשלאָסענעם קאָנספּיראַטיוון צימערל.

— חברים, — האָט ער געזאָגט — חבר זאַלקינד הייסט נישט אַרויספירן די אַרבעטער אויף די גאַסן צו פייערן דעם אַרבעטער־יום־טוב, דערפאַר ווייל ער האָט מורא זיי איבערצוגעבן די דייטשע הענקער. איך וויל פרעגן, וואָס זיינען מיר, קעמפער אָדער פּחדנים?

חבר זאַלקינד האָט זיך דריי מאָל אונטערגעהויבן פון זיין שטול און דריי מאָל זיך אַוועקגעזעצט צוריק. זיין גאַנץ לעבן, פון יינגלווייז אָן, האָט ער זיך געהאַט אויסגעוואַלגערט אין תפיסות. אין זיין רעכטן פוס האָט ער אויך אַ קויל געהאַט שטעקן, וואָס צוליב דעם האָט ער אַפילו עטוואָס אונטערגעהונקען אויך. די פראַגע וועגן העלדן און פּחדנים האָט דעריבער שטאַרק אויפגעקאָכט דעם קליינעם, אויסגעבויגענעם זאַלקינד. ער האָט חשק געהאַט גוט אָנצוגרייפן דעם שיינעם, געזונטן, שוואַרץ־לאָקיקן חבר דניאל, אַריינשטעכן אים אַ גיפט, אַזוי ווי ער קען, אָבער ער האָט זיך איינגעהאַלטן און אים בלויז אָנגעקוקט מיט זיינע שאַרפע אויגן, אין וועלכע אַ גאַנצע וועלט מיט ביטול און חוזק איז געווען צום קעגנער זיינעם.

— חבר דניאל, צו וואָס די שטאַרקע רייד? — האָט ער געזאָגט — מיר זיינען דאָך נישט אויף קיין מיטינג, נאָר אויף אַ פּאַרטיי־באַראַטונג.

חבר דניאל האָט מיט דער שיינער האַנט, וואָס ווייבער קושן זי אין זייער ליבע צו אים, אַרויפגעשאַרט די שוואַרצע לאָקן איבער זיין געשניצטן שטערן און נישט געענטפערט חבר זאַלקינדן אויף זיין קוויטשיקער קשיה. ער האָט בעסער גערעדט צו די צוויי אַרבעטער, וואָס זיינען געווען אין צענטראַל־קאָמיטעט, אַ צולאָג צו די אינטעליגענטן, און צו דער איינציקער פרוי צווישן אַלע מענער. חבר דניאל האָט געוואוסט, אַז ביי זיי, ביי אַרבעטער און ביי ווייבער, קען ער מער אויסנעמען ווי דער קליינגעוויקסיקער, אויסגעבויגענער און שפּיציקער חבר זאַלקינד. זיי זיינען מענטשן פון עמאָציעס, וואָס דאָס שיינע וואָרט, דער ריכטיקער זשעסט, די געהעריקע באַטאָנונג, רעדט מער צו זייערע הערצער, איידער די קלוגעטשקע סקעפּטישע רייד, וואָס ווערן אַרויסגעזאָגט שאַרף, קורץ, בייז און שפּיציק פון חבר זאַלקינדס שנאָבלשן מויל, און ער האָט נישט געענטפערט חבר זאַלקינדן, נישט געקוקט אין זיינע אויגן, וואָס דרינגען אים דורך ביזן ביין.

— חברים, — האָט ער געכישופט מיט זיין באַריטאָן־שטים — אַנדערע

פּאַרטייען, ווי איך ווייס, וועלן זייערע מאַסן יאָ אַרויספירן. מיט פּענער, מיט מוזיק, וועלן זיי מאַרשירן איבער די גאַסן. די אייניציקע, וואָס וועלן זיצן פּחדניש אין דער היים, וועלן מיר זיין. ווי וועלן מיר קענען זיך ווייזן שפּעטער פאַר אונדזערע מאַסן? ווי וועלן מיר וואַגן דערנאָך צו קומען און רעדן צו זיי וועגן קאַמף, רעוואָלוציע?

חבר דניאל האָט דערביי אַזאַ קלאַפּ געטאָן אין טיש, אַז אַלע גלעזער פון טיי, וואָס זיינען אויף אים געשטאַנען, האָבן אַזש אָנגעהויבן ציטערן.

חבר זאַלקינד האָט זיך שפּיציק צעלאַכט, מיט אַ דריבנעם קוויטשיק געלעכטערל.

— זייער אַ גוטער קלאַפּ, — האָט ער געלויבט, — אָבער וואָס זיינען די גלעזער שולדיק, חבר דניאל?

חבר דניאל האָט נישט געענטפערט. ער האָט בלויז אָפּגעטרייסלט פון זיין שלאַנקן קערפּער זאַלקינדס גרילציקע רייד, ווי מען טרייסלט אָפּ פון זיך אַ מיאוסן וואָרעם, וואָס איז צוגעשטאַנען צום לייב.

פון ערשטן טאָג אָן, וואָס די צוויי מענטשן האָבן זיך באַגעגנט, האָבן זיי זיך פיינט געקראָגן.

חבר דניאל האָט גראָד שטאַרק געוואָלט אויסנעמען ביי חבר זאַלקינדן, ווען מען האָט אים דאָס ערשטע מאָל פאַר אים פאָרגעשטעלט. אין דער צייט ווען ער איז געווען אין דער פּאַרטיי אַ נייער מענטש, איז שוין זאַלקינד געווען אַ באַרימטהייט, אַ טעאָרעטיקער און אַ פאַרפאַסער פון ביכער. חבר דניאל האָט דעריבער אָנגעגורט די לענדן, דעם גאַנצן רעדנער־טאַלענט זיינעם אַרויסגעבראַכט, כדי צו מאַכן אַן איינדרוק אויף דעם פירער פון דער פּאַרטיי. אָבער זאַלקינד, אַ גיכער, אַ שאַרפער, אַ לאָגישער און אַ שונא פון פראַזן, האָט גלייך זיך איינגעגעסן מיט זיינע שאַרפע קליינע אייגעלעך אין דעם שיינעם הויכן מאַן, פון קאָפּ ביז די פיס אים דורכגענומען, און אומ־געדולדיק די שיינע רייד זיינע איבערגעריסן.

—נו, נו, נו, — האָט ער קוויטשיק איבערגעהאַקט — לאָמיר הערן דעם עיקר, דעם עיקר!

חבר דניאל האָט גלייך דערפילט, אַז מיט זיין באַריטאָן וועט ער זאַל־קינדן נישט נעמען און ער האָט פּרובירט אים נעמען מיט געלערנטקייט, מיט מאַרקסיזם, אָבער זאַלקינד האָט אים נאָך שאַרפער איבערגעריסן ווי פריער.

— טע, טע, טע, — האָט ער אים איבערגעהאַקט — איר פאַרקריכט קיין בויבעריק, יונגערמאַן.

ער האָט אים אַפילו נישט געזאָגט „חבר״, נאָר יונגערמאַן.

ווען די חברים פון צענטראַל־קאָמיטעט האָבן זאַלקינדן דערנאָך געפרעגט וועגן חבר דניאל, האָט זאַלקינד פלינק אויסגעקראַצט די בינטלעך האָר אַרום זיין פּליך און אָוועקגעמאַכט מיט דעם איינגעשרומפּענעם הענטל. פונ־דעסטוועגן האָט ער געהייסן אים אויסנוצן אויף פאַרזאַמלונגען.

—מען דאַרף געבן אַ צוקער־לעקעכל די מאַסן, — האָט ער געזאָגט — און קיין זיסערן לעקעך ווי חבר דניאל איז נישט צו קריגן. ער טריפט מיט האָניק.

געמיינט האָט זאַלקינד, אַז ער וועט יענעם לאָזן זיין דער שיין־רעדנער, וואָס זאָל מיט זיינע קלינגענדיקע רייד אַריינלייגן די מאַסן אין מויל אַריין די געדאַנקען, וואָס ער, זאַלקינד, וועט אים צושטעלן.

אָבער איידער זאַלקינד האָט זיך אומגעקוקט, האָט חבר דניאל גענומען אַליין פירן די מאַסן, אַנדערש ווי חבר זאַלקינד האָט פאַרלאַנגט. זאַלקינד האָט גלייך דערזען זיין טעות און אים געוואָלט צוריקציען. אָבער די מאַסן זענען שוין געווען ביי חבר דניאל אין די הענט.

זאַלקינד האָט געבערענט פון צאָרן.

— דער אַקטיאָר הויבט אָן ווערן געפערלעך, — האָט ער געזאָגט צו די חברים זיינע פון צענטראַל־קאָמיטעט — מען דאַרף אים באַצייטנס באַזייטיקן.

אָבער די חברים זיינע האָבן קיין חשק נישט געהאַט צו באַזייטיקן חבר דניאלן.

— ער איז באַליבט ביי די מאַסן. — האָבן זיי געענטפערט.

זאַלקינד האָט גענומען אַליין באַקעמפן דעם חבר דניאלן.

אַ שאַרפער, מיט אַ צונג ווי אַ חלף אָנצוגרייפן אַ קעגנער, מיט אַ סך לאָגיק און שכל און מיט אַ וועלט מיט ביכער אין זיין קאָפּ, איז ער אַרויס אין מלחמה קעגן דעם הומאַרלאָזן חבר דניאל, כדי אים אויסצולאַכן, מאַכן פון אים הוכא וטלולא אויף די פאַרזאַמלונגען. אָבער די מאַסן האָבן זאַלקינדן נישט אויפגענומען. אויפגענומען האָבן זיי חבר דניאלן. די קוויטשיקע, בייזע, גיפטיקע רייד האָבן נישט געקענט בייקומען די שיינע, קלינגענדיקע, גלעטנדיקע רייד פון חבר דניאל. ער האָט נישט געהאַט קיין שאַרפע פיילן, חבר דניאל, קיין שלאָג־ווערטער און קיין געלערנטקייט, אָבער ער האָט געהאַט אַ מויל, וואָס האָט געכישופט, אַ שטים, וואָס אַז זי האָט געוואָלט, האָט זי די מאַסן אָנגעצונדן און אַז זי האָט געוואָלט, האָט זי זיי ווי מיט סאַמעט געגלעט. ווי ליים אין די הענט פון אַ טעפּער זיינען די מענטשן געווען אין דניאלס הענט. ער האָט זיי געקענט מאַכן וויינען און לאַכן, אָנצינדן, אין פייער זיי שיקן. זיי האָבן זיך געוויגט צום טאַקט פון זיינע רייד, ווי קאָרן־פעלדער אין ווינט.

ער האָט נישט געגאָסן קיין קאַלט וואַסער אויף זייערע קעפּ, דער חבר דניאל, ווי זאַלקינד האָט עס געטאָן. ער האָט נישט אָפּגעלייגט די גאולה אין דער וויטער באַנק אַריין, ביז די היסטאָרישע נויטווענדיקייטן וועלן אָפּשאַפן די אַלטע אומגערעכטע אָרדענונג און ברענגען אַ נייע. ניין, שוין אויפן אָרט האָט חבר דניאל געגעבן די מאַסן זיינע דעם גן־עדן. מיט אַ זיסער שטים, וואָס גלעט און פאַרשפרעכט, האָט ער געשילדערט דעם גן־עדן, וואָס שטייט שוין ביי דער טיר און קלאַפּט אָן, מען זאָל אים אַריינלאָזן. מען

דאַרף בלויז אַ קלייניקייט, — אויפהאַקן מיט די מאַזאָליסטישע אַרבעטער־הענט די פאַרשפאַרטע טיר, וואָס די בורזשואַזיע האַלט צו אין איר גסיסה. די מאַסע האָט געבריללט פון תענוג, הערנדיק די זיסע גוטע רייד. איבערהויפט זיינען אויסגעגאַנגען די ווייבער. ער האָט נישט נאָר געהאַלטן די אייגענע פאַרטיי־מיטגלידער, נאָר מאַסן אַנהענגער פון אַנדערע פאַרטייען אַריבער־געצויגן צו זיך, און זאַלקינד האָט גאָרנישט געקענט טאָן חבר דניאלן, אַ חוץ ליידן.

ער האָט נישט נאָר פּאָליטיש געהאַסט דעם קעגנער זיינעם, חבר זאַל־קינד, נאָר אויך פיזיש. ער האָט נישט געקענט פאַרטראָגן דעם שיינעם געזונטן מאַן, וואָס אין יענעמס שכנות איז זיין אייגענע מיאוסקייט נאָך שטאַרקער אַרויסגעקראָכן. זייער לעכערלעך און נעבעכדיק האָט אויסגעזען דער קליינגעוויקסיקער, אויסגעבויגענער, שפּיציקער און קוויטשיק־רעדנ־דיקער זאַלקינד לעבן דעם גרויסגעוויקסיקן שוואַרצלאָקיקן, שיין־רעדנדיקן חבר דניאל. וויפיל זאַלקינד האָט זיך נישט באַמיט צו באַקעמפן אין זיך די קנאה צו יענעם און די אייגענע געפאַלנקייט, ווי פאַר אַ קעמפער און דענקער־דיקן מענטש פּאַסט, האָט ער עס נישט געקענט. צו שרייענדיק איז געווען דער קאָנטראַסט צווישן די צוויי לייט, וואָס איינעם האָט דאָס לעבן אַלץ געגעבן און דעם אַנדערן גאָרנישט.

נאָך מער פאַרדראָסן האָט זאַלקינדן, וואָס אַט דער יונגער נישט־פאַר־ענדיקטער אַדוואָקאַט האָט אים מיט יעדן טאָג אַלץ מער פאַרטונקלט, צוגעדעקט, אים, דעם אַלטן קעמפער, דעם טעאָרעטיקער, דעם פירער. מען האָט נישט מער גערעדט צווישן די מאַסן וועגן אים, חבר זאַלקינדן, נישט געדענקט זיין פאַרגאַנגענהייט, נישט אָפּגעשאַצט זיין געלערנטקייט, נישט נאָכדערציילט זיינע שאַרפע ווערטלעך און בליציקע געדאַנקען. גערעדט האָט מען וועגן חבר דניאלן. זיין פאָרטרעט האָט באַצירט די קלובן, מיידלעך האָבן זיין פאָטאָגראַפיע אין די שפּיגעלעך איינגעראַמט.

אָבער גאָר אַרויס פון די כלים איז זאַלקינד, ווען די אייגענע חברים פון צענטראַל־קאָמיטעט האָבן געהאַלטן מיט חבר דניאלן. ווי גיך יענער האָט פאַרכאַפּט די מאַסן, אַזוי גיך איז ער אַריין אין צענטראַל־קאָמיטעט. די צוויי אַרבעטער און די פרוי, וואָס זיינען אין קאָמיטעט געווען, האָבן געשטימט פאַר חבר דניאלן, קעגן אַלע שפּיציקע שטעכווערטלעך און פיילן פון זאַל־קינדן אויף יענעם. זאַלקינד האָט עס נישט געוואָלט דערלאָזן. ער האָט געזען די אומפאַראַנטוואָרטלעכקייט פון יענעם, די לייכטזיניקייט זיינע, וואָס צוליב אַ שיין וואָרט, אַ הויכן זשעסט, איז ער גרייט אַלערליי נאַרישקייטן אין דער וועלט אָפּצוטאָן.

— חברים, — האָט ער געוואָרנט — דער צענטראַל־קאָמיטעט איז נישט קיין מיטינג, דאָ דאַרף מען מוח, נישט זשעסטן.

אָבער די מענטשן האָבן זאַלקינדס וואָרנונגען נישט געהערט און גע־שטימט פאַר חבר דניאלן.

איצט איז דער קאַמף צווישן די צוויי מענטשן אַנגעגאַנגען אין אַ קליין קאָנספּיראַטיוו צימערל וועגן דעם יום־טוב פון ערשטן מאַי. זאַלקינד האָט מיט אַ סך איבערצייגונג, מיט שאַרפער פּאָלעמיק און שפּיציקע נאָדלען, מיט מוח און גאַל אָנגעגריפן זיין קעגנער, אויפגעוויזן די געפאַר, וואָס מען וועט ברענגען פאַר די מאַסן, ווען מען זאָל זיי איבערגעבן אין די הענט פון די דייטשע לאַנדשטורמער.

— איך ווייס וואָס איר ווילט, חבר דניאל, — האָט ער געזאָגט, דורכנע־מענדיק אים מיט די קליינע שאַרפע אייגעלעך — איך גייט אָן איין זאַך — דער חבר דניאל. ווי אַזוי דער חבר דניאל זאָל האַלטן אַ פייערדיקע רעדע, פאַר אייערע וואַסערדיקע רייד וועלן די מאַסן אָפּצאָלן מיט בלוט.

חבר דניאל האָט נישט אָפּגעענטפערט מיט קיין שלעכטע רייד אויף די באַליידיקונגען פון זיין קעגנער.

ער האָט זאַלקינדן נישט געהאַסט. ווי יעדער געזונטער און שיינער מאַן, האָט ער נישט געפילט קיין קנאה צו אַנדערע, ספּעציעל צו ערגער־ אויס־זעענדיקע פון זיך. ער האָט בלויז מורא געהאַט פאַר יענעם אין די ערשטע טעג. ער האָט מורא געהאַט פאַר זיין נאַקעטן שאַרבן, פאַר זיין שפּיציק געלעכטערל, און מער פאַר אַלץ, פאַר זיינע אויגן, שמאָלע, שאַרפע און שפּיזיקע, וואָס אַז זיי קוקן־אָן, דאַכט זיך, אַז זיי דרינגען דורך דאָס לייב, די ביינער, און זעען אַלץביים צווייטן ,אַפילו די פאַרהוילנסטע געדאַנקען. אָבער איצטער האָט שוין חבר דניאל אַפילו מער קיין מורא נישט געהאַט פאַר זאַלקינדן. ער האָט אים באַזיגט איינס און צוויי, פאַרדעקט אים. און ער האָט נישט געהאַט קיין האַס צו אים, בלויז אַ ווידערווילן געפילט, ווי צו אַ קליין, שלעכט, עסנדיק, אָבער אומשעדלעך היהלע, וואָס איז נישט כדאי עס צו טשעפּען, באַליידיקן.

חבר דניאל האָט געוואוסט, אַז צו אַלע מעלות זיינע, וואָס ער פאַרמאָגט, דאַרף ער אויך האָבן די מעלה פון גוטסקייט. פאַרקערט, מיט דער רירנדסטער שטים האָט ער אָנגעזאָגט אַ וועלט מיט לויב־ווערטער אויף חבר זאַלקינדן, זיין שונא; מיט באַגייסטערונג גערעדט וועגן זיינע גרויסע פאַרדינסטן פאַר דער באַוועגונג. אָבער מער נאָך ווי די אַכטונג צו חבר זאַלקינדן איז גרויס זיין זאָרג פאַר דער פאָן, פאַרן רום פון דער באַוועגונג, פאַר די מאַסן. מיט זיגרייכע טריט, מיט פלאַטערנדיקע פענער, מיט אַרבעטער־לידער וועגן פרייהייט און גליק וועלן די אַרבעטער גיין שטאָלץ אַנטקעגן די באַיאָנעטן פון די דייטשע באַרדיקער.

זאַלקינד האָט די שיינע ווערטער נישט געקענט הערן מער.

— שפּילט נישט קיין אָפּערע, — האָט ער היסטעריש געשריגן, — דאָ גייט אין לעבנס, אין דער באַוועגונג. די מאַסן וועלן אַנטלויפן פון אונדז, אַז מיר'ן האָבן אַ דורכפאַל.

אָבער עס האָט אים גאָרנישט געהאָלפן, חבר זאַלקינדן. חבר דניאלס שיינע רייד, די העלדישע, זיינען געווען שטאַרקער פון זיינע קוויטשיקע

שטעכווערטלעך. מיט אַ מערהייט שטימען פון די צוויי אַרבעטער און דער פרוי איז אָפּגעמאַכט געוואָרן, אַז די דעמאָנסטראַציע קומט פאָר. נאָך אין דעם זעלבן טאָג איז וועגן דעם אָפּגעדרוקט געוואָרן אין געהיים אַ פּראָקלאַ־מאַציע, וואָס איז פאַנאַנדערגעטיילט געוואָרן איבער אַלע קיכן און קלובן. די אַרבעטער האָבן זיך געגרייט צום יום־טוב.

שטאַרקער פון אַלעמען האָט זיך געגרייט די חברטע חנהקע, דאָס מיידל מיט די רויטע בעקלעך, וואָס זעלטן אַז מען האָט געזען אַזעלכע אין דער מלחמה־צייט. צוזאַמען מיט איר האָט זיך געגרייט נחמן, דער אַרבעטסלאָזער בעקער, וואָס האָט זיך געטראָפן מיט איר אין קלוב.

זיי האָבן זיך שוין גוט געקענט איצטער.

נחמן האָט נישט געוואַגט צו נאָענט זיך צו דערנענטערן צום רויט־באַקיגן מיידל. כאָטש ער איז שוין געווען אַ גאַסט ביי דער מומע פּראַדל, האָט ער נישט געהאַט די דרייסטקייט זיך צו דערנענטערן צו אַ מיידל, נאָך דערצו ווען ער איז געווען שלעכט אָנגעטאָן און נישט געגאָלט. זייער געפאַלן איז ער געווען ביי זיך. אָבער חנהקע האָט אים אַליין דערנענטערט צו זיך. זי האָט אים אַפילו אַרויפגעבעטן צו זיך אין צימערל, וואָס זי האָט געהאַט בשותפות מיט נאָך צוויי חברטעס, און אים מיט די פינגער אין דער טשופּרינע געקרייזלט.

— איר האָט זייער שיינע אויגן, — האָט זי אים געזאָגט, — שוואַרצע אַזעלכע און טרויעריקע.

נחמן איז רויט געוואָרן. ער האָט עס קיינמאָל נישט געהערט וועגן זיך. דערנאָך האָט זי אים אַלע ריפּן אין די זייטן איבערגעציילט מיט די פינגער און געלאַכט פון זיין דאַרקייט.

— אַ שפּאָן אַן אויסגעטריקנטער זענט איר, — האָט זי געזאָגט, — איך בין רונדיק, זעט.

נחמן האָט אָנגערירט דאָס מיידלשע לייב, דאָס פולע, גלאַטע און וואַרעמע, און דערפילט מענלעכע דרייסטקייט אין זיך.

— מיינע הענט זיינען שטאַרק, — האָט ער זיך באַרימט, — טאַפּט אָן די מוסקולן.

פון שטענדיקן קנעטן אין טייג, שלעפּן זעק מעל, זיינען זיינע הענט געווען האַרט און באַרגיק, גאַרנישט צוגעפּאַסט צו דעם איבעריקן גוף, ווי פרעמדע און איבערגעוואַקסענע.

פון דעמאָלט אָן האָבן זיי זיך כסדר געטראָפן. נחמן האָט פאַרגעסן אין הונגער און אין נויט אין דעם גליק מיט דעם רויט־באַקיקן מיידל. עס האָט זיך אַליין נישט געגלויבט, אַז ער, דער איבעריקער, דער היימלאָזער, קען עמעצן געפעלן ווערן, קען געליבט ווערן.

— האָסט מיך טאַקע ליב? — האָט ער געפרעגט דעם מיידל צום וויפילטן מאָל.

ער איז גלייך געוואָרן איר שקלאַף, גרייט צו גיין אין פייער און אין

וואַסער, זי זאָל עס נאָר פאַרלאַנגען. פּונקט אַזוי האָט ער געגלויבט אין דער באַוועגונג, אין וועלכער זי האָט אים אַריינגעצויגן, אין יעדן וואָרט פון די ביכלעך, וואָס זי האָט אים געגעבן צו לייענען, און מער פון אַלץ אין די רייד פון חבר דניאל, די שיינע און גלאַטיקע.

— ער איז געטלעך, — האָט חנהקע געמורמלט אין באַגייסטערונג, קוקנדיק אויף חבר דניאל און דריקנדיק נחמנס האַנט, — נישט אַזוי, נחמן?

— אַודאי אַזוי, — האָט נחמן געשעפּטשעט.

צום ערשטן מאַי האָט חנהקע אויסגעפּוצט זיך און נחמנען. זי האָט פאַר זיך אַ ווייסע בלוזקע אויסגעוואַשן, אַ רויט בענדעלע ערגעץ געקראָגן און דערפון שלייפעלעך געמאַכט, פאַר זיך און פאַר נחמנען. דערנאָך האָט זי אויך גענומען נאָדל־פאָדעם און נחמנען דעם אָפּגעשאָסענעם און אויס־געריבענעם אַנצוג פאַרריכט. נחמן האָט זיך געשעמט, ווען זי האָט אים די קליידער פאַרריכט. זיין מענערשער שטאָלץ האָט זיך געפילט דערנידעריקט. אַ שעמעוודיקער איז ער געזעסן און געקוקט, ווי חנהקע גייט־אַרום מיט אירע ווייסע, גלאַטע פינגער איבער די צעריסענע מלבושים זיינע, שטעכט גיך מיט דער נאָדל און פאַרריכט ערטער אומבאַקוועמע און אומלייטישע. חנהקע האָט עס געטאָן פּשוט, נאַטירלעך, ווי אַ יידענע פאַרריכט אויס דעם מאַן אירן די קליידער. זי איז באַצייטנס געווען באַגייסטערט פאַר דעם שיינעם מאַרש איבער די גאַסן און פאַר חבר דניאלס רעדע.

די מאַסן זיינען געקומען אויפן רוף פון דער פּאַרטיי. די פּראָקלאַמאַציע, וואָס איז דאָס ערשטע מאָל פאַרפאַסט געוואָרן פון חבר דניאלן אַליין, האָט מיט זייער הויכע רעוואָלוציאָנערע רייד גערופן די מענטשן צו ווייזן די אונטערדריקער זייער מאַכט. מיט רויטע פאַנען, מיט שלייפלעך אין די לאַצן, ווייבער מיט רויטע בלימעלעך אין די האָר אַפילו, זיינען געקומען און מאַר־שירט פון אַלע ווינקעלעך און געסלעך, כדי זיך צונויפצוזאַמלען אויף איין פּלאַץ. די דייטשע שוצלייט, די גראָב־בייכיקע און רויט־באַקיקע, האָבן געשריען, געטריבן, אָבער קיינער האָט זיי נישט געהערט. זיי האָבן גע־שטראָמט די מאַסן, פון אַלע זייטן.

— נו, דער טייוול איז גאָרנישט אַזוי שרעקלעך ווי מען מאָלט אים, — האָט חבר דניאל, אַן אויסגעפּוצטער, מיט אַ רויטן קראַוואַט, געזאָגט צו די קאָמיטעט־לייט, וואָס זיינען געגאַנגען לעבן אים, — עפּעס זעט מען זיי גאָרנישט, די דייטשן.

אָבער ווי נאָר זיי זיינען אויפן טעאַטער־פּלאַץ אַרויס און דער חבר דניאל האָט זיך אַרויפגעכאַפּט אויף עטלעכע אַקסלען און אַ כישוף־געטאָן מיט זיין באַריטאָן־שטים: „חברים!“ — אַזוי זיינען גלייך לאַסט־אויטאָמאָבילן מיט לאַנדשטורמער אַרויס פון אַלע עקן גאַסן און גענומען גיין מיט די אויסגעשטרעקטע באַיאָנעטן אויפן עולם.

— וועק, לאַוזען־באַנדע! — האָבן די שוצלייט אין די בלויע פּעלערינעס געגאָרגלט מיט זייערע ביר־שטימען.

איידער חבר דניאל האָט זיך אומגעקוקט, איז ער שוין געווען צונויפ־געמישט אין איין קנויל מיטן עולם. מענערשע קולות, ווייבערשע קוויטשע־רייען, קרעכצן, דייטשע באַפעלן, געלעכטערס, געוויינען — אַלץ האָט זיך צונויפגעמישט. מען האָט געטראָטן אין לייבער, געריסן זיך, געלאָפן, געפאַלן. די סאָלדאַטן מיט די באַיאָנעטן האָבן געריייניקט דעם פּלאַץ, מיט די קאָלבעס פון די ביקסן אין דעם מענטשלעכן קנויל געשלאָגן.

— וועק, לאַוזען־באַנדע, וועק!

פונקט ווי נחמן איז אָנגעקומען גלייך מיט אַלעמען, ביי דער האַנט זיך געהאַלטן מיט חנהקען, זינגענדיק מיט אַ שלעכטער שטים די פרייהייטס־לידער אויפן גאַנצן האַלדז, אַזוי איז ער שפּעטער געלאָפן מיט אַלעמען, געפאַלן, אויפגעהויבן זיך און אָפּגעריסן געוואָרן פון זיין באַגלייטערן. ביים אָפּגעצוימטן סקווער, וואו ער איז צוגעשפּאַרט געוואָרן, האָט ער פּרובירט אַריבערשפּרינגען איבער די אייזערנע שטאַכעטן, אָבער אַ צעוואָקסענער פעטער שוצמאַן האָט אים אָנגעכאַפּט ביים קאַרק און אים מיט אַ שטאַרקן כעס גענומען שלאָגן איבערן פּנים, גלייך ווי ער וואָלט געווען דער איינציקער שולדיקער אין דעם מאַרש. מיט אַן אויסערגעוויינלעכן כוח, וואָס איז גאָר־נישט געווען צוגעפּאַסט פאַר זיין גראָב־בייכיקייט, האָט דער שוצמאַן אין דער פעלערינע אויפגעהויבן נחמנען אין דער הויך און אים אַריינגעשליידערט אין לאַסט־אויטאָמאָביל, ווי אַ הונט־שלעגער וואַרפט אַריין אַ הפקרדיקן גאַסן־הונט אין זיין וואָגן.

— האַלטן דען דרעקיונג — האָט ער געררופן.

מיט אונטערגעהאַקטע אויגן, מיט אַ בלוטנדיקער נאָז און מיט אָפּגע־ריסענע לאַצן פון זיין אויספּאַרריכטן אָנצוג, איז נחמן געזעסן צוזאַמענ־געקוועטשט אין לאַסט־אויטאָמאָביל צוזאַמען מיט נאָך אַזעלכע צעהרגעטע און אָפּגעריסענע, ווי ער אַליין. די לאַנדשטורמער מיט די ביקסן האָבן געלאַכט, דערציילט פון די העלדישקייטן, וואָס זיי האָבן באַוויזן אין קריג מיט די ציווילע לייז. מען האָט זיי אַוועקגעפירט אין ראַטהויז און אין אַרעסט אַריינגעלאָזט.

אַ צעשלאָגענער, מיט צעווייטיקטע ביינער, האָט נחמן וועגן איין זאַך זיך געזאָרגט: וואָס עס איז געוואָרן מיט חנהקען. וויפיל ער האָט זיך נישט פּרובירט דערמאָנען, ווי אַזוי זיי האָבן זיך אָפּגעריסן איינער פון אַנדערן, האָט ער עס נישט געקענט. אין איין רגע איז זי פאַרשוואונדן געוואָרן פון אים, פון זיין האַנט זיך אַרויסגעגליטשט.

נאָך אַכט טעג אָפּזיצן אין אַרעסט, בלויז אויף אַ קליין שטיקל ברויט אַ טאָג, האָט מען נחמנען אָפּגעגאָלט דעם קאָפּ, אין דיזענפעקציע אים מיט אַלערליי עיפּושדיקע פליסיקייטן געוואַשן, די קליידער זיינע און די שיך אין קעסל אויסגעקאָכט, אַזוי אַז זיי זיינען אַרויס איינגעשרומפּן, צעקנאַדערט און מיט מיאוסע רויטלעכע פלעקן; און אין אָט דעם הילוך האָט מען אים אַוועקגעשיקט מיט אַ לאַסט־וואָגן קיין דייטשלאַנד אויף צוואַנגס־אַרבעט.

אַפילו קיין בריוול האָט מען אים נישט געלאָזט אָנשרייבן צו דער שוועסטער און צו חנהקען.

— שנעל, לאַוזען־באַנדע! — האָבן די לאַנדשטורמער געטריבן די פּאַרטיע צו דער באַן.

אויף דעם ערשטן דיסקוסיע־אָוונט האָט חבר זאַלקינד זייער שפּיציק געלאַכט פון חבר דניאלן פאַר זיינע נייע רעוואָלוציאָנערע רייד. חבר דניאל איז נישט נתפּעל געוואָרן.

— חברים, ווען מען האַקט אַ וואַלד, פאַלן שפּענער, — האָט ער געזאָגט דראַמאַטיש מיט זיין באַריטאָן־שטים.

די פּאַרזאַמלטע האָבן אים אַפּלאָדירט. מער פון אַלע האָט אים אַפּלאָדירט חנהקע. זי האָט געפילט, אַז אויך זי האָט אַ טייל אין דער אַרבעט פון האַקן וועלדער. איינער פון די שפּענער, וואָס זיינען געפאַלן, איז געווען איר נחמן. זי איז געווען שטאָלץ דערמיט.

קאַפּיטל פיר־און־צוואַנציק

רייזל איז יעדן טאָג אויפסניי געגאַנגען צו דבורה דער רייפּערקע, געזעסן אויף דער באַנק אין קיך, געוואַשן דערוויי̆ל אָן געלט דבורהס פּאָד־לאָגעס, נאָר קיין שטעלע האָט זי נישט געקראָגן. עס איז גאָרנישט געווען וואָס צו טאָן אין דער הונגערנדיקער שטאָט. אָבער זי האָט זיך נישט געזאָרגט. רייזל. די לאַכנדיקע רוזשקע האָט זי געפּירט מיט זיך.

צוזאַמען זיינען זיי איבער די שיינע גאַסן אַרומגעגאַנגען, האַנט אין האַנט, און מיט די דייטשע לאַנדשטורמער קאַנטשאַפטן געמאַכט. רייזל האָט זיך זייער געשעמט, ווען רוזשקע האָט זי צום ערשטן מאָל צו אַ מיטל־יעריקן דייטש אין ברילן צוגעפירט. זי האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן צו דער שוועס־טערס לאַקירטע געפּלאַצטע שיכלעך, וואָס זי האָט געטראָגן, נישט וויסנדיק וואָס מיט זיך צו טאָן. נאָר דער דייטש האָט פעסט אַרומגעלייגט זיין האַנט אַרום איר טאַליע און איר קאָמפּלימענטן געמאַכט.

— ווי הייסט דו דען, שעהנעס מעדעל? — האָט ער זי געפרעגט.

האָט רייזל אויפגעהויבן דעם קאָפּ צו אים, באַטראַכט זיין פול אויסגע־קיילעכט פּנים און שטיל געענטפערט:

— רייזל, מיין הער.

דער דייטש האָט דעם נאָמען געענדערט.

— אַך, רייזל, — האָט ער אַוועקגעמאַכט מיט דער פליישיקער האַנט. — אַזאַ היפּש מעדעל דאַרף הייסן אַ שענערן נאָמען. ראָזאַליאַ, ניכט וואָהר?

רוזשקע האָט געלאַכט, אין דרייען זיך געבויגן פאַר געלעכטער און אָנגעהאַנגען זיך אין אָרעם פון איר פריינד, אַ לאַנג־געוויקסיקן זעלנער מיט שטאַרק־בלויע אויגן. רייזל האָט איר נאָכגעטאָן, ווי שטענדיק, און געגאַנגען מיט איר דייטש. דער דייטש האָט גערעדט, געגאָרגלט אַ סך, פון וואָס רייזל האָט זעלטן אַ וואָרט פאַרשטאַנען. זי האָט בלויז געהערט ווי ער פרעגט אַלע מאָל „ניכט וואַהר", און זי האָט אים צוגעשאָקלט צו אַלעם.

— יאָ, מיין הער, — האָט זי געזאָגט.

פונקט ווי רוזשקע האָט זי זיך געלאָזט פירן ווייט הינטער דער שטאָט מיטן ברעג ווייסל; פונקט ווי רוזשקע האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט איר זעלנער אין גראָז, האָט רייזל זיך אַוועקגעזעצט לעבן איר דייטש; פונקט ווי רוזשקע האָט זי געלאַכט פון יעדן וואָרט, וואָס די מענער האָבן געזאָגט, פאַרגאַנגען זיך אין לאַכן, אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס.

צום ערשט האָבן די דייטשן אויפגעעפנט זייערע רוקן־זעק און אַרויסגענומען שפייז, ברויט און קאָנסערוון. רייזלס דייטש האָט אָפּגעשניטן פאַר זיך אַ גרויס שטיק ברויט, באַלייגט עס מיט קאָנסערוון. פאַר רייזלען האָט ער אָפּגעשניטן אַ קליין שטיקל ברויט און מאָגער עס מיט קאָנסערוון באַלייגט.

— איס, שאַץ! — האָט ער באַפוילן.

כאָטש דער הונגער איז איר אין די ביינער געלעגן און דער שאַרפער ריח פון די קאָנסערוון האָט איר פאַרן האַרץ פאַרכאַפּט, האָט זי זיך געשעמט עסן. דער דייטש האָט גערעדט מיט אַ פול מויל שפייז.

— האַסט דאָך הונגער, ניכט וואַהר? — האָט ער געברומט. — אַלזאָ, נעם עס, איך גיב עס דיר.

רייזל האָט געגעסן.

ווי נאָר דער דייטש האָט געענדיקט עסן און אָפּגעווישט די הענט אין גראָז, האָט ער זיך גענומען צו רייזלען.

— אַך דו זיסעס מעדעל, — האָט ער געברומט און געקושט זי מיט די פעטע ליפּן און וואָנסן, נאַסע פון די קאָנסערוון.

ווי לאַנג ער איז געווען לייטיש, האָט רייזל זיך נישט געווערט. ווען ער איז געוואָרן גראָב, האָט זי זיך געשעמט און געראַנגלט. דער דייטש איז געוואָרן בייז.

— העי, דו, — האָט ער געברומט. — איך האָב דיר עסן געגעבן און דו ביסט נישט אָרטיק. זאָ גייט עס נישט, קליינע.

רייזלען האָבן דעם מאַנס רייד אַזוי פאַרשעמט, אַז זי האָט געפילט ווי דאָס בלוט אין פּנים וועט די הויט אויספּלאַצן און אַרויס.

— מיין הער, — האָט זי געבעטן.

דער דייטש האָט זי נישט פאַרשטאַנען.

— דו ביסט דאָך קיין יונגפראַו, ניכט וואַהר? — האָט ער געברומט. — זיי נעט, מעדעל.

רייזל האָט אין איר אַנגסט גענומען רופן איר חברטע.

— רוזשקע! — האָט זי געשריען.

רוזשקע האָט זיך נישט אָנגערופן. מען האָט בלויז געהערט איר פאַרשייט לאַכן אין דער פינצטער. רייזל האָט זיך דערפילט איינזאַם און אונטערוואָרפן זיך דעם גורל. שרעק, נייגער און הפקרות גלייכצייטיק האָבן זי באַהערשט אין דער פינצטערער נאַכט ביים ווייסל־ברעג. זי האָט זיך נישט געווערט.

דער דייטש האָט דערנאָך פאַרבונדן דעם רימען אַרום ראָק, גערויכערט אַ גראָבן ציגאַר און געקוקט אויפן הימל.

— שעהנעם וועטער, — האָט ער געזאָגט.

דערנאָך האָט ער געעפנט דעם רוק־זאַק, אָפּגעשניטן אַ האַלב ברויט, אַרויסגענומען אַ שאַכטל קאָנסערוון און עס געגעבן דעם מיידל.

— נעם עס, איך גיב עס דיר, — האָט ער געזאָגט עטלעכע מאָל, ווי ער וואָלט איר אַ פאַרמעגן אָוועקגעגעבן, — און קום ווידער, עס וואַר זאָ שעהן, ניכט וואַהר?

אַהיימגעקומען איז רייזל שפּעט, אין דער האַלבער נאַכט. זי האָט זיך גיך אויסגעטאָן און איז אַנטשלאָפן געוואָרן. באַלד אין דער פרי האָט די שוועסטער זי געוועקט.

— רייזל, רייזל, וואו האָסטו גענומען דאָס ברויט מיט די קאָנסערוון?

— האָט שיינדל געפרעגט, האַלטנדיק ביידע זאַכן אין דער האַנט.

רייזל האָט זיך איבערגעקערט אויף דער זייט.

— לאָז מיך שלאָפן, — האָט זי געענטפערט.

שיינדל האָט זי נישט געלאָזט צוריק איינשלאָפן.

— זאָלסט מיר שוין זאָגן, וואו דו האָסט דאָס גענומען! — האָט זי געפאָדערט. — שוין! הערסט, רייזל!

רייזל האָט זיך אויפגעזעצט, אַריבערגעוואָרפן די פאַסמעס האָר פון די אויגן און געקוקט מיט האַס אויף דער שוועסטער. קיין איין וואָרט האָט זי נישט געענטפערט. שיינדל איז געוואָרן ווילד.

— רייזל, — האָט זי געשריען היסטעריש, — איך וויל נישט אַזאַ ברויט אין שטוב! הערסט?

רייזל האָט זיך אויפגעשטעלט אין העמד און ביידע נאַקעטע מיידלשע הענט אין די זייטן אָנגעשפּאַרט.

— רביצן, זאָג מיר נישט קיין מוסר, — האָט זי געזאָגט, — איך האָב דיר אויך נישט געזאָגט.

שיינדל איז געוואָרן בלאַס. זי האָט געכאַפּט די שוועסטער ביי דער האַנט. רייזל האָט זיך מיט כוח אַרויסגעריסן.

— כ׳וועל אינגאַנצן נישט קומען נעכטיקן, — האָט זי געשריגן, — און טו מיר עפּעס!

מיט גיריקייט האָט זי זיך אָנגעטאָן, אונטערגעזונגען אַ לידל און מיט אַפּעטיט געגעסן דאָס זעלנערישע ברויט און די קאָנסערוון.

— נאַ, ווילסט אַ שטיקל? — האָט זי געפרעגט די שוועסטער גיפטיק.

מיט אַ ווילדער צעלאַזנקייט, ווי ווען מען האָט שוין גאָרנישט וואָס צו פאַרלירן, האָט רייזל זיך אַריינגעלאָזט אין איר ליבע מיטן מיטליעריקן דיקן לאַנדשטורמער. זי האָט זיך אויסגעלערנט זיין גאָרגלדיקן דייטש, געגעסן זיין ברויט און קאָנסערוון, געקענט אַלע זיינע קריגס־קאַמעראַדן ביי די נעמען און אַפילו געטרונקען די רעשטלעך פון די ביר־גלעזער, וואָס דער דייטש האָט איר געגעבן אויסצוטריגן, כאָטש זי האָט דערין בלויז ביטערקייט געפילט.

אין איינער אַ נאַכט, ווען זי איז צוריק פון די פעלדער מיט איר דייטש געגאַנגען, האָבן זיי פעלד־זשאַנדאַרמען אָפּגעשטעלט.

— האַלט! — האָט אַן אונטעראָפיציר באַפוילן.

רייזלס דייטש האָט זיך אַזוי אויסגעצויגן, אַז דער גאַנצער אייך זיינער איז אַריין אין הינטן. ער האָט נישט געהאַט קיין רעכט צו זיין אין גאַס דאָס מאָל און ער האָט זיך געשראָקן, מען זאָל אים נישט אָפּשיקן פון הינטער־לאַנד אין פעלד פאַר ברעכן די דיסציפּלין.

— הער קאָרפּאָראַל, — האָט ער געברומט אַ דערשראָקענער, בליצנדיק מיט די ברילן אין עלעקטרישן לעמפּל, וואָס די וואַך האָט אים אין די אויגן אַריינגעשיינט.

רייזל האָט געוואָלט אַוועקגיין, אָבער דער פעלד־זשאַנדאַרם האָט זי אָנגענומען ביים אָרעם.

— האַלט, דו דירנע! — האָט ער געראָפן.

רייזל האָט שוין געוואוסט פאַר איר אומגיין מיט די דייטשן, וואָס דאָס וואָרט מיינט און זי האָט זיך געאַמפּערט.

— הער לויטענאַנט, — האָט זי געראָפן דעם זשאַנדאַרם מיט אַ העכערן טיטול, כדי צו מאַכן אים גוט, — איך בין איין אנשטענדיגעס מיידל. פרעגען זי מיין פרוינד.

זי האָט געקוקט אויף דעם דייטש אירן מיט גרויסע בעטנדיקע אויגן. איין וואָרט זיינס, אַז זי איז זיין שאַץ, וואָלט גענוג געווען זי צו ראַטעווען. אָבער דער שאַץ אירער האָט געשוויגן. בלויז שרעק איז געלעגן אין זיין אָנגעבלאָזן פּנים. דער זשאַנדאַרם האָט זיך צעלאַכט.

— קאָם מאַהל, דירנכען, — האָט ער געזאָגט און זי געפירט מיט זיך.

— אין דער זיטן־פּאָליציי וועט מען שוין אַלץ פעסטשטעלן.

רייזל האָט זיך געריסן, געוויינט, געביסן, אָבער דער זשאַנדאַרם האָט זי נישט אָפּגעלאָזן און זי ביז דער זיטן־פּאָליציי געבראַכט. אַז רייזל האָט דערפילט דעם ריח פון קאַרבאָל, האָט זי געוואוסט, אַז איר גורל איז געחתמעט. זי האָט זיך ביטער פאַנאַנדערגעוויינט.

— מאַמע, — האָט זי געראָפן אין איר צער.

די מיידן האָבן געלאַכט, געקוויטשעט, געשאָלטן, מיאוסע רייד גערעדט.

— שאַ, שאַ, קלאָג נישט אַזוי, — האָבן זיי איר געזאָגט, — ביסט נישט איינע דאָ.

כאָטש מען האָט זי נישט געפונען קראַנק ביי דער אונטערזוכונג, האָט

מען איר אַרויסגעגעבן אַ געלן צעטל, אַז זי דאַרף יעדע צוויי וואָכן קומען אויף קאָנטראָל צו דער זיטן־פּאָליציי, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע גאַסן־פרויען פון דער שטאָט.

— נאַ, לאָז! — האָט מען איר געזאָגט, — אַרויסשטופּנדיק זי דורכן שמאָלן טירל פון דער קאַרבאָל־אַנגעפּילטער קאַנצעלאַריע.

כאָטש די זון האָט געלויכטן, האָט רייזל נישט געזען וואו צו גיין. די וועלט איז געווען פינצטער אין אירע שוואַרצע אויסגעוויינטע אויגן.

קאַפּיטל פינף־און־צוואַנציק

אויף די וואַרשעווער הויפּט־גאַסן האָט אַ קריגס־דעמאָנסטראַציע מאַרשירט.

— נידער מיט די פּרייסן! — האָבן ווייבער היסטעריש געשריען.

— גאַנץ אויבער־שלעזיען פאַר פּוילן! — האָבן סטודענטן געריסן זיך.

— שלאָגן די מאָסקאַלעס! — האָבן אָפיצירן געדונערט.

— מיר ווילן אַ פּוילן פון באַלטישן ים ביזן שוואַרצן! — האָבן מיידלעך, אויסגעצירט אין מאַראַנט־ווייסע נאַציאָנאַלע פאַרבן, אַראָפּגעשריגן פון די באַפּוצטע מיליטערישע לאַסט־אויטאָמאָבילן, אויף וועלכע זיי זיינען געפאָרן.

אויף די אָפּגעשיילטע מויערן, וואָס זיינען עטלעכע יאָר כסדר פאַרקלעפּט געווען אַלע מאָל מיט אַנדערע אויפרופן און באַפעלן, רוסישע און דייטשע, זיינען איצט פּוילישע גרויסע באַפעלן און אויפרופן אויסגעקלעפּט געוואָרן, פּלאַקאַטן מיט רויטע בוכשטאַבן אויף ווייס פּאַפּיר, מיט אַ ווייסן פּוילישן אָדלער פאַרפּוצט. דאָס איז אַ מאָביליזאַציע־באַפעל געווען פון דער נייער פּוילישער מלוכה צו אַלע מענער, וואָס זיינען פייאיק צו טראָגן געווער, צו נעמען די ביקס אין האַנט און צו גיין אויפן באַרבאַרישן שונא פון רוסלאַנד, וואָס דראָט אומצוברענגען די פּוילישע קולטור און קירך; אַ באַפעל צו אַלע בירגער צו דעראָבערן אַ פּוילן לויט די אַלטע גרענעצן פון באַלטישן ים ביזן שוואַרצן, פאַרן רום פון פאָטערלאַנד און זיינע העלדן

צווישן די מענער, וואָס האָבן געדאַרפט נעמען דאָס געווער אין האַנט, פאַרן רום פון פאָטערלאַנד און זיינע העלדן, איז אויך געווען נחמן ריטער, דער בעקער־געזעלן פון פאַרן אייזערנעם טויער אין וואַרשע.

נחמן איז שוין צוריק אַ בעקער געווען, ווי פאַרן קריג. אויך האָט ער מיט אַ ווייב געלעבט, מיטן מיידל, מיט וועלכן ער האָט זיך אין דער אַרבעטער־קיך געטראָפן און שפּעטער אויף דעמאָנסטראַציעס געגאַנגען. ער האָט איצט געמוזט איבערלאָזן ביידע, די בעקריי און דאָס ווייב, ווי דער באַפעל האָט גערופן.

ווי זיין פאָטער, אין אָנהויב מלחמה, איז נחמן באַלד אין דער פרי אַוועק צופוס צו דער מיליטערישער קאָמיסיע. אַ נאַקעטער, אַ מיטל־געוויקסיקער, אַ קנאָכיקער, אַזוי אַז מען האָט יעדער ריפּ זיינע געקענט ציילן, מיט צו־שטאַרקע מוסקולירטע הענט פון אַרבעט, וואָס זעען אויס ווי פרעמדע צום איבעריקן קערפּער, איז ער געשטאַנען אין דער ריי מענער און געוואַרט צוצוגיין צום טיש, וואו אָפיצירן און דאָקטוירים זיינען געזעסן. צעלאָזענע שקאַצים, פול באַצייטנס מיט הפקרות פון דער מלחמה וואָס קומט, האָבן געשפּאָט פון דעם געמלטן מאַן, געשטויסן אים, פיס אונטערגעשטעלט.

— מוישע, ניע באַישע — האָבן זיי הילכיק געלאַכט.

ביים טיש האָט דער אָפיציר געהייסן נחמנען מער צוזאַמענרוקן די פיס. נחמן האָט גערוקט די פיס, אָבער זיי נישט געקענט מער צונויפרוקן. דער דאָקטאָר האָט זיך פאַרקרימט.

— אַן ענגלענדער, — האָט ער געזאָגט מיט פאַראַכטונג — ראַכיטיש געוועזן קליינערהייט, אָבער ער איז געזונט.

— צוגענומען אין דער ערשטער קאַטעגאָריע, — האָט דער אָפיציר אויסגערופן. — נעקסט.

פונקט ווי אַמאָל זיין פאָטער, איז אויך נחמן, נאָך עטלעכע וואָכן מושטירן, אַוועק צו דער באַן. ער האָט געטראָגן פראַנצויזישע שיך, אַן עסטרייכישע ביקס, אַ פּויליש היטל מיט שפּיצן. לעבן אים איז געגאַנגען זיין חנהקע, אַ שטאַרק פאַררויטלטע, אַן אויפגעהייטערטע. ווי זיין פאָטער אַמאָל, האָט מען אויך נחמנען אַריינגעזעצט אין אַ לאַסט־וואַגאָן, אויף וועלכן די זעלנער האָבן אָנגעשריבן, אַז ער גייט קיין אָדעס. דערנאָך האָבן די זשאַנדאַרמען אָפּגעטריבן די ווייבער, וואָס זיינען דעם צוג נאָכגעלאָפן. אַ מיליטערישער אָרקעסטער האָט אויפגעשפּילט דאָס מלחמה־ליד ווי גוט עס איז צו גיין אין קריג. דער לאָקאָמאָטיוו האָט אָנגעפייפט און אַוועק.

עטלעכע וואָכן צייט האָט נחמן מאַרשירט. גאָרנישט איז געווען אַנדערש ווי שטענדיק. די זעלבע פעלדער, וועלדער, פּויערישע הייזלעך, צלמים אויף די וועגן. בלויז פון די קאָלירן אויף גרענעץ־סלופּעס און שלאַגבאַנען האָט מען געקענט זען, אַז מען גייט אויף פרעמדער ערד. די זעלנער האָבן בגנבה געדרויכערט פּאַפּיראָסן און געפּלאָנטערט מיט די באַיאָנעטן איינער אין אַנדערן.

— באָלשעוויע, — האָבן די אונטעראָפיצירן געמורמלט, מאַרשירנדיק אונטער דער וואַרעמער מאַי־זון.

מען האָט נישט געזען דעם שונא פאַר די אויגן. מען איז געגאַנגען שנעל, געלאָפן. דער דניעפּער האָט אַנטקעגנגעלאַכט, גערופן צו זיך. דאָס פּוילישע מיליטער איז געגאַנגען צוזאַמען מיט אים. ביזן שוואַרצן ים געאיילט זיך מיט אים צו גיין. פונקט ווי שנעל מען איז געגאַנגען פאָרויס, אַזוי שנעל האָט מען פּלוצלונג אָנגעהויבן לויפן צוריק. רייטער־מחנות, מיט פּיקעס אין די הענט, מיט פּאַפּאַכעס אויף די קעפּ, מיט אַלערליי קליידער

און אוניפאָרמען, אין הוזאַרישע רעקלעך און אין וואַטענע שפּענצערס, כאָטש עס איז געווען אין זומער, אין שינעלן און אין העמדלעך, אין שטיוול און מיט באָרוועסע פיס, מיט ביקסן אויף שטריקלעך, מיט שווערדן פון אַלערליי פאָרמען און גרויס, מיט אַ רויטער פאָן געהילט אין שטויב פון וועגן, האָבן זיך פלוצלונג באַוויזן און מיט ווילדער גיכקייט אויף די פּוילישע סאָלדאַטן געיאָגט, אויף די סאָלדאַטן אין נייע קליידער און גאַנצע שיך.

די גלייכע מאַרשירנדיקע טיילן, וואָס מען האָט זיי געלערנט אויף אַלע מושטירונגען ווי אַזוי צו גיין פאָרויס אויפן שונא, זיינען זיך צעקראָכן אונטער דעם האָגל פון בליי און קלאַפּן פון פערדישע טריט, געלאָפן צוריק. נחמן איז געלאָפן גלייך מיט אַלעמען, ווי ער איז פריער פאָרויס־געגאַנגען גלייך מיט אַלעמען. אין ערשטן שטעטל אויף דער פּוילישער זייט, האָבן די זעלנער זיך אָפּגעשטעלט.

— שטייק, פּחדנים! — האָבן געפּאָכעט מיט די שווערדן די פּוילישע אויסגעפּוצטע אָפיצירן, וואָס זיינען די ערשטע געווען צו לויפן.

די יידישע קרעמלעך אין מאַרק זיינען געווען פאַרהאַמערט, די לאָדן פון די הייזלעך — פאַרמאַכט. די הונגעריקע סאָלדאַטן האָבן געריסן די טירן פון די קראָמען. דער אָפּטרעטנדיקער קאָמענדאַנט האָט געהייסן ברענגען צו זיך די עלטסטע יידן פון שטאָט און באַפוילן זיי אויפהענגען אין מיטן מאַרק, פאַר אַרויסגעבן די מיליטערישע סודות צום שונא, וואָס האָט גורם געווען צום אָפּטרעטן פון די פּוילישע טיילן.

צוזאַמען מיט אַלע זעלנער איז געשטאַנען נחמן אין מאַרק, מיט דער ביקס אין האַנט, און געזען ווי מען שלעפּט די בלייכע יידן צו דער תליה.

ער האָט נישט געפרעגט ביי גאָט, ווי זיין פאָטער, ער האָט בלויז געקריצט מיט די ציין פאַר ווייטיק.

ביי וואַרשע האָט ער געכאַפּט אַ קויל לעבן אויער און איז אַוועקגעפאַלן אין זאַמד. אַז ער האָט זיך שפּעטער אויפגעכאַפּט אין שפּיטאָל, האָט ער זיך דערוואוסט עטלעכע זאַכן: ערשטנס, אַז מען האָט אים אַרויסגענומען די קויל; צווייטנס, אַז מען האָט פאַרטריבן דעם שונא פון דער שטאָט; דריטנס, אַז אין שטאָט שלאָגט מען יידן אויף די גאַסן.

נחמן האָט געפילט אַ נאָגנדיקן ווייטיק אין אויער. אַ ווייטיק, וואָס האָט געריסן פון שאַרבן אין קאָפּ ביז די טריט פון די פיס. מיט טריבע אויגן האָט ער געקוקט אויף דער קויל, וואָס דער דאָקטאָר האָט אים דער־לאַנגט אין בעט אַריין אויף אַ שטיקל וואַטע. פון דרויסן האָבן זיך געטראָגן פרייילעכע קולות פון דעמאָנסטראַציעס. מוזיק האָט געשפּילט.

קאַפּיטל זעקס־און־צוואַנציק

דריי זאַכן האָט נחמן צוריקגעבראַכט פון דער מלחמה — אַ רוישונג אין אויער, אַ מעדאַל פאַר דער וואונד און אַ ביטערע שנאה צו דער אומגע־רעכטער אָרדענונג.

ער האָט זי געהאַסט, די אָרדענונג פון די רייכע. פון די בראָשורן און די ביכלעך אין אַרבעטער־קלוב, פון חבר דניאלס רעדעס, פון די אַרטיקלען אין דער אַרבעטער־צייטונג און מער פון אַלץ פון דער מלחמה, אין וועלכער ער איז געווען, האָט ער געוואוסט, אַז אין אַלעם בייזן פון דער וועלט איז זי שולדיק, די שלעכטע אָרדענונג.

ער האָט נישט געגלויבט מער ווי דער טאַטע זיינער, אַז אַלץ איז באַשערט פון אויבן, ווי גאָט אין הימל שרייבט אָן. ער האָט געוואוסט פון די רעדנער אין די קלובן, פון חבר דניאלן אַליין, אַז גאָרנישט איז דאָ אין די הויכן איבער זיך, וואָס פירט מיט דער וועלט. אַפילו די הימלען, וואָס ער האָט יאָרן לאַנג געגלויבט, אַז זיי שפּרייטן זיך זיבן מאָל איבער דער וועלט איינער העכער איבערן אַנדערן, האָט ער געוואוסט איצט, זיינען גאָר קיין הימלען נישט, בלויז אַ פאַרבלענדעניש פאַרן אויג. פּוסט זיינען זיי, אָן מלאכים, אָן אַ גאָט, וואָס פאַרשרייבט יעדן אין די ביכער און טיילט איין די מענטשן אין גליקלעכע און עלנדע, אין אָרעמע און רייכע.

דאָס אַלץ, האָט ער געוואוסט, איז נישט מער געווען ווי פינצטערניש, אין וועלכער די מעכטיקע פון דער וועלט, די רייכע און זייערע משרתים, די גייסטלעכע, האָבן אים יאָרן לאַנג געהאַלטן, אים, זיין טאַטן, זיינע שוועסטער, אַלע אַנדערע אַרבעטס־מענטשן, כדי זיי צו פאַרטומלען די קעפּ און האַלטן אין קנעכטשאַפט. די וועלט קען זיין גוט און וואויל, אַ גן־עדן פאַר אַלעמען, ווי חבר דניאל שילדערט עס אַזוי שיין אויף די פאַרזאַמלונגען אין אַרבעטער־קלוב. די מענטשן קענען זיין גלייך און גליקלעך, ברידער אַלע, ווען זיי זאָלן עס נאָר וועלן. אָבער די רייכע דערלאָזן עס נישט, ווייל זיי זיינען שונאים פון די אָרעמע; זיינע, נחמנס, שונאים.

צוליב זיי, צוליב די רויבערישע אימפּעריאַליסטישע אַפּעטיטן פון דער צאַרישער קאַפּיטאַליסטישער רעגירונג, האָט מען זיין טאַטן צוגענומען פון דער היים מיט עטלעכע יאָר צוריק און אַוועקגעשיקט אויפן פראָנט קעגן אַנדערע אַזעלכע ווי ער אַליין, צו מאָרדן יענע און ווערן אַליין געהרגעט. צוליב די מאַגנאַטן און באַראָנען פון דייטשלאַנד, וואָס ווילן רייך ווערן פון רויב און גזילה, האָט מען אים פון דער בעקעריי אַרויסגעוואָרפן, דערנאָך אַרעסטירט, אויף צוואַנגס־אַרבעט אַוועקגעשיקט. צוליב דער שלעכטער אָרדענונג, דער אומגערעכטער, איז אין זיין טאַטנס הויז תמיד געווען אַ דלות, כאָטש ער האָט זיך פון די כוחות אַרויסגעשלאָגן אין אַרבעט און מי. צוליב איר איז די מאַמע זיינע יונג אַוועק פון דער וועלט; האָט ער, נחמן, געליטן בושה ביי פרעמדע טישן; האָט שיינדל געמוזט חתונה האָבן מיט אַן עלטערן

שיכור און קאָרטן־שפּילער; האָט די יונגע שוועסטער רייזל געמוזט אַוועק אויף אַ שלעכטן וועג, ברענגענדיק בושה אין הויז. צום לעצט האָט זי, די פאַרשאָלטענע אָרדענונג, אים אין די יונגע יאָרן פאַר אַ קריפּל געמאַכט, אַ רוישונג אין אויער אים געגעבן, וואָס גיט אים קיין מנוחה נישט. און ער האָט איר נישט מוחל געווען, דער בייזער אָרדענונג, וואָס צאַפּט דאָס בלוט פון די אָרעמע צו ברענגען גליק די רייכע. ער האָט געוואָלט זי פאַרניכטן, אָן רחמנות אויסוואָרצלען, זען איר ביטערן סוף.

אין דער אַרבעטער־קיך, וואו ער איז געקומען יעדן טאָג אין אויסגע־דינטן רעקל און אין די זעלנערישע גרויסע שווערע שיך, זיינען ווידער גרויסע מחלוקותן אָנגעגאַנגען צווישן חבר זאַלקינד און חבר דניאל. חבר זאַלקינד האָט געהאַלטן, אַז עס איז נאָך צו־פרי אויפצושטעכן די מכה פון דער וועלט, די שלעכטע אָרדענונג. מען דאַרף וואַרטן ביז זי וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אייטער און פּלאַצן, צום וואויל און גוטס פון די אַרבעטנדיקע, וואָס וועלן קומען נאָך איר צו דער מאַכט און איינפירן אַ נייע אָרדענונג, אַ גלייכע און אַ גערעכטע. אַ וועלט מיט ציטאַטן פון ביכער און גרויסע לייט האָט זאַלקינד געבראַכט, אַ באַוויז צו זיינע רייד. חבר דניאל האָט קיין ציטאַטן פון קיין ביכער נישט געבראַכט. אָבער ער האָט געהאַט בעסערע באַווייזן פאַר די געדריקטע און ליידנדינקע, פּשוטערע, פאַרשטענדלעכערע.

— קוקט צו מזרח, חברים, — האָט ער גערופן מיט זיין פייערדיקער שטים, ווייזנדיק מיט אַן אויסגעשטרעקטן פינגער צו מזרח־זייט — אַ נייע וועלט געבאָרן, וואו אומרעכט, עקספּלואַטאַציע ווערט מיט פייער און שווערד אויסגעראָטן און די אַרבעטער נעמען די מאַכט אין האַנט, איינצופירן אַ נייע, גערעכטע, גלייכע וועלט. חברים, טוט נאָך זייער ביישפּיל, וואַרט נישט, שוין נעמט אָן ביים גאָרגל די מיאוסע בלוטדורשטיקע חיה, די קאַפּיטאַליס־טישע וועלט, איר, איר, אויפוואַכנדיקע שקלאַפן פון דער וועלט!

נחמן האָט די רייד בעסער פאַרשטאַנען, איידער זאַלקינדס שווערע ציטאַטן און ציפערן.

ער האָט נישט געוואָלט וואַרטן מער, נחמן, ווי זאַלקינד האָט אים געהייסן. שוין האָט ער געוואָלט אומברענגען די שלעכטע וועלט, די בייזע חיה, וואָס זויגט זיין בלוט, פאַרן גאָרגל זי כאַפּן, דערשטיקן, אָפּצאָלן איר פאַר אַלץ, און אויף אירע חורבות אויסבויען דעם גן־עדן פאַר די אַרבעטנדיקע קלאַסן. דאָס זיינען נישט געווען קיין שווערע באַווייזן פון ביכער, וואָס חבר זאַלקינד האָט באַנוצט אין זיינע רעדעס, נאָר לעבעדיקע ביישפּילן פון דער וועלט, פון נאָענטסטן שכן ביי דער גרענעץ, אויף מזרח־זייט. ער האָט זיי געזען, נחמן, די בויער פון דער נייער גערעכטער וועלט. כאָטש מען האָט אים אָנגעהאַנגען אַ ביקס און געצוואונגען אים צו שיסן אויף יענע; כאָטש די פאַרשאָלטענע האָבן אים, אַ פּראָלעטאַריער, געצוואונגען קעגן זיינע קלאַסן־ברידער אַרויסצוטרעטן מיט דער ביקס אין האַנט, האָט ער אָבער גוט געוואוסט ווער עס זיינען זיינע שונאים און ווער זיינע פריינט. ער האָט זיי געזען, די

אויפשטייענדיקע שקלאַפּן. מיט צעריסענע שינעלן, מיט פויערישע פּעלצלעך, באַרוועסע, אָפּגעריסענע, זיינען זיי מיט רויטע פּענער געגאַנגען איבער דער אַלטער וועלט, פאַרניכטעט זי, כדי אויף אירע חורבות אַ נייע גליקלעכע הערשאַפט איינפירן. שוין האָבן זיי אַ זעקסטל טייל פון דער וועלט איינגענומען. זאָלן אַלע אַנדערע אַרבעטער און פּויערים פון די איבעריקע לענדער און מדינות נאָכטאָן זיי, אָפּראַמען די הערשער ביי זיך, און קיין זאַך וועט נישט שטיין מער אין וועג צום גליק. נייַן, נישט וואַרטן דאַרף מען, ווי זאַלקינד הייסט. אויך דאָרט, אין מזרח, האָט מען נישט געוואַרט. מיט געוואַלד האָט מען די שונאים אָפּגעראַמט און מען האָט געזיגט. אומעטום דאַרף מען אַזוי טאָן.

קוקן צו מזרח דאַרף מען, ווי חבר דניאל ווייזט. און נחמן איז געווען מיט חבר דניאלן. יעדער וואָרט זיינס האָט ער געהערט, אויף שריט און טריט אים נאָכגעגאַנגען.

צוזאַמען מיט חבר דניאלן איז ער אַוועק פון זאַלקינדן און זיינע לייט און אַנגעשלאָסן זיך אין דער נייער פּאַרטיי, דער קעמפערישער און פאַרבאַטענער. שוין דאָס, וואָס חבר דניאלס פּאַרטיי איז געווען פאַרבאָטן און זאַלקינדס דערלויבט, האָט נחמנען איבערצייגט, אַז ער דאַרף זיין מיט דער פאַרבאָטענער. אויב די קלאַסן־שונאים זיינען מיט יענע, איז דאָס דער בעסטער סימן, אַז זאַלקינדס לייט זיינען קיין שונאים ניט זייערע קלאַסן־שונאים. צוזאַמען מיט חבר דניאלן איז נחמן אַרויסגעטראָטן אין מלחמה קעגן די פריערדיקע חברים זיינע, וואָס זיינען אין זייער פאַרבלענדעניש פאַרבליבן אין רעכטן לאַגער מיט זאַלקינדן.

חבר דניאל האָט אים אויך כבוד אָנגעטאָן, נחמנען.

כאָטש ער אַליין האָט זייער אַ שיינע פּראָקלאַמאַציע געקענט צונויפשטעלן, אַן אויפרוף, וואָס זאָל מאַסנווייז אָפּציִען די אַרבעטער פון זאַלקינדן צו זיך, האָט ער געלאָזט דעם בעקער נחמן אַרויסלאָזן אַן אויפרוף צו די חברים אַרבעטער. מיט פּראָסטע ווערטער, איבערצייגנדיקע און פּשוטע, וואָס גייען אַרעמע מענטשן אַריין אין האַרצן, האָט חבר דניאל אַן אויפרוף פאַר חבר נחמנען צוזאַמענגעשטעלט; אַפילו גרייזן און פעלערן אַריינגעשריבן, אַזוי אַז זי זאָל אויסזען אינגאַנצן ווי געשריבן פון אַן אַרבעטער. דאָס איז געווען אַ וידוי פון אַן אַרבעטער, וואָס איז בלינד געווען אַ צייט, פאַרפירט געוואָרן פון זיינע פאַלשע לערער, ביז די אויגן האָבן זיך אים געעפנט און ער האָט דערזען די אמתע ליכט. נחמן האָט מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם אויסגעהערט די רייד, וואָס חבר דניאל האָט פאַר אים פאַרגעלייענט, ער זאָל זיי אונטערשרייבן. יעדער וואָרט האָט זיך ווי בוימאויל געלייגט אויפן האַרצן.

— אמת, אמת, — האָט ער צוגעשאָקלט צו יעדן שטאַרקן וואָרט קעגן די קלאַסן־שונאים, וואָס מען דאַרף אָן רחמנות זיי אויסראָטן.

מיט אַ ביטערן טעם אין האַרצן האָט ער געהערט די צווייטע העלפט פון אויפרוף, ווען עס איז געקומען צו חבר זאַלקינד און זיינע נאָכפאָלגער. זייער שלעכטע ווערטער האָט חבר דניאל געלייענט וועגן זיי. נישט נאָר זיינען זיי

פאַרפירט אין זייער בלינדקייט, נאָר זיי זיינען באַוואוסטזיניקע שונאים פון אַרבעטער־קלאַס, געדונגענע משרתים פון דער בורזשואַזיע, פאַרקויפטע קנעכט, וואָס ווילן מיט פאַלשקייט אָפּווענדן דעם געכערטן צאָרן פון די אונטערדריקטע קעגן זייערע קלאַסן־פיינט. נחמן האָט נישט געקענט גלויבן, אַז זאַלקינד, דער אויסגעדאַרטער מאַן מיטן אויסגעריבענעם אָנצוג, זאָל זיין פאַרקויפט צו די רייכע. נאָך ווייניקער האָט ער עס געקענט זאָגן וועגן אַנדערע חברים אין דער אַרבעטער־קיך, מיט וועלכע ער האָט זיך געטראָפן ביים אייגענעם טיש, עסנדיק די אייגענע שלעכטע זופּן.

— חבר דניאל, — האָט ער געמורמלט אַ פאַרלאָרענער.

חבר דניאל האָט אַריבערגעוואָרפן די שוואַרצע לאָקן איבערן שטערן און טיף אַריינגעקוקט מיט זיינע שיינע אויגן נחמנען אין פּנים אַריין.

— חבר נחמן, גלויבט איר אין אונדזער זאַך? — האָט ער געפרעגט.

— געוויס, חבר דניאל, — האָט נחמן געענטפערט אַ פרומער.

— אויב אַזוי, דאַרפט איר טאָן אַלץ וואָס פאַר דער זאַך איז גוט, — האָט חבר דניאל סודותדיק געזאָגט — דאָס וועט האָבן אַ גרויסן איינפלוס אויף די מאַסן.

נחמן האָט מער נישט איבערגעפרעגט. אויב די זאַך דאַרף עס, אויב חבר דניאל האַלט, אַז פאַר דער זאַך איז גוט אַזוי, מסתמא ווייסט ער וואָס ער רעדט, און זיין, נחמנס, זאַך איז צו טאָן וואָס מען דאַרף. מיט שווערע אותיות האָט ער אונטערגעשריבן זיין נאָמען אונטער דעם אויפרוף פון אַ פאַרפירטן צו זיינע חברים פון דער באַוועגונג. צומאָרגנס, ווען ער איז דורכגעגאַנגען די גאַס פון דער אַרבעטער־קיך, האָבן אים חברים פאַרהאַלטן, געזידלט. נישט האָבנדיק וואָס צו זאָגן, פילנדיק זיך צוגעדריקט און פאַר־שעמט, האָט ער זיך געראַטעוועט מיט חוצפּה.

— דינער פון קאַפּיטאַל, — האָט ער געזידלט מיט חבר דניאלס ווערטער פון אויפרוף — פאַרקויפטע נשמות.

אין כעס האָט ער אַליין געגומען גלויבן אינעם אמת פון זיינע רייד. ער האָט זיך איינגערעדט, אַז ער גלויבט אין דעם. דאָס האָט אים געמאַכט גרינגער.

דער געפיל, אַז אַרום זיינע רייד און האַנדלונגען רעדט מען, קריגט מען זיך, פירט מען דיסקוסיעס, האָט אים אָנגעפילט מיט שטאָלץ. כאָטש ער האָט אין אָנהויב זיך געשעמט דערמיט, וואָס ער האָט זיך געפּוצט אין פרעמדע פעדערן, אונטערגעשריבן זיין נאָמען אונטער ווערטער, וואָס אַן אַנדערער האָט פאַר אים אָנגעשריבן, האָט ער מיט דער צייט אָנגעהויבן פילן זיך געהויבן מיט דעם אויפרוף פון אַ פאַרפירטן צו חברים אַרבעטער. צווישן די אַרבעטער האָט מען גערעדט דערפון, אייניקע האָבן אים געלויבט דערפאַר. אַפילו זיין באַלעבאָס דער בעקער, וועלכער האָט פון אים נישט איבעריק געהאַלטן, נישט רעכט אומגעקוקט זיך אויף אים, האָט אין דער

בעקעריי געלייענט דעם אויפרוף זיינעם, וואָס איז צווישן די געזעלן אַרומ־געגאַנגען.

— דאָס ביסטו דאָס, דער חבר נחמן? — האָט ער געפרעגט מיט חידוש — כ'האָב גאָרנישט געוואוסט ווען איך האָב דאָ ביי זיך אין דער בעקעריי!

— אָ, אונדזער נחמן איז נישט אַבי־ווער, — האָבן די געזעלן געזאָגט מיט שטאָלץ, וואָס איינער פון זיי האָט זיך אַרויסגערוקט.

נחמן האָט זיך געפילט געהויבן, דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן. דאָס ערשטע מאָל איז עס געווען, וואָס ער האָט געהאַט אַ ווערט, אַ חשיבות, ער, וואָס איז אַלעמאָל געווען נידעריקער ווי גראָז, אומוויכטיק ווי דאָס מיסט אין גאַס. תמיד זיינען עס אַנדערע געווען, וואָס האָבן איבער אים געשאַפט, וואָס האָבן אים באַפעלן געגעבן צו טאָן דאָס, וואָס זיי ווילן. איצט איז ער אַליין געווען איינער פון די, וואָס נעמען דאָס לעבן אין דער האַנט אַריין. אויף די זעלבע ווענט, וואָס זיינען אַלעמאָל באַהאַנגען געווען מיט אויפרופן פון די מעכטיקע, וואָס רופן די שקלאַפן צו געהאָרכזאַמקייט און צו דינסט, האָט נחמן געקלעפּט איצט אייגענע רופן און באַפעלן, רופן פון די געדריקטע צו געדריקטע. אויף די אויפרופן פון דער רעגירונג האָט נחמן חבר דניאלס באַפעלן אויפגעקלעפּט, באַפעלן פון קאַמף, און ער האָט זיך געפילט שטאָלץ, ווי אין אַ גלייכער מלחמה מיט אַ שונא.

נאָך געהויבענער איז ער געוואָרן ביי זיך, ווען עס האָבן זיך דערנענטערט די וואַלן צום סעים און זיין פּאַרטיי האָט אַרויסגעשטעלט אַן אייגענעם קאַנדידאַט פאַר דעפּוטאַט, וואָס זאָל פריי און עפנטלעך אַרויסטרעטן פאַר די געפלאָגטע און גערודפטע, וואָס זאָל אָפן פאַר דער וועלט זאָגן דעם אמת די אונטערדריקער און רעגירער.

אַרויסגעשטעלט האָט מען דעם חבר דניאלן, זיין חבר דניאל, דעם פירער און רעדנער. נחמן האָט מער נישט גערוט. ער האָט געזאַמלט געלט אין די בעקערייען צווישן די אַרבעטער אויף וואַל־הוצאות. ער האָט אַגיטירט, אַרומגעריסן זיך מיט די אַנהענגער פון זאַלקינדס לאַגער, געלאָפן אויף פאַר־זאַמלונגען, אַראָפּגעריסן קעגנערישע מיטינגען, געשלאָגן זיך אַפילו מיט די פויסטן מיט אַנהענגער פון קעגנערישן צד. נאָך גאַנצע נעכט אַרבעט אין דער בעקעריי, האָט ער ביי טאָג נישט גערוט, אָפּגעכאַפּט עטלעכע שעה שלאָף אויף די זעק מעל און דערנאָך אַ גאַנצן טאָג געווען אין גאַס, אַרומגעלאָפן, פּראָקלאַמאַציעס פאַנאַנדערגעטיילט, ווערלטן איינגעלייגט פאַר חבר דניאלן.

אַ ביטערע מלחמה, אַ פאַרביסענע און עקשנותדיקע, איז אָנגעגאַנגען צווישן חבר נחמן און זיינע חברים, וואָס האָבן געאַרבעט פאַר חבר דניאלן, און צווישן קאָנראַד לעמפּיצקי, דעם שעף פון דער וואַרשעווער דעפענסיווע, וואָס דאַרף שיצן די שטאָט פון רויטע אַגיטאַטאָרן און צעשטערער. ער האָט נישט געוואָלט דערלאָזן, לעמפּיצקי, אַז אין באַפרייטן קאַטוילישן פּוילן, וואָס האָט דעם רויטן שונא פון די טויערן פון שטאָט פאַרטריבן, זאָל מאָסקוועס אַ פאַרשטייער אַריין אין פּוילישן סעים. נאָך וויניקער האָט ער געוואָלט

האָבן אַזעלכן געווילט פון דער הויפּט־שטאָט, פון זיין שטאָט, וואָס ער דאַרף באַשיצן. עס איז אים אַ בושה געווען פאַרן אינערן־מיניסטער, פאַר דער פּרעסע, אַזוינס אין זיין וואַרשע צו דערלאָזן. און ער האָט אָנגעזאָגט זיינע לייט, די אַגענטן און פּאָליציאַנטן, צו פאַרניכטן די רויטע לייט, קיין רחמנות נישט צו האָבן אויף זיי אין זייער קאַמף אַריינצופירן דעם חבר דניאלן אין דער פּוילישער פאָלקס־פאַרטרעטערשאַפט.

ער האָט זיי געטריבן פון די גאַסן, דניאלס לייט, נישט געלאָזט זיי זיך צונויפקומען אין זאַלן, געשיקט זיינע אַגענטן אין די אַרבעטער־קלובן און פאַראיינען. ער האָט פאַרבאָטן די דרוקערייען צו מאַכן פאַר זיי דרוק־אַרבעט, קאָנפיסקירט אין די ציטונגען יעדער גוט וואָרט פאַר זיי און געהיט די מויערן, די רויטע זאָלן נישט פאַרקלעפּן זיי מיט זייערע אויפרופן.

קעגן דעם אויסגעפּוצטן און אויסגעצערטלטן פּאָליציי־שעף לעמפּיצקי, איז אַרויסגעטראָטן דער בלאַסער, נישט אויסגעשלאָפענער, שלעכט־געקליי־דעטער בעקער נחמן ריטער מיט זיינע חברים. קעגן לעמפּיצקיס אַלע פאַר־באָטן, האָבן זיי געהיימע פאַרזאַמלונגען אָפּגעהאַלטן, אויפרופן אָפּגעדרוקט, פאַבריקן און ווערקשטאַטן מיט פּראָקלאַמאַציעס פאַרוואָרפן, אַלע ווענט, פאַרקאַנטעס און טויערן מיט אויפרופן פאַרקלעפּט.

אַ מידער נאָך אַ שווערער נאַכט אַרבעט ביים אויוון, אַן אויסגעהאָרע־וועטער, אַ הייזעריקער פון די רייסערייען און דיסקוסיעס, איז ער זעלטן אַהיימגעקומען צו זיין בוידעם־שטיבל צו חנהקען, נאָר אַרומגעשלייכט זיך אין די נעכט. מיטן צו־ענגען זעלנערישן רעקל און גרויסע שווערע שיך, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דער מלחמה, האָט ער מיט חברים זיינע אַרומגע־שלייכט זיך איבער די גאַסן פאַרטאָג, ווען וועכטער שלאָפן און פּאָליציי־לייט דרימלען, און אַלע ווענט באַשמירט. וואו נאָר אַ לידיק שטיקל מויער, אַ טיר, אַ ברעט, האָט ער דערויף קרומע רויטע האַמערס און סערפּן אויס־געמאָלט, דעם צייכן פון דער אַרבעטער־מאַכט, און דעם נאָמען פון חבר דניאלן, דעם איין־און־איינציקן אמתן פאַרשטייער פון די אַרבעטנדיקע מענטשן. לעמפּיצקיס לייט האָבן זיך נאָך די נאַכט־מענטשן געיאָגט, געכאַפּט זיי, מיט פאַרב די רויטע צייכנס פאַרשמירט, מיט מעסערס די ווענט גע־קראַצט. צומאָרגנס זיינען זיי ווידער געווען.

אַהיימקומען פלעגט נחמן פאַרטאָג אַ מידער, אַן אָנגעשטרענגטער פון שרעק און אומרואיקייט, אָבער אַ גליקלעכער און געהויבענער. ער איז נישט געווען מער קיין שקלאַף ווי פריער, נאָר אַ זעלנער, אַ זעלנער פון דעם רויטן חייל קעגן דער שוואַרצער וועלט. מיט יעדן אויפרוף אויף אַ וואַנט מער, מיט יעדן קרומען האַמער און סערפּ, האָט ער געזען ווי ער ברענגט מער אַ שטים פאַר חבר דניאלן, ווי ער ברענגט נענטער אַ מינוט צו דער גסיסה פון דער אַלטער וועלט און צום געבורט פון דער נייער.

קאַפּיטל זיבן־און־צוואַנציק

ווי פאַר דער מלחמה, איז שיינדל מאַטעסעס ווידער געזעסן אויף דער גאַס מיט איר קויש געבעקס און אויסגערופן הויך איר סחורה, צוגעבנדיק אַפּעטיט די פאַרבייגייער.

— זעמל פרישע, מאַדאַמעלעך, הייסע!

זי האָט צוריק געמוזט האַלטן די שטוב, די שטוב, וואָס איז געבליבן אָן אַ טאַטן. זי האָט שוין נישט געפרעגט מער דעם פּאָסט־טרעגער אויף קיין בריוו פון איר פאָטער. אַלע זיינען צוריקגעקומען, ווער פון דייטשן געפענקעניש, ווער פון רוסלאַנד מיט די עשאַלאָנען. מאַטעס איז נישט צוריקגעקומען, נישט געלאָזט פון זיך הערן. שיינדל האָט זיך מיאש געווען צו וואַרטן אויף אים. איין זאַך האָט זי כאָטש געוואָלט וויסן, ווען זיין יאָרצייט צו האַלטן און אַ ליכטל נאָך זיין נשמה אָנצינדן. אין אַ פרייען טאָג איז זי אַרויפגעגאַנגען צום מורא הוראה, צום אייגענעם, וואָס האָט זי מיט מנשהן חתונה געמאַכט, און געפרעגט אים אַ שאלה וועגן דעם. דער מורא הוראה האָט געקנייטשט דעם שטערן און איר קיין שאלה נישט געקענט פסקענען.

— ווי לאַנג מען ווייסט נישט אויף זיכער, איז דאָ נאָך אַ האָפענונג אויף אַ מענטשן, — האָט ער איר געזאָגט — גיט אַמאָל צדקה פאַר אים, דאָס קען נישט שאַטן. אפשר וועט גאָט העלפן און ער וועט צוריקקומען. אַזוינס איז שוין פאָרלאָפן.

שיינדל האָט דעם רבס טרייסט־ווערטער נישט אָנגענומען. זי האָט געוואוסט, אַז זי האָט שוין נישט אויף וואָס צו וואַרטן, אַז עלנד איז די שטוב געבליבן, אָן אַ מוטער, אָן אַ פאָטער. זי האָט דעריבער בלויז אַרויסגעהאַנגען דעם פאָטערס שבתדיקע פאַרלאַטעטע קאַפּאָטע צו לופטערן, דעם איינציקן אָנדענק נאָך אים, און אַליין געפירט די שטוב, ווי אַ טאַטע און מאַמע צוזאַמען. פון פאַרטאָג ביז שפּעט אין דער נאַכט איז זי מיט איר קויש געזעסן און פאַרדינט איר ברויט. די זון האָט זי אין די היצן פאַרברענט, רעגנס האָבן זי אויסגעווייקט, ווינטן אויסגעשמיסן, שנייען און שטורעמס האָבן איר די ביינער דורכגענומען. קאָנקורענטן האָבן זיך אַרומגעריסן מיט איר, פּאָליציי האָט זיך נאָך איר געיאָגט פאַר זיצן אין גאַס מיטן קויש. זי איז פון איר פּלאַץ נישט אָפּגעטראָטן.

דאָס, וואָס זי האָט פאַרדינט, האָט מנשה איר מאַן פאַרטרונקען און פאַרשפּילט אין קאָרטן. כאָטש עס איז שוין געווען געגנוג מעל אין לאַנד, אַלע בעקערייען האָבן צוריק געאַרבעט און די אַלטע באַלעבאַטים האָבן געוואָלט מנשהן צוריקנעמען צו דער אַרבעט, איז ער נישט איינגעזעסן אויף קיין אָרט און מער ליידיק אַרומגעגאַנגען ווי געטאָן עפּעס. פון טאָג אָן, וואָס די דייטשן האָבן אים פון דער בעקעריי אַרויסגעטריבן צוליב די שלעכטע אויגן זיינע, האָט ער זיך אָפּגעלאָזן. ער האָט געטרונקען אָן אַ מאָס, קיינמאָל

נישט ניכטער געווען. די אויגן זיינע זיינען נאָך רויטער געוואָרן, שטיקער בלוט. נישט ער האָט געוואָלט גיין צו אַ דאָקטאָר אין שפּיטאָל, ווי שיינדל האָט עס פון אים פאַרלאַנגט, נישט ער האָט גענוצט היימישע רפואות, ווי ווייבער שכנהס האָבן אים געהייסן.

— כ׳בין שוין סיי ווי סיי קיין לייט נישט, — האָט ער געזאָגט, אָוועקמאַכנדיק מיט די אַדערדיקע הענט — זאָל זיין ווי עס איז.

ער איז קיינמאָל נישט אויסגעזעסן אַ וואָך אין אַ בעקעריי, אין מיטן דער אַרבעט, פון קאַסטן טייג אַוועק און אַריין אין אַ שענק טרינקען. און אַפילו אַז ער האָט שוין יאָ געאַרבעט און פאַרדינט עטלעכע גולדן, האָט ער זיי פאַרשפּילט אין קאָרטן ביי די גזעלן. ער האָט קיינמאָל נישט געקענט צוקריגן די דריטע טויז, וואָס האָט אים געפעלט צו געווינען. שיינדל האָט אים תחילת געמוסרט, געשריען אויף אים, דערנאָך מיט גוטן געגאַנגען, אַ סך מאָל אַפילו אים פון שטוב אַרויסגעיאָגט, עס האָט נישט געהאָלפן. ער האָט נישט אויפגעהערט טרינקען און שפּילן. איינמאָל האָט זי אַפילו אין מיטן אַרבעטס־טאָג דעם קויש מיט געבעקס אָוועקגעשטעלט אין הויז, אַ טיכל אויפן קאָפּ גענומען און אַוועק מיט אים צו דער קהלה, צו די רבנים, וואָס זיצן דאָרטן, אַ דין־תורה צו האָבן מיט אים פאַר די יידן אין די ספּאָדיקעס און אין די אַטלעסענע קאַפּאָטעס. מנשה איז געגאַנגען. שעהן לאַנג זיינען זיי געזעסן אויף דער באַנק אין פאָדערהויז פון דער בית־דין שטוב, צוזאַמען מיט אַלערליי אַנדערע פּאַרלעך, וואָס האָבן זיך געקריגט און געשאָלטן. שיינדל האָט מיט קלוגע פאַרשטענדיקע רייד אויסדערציילט איר גאַנץ ביטער האַרץ פאַר די רבנים אין די אַטלעסענע קאַפּאָטעס.

— זאָגט איר, הייליקע צדיקים, — האָט זי גערעדט מיט האַרץ — צי דאַרף אַ מאַן אַזוי זיך פירן, זאָגט!

די רבנים האָבן מנשהן אָנגעמוסרט, האַרבע רייד צו אים גערעדט. מנשה האָט אויסגעהערט די שאַרפע רייד, געשוויגן, און אַז איינער פון די רבנים האָט אים אויסגעשטרעקט אַ ווייכע האַנט אויף תקיעת־כף, ער זאָל צוזאָגן צו זיין גוט און פרום, האָט ער אַפילו זיין אויסגעהאָרעוועטע אַדערדיקע האַנט אים צוריקגעגעבן. דער רב האָט אָנגעקוואָלן פון נחת.

— נו, ווייבל, גייט געזונטערהייט, ער וועט שוין זיין אַנדערש, אייער מאַן, — האָט ער געזאָגט אַ האָפערדיקער — ער האָט געגעבן תקיעת־כף, און תקיעת־כף מוז מען האַלטן!

אָבער מנשה האָט דעם תקיעת־כף נישט געהאַלטן. ער האָט געטרונקען און געשפּילט ווי פריער. און אַז ער האָט נישט געהאַט קיין אייגן געלט, איז ער געקומען צו שיינדלען צום קויש מיטן געבעקס און געפאָדערט געלט אויף אַ טרונק. זי האָט אים נישט געוואָלט געבן, אָבער מנשה איז נישט אָפּגעטראָטן. מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט, ווי אַן אָרעמאַן, מיט טרערנדיקע רויטע אויגן, איז ער געשטאַנען לעבן איר שעהן לאַנג און פאַרדומפּן גערעדט:

— נו, שיינדל, ווי לאַנג וועל איך וואַרטן?

שיינדל האָט זיך געשעמט פאַר די מענטשן אין גאַס. נאָך אַלע בושות, וואָס זי איז דורכגעגאַנגען, האָט זי זיך נאָך אַלץ געשעמט פאַר מענטשן, ווי איר פאָטער אַמאָל, ווי אַלע איריקע אין שטוב, וואָס באַלד קומט זיי דאָס בלוט אין פּנים פאַר בושה. די לעצטע גראָשנס האָט זי אים אַוועקגעגעבן, אַבי ער זאָל נישט שטיין איבער איר אין זיין געפּאַלנקייט. ווי נאָר ער האָט זיך אָנגעטרונקען, האָט ער געגנומען וויינען אין הויז, קלאָגן אויף זיין ביטערן גורל, אויסדערציילן אַלע זיינע עוולות אין לעבן, וואָס ער האָט נאָר אַמאָל געליטן.

— אַלע האָבן מיר שלעכטס געטאָן, — האָט ער געיאָמערט, און טריבע טרערן זיינען געגונען פון זיינע קאַליעדיקע אויגן.

שיינדל האָט די געוויינען נישט געקענט הערן. נאָך אַ גאַנצן טאָג שרייען אין גאַס, האָט זי געוואָלט מנוחה אַביסל.

— נו, שוין, כ'האָב עס שוין טויזנט מאָל געהערט, — האָט זי אים געזאָגט.

מנשה האָט זיך נישט געקענט באַרואיקן. די עוולות זיינע, וואָס מען האָט אים געטאָן, זיינען אים אין האַלדז געשטאַנען, אין שיכורן גאָרגל, און געריסן זיך אַרויס, ווי אָנגעזאַמלטע זויערקייטן אין אַ פאַרשטאָפּטער פלאַש. און אַ סך מאָל, אַז שיינדל האָט אים קיין געלט נישט געוואָלט געבן, האָט ער אירע לעצטע געלטער אַרויסגעגנבעט, די עטלעכע גולדן פון דירה־געלט, וואָס זי האָט אין שטרוי־זאַק באַהאַלטן, האָט ער אַרויסגעקראַגן און פאַר־שפּילט אין די בעקערייען ביי די געזעלן. פּונקט אַזוי האָט ער זאַכן פון שטוב אַרויסגעטראָגן צו די אַלטוואַרג־הענדלער און פאַר גראָשנס פאַרקויפט, צו גיין אין שענק. ער האָט שיינדלס אַ קליידל פאַרשאַכערט, מאַטעסעס געלאַטעטע שבתדיקע קאַפּאָטע פאַרהאַנדלט. אַפילו דעם גולדן מלמד־געלט, וואָס שיינדל האָט אַוועקגעלייגט פאַר איר אַברהמעלען פאַר דער תלמוד־תורה, וואו זי האָט אים געשיקט, האָט ער ביים קינד אויסגענאַרט און פאַרטרונקען.

דער קליינער אַברהמל האָט געקלעפּט צו מנשהן. ער האָט ליב געהאַט זען אים ווי ער מאַכט זיך נאַריש, ווען ער טרינקט זיך אָן און טוט זאַכן וואָס מען קען זיך האַלטן ביי די זייטן פון געלעכטער. ער האָט ליב געהאַט זיינע מעשׂיות, וואָס ער האָט אים דערציילט. אין זיין עלנדקייט, אין זיין אויסגעמיטן ווערן פון מענטשן, וואָס האָבן אים נישט געוואָלט קענען צוליב זיין שיכּרות און אָפּגעלאָזנקייט, האָט ער מיט דעם קליינעם אַברהמעלען ווי מיט זיינס גלייכן גערעדט, אַלע זיינע צרות פאַר אים זיך אויסגערעדט. דער קליינער, אַ לעבעדיקער, אַ זשוואַווער, אַ שונא פון דער תלמוד־תורה, וואו מען קלאַפּט אים פרעמדע אומזיניקע און שווערע זאַכן אין קאָפּ אַריין, האָט ער מיט אויפגעשטעלטע אויערלעך געהערט פעטער מנשהס רייד. דערצו האָט ער אויך געקענט מאַכן האַוואַיעס אַלערליי, פעטער מנשה, איבערקערן די אויגן אויף דער לינקער זייט, שטעלן זיך אויפן קאָפּ, נאָכמאַכן העגער,

חזרים, ציגן און קעץ. הײנט האָט ער אויך פון האָלץ אַלערלײ שײנע זאַכן געקענט אויסשניצן, שיפעלעך און טישעלעך און פערדלעך אַפּילו. אַברהמעלע האָט אים מיט גרויס חשק אָװעקגעגעבן דעם גולדן, װאָס די מאַמע זײנע האָט אים געגעבן אויף צו באַצאָלן אין דער תלמוד־תורה. און אַפּילו אַז פעטער מנשה האָט אים געהײסן אַרויסגײן אין אַ זײטיקער גאַס, אַװעקשטעלן זיך אין אַ װינקל און בעטן גראָשנס בײ די דורכגײענדיקע װײבער, האָט עס אַברהמעלע גערן געטאָן. עס איז געװען זײער קאָמיש דאָס שטײן אין װינקל מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און רופן הויך:

— שענקט אַ גראָשן, כ׳בין אַן אָרעמער יתום.

די װײבער האָבן אים גראָשנס געגעבן, געקרעכצט איבער אים. אַנדערע האָבן אים איבערן קעפּל געגלעט. דעם קלײנעם האָט שטאַרק געװײלט דאָס רחמנות פון די נאַראָנים, װאָס ער נאַרט זײ אָפּ. אַז ער האָט געהאַט אָנגעזאַמלט אַ סך גראָשנס, האָט ער זײ אָװעקגעגעבן פעטער מנשהן. פעטער מנשה האָט אים עטלעכע גראָשן איבערגעלאָזט פאַר זיך און אים געהײסן קויפן זיך נאַשװאַרג דערפאַר. אַברהמל האָט געלעקט די זיסע זאַכן מיט גרויס אַפּעטיט און אַלע זומער־שפּרענקלעך אין זײן לעבעדיק פּנימל האָבן געקװאָלן פון פרײד.

— זאָלסט ניט דערצײלן דער מאַמען, הערסט אַברהמעלע, — האָט אים דער פעטער מנשה אָנגעזאָגט.

דעם קלײנעם איז געפעלן געװאָרן, װאָס מען האָט אים אַרײנגענומען אין אַ סוד, װאָס די מאַמע דאַרף נישט װיסן דערפון. ער האָט זיך געפילט װיכטיק, װי אַ דערװאַקסענער.

אַז שײנדל האָט זיך דערװאוסט פון אַ שכנה װעגן איר קינדס בעטלען אויף די גאַסן, האָט זי איבערגעלאָזט דעם קויש אין מיטן האַנדל און מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם אַרויף אין שטוב. זי האָט זיך די האָר געריסן פון קאָפּ, דאָס קינד געשלאָגן, אויף מנשהן מיט די נעגל זיך געװאָרפן. מנשה האָט רואיק אויסגעהערט אַלע זידלערײען, און קאָמישע האָװאַיעס מיט די רויטע אויגן צו אַברהמעלען געמאַכט.

— כ׳בין שוין סאַי װי סאַי קײן לײט נישט, — האָט ער געברומט, אָװעקמאַכנדיק מיט דער אָדערדיקער האַנט.

און אַמאָל איז ער גאָר װילד געװאָרן און געמאַכט סקאַנדאַלן אין שטוב, און דוקא אין דער נאַכט װען אַלע שכנים אין הויף זײנען שוין געשלאָפן. זי האָט אים נישט צוגעלאָזט, שײנדל, צו זיך. עס האָט איר געעקלט פון אים, פון זײנע טריפנדיקע אויגן, פון זײן בראָנפן־גערוך, פון זײן גאַנצער אָפּגעלאָזנקײט און טריבקײט. מנשה איז װילד געװען פון צאָרן און באַגער.

— מיט דײן זעלנער ביסטו אויך געװען אַזאַ צדיקת? — האָט ער געשריגן אין דער נאַכט.

שײנדל האָט זיך בײ די באַקן געריסן.

— שװײג, מענטשן װעלן הערן. דאָס קינד װעט הערן.

— זאָל ער הערן, דער ממזר, — האָט מנשה געמאַכט געוואַלדן — זאָל ער וויסן, אַז איך בין נישט זיין טאַטע, נאָר דער זעלנער דיינער.

אין זיין כעס האָט ער טעלער געבראָכן און אַפילו צו שיינדלס יינגערע שוועסטער גענומען צושטיין אין זיין שיכרותדיקן באַגער.

— זאָלן אַלע הערן — האָט ער געמאַכט קולות און געקלאַפּט מיט דער פויסט אין טיש — איך בין אַ מאַן, און איך קען טאָן וואָס איך וויל.

מיט עקל האָט זי אים צוגעלאָזט צו זיך, אַבי ער זאָל זיך איינשטילן, נישט ברענגען קיין בושות אויף דער שטוב. אָבער מנשה האָט אַרויסגעפּילט איר האַס צו אים, זיין אָפּגענאַרטקייט, און ער האָט גענומען קלאָגן אין דער נאַכט אין זיין אַנטוישונג און אייפערזוכט. די געשיכטע מיטן זעלנער אירן איז אים גאַרנישט פון קאָפּ אַרויס.

— פאַר זיך האָט ער אַראָפּגענומען די סמעטענע און מנשהן האָט ער געלאָזט די זויערמילך, — האָט ער געביטערט אין דער נאַכט.

דורך שכנהשע ווענט האָבן פויסטן אַריינגעקלאַפּט. פאַרשלאָפענע קולות האָבן גערופן:

— העי, שטום ווערטס דאָרט, לאָזטס שלאָפן באַנאַכט!

קאַפּיטל אַכט־און־צוואַנציק

קאָנראַד לעמפּיצקי, דער שעף פון דער דעפּענסיווע אין וואַרשע, האָט ווי יעדן פרילינג פאַרן ערשטן מאַי צונויפגערופן זיינע לייט און זיי אַרויס־געגעבן באַפעלן ווי אַזוי זיך צו באַגיין מיט די אַרבעטער, וואָס וועלן דעמאָנסטרירן אויף די גאַסן אין ערשטן מאַי.

ער האָט זיי אַ סך זאַכן אָנגעזאָגט. ערשטנס, זיי זאָלן זיין העפלעך צו דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. קאָנראַד לעמפּיצקי איז אַליין יאָרנלאַנג געווען אין די צאַרישע צייטן אַ מיטגליד פון דער פּוילישער סאָ־ציאַליסטישער פּאַרטיי, אַפילו אַ שטיקל טעראָריסט, און ער האָט נאָך געהאַט סימפּאַטיעס צו די אַמאָליקע חברים זיינע. כאָטש ער האָט אַוועקגעוואָרפן די קינדערשע נאַרישקייטן און אַ שיינע קאַריערע געמאַכט — דער שעף פון דער דעפּענסיווע אין דער הויפּטשטאָט אַליין געוואָרן, האָט ער נאָך אַלץ געהאַט אַ סך באַקאַנטע און פריינט צווישן די פּאַרטיי־לייט און פּראָפעסיאָנעלע טוער. איבערהויפּט האָט ער געהאַט דרך־ארץ פאַר די פּאַרטיי־פירער, פאַר די עלטסטע, צווישן וועלכע עס זיינען געווען היפּש דעפּוטאַטן, סענאַטאָרן און הויכע באַאַמטע. ער האָט געוואוסט, אַז מיט גרויסע מענטשן דאַרף מען לעבן בשלום, ווייל מען קען קיינמאָל נישט וויסן ווען זיי קענען קומען צו דער מאַכט. עס האָט שוין נישט איין מאָל געטראָפן, אַז מענטשן פון אָט דער

פּאַרטיי זיינען צו דער העכסטער שטופּע דערגאַנגען, און עס קען ווידער טרעפן. דעריבער דאַרף מען מיט זיי לעבן גוט, אַרויסוויזן זיי פריינטשאַפט. און כאָטש ער האָט נישט גערן געזען דעמאָנסטראַציעס און רויטע פאָנען אויף די גאַסן פון זיין שטאָט, וואָס דאָס רייצט די אָרעמע און אומצופרידענע, האָט ער פונדעסטוועגן אָנגעזאָגט זיינע לייט, זיי זאָלן אָפּהיטן די דעמאָנסטראַנטן פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, נישט לאָזן קיין האָר פאַלן פון זיי. ער האָט געוואוסט, דער קאָמיסאַר לעמפּיצקי, אַז כאָטש די אַרבעטער זינגען רעוואָלוציאָנערע לידער, דראָען מיטן טאָג פון נקמה וואָס וועט קומען, און רעדן אַפילו שלעכטס קעגן דער פּאָליציי, איז עס נישט מער ווי רייד, וואָס יינגלעך רעדן. אין דער אמתן זיינען די מאַרשירער גוטע פּאַטריאָטן, קאַטאָליקן איינס און איינס, אייגענע מענטשן.

די יידישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען האָט ער איבערגעלאָזט צו דער גאַס. ער אַליין האָט זיי נישט געטשעפּעט. קאָנראַד לעמפּיצקי ווייסט, אַז געזעץ איז געזעץ. ווי לאַנג דאָס געזעץ פאַרבאָט נישט די יידישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען אַרויסצוגיין מאַרשירן, דאַרף ער, לעמפּיצקי, זיך אונטערוואַרפן דעם געזעץ. אָבער אַז די סטודענטן און די יונגען פון די פּאַטריאָטישע אָרגאַניזאַציעס וועלן אַליין מיט שטעקנס באַפאַלן די יידלעך און זיי דורכלופּטערן די ביינער, דאַרף זיך לעמפּיצקי נישט צערייסן דעם פּעלץ. די פּאָליציי זיינע דאַרף זיך נישט אָננעמען פאַר די יידלעך, וואָס קריכן אַרום אויף די גאַסן מיט זייערע יידישע פאָנען און געזאַנגען. איבערהויפּט, ווען זיי קריכן אַרויס פון דער געטאָ און מאַרשירן איבער די שיינע קריסטלעכע גאַסן. כאָטש לעמפּיצקי האָט פילע יידישע פריינט, מיט וועלכע ער גייט אָפּט אַ הוליע טאָן אין די גרויסע רעסטאָראַנען, כאָטש ער מאַכט שיין געלט ביי יידן, ווען זיי דאַרפן אָנקומען צו אים, האַלט לעמפּיצקי, אַז יידעלעך דאַרפן נישט קריכן אויבנאָן. זאָלן זיי זיך מאַרשירן און רייסן די העלדזער און זינגען וועגן פרייהייט אין זייערע יידישע גאַסן און געסלעך. אין די פּוילישע גאַסן איז נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר זיי. אמת, ער אַליין קען זיי דאָס נישט פאַרווערן, דאָס געזעץ דערלויבט יעדן צו גיין און מאַרשירן וואו מען וויל, אַבי מען געהערט נאָר צו אַ לעגאַלער פּאַרטיי, אָבער אַז די סטודענטן שלאָגן אַזעלכע יידלעך און ברעכן זיי די ביינער, איז אדרבא. זאָלן די פּוילישע יינגלעך הנאה האָבן, אַמוזירן זיך אַביסעלע. די פּאָליציי דאַרף קומען שפּעט, ווען די יידלעך וועלן שוין לויפן אויף אַלע פיר זייטן.

שטאַרק, שטרענג און אומברחמנותדיק האָט לעמפּיצקי געהייסן זיין זיינע מענטשן צו די רויטע לייט, צו די אָנהענגער פון מאָסקווע, וואָס ווילן אין פּוילן איינפירן די סאָוועטישע אָרדענונג. דאָ האָט לעמפּיצקי געהאַט דאָס געזעץ אויף זיין זייט. די רעגירונג אַליין האָט פאַרבאָטן די לייט צו ווייזן זיך אויף די גאַסן. זיי האָבן נישט געפאָלגט און יאָ אַרויס מיט זייערע פאָנען און לאָזונגען. און לעמפּיצקי האָט אָנגעזאָגט זיינע לייט, זיי זאָלן זיי געבן פעפער צו שמעקן.

— נישט זשאַלעווען זיי, ייִנגלעך, — האָט ער באַפוילן זיינע מענטשן — שניידן ווי אין קרויט אַריין.

— לויטן באַפעל. — האָבן די „ייִנגלעך" געזאָגט שמייכלענדיק.

אָבער דערמיט אַליין האָט נאָך לעמפּיצקי זיך נישט באַנוגנט. כאָטש די פּוילישע זשורנאַליסטן אין די צייטונגען און די דעפּוטאַטן אין סעים האָבן געשריבן און גערדשנט, אַז אַלע מאָסקווער אָנהענגער זיינען יידן, האָט לעמפּיצקי געוואוסט פון פּראַקטיק, אַז עס איז ווייט נישט אַזוי, אַז אַ סך פּאַליאַקן, אמתע קאַטאָליקן, זיינען אָנהענגער פון דער מאָסקווער אָרדענונג און זיי ווילן אויך אין פּוילן איינפירן די סאָוועטן, זיינען בעלנים צוצונעמען ביי די פאַבריקאַנטן די פאַבריקן, ביי די פּריצים די גיטער און אים, לעמ־פּיצקין מיט זיינע לייט, שטעלן צום ווענטל. לעמפּיצקי האָט זיי פיינט געהאַט די לייט, די קאַטוילישע, פונקט ווי די יידלעך צווישן זיי. אָבער געוואוסט האָט ער, אַז עס טויג נישט פאַרן לאַנד אָנצוגעבן אָט דעם אמת. דאָס איז אַ שלעכטע פּאָליטיק אָנצוגעבן פאַר דער עפנטלעכקייט, אַז נישט נאָר יידלעך, נאָר אמתע פּאָליאַקן, קאַטאָליקן, זיינען פאַר אַ סאָוועטישער אָרדענונג. דאָס קען ברענגען דערצו, אַז אַ סך פּוילישע אַרבעטער און פּויערים, וואָס לעבן שלעכט, וועלן טראַכטן נאָכצוגיין אין די וועגן פון זייערע ברידער. אויך וויל די פּוילישע פּרעסע נישט האָבן קיין ריין־פּוילישע נעמען אין די באַריכטן פון די אַרעסטירטע העצערס. זיי האָבן ליבער אָנצוגעבן יידישע נעמען פון די אַרעסטירטע פיינט פון לאַנד, נישט קיין נעמען פון פּאָליאַקן. און קאָנראַד לעמפּיצקי האָט דאָס גענומען אין באַטראַכט אויף דער באַראַטונג מיט זיינע מענטשן פאַרן ערשטן מאַי. שטילערהייט, מיט האַלבע ווערטער, ווי פאַר אַ העכערן באַאַמטן פון זיין שניט פּאַסט, האָט ער אָנגעזאָגט זיינע לייט, זיי זאָלן וואָס וויניקער אַרעסטירן קאַטאָליקן צווישן די מאָסקווער לייט, נאָר די שוואַרץ־האָריקע און שוואַרץ־אויגיקע פאַרשוינדלעך.

— איר פאַרשטייט וואָס איך מיין, ייִנגלעך? — האָט ער געפרעגט, קוקנדיק מיט די גרויע אויגן אין די געהאָרכזאַמע אויגן פון זיינע לייט.

די ייִנגלעך האָבן פאַרשטאַנען קאָנראַד לעמפּיצקיס רייד און הנאה געהאַט פון זיי. עס איז בעסער צו שלאָגן די שוואַרצע יידלעך איידער אייגענע וואָנסנדיקע לייט. איבעריקנס זיינען די אייגענע גרעסערע שלעגערס אויך ווי די יידן. אַז לעמפּיצקי איז דערמיט פאַרטיק געוואָרן, האָט ער נאָך איין קליינע וואָרנונג געגעבן צו זיינע לייט.

— ייִנגלעך, — האָט ער געזאָגט — דעם געקרייזלטן חבר דניאל קענט איר?

— געוויס, הער קאָמיסאַר! — האָבן די ייִנגלעך געענטפערט.

— פאַרלאַנג איך, אַז אים זאָל מען נישט טשעפּען — האָט לעמפּיצקי באַפוילן — זיינע לייט שניידט וויפיל איר קענט, אָבער אים אַליין זאָל קיין האָר נישט געקרימט ווערן.

די ייִנגלעך האָבן צוגעזאָגט צו היטן חבר דניאלן, און לעמפּיצקי איז

אַוועק פון דער באַראַטונג צו דער קאַפּע אויף טעאַטער־פּלאַץ, אויסצוטרינקען אַ שוואַרצע קאַווע אין דער געזעלשאַפט פון עטלעכע מיטל־יעריקע אָפּערעטן־אַקטריסעס, וועמעס אַנהענגער ער איז געווען.

נישט צוליב ליבשאַפט צו חבר דניאלן האָט למפּיצקי באַפוילן צו באַשיצן אים.

לעמפּיצקי האָט געהאַט אַ בייז האַרץ אויף חבר דניאלן, וואָס מיט די רעוואָלוציאָנערע רעדעס און שיינעם געפליגלטן פּויליש העצט ער אים אויף די שטאָט, נישט נאָר די יידישע אַרבעטער, נאָר אויך די פּוילישע, איבער־הויפּט ווען ער ציט אויס זיין שיינע האַנט און ווייזט צו מזרח. נאָך מער האַרץ האָט ער געהאַט אויף אים, וואָס ער איז געוואָרן אַ דעפּוטאַט אין סעים, געשיקט פון די רויטע לייט. וויפיל ער, לעמפּיצקי, האָט זיך נישט געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט אים נישט אַריינצולאָזן דאָרט; וויפיל זיינע מענטשן האָבן די רויטע נישט געיאָגט, געטריבן, אַרעסטירט און געגעבן זיי פּעפער צו שמעקן, האָבן זיי פאָרט דעם חבר דניאלן זייערן אויס־געוויילט אין סעים, פאַר דעפּוטאַט אים געמאַכט. אין דער הויפּטשטאָט פון לאַנד, אין זיין שטאָט, וואָס ער דאַרף זי באַשיצן און היטן, איז דער רויטער פאַרשטייער דניאל דורכגעגאַנגען, און נישט נאָר געוויילט פון יידלעך, נאָר טאַקע פון אַ סך פּאַליאַקן, אמתע קאַטאָליקן. לעמפּיצקי האָט זיך געשעמט דערמיט. עס איז אים אַ בושה געווען פאַר דער רעגירונג, פאַר די מיניסטאָרן, נאָך מער פאַר דער פּרעסע, וועמען ער האָט געזוכט אַזוי געפעלן צו ווערן. דערצו האָט זיך חבר דניאל, אָט דאָס יידל מיטן שיינעם פּנים, צעלאָזט ווי אַ זינג־פויגל אין סעים.

ער האָלט אין איין אַריינטראָגן אינטערפּעלאַציעס, רעדן, אַגיטירן. אמת, די זשורנאַליסטן פון די צייטונגען דערמאָנען נישט קיין איין וואָרט אַפילו פון דעם יידלס שיינע רעדעס, דאָך ווערט אים נישט מיאוס ביי יעדער געלעגנהייט ווידער זיינע שטענדיקע רעדעס צו האַלטן. ער דרוקט זיי אָפּ, די רעדעס זיינע, און לאָזט זיי פאַרשפּרייטן אין די פאַבריקן און אין די דערפער, וואָס דאָס פירט אַ סך פון די אַרבעטנדיקע פון גלייכן וועג אַראָפּ. צוליב דעם וועס ער איז דעפּוטאַט, טרעט ער אויך אַרויס פאַר אַרבעטער אויף די פּלעצער און גאַסן. ער פאָרט פון שטאָט צו שטאָט אומזיסט אויף די פּוילישע באַנען, מיט ערשטער קלאַס, ווי אַ פּריץ, און פאַרשפּרייט זיינע העצערישע רעדעס קעגן דער מאַכט פון לאַנד. די רעגירונג מוז אים נאָך צאָלן אַפילו אַ געהאַלט, אַ לוין פאַר זיין דעפּוטאַטנשאַפט, וואָס ער גיט אויס אויף אַרויסגעבן פּראָקלאַמאַציעס דערפאַר. און ער, לעמפּיצקי, קען גאָרנישט אים טאָן, וואָרעם ער איז אומבאַרירלעך. דאָס האָט לעמפּיצקין אַ סך בייז בלוט געמאַכט. יעדער מאָל וואָס ער האָט אים געזען אויפסנייִ, דעם חבר דניאלן, אין גאַס אָדער אין סעים, האָט ער אים דערמאָנט אין זיין דורכפאַל. איצט צום ערשטן מאַי, האָט זיך דער חבר דניאל שטאַרק געגרייט. אויפן טעאַטער־פּלאַץ אַליין, אין צענטער פון שטאָט, האָט ער געגרייט שיקן זיינע

לייט און פּאַר זיי רעדן פראַנק און פריי זיינע העצערישע רעדעס. דאָס האָט אויך די לייט זיינע אַ סך מוט צוגעגעבן און זיי האָבן זיך געגרייט צום יום־טוב אין גרויסע מאַסן, אַזוי אַז די פּאָליציי וועט האָבן אַ סך אַרבעט מיט די לייט, אַ שווערע מלחמה. דאָס אַלץ האָט לעמפּיצקין זייער אַ בייז האַרץ געמאַכט אויף דעם שונא זיינעם, דעם חבר דניאלן.

דאָך האָט ער אָנגעזאָגט זיינע לייט, זיי זאָלן אים נישט טשעפּען. אומ־געקערט, זיי זאָלן אים היטן און באַשיצן פון זייטיקע אָנפאַלער.

וואָרעם לעמפּיצקי איז אַ מענטש, וואָס טויג זיך אויס אין פּאָליטיק. לעמפּיצקי ווייסט, אַז אַפילו אין קריג מיט אַ שונא שניידט מען נאָר די קליינע פישלעך, די סאָלדאַטן. גענעראַלן גיט מען אָפּ כבוד אַפילו ווען מען נעמט זיי אין געפאַנגענשאַפט. לעמפּיצקי האַלט פון גרויסע לייט, פון פירער. פירער זיינען מענטשן, וואָס מען קען קיינמאָל נישט וויסן וואוהין די געשיכטע קען זיי פאַרפירן. עס איז נישטאָ קיין זיכערקייט אויף דער וועלט. אַלץ ענדערט זיך פון נאָך דער מלחמה אָן. דאָס רעדל דרייט זיך מיט אַ משוגענעם גאַנג. דעריבער דאַרף מען מיט פירער, אַפילו פיינטלעכע, זיין פאָרזיכטיק. די מאַסן, די אַלע אַרבעטער און האַלבע אינטעליגענטלעך, זיי מעג מען שניידן ווי אין קרויט אַריין, מלחמה איז מלחמה! אָבער דעם פירער זייערן דאַרף מען שוינען. אַ קלוגער מענטש דאַרף קיינמאָל נישט פאַרברענען די בריקן הינטער זיך. לעמפּיצקי האָט אויך געוואוסט, אַז דער חבר דניאל גייט אויס ס׳חיות, מען זאָל אים אָנשלאָגן אַביסל. דאָס וואָלט זייער גוט געווען פאַר אים צו קומען אין סעים מיט אַ פאַרבאַנדאַזשירטן קאָפּ און דונערן קעגן דער ברוטאַליטעט פון לעמפּיצקיס לייט. אויך וואָלט ער מיט דעם פאַרבאַנדאַזשירטן קאָפּ געלאָזט זיך איבער די אַרבעטער־גאַסן, פאַר אַ מאַר־טירער זיך אַרויסגעשטעלט. און לעמפּיצקי האָט אים דאָס פאַרגעניגן נישט געוואָלט אָנטאָן. איבריגענס, האָט לעמפּיצקי ליב אָפּצוהיטן דאָס געזעץ, ווי פאַר אַזאַ מענטש שטייט אָן. דוקא ווייל אָט די העצער האַלטן אים אין איין באַשימפּן, אַז זיינע לייט ברעכן דאָס געזעץ, שלאָגן און פייניקן אַרעסטירטע, דוקא ווייל ער, דער חבר דניאל אַליין, האַלט אין איין באַמ־באַרדירן אים אין סעים פאַר באַגיין געוואַלדטאַטן קעגן זיינע קלאַסן־פיינט, וועט ער אים ווייזן, אַז געזעץ איז געזעץ, אַז אַ דעפּוטאַט איז אומבאַרירלעך אין לאַנד. זיינע אייגענע אַגענטן, וועלכע יענער באַשמוצט אַזוי, וועלן אים, דעם שונא זייערן, באַשיצן און נישט לאָזן אַ האָר אים קרימען.

פונקט ווי לעמפּיצקי, האָבן זיך חבר דניאלס לייט געגרייט צום מאַי־יום טוב, און הייסער פון אַלע — נחמן דער בעקער, דניאלס אָנהענגער און פאַרערער. ער האָט נישט אומזיסט געאַרבעט, נחמן, נישט אומזיסט געפּטרט זיינע נעכט אין שרעק און אין איינשטעלעניש, נישט אומזיסט אַרומגעריסן זיך אויף מיטינגען און פאַרזאַמלונגען. חבר דניאל, זיין חבר דניאל, דער פאַרשטייער פון די געדריקטע און גערודפטע, זיצט אין סעים. פריי, אָן יעדן צוים, וואַרפט ער דער אַלטער וועלט זיינע פייערדיקע פיילן,

און רופט די שקלאַפן אַראָפּצואוואַרפן פון זיך די קייטן פון קנעכטשאַפט, ווי מען האָט עס געטאָן דאָרט, אין מזרח. נחמן האָט זיך געפילט שטאָלץ דערמיט. און ער האָט מיט ברען זיך געגרייט צום אַרבעטער־יום־טוב, אויף וועלכן חבר דניאל וועט רעדן. די פּאַרטיי־קעגנער זיינע, פון זאַלקינדס לייט, האָבן נישט געקענט דורכפירן זייער פאַרשטייער אין סעים. די מאַסן זיינען נישט נאָכגעגאַנגען נאָך זייערע פאַרקויפטע פירער. זיי האָבן געהערט די רעוואָלוציאָנערע רופן פון זיין חבר דניאל, דעם איינציקן אמתן פאָרשטייער פון די אַרבעטנדיקע. נחמן האָט געשפּאָט פון זיי אין די אַרבעטער־קיכן, חוזק געמאַכט פון זיי, און גערופן זיי צו זיך. אַ סך זיינען טאַקע געגאַנגען אויך. דאָס אַלץ האָט אים מיט אַ סך שטאָלץ אָנגעפילט. ער האָט געהאַט אַ חלק אין דעם זיג. חבר דניאל אַליין האָט עס אים געזאָגט. און ער האָט געזען טאַקע אָפּצוהיטן דעם פּאַרשטייער זיינעם אויף דער דעמאָנסטראַציע. כאָטש עס איז בעסער געווען נישט צו טראָגן מיט זיך קיין זאַך, ווען מען גייט אַרויס אויף אַ דעמאָנסטראַציע, כדי נישט צו האָבן קיין באַלאַסטנדיקע באַווייזן פאַר לעמפּיצקיס לייט, ווען מען פאַלט אַריין צו זיי, האָט נחמן געקראָגן ערגעץ אַ רעוואָלווער, וואָס ער האָט געהאַלטן א גאָלדענעם אין דער הויזן־קעשענע, כדי צו באַשיצן דעם חבר דניאלן, ווען די שונאים זיינע וועלן אים וועלן שלעכטס טאָן. מיטן אייגענעם לעבן האָט ער געוואָלט באַשיצן דאָס לעבן פון חבר דניאלן, ווי אַ געטרייער זעלנער, וואָס שטעלט אויס זיין אומוויכטיקע ברוסט, כדי אָפּצוהיטן דעם קריגס־פירער פון דער גאַנצער אַרמיי. ער האָט אויך היפּש פּראָקלאַמאַציעס פאַרשפּרייט צווישן די אַרבעטער ,זיי זאָלן זיך שטעלן אין די רייען, קעגן פאַרבאָט פון לעמפּיצקין. שוין עטלעכע טעג פריער פאַרן יום־טוב האָט ער און זיינע לייט פאַרוואָרפן אַ סך קליינע פענדלעך אויף די עלעקטרישע דראָטן אין די גאַסן, רויטע פענדלעך מיטן האַמער און סערפּ. נחמן האָט האַרציק געלאַכט זעענדיק ווי לעמפּיצקיס לייט קריכן אויף לייטערס און מאַטערן זיך אַראָפּצונעמען די קונציק־פאַרוואָרפענע פענדלעך פון די דראָטן.

פון די ערשטע האָט ער זיך געשטעלט אין מאַי־פרימאָרגן אויפן טעאַטער־פּלאַץ און אַכטונג געגעבן, אַז די גרופּן זייערע זאָלן זיך פאַרזאַמלען אין צייט. זיי זיינען נישט אַרויס אין געשלאָסענע רייען, ווי עס פּאַסט, וואָרעם עס וואָלט געווען נאַריש זיך אויסצושטעלן קעגן די באַיאָנעטן פון לעמפּיצקיס פּאָליציאַנטן און אַגענטן. אין קליינע גרופּן איז מען זיך צונויפגעקומען, מיט פאָנען באַהאַלטן אונטער די רעקלעך.

מיט שפּיצלעך האָט חבר דניאל באַפוילן זיך אַריינצורייסן אין די רייען פון דער פיינטלעכער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. ערשט דעמאָלט, ווען מ׳וועט זיין אויסגעמישט אין די פיינטלעכע רייען, זאָל מען אַרויסציען די אייגענע באַהאַלטענע פאָנען און אַרויס מיט אייגענע לאָזונגען און רעדעס. דערמיט וועט מען אויפרייסן דעם פיינטלעכן לאַגער פון אינעווייניק און אויך אָפּטאָן אַ שפּיצל דער פּאָליציי, זי זאָל נישט וויסן וואַר עס איז פריינט און

ווער שונא. אָבער לעמפּיצקי האָט באַציילטנס פון זיינע אַגענטן און פּראָוואָ־קאַטאָרן געוואוסט וועגן חבר דניאלס מאַנעוורעס, און זיינע לייט צוגעגרייט דערצו. פּונקט אַזוי האָבן די אָרדענונגס־היטער פון יענעם צד, די אַרבעטער מיט די רויטע שלייפעלעך פון רעכטן צד, נישט צוגעלאָזט די שונאים אַריינקריכן אין זייערע רייען. מיט שטעקנס אין די הענט, מיט רעוואָלווערן אפילו, האָבן זיי געהיט די פרעמדע לייט, נישט אַריינצולאָזן זיי אינעווייניק אין זייערע רייען.

מיט גרויסע פאַנען אין די הענט, אויף וועלכע עס איז אָנגעשריבן מיט גאָלדענע אותיות, „פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער פאַראייניקט אייך", מיט אָפענע אויערן צו די רעדעס פון די פּאַרטיי־פירער וועגן פּראָלעטאַרישער אחדות, האָבן די דעמאָנסטראַנטן פון ביידע צדדים געזידלט זיך מיט די מיאוסטע רייד, געשלאָגן זיך מיט שטעקנס, מיט פויסטן און אַפילו אַריבער־געשאָסן זיך פון רעוואָלווערן. און אַז פּלוצלונג האָט חבר דניאל פלינק זיך אַרויפגעכאַפּט אויף עטלעכע אָרעמס פון זיינע לייט און מיט זיין באַריטאָן־שטים אַ דונער געטאָן: חברים, פּראָלעטאַריער! — זיינען לעמפּיצקיס מענטשן גלייך אויסגעוואַקסן און גענומען שניידן אין חבר דניאלס לייט, שלאָגן מיט אַלץ, וואָס זיי האָבן אין די הענט געהאַט, מיט קאָלבעס, מיט הענטלעך פון רעוואָלווערן, מיט פּאָליצייאישע שטעקנס. וואָס די פּאָליציאַנטן האָבן נישט דערשלאָגן, האָבן די אָרדענונג־היטער צוגעגעבן.

— שנייד מאָסקווע! — האָבן קולות געררופן.

עטלעכע ציווילע לייט האָבן דורכויס געוואָלט דעם רעדנער אַליין אָנלערנען, אָבער לעמפּיצקיס אַגענטן זיינען באַציילטנס געווען אַרום אים און ווי אַן אבן־טוב אים געכאַפּט אויף די הענט. חבר דניאל האָט געריסן זיך, מיט די פויסטן געשלאָגן אין די אַגענטישע פּנימער, אַפילו מיט די נעגל געדראַפּעט, ווי אַ פּרוי. — לאָזט מיך צו דער דעמאָנסטראַציע — האָט ער געשריגן. — לאָזט מיך, שפּיצלעס!

די אַגענטן האָבן זיך נישט פאַרטיידיקט.

— אַ דראָשקע פאַרן הער דעפּוטאַט! — האָבן זיי געררופן און אים אַריינגעזעצט אין דער דראָשקע, אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן, קיינער זאָל אים קיין שלעכטס נישט טאָן. די באַוואָפנטע לייט האָבן געשלאָגן די אַנטלויפנדיקע דעמאָנסטראַנטן, אַרעסטירנדיק יעדן שוואַרצהאָריקן און שוואַרצאויגיקן פון זיי, מענער און ווייבער.

— קיין מאָסקווע, קיין פּאַלעסטינע! — האָבן די סטודענטן אין די קאָרפּאָראַנטישע היטלעך געשריגן צו די אַרעסטירטע אין די אָפענע לאַסט־וואָגנס.

מיט אַ צעקלאַפּטן קאָפּ, אַ פאַרבלוטיקטער, איז נחמן אַרויס אַ פרייער פון לעמפּיצקיס לייט. אין דער לעצטער מינוט, ווען אַן אַגענטישע האַנט האָט שוין זיין אַקסל אָנגעכאַפּט, האָט נחמן אַ פלינקן דריי אַרויס זיך געגעבן און אַרויסגעגליטשט זיך פון דער נעץ. אין ערשטן יידישן הויף, צו וועלכן

ער האָט דערגרייכט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט ביים קראַן וואַסער, דאָס בלוט פון קאָפּ אַרומגעוואַשן און מיט אַ פּאָלע פון רעקל אַרומגעווישט. די וואונד איז נישט געווען קיין טיפע און נחמן האָט זיך דערפון נישט שטאַרק געמאַכט. ער האָט נאָך געהאַט אַ סך אַרבעט דעם טאָג, זען זיך מיט חברים, כדי צו וויסן וויפיל פון זייעריקע זיינען פאַרהאַלטן געוואָרן, וויפיל פאַרוואונדעט. אויסער דעם האָט ער נאָך געדאַרפט זיך אַריינכאַפּן אין די קעגנערישע רייען, אין זייערע זאַלן און אין די טעאַטערס, וואו זיי האַלטן אָפּ זייערע מיטינגען, כדי צו פאַרשפּרייטן פּראָקלאַמאַציעס און אַראָפּרייסן זייערע רעדנער.

פּונקט ווי נחמן דער בעקער, האָבן אַ סך אַנדערע וואַרשעווער איינוואוינער ענערגיש געאַרבעט אין דעם טאָג פון ערשטן מאַי. אין די פּוילישע רעדאַקציעס האָבן די רעפּאָרטערן מיט גרויס אייפער באַשריבן די מלחמה, וואָס די פּאָליציי האָט געהאַט אויסצושטיין קעגן די יידישע אָנהענגער פון מאָסקווע, אָנגעבנדיק די יידישע נעמען פון די אַרעסטירטע. די נעמען זיינען געווען אַ סך, און די רעפּאָרטערן האָבן הנאה געהאַט פון די שורות, פאַר וועלכע זיי האָבן גענומען צו צען גראָשן פאַר יעדערער. זיי האָבן דערפאַר לעמפּיצקין געלויבט, אַ סך רעקלאַמע אים געגעבן, ווי ער האָט ליב.

לעמפּיצקיס „יינגלעך" האָבן געהאַט אַרבעט דעם טאָג. זיי האָבן געגעבן די מאָסקווער פּעפּער צו שמעקן, ווי זייער שעף האָט געהייסן.

אין דער גרויסער סאָוועטישער אַמבאַסאַדע האָט דער אַמבאַסאַדאָר און זיינע באַאַמטע אויפגענומען די פּרעסע־מענטשן און הויכע באַאַמטע לכבוד דעם יום־טוב פון ערשטן מאַי, וואָס איז אַ פאָלקס־יום־טוב. די באַאַמטע האָבן געטראָגן שוואַרצע קליידער. זייערע ווייבער זיינען געגאַנגען אין זיידנס און אין טיולן מיט טיפע דעקאָלטן. אין די גרויסע אויסגעפּוצטע זאַלן, באַהאַנגענע מיט בילדער און באַפּוצטע מיט פּערסישע טעפּיכער, זיינען געשטאַנען אָנגעשטעלט אויף טישן רוסישע וויינען, ליקערן, בראָנפנס אַלערליי, פּאַפּיראָסן, קאַוויאַר אין זילבערנע פּעסעלעך. די פּרעסע־לייט, וואָס האָבן נאָר וואָס פאַרענדיקט זייערע גיפטיקע אַרטיקלען קעגן די מאָסקווער דעמאָנסטראַנטן, די שונאים פון לאַנד, האָבן באַלעקט זייערע וואָנסן פון די געשמאַקע רוסישע קאַוויאַרן און שנאַפּסן.

— וואונדערבאַר, עקסעלענץ — האָבן זיי געמאַכט קאָמפּלימענטן דעם שמייכלענדיקן אַמבאַסאַדאָר.

דער אַמבאַסאַדאָר, אַן אויסגעפּוצטער, אַ זיסער, האָט זיי רעקאָמענדירט די נייעסטע פּאַפּיראָסן פון סאָוועטן־לאַנד. — פּרובירט זיי אויס, מיינע הערן — האָט ער געזאָגט מיט גאַסטפריינטלעכקייט. — איך האָף, אַז איר וועט זיי ליב האָבן.

דער קאָמיסאַר לעמפּיצקי אַליין איז אַרומגעפאָרן מיט זיינע לייט אַרום דעם גרויסן סאָוועטן־בנין, אַכטונג צו געבן, אַז די סטודענטן זאָלן נישט דעמאָנסטרירן קעגן דער אַמבאַסאַדע.

— סערוואוס, רעדאַקטאָר, — האָט ער באַגריסט אויפן ווינער שטייגער, ווי ער איז עס געוואוינט געווען אין גאַליציען פאַר די עסטרייכישע צייטן, יעדן זשורנאַליסט, וואָס איז צוגעפאָרן צו דער אַמבאַסאַדע. — גוט געאַרבעט, האַ? פיינעם מאַטעריאַל צוגעשטעלט דער פּרעסע...

— גלענצנד, קאָמיסאַר — האָבן די זשורנאַליסטן אים געלויבט. — מיר האָבן אייך זייער שיין באַהאַנדלט דערפאַר. אַ סך רעקלאַמע געמאַכט. אייער פאָטאָגראַפיע אויך געגעבן.

לעמפּיצקי איז זיך צעגאַנגען אין זיסקייט. ער האָט שוין געוואָרט מיט אומגעדולד צו זען די מאָרגן־צייטונגען, וואָס וועלן זיין פול מיט זיין נאָמען און בילד.

אין די יידישע גאַסן האָט נחמן, אַ פאַרבאַנדאַזשירטער, געשלאָגן זיך מיט די קעגנערישע פּאַרטייען אויף זייערע מיטינגען.

— דינער פון קאַפּיטאַל — האָט ער געגוואַלדעוועט — פאַרקויפטע נשמות, רעאַקציאָנערן.

מיט יעדן געשריי מער, האָט ער געגלויבט, רייסט ער אַלץ מער אָפּ אַ ציגל פון דער אַלטער אומגערעכטער וועלט און בויט צו אַ נייעם פליגל צום גרויסן בנין פון דער קומענדיקער גערעכטער וועלט.

צומאָרגנס האָט חבר דניאל געהאַלטן אַ פייערדיקע רעדע אין סעים קעגן דער ברוטאַליטעט פון דער פּאָליציי. אַ גאַנצע נאַכט פריער האָט ער געגרייט די רעדע זיינע, די שענסטע ווערטער אויסגעזוכט, אַ וועלט מיט ציטאַטן פון גרויסע מענטשן אריינגעפּאַקט, אַזוי, אַז זי זאָל בלייבן אַ דאָקומענט פאַר דער געשיכטע. ער איז אַליין גערירט געוואָרן פון זיינע שיינע רעוואָלוציאָנערע רייד, זיכער געווען, אַז זשאָרעס אַליין, ווען ער האָט באַוואונדערט אין פּאַריז אַמאָל, וואָלט קיין בעסערע רעדע נישט גע־האַלטן. אָבער קיינער האָט זיין רעדע נישט געהערט. די דעפּוטאַטן פון די רעכטע בענק האָבן געשריגן, געפייפט, געלאַכט. כאָטש חבר דניאל האָט גערעדט דעם שענסטן פּויליש, אַ פּיל בעסערן פון זיי, האָבן זיי נאָכגעשפּעט זיין רעדן, נאָכגעקרימט מיט אַ יידישן קאָמישן אַקצענט און געשריגן:

— איי, ווי, מוישע, פאַר קיין ירושלים...

קיין וואָרט האָבן זיי אים נישט געלאָזט אויסרעדן, און ער האָט געמוזט אריינרעדן זיין שווער אויסגעהאָרעוועטע דרשה די סטענאָגראַפיסטקעס אין די אויערן אַריין, די איינציקע צוהערער זיינע. ער האָט אויפגעהויבן זיינע הענט צו די לינקע בענק, וואו די פּוילישע סאָציאַליסטן זיצן. ער האָט מיט זיי פּאַרטיי־חשבונות געהאַט און ער האָט זיי געוואָלט דערלאַנגען, דערציילן זיי די מעשה, וואָסערע קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן, פאַרקויפטע נשמות, דינער פון קאַפּיטאַל, מוסרים און פּראָוואָקאַטאָרן זיי זיינען. די רעכטע בענק האָבן אויפגעהערט טומלען. זיי האָבן געוואָלט הערן די מלחמה פון די רויטע צווישן זיך.

— העי, די רויטע וואַשן זיך די שמוציקע וועש, זייט שטיל — האָבן די פירער פון די רעכטע באַרואיקט זייערע לייט.

אָבער די לינקע בענק זיינען באַצייטנס געווען לײדיק. זיי האָבן נישט געהאַט קיין חשק, די ל־־קע בענק, צו זיין ביי דער אָפּשטימונג וועגן חבר דניאלס אינטערפּעלאַציע. נישט זיי האָבן געקענט שטימען קעגן זײנע פאַרוואורפן דער פּאָליציי, נישט זיי האָבן געוואָלט שטימען פאַר זייער שונא, און זיי זיינען באַצייטנס אַרויס צום רעסטאָראַן אין סעים.

— הערן דעפּוטאַטן, מיר האָבן היינט געהאַקטע וועמפּלעך — האָט די בלאָנדע אָנגעקאַרבירטע קעלנערין פון סעים־בופעט אָנגעזאָגט אַ בשורה די טומלענדיקע דעפּוטאַטן, וואָס האָבן זיך אַלע מיט אַמאָל אַריינגעלאָזט אין רעסטאָראַן — אַ באַליבט מאכל פאַר אַ פּוילישן מאָגן.

— חברים, וועמפּלעך — האָבן זיך די דעפּוטאַטן אונטערגעגעבן חשק — געהאַקטע וועמפּלעך, חברים.

קאַפּיטל ניין־און־צוואַנציק

אַז חנהקע האָט דערפילט אַן ענדערונג אין איר לייב, וואָס איז געקומען פון איר צוזאַמענוואוינען מיט נחמנען, האָט איר צום ערשטן שטאַרק פאַרן האַרץ פאַרכאַפּט פאַר אומרואיקייט, דערנאָך האָט זי דערפילט פלאַמען אין די באַקן, ווי זי וואָלט זיך געשעמט פאַר זיך אַליין. באַלד האָט זי דערפילט אַ שטאָלץ אין זיך, ווי יעדער מוטער, וואָס טראָגט אַ קינד אין איר לייב.

אומגעדולדיקער ווי יעדן טאָג האָט זי אויסגעקוקט אויף נחמנען, כדי האַלב שטאָלץ און האַלב דערשראָקן אָנצוזאָגן אים די בשורה. אָבער נחמן איז נישט געקומען, נישט בייטאָג, נישט ביינאַכט, און חנהקע איז געזעסן אַן אומרואיקע ביים פענצטער און זיך צוגעהערט צו די טרעפּ, צי זי וועט נישט דערהערן נחמנס טריט.

זי איז געווען אומרואיק וועגן נחמנען, וואָס ער קומט נישט אַהיים. זי איז געווען אין שרעק, צי ער איז ניט אַרעסטירט אַמאָל. דער בלויזער געדאַנק, אַז ער זאָל אַרעסטירט ווערן איצט, ווען זי דאַרף אים אַזוי בויטיק האָבן, ווען זי טראָגט פון אים אַ קינד אין איר לייב, האָט געמאַכט קלאַפּן שנעלער איר האַרץ. זי איז אויך בייז געווען אויף אים, וואָס ער לאָזט זי אַליין גאַנצע טעג און נעכט אין איר איינזאַמקייט און איז שטענדיק פאַרטאָן אין זיין פאַרטייאישע אַרבעטן. אַפילו איצט, ווען זי האָט אים אַזאַ וויכטיקע בשורה איבערצוגעבן, איז ער נישטאָ מיט איר.

זי איז נישט געווען מער די אייגענע חנהקע וואָס פריער, די חנהקע פון אַרבעטער־קלוב, וואו זי האָט נחמנען אַריינגעצויגן. ווי נאָר זי איז זיך

צונויפגעקומען מיט אים, אין אַ קליין שטיבל זיך אַריינגעצויגן און איינגעקויפט אַביסל אָרעמע זאַכן און כלים, איז איר דער גאַנצער קלוב מיט אַלע רעדעס און דיסקוסיעס אַרויס פון קאָפּ, ווי מ׳וואָלט זיי פון דאָרט אויסגעוואַשן. דער גאַנצער גדאַנק איז איר אַריין אין דער שטוב. מיט געלאַסענער פּינקטלעכקייט האָט זי צוגעבעט דאָס בעט, אויסציענדיק אַלע קנייטשן אין דער קאָלדרע, זי זאָל ליגן ווי אויסגעגאָסן, אויסגלעטנדיק אַלע קישלעך, זיי זאָלן ליגן וואָס שענער. מיט גרויס פלייס האָט זי געשייערט די נייע טעפּלעך, אַזוי אַז זיי זאָלן גלאַנצן פון ריינקייט, געפּוצט די עטלעכע פּאָרצעלייענע טעלערס און אַרויסגעשטעלט זיי אין פּראָנט אויף אַ פּאָליצע, זיי זאָלן באַשיינען דאָס שטיבל. מיט דער זעלבער פלייסיקייט האָט זי גענייט און געצירעוועט נחמנס וועש און זאָקן און יעדער אויסגעפּרעסט העמד מיט אַ רויט בענדעלע אַרומגעבונדן, ווי זי האָט עס געזען ביי אַנדערע ווייבלעך נאָך דער חתונה.

נחמן האָט זיין חנהקען נישט דערקענט. ער האָט גערעדט מיט איר וועגן פּאַרטיי־זאַכן, וועגן זיינע רייסעבישן מיט די קעגנער, זי האָט אים געענטפערט וועגן שטוב־חפצים, וועגן אַ ניי טישעלע, וואָס מען וואָלט נויטיק געדאַרפט קויפן, עס זאָל זיין וואו אַ פאָטאָגראַפיע אַוועקצושטעלן, אַ ווינטש־קאַרטע אַוועקצולייגן. אַז ער האָט זי גערופן צו אַ דיסקוסיע, צו אַ מיטינג, האָט זי אים געענטפערט, אַז זי דאַרף פאַרהענגלעך פאַר די פענצטער אויסנייען, שטריקן און צירעווען. נחמן איז געווען אַנטוישט. אַנשטאָט האָבן אַ חברטע, אַן אייגענעם מענטשן, וואָס זאָל זיך פרייען מיט זיינע זיגן און זאָרגן זיינע זאָרג, האָט ער געהאַט אַ באַלעבאַטיש ווייבל, וואָס דער קאָפּ ליגט איר אין די טעפּלעך און אין פאַרהענגלעך. ביי זיין גאַנצער ליבע צו איר, האָט ער עס איר נישט געקענט מוחל זיין. ער האָט זי אויך נישט פאַרשטאַנען, נישט דערקענט אין איר די חנהקע פון אַמאָל, פון אַרבעטער־קלוב. ער האָט זיך מיט איר נישט געקריגט דערפאַר. ער האָט איצט איינגעזען, אַז די גאַנצע קאָכעניש אירע פריער איז נישט מער געווען ווי אַ פאַנטאַזיע פון אַ יונג מיידל, אַ באַלעבאַטישער טאָכטער, וואָס טומלט זיך אַביסל ווי לאַנג זי איז יונג, און ביי די ערשטע טעפּלעך פאַרגעסט זי אין אַלעמען. דאָס האָט אים וויי געטאָן, נישט אָנגעשטאַנען אים, אָבער קריגן זיך צוליב דעם איז נישטאָ פאַרוואָס. ער האָט זי באַדויערט אין זיין באַוואוסטזיין, און אַליין געגאַנגען זיין וועג. אָבער חנהקע האָט נישט נאָר אַליין נישט געוואָלט גיין אין זיינע וועגן, נאָר אויך אים, נחמנען, גענומען אַוועקרייסן פון זיין אַרבעט.

שווערע רייסענישן האָבן זיך אָנגעהויבן אין נחמנס קליין שטיבל, וואָס חנהקע האָט עס אויסגעהאַנגען מיט שמאָכטעס און אויסנייעכצן, אָנגעשטאָפּט מיט טישעלעך און פּאָליצקעלעך. כאָטש נחמן האָט נישט געטרונקען, ווי אַנדערע בעקערס, קיין קאָרט אין האַנט נישט גענומען, האָט ער זייער ווייניק אַהיימגעבראַכט אויף פּרנסה. טאָג און נאַכט זיינען זאַמלונגען אין דער פּאַרטיי

זיינער אָנגעגאַנגען, זאַמלונגען פאַר וואַלן, פאַר דער פּאַרטיי־פּרעסע, פאַר שטיצן פּאָליטישע אַרעסטירטע אין די טורמעס, אַ חוץ אַלערליי אָפּצאָלונגען פאַר דעם פאַראיין, פאַר אַנדערע אָרגאַניזאַציעס. כאָטש נחמן אַליין איז אומגעגאַנגען מיט פולע קעשענעס בילעטן און קופּאָנען, וואָס ער האָט פאַרקויפט יעדן וועמען נאָר ער האָט אָנגעטראָפן, האָט ער אַליין דער ערשטער זיין ביישטייער אויף יעדער נייער זאַמלונג געגעבן, און ברייט געגעבן, איבער זיינע כוחות. אַהיימברענגען פלעגט ער געציילטע גולדן, פון וואָס חנהקע האָט קוים געקענט צונויפשטוקעווען די וואָך, אָפּצאָלן דירה־געלט און אויסקומען מיטן ביסל עסן. נישט זי האָט געהאַט פאַרוואָס אַ פּאָר איבעריקע שיך צו קויפן, נישט זיך האָט געקענט אָפּשפּאָרן אויף קויפן עפּעס אין שטוב אַריין, צו וואָס עס האָט זי אַזוי געצויגן, ס׳חיות איז איר דערנאָך אויסגעגאַנגען. פונקט אַזוי האָט זי נישט געקענט אָפּשפּאָרן עפּעס אויף קויפן פאַר נחמנען אַ קאָסטיום, אַ הוט. ער איז געגאַנגען שלעכט אָנגעטאָן, און איר איז אַ בושה געווען פאַר די ווייבלעך די שכנות, מיט וועלכע זי איז זיך צונויפגעקומען און גערעדט וועגן זאַכן און ווירטשאַפט. די ווייבלעך האָבן זיך באַרימט מיט זייערע זאַכן, וואָס זיי קויפן, מיט די נייע קליידער, מיטן מעבל אין שטוב. אַנדערע פון זיי האָבן אַפילו געהאַט צו וויזן קליינע שטיקלעך צירונג, וואָס זייערע מאַנען, באַלמעלאָכעס, האָבן געקויפט פאַר זיי, אַ גאָלדן פינגערל, אַ בראָשקעלע. חנהקע האָט גאָרנישט געהאַט מיט וואָס זיך צו באַווייזן, אַ חוץ מיט דער ריינקייט אין איר שטיבל, מיט די צאַצקעס און אויסנייעכצן, וואָס שיינען אַראָפּ פון יעדן ווינקעלע.

פונקט אַזוי איז נחמן קיינמאָל נישט געווען אין שטוב אין צייט. אַליין האָט חנהקע געמוזט אָפּעסן איר מיטאָג, אין אַ ווינקל טיש, וואָס האָט נישט געהאַט קיין טעם און זין. דאָס עסן איז נישט באַקומען איר, אַליין אין פּוסטן שטיבל. אַזוי איז ער אויך מיט איר קיינמאָל נישט געגאַנגען אין ערגעץ, נישט צו אירע חברטעס, נישט צו אירע קרובים. זי האָט זיך געשעמט פאַר די קרובים אירע יעדער מאָל, וואָס זיי האָבן זיך געפרעגט וועגן אים.

— עפּעס זעט מען אים קיינמאָל נישט מיט דיר — האָבן זיי געזאָגט מיט חשד — וואָס איז, ער שעמט זיך מיט אונדז?

אַזוי איז אויך אין שטוב קיינמאָל נישט געווען קיין יום־טוב, קיין שבת. חנהקע האָט זיך אויסגעוויינט די בלויע אויגן אירע איינע אַליין גאַנצע טעג אין שטוב. כאָטש זי האָט געדענקט פון די מיידלשע צייטן, פון די רעדעס און מיטינגען, אַז אַרבעטער דאַרפן נישט האַלטן די באַלעבאַטישע יום־טובים, האָט זי געצויגן צו די היימישע יום־טובים. אין אַלע שכנהשע שטובן אַרום האָבן די ווייבער ליכט אָנגעצונדן יעדן פרייטיק פאַרנאַכט, מענער זיינען אַהיימגעקומען פון דער אַרבעט, ביי געגרייטע טישן זיך געזעצט. געסט זיינען געקומען. בלויז ביי איר אין שטיבל איז געווען פּוסט און אומעטיק. עס האָט געיאָגט דערפון. און זי האָט עס נישט געקענט טראָגן אין זיך מער.

— תשעה־באָב איז תמיד אין שטוב — האָט זי געהאַט טענות צו נחמנען

ווען ער איז אַריינגעפּאַלן ווי אַ דערהרגעטער אין הויז — קיין פרייד, קיין יום טוב, ווי ביי לייטן.

נחמן האָט עס נישט געקענט הערן. ביי זיין גאַנצער ליבשאַפט צו חנהקען, האָט ער אַזעלכע אומבאַוואוסטזיניקע רייד ניט געקענט פאַרטראָגן.

— וואָס־זשע — האָט ער געפרעגט מיט כעס — זאָל איך דיר אפשר קויפן לייכטער אויף שבת, מאַכן קידוש פאַר דיר און זינגען זמירות, האַ?

כאָטש חנהקע האָט גאַרנישט געפילט דעם אומזין פון אַזעלכע זאַכן, האָט זי עס נישט צוגעגעבן.

— מ'זעט דיך נישט — האָט זי געביטערט — אַלץ גייט דיך אָן, נאָר נישט די שטוב.

צום וויפלטן מאָל אויפסניי האָט נחמן פּרובירט ריידן צו איר. ווי אַמאָל, ווען זי פלעגט אים אַגיטירן אין אַרבעטער־קלוב, האָט ער זי איצט אַגיטירט פאַר דער זאַך זיינער. וואָס פאַר אַ ווערט האָבן אַזעלכע קלייניקייטן ווי קליידער, זאַכן, עסן צו דער צייט, גיין צו גאַסט, אין פאַרגלייך מיט דער גרויסער אַרבעט צו באַפרייען די וועלט פון אירע קייטן? וואָס פאַר אַ באַדייט האָבן די אַלע קליינלעכע פּערזענלעכע פאַרגעניגנס און באַלעבאַטישע באַקוועמלעכקייטן קעגן דעם גרויסן אידעאַל צו באַפרייען די אַרבעטער פון זייערע אונטערדריקער און איינצופירן אַ גן־עדן אויף דער וועלט, ווי מען האָט עס געטאָן דאָרט, אין מזרח? מלחמה איז אויף דער וועלט, מלחמה צווישן קלאַסן, און אין מלחמה־צייט איז נישטאָ קיין צייט פאַר סאָלדאַטן צו זוכן ווייכע געלעגערס און עסן צו דער צייט, נאָר צו האַלטן די ביקס אין האַנט, גרייט קעגן שונאס פעסטונג.

נחמן האָט גערעדט מיט היץ, מיט איבערצייגונג, ווי ער איז געוואוינט געווען אויף די מיטינגען. ער האָט געגלויבט אין יעדן וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט. חנהקע האָט זיינע ווערטער נישט געהערט.

— פאַרוואָס דאַרפסטו גראָד איינער אַליין זאָרגן פאַר אַלעמען? — האָט זי נישט פאַרשטאַנען. — אָט וואוינען נאָך אַרבעטער אין הויף, פונדעסטוועגן האָבן זיי אין זינען די שטובן, די ווייבער. נאָר דו ביסט קהלס באָק... ווילסט די גאַנצע וועלט פאַרזאָרגן, נאָר נישט זיך...

נחמן איז בלאַס געוואָרן הערנדיק די רייד פון חנהקעס מויל.

— און דאָס זאָגסטו, חנהקע, אַליין אַ באַוואוסטזיניקע אַמאָל? — האָט ער געפרעגט אין שטוינונג. — געדענקסט אין אַרבעטער־קלוב?

חנהקע האָט דערפון נישט געוואָלט הערן, ווי מען וויל נישט הערן פון קינדערשע נאַרישקייטן. נו שוין, נו, האָט זי זיך געטומלט אַמאָל, ווי אַלע מיידלעך אין אירע יאָרן, אָבער דאָס איז געווען פריער, ווען זי איז נאָך אַ מיידל געווען און ער אַ בחור. איצט זיינען זיי מאַן און ווייב. מ'דאַרף פירן אַ שטוב. אַ שטוב דאַרף אַ סך, וועש און קליידער און זאַכן אַלערליי. מאַן און ווייב דאַרפן זיין צוזאַמען, זאָרגן וועגן אַ תכלית, גיין צוזאַמען, פאַרברענגען צוזאַמען. אַזוי פירט זיך אין אַלע הייזער. אַ סך פון אירע חברטעס

האָבן אויך געדרייט זיך אין די קלובן, אויף דעמאָנסטראַציעס געגאַנגען, אויך זייערע בחורים האָבן זיך געקהלט, אָבער ווי נאָר זיי האָבן חתונה געהאַט, האָבן זיי די אַלע קינדערשע זאַכן אַוועקגעוואָרפן און געוואָרן מענטשן, זאָרגן זיך וועגן דער שטוב, וועגן פּרנסה, זיינען מענטשן מיט מענטשן גלייך, האָבן זיך אין זינען. און אויך זי וויל לעבן ווי אַלע, אין רו, צוזאַמען מיטן מאַן, נישט טאָג און נאַכט אַליין זיצן, קיינמאָל דעם מאַן נישט זען פאַר די אויגן, און אַפילו די נעכט רואיק נישט איבערשלאָפן, שרעקן זיך ביי יעדן קלונג פון טויער, צי די פּאָליציי קומט נישט מיט רעוויזיעס און זוכונגען. זי וויל עס נישט מער. די מלחמה האָט זיך געענדיקט, מענטשן לעבן צוריק ווי אַמאָל, און אויך זי וויל לעבן מיט לייטן גלייך.

מער רחמנות אויף זיך אַליין האָט חנהקע געקראָגן, ווען זי איז פאַר־גאַנגען אין טראָגן. ווי יעדער ווייבל, וואָס וויל האַלטן דעם מאַן נאָענט צו זיך, צובינדן אים, האָט זי געגלויבט, אַז איצט וועט ער זיך ענדערן און ווערן אַ מענטש מיט מענטשן גלייך. זי האָט דעריבער מיט אומגעדולד געוואַרט, ער זאָל אַהיימקומען, זי זאָל די בשורה אים אָנזאָגן. זי האָט נישט געלייגט זיך שלאָפן אַליין, ווי מערסטנס נעכט, נאָר געוואַרט אויף אים ביז ער וועט קומען. מיט ווייבערשע חנדלעך האָט זי זיך געפּיעשטשעט פאַר אים, ווען ער איז שפּעט אַהיימגעקומען, אין די אויגן אים געקוקט און געטוליעט זיך צו אים אין בעט, מיט איר ווייך ווייבעריש לייב אין זיין האַרטן קערפּער זיך איינגעגעסן.

— ווייסט, נחמן, — האָט זי געשעפּטשעט, צוטוליענדיק זיין האַרטע האַנט צו איר בויך — מירן האָבן אַ קינד... איך בין זיכער...

אַנשטאָט פרייען זיך, ווי זי האָט דערוואַרט פון אים, איז נחמן דערשראָקן געוואָרן און די האַנט, ווי אַן אָפּגעבריטער, אַוועקגעכאַפּט.

— וועסט עס קאַליע מאַכן — האָט ער שטיל גערעדט — נישט אמת, חנהקע?

חנהקע האָט אַנשטאָט ענטפערן, הויך זיך פאַנאַנדערגעוויינט אין דער שטילער נאַכט. נחמן איז געבליבן זיצן אַ פאַרשטיינערטער.

— חנהקע — האָט ער גערעדט — דו ווייסט, ווי איך וואָלט וועלן האָבן אַ קינד. דו ווייסט, אָבער מיר קענען עס ניט טאָן...

חנהקע האָט געציטערט מיט די אַקסלען, מיט די מיידלשע נאַקעטע אַקסלען. נחמן האָט זיין מידע האַנט אויף איר אַרויפגעלייגט.

— נו, וויל פאַרשטיין, חנהקע — האָט ער גערעדט — איך געהער נישט צו מיר... איך קען צו יעדער צייט אַרעסטירט ווערן... איך בין אין אַ מלחמה... אין מלחמה מיט דער קאַפּיטאַליסטישער וועלט, און אין אַ מלחמה איז נישטאָ קיין צייט פאַר קינדער... מירן האָבן קינדער אין דער פרייער, אויסגעקעמפטער וועלט...

חנהקע האָט אַרויסגעגליטשט איר אַקסל פון זיין האַנט.

— קוק נישט אויף מיר — האָט זי געשריגן היסטעריש און פאַרשטעלט

מיט בײדע הענט דעם בויך אירן, ווי זי וואָלט אים וועלן שיצן פאַר שלעכטס, וואָס דראָט אים — גיי אַוועק פון מיר, איך פאַרלאַנג גאָרנישט פון דיר... גאָרנישט...

נחמנען האָט אַ רחמנות אַרומגענומען אויף דער ווײנענדיקער חנהקען, אויף דער אומבאַוואוסטזיניקער נאַרישער חנהקען, וואָס אָנשטאָט שכל, לאָגיק, האָט זי גאָר טרערן.

— נו, שווײג, נאַרעלע — האָט ער זי געטרײסט... — נו, איך וועל דיך נישט נויטן צו גײן קעגן דײן ווילן... ווילסט האָבן אַ קינד, האָב... אַבי ווײן נישט... ס׳פּאַסט נישט פאַר אונדזערן אַ מענטשן.

חנהקע האָט נישט אויפגעהערט קלאָגן. איר גאַנץ אָנגעביטערט האַרץ איז זיך צעגאַנגען אין דער שפּעטער נאַכט.

— רעכט אַזוי אויף מיר — האָט זי געיאָמערט — אַז איך האָב דיך געטרויט, געגאַנגען וואוינען מיט דיר אָן אַ חתונה, ביסטו גערעכט. כ׳האָב עס פריער געדאַרפט וויסן.

נחמן איז פאַרגליווערט געוואָרן הערנדיק די ווײבערשע רײד.

— חנהקע, באַלײדיקסט מיך — האָט ער איר פאָרוואורף געמאַכט — וואָס האָט צו טאָן מײן פּראָלעטאַרישׁ געוויסן מיט יאָ חתונה, צי נישט חתונה? חנהקע איז געבליבן ביי אירס.

— צו וואָס דאַרפסטו מיך איצט — האָט זי געביטערט — אַז קײן ווײב בין איך דיר נישט? אפילו דײן נאָמען האָב איך נישט... איצט וועסטו מיך לאָזן מיט מײן חרפה פאַר מענטשן... אַ מצוה אויף מיר...

נחמן איז שוין אַרויס פון געדולד. וואָס, וואָס, נאָר אַזעלכעס האָט ער נישט דערוואַרט פון חנהקען צו הערן. ער האָט זיך געפילט באַלײדיקט פון אירע נאַרישע רײד, אַז ביי אים האָט אַ ווערט עפּעס אַ נאַרישע צערעמאָניע אין זײן לעבן. ער האָט זי אָנגעזידלט, ביטערע שאַרפע ווערטער איר געזאָגט, אויסגעלאַכט איר נאַרישקײט און אומבאַוואוסטזײן.

— לאָז מיך שלאָפן — האָט ער באַפוילן האַרט — איך בין מיד פון אַרבעט און אַרומלויפן.

חנהקע האָט נישט געוואָלט שלאָפן. זי האָט געוואָלט רעדן.

— נחמן — האָט זי געזאָגט — איך וויל, זאָלסט אַרײנגײן מיט מיר צום מורה־הוראה און חתונה האָבן... איך וויל, מײן קינד זאָל האָבן אַ טאַטן...

נחמן האָט זיך אויפגעזעצט אין בעט, אָפּגעשאָקלט דאָס אויער זײנס, דאָס קראַנקע אויער פון דער מלחמה, כדי זיך צו איבערצײגן צי ער האָט גוט געהערט וואָס זײן ווײב האָט געזאָגט, און זי אָנגעקוקט, אָנגעקוקט לאַנג און שאַרף און דורכדרינגלעך. אָנשטאָט כעס, האָט אים אַ געלעכטער אַרומגענומען. ער, נחמן, דער באַקעמפער פון רעליגיע, דער שונא פון יעדן קלעריקאַליזם, וואָס דינט דעם קאַפּיטאַל קעגן די אַרבעטער, ער, וואָס שיט פעך און שוועבל קעגן דער פאַרשימלטער אַלטער וועלט, זאָל גײן נעמען

אַ ברכה ביי אַ מורה־הוראה צו קענען וואוינען און ברענגען קינדער אויף דער וועלט מיט דער פּרוי, וואָס זיין האַרץ האָט באַגערט! און ווער פּאַרלאַנגט עס פון אים? חנהקע, זיין חנהקע, וואָס איז ערשט מיט עטלעכע יאָר צוריק אויף דעמאָנסטראַציעס מיט אים צוזאַמען געגאַנגען, חבר דניאלס רעדעס און דיסקוסיעס געשלונגען! חנהקע האָט אין איר צער נחמנס פּנים נישט געזען. מיט טרערן אין די בלויע אויגן האָט זי גערעדט אין דער נאַכט, דערציילט וועגן די קינדער־וועגעלעך, וואָס די חברטעס אירע האָבן זיך געקויפט נאָך זייער ערשטן קימפּעט, וועגן די מענער זייערע, וואָס גייען מיט זיי שבת אין גאָרטן, פירנדיק די קינדער־וועגעלעך, וועגן גוטן לעבן, וואָס אַנדערע האָבן, שטובן, מעבל, גראַמאַפאָנען אַפילו, אַלץ דערפאַר, ווייל זיי האָבן געהאַט שכל, נישט געגלויבט פאַר דער חתונה. זי האָט געגלויבט, אין נאַרישקייטן זיך געהאַלטן, געמיינט, אַז אַלץ וואָס מ׳שרייבט אין די ביכלעך איז תורת־לאָקשן. איצט איז אַ מצוה אויף איר... אין חרפּה וועט זי אַרומגיין אויף דער וועלט, פאַרשטויסן פון יעדן, פון קרובים און חברטעס... לאַכן וועט מען פון איר...

נחמן האָט נישט מער געהאַט קיין כעס אויף איר, נאָר רחמנות, ווי מ׳האָט מיטלייד צו אַ בלינדן, וואָס גייט אין אַ גרוב, ווי מ׳פילט מיט אַ נישט־קלאָרן, וואָס רעדט אומזין.

אירע רייד וועגן רבנים, קינדער־וועגעלעך, גראַמאַפאָנען, נחת, חרפּה פאַר קרובים און אַלע אַנדערע זיינען געווען פאַר אים צו נאַריש, צו ווילד, מען זאָל זיין אין כעס דערויף. בלויז באַדויערן קען מען זיי.

— רעדסט ווי אַ יענטע — האָט ער איר געזאָגט — און דאָס איז אַ געוועזענע חברטע... חבר דניאלס אַ שילערן...

— כ׳האָב אין דער ערד דעם חבר דניאל — האָט חנהקע געשריען היסטעריש.

נחמן האָט איר פאַרהאַלטן דאָס מויל מיט דער האַנט, ווי אַ פרומער ייד, וואָס לאָזט נישט לעסטערן גאָט אין הימל.

— חנהקע — האָט ער געוואָרנט.

חנהקע האָט נישט אויפגעהערט צו שרייען.

— חבר דניאל האָט וואויל אין זינען זיין ווייב — האָט זי גערעדט — אַ דאַמע איז זי... אויסגעפּוצט ווי אַ פּריצטע... כ׳האָב זיי געזען... ביי די הענט האָבן זיי זיך געפירט. ר׳האָט מיר אַפילו נישט געענטפערט, ווען כ׳האָב צו אים געשאָקלט מיטן קאָפּ... ס׳האָט אים נישט געפּאַסט צו ענטפערן אַזאַ שלעפּערקע...

נחמן האָט זיך האַסטיק אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער וואַנט און איבערגעדעקט זיך איבערן קאָפּ מיט דער האַריקער זעלנערשער קאָלדרע, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דער מלחמה, אַבי נישט צו הערן די שלעכטע רייד קעגן זיין חבר דניאל.

חנהקע האָט געוויינט אין דער שטילער נאַכט. איר שאָטן אויף דער אָנגעבלאָזענער וואַנט האָט געציטערט ביים טריבן שיין פון נאַכט־לעמפּל.

קאַפּיטל דרייסיק

וויפל חבר דניאל האָט נישט געאַרבעט אָפּצואווישן דעם פּיינטלעכן לאַגער, זאַלקינדס פּאַרטיי, האָט ער עס אַלץ נישט דערגרייכט.

אמת, מיט זיינע רעדעס און לאָזונגען, מיט זיין אויסשטרעקן די האַנט צו מזרח, און איבערהויפּט מיט זיין דעפּוטאַטן־אַרבעט אין סעים, האָט ער גרויסע לעכער געמאַכט אין זאַלקינדס פעסטונג. אָבער די גאַנצע פעסטונג צעברעכן האָט ער נישט געקענט. כאָטש ער פלעגט אין די רעדעס זיינע אויסלאַכן די קעגנער, חוזק מאַכן פון זיי, אַז אַ חוץ עטלעכע אינטעליגענטלעך און פּאַרטיי־אָפּיציאַלן איז קיינער ביי זיי נישט געבליבן, אַז אַלע אמתע פּראָלעטאַריער האָבן פאַרלאָזט זייערע קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע רייען און אַריבער צו אים, צו די אמתע פאָרשטייער פון אַרבעטער־קלאַס; אַפילו קיין דעפּוטאַט האָבן יענע נישט געקענט דורכפירן, כאָטש זיי האָבן געהאַט די פּאָליציי אויף זייער זייט, — האָט חבר דניאל געוואוסט גאַנץ גוט ביי זיך, אַז עס איז ווייט נישט אַזוי די לאַגע. היפּשע מאַסן האָבן נאָך געהאַלטן זיך אין זאַלקינדס לאַגער, און נישט נאָר אינטעליגענטלעך, נאָר טאַקע אמתע אַרבעטער. איבערהויפּט זיינען די פּראָפעסיאָנעלע פּאַראיינען געלעגן אין די הענט פון זאַלקינדס לייט. דערמיט, וואָס זיי האָבן קאָנטראָלירט די פּאַראיינען, האָבן זיי געהאַט די אַרבעטער אין די הענט. און חבר דניאל האָט געטאָן אַלץ אין דער וועלט צו צעברעכן די פּאַראיינען פון קעגנערישן צד.

ער האָט עס געטאָן דורך הייסן זיינע מענטשן אָנהעצן די אַרבעטער צו סטרייקן.

חבר דניאל האָט געהאַלטן פון סטרייקן.

ערשטנס, האָבן עס זאַלקינדס לייט נישט געוואָלט האָבן. זיי האָבן געהאַלטן, אַז עס איז נישט די צייט דערויף. אויב זאַלקינד האָט עס נישט געוואָלט, האָט עס חבר דניאל יאָ געוואָלט. עס איז אַלע מאָל גוט אַריינצוקריכן דעם שונא אין די געדערעם און אָנצוטאָן אים צרות. דערמיט שוואַכט מען אים אָפּ. צווייטנס, האָט חבר דניאל געוואָלט עס זאָל זיין אומרואיק אין לאַנד. עס איז נישט גוט ווען מען לאָזט די מאַסן במנוחה, דרעמלען אין זייער פאַרגליווערטקייט. פון גאָרנישט טאָן ווערן די מאַסן פויל, אָפּגעשטאַנען, זיי לאָזן זיך אַריין אין קליינלעכן שטוב־לעבן און פאַרגעסן אין קאַמף. ווען אַ וואָרעם זיצט אין כריין, מיינט ער, אַז עס איז קיין בעסערס נישטאָ. די אויפגאַבע פון אַ רעוואָלוציאָנער איז אַרויסצוטרייבן דעם וואָרעם פון כריין, אויפווייזן אים, אַז דער כריין איז ביטער און מען דאַרף זוכן אַ בעסער אָרט וואו זיך צו באַזעצן. דורך סטרייקן ווערט געשריבן אין די צייטונגען, אַרבעטער האַלטן אָפּ פאַרזאַמלונגען, פּאָליציי מישט זיך אַריין, עס קומט צו געשלעגן, צו קאַמפן. דאָס וועקט אויף דאָס בלוט ביי די אַרבעטער, רעגט אָן די יוגנט, פאַרשאַרפט די באַציאונגען צווישן קאַפּיטאַל

און אַרבעט, וועקט האַס, און דאָס איז גוט פּאַר דער רעוואָלוציע. דריטנס, האָט ער געהאָפּט אויף אַ זיג.

אמת, די פירער פון די פּראָפּעסיאָנעלע פּאַראיינען פון זאַלקינדס לאַגער האַלטן, אַז עס איז נישט די צייט פּאַר סטרייקן, אַז מען דאַרף וואַרטן אויף בעסערע צייטן, אָבער דאָס זאָגן זיי שטענדיק אַזוי. אויך מיט דער רעוואָלוציע הייסן זיי וואַרטן, אָפּלייגן אין דער לאַנגער באַנק אַריין. זיי גלויבן נישט אין כוח פון אַרבעטער־קלאַס. זיי זיינען דאָס די, וואָס רעדן איין דעם וואָרעם, ער זאָל ליגן אין כריין. ער, חבר דניאל, גלויבט יאָ אין כוח פון די אַרבעטער. זיי דאַרפן נאָר קעמפן, פּאַרלאַנגען, מיט כוח פאָדערן זייערס און זיי וועלן געווינען. די באַלעבאַטים וועלן זיך דערשרעקן ווען זיי וועלן דערזען די איינ׳קייט פון פּראָלעטאַריאַט. זיי ווייסן שוין, אַז מען קען זיך מער ניט שפּילן מיט די אַרבעטער, זיי זעען וואָס פּאַר אַ סוף זייערע לייט, די קאַפּיטאַליסטן, האָבן געהאַט דאָרט, אין מזרח, ווען די אַרבעטער האָבן געוויזן זייער כוח. זיי וועלן זיך דערשרעקן און נאָכגעבן. און דעמאָלט וועלן די זיגערישע אַרבעטער מאַסנווייז אַוועק פון זאַלקינדס לאַגער, פון זיינע פּאַראיינען, וואָס האַלטן מיט די באַלעבאַטים, און אַריבער צו די רויטע פּאַראיינען, די זאַרגער פּאַרן אַרבעטער קלאַס. אָן די פּאַראיינען וועט זיך זאַלקינדס פּאַרטיי צעפּאַלן ווי אַ קאָרטן־הייזל. זיי וועלן נישט האָבן מער קיין קאָנטראָל אויף די אַרבעטער, קיין געלט פּאַר דער פּאַרטיי. נאַקעט און הויל וועלן זיי בלייבן, בלויז מיט זייער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן פּראָגראַם. די אַרבעטער וועלן אַריבערשטראָמען צו אים, צו חבר דניאל. אַ כוח אַ גרויסער וועט דעמאָלט זיין פּאַרטיי זיין. געלט וועט פליסן אין דער פּאַרטיי־קאַסע, מען וועט קענען אַ גרויסע פּראָפּאַגאַנדע־אַרבעט אַוועקלייגן, צייטונגען, זשורנאַלן און פּראָקלאַמאַציעס פּאַרשפּרייטן.

און חבר דניאל האָט גערופן זיינע מענטשן אויפצוהעצן די אַרבעטער אין די פּאַבריקן און ווערקשטאַטן, אַרויסשטעלן קעמפערישע רעזאָלוציעס אויף די אַרבעטער־פּאַרזאַמלונגען, צעברעכן די קעגנערישע נעסטן, אויפרייסן זיי פון אינעווייניק, וועקן כסדר צו מלחמה, צו האַס.

— נאָר האַס פּאַרשפּרייטן, חברים, — האָט ער געלערנט זיינע מענטשן — דאָס איז די שמידעריי פון דער רעוואָלוציע.

אין איינעם אַ טאָג האָט נחמן געקראָגן אַ באַפעל פון חבר דניאל אויפצוהויבן אַ סטרייק צווישן די בעקערס.

נחמן האָט דאָס מאָל נישט גוט באַנומען די רייד פון לערער זיינעם, ווענענס באַפעלן זיינען שטענדיק געווען פּאַר אים אַ געזעץ. אַליין אַ בעקער האָט ער גוט געוואוסט וואָס עס טוט זיך אין זיין פאַך. די גרויסע מעכאַנישע בעקערייען האָבן מיט יעדן טאָג מער אַרויסגעטריבן די האַנט־בעקערס פון זייער אַרבעט. קיינער פון נחמנס לייט האָט אין אָט די מעכאַנישע בעקערייען נישט געאַרבעט. דאָרט האָט מען קיין יידישע אַרבעטער נישט צוגענומען. אַ סך פון די בעקער־אַרבעטער האָבן זיך דערצבער אַרומגעדרייט ליידיק,

געאַרבעט אַמאָל עטלעכע טעג אין וואָך, אַמאָל גאָרנישט. אויסער די מעכאַנישע בעקערייען, וואָס זיינען געגאַנגען אויפן לעבן פון די קליינע בעקערס, האָט די מאַכט זיי גערודפט. מען האָט געוואָלט פון זיי פטור ווערן, פון די יידישע בעקערס, אויסרויכערן זיי, כדי ריינע קאַטאָליקן זאָלן באַקן ברויט פאַר דער הויפטשטאָט. אַ ביטערע מלחמה האָט מען געפירט קעגן זיי. די פוילישע צייטונגען האָבן זיך צעלאָזט מיט אַ גוואַלדיקן טומל וועגן יעדן פליגעלע, וואָס מען האָט אַמאָל געפונען אין אַ יידיש ברויט, וועגן יעדן שטיקל שטריקל, וואָס האָט זיך אַמאָל פאַרוואַלגערט פון מעל און איינגעבאַקן זיך מיטן טייג. די פאָליציי האָט אָפט געמאַכט רעוויזיעס אין די בעקערייען אין די קעלערס, געהיט די ריינקייט, געטשעפעט זיך צו עבירות, פּראָטאָקאָלן געשריבן, שטראָפן אַרויפגעלייגט. די באַלעבאַטים זיינען אַרומגעגאַנגען דערשלאָגענע, אומרואיקע.

עס איז גאָרנישט געווען קיין צייט פאַר סטרייקן אין אָט די בעקערייען אין די קעלערס פון די יידישע הויפן. נחמן האָט עס פּרובירט דערקלערן זיין לערער. חבר דניאל האָט מיט אומגעדולד פאַרוואָרפן די שוואַרצע לאָקן, וואָס זיינען אים אין פנים אַראָפּגעפאַלן, און אָוועקגעמאַכט מיט דער שיינער האַנט.

— איך ווייס, איך ווייס, חבר נחמן, — האָט ער געזאָגט — אָבער פּאָליטיש איז עס אונדז נויטיק.

מיט אַ וואַרעמער באַריטאָן־שטים, ווי תמיד ווען ער וויל איבערצייגן, האָט ער פאַר נחמנען אין זייער שיינע ווערטער געשילדערט ווי גרויס און שיין עס וועט זיין ווען די שפּייזער פון דער שטאָט, די בעקערס, וועלן מיטאַמאָל אַרויס אין סטרייק און איבערלאָזן די רייכע און מעכטיקע אָן שפּייז. אַ הערלעכע דעמאָנסטראַציע וועט עס זיין, אַ סימבאָלישע, די שפּייזער פון דער וועלט וועלן ווייזן זייער כוח.

נחמן האָט די שיינע ווערטער אויסגעהערט, אָבער נאָך אַלץ זיי נישט באַגריפן.

— חבר דניאל, — האָט ער געמורמלט אַ נישט־דרייסטער פאַר זיין העזה איבערצוררייסן זיין לערער — מיר קענען בלויז אויפטאָן עפּעס אין די יידישע בעקערייען. די אַרבעטער פון די מעכאַנישע בעקערייען וועלן מיט אונדז אין סטרייק נישט אַרויס. די שטאָט וועט האָבן גענוג געבעקס פון די מעכאַנישע בעקערייען. בלויז די יידישע אַרבעטער וועלן ליידן.

חבר דניאל האָט געפּויקט מיט די שיינע פינגער אויפן טיש פון אומגעדולד. כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז נחמן זאָגט אמת, האָט ער אָבער נישט געקענט פאַרטראָגן וואָס מען דערמאָנט וועגן יידישע און גויאישע אַרבעטער. דאָס קען מען רעדן וועגן יידישע און גויאישע אַרבעטער ביי זיי, ביי זאַלקינדן און זיינע לייט, וואו מען שטעקט ביז איבערן קאָפּ אין נאַציאָנאַליזם. אין זיינע רייען איז מען אינטערנאַציאָנאַל, מען ווייסט נישט

פון ייד און גוי, נאָר פון פּראָלעטאַריער און קאַפּיטאַליסטן. זאָל עס נחמן וויסן...

נחמן האָט פּרובירט איינמאָל אויפקלערן זיין לערער.

— חבר דניאל, — האָט ער געמורמלט — עס גייט מיר נישט אין מיין שטעלע, נאָר אין די מענטשן... זיי קענען פאַרלירן זייער ברויט.

— אונדז גייט נישט אין די מענטשן, נאָר אין דער רעוואָלוציע... אין דער רעוואָלוציע, — האָט חבר דניאל געזאָגט — אַזוי האָט די פּאַרטיי באַשלאָסן און איר דאַרפט אויספירן די באַשלוסן.

נחמן האָט מער נישט געפרעגט, אויב די פּאַרטיי הייסט אַזוי, אויב עס איז נויטיק פאַר דער זאַך, דאַרף ער נישט איבערפרעגן מער, נאָר אויספירן וואָס מען הייסט. נישט דיסקוטירן איז די אויפגאַבע פון אַ סאָלדאַט, דאָס געהערט צו די גענעראַלן. אַ זעלנער דאַרף בלויז פאָלגן. און נחמן האָט געפאָלגט.

מיטן אייגענעם ברען, ווי ער האָט פריער געאַרבעט כדי אַריינצופירן חבר דניאלן אין סעים, האָט ער איצט געאַרבעט צווישן די בעקערס אויפצוהויבן אַ סטרייק. ער האָט אַגיטירט, גערעדט מיט פייער, געקריגט זיך מיט די לייט פון זאַלקינדס לאַגער, אַריינגעטראָגן רעזאָלוציעס אויף די פאַרזאַמלונגען, אַראָפּגעריסן קעגנערישע פאַרזאַמלונגען. אים האָבן צוגעהאָלפן זיינע פּאַרטיי חברים, די סימפּאַטיקער. אַליין איבערצייגט, אַז ער וועט ביי זיך און זיינע חברים צונעמען דאָס ברויט פון מויל, האָט ער נישט אויפגעהערט רופן און אַגיטירן פאַר אַ סטרייק.

— קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן, פאַרקויפטע נשמות, דינער פון באַלעבאַטים! — האָט נחמן געשריגן צו די קעגנער זיינע.

נישט נאָר האָט מען זיך געשלאָגן מיט רייד, נאָר אויך מיט פויסטן. נחמן האָט נישט איינמאָל געכאַפּט קלעפּ, צוריקגעגעבן קלעפּ מיט זיינע אויסגעאַרבעטע הענט, מוסקולירטע פון קנעטן אין טייג. נישט אין אַלע בעקערייען האָבן די אַרבעטער געוואָרפן די אַרבעט, ווי נחמן האָט געוואָלט. אין זיין בעקעריי האָט מען אים טאַקע געפאָלגט, געהערט זיינע רעוואָלוציאָנערע רייד בעסער ווי די רייד פון זאַלקינדס לייט, וואָס האָבן געהייסן בלייבן ביים אַלטן. אויך אין פילע אַנדערע בעקערייען האָט ער די אַרבעטער אַוועקגענומען פון די אויוונס און טייג־קאַסטנס. אָבער אין אַנדערע ערטער האָבן זאַלקינדס לייט אויסגעפירט. נחמן מיט זיינע מענטשן האָבן מלחמה געפירט מיט יענע לייט. גערופן זיי סטרייק־ברעכער, פאַרקויפטע נשמות. יענע האָבן נישט געשוויגן. פון ווערטער איז מען אַריבער צו פויסטן, שטעקנס. נחמן מיט זיינע מענטשן זיינען באַפאַלן די ערטער וואו מען האָט געאַרבעט, דאָס טייג פון די קאַסטנס אַרויסגעוואָרפן, נאַפט אָנגעגאָסן אין מעל. באַלעבאַטים האָבן אים געיאָגט, פאַר דער פּאָליציי פאַרמסרט. נחמן איז אינגאַנצן נישט אַהיימגעקומען אין הויז, אויסהיטנדיק זיך נישט אַרעסטירט צו ווערן. ער האָט נישט געגעסן, נישט געטרונקען,

נישט געשלאָפֿן, חנהקען פֿאַר די אויגן נישט אַנגעזען. ער האָט נישט געהאַט מיט וואָס אַהיימצוקומען אין די פּרייטיקס, אָן געלט אין קעשענע.

נאָך עטלעכע וואָכן איז דער סטרייק געבראָכן געוואָרן. די באַלע־באַטים האָבן אַריינגענומען גויאישע געזעלן, פֿון די קריסטלעכע פֿאַר־איינען. נחמן מיט זיינע לייט זיינען געקומען אין די בעקערייען, גערופֿן די קריסטלעכע חברים אַרבעטער צו וואַרפֿן די אַרבעט ווי פֿאַר פּראָלעטאַריער פּאַסט, נישט צו זיין קיין סטרייק־ברעכער, אָבער די קריסטלעכע חברים אַרבעטער האָבן נישט געוואָלט הערן די הייסע רופֿן פֿון די יידישע רעוואָ־לוציאָנערן. און אַז די יידן האָבן פּרובירט גיין מיט כּוח, מיט געוואַלט זיי פֿאַרטרייבן פֿון די אויוונס, האָבן זיי מעסערס גענומען און אַרויס אין מלחמה.

— טרעט אָפּ! — האָבן זיי געוואָרנט — ווייל מיר וועלן ברענגען אונדזערע לייט, וועט איר קיין לעבעדיקע נישט אַרויס. דאָ איז פּוילן, נישט מאָסקווע.

נחמנס לייט זיינען אַרויס פֿון דער אַרבעט. צוזאַמען מיט זיי איז ער אַליין געבליבן אָן ברויט. קיינער פֿון די בעקערס האָט אים נישט געלאָזט מער אויף דער שוועל.

מיט אַ טריב געמיט האָט ער עס דערציילט חבר דניאלן. חבר דניאל האָט אַרויפֿגעשאַרט די שוואַרצע לאָקן איבערן געשניצטן שטערן און אַוועקגעמאַכט מיט ביידע שיינע הענט.

— אַז מען האַקט אַ וואַלד פֿאַלן שפּענער, — האָט ער געזאָגט, ווי תּמיד נאָך אַ דורכפֿאַל.

קאַפּיטל איין־און־דרייסיק

כאַטש קאָנראַד לעמפּיצקי, דער שעף פֿון דער דעפֿענסיווע, האָט אַ סך רעקלאַמע געקראָגן אין די צייטונגען פֿאַר רייניקן די שטאָט פֿון די רויטע אַגיטאַטאָרן, אַפֿילו זיין פֿאַרטרעט איז אָפֿט געגעבן געוואָרן, וואָס דאָס האָט שטאַרק געהויבן זיין אָנזען ביי די מיטל־יעריקע אָפּערע־אַקטריסעס, וועמעס אָנהענגער ער איז געווען, איז ער נישט געווען אין קיין גוטער שטימונג. ער האָט נישט רואיק געטרונקען זיין שוואַרצע קאַווע יעדן נאָכמיטאָג אין דער טעאַטער־קאַפֿע.

קאָנראַד לעמפּיצקי האָט געזוכט אַ פֿאַנג אין דער הויפּטשטאָט, אַ גרויסן העכט צו פּאַקן צווישן די שונאים פֿון דער מלוכה־אָרדענונג. ערשטנס האָט ער שוין לאַנג קיין גרויסן פֿאַנג נישט געהאַט. ער האָט אַלץ אַרעסטירט קליינוואַרג פֿאַר קליינער אַרבעט. לעמפּיצקי האָט דערמיט זיך נישט באַ־נוגנט. ער האָט געדאַרפֿט כאַפּן עפּעס אַ גרויסן פֿאַנג צווישן די רויטע לייט,

אַזוי, אַז דאָס לאַנד זאָל קאָכן מיט אים, דעם באַשיצער פון דער אָרדענונג. דאָס וואָלט אים געבראַכט אי פּרעסטיזש, אי אַ הוספה אין געהאַלט, צווייטנס, האָט מען פון אים געפאָדערט אַ גרויסן רויטן קאָפּ. אין שכנהשן לאַנד, אין מזרח ביי די רויטע, האָט מען אַ גרויסן פּוילישן גלח אַרעסטירט, אַ בישאָף אַליין, וואָס מען האָט אים אין אַ פאַרשווערונג קעגן לאַנד באַשול־דיקט. אַלע, די רעגירונגס־לייט אין וואַרשע, די גלחים, די רעדאַקטאָרן פון די צייטונגען, האָבן דורכאויס געוואָלט אַרויסקריגן דעם בישאָף פון די הענט פון די רויטע אַנטיקריסטן. אַפילו פון רוים האָט מען עס געפאָדערט. און קיין אַנדער וועג ווי אַזוי אים אַרויסצוראַטעווען איז נישט געווען, סיידן מען זאָל אַריינקריגן אַ וויכטיקן מענטשן פון די רויטע לייט, ביי אַ גרויס פאַרברעכן אים כאַפּן, אַזוי, אַז מען זאָל קענען מאַכן מיט די רויטע אַן אויסטויש, אָפּגעבן זיי זייער מענטשן און אַרויסקריגן דערפאַר דעם בישאָף. דאָס האָט געהערט צו קאָנראַד לעמפּיצקי, און ער איז שטאַרק פאַרזאָרגט געווען וועגן דעם ווי אַזוי אַזאַ העכט צו פאַנגען. כאָטש ער האָט געהאַט אין די תפיסות טויזנטער פון די רויטע לייט, עס האָט אים דער מין נישט געפעלט. האָט ער אָבער געוואוסט, אַז דאָס זיינען אַלץ קליינע פישלעך, וואָס די רויטע הערשער אין מזרח וועלן זיך פאַר זיי דעם פעלץ נישט רייסן. געדאַרפט אַריינקריגן אין נעץ האָט מען אַ גרויסן פיש, אַ קאַרפּן־קאָפּ, אָבער די קאַרפּן־קעפּ האָבן זיך נישט געלאָזט אַריינקריגן אין לעמפּיצקיס נעצן.

באַלד פון ערשטן טאָג, ווען לעמפּיצקי האָט זיך דערוואוסט וועגן דעם בישאָף, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף חבר דניאלן. קיין בעסערער און וויכטיקערער פון אים איז נישט געווען צווישן די רויטע לייט. אויך אויף יענער זייט איבער דער גרענעץ האָט מען פון חבר דניאלן געהאַלטן אַ וועלט. קאָנראַד לעמפּיצקי האָט עס געוואוסט פון זיינע אַגענטן און פּראָ־וואָקאַטאָרן, וואָס ער האָט אַריינגעצויגן אין דער אַרבעט. אָבער אַרעסטירן חבר דניאלן גלאַט אַזוי האָט קיין זין נישט געהאַט. ערשטנס, איז ער געווען אַ דעפּוטאַט, אומבאַריירלעך; צווייטנס, איז באַשולדיקן אים בלויז אין פּראָפּאַגאַנדע האָט קיין ווערט נישט געהאַט. דערפאַר האָט ער געקענט קריגן בלויז עטלעכע יאָר. געדאַרפט האָט מען צו פאַקן אים ביי אַ פעטער אַרבעט, ביי מלוכה־פאַרראַט אויפן גרויסן שטייגער. פאַר אַזאַ זאַך וואָלט דער סעים אים גלייך אַרויסגעגעבן. דאָס געריכט וואָלט אים די העכסטע שטראָף אויסגעטיילט, אייביקע תפיסה אָדער אַפילו טויט־שטראָף. מיט אַזאַ אורטייל וואָלט מען שוין געקענט גיין צום טיש מיט די שכנים פון מזרח. זיי וואָלטן גלייך אויסגעביטן דעם אַלטן גלח פאַר דעם פאַראורטיילטן חבר דניאל. אָבער די צרה איז געווען וואָס מען האָט אים ביי אַ פעט שטיקל אַרבעט נישט געקענט פאַקן, דעם חבר דניאלן. נישט ער האָט זיך באַגעגנט מיט די רויטע דיפּלאָמאַטן אין שטאָט, נישט מיט זייערע שלוחים און האַנדלס־פאַרשטייער. ער איז אַפילו נישט פאַרבייגעגאַנגען די גאַס, וואו די רוסישע אַמבאַסאַדע איז געשטאַנען. פּונקט אַזוי האָט ער אויסגעמיטן

אַלע פּראָוואָקאַטאָרן, וואָס לעמפּיצקי האָט אים אונטערגעשיקט, זיי זאָלן אים אַריינציען אין אַ שטיקל אַרבעט לטובת די שכנים פון מזרח. ער האָט זיי געטריבן פון זיך, דערשמעקט זיי אויף אַ מייל פון דערווייטנס. און קאָנראַד לעמפּיצקי האָט געביסן די וואָנסן זיינע פאַר צרות וואָס ער קען גאָרנישט מאַכן מיט יענעם.

— אַ דורכגעטריבענער יידליק, — האָט ער געקלאָגט זיך פאַר זיינע פאַרטרויאונגס־לייט אויף דעם חבר דניאלן — אַ יידיש קעפּעלע.

זעענדיק, אַז אויפן גלייכן וועג וועט ער יענעם נישט נעמען, האָט לעמפּיצקי אָפּגעמאַכט ביי זיך צו נעמען אים מיט גוואַלד. שטיל, בסוד־סודות אַפילו פאַר די אייגענע לייט זיינע, האָט ער געלאָזט אַרויסרופן צו זיך דעם געשיקטסטן צווישן אַלע פּראָוואָקאַטאָרן זיינע און פאַרשלאָסן זיך מיט אים אין קאַבינעט.

— סקאַרבעק, — האָט ער סודותדיק געזאָגט צום איינגעלאַדענעם — איך האָב אַן אַרבעט פאַר דיר, זייער אַ גרויסע אַרבעט.

סקאַרבעק האָט אָנגעשטעלט אויף לעמפּיצקין זיינע גרויע דורכדרינגלעכע אויגן אַזוי, אַז אַפילו דער שעף פון דער דעפענסיווע האָט נישט אויסגעהאַלטן זייער שאַרפקייט און כלומרשט גענומען זוכן מיט די בליקן אין די פּאַפּירן אויפן טיש.

אַ מיטל־געוויקסיקער, אַ קנאַכיקער, מיט איינגעפאַלענע באַקן, מיט שאַרפע שניטן פון דער קורצער פאַרריסענער נאָז ביז איבער די ברייטע ליפּן, וואָס שטענדיק זיינען זיי אַ קליין ליולקעלע, מיט אַ רויטלעך פּנים, וואָס תמיד זעט עס אויס ווי נאָר וואָס האָט עס אימיצער אויסגעפּאַטשט, האָט סקאַרבעק זייער אָרעם און זייער גרוי אויסגעזען, ספּעציעל לעבן דעם רעפּרע־זענטאַבעלן, שיינעם מאַנסביל לעמפּיצקי, מיט די אויסגעצערטלטע וואָנסן איבער זיין געשניצט באַוועגלעך מויל. אָבער אויגן האָט ער געהאַט אַזעלכע שאַרפע, דורכדרינגלעכע, אַז קיינער האָט זיי נישט געקענט ביישטיין, ווען זיי האָבן אימיצן געוואָלט דורכנעמען. אויף לעמפּיצקין האָבן זיי געקוקט באַזונדערס שאַרף, אין די ביינער אים אַריינגעדרונגען. לעמפּיצקי האָט זיך דערפילט אומבאַקוועם און אָנגעבייזערט זיך.

— סקאַרבעק, — האָט ער געזאָגט — הער אויף. איך פאַרטראָג עס נישט.

סקאַרבעק האָט פאַררויכערט דאָס ליולקעלע, וואָס האָט זיך אים אָפּט פאַרלאָשן, און געמאַכט זיך תמעוואַטע.

— וואָס מיינט דער הער שעף? — האָט ער געפרעגט אומשולדיק.

לעמפּיצקי האָט געפּויקט מיט די פינגער איבערן גרינעם טיש.

— זאָג נאָר, סקאַרבעק, — האָט ער געפרעגט — אין פּוילישן מיליטער האָסטו געדינט?

— געוויס, הער שעף, — האָט סקאַרבעק געענטפערט.

— אין וועלכן ראַנג ביסטו געווען?

— אַן אונטער־אָפיציר.

— פאַרוואָס ביסטו אַרויסגעפלויגן פון מיליטער? — האָט לעמפּיצקי געוואָלט וויסן.

סקאַרבעק האָט נישט געענטפערט. לעמפּיצקי האָט געשמייכלט.

— אינסובאָרדינאַציע? דעפּרווידאַציע? — האָט ער געפרעגט מיט אינטעליגענטע רייד, כדי סקאַרבעקן נישט צו באַליידיקן.

— גנבה, — האָט סקאַרבעק אָנגערופן די זאַך ביים נאָמען, גאַרנישט רויטלענדיק זיך אַפילו — געהאַט אַ מיידל דאַן. קיין שיינער יונג בין איך נישט, ווי איר זעט, האָב איך זי געוואָלט געווינען מיט געלט און איך האָב אַ קראַץ געטאָן אין דער רעגימענט־קאַסע.

לעמפּיצקי האָט גוטמוטיק צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, ווי אַ טאַטע הערט אויס די שקאָצערייען פון זיין צעלאָזן קינד.

סקאַרבעק האָט ווידער פּרובירט אַ שפּיל טאָן מיט די אויגן, אָבער לעמפּיצקי האָט אים באַצייטנס אָפּגעהאַלטן.

— וואָסער בילדונג האָסטו סקאַרבעק? — האָט ער געוואָלט וויסן.

— געלערנט אין אַ טעכנישער שול, אָבער נישט פאַרענדיקט זי.

— צייכענען פּלענער קאָנסטו? —

— ניט שלעכט, הער שעף.

לעמפּיצקי האָט געשמייכלט אין זיינע אויסגעצערטלטע וואָנסן אַריין פון הנאה.

— הער אויס, סקאַרבעק, — האָט ער געזאָגט — כ׳האַלט דיך פאַר אַ קלוגן געשיקטן יונג, און איך ווייס, אַז דו האָסט ליב צו פאַרדינען אַ גולדן.

— ווער האָט עס נישט ליב, הער שעף, — האָט סקאַרבעק געזאָגט, אַריינקוקנדיק שאַרף אין די אויגן אַריין דעם שעף, וואָס האָט געשמט פאַר אַ כאַבאַרניק.

לעמפּיצקי האָט פאַרשטאַנען דעם שטאָך און אַ בייזן בליק געטאָן אויף סקאַרבעקן, אַ וואָרנונג ער זאָל האָבן מער דרך־ארץ.

— הער אויס סקאַרבעק, — האָט ער געזאָגט מיט וויכטיקייט אין זיין קול — איך דאַרף, אַז חבר דניאל זאָל האָבן דיך צוגערעדט צו מאַכן מיליטערישע פּלענער. פאַרשטייסט?

סקאַרבעק האָט קיין איין ריר נישט געטאָן מיט זיין אויסגעפּאַטשט פּנים און געלאָסן געזויגט דאָס ליולקעלע.

— איך פאַרשטיי, — האָט ער געזאָגט — אָבער ווי איר ווייסט, בין איך מער נישט אין חן ביי חבר דניאל. מען פאַרדעכטיקט מיך.

— איך ווייס, — האָט לעמפּיצקי געענטפערט — אָבער דאָס מאַכט נישט אויס. פאַר דער אויספאָרשונג איז נישט וויכטיק צי חבר דניאל האַלט יאָ פון דיר צי נישט, וויכטיק איז דיין עדות זאָגן, אַז ער האָט ביי דיר די פּלענער באַשטעלט.

סקאַרבעק האָט אויף לעמפּיצקיס שיינעם שרייב־טיש אויסגעקלאַפּט דאָס אַש פון זיין ליולקעלע און עס אָנגעפּילט מיט פרישן טאַבאַק.

— אָבער דאַן וועל איך מיך אַליין אויך מוזן באַשולדיקן, — האָט ער רואיק גערעדט — דאָס געריכט וועט מיך באַשטראָפן פאַר מלוכה־פאַרראַט.

לעמפּיצקי האָט אים אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט איבערן קאָפּ, ווי מען לאַכט אויס אַ יינגל.

— רעדסט נאַרישקייטן, — האָט ער געזאָגט — פאַרקערט, איך וועל מאַכן פון דיר אַ העלד, אַ פּאַטריאָט. אין די צייטונגען וועט מען וועגן דיר שרייבן, דיין פּאָרטרעט געבן.

לעמפּיצקי האָט זיך צוגעבויגן צו סקאַרבעקן, כאָטש די טיר איז געווען פאַרשלאָסן, און מיט סודותדיקע הייסע רייד, ווי ער באַנוצט ביי פאַרפירן ווייבער, אויסגעלייגט פאַר אים דעם גאַנצן פּלאַן. ער, סקאַרבעק, ווי אַ געטרייער רויטער, דאַרף תחלת איינגיין און מאַכן די פּלענער. נישקשה, לעמפּיצקי וועט אים שוין צוהעלפן אין דער אַרבעט. ערשט ווען אַלץ וועט זיין פאַרטיק, זאָל זיך אין אים דערוועקן זיין פּויליש געוויסן און ער זאָל קומען זיך פאַרטרויען פאַר אים, דעם שעף פון דער דעפענסיווע.

סקאַרבעק האָט ווידער קיין ריר מיט זיין אויסגעשמיסן פּנים נישט געטאָן. ערשט ווען לעמפּיצקי האָט זיך פאַרגעסן און אָנגעהויבן רעדן מיט פייער וועגן דער דינסט, וואָס מען וועט טאָן פאַרן פאָטערלאַנד, האָט ער מער נישט געקענט דולדן און איבערגעריסן יענעם אין מיטן רעדן.

— גוט, גוט, — האָט ער געזאָגט — אָבער איך וועל וועלן אַ גוטן פּרייז פאַר מיין דערוואַכט פּויליש געוויסן, זייער אַ גוטן פּרייז!

לעמפּיצקי האָט אָנגענומען אַן ערנסט פּנים, ווי תמיד ווען מען פאָדערט ביי אים אַ היפּשע סומע פאַר אַרבעט.

— דאַרפסט וויסן, סקאַרבעק, אַז עס גייט אין אַ גרויסער זאַך, אין ראַטעווען אַ בישאָף. דאַרפסט עס נעמען אין באַטראַכט, מען קען אים נאָך שיסן דאָרט.

— פון מיינעטוועגן קען מען אַלע בישאָפן אויסשיסן אין איין טאָג, — האָט סקאַרבעק געזאָגט אַ קאַלטער.

לעמפּיצקי, וואָס איז יעדן יאָר אין גרינעם דאָנערשטיק געגאַנגען מיט דער קאַטוילישער פּראָצעסיע, כדי זיך צו מאַכן באַליבט ביי די גלויביקע, האָט געדראָט מיט אַ פינגער.

— אוי, סקאַרבעק, דער רויטער ליגט דיר נאָך אין די ביינער! אַ זינד אַזוי צו רעדן.

סקאַרבעק האָט ווידער אַ שפּיל געטאָן מיט די אויגן. לעמפּיצקי איז פאַרשוויגן געוואָרן.

— איך וויל אַן אַוואַנס, — האָט סקאַרבעק גערעדט געלאַסן — אַ גרויסן אַוואַנס.

— וואָס איז, מיידלעך, האַ? — האָט לעמפּיצקי פּאַטערלעך געפרעגט מיט אַ מוסר טאָן.

— אַז אַזוי וויל מען סקאַרבעקן נישט ליב האָבן, — האָט סקאַרבעק געזאָגט אַ טרויעריקער — מוז מען צאָלן פאַר ליבע... גוט צאָלן, הער שעף...

לעמפּיצקי האָט אויסגעציילט סקאַרבעקן אין האַנט אַריין אַ פּעקל אַסיגנאַציעס, נייע און קנאַקנדיקע, און ווידער שטיל גערעדט אים אין אויער אַריין.

— הער אויס, סקאַרבעק, — האָט ער געשעפּטשעט — קיינער טאָר נישט וויסן וועגן וואָס מיר האָבן גערעדט.

— געוויס, הער שעף, — האָט סקאַרבעק געזאָגט.

— איבערהויפּט טאָר עס חבר דניאל נישט וויסן.

סקאַרבעק האָט אָנגעשטעלט די אויגן אויף לעמפּיצקין. לעמפּיצקי האָט זיך צעטומלט.

— פאַרשטייסט, — האָט ער געמורמלט — מען קען קיינמאָל נישט וויסן ביי אייערע לייט. אויב עס זאָל זיך אַרויסווייזן, אַז דו אַרבעטסט אויף צוויי פראָנטן, דאַן וועלן מיר זיין געצוואונגען...

— מיך צו אַרעסטירן, האַ? — האָט סקאַרבעק געשמייכלט.

— ניין, עפּעס בעסערס, אויסצוגעבן דיך צו די רויטע, און זיי וועלן דיך שוין צורעכט מאַכן פאַר פאַרראַט...

סקאַרבעק האָט אויסגעגלייכט די אַסיגנאַציעס, אָדלער צו אָדלער, און אָנגעשטופּט אַ נייע ליולקע מיט טאַבאַק.

— דער הער שעף האָט דאָך זיינע מענטשן אַרום מיר, — האָט ער געזאָגט — זיי לאָזן מיך נישט אָפּ פון אויג... איך ווייס עס.

לעמפּיצקי האָט פאַטערלעך אָנגעדרייט סקאַרבעקן אַן אויער און אַ צעשטראַלטער אַוועק אין טעאַטער־קאַפע, צום טיש פון די אָפּערע־אַקטריסעס.

— אַ שוואַרצע קאַווע פאַרן הער שעף? — האָט דער קעלנער געפרעגט, בויגנדיק זיך.

— ניין, ווייַן פאַר אַלעמען — האָט לעמפּיצקי באַפוילן — דעם בעסטן וואָס איז דאָ.

אין איינעם אַ פרימאָרגן, מיטן טאָג צוגלייך, האָבן די וואַרשעווער צייטונגס־יינגלעך זיך אַרויסגעלאָזט מיט אַ טומל, אַז זיי האָבן אַלע גאַסן פאַררוישט.

— רויטע שפּיאָנען־נעץ אויפגעדעקט אין שטאָט. אַרעסטירט רויטן דעפּוטאַט מיטן גאַנצן שטאַב... וויכטיקע מיליטערישע פּלענער פאַרכאַפּט ביי די אַרעסטירטע. פּוילישער אונטער־אָפיציר גיט אויס די מלוכה־פאַררעטער. אויספאָרשונג אין געהיים...

אַלע האָבן געכאַפּט די צייטונגען מיט די גרויסע פעטע קעפּ, וואָס

זיינען נאָך פֿייכט געווען פֿון דרוק. צוזאַמען מיט די נייעסן זיינען די בילדער פֿון די טאָג־העלדן געווען פֿאַרעפֿנטלעכט. פֿון רעכטס דאָס בילד פֿון קאָנראַד לעמפּיצקי, מיט אַלע זיינע מעדאַלן און אויסצייכענונגען אויף זיין ברוסט, דעם רעטער פֿון פֿאָטערלאַנד, וואָס האָט די פֿאַרשווערער אַנטדעקט. פֿון לינקס דאָס בילד פֿון חבר דניאל, דעם הויפּט פֿון געהיימען שטאַב, וואָס האָט געוואָלט פֿאַרקויפֿן דאָס לאַנד צו דעם שונא פֿון מזרח. אונטער ביידנס שיינע קעפּ — דאָס מיאוסע בילד פֿון אונטער־אָפֿיציר טאַדעאוש סקאַרבעק, וואָס זיין פּויליש געוויסן האָט דערוואַכט און ער האָט אויסגעגעבן די רויטע פֿאַררעטער פֿון לאַנד.

מיט גרויס אייפֿער האָבן די צייטונגען באַשריבן ווי אַזוי דער רויטער יידישער שפּיאָן האָט אַריינגעצויגן אין זיין נעץ דעם נאַאיוון פּוילישן אונטער־אָפֿיציר צו פֿאַרקויפֿן זיין לאַנד לטובת דעם שכן פֿון מזרח. אָבער אין דער לעצטער מינוט האָט זיך אין פֿאַרפֿירטן פּאָליאַק אויפֿגעוועקט זיין פּויליש־קאַטויליש געוויסן און ער איז זיך געגאַנגען מתודה זיין פֿאַר דעם שעף פֿון דער דעפֿענסיווע. מיט פֿרייד איז צוגעגעבן געוואָרן, אַז נישט קוקנדיק דערויף וואָס חבר דניאל האָט נישט געלאָזט זיך אַרעסטירן, באַשיצנדיק זיך הינטער דער רעכט פֿון זיין דעפּוטאַטישער אומבאַרירלעכקייט, האָט דאָך לעמפּיצקי אים איינגעזעצט, נעמענדיק אין באַטראַכט די שוץ פֿון פֿאָטערלאַנד, וואָס איז אין געפֿאַר. מיט געהיימע רייד איז געווען אָנגעגעבן, אַז די אויספֿאָרשונג האָט זייער וויכטיקע און פּיקאַנטע מאַטעריאַלן געפֿונען, וואָס קענען, ליידער, נישט פֿאַרעפֿנטלעכט ווערן צוליב דעם וואָס זיי רירן אָן אַ געוויסע שכנהשע מלוכה, מיט וועלכער דאָס לאַנד איז אָפֿיציעל פֿאַרבונדן. צום סוף איז צוגעגעבן געוואָרן, אַז אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פֿאַרשווערונג האָט לעמפּיצקי אויך געמאַכט אַ גענעראַל־רייניקונג צווישן די רויטע צעשטערער אין דער הויפּט־שטאָט און מאַסן פֿון זיי אַרעסטירט, ביי וועלכע עס איז אויך געפֿונען געוואָרן קאָמפּראָמיטירנדיקע מאַטעריאַלן. צווישן די אַלע אַרעסטירטע איז אויך געווען אויסגערעכנט דער נאָמען פֿון נחמן ריטער, אַ בעקער פֿון דער פּראָפֿעסיע.

די טעלעגראַף־דראָטן צווישן פּוילן און דער שכנהשער מלוכה אין מזרח האָבן נישט אויפֿגעהערט ציטערן דעם טאָג. טעלעגראַמעס זיינען געפֿלויגן הין און צוריק.

קאַפּיטל צוויי־און־דרייסיק

ווי אַן אבן טוב האָט קאָנראַד לעמפּיצקי געהיט דעם געוועזענעם קאָר־פּאָראַל סקאַרבעק, די רויטע זאָלן אים נישט אַפּרוימען ערב חבר דניאלס פּראָצעס. אומעטום האָט ער מיטגעשיקט מיט אים זיינע אַגענטן, זיי זאָלן אים היטן, צו אַלע רעסטאָראַנען און שאַנד־הייזער, וואו סקאַרבעק האָט פאַר־הוליעט זיין געלט. פּונקט אַזוי האָט לעמפּיצקי אָפּגעהיט דעם חבר דניאלן אַליין, אונטער זיין שוץ אים געהאַלטן.

קאָנראַד לעמפּיצקי האָט זיך געהאַלטן ביי זיין כלל, אַז בלויז זעלנער שלאָגט מען אין מלחמה, גענעראַלן גיט מען אָפּ כבוד אפילו ביים שונא אין לאַגער. און ער האָט חבר דניאלן געהאַלטן ווי אַ גענעראַל. ער האָט אים אָפּגעגעבן אַ גוטע באַקוועמע צעלע אין תפיסה, די בעסטע וואָס איז נאָר געווען. ער האָט אים באַזאָרגט מיט עסן פון שטאָט פון די בעסטע רעסטאָ־ראַנען נאָר, וואָס חבר דניאל האָט אויסגעקליבן. ער האָט אים אַריינגעגעבן טינט און פעדער און פּאַפּיר, ער זאָל אַליין קענען צוגרייטן זיך צו דער פאַרטיידיקונג, ווי דער באַשולדיקטער האָט עס געוואָלט. ער האָט אָנגעזאָגט זיינע אונטערגעאָרדנטע, זיי זאָלן זיין העפלעך צום אַרעסטירטן, און ער האָט אים אויך טיטולירט: הער דעפּוטאַט, כאָטש די דעפּוטאַטן פון סעים האָבן אָפיציעל אַרויסגעגעבן דעם מלוכה־פאַררעטער צו דער פּאָליציי און אויסגע־שלאָסן אים פון דער פּאָלקס־פאַרטרעטערשאַפט.

חבר דניאל האָט נישט אין קיין גלייכן וועג אָפּגעצאָלט קאָנראַד לעמפּיצקין. ער האָט געקוקט מיט שפּאָט אויף אים ביי דער אויספאָרשונג, געלאַכט ווען יענער האָט מיט אַזאַ פייערלעכער ערנסטקייט געלייענט די באַשולדיקונג קעגן אים, און אָפּגעזאָגט זיך אונטערצושרייבן דעם פּראָטאָקאָל, כאָטש לעמ־פּיצקי האָט אים אַזוי העפלעך געבעטן עס צו טאָן.

— עס איז איבעריק דאָס לייקענען, הער דעפּוטאַט, — האָט לעמפּיצקי געזאָגט פאָטערלעך — מיר האָבן אַלע באַווייזן. איר זעט עס אַליין, ווי אַן אַדוואָקאַט, און איר פאַרשטייט, אַז דאָס בעסטע איז מודה צו זיין זיך, הער דעפּוטאַט.

חבר דניאל האָט מיט אַזאַ כעס אַ וואָרף געטאָן אויפן טיש די אַמעריקאַנער פעדער, וואָס לעמפּיצקי האָט אים דערלאַנגט אונטערצושרייבן דעם פּראָטאָקאָל, אַז דער טינט אירער האָט פאַרגאָסן דאָס גרינע טישטעך אויפן שיינעם שרייב־טיש פון לעמפּיצקיס קאַבינעט.

— הער קאָמיסאַר, גענוג געפּראַוועט די קאָמעדיאַנטישע שטיק! — האָט ער געשריגן — שוין זאָלט איר מיך צוריקשיקן אין תפיסה.

קאָנראַד לעמפּיצקי האָט זיך נישט געבייזערט אויף דעם צאָרנדיקן אַרעס־טאַנט זיינעם. פאַרקערט, אויסווישנדיק מיטן לעש־פּאַפּיר דעם טינט־פלעק אויפן טיש, האָט ער ווידער גערעדט העפלעך און זיס צו חבר דניאל.

— מיר זיינען ביידע קאָלעגן אייגנטלעך, — האָט ער געזאָגט — איר אַן

אַדוואָקאַט, איך אויך אַ געוועזענער אַדוואָקאַט, און ווי אַדוואָקאַטן דאַרפֿן מיר געדענקען, אַז צאָרן מיט געזעץ זיינען נישט קיין פּאָר... רואיק, הער דעפּוטאַט, געלאַסן.

חבר דניאל האָט נישט געוואָלט זיין רואיק, געלאַסן. מיט אַן אויסגע־שטרעקטן פינגער גלייך לעמפּיצקין אין שמייכלענדיקן פּנים אַריין, האָט ער אים אַריינגעשריגן, אַז ער איז אַ ליגנער, אַ בלבול־מאַכער, אַז ער איז פּונקט אַזאַ פאַרקויפטע נשמה ווי דער פּראָוואָקאַטאָר סקאַרבעק, וועמען ער האָט געקויפט פאַר געלט. פּונקט אַזוי האָט ער אים אָנגערופן די זאַך ביים נאָמען, אַז די גאַנצע באַשולדיקונג איז נישט מער ווי אַ מיטל אויף אַרויסצוקריגן פון יענער זייט דעם קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן בישאָף, אָבער דאָס מיטל איז אַ שלעכטס, אַ פאַרטאַטשטע. ער, חבר דניאל, האָט גאָרנישט צו טאָן מיט דעם לאַנד פון יענער זייט גרענעץ. קיינער וועט דאָרט גאָרנישט נישט טאָן אים צו ראַטעווען. ער איז אַ פּרעמדער דאָרטן. ער אַרבעט פאַר פּוילן, פאַר איינפירן ביי זיך אין לאַנד די אָרדענונג פון אַרבעטער און פּויערים. ער מאַכט נישט קיין סוד דערפון, און אויב ער וועט דאַרפן באַצאָלן מיט זיין לעבן פאַר זיין אידעאַל, איז ער גרייט. אָבער קיין פּראָוואָקאַציעס וועט ער נישט דערלאָזן.

לעמפּיצקי האָט רואיק אויסגעהערט די פייערדיקע דרשה פון חבר דניאלן, אַראָפּגעשלונגען אָן אַ ברעקל בושה די אמתן, וואָס ער האָט אים געוואָרפן אין פּנים, און געשמייכלט זיך אין די אויסגעצערטלטע וואָנסן דערפון, וואָס חבר דניאל וויל אים, לעמפּיצקין, איינריידן, אַז ער האָט גאָרנישט צו טאָן מיט די לייט פון יענער זייט גרענעץ. לעמפּיצקי האָט גוט געוואוסט חבר דניאלס ווערט אויף יענער זייט. פּונקט אַזוי האָט ער געוואוסט, ווייסט חבר דניאל דערפון, און דערפאַר טאַקע האַלט ער אַזעלכע פייערדיקע רעדעס און איז אַזוי זיכער ביי זיך, כאָטש אים דראָט די העכסטע שטראָף.

— איר רעדט אומזין, הער דעפּוטאַט, — האָט לעמפּיצקי געזאָגט מיט אַ שמייכל — מיר האָבן גאָרנישט צו טאָן מיט אָנגעלעגנהייטן אויסער די גרענעצן פון אונדזער לאַנד. מיר האָבן בלויז אין זינען די גרענעצן פון אונדזער לאַנד, וואָס איר מיט אייערע לייט האָבן פאַרראַטן לטובת אַ שכנהשער מלוכה.

ביידע האָבן זיי זיך קעגנזייטיק געגאַרט, וויסנדיק גאַנץ גוט ביי זיך, אַז איינער גלויבט נישט דעם צווייטנס נאַרעריי.

ווי גוט לעמפּיצקי איז געווען צום גענעראַל חבר דניאל, אַזוי ביטער איז ער געווען צו די זעלנער זיינע, וואָס ער האָט זיי אין די הונדערטער געכאַפּט אין שטאָט און אַלע תפיסות מיט זיי אָנגעפּילט.

— נישט זשאַלעווען זיי, יינגלעך — האָט ער געזאָגט צו זיינע לייט — גיט זיי פעפער צו שמעקן, די רויטע לייט.

און זיינע לייט האָבן נישט געזשאַלעוועט, געגעבן די רויטע פעפער צו שמעקן, ווי זייער שעף האָט אָנגעזאָגט.

אַליין האָט קאָנראַד לעמפּיצקי קיין פּעפּער צו שמעקן נישט געגעבן. נישט ער האָט חשק געהאַט צו עסקן זיך מיט קליינע פּישלעך, וואָס דאָס איז אונטער זיין ווירדע, נישט ער האָט הנאה געהאַט פון שלאָגן און פּייניקן מענטשן. לעמפּיצקי איז אַ פריילעכער פּאַרשוין, אַ ליבהאָבער פון אַ גוט גלעזל ווין, פון באַזוכן אָפּערע, פאַרברענגען מיט אַקטריסעס, זיצן אין קאַפייען. ער חברט זיך אַפילו מיט יונגע מאָדערנע פּאָעטן, וואָס זיינען לינקלעך געשטימט און שרייבן שרייענדיקע רעוואָלוציאָנערע און עראָטישע לידער. אין אַלע קאַפייען קען מען אים, דעם עלעגאַנטן שיינעם קאָנראַד לעמפּיצקי, וואָס תמיד שמייכלט ער, קושט דאַמען אין הענט, פּאַטשט קינסטלער אין די פּלייצעס און גריסט זיך פון אַלע זייטן אויף רעכטס און לינקס אויפן אַמאָליקן קראָקעווער שטייגער פּאַר פראַנץ יאָזעפס צייטן:

— סערוואוס, קיסע די האַנט...

שטילערהייט האָט ער אַפילו אָנגעשריבן ליבע־לידער מיט זייער אַ שיינער האַנטשריפט אויף ראָזע פּאַרפּומירט פּאַפּיר. ער האָט זיי נישט געדרוקט, די לידער, אָבער געלייענט זיי פאַר זיינע אַקטריסעס האָט ער אָפט. פאַרוואָס זיי האָבן אים אַ וועלט מיט קאָמפּלימענטן געמאַכט און אים געשוואוירן, אַז ער איז געטלעך.

נישט פאַר אים, לעמפּיצקין, איז עס געווען אַן אַרבעט צו עסקן זיך מיט פאַנאַטישע אָרעמע אַרבעטער, אומגעוואַשענע און פאַרביסענע, צו רייסן זיך מיט זיי, צו זיצן מיט זיי ביי אויספאָרשונגען, שמעקן דעם אומאַנגענע־מענעם קאַרבאָל־ריח פון קאַנצעלאַריעס און שימל פון תפיסות, צו הערן געשרייען, קרעכצן און געוויינען. איבערגעלאָזט האָט ער עס צו זיין געהילף, מאַריאַן סלופּעק, אַן ערד־קאָלירנעם פאַרשוין, וואָס די גאַנצע שמאָלע ברוסט זיינע אין באַהאַנגען מיט מעדאַלן, אָן אַ שיעור מעדאַלן פאַר קריגס און ציווילער דינסט, און איין אויג, אַן אויסגערונענס אין קריג, איז שטענדיק פאַרדעקט ביי אים מיט אַ שוואַרץ שיידל פאַרבונדן צום קאָפּ.

דאָס צווייטע אויג, דאָס זעענדיקע, איז גרין, שאַרף און קוקט שטענדיק אַראָפּ, ווי ביי אַ שפּיר־הונט, וואָס נישטערט און וויל אויסשמעקן בלוט. אָט דער מאַריאַן סלופּעק, וואָס פון זיין ערד־קאָלירנעם פּנים קען מען נישט וויסן נישט זיינע יאָרן, נישט זיין געמיט, ער פאַרנעמט זיך מיט געבן פּעפּער צו שמעקן די רויטע לייט, וואָס פאַלן אַריין צו זיין שעף אין די הענט.

אַ שווייגער, אַ שטרענגער צו די אונטערגעאָרדנטע זיינע, וואָס קיינער ווייסט נישט ווער ער איז, פון וואַנען ער קומט, וואו ער לעבט און מיט וועמען ער לעבט, פאַרברענגט ער זיינע טעג און נעכט אין דער דעפענסיווע, כאָטש מען פאַרלאַנגט עס פון אים גאַרנישט. מיט צוויי גאָלדענע רעוואָלווערן, גרייט צו באַשיצן זיך קעגן די פיל שונאים, וואָס ער האָט צווישן די רויטע אין שטאָט פאַר זיין רשעות קעגן זיי, באַגלייט פון אַ שווערן בולדאָג, אַ גרויען און פאַרכמורעטן, ווי ער אַליין איז, וואָס ער לאָזט אים נישט אָפּ אויף קיין מינוט, נישט ביי דער אַרבעט, נישט ביים עסן, איז ער תמיד אויף די פיס,

שטענדיק ביי דער אַרבעט זיינער. ער שמעקט אַרום צווישן פאַרשימלטע דעפּעגסיווע־אַרכיוון, שיפרירט אויף געהיימע מאַטעריאַלן, קריכט איבער תּפיסות און קאַנצעלאַריעס. אַמליבסטן פון אַלץ האָט ער אויסצופאָרשן אַרעסטירטע און געבן זיי פעפער צו שמעקן. נאָך אים, ווי אַ שאָטן, גייט נאָך זיין הונט, אַ שווערער, אַ קרום־פיסיקער און אָנגעכמורעטער.

אָט צו דעם סלופּעק לאָזט לעמפּיצקי איבער די שוואַרצע אַרבעט. און אויך איצט, האָט ער זיך אַזוי איינגעטיילט, לעמפּיצקי. פאַר זיך האָט ער גענומען חבר דניאלן, דעם גענעראַל, מיט וועמען עס איז אָנגענעם צו זיצן ביים טיש אַפילו ווען יענער זידלט און בייזערט זיך. פאַר סלופּעקן האָט ער איבערגעלאָזט חבר דניאלס לייט, ער זאָל פון זיי אַרויסקוועטשן די ריכטיקע פּראָטאָקאָלן.

גאַנץ אַנדערש, ווי דעם גענעראַל חבר דניאל, האָט מען געהאַלטן אין געפּענקעניש דעם זעלנער נחמן ריטער.

שוין ביי דער רעוויזיע, וואָס צוויי אַגענטן האָבן ביי אים געמאַכט אין זיין שטיבל פאַרטאָג, ווען ער איז אַהיימגעקומען פון דער אַרבעט, האָבן זיי אַ תּל געמאַכט פון ביסל אָרעמקייט. זיי האָבן מיט מעסערס אויפגעשניטן די קישנס, כדי צו געפינען דאָרט געהיימע מאַטעריאַלן. חנהקע האָט זיך גע־שוואָרן, אַז אַ חוץ פעדערן איז דאָרט גאָרנישט נישטאָ און געבעטן מען זאָל איר נישט אַ תּל מאַכן פון בעטגעוואַנט. די אַגענטן האָבן זי נישט געהערט און געטאָן זייערס. אַזוי האָבן זיי אויך אויפגעשניטן אַנדערע זאַכן, געבראָכן, געשטאָכן, אַבי עפּעס צו געפינען. דערנאָך האָבן זיי אָנגעטאָן חבר נחמנען אַ קייטעלע אויף דער האַנט און אים געהייסן גיין מיט זיי. נחמן האָט געשריגן, פּראָטעסטירט, אַז ער איז נישט קיין קרימינעלער, אַז ער איז אַ פרייער בירגער, און זיי האָבן נישט קיין רעכט אים צו פירן געבונדן. די אַגענטן האָבן געלאַכט.

— גוט, גוט, „חבר״, — האָבן זיי געשפּאָט פון אים — איר וועט קענען זיך באַקלאָגן אויף אונדז ביי דער אויספאָרשונג פאַרן קאָמיסאַר סלופּעק...

מיטן קייטעלע אויף דער האַנט האָבן זיי אים געפירט איבער די פאַר־טאָגיקע גאַסן ביז צום ראַטהויז און אים אַריינגעשטופּט אין אַ טיר.

— איצט זיינען מיר אין סלופּעקס האָטעל, — האָבן זיי ווידער געשפּאַסט און אים רעגיסטרירט ביים פּאָליציאַנט ביים טיש.

נחמן האָט ווידער פּרובירט פּראָטעסטירן פאַר פירן אים אויף אַ קייטעלע, פאַר אַרעסטירן אים אָן אַ סיבה. דער פּאָליציאַנט ביים טיש האָט אים אָפּגעהאַקט:

— אויסטאָן אים! — האָט ער באַפוילן.

די אַגענטן האָבן צוגענומען ביי אים אַלע זאַכן, וואָס אַ מענטש קען אויסנוצן אויף טאָן זיך אַליין שלעכטס, דאָס מעסערל פון קעשענע, דעם רימען פון די הויזן, אויף וועלכן מען קען זיך אויפהענגען, דעם קראַוואַט פון האַלדז און אַפילו דאָס נאָז־טיכל און די בענדלעך פון די שיך. מיט

אויפגעבונדענע שיך, מיט די הויזן צוגעהאַלטן מיט איין האַנט, איז ער נאָכ־געגאַנגען די אַגענטן איבערן גרויסן אויסגעפּוצטן בלומען־פּאַרזעצטן ראַט־הויז־הויף צו אַ טיפן ווינקל. זיי האָבן פאַרקלאַפּט הינטער אים די טיר. קיינער איז אין פאַרקראַטעוועטן צימערל נישט געווען, קיין זאַך, אַ חוץ אַ באַנק. אויף די ווענט זיינען געווען אויפשריפטן אַלערליי, צייכענונגען מיט נעגל אויסגעקראַצט. נחמן האָט דורכגעלאָזט די מיאוסע רייד, וואָס קרימינעלע האָבן אַנגעשריבן, און געלייענט די פּאָליטישע. „מען האָט מיך געשלאָגן", — האָט איין אויפשריפט געשריבן. „חברים, מען האָט יאַנעקן דאָ צום טויט פאַרפּייניקט", — האָט אַ צווייטע אויפשריפט אין קאַלך געצייכנט. „סטאַשעק איז אַ פּראָוואָקאַטאָר, חברים", — האָט אַ דריטער אויפשריפט געוואָרנט. דערנאָך זיינען געגאַנגען נעמען, דאַטעס, רעוואָלוציאָנערע אויפרופן, האַמערס און סערפּן אויסגעקריצט מיט נעגל. נחמן האָט גענומען קראַצן מיט אַ נאָגל אין דער וואַנט, די דאַטע פון טאָג פאַרצייכענען, ווי פּלוצלונג האָט זיך אַ טומל פון הינטער דער וואַנט צו אים דערטראָגן, איין קוויטשיק קול, אַ דורכדרינגלעכס און פאַרצווייפלטס, און עטלעכע גראָבע שטימען, פעסטע און רואיקע. נחמן האָט אויסגעשפּיצט ביידע אויערן און דערפילט ווי אין האַרץ רייסט זיך אים אָפּ. באַלד האָט ער גענומען קלאַפּן מיט ביידע פויסטן אין דער וואַנט.

— נישט שלאָגן! — האָט ער געשריגן אין דער וואַנט אַריין.

קיינער האָט זיך נישט אָפּגערופן. בלויז אַ ווידער־קול איז געבליבן הענגען. נחמן האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער באַנק. פון אַ ווינקל אַרויס האָט פּלוצלונג אַ האָר־נאָדל אַריינגערוקט זיך דורך אַן אויסגעבויערט לעכל אין דער וואַנט. נחמן האָט אַנגעשטעלט דערויף די אויגן.

— העי, פאַרוואָס האָט מען דיך אַרעסטירט? — האָט אַ הייזעריק ווייבעריש קול געפרעגט פון יענער זייט.

— איך ווייס נישט, — האָט נחמן געענטפערט, געדענקענדיק אין קאָנספּיראַציע.

— מיך האָבן זיי פאַרהאַלטן אין גאַס, אַן אַ ביכל מיך געפּאַקט, — האָט דאָס ווייבערישע קול געזאָגט — אפשר האָסטו אַ פּאַפּיראָס? רוק אים דורך דורך דעם לעכל אין וואַנט. איך שטאַרב נאָך אַביסל רויך!

— ניין, מען האָט ביי מיר אַלץ צוגענומען, — האָט נחמן געענטפערט.

— אויב אַזוי, גיי איך שלאָפן, — האָט די ווייבערישע שטים פון יענער זייט געזאָגט, און טאַקע באַלד האָט זיך דערטראָגן פון דאָרט אַ שנאָרכען.

באַלד האָט זיך אָנגעהויבן אַ באַוועגונג אויפן הויף. אויטאָמאָבילן האָבן שווער געסאָפּעט אַריינפאָרנדיק און אַרויספאָרנדיק. קולות האָבן גערופן. אין נחמנס קאַמער האָט מען אַלעמאָל אַנדערע פאַרשלאָפענע מענטשן אַריינ־געוואָרפן. צוזאַמען מיט שיכורים, גנבים און סקאַנדאַליסטן, האָט מען פּאָלי־טישע געבראַכט. נחמן האָט דערקענט זיינע לייט צווישן זיי.

— אָ, דו ביסט שוין דאָ? — האָט אַ באַקאַנטער זיינער אים באַגריסט.
— איך האָב געוואוסט, אַז איך וועל דיך דאָ טרעפן.

נחמן האָט געוואָרנט דעם באַקאַנטן, ער זאָל רעדן שטילער. יענער האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— שוין איינמאָל היינט אַ שחיטה געווען, — האָט ער געזאָגט — הונדערטער פירט מען. מיט דראָשקעס, צופוס, אין אויטאָמאָבילן. פרעג גאָרנישט.

באַלד האָבן אַלע קאַמערן און קעמערלעך פון „סלופּעקס האָטעל" גע־קאָכט. אַלעמאָל האָט מען אַנדערע באַקאַנטע אַריינגעלאָזט. נחמן האָט געפרעגט אויף חברים.

— אַלע זיינען דאָ, — האָט מען אים אָפּגעגעבן גרוסן.

אַ גאַנצן טאָג איז געווען טומלדיק אין נחמנס קאַמער. מען האָט אַריינ־געפירט אַלץ נייע און נייע מענטשן, אָנגעשטאָפּט ווי אין אַ פעסל. די אַרעס־טירטע האָבן געזונגען, געקלאַפּט אין די טירן, געפאָדערט ברויט, גערופן מען זאָל זיי אַרויסלאָזן אויף אַ מענטשלעך געבראויך. קיינער האָט נישט געענטפערט. די אַרעסטירטע האָבן געמאַכט אַ דעמאָנסטראַציע, געקלאַפּט אין די ווענט. קיינער האָט זיך נישט אָפּגערופן.

סלופּעק צערעמאָניעט זיך נישט מיט די איינוואוינער פון זיין האָטעל. ער שטופּט אָן הונדערטער אין איין גרויסער קאַמער, אַזוי אַז איינער ליגט אויפן צווייטן. קיין בעטן זיינען נישטאָ, נאָר שמוציקע שטרוי־זעק, פול מיט אומפלייט און חולאתן, וואָס יעדער לאָזט איבער. אָבער אויך די שטרוי־זעק זיינען נישט גענוג פאַר אַלע, און די איבעריקע מוזן ליגן אויף דער ערד, אויף דער שטיינערנער און פייכטער, וואָס איז פול מיט ווערים און ראַצן. ער לאָזט אויך קראַנקע מיט געזונטע צוזאַמען, און דוקא ווייל די פּאָליטישע ווילן עס נישט, לאָזט ער צו זיי אַריין קרימינעלע, שיכורים און סיפיליטיקער. ער וויל זיי זאָלן פילן אַ טעם, די רויטע, אין „סלופּעקס האָטעל".

שוין נישט איינמאָל האָט מען אין די צייטונגען געשריבן וועגן זיין האָטעל, אויך אין סעים האָבן לינקע דעפּוטאַטן געשטורעמט קעגן דעם. קאָמיסיעס זיינען אַפילו באַשטימט געוואָרן אויסצופאָרשן דעם האָטעל זיינעם. אָבער סלופּעק מאַכט זיך נישט וויסנדיק דערפון. פאַרקערט, אים טוט הנאה וואָס מען שרייבט שלעכטע זאַכן וועגן זיין אויפפירונג. ער קוועלט מיטן ערד־קאַלירענעם פנים, ווען אַרעסטאַנטן דערציילן אין די געריכטן וועגן זיין רשעות און ברוטאַליטעט. לעמפּיצקי לייקנט עס אַלעמאָל, מאַכט זיך פאַר אַ צדיק. סלופּעק פאַרגינט עס אים, פונקט ווי ער פאַרגינט אים די רעקלאַמע אין די צייטונגען, דאָס גוטע פריילעכע לעבן זיינס. ער דאַרף נישט קיין רעקלאַמע, ער וויל נישט שפּילן דעם צדיק. פאַר אים איז גוט זיין האָטעל, די קאַנצעלאַריעס, וואָס שמעקן מיט קאַרבאָל, די פאַרשימלטע אַרכיוון, די תפיסה־לופט און די אויספאָרשונגען. ער האַלט זיי לאַנגע טעג אין זיין

האָטעל, די אַרעסטירטע, כאָטש עס איז קעגן געזעץ. ער וויל זיי זאָלן זיך גוט אויספּייניקן, ווערן געבראָכן, ביז זיי קומען צו דער אויספאָרשונג צו אים.

ליבער פון אַלץ האָט ער די אויספאָרשונגען אין די נעכט. ווען אַלע אין שטאָט שלאָפן שוין, ווען לעמפּיצקי, זיין שעף, פאַרברענגט אין פריילעכע רעסטאָראַנען מיט זיינע ווייבער, הויבט סלופּעק אָן זיין נאַכט־אַרבעט. אין זיין אויספאָרשונגס־קאַנצעלאַריע, וואָס די פענצטער זיינען דאָרט תמיד פאַרהאַנגען מיט שווערע פאָרטירן אפילו בייטאָג, עס זאָל קיין ליכט ניט אַריין, ביי טריבע רויטע עלעקטרישע לעמפלעך, ביי נאַקעטע ווענט, וואָס זיינען מיט קיין זאַך נישט באַצירט, אַ חוץ מיט דעם ווייסן אָדלער און מיט די פאָרטרעטן פון די הערשער, ביי אַ טיש מיט אַ רויטן טוך איבערגעדעקט, זיצט ער אָנגעבויגן איבער פּאַפּירן, אין וועלכע ער נישטערט מיטן איינעם אויג. דער בולדאָג ליגט נעבן זיינע פיס און דרימלט. די טירן צו זיין קאַנצעלאַריע זיינען דיק אויסגעבעטט, קיין קול זאָל נישט דורכגיין דורך זיי. פון אַלע זייטן האָט ער געהיימע גלעקלעך אין טיש, אַזוי אַז די מענטשן זיינע באַוויזן זיך פּלוצלונג ווי גייסטער. סלופּעק ווייסט, אַז ביינאַכט זיינען מענטשן שוואַכער, הילפלאָזער, מער דערדריקט פון מורא, ווי בייטאָג. זיי גיבן זיך גיכער אונטער. און ער פירט זיינע אויספאָרשונגען ביינאַכט, איבערהויפּט וויכטיקע אויספאָרשונגען.

אין איינער אַ שפּעטער נאַכט־שעה, נאָך שיינע עטלעכע טעג אָפּזיצן אין קאַמער, האָט מען דורך אַ סך קאָרידאָרן און טונקעלע געוועלבטע צימערן אַריינגעפירט נחמן ריטער צו סלופּעקן אין קאַנצעלאַריע. סלופּעק האָט אים נישט געבעטן זיצן, ווי אַנדערע אויספאָרשער טוען, אויך זיך נישט פאָרגעשטעלט פאַר אים. סלופּעק האַלט נישט פון דעם מין פּסיכאָלאָגישן פאַרהער, אין וועלכן אַנדערע פון זיינע חברים האַלטן זיך. ער אַרבעט מיט זעלנערישע מעטאָדן, ער טרעט גלייך צו צום עסק.

— נחמן ריטער, אַ בעקער פון פאַך, אַ קאָמוניסט? — פרעגט ער.

— ניין, — לייקנט נחמן.

סלופּעק קוקט אין די פּאַפּירן.

— ווען האָסטו זיך געטראָפן ס׳לעצטע מאָל מיט טאַדעאוש סקאַרבעק אין חבר דניאלס הויז?

נחמן, געטריי צו דער לערע, וואָס מען האָט אים געגעבן אין דער פּאַרטיי צו פאָדערן רעכט פון אַ פּאָליטישן אַרעסטאַנט אין פאַל פון אַרעסט, הייבט אָן פּראָטעסטירן:

— הער קאָמיסאַר, איך פאָדער מענטשלעכע באַהאַנדלונג, נישט זאָגן מיר „דו״.

סלופּעק קוקט אים אָן מיטן איינעם אויג לאַנג און דורכדרינגלעך, צום ערשטן מאָל פון אויבן אַראָפּ, דערנאָך פון אונטן אַרויף. נחמן דערפילט אַ גרויל פון סלופּעקס אויג, וואָס קריכט אַרום איבער זיין קערפּער. ער שטעלט איבער אַ פוס פון נערוועזיטעט. סלופּעק גייט־צו צו אים נאָענט, אַזוי נאָענט,

אַז נחמן דערפילט אויף זיך יענעמס אָטעם, וואָס ווייעט מיט רויך, שימל און הונט־גערוך.

— וואָס פאָדערסטו, חבר ריטער? — פרעגט ער איבער.

נחמן פילט גלייך, אַז די לערע אויף דער פריי, וואָס ער האָט איינגעחזרט, איז דאָ נישט אויפן אָרט. דאָך האַלט ער אונטער זיין פאַרטייאישע ווירדע.

— איך... איך פאָדער מענטשלעכע באַהאַנדלונג, — מורמלט ער.

— נאַדיר מענטשלעכע באַהאַנדלונג — זאָגט סלופּעק און דערלאַנגט נחמנען אַזאַ פּאַטש אין פּנים, אַז אים הייבט גלייך אָן לויפן דאָס בלוט פון דער נאָז און מויל צוזאַמען.

— שפּיי אויס, — שרייט סלופּעק, — וועסט נאָך אַראָפּשלינגען עטלעכע ציין.

נחמן וואַקלט זיך. דער בולדאָג כאַרכלט אויף אים מיט די צוויי גרויסע פאָדערשטע ציין. אַ גאַווער רינט אים פון מויל, דערשמעקנדיק בלוט. אַז נחמן רייניקט זיך ווי געהעריק אויס פון בלוט, הייבט סלופּעק אָן די אויס־פאָרשונג אויפסניי.

— אויסהערן וואָס איך רעד! — באַפעלט ער, — און נישט פאָדערן קיין זאַך. ביי מיר פאָדערט מען נישט.

געלאַסן, ווי עס וואָלט גאָרנישט נישט געשען, זעצט ער זיך צוריק צום טיש.

— ווען האָסטו זיך געטראָפן מיט טאַדעאוש סקאַרבעק אין חבר דניאלס הויז אַרומצורעדן די שפּיאָנאַזש־אַרבעט, וואָס סקאַרבעק האָט געדאַרפט מאַכן פון פעסטונג?

— איך ווייס פון קיין זאַך נישט, — ענטפערט נחמן, אַ דערשראָקענער פון דער באַשולדיקונג, פון וועלכער ער ווייסט גאָרנישט.

— דערמאָן זיך, — גיט אים סלופּעק אָן עצה, — גוט דערמאָן זיך.

— איך האָב מיך נישט אין וואָס צו דערמאָנען, — מורמלט נחמן.

סלופּעק רעדט געלאַסן, וואָרט נאָך וואָרט.

— אַז מ'איז גוט צו אונדז, זיינען מיר אויך גוט, — זאָגט ער, — אָבער, אַז מען וויל אונדז נאַרן, פירן פאַר דער נאָז, האָבן מיר נישט גערן און מיר מאַכן צו רעדן. אוי מאַכן מיר! דערפאַר איז דאָס בעסטע גלייך אַרויסצוגיין מיט לשון.

— אַז איך ווייס פון קיין זאַך נישט, — זאָגט נחמן. — אויף אַן אמת, איך...

סלופּעק רייסט אים איבער.

— טאַדעאוש סקאַרבעק האָט זיך מודה געווען. אַליין דער חבר דניאל האָט זיך מודה געווען.

נחמן דערפילט אַ קעלט אין די ביינער.

— ס'אַליגן! — שרייט ער אויס, פאַרגעסנדיק גאָר אין קאָנספּיראַציע.

סלופּעק לאַכט.

— אַלע זיינען זיך ביי אונדז מודה. אַלע. אונדז פירט מען נישט פאַר דער נאָז. און דו זאָלסט נישט מאַכן קיין קאָמעדיעס, אַנישט וועלן מיר דיך מאַכן רעדן.

ער לייענט פאַר דעם פּראָטאָקאָל, וואָס ער האָט שוין אַ פּאַרטיקן. אַ לאַנגן פּראָטאָקאָל וועגן נחמנס שפּיאָנאַזש־אַרבעט צוזאַמען מיט סקאַרבעקן. נחמן הערט מיט שרעק די לאַנגע באַשרייבונגען וועגן זיין טעטיקייט, וועגן געהיימע זיצונגען, אויף וועלכע ער איז זיך צונויפגעקומען, וועגן נאַכטיקע באַגעגענישן.

— ס'אַליגן! — שרייט ער, — אַ בלבול!

— נישט איבעררייסן! — וואָרנט סלופּעק — הערן און שווייגן!

ווען ער ענדיקט דאָס לייענען, גלעט ער אויס דאָס פּאַפּיר און דערלאַנגט נחמנען די פּען.

— אונטערשרייבן דעם פּראָטאָקאָל, דעם נאָמען און פאַמיליען־נאָמען.

נחמן וויל נישט אונטערשרייבן. סלופּעק גיט אַ קוועטש אין אַ קנעפּל. צוויי פאַרשוינען קומען אַריין מיט שטילע טריט, איינער אַ דינער, אַ בויגיקער, ווי אינגאַנצן פון ספּרונזשינעס, אַנגעטאָן אין האַלב־מיליטערישע קליידער, ווי ער וואָלט נאָר־וואָס צוריקגעקומען פון די סאָלדאַטן. דער אַנדערער איז אַ ציווילער, אַ ברייטער און אַ פליישיקער, מיט אַ גוט־שמייכלדיק פּנים.

— אויסטאָן אים נאַקעט! — זאָגט סלופּעק.

נחמן אַמפּערט זיך.

— ניין, — שרייט ער, — ניין!

די צוויי פאַרשוינען פירן אים צו אין ווינקל־שטוב און וואַרפן אים אַוועק אויף אַ באַנק. נחמן רייסט זיך פון אָרט. ער פילט, אַז ער טאָר דאָס ניט דערלאָזן. ווי לאַנג ער איז אין די קליידער, גלויבט ער, איז ער געשיצט. מיט אַלע כוחות אַמפּערט ער זיך מיט די צוויי לייט. דער דיקער כאַפּט אים ביים האַלדז און שטיקט אים צו.

— זבישעק, — זאָגט ער צום דאַרן, — בינד אים צו הענט און פיס צו דער באַנק און לייג אים מיטן פּנים אַרויף, אָט אַזוי.

נחמן פילט, ווי ער ווערט צוגעשטייפט מיט רימענס צו דער באַנק. ער רייסט זיך, אָבער ער קען זיך פון אָרט נישט רירן. לעבן דער באַנק שטייט סלופּעק מיט זיין בולדאָג.

— די הויזן אַרונטערנעמען! — באַפעלט סלופּעק.

די פאַרשוינען רייסן פון אים אַרונטער די מלבושים. זיי שפּאָטן פון זיין נאַקעטקייט, פון זיין שאַנד.

— נאַסע שמאַטעס אַרויפלייגן אויפן בויך — באַפעלט סלופּעק, — יאַנאָווא!

נחמן זעט ווי אַן עלטערע גויע קומט אַריין מיט אַן עמער וואַסער און טונקט איין דערין שטיקער פון אַ זאַק. ער שעמט זיך מיט זיין נאַקעטקייט

און פּרוּבירט רירן מיט די פיס. די פאַרשווינען לאַכן פון אים און זאָגן, אַז די יאַנאָווע האָט שוין אַזעלכעס געזען.

— אמת, יאַנאָווע? — פרעגט דער דינער.

די גויע אין די שלומפּערדיקע שטעק־שיך און מיטן פאַרשטעקטן קלייד ענטפערט ניט און גייט אַרויס. נחמן דערפילט אויף זיין בויך די נאַסע שמאַטע. ער גיט אַ ציטער. באַלד ווערט אים הייס. ריטער שפרינגען איבער זיין לייב, שניידנדיקע, איינעסנדיקע, ווי מעסערס וואָלטן דעם בויך געשניטן.

— מ׳פּייניקט מיך! — שרייט ער מיט יאָמערלעכע קולות, מענטשן זאָלן דערהערן.

דער דיקער לאַכט.

— שריי, שריי, — זאָגט ער, — וועט עס דיר מאַכן בעסער.

סלופּעק ציילט די שמיץ.

— איינס, צוויי, דריי, פיר, פינף, זעקס...

נחמן הערט שוין נישט מער דאָס ציילן. דאָס גאַנצע בלוט אין גוף קאָכט, לויפט, וויל אַרויס. פייער גליט אין זיין אינגעווייד.

— האַלט! — באַפעלט סלופּעק און נעמט אים אָן ביים פּולס.

נחמן עפנט די אויגן. סלופּעק טראָגט אים צו דעם פּראָטאָקאָל.

— ווילסט אונטערשרייבן? — פרעגט ער רואיק.

— מערדער, — ענטפערט אים נחמן אָפּ, — מערדער!

סלופּעק לאַכט.

— איבערקערן מיטן פּנים אַראָפּ, — באַפעלט ער זיינע לייט, — און קיצלען דעם רוקן!

די ווייטיקן ווערן שטאַרקער. נחמן פילט ווי די ביינער ברעכן זיך, די אָדערן פּלאַצן. ער שרייט, בייסט מיט די ציין אין דעם ברעג פון דער באַנק. צוזאַמען מיט דעם ווייטיק דערפילט ער אַ זיסקייט פון בלוט אויף אַ ווײַלע אין מויל. באַלד ווערן די יסורים שטאַרקער. דערנאָך ווערן זיי שוואַכער. ער פילט שוין מער נישט קיין ווייטיק. ער איז דער ווייטיק אַליין. אַלץ איז פינצטער אַרום. פּלוצלונג דערפילט ער צוריק זיך אַליין. די אויערן הערן ווידער סלופּעקס רייד.

— נאָך וואַסער גיסן אים אויפן קאָפּ! — באַפעלט ער.

די לייט באַגיסן אים מיט קאַלט וואַסער און דרייען אים איבער צוריק מיטן פּנים אַרויף. דער בולדאָג כאָרכלט. סלופּעק טאַפּט אים ביים פּולס.

— נו, ווילסט אונטערשרייבן? — פרעגט ער, צוטראָגנדיק דאָס פּאַפּיר נחמנען צו די אויגן.

— הרגעט מיך! — בעט זיך נחמן.

סלופּעק לאַכט.

— מיר הרגענען נישט, — זאָגט ער געלאַסן — מיר גיבן בלויז פעפער צו שמעקן, אַז מען וויל זיך נישט מודה זיין. אוי גיבן מיר!

אַ ווײַלע לאָזט ער נחמנען ליגן. די צוויי פאַרשווינען פאַררויכערן.

סלופּעק דערציילט זיי וועגן אַנדערע רויטע, וואָס האָבן זיך שוין מודה געווען אויף דער באַנק. ער רופט אָן באַקאַנטע נעמען פון נחמנס חברים אין דער פּאַרטיי, אַפילו פון די פירער. אין דער גאַנצער שרעקלעכער פּיין ברענען אים די רייד ווי פייערדיקע שפּיזן. צום ערשט גלויבט ער נישט. באַלד באַפאַלט אים אַ געדאַנק, אַז אפשר יאָ. אפשר האָבן זיי נישט אויס־געהאַלטן און פאַרראַטן. אַ ווײַלע לאָזט דער ווייטיק אָפּ אין קערפּער, באַלד נעמט ער דרייען, ברענען. סלופּעק הויבט אָן די קאָמאַנדע פון דאָס ניי.

— נו, וועסט אונטערשרייבן? — פרעגט ער.

נחמן ענטפערט נישט. ער פאַרמאַכט בלויז די אויגן און פאַרבייסט די ציין.

— אַ מאַסאַזש אויף די טריט! — באַפעלט סלופּעק.

באַלד דערפילט נחמן שטעקנס איבער די באָרוועסע טריט. די ווייטיקן פון פריער זײַנען גאָרנישט קעגן דעם וואָס ער דערפילט איצט.

— גאָט! — רופט ער אין זײַן פּיין, פאַרגעסנדיק גאָר, אַז ער גלויבט נישט אין אים.

די שטעקנס קלאַפּן כסדר אין די טריט. סלופּעק ציילט. נחמן שרייט, ער וויל אַרויסשרייען פון זיך די פּיין, אָבער זיי ווערן שטאַרקער. יעדער קלאַפּ צעבערעכט דעם גוף פון די טריט ביז די האָר־וואָרצלען. ער פאַרשטייט גאָרניט פאַרוואָס דער קערפּער זײַנער איז אַזוי שטאַרק. ווידער הערט דער ווייטיק אויף און ווידער דערפילט ער אים פלוצלונג צוריק, אויפגעפרישט פון קאַלטן וואַסער איבערן קאָפּ. סלופּעק האַלט אים דעם פּולס.

— נו, איצט וועסטו אונטערשרייבן? — פרעגט ער.

נחמן שפּײַט מיט בלוט פון מויל און שווייגט.

סלופּעק הייסט אים אַראָפּנעמען און אָנטאָן.

— אויף היינט וועט זײַן גענוג, — זאָגט ער — זאָל ער זיך אויסרוען אויף דער נאַרע און איבערטראַכטן. שפּעטער וועט מען מאַכן אינהאַלאַ־ציעס... דאָס וועט ווירקן.

דריי מעת לעת צייט האָט סלופּעק געפּאַרשט נחמן ריטער. זײַנע לייט האָבן אים געגאָסן קוואָרטן וואַסער דורך דער נאָז, די האָר פון קאָפּ אויסגע־פּליקט, קאָפּ אָן וואַנט אים געשלאָגן, די פינגער אין דער טיר איינגעקלעמט, און אַפילו מיט די הוילע פויסטן אים אין די זייטן געקלאַפּט, לאַנג געקלאַפּט, אַזוי, אַז די לונגען מיטן האַרץ זאָלן זיך אים אָפּרייסן. סלופּעקן איז עס שוין געגאַנגען אין אַמביציע, און ער האָט געלאָזט שלאָגן ווי עס האָט זיך געלאָזט, כאָטש זײַן שעף לעמפּיצקי איז קעגן אַזאַ שלאָגן, וואָס זאָל איבערלאָזן סמנים.

— איך וועל אַרויסשלאָגן ביי אים דאָס עקשנות! — האָט ער געזאָגט.

אַפילו זײַן בולדאָג האָט ער אָנגערייצט אויף נחמנען, ווען יענער איז אַ נאַקעטער געשטאַנען אין זײַן קאַבינעט. דער הונט האָט אים דאָס לייב צעריסן. אָבער נחמן האָט דעם פּראָטאָקאָל קעגן זיך און זײַן לערער נישט אונטער־

געשריבן. סלופּעק האָט אים געמוזט אָפּשיקן אין טורמע, אַרויסלאָזן אים פון זיין רשות און איבערגעבן צום אויספאָרשונגס־ריכטער.

אין טורמע האָבן די חברים אים געצערטלט, דאָס בעסטע עסן אָוועק־געגעבן, דעם טורמע־דאָקטאָר צו אים אַרויסגעפּאָדערט, אָבער זיין קערפּער איז געווען צעבראָכן. אין אויער, אין קראַנקן אויער, וואָס ער האָט מיטגע־בראַכט פון קריג, האָט געצויגן, געדרוישט. ביים האַרץ האָט געצוקט. פון צייט צו צייט האָט נחמן אויסגעשפּיגן אַ שטיקל בלוט אין דעם טורמע־שאַף.

קאַפּיטל דריי־און־דרייסיק

ווי אַמאָל, נאָך דעם ווי איר פאָטער איז אַוועקגעגאַנגען אין קריג, האָט אויך איצט שיינדל מאַטעסעס גענומען אויף זיך דעם עול צו באַזאָרגן איר יינגערן ברודער נחמן.

כאָטש ער איז שוין געווען אַ מענטש אין די יאָרן, נחמן, אַ צוריקגע־קומענער פון מלחמה, אַ חבר אין דער פּאַרטיי און אַן אַרעסטאַנט אין וואַר־שעווער „פּאַוויאַק", איז ער פאַר איר, שיינדלען, נאָך אַלץ געווען דאָס יינגערע ברודערל, וואָס איז פּרי אַ יתום געבליבן און זי האָט אים אויפגעהאָדעוועט, געוואַשן און געצוואָגן.

כאָטש זי אַליין האָט שווער אויף איר ברויט געהאָרעוועט, מיט איר קויש געבעקס געזעסן אויף די גאַסן פון פאַרטאָג ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין, כּדי צו שפּייזן זיך, איר קינד און דעם מאַן, דעם שיכור און ליידיק־גייער, האָט זי נישט איבערגעלאָזט דעם ברודער אויף הפקר.

פאַר אים אַליין האָט זי ווייניק וואָס געקענט טאָן, ער איז געזעסן אין תּפיסה. אָבער פאַר זיין חנהקען האָט זי געזאָרגט. זי האָט דאָס ווייבל אַריינ־גענומען צו זיך אין שטוב, געגעבן איר עסן און טרינקען, אַ נאַכט־לעגער אַ גוטס אויסגעבעטעט איר, ווי אַ ווייבל אין די חדשים דאַרף, און פאַר דעם מאַן, דעם שיכור זי אויסגעהיט, ער זאָל זי נישט טשעפּען און באַליידיקן.

כאָטש זי האָט געוואוסט, אַז נחמן איז מיט דעם ווייבל זיינעם צום רב נישט געגאַנגען, האָט זי חנהקען באַהאַנדלט ווי אַ שוועגערן, און זי אַזוי אויך גערופן פאַר מענטשן אין די אויגן. זי האָט זי אַפילו נישט רעכט געלאָזט אַרבעטן אין שטוב, ניט שלעפּן קיין וואַסער, ניט אַרויפטראָגן קיין זעקל קוילן אויף די טרעפּ.

— חנהקע, פאַמעלעך! — האָט זי זי געוואָרנט, — קענסט דיר נאָך אָפּרייסן.

חנהקע האָט זיך באַגאָסן מיט רויטקייט אויפסניי יעדער מאָל, וואָס שיינדל האָט איר אָנגעוויזן אויפן בויך. דאָס, וואָס נחמן האָט מיט איר נישט גענומען

חופּה־וקידושין, ווי אַלע פירן זיך, האָט איר אַנגעפילט מיט צער. זי האָט געטראַכט וועגן דעם בייטאָג און ביינאַכט, געוויינט אָפּט אויפן געלעגער. וואָס ווייטער זי איז געקומען אין די חדשים, אַלץ מער איז זי אומרואיק געוואָרן. שיינדל האָט זי געטרייסט.

און אַז איינמאָל אין אַ פרימאָרגן האָבן חנהקען פאַר־ווייען אָנגעכאַפּט און זי האָט זיך נישט געקענט אויפהייבן פון געלעגער, האָט שיינדל געלאָזט שטיין דעם קויש געבעקס אין ווינקל און נישט אַרויסגעגאַנגען אין גאַס האַנדלען.

מיט ווייבערישער בריהשאַפט און געניטקייט, ווי זי האָט עס אַמאָל געזען פון לאה דער מאַרק־זיצערין אין פּיאַסק, ווען זי פלעגט אָפּנעמען ביי איר מאַמען די קינדער, האָט זי טעפּ וואַסער אָנגעקאָכט, קלאָרע וועש אָנגעגרייט, דעם מאַן פון שטוב אַרויסגעטריבן און געהאָלפן חנהקען ברענגען איר ערשט קינד אויף דער וועלט.

— קרעכץ, חנהקע, קרעכץ! — האָט זי איר געגעבן עצות פון דער קיך אַפער — דאָס וועט דיר מאַכן לייכטער.

כאָטש זי אַליין האָט נישט געקרעכצט ביי ברענגען איר אייגן קינד אויף דער וועלט, כאָטש זי אַליין איז נישט אויף קיין בעט געלעגן, קיינעם נישט געהאַט אַרום זיך, אַ חוץ די קעץ פון קעמערל, האָט זי רחמנות געהאַט אויף חנהקען אין איר ווייבערישן צער און איר מיט אַ קלאָר האַנטעך געווישט דעם שווייס פון שטערן.

— סטאַרע זיך, חנהקע, סטאַרע זיך, — האָט זי איר געלערנט צו געבוירן, פונקט ווי לאה די מאַרק־זיצערין פלעגט געבן עצות איר מאַמען אַמאָל.

און פונקט ווי לאה, האָט זי געהאָלפן דער געווינערין אַרויסצוקריגן איר ערשט־געבוירענעם פון לייב, שנעל עס פון נאַפּל אָפּגעשניטן מיט אַ שערל און צוגעטראָגן עס צו דעם פייער פון קיך, כדי נאָכצוזען דעם מין דערפון.

— אַ ייִנגל! — האָט זי אויסגערופן מיט פרייד צו חנהקען, — אַ יונג ווי אַ ליכט!

זי איז נישט אָפּגעטראָטן פון דער קימפּעטאָרן די גאַנצע אַכט טעג ביזן ברית.

זי האָט צוגעגרייט אַ ברית, שיינדל, כאָטש נחמן האָט דערפון נישט געהאַלטן. זי האָט אַ מנין יידן פאַרבעטן, אַ מוהל, און אַפילו לעקעך און בראָנפן אָנגעגרייט פאַר דער שמחה. חנהקע האָט זיך געוויטלט אויף איר קימפּעט־בעט. זי האָט נישט געוואוסט געגנוי, צי זי מעג פּראַווען אַזעלכע זאַכן, זי, אַ פאַרשעמטע, וואָס האָט נישט חתונה געהאַט מיט חופּה־וקידושין מיט איר מאַן. אָבער שיינדל האָט זיך דערפון נישט געמאַכט.

— דו מיש זיך נישט, חנהקע, ליג אין בעט. איך וועל שוין אַלץ אַליין באַזאָרגן, — האָט זי איר געזאָגט.

פונקט אַזוי האָט זי אַליין דעם קינד אַ נאָמען געגעבן, ווען דער מוהל האָט זי געפרעגט וועגן דעם.

— מאַטעס, נאָכן זיידן עליו־השלום, — האָט זי געזאָגט.

— ויקרא שמו בישראל מתתיהו בן נחמן, — האָט דער ייד אויסגערופן פייערלעך מיט אַ ניגון.

אַז חנהקע האָט שוין געקענט אַרומגיין, האָט שיינדל זי גענומען מיטן קינד אין אַ שאַל איינגעהילט און אַוועק צום „פּאַוויאַק"־טויער, צו האָבן אַ זעאונג מיט נחמנען און וויזן אים דאָס קינד זיינס.

נחמן האָט געעפנט גרויסע אויגן צום ערשט אויף זיין חנהקען, וואָס איז ווי אַ העלפט געוואָרן נאָכן האָבן, דערנאָך אויף דעם פּיצעלע, וואָס מען האָט אָפּגעדעקט פון די שאַלן און וויקעלעך.

— נחמן, דאָס איז מאַטעסל, — האָט חנהקע געזאָגט אַ פאַרשעמטע. — קוק אים אָן, אינגאַנצן דו.

— דיינע אויגן, — האָט שיינדל געמורמלט.

נחמן איז געשטאַנען הינטער דער דראָטענער נעץ און קיין וואָרט נישט געקענט אויסריידן פון גערירטקייט און רחמנות, גלייכצייטיק. אַ גרויס רחמנות האָט אים אַרומגענומען, קוקנדיק אויף זיינע פון יענער זייט צוים; אַ רחמנות אויף חנהקען, אויף שיינדלען, אויפן ניי־געבוירענעם זון זיינעם און אויף זיך אַליין. כאָטש עס האָבן אים געצויגן די הענט אַנצורירן דורך די לעכלעך פון דער צוים דאָס נפשל אין די שאַלן, האָט ער נישט אויסגע־שטרעקט די הענט. נאָך אָפּהענדיקער איז ער געוואָרן, ווען שיינדל האָט אים דערציילט פון ברית, וואָס זי האָט געלאָזט פּראַווען, און וועגן דעם מנין יידן.

— מ'האָט עס נישט געדאַרפט, — האָט ער געברומט. — דו ווייסט, אַז איך האַלט נישט דערפון.

שיינדל האָט אים דורך דער דראָטענער צוים געגעבן אַ חלק.

— נו, נו, זיי נישט אַזאַ חכם, נחמנדל, — האָט זי אים אָפּגעמוסרט, — איך ווייס אַליין וואָס איך האָב צו טאָן.

און אַז נחמן האָט ווידער אָנגעהויבן רעדן וועגן אייגענעם, האָט אים שיינדל פאַרשטעלט דאָס מויל הינטערן צוים.

— רעד בעסער אַ וואָרט צו חנהקען, — האָט זי אים געזאָגט. — זאָג איר כאָטש מזל־טוב, טאַטע שיינער.

אַזוי ווי זי האָט אים נישט געפרעגט אין יידישקייט, האָט זי אים אויך נישט געפרעגט אין אַנדערע זאַכן.

נחמן האָט נישט געוואָלט, מען זאָל אויסגעבן געלט פאַר אים אויף אַן אַדוואָקאַט.

— אַן עבירה די פאָר גולדן, — האָט ער געזאָגט, — זיי וועלן מיך סאַי־ווי־סאַי פאַראורטיילן. דער אורטייל איז שוין באַשטימט פריער־אויס.

שיינדל האָט אים נישט געהערט. ווי נאָר זי האָט געהאַט אַ פרייע שעה, איז זי געגאַנגען צו אַדוואָקאַטן, עצות געפרעגט ווי אַזוי דעם ברודער צו ראַטעווען.

נישט מיט אַמאָל זיינען געמשפּט געוואָרן חבר דניאל און נחמן ריטער.

זייער גיך האָט קאָנראַד לעמפּיצקי צוגעגרייט דעם פּראָצעס פון חבר דניאל.

חבר דניאל האָט געאַרבעט מיט אַלע כוחות, דער פּראָצעס זאָל זיין אַן עפנטלעכער. ער האָט זיצנדיק אין קאַמער צוגעגרייט אַ גלענצנדיקע פאַר־טיידיקונג פאַר זיך, אַ פאַרטיידיקונג, וואָס זאָל לעמפּיצקין מיט זיינע פּראָ־וואָקאַטאָרן מאַכן צו שפּאָט און שאַנד פאַר דער פאַרטאַטשנער אַרבעט זיינער. אויך אַ רעדע האָט ער אויפגעשריבן, וואָס זאָל אויפשטורעמען דעם געריכטס־זאַל און זאָל מוזן ווערן אָפּגעדרוקט אין די צייטונגען, אַפילו אין די סאַמע רעאַקציאָנערסטע. אַ סך טעג, מי און אַרבעט האָט חבר דניאל אַריינגעלייגט אין דער רעדע. דאָ, האָט ער געוואוסט, איז נישט דער סעים, וואו יעדער פויערישער דעפּוטאַט קען אים אויספייפן; דאָ וועט מען אים מוזן אויסהערן. דאָס וועט זיין די גרעסטע אַגיטאַציע קעגן דער אָרדענונג פון לאַנד און די לעמפּיצקיס.

אָבער לעמפּיצקי האָט דערצו נישט דערלאָזט. נישט ער האָט געוואָלט עפנטלעך גענומען ווערן אויף אַ קרייץ־פאַרהער דורך חבר דניאל, נישט ער האָט געוואָלט לאָזן זיין סקאַרבעקן מאַכן זיך צום נאַר אין געריכט פאַר אַ פּובליקום, נישט ער האָט פאַרגונען חבר דניאלן דעם פאַרגעניגן פון באַווייזן זיך פאַר אַ העלד.

לעמפּיצקי האָט שוין געזען, אַז דאָס געריכט זאָל זיין אַ געשלאָסנס פאַרן פּובליקום צוליב דעם, וואָס עס וועלן באַרירט ווערן מיליטערישע סודות, און אויך צוליב דעם, וואָס עס וועלן באַרירט ווערן זאַכן, אין וועלכע עס איז פאַרמישט אַ שכנהשע מלוכה, מיט וועלכער דאָס לאַנד האָט אָפיציעלע פאַרבינדונגען. אַ חוץ חבר דניאלס ווייב, דער שיינער שלאַנקער דאַמע, וואָס פאַרבט אירע שוואַרצע האָר אויף בלאָנד, נישט אויסצוזען יידיש, האָט קיינער פון זייטיקע מענטשן נישט געקענט הערן דניאלס גלענצנדיקע זעלבסט־פאַרטיידיקונג, זיין מייסטער־רעדע. מיט גרויס געניטשאַפט און סאַרקאַזם האָט חבר דניאל גענומען סקאַרבעקן אין די הענט אַריין, געזידלט אים, געכאַפּט אים ביי ליגנס, פאַרפלאָנטערט אים אין אַ נעץ. סקאַרבעק האָט געשוויצט ביים ריכטער־טיש, געשטעלט זיך אַלע מאָל אויף אַן אַנדער פוס, צוגעהוסט. ער האָט געקוקט מיט גרויסע רחמנות־אויגן אויפן ריכטער, ער זאָל אים שיצן יעדער מאָל, ווען חבר דניאל האָט געוואָלט וויסן אויפסניי וויפיל געלט ער האָט אַמאָל געגנבעט פון דער רעגימענט־קאַסע. נאָך מער האָט ער געדרייט זיך אין דרייען, ווען חבר דניאל האָט אים פאַרפלאָנטערט אין סתירות, אַ תל געמאַכט פון זיין פויליש געוויסן, וואָס האָט זיך דערוועקט

אין אים, און אויפגעוויזן אים, אַז ער איז אַ באַצאָלטער אַגענט, אַ פּראָ־וואָקאַטאָר.

— כ׳דערמאָן מיך נישט, — האָט סקאַרבעק כסדר געזאָגט, ווען חבר דניאל האָט אים צוגעשטיקט צו דער וואַנט, — כ׳געדענק נישט, הער ריכטער.

נישט ווינציקער האָט לעמפּיצקי, דער עדות פון דער באַשולדיקונג, זיך געדרייט אויף די הויכע קנאַפּלס פון זיינע לאַקירענע שיך, ווען חבר דניאל, אַ שלאַנקער, אַ צאַרנדיקער, האָט אים געטייטלט מיט אַ פינגער אין די אויגן אַריין און אים גיך און האַסטיק פראַגע נאָך פראַגע געשטעלט. וויפיל ער האָט זיך נישט אויסגעהיט, איז דער באַשולדיקטער אים אַריינגעקראָכן, געכאַפּט ביי ליגנס, ווי אַ פליג אין שפּינוועבס אריינגעדרייט. קאָנראַד לעמפּיצקי האָט זיך געשעמט צו באַנוצן סקאַרבעקס מעטאָדע פון נישט געדענקען; האָט ער דערפאַר אַן אַנדער מיטל געהאַט.

— הער ריכטער, — האָט ער געזאָגט אַ זיסער, צוליב פּאָליטישע אורזאַכן קען איך דערויף קיין ענטפער נישט געבן, — איך בעט מיך צו באַפרייען פון געבן אַן ענטפער.

און דער ריכטער האָט אים באַפרייט, שטענדיק נאָר ווען ער האָט אַזוי זיס געבעטן.

כאָטש חבר דניאל האָט געוואוסט, אַז אים דראָעט נישט קיין שום זאַך; אַז ווי נאָר מען וועט פאַרטיק ווערן מיט דעם פּראָצעס, וועט מען אים אויסבייטן פאַרן בישאָף, האָט ער פונדעסטוועגן מיט לייב און לעבן פאַרטיי־דיקט זיין לעבן, מיט די נעגל געדראַפּעט זיך אין זיין פאַרטיידיקונג. פּונקט אַזוי האָבן די ריכטער און דער פּראָקוראָר געמאַכט זיך ערנסט אין זייערע אויספרעגענישן, אין זייערע רעדעס און שבועות־אָפּגעבן. מיט דער גאַנצער פייערלעכקייט האָט מען עטלעכע טעג צייט די קאָמעדיע געפירט, ביז מען האָט דעם אורטייל אַרויסגעטראָגן, דעם סאַמע שווערסטן אורטייל.

עטלעכע טעג שפּעטער האָט מען דעם פאַראורטיילטן אַרויסגעפירט אין אַ באַזונדערן וואַגאָן, באַוואַכט פון אַלע זייטן, צו דער סאָוועטישער גרענעץ, וואו מען האָט אים אויסגעביטן אויף דעם אַרעסטירטן בישאָף. אַ דעלעגאַציע מיט מוזיק האָט שוין געוואַרט אויף חבר דניאל און אים אויפגענומען מיטן „אינטערנאַציאָנאַל״, רעדעס, האַנט־דריקענישן און יובל. רעפּאָרטערן האָבן גענומען ביי אים אינטערוויוען, פאָטאָגראַפיסטן האָבן אים געבעטן מאַכן אַן אינטערעסאַנטע פּאָזע, פילם־אָפּעראַטאָרן האָבן פון דעכער אַראָפּ אים אויפ־געכאַפּט פאַרן לייוונט. חבר דניאל האָט זיי צוליב געטאָן, די קאָמערא־לייט, ער האָט די שענסטע און אינטערעסאַנטסטע פּאָזע געמאַכט, וואָס נאָר ער האָט געקענט אַרויסברענגען אויף זיין שיין געזיכט, אַ פּאָזע פון מאַרטירער־טום און גליק געמישט. זיין רעדע אויף דער סאָוועטישער ערד האָט גע־קלונגען מיט אַלע וויברירונגען פון זיין גלענצנדיקער שטים. די מאַסן זיינען געווען באַגייסטערט.

גלייך נאָך אים, אין זעלבן צוג, נאָר אין אַ פרייען וואַגאָן, איז מיטגעפאָרן

זיין סאָפּיע, אָן אויסגעפּוצטע אין ספּאָרט־קליידער. כאָטש זי האָט קיינמאָל נישט שטאַרק געהאַלטן פון איר מאַנס פּאָליטישער אַרבעט, וואָרעם זי האָט פיינט געהאַט אַרבעטער און אָרעמע־לייט, איז זי פונדעסטוועגן געריירט געוואָרן צוזעענדיק די אַלע גרויסע כּיבודים, וואָס מען האָט אָנגעטאָן איר מאַן. ניין, נישט קיין אָפּגעריסענע אַרבעטער זיינען דאָס געווען, וואָס זיינען געקומען איר מאַן אַנטקעגן, נאָר מיליטער־מענטשן פון הויכן ראַנג, מלוכה־לייט, סאָלדאַטן מיט אַן אָרקעסטער, צייטונגס־לייט, פילם־אָפּעראַטאָרן. זי האָט אינגאַנצן געשיינט פון גליק און גענומען אַפילו האַלטן פון אָט די רויטע לייט, וואָס זי האָט זיי אַזוי נישט פאַרטראָגן אין וואַרשע. מיט דעם ערשטן בעסטן צוג פון די אינטערנאַציאָנאַלע וואַגאָנען זיינען זיי אָפּגעפאָרן קיין מאָסקווע. נאָך זיי איז נאָכגעפאָרן אַ ספּעציעלער וואַגאָן מיט זייערע זאַכן, וואָס זיי האָבן מיטגעפירט פון וואַרשע. זי האָט אַלץ מיטגענומען, חבר דניאלס ווייב, פון מעבל און ביכער ביז בילדער און טעפּיכער, קליידער, שמאָכטעס אַלערליי, ועש. חבר דניאל האָט איר אין דעם נישט געשטערט. כאָטש ער האָט תמיד גערעדט אַזוי הייס פאַר די אַרבעטער, אויסשטרעקנדיק אַ האַנט צו מזרח, האָט ער גוט געוואוסט, וואָס דאָרט טוט זיך, אַז עס איז צרות דאָרט מיט זאַכן און קליידער, און ער האָט אַלץ געלאָזט מיטפירן פון אַלטן לאַנד. די גרענעץ־באַאַמטע האָבן אַפילו נישט איבערגעקוקט די זאַכן, די פילע וואַליזעס, די נייע קליידער. מען האָט געוואוסט צו וועמען זיי געהערן.

— באָזשע! — האָט סאָפּיע גערופן פון ווייכן וואַגאָן־געלעגער אַראָפּ. — איך וואָלט שוין געוואָלט זיין אין מאָסקווע און אָוועקשטעלן אַלץ, אַזוי ווי עס איז געווען אין דער היים. קיין זאַך וועל איך נישט ענדערן, וועט זיך מיר דאַכטן, אַז איך בין צוריק ביי מיר אין הויז.

— זאָרג זיך נישט, טייערע, — האָט חבר דניאל זי באַרואיקט, — דו וועסט זען ווי אינטערעסאַנט מיר וועלן לעבן דאָ.

מיט אַ יאָר שפּעטער נאָך חבר דניאלס פּראָצעס, איז נחמן ריטער געשטעלט געוואָרן פאַרן געריכט.

מען האָט אים נישט געקענט שטעלן פאַר אַ שטאַנד־געריכט. וויפיל סלופּעק האָט נישט פּרובירט אַרויסשלאָגן פון נחמנען אַ ריכטיקע שפּיאָנאַזש־באַשולדיקונג, האָט ער עס נישט געקענט אַרויסשלאָגן. מען האָט אים בלויז געמוזט אָנקלאָגן אין קאָמוניסטישער טעטיקייט, לויט דעם עדות זאָגן פון אַגענטן און פּראָוואָקאַטאָרן.

אין אַ גרויסן פרימאָרגן, אַ וואָלקנדיקן און טריפעדיקן, האָט אַ טורמע־קאַרעטע צוגעפירט נחמנען צו דער מעד־גאַס און אַריינגעפאָרן אין אָפענעם טויער פון קרייז־געריכט, וואָס איז באַצירט מיט פיגורן און שניצערייען און מיט אַ שטיינערנער געטין מיט אַ וואָגשאָל פון גערעכטיקייט אין איר פולער נאַקעטער האַנט. צוויי באַוואָפנטע פּאָליציאַנטן האָבן אים אַוועקגעזעצט אויף

דער באַשולדיקונגס־באַנק. נחמן האָט אַ קוק געטאָן אַרום זיך איבערן זאַל און דערזען עטלעכע באַקאַנטע חברים, אָבער ער האָט נישט געגריסט צו זיי, געדענקענדיק אין קאָנספּיראַציע. געגריסט האָט ער בלויז צו שיינדלען און חנקהען. דער יונגער אַדוואָקאַט, וואָס שיינדל האָט אָנגעשטעלט, האָט אים דערלאַנגט אַ האַנט און איינגערוימט שטיל:

— ריכטער בזשיגאָווסקי וועט פירן דאָס געריכט.

כאָטש נחמן האָט געוואוסט פריער־אויס, אַז ער קען גאָר נישט קיין גוטס דערוואַרטן פון אַ בורזשואַזן געריכט, האָט ער פונדעסטוועגן דערפילט אַ צוק אין האַרץ, ווען דער אַדוואָקאַט האָט אים דערמאָנט דעם ריכטער בזשיגאָווסקי. אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס, האָט ער פּלוצלונג אַ קוק געטאָן אויפן ריכטערס גרינעם טיש, אויף וועלכן עס איז געשטאַנען אַ צלם און אַ קרוציפיקס. איבער אים אויף דער וואַנט האָט אַ ווייסער אָדלער אַראָפּגעקוקט מיט שפּיציקע פּעדערן אין די אויפגעהויבענע פליגל און מיט שאַרפע נעגל אין די פיס.

נחמן האָט קיין גוטס נישט דערוואַרט פון ריכטער בזשיגאָווסקי.

מען האָט אים גוט געקענט אין די פּאָליטישע קרייזן, דעם ריכטער בזשיגאָווסקי. אַן אַלטער, אַן אויסגעדאַרטער, אַן איבערגעוואַקסענער און אַ קנאַכיקער, מיט אַ נאַקעטן שאַרבן און אויסגעצויגן פּאַרמעט־פּנים, האָט ער אין שוואַרצן ריכטער־פראַק און אין די שטייפע וועש אויסגעזען ווי אַ מת, וואָס מען האָט אים אין שיינע קליידער אויסגעפּוצט. און פּונקט ווי אַ מת, זיצט ער אומבאַוועגלעך אָנגעשפּאַרט אויף דער הויכער לעדער־אויסגעבעטער ריכטער־שטול און גלאָצט מיט שטאַרע פאַרגליווערטע אויגן פאַר זיך.

כאָטש ער איז שוין אַ קנאַפּער אַכציקער, וואָס איז שוין לאַנג צייט פאַר אים אַוועקצוגיין אויף רו מיט אַ געהאַלט, טרעט ער נישט אָפּ פון זיין ריכטער־אַרבעט. שוין מער ווי אַ האַלב יאָרהונדערט משפּט ער מענטשן אין דעם אייגענעם גרויסן אומעטיקן געריכט אויף דער מעד גאַס, אין דעם אייגענעם געשניצטן געריכטס־זאַל, אויף דער אייגענער שטול, ביים אייגענעם טיש. נאָר פריער ביי די רוסן, האָט אַראָפּגעקוקט פון דער וואַנט צו אים אַ צווייקעפּיקער אָדלער, איצט קוקט אַראָפּ אַן איין־קעפּיקער אָדלער. אַפילו די אייגענע שונאים פון דער מלוכה משפּט ער, לויט דעם זעלבן קאָדעקס. נאָך פריער האָט ער גערעדט רוסיש און געאורטיילט מענטשן פאַר וועלן שטירצן די רוסישע מלוכה אָרדענונג, איצט רעדט ער פּויליש און פאַראורטיילט מענטשן פאַר וועלן שטירצן די פּוילישע מלוכה־אָרדענונג. אַ סך מאָל פאַרגעסט ער זיך און פון אַלטער געוואוינהייט זאָגט ער אַפילו אַ רוסישן „סטופּאַי" צו אַ פּוילישן פּאָליציאַנט, ווי ער איז עס יאָרן־לאַנג געוואוינט געווען צו זאָגן צו די רוסישע פּאָליציאַנטן, ווען ער האָט זיי געהייסן גיין.

ווי אומבאַוועגלעך און פאַרגליווערט עס איז זיין פּנים, אַזוי איז זיין ריכטעריש אויער. קיין שום אַדוואָקאַטישע רעדע, קיין בקשות און פּראָטעסטן פון די געמשפּטע דערגייען נישט צו זיינע לאַנגע אַראָפּגעהאַנגענע אויערן,

פולע מיט בינטלעך האָר. דאָס קול זיינס, אַ טיפּס, אַ פּאַרדומפּנס, וואָס פּאַסט זיך גאָרנישט צו זיין דאַרקייט און דינקייט, קלינגט אומדערוואַרט אין גרויסן געוועלבטן זאַל, פרעמד און קאַלט, ווי אַ מת וואָלט פּלוצלונג אָנגעהויבן רעדן. אַזוי פרעמד און קאַלט איז עס, ווען ער לייענט פאַר דעם אורטייל איבער געמשפּטע, דעם שווערסטן אורטייל.

ער גיט שווערע אורטיילן, ריכטער בזשיגאָווסקי, די העכסטע נאָר וויפיל ער קען געבן. מען ווייסט עס שוין, אַז אָנפאַנגער קריגן ביי אים דריי יאָר, רעצידיוויסטן — אַכט יאָר. ער וואָלט געגעבן מער אויך, נאָר לויט דעם אַלטן רוסישן געזעץ, לויט וועלכן ער משפּט אין זעלבסטשטענדיקן פּוילן, קען מען מער פאַר פּאָליטישער טעטיקייט נישט געבן.

דריי טעג צייט האָט נחמן געפירט מלחמה מיטן אַלטן ריכטער בזשי־גאָווסקי. אָנגעהויבן האָט עס זיך מיטן אויפשטעלן זיך. דער געריכטס־דינער, אַזאַ אַלטער ווי דער ריכטער אַליין, האָט זייער פייערלעך אויסגערופן, ווען ריכטער בזשיגאָווסקי איז אַריין:

— דאָס געריכט גייט, אויפשטעלן זיך!

אַלע האָבן זיך אויפגעהויבן. נחמן איז געבליבן זיצן. פּונקט אַזוי איז ער געבליבן זיצן ווען דער ריכטער האָט אים אויסגעפרעגט וועגן זיין נאָמען, יאָרן, שטאַנד און גלויבן.

בזשיגאָווסקי האָט אים מיט זיין קבר־קול געלערנט דרך־ארץ:

— אָנגעקלאָגטער, מען דאַרף זיך אויפשטעלן, ווען מען רעדט צום געריכט.

— איך אָנערקען נישט קיין קלאַסן־געריכט, — האָט נחמן געענטפערט, ווי די חברים אין תפיסה האָבן אים אָנגעזאָגט צו ענטפערן.

— אָנגעקלאָגטער, איך וועל אייך באַשטראָפן, — האָט אים בזשיגאָווסקי געוואָרנט.

— איך בין שוין פאַראורטיילט פריערצויס, — האָט נחמן געענטפערט, — ווייל אין אַ קאַפּיטאַליסטיש געריכט איז נישטאָ קיין גערעכטיקייט פאַר אַ פּראָלעטאַריער.

איבערן געריכטס־זאַל איז אַ מורמלען דורכגעגאַנגען. חנהקע מיט שיינדלען האָבן מיט די הענט געמאַכט אָנצוהערעניש צו נחמנען, ער זאָל זיך נישט קוילענען מיט די אייגענע הענט. דער פּאָליציאַנט האָט געקוקט מיט גזלנישע אויגן אויף נחמנען פאַר קעגנשטעלן זיך דעם געריכט. מיט גוואַלט האָט ער אים געוואָלט אויפשטעלן. ריכטער בזשיגאָווסקי האָט נישט געלאָזט.

— רואיק! — האָט ער גערופן און שוואַך געקלאַפּט מיטן האַמער מיט זיין שלאַבעריקער האַנט.

ער איז נישט נתפּעל געוואָרן פון די זאַכן. פאַר זיין לאַנגער ריכטע־רישער טעטיקייט האָט ער נישט איינמאָל געהאַט צו טאָן מיט אָט די דעמאָנ־סטראַציעס און ער האָט זיך נישט געמאַכט פון זיי. ער האָט שוין דעם

אורטייל געהאַט פּאַרטיק, דעם העכסטן נאָר, וואָס ער האָט געקענט געבן, אַ חוץ עטלעכע חדשים אַ צוגאָב פאַר באַליידיקן דאָס געריכט, און ער האָט געלאָזט דעם געמשפּטן טאָן וואָס ער וויל. נחמן האָט זיך דערפילט געהויבן פון זיין ערשטן זיג, וואָס ער רעדט צום ריכטער זיצנדיק, און ווייטער אָנגעגאַנגען מיט זיין וועג. דער ריכטער האָט אים געפרעגט, צי ער איז זיך מודה אין די באַשולדיקונגען פונם באַשולדיקונגס־אַקט. נחמן האָט געענטפערט:

— מ׳האָט מיך געשלאָגן אין דער דעפענסיווע, פאַר אַ קאַליקע געמאַכט.

ריכטער בזשיגאָווסקי האָט אים אויפגעקלערט.

— אָנגעקלאָגטער, אייערע דערקלערונגען וועט איר געבן שפּעטער, — האָט ער געריעדט געלאַסן. — איצט דאַרפט איר ענטפערן אויף מיינע פראַגן. איך פרעג אייך, צי איר זענט זיך מודה אין די פאַרברעכנס אין וועלכע איר ווערט באַשולדיקט. איר דאַרפט ענטפערן יאָ אָדער ניין.

— מען האָט מיך געפייניקט ביי דער אויספאָרשונג, — האָט נחמן געהאַלטן זיך ביי זיינס, — די לונגען מיר אָפּגעהאַקט.

כאָטש ריכטער בזשיגאָווסקי האָט געקענט באַזייטיקן נחמנען פון געריכט און אים פאַראורטיילן בלויז לויט דעם עדות־זאָגן פון די אַגענטן, ווי אַנדערע ריכטער פלעגן זיך פירן אין אַזאַ פאַל, האָט ער עס נישט געטאָן. ריכטער בזשיגאָווסקי האָט ליב צו לאָזן אויסרעדן די באַשולדיקטע וויפיל נאָר זיי ווילן אַליין, פּראָטעסטירן, רעדן רעוואָלוציאָנערע רייד.

כאָטש לעמפּיצקי האָט זיך געדרייט אין דרייען ווען נחמן האָט דערציילט וועגן די פּייניקונגען, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין „סלופּעקס האָטעל", האָט בזשיגאָווסקי דעם אָנגעקלאָגטן נישט איבערגעריסן. אַ פאַרגליווערטער, אָנגעלענט אויף דער הויכער לעדער־געבעטער ריכטער־שטול. אונטער דעם שיין פון די רויטע עלעקטרישע לעמפּלעך, וואָס ברענען אין געריכט אַפילו ביי טאָג און וואָס וואַרפן אַ פייערלעכן גלאַנץ אויף זיין נאַקעטן שאַרבן און פאַרמעטענער הויט, איז ער געדולדיק געזעסן און געלאָזט נחמנען רעדן וויפיל ער האָט נאָר געוואָלט.

מיט דער זעלבער פאַרגליווערטקייט איז ער געזעסן ווען דער אַדוואָקאַט האָט פאַרטיידיקט. דער אַדוואָקאַט האָט זיך געחנדלט, געצאַרנט, געצערטלט די שטים, געשאָטן מיט פּאַראַגראַפן, געכאַפּט די עדות ביי ליגן, אַ תל געמאַכט פון דער גאַנצער באַשולדיקונג. בזשיגאָווסקי האָט קיין איין ריר מיט קיין אבר נישט געטאָן אין דער גאַנצער צייט. בלויז פון צייט צו צייט, ווען זיין עלטער־שוואַכקייט האָט אים געצוונגען דערקוטשען און פאָדערן פון אים, ער זאָל אָפּט אַוועקגיין אויף אַ מענטשלעך געברויך, האָט ער איבערגעריסן די פאַרהאַנדלונגען און פייערלעך אויסגערופן:

— דאָס געריכט דערקלערט אַ פּויזע.

מיט דער זעלבער פאַרגליווערטקייט האָט ער אויפן דריטן טאָג פאַרגע־

לייענט דעם געריכטס־אורטייל — אַכט יאָר טורמע פֿאַר אַנטי־מלוכהשער טעטיקייט, דריי חדשים באַזונדער פֿאַר נישט פֿאָלגן די באַפֿעלן פֿון געריכט.

דאָס ערשטע מאָל האָט נחמן זיך אויפֿגעהויבן פֿון דער באַשולדיקונגס־באַנק.

— נידער מיטן קלאַסן־געריכט! — האָט ער געשריגן, — זאָל לעבן אַ סאָוועטן־פּוילן.

בזשיגאָווסקי האָט אויף אים אַפֿילו קיין בליק נישט געטאָן.

— אַרויספֿירן דעם פֿאַראורטיילטן, — האָט ער געזאָגט מיט זיין קבר־שטים, רואיק און קאַלט, ווי שטענדיק.

חנהקע און שיינדל האָבן בלאַסע און דערשראָקענע זיך געריסן פֿון אָרט צו דער באַשולדיקונגס־באַנק.

— נחמן, — האָבן זיי גערופֿן, — נחמן!

די פּאָליציאַנטן האָבן זיי אָפּגעשטויסן.

— גיך, שנעל! — האָבן זיי געאיילט נחמנען צו דער טורמע־קאַרעטקע אין הויף.

זיי האָבן געוואָלט וואָס ווייניקער לאָזן הערן זיינע אויסרופֿן.

נחמן האָט צו־להכעיס לאַנגזאַמע טריט געשטעלט. איבערן גאַנצן וועג ביז צו דער קאַרעטקע האָט ער נישט אויפֿגעהערט שרייען אויפֿן גאַנצן קול זיינע רעוואָלוציאָנערע אויסרופֿן.

דאָס קלאַפּן פֿון די פֿערדישע פּאַדקאָוועס און די רעדער פֿון דער טורמע־קאַרעטקע האָבן פֿאַרהילכט זיין געשריי.

קאַפּיטל פֿיר־און־דרייסיק

אַז מנשה בעקער, דער מאַן פֿון שיינדל מאַטעסעס, האָט, זיצנדיק אין שענק ביי אַ גלעזל בראָנפֿן, פֿאַרלאָרן פֿלוצלונג די ראיה, איז ער נישט געגאַנגען אין יידישן שפּיטאָל אַריין, ווי שיינדל האָט אים געוואָלט פֿירן; נישט ער האָט געוואָלט אַריינגיין צום פֿעלדשער, ווי שכנטעס האָבן אים געהייסן.

— איך בין שוין סאַי־ווי־סאַי אַ פֿאַרפֿאַלענער מענטש, — האָט ער געזאָגט, — זאָל עס גיין ווי עס איז באַשערט.

מיט אַ מאָדנער שנעלקייט האָט ער אָנגעהויבן אויסטאַפּן זיין וועג מיט די הענט און פֿיס, ווי ער וואָלט שוין געווען בלינד פֿון יאָרן.

— לאָז מיך, שיינדל, כ'קען אַליין, — האָט ער גערעדט צום ווייב יעדער מאָל, ווען זי האָט אים געוואָלט אַרויסהעלפֿן ביים אָנטאָן זיך אין דער פֿרי.

זייער גיך האָט ער דערטאַפּט אַלע ווינקלען אין שטוב, די טיר, די טרעפּ,

און אַפילו אין הויף און פאַרן טויער אַרויסגיין האָט ער אַליין אויסגעלערנט זיך. שכנים אין הויף, דערוואַקסענע מיידלעך, חדר־ייִנגלעך, אַלע האָבן זיי אים געוואָלט צוהעלפן. דעם רויט־אויגיקן שכן, וואָס האָט פאַרלאָרן די ראיה; מנשה האָט נישט געלאָזט.

— אַ דאַנק, מענטשן גוטע, — האָט ער געמורמלט, — איך וועל שוין אַליין מיין וועג געפינען.

אַפילו צו דער נאָענטער שענק, וואו ער פלעגט שטענדיק זיצן, האָט ער געפילט, אַז ער קען אַליין דעם וועג מיטן שטעקן אויסטאַפּן. אָבער ער איז נישט געגאַנגען אַהין. אַנשטאָט צו דער שענק, האָט ער פלוצלונג גענומען גיין אין בית־המדרשל אַרייַן, וואָס איז געווען אין שכנהשן הויף. נאָך יאָרן נישט דאַוונען, האָט ער אָנגעהויבן צוריק דאַוונען, נישט נאָר אין דער פרי, נאָר אַפילו מנחה און מעריב.

— לייט מיר אַ טלית און תפילין, יידן, — האָט ער געבעטן ביי די יידן אין שולכל, — איך האָב נישט קיין אייגענע.

יידן האָבן אים גערן טלית און תפילין געליען. מנשה האָט אומגעשיקט געבונדן די רצועות אויף דער האַנט, מורמלענדיק גרייזיקע תפילות, וואָס זיינען אים פאַרבליבן אין זכרון פון ייִנגלווייז.

— ברוך הוא וברוך שמו, אָמן, — האָט ער הויך נאָכגעזאָגט נאָך די ברכות פון בעל־תפילה, אויפהויבנדיק די בלינדע אויגן אין דער הויך.

פונקט ווי ער האָט אויפגעהערט טרינקען, האָט ער אויפגעהערט שילטן, שרייען און האָבן טענות. אַ שטילע לייטזעליקייט, אַ פלוצלונגע און אומ־געריכטע, האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעלייגט אַרום זיינע אויגן, די רויטע און שטאַרע, אַ רואיקייט פון איינעם, וואָס האָט אַלע ערדישע חשבונות פאַר־ענדיקט מיט דער וועלט. אַפילו דאָס קול זיינס, דאָס הייזעריקע און גראָבע, איז מיטאַמאָל אַנדערש געוואָרן, ווייך און הכנעהדיק.

אין די ערשטע טעג איז ער געזעסן אין שטוב. ער האָט צוגעוויגט מאַטעסלען, חנהקעס קינד, אין וויגל. חנהקע האָט געאַרבעט אין שטוב, געקאָכט, געראַמט, און מנשה איז כסדר געזעסן אויף אַ קליין בענקעלע ביים וויגל און געזונגען דעם קינד לידער. אַלע לידער פון ייִנגלווייז, וואָס ער האָט געדענקט, אַלע טעאַטער־לידער האָט ער אויסגעזונגען ביים וויגל, פאַרהויבנדיק די בלינדע אויגן אין דער הויך יעדער מאָל, וואָס דאָס ליד איז געווען אַ טרויעריקס.

איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט האָט ער גענומען אַברהמלען, זיין שטיף־קינד, ביי דער האַנט און געהייסן זיך פירן צו דער בעקעריי, וואו ער האָט אַמאָל געאַרבעט. די בעקערס האָבן אים אויפגענומען מיט כבוד.

— אָ, מנשה! — האָבן זיי אים באַגעגנט, רופנדיק אים ביים נאָמען, גאָרנישט מיט די „דריי טייז", ווי אין די צייטן, ווען ער איז געווען זעענדיק. — ווילסט מאַכן אַ „לחיים"?

— ניין, מענטשן גוטע, — האָט מנשה געזאָגט, אַריינציענדיק אין זיך

די באַקאַנטע ריחות פון זויער־טייג. — איך טרינק נישט מער, זינט גאָט האָט מיך געשטראָפט. אָבער איך וויל פון אייך אַ טובה, חברים.

די בעקערס האָבן מנשהן אַוועקגעזעצט אויף אַ זעקל מעל. מנשה האָט געגלאָצט אַרום זיך מיט די בלינדע אויגן און גערעדט מיט אַ הכנעהדיק קול.

— איך וויל, די חברים זאָלן מיר קויפן אַ האַרמאָניע, — האָט ער געזאָגט.

— אַ האַרמאָניע? — האָבן די בעקערס נישט פאַרשטאַנען.

— אַ האַנט־האַרמאָניע, — האָט מנשה געזאָגט. — כ׳האָב אַמאָל געהאַט אַ האַרמאָניע, אַ גוטע, נאָר כ׳האָב זי פאַרזעצט אין לאָמבאַרד און זי איז פאַרפאַלן געוואָרן. אַז כ׳על האָבן אַ האַרמאָניע, וועל איך גיין שפּילן אויף די הויפן און כ׳על מיר פאַרדינען מיינע עטלעכע גראָשן אַ טאָג.

די בעקערס האָבן אים פּרובירט אָפּרעדן.

— מנשה, — האָבן זיי געזאָגט, — מירן נישט לאָזן דיך פאַלן, מירן זען אַז אין פאַראיין זאָל מען דיר צאָלן, ביסט אונדזערס אַ חבר.

מנשה האָט אַוועקגעמאַכט מיטן שטעקן.

— כ׳וויל נישט פון פאַראיין, — האָט ער געזאָגט, — כ׳וויל אַליין פאַרדינען מיין ברויט. אַ האַרמאָניע וויל איך.

די בעקערס האָבן אים מיט די מעליקע הענט געגלעט איבערן אַקסל און אים צוגעזאָגט קויפן אַ האַרמאָניע.

— די בעסטע האַרמאָניע, מנשה.

אַז שיינדל האָט שבת צו נאַכטס דערזען די נייע האַרמאָניע אין רויטן זיידענעם טיכל, וואָס די בעקערס האָבן געבראַכט אַ מתנה איר מאַן, האָט זי זיך צעוויינט.

— מנשה, איך וועל דיך נישט לאָזן מבייש זיין, — האָט זי געביטערט. — איך קען אַליין דיר געבן דיין לעפל עסן. זיץ אין שטוב.

מנשה האָט געגלעט די האַרמאָניע, מיט די שפּיץ פינגער דערפילט איר בייקייט און גלאַנץ, און פאַרוואָרפן דעם רימען אירן אויפן אַקסל.

מענטשן זאָגן, ס׳איז דאָ אַ זון מיט אַ לבנה,
אַ זון מיט אַ לבנה באַלייכטן די וועלט,
פאַר מיר זיינען זיי נישט קיין מתנה,
ווייל מיינע אויגן זיינען פאַרשטעלט.

האָט ער געזונגען דאָס בלינדן־ליד, וואָס ער האָט געהערט אויף די הויפן, באַגלייטנדיק מיט די פינגער אויף די קלאַווישן. זיין שטים, אַן אומדערוואַרטע, אַ טיפע, האָט געקלונגען פרעמד און רירנדיק אין דער קליינער שבת־צו־נאַכטיקער שטוב, באַלויכטן פון צוויי קליינע ליכטלעך. שיינדל איז געבליבן זיצן אַ פאַרגליווערטע, ווי זי וואָלט דערהערט אַ קול פון אַ קבר אַרויס. אין זיין הויבן די אויגן אין דער הויך ביים זינגען, אין זיין ציען די טענער, אין זיין אַרומגיין מיט די האַרטע פאַרברוינטע שפּיץ פינגער איבער די נייע קלאַווישן, איז שוין באַצייטנס געלעגן דער בלינדער

שפּילער, ווי ער וואָלט געווען געבוירן דערצו. זי האָט געזען, אַז קיין זאַך אין דער וועלט וועט נישט אָפּהאַלטן מנשהן פון זיין האַרמאָניע, און זי האָט געשוויגן. זי האָט זיך אונטערגעוואָרפן איר גורל, וואָס איז געחתמעט, ווי שטענדיק.

צומאָרגנס, נאָכן דאַוונען, האָט מנשה גענומען די האַרמאָניע אין זיידענעם טיכל, דעם שטעקן אין האַנט און געלאָזט זיך איבער די הויפן. ער איז נישט געגאַנגען ווייטער פון דער אייגענער גאַס, נאָר אין די שכנהשע הויפן. דינסטן אין שטובן האָבן פענצטער געעפנט און קעפּ אַרויסגעשטעקט. באַל־מעלאָכעס האָבן האַמערס און שערן אַוועקגעלייגט און צוגעהערט זיך צו די טרויעריקע ניגונים, וואָס מנשה האָט געזונגען און צוגעשפּילט. פון אַלע זייטן האָט מען געוואָרפן גראָשנס אין זיין צעקנייטשט וועליסאָפּעדן־היטל, פול מיט מעל, כאָטש ער האָט שוין יאָרן נישט געבאַקן.

— כ׳זע, קינדער, כ׳זע, — האָט ער געמורמלט צו די ייִנגלעך, וואָס האָבן צונויפגעזאַמלט פאַר אים די מטבעות אין הויף און אַריינגעלייגט זיי אים אין היטל.

פאַרנאַכט איז ער אַהיימגעקומען און מיט אַ שטילן שמייכל, וואָס נאָר בלינדע האָבן אַזעלכן, האָט ער אויסגעשאָטן די מטבעות אויפן טיש.

— חנהקע, נעם זיי צו, — האָט ער געזאָגט, — איך האָב מורא צו געבן שיינדלען דאָס געלט. זי וועט עס אַרויסוואָרפן.

חנהקע האָט אים דערלאַנגט אַ שיסעלע עסן. מנשה האָט מיט דאַנק־באַרקייט גענומען דעם לעפל צום מויל, ווי אַ קינד געבלאָזן אין הייסקייט, און געלויבט חנהקען פאַר די גוטע מאכלים, וואָס זי מאַכט.

— כ׳על דיר צוואוויגן דאָס קינד דערפאַר, חנהקע, — האָט ער געמורמלט.

כאָטש אים האָט פון תמיד אָן געהערט דאָס בעט אין שטוב, האָט ער זיך נישט געוואָלט לייגן מער אין בעט לעבן שיינדלען. ער האָט געפילט, אַז אַלע חשבונות מיט איר ווי מיט אַ ווייב זיינען געענדיקט. אַליין האָט ער דערטאַפּט די באַנק אין ווינקל, אויסגעבעט זי און אַוועקגעלייגט זיך שלאָפן אויף איר, ווי אַן אורח אין שטוב. כאָטש ער האָט שטאַרקער ווי פריער געפילט אַ ליבשאַפט צו שיינדלען, מיט אַלע חושים געפילט איר ווייבעריש־קייט אין שטוב, דעם אָטעם פון איר לייב, האָט ער נישט די העזה געהאַט צוצוגיין נאָענט צו איר, אָנרירן זי. אַפילו זיין אייפערזוכט אויף איר איבער דעם זעלנער אירן איז אויסגערונען פלוצלונג.

— כ׳זע, כ׳זע, שיינדל, — האָט ער הכנעהדיק געשעפּטשעט יעדער מאָל, וואָס זי האָט אים אָנגענומען ביים אָרבל צו ווייזן אים וואו צו גיין.

מער ווי שטענדיק האָט ער גערעדט מיטן קליינעם אַברהמעלע. אַלע מעשיות האָט ער אים דערציילט און אַפילו די נייע האַרמאָניע אים געגעבן צו שפּילן.

— אָט אַזוי האַלט מען די פינגער אויף די קלאַווישן, אַברהמעלע, — האָט ער אים געלערנט.

דאָס האַרץ איז אים אויסגעגאַנגען, אַז אַברהמעלע זאָל אים פירן איבער די הויפן. אַברהמעלע אַליין האָט זיך געריסן דערצו, מנשה האָט אים אָבער נישט געלאָזט מיטגיין מיט זיך.

— די מאַמע וועט אויף אונדז שרייען — האָט ער געזאָגט מיט מורא, ווי אַ ייִנגל, וואָס ציטערט פאַר דעם צאָרן פון דערוואַקסענע.

קיינמאָל איז נאָך אַזוי שטיל נישט געווען אין שיינדלס שטוב ווי איצט. די שכנים איבער יענער זייט וואַנט האָבן פאַרשפּאַרט צו קלאַפּן מיט די פויסטן אין די נעכט. מנשה האָט מער נישט געוויינט אין די נעכט, נישט געבראָכן קיין טעלערס אין דער ערד פאַר כעס אויף זיין ווייב, וואָס איז צו אים פרעמד. ווי אַ קינד איז ער רואיק געלעגן אויף זיין באַנק, אויסגעשלאָפן זיך פאַר אַלע זיינע יאָרן פון נישט דערשלאָפן אין די נעכט.

נישט רואיק איז חנהקע געלעגן אויף איר געלעגער. כאָטש זי האָט אַ גאַנצן טאָג געאַרבעט אין שטוב, געקאָכט פאַר זיך, שיינדלען, אַברהמעלען און מנשהן, כאָטש זי האָט געוואַשן און געראַמט, געצערעוועט און גענייט, ווינדלען געוואַשן, געזויגט, האָט זי נישט געקענט רואיק שלאָפן אין די נעכט נאָך שווערע טעג אַרבעט. צום וויפלטן מאָל האָט זי גערעכנט די טעג פון איר איינזאַמקייט. דער וועק־וויַיזער האָט רואיק און רעגלמעסיק אויסגע־קלאַפּט די צייט אין שטוב, רגע צו רגע, מינוט צו מינוט, שעה צו שעה. צוזאַמען מיטן זייגער האָבן טרויעריקע מחשבות געקלאַפּט אין איר קאָפּ. אין אַ מינוט איז דאָ זעכציק רגעס, אין אַ שעה זעכציק מינוט, אין אַ מעת־לעת פיר און צוואַנציק שעה, אין אַ יאָר דריי הונדערט און פינף און זעכציק טעג. וויפיל שעהן, מינוטן און רגעס וועט זי דאַרפן וואַרטן אין איינזאַמקייט פאַר די גאַנצע אַכט יאָר, וואָס נחמן וועט זיצן פאַרשפּאַרט אין תפיסה.

ער איז נישט געזעסן אין וואַרשע, נחמן, כאָטש עס זיינען גענוג תפיסות געווען אין שטאָט. מען האָט אים אַריבערגעפירט אויף מערב, אין פויזנער געגנט, וואו די געפענקענישן, דייטשע אַמאָל, זיינען פעסטע, אייזערנע און די דיסציפּלין דאָרט איז אַ פּינקטלעכע, אַ האַרטע. בלויז בריוו האָט ער געשיקט פון דאָרט, בריוו אין אַ גרייזיקן פּויליש געשריבן, אַזוי, אַז דער טורמע־שעף זאָל זיי קענען לייענען, און שטאַרק געמעקטע, פאַרשמירט מיט טינט פון טורמע־שעפס האַנט.

כאָטש זיי זיינען געווען געשריבן מיט נחמנס האַנט, די בריוועלעך, האָט חנהקע גאָרנישט קיין נאָענטקייט געפילט אין דעם פרעמדן לשון זייערן. די טינט־פאַרגאָסענע שורות, אויסגעמעקט פון די טורמע־באַאַמטע, האָבן געעגבערט, געפייניקט. חנהקע האָט געוואָלט אין אירע בריוו צו נחמנען אַריינלייגן איר גאַנץ ביטער האַרץ, אויך איר נחת פון קינד, אָבער זי האָט עס נישט געקאָנט טאָן אין די פרעמדע פּוילישע ווערטער, וואָס זי האָט געמוזט שרייבן. זי האָט דעריבער אַלע עטלעכע חדשים אויפסניי אויסגע־פוצט דאָס קינד אין אַ ניי קליידעלע, אין אַ געשטריקטע היטעלע מיט אַ

טראָלב אין דער הויך, און געלאָזט עס פאָטאָגראַפירן ביי די וואַנדערנדיקע פאָטאָגראַפיסטן, וואָס קריכן אַרום מיט זייערע אַפּאַראַטן איבער די הויפן.

— מאַכט עס שיין — האָט זי געבעטן ביים פאָטאָגראַפיסט, — איך דאַרף דאָס בילד שיקן צום פאָטער.

כאָטש זי איז רואיק געלעגן אין אירע שלאָפלאָזע נעכט, נישט פאַרגונען זיך איבערצודרייען, כדי נישט צו וועקן שיינדלען פון שלאָף, האָט שיינדל דערפילט חנהקעס אויפזיין און געוועקט זיך אויף איר געלעגער.

— חנהקע, דו שלאָפסט? — האָט זי געפרעגט.

— ניין, שיינדל, איך קען נישט.

— איך אויך נישט — האָט שיינדל געמורמלט און געבראָכן די פינגער.

פון דער טונקעלער וואַנט איבער מנשהס בעט האָט די זילבער־באַשלאָגענע האַרמאָניע אַראָפּגעשיינט מיט אַלע גלאַנצן אין דער נאַכטיקער שטוב אַריין.

דריטער טייל

קאַפּיטל פינף־און־דרייסיק

אין קאַראַווע, דעם איינגעהויקערטן שטעטל, וואָס ליגט האַרט ביי דער פּויליש־רוסישער גרענעץ, איז רעגנדיק און פינצטער.

דער איין און איינציקער נאָפּט־לאָמטערן אין מאַרק דרייט זיך אין ווינט. וואַרפנדיק ציטערנדיקע שטיקער רויטע ליכט אויף דער ווייכער צעווייקטער ערד, בלאָטיקער און מיסטיקער נאָכן בייטאָגיקן יאַריד. די סקריפּענדיקע לאָדן פון די פענצטער יאָמערן און ברעכן זיך. זעלטן שלייכט זיך דורך אַ וואַקלענדיקער שיכור, זינגענדיק טרויעריק אין דער נאַכט אַריין. הינט בילן, רייסן זיך, פאַרגייען זיך אין האַלן. אין זכריה באַלעגאַלעס הייזל, וואָס איז אין עק שטעטל, צו די אָפענע פעלדער שוין, פייפט דער ווינט אין קוימען, אַרויסבלאָזנדיק די סאַזשע פון אויוון אויף די בלווילעך־געקאַלכטע ווענט. דאָס נאָפּט־לעמפּל, וואָס הענגט אויף אַ דראָט פון נידעריקן באַלקן, לעשט זיך און וואַרפט מער שאָטן ווי ליכט.

איבער דער טונקעלער קאַלטער שטוב דרייט זיך הין און צוריק אַ פרעמדער מאַן אין אַן אויסגעריבענעם האַרבסט־מאַנטל. ער גייט אַלע מאָל אויפסניי צו צו די פענצטער, לייגט צו אַן אויג צו דער שפּאַרע פון לאָדן, קוקט אַרויס צו דער שוואַרצקייט אין דרויסן, ווישט אָפּ די פאַרלאָפענע שויב און גייט ווידער אַרום איבער דער טונקעלער שטוב.

— אוי, אַ וועטער, מומעשי, — זאָגט ער צו דער יידענע, וואָס ליגט אין בעט, כאָטש עס איז נאָך פרי — אַן עבירה אַ הונט אַרויסצולאָזן.

— הלואי עס זאָל אַזוי אָנהאַלטן אַ גאַנצע נאַכט, גאָט אין הימל — בעט די יידענע פון קויטיקן בעטגעוואַנט אַרויס. — אין אַזאַ נאַכט איז גוט אַריבערצוגיין. די וואָכן גייען נישט אַרום דער גרענעץ.

דער פרעמדער גייט צו צו דער טיר און עפנט אַ שפּאַרע, דורך וועלכער דער ווינט גיט האַסטיק זיך אַ ריס אַריין. די יידענע אין בעט כאַפּט זיך ביי די אויערן.

— יונגערמאַן, וואָס זיצט איר נישט איין אויף קיין אָרט? — בייזערט זי זיך. — אַזוי ווי אַ חיה אין שטייג אַזוי לויפט איר כסדר אַרום.

— דאָס איז ביי מיר געבליבן אַ געוואוינהייט פון טורמע, מומעשי, — ענטפערט דער מאַן — איך פיל עס גאָרנישט מער.

ער זעצט זיך אַוועק אויף דער באַנק און פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס, צוהוסטנדיק אָפּט.

— ווי מיינט איר, מירן אַריבער בשלום? — פרעגט ער די יידענע צום וויפלטן מאָל שוין.

— אַז גאָט וועט וועלן, וועט מען אַריבער — ענטפערט די יידענע —

און אַז גאָט וועט, חלילה, נישט וועלן, וועט מען נישט אַריבער. אַלץ איז פון גאָט.

דער מאַן אין אויסגעריבענעם האַרבסט־מאַנטל שמייכלט מיט די ברוינע פאַררויכערטע ציין איבער די גלויביקע רייד פון דער אָרעמער יידענע, וואָס מען האָט איר איינגערעדט אַ גאָט אין הימל, אַ לונג און לעבער איר אָנגעהאַנגען אויף דער נאָז. גאָט, ווייסט ער, האָט גאָרנישט צו זאָגן איבער אים, נחמן בעקער, דעם באַפרייטן פּאָליטישן אַרעסטאַנט, וואָס גרייט זיך גנבענען די גרענעץ צום סאָוועטן־לאַנד, צו זיין לאַנד. דאָך איז ער צופרידן צו הערן דער יידענעס פרומע רייד, וואָס פילן אים אָן מיט היימישקייט, צוטרויען אין דעם דאָזיקן פרעמדן אומבאַקאַנטן גרענעץ־שטעטל, אין וועלכן ער וואַלגערט זיך שוין שיינע עטלעכע טעג, כדי אַריבערצושוואַרצן די גרענעץ. און כאָטש ער איז אַן אינטערנאַציאָנאַליסט, אַ שונא פון יעדער נאַציאָנאַליזם, וויל ער פונדעסטוועגן וויסן, ווער עס וועט אים אַריבערפירן די גרענעץ — דער יידענעס מאַן, זכריה באַלעגאָלע אַליין, אָדער גוים גרענעץ־שמוגלער, צו וועלכע זכריה וועט אים איבערגעבן.

— מיין מאַן אַליין וועט מסתמא גיין מיט אייך — זאָגט די יידענע מיט אַ זיפץ.

נחמן פילט זיך זיכערער דערמיט וואָס דער ייד וועט מיטגיין מיט אים, כאָטש ער שעמט זיך מיטן געפיל זיינעם.

די יידענע וויל וויסן, וואָס אַזוינס עס פירט אים אַהין אויף דער צווייטער זייט. פאַר די עטלעכע טעג, וואָס נחמן האַלט זיך אויף ביי איר, זינט איר מאַן האָט אים געבראַכט צו פירן פון דער באַן, האַלט זי אים אין איין אויספרעגן ווער ער איז, וואָס ער איז און צו וועמען ער גייט. זי האָט שוין אויסדערציילט פאַר אים איר גאַנץ לעבן, דאָס לעבן פון אַן אָרעמער שטוב אין גרענעץ־שטעטל: מלחמות, שיסערייען, פּאָגראָמען; דערנאָך גוטע צייטן פון שמוגל, שפּעטער תפיסה. די קינדער זיינען צעשפּרייט איבער דער וועלט — איין זון איז אין אַמעריקע; איינער איז אין פּוילישן מיליטער, אַ רייטער איז ער, האָט אַ שווערע דינסט; איינער איז אויף יענער זייט גרענעץ ביי די באָלשעוויקעס, לאָזט פון זיך נישט הערן. די טעכטער זיינען גרעאָטענע, שיינע, געזונטע, קיין עין־הרע, אָבער קיין טאָן מיט זיי קען מען נישט. ווייל עס איז קיין נדן נישטאָ. די בחורים פון שטעטל אַנטלויפן, וואו נאָר ווער עס קען, און טעכטער זיצן און עלטערן זיך, דאַרן איין. איין גאָט ווייסט, וואָס עס וועט ווערן פון זיי, דען עס איז אַ גרענעץ־שטעטל, פול מיט זעלנער, אָנגעלאָפענע יונגען פון גאָר דער וועלט.

— רבונו־של־עולם, — זיפצט זי אין קויטיקן בעטגעוואַנט אויף איר מזל, און זי וויל הערן דעם פרעמדנס לעבן. ווער איז ער? וואָס טוט ער? איז ער אַ באַווייבטער צי נאָך אפשר אַ בחור? און צו וועמען פאָרט ער איבער דער גרענעץ? האָט ער דאָרטן עלטערן, אַ ווייב, אַ כלה?

— צו אייגענע פֿאַר איך, מומעשי, — זאָגט נחמן מיט אַ באַהאַלטענעם מיין — כ׳וואָלט שוין געוואָלט זיין עלטער מיט אַ טאָג, זיין אויף יענער זייט.

ער איז אומגעדולדיק, נחמן. פֿאַר די גאַנצע ניין יאָר צייט, וואָס ער איז געזעסן אין תפיסה פֿאַרשפּאַרט, האָט ער געלעבט מיטן געדאַנק אַריבער־צופֿאָרן אויף יענער זייט גרענעץ, אָנקוקן מיט די אייגענע אויגן דאָס אויס־געטרוימטע לאַנד זיינס, און טאַקע פֿאַרבלייבן דאָרט.

איז דער היים ביי אים האָט מען אים נישט געלאָזט פֿאָרן, ווען ער איז צוריקגעקומען. נישט חנהקע, זיין ווייב, נישט שיינדל זיין שוועסטער האָבן געוואָלט הערן דערפֿון. זיי האָבן געוואָלט, ער זאָל צוריק אָנהויבן לעבן ווי אַ מענטש, אַרויסשלאָגן זיך די נאַרישקייטן פֿון קאָפּ, פֿאַרגעסן אין אַלץ, ווי אין אַ בייזן חלום, און אָנהויבן פֿירן אַ שטוב מיט לייטן גלייך. נחמן האָט נישט געוואָלט הערן דערפֿון.

ער האָט נישט געקענט צוריקגיין צום שטוביקן לעבן נאָך די פֿילע יאָרן זיצן. פּונקט ווי ער האָט זיך נישט געקענט צוגעוואוינען אין די ערשטע צייטן צום זיצן הינטערן שלאָס און כסדר געריסן זיך צום פֿאַרקראַטעוועטן פֿענצטערל, כאָטש מען האָט עס נישט געטאָרט, אַזוי האָט ער זיך נישט געקענט צוגעוואוינען צוריק צו דער פֿרייהייט. עס האָט אים געטריבן פֿון דער שטוב, פֿון הויז געיאָגט.

חנהקע מיט שיינדלען האָבן אַלץ געטאָן צו מאַכן אים באַקוועם, גוט. זיי האָבן אים דאָס בעסטע געלעגער געמאַכט, גוטע מאכלים צוגעגרייט, אַרומגעגאַנגען אַרום אים מיט ווייכע טריט. נחמן האָט נישט געקענט דולדן די שטוב. חנהקע איז פֿאַר די ניין יאָר געוווען געענדערט נישט צו דערקענען. קיין שפּור איז פֿון איר נישט פֿאַרבליבן. זי איז געוווען אַן אמתע יידענע, גערעדט מיט גאָט. די מעשה מיט די חופּה־וקידושין, וואָס זי האָט נישט געהאַט, איז איר שטאַרק געלעגן אין די ביינער. זי האָט גלייך גענומען רעדן דערפֿון, ווי נאָר איר מאַן איז אַהיימגעקומען.

פּונקט אַזוי פֿרעמד איז געווען דאָס קינד. כאָטש נחמן האָט אָפּט פֿאָטאָ־גראַפֿיעס דערפֿון געקראָגן אין תפיסה, אַלע מאָל נייע, האָט ער נישט רעכט דערקענט דאָס ייִנגל זיינס, וואָס חנהקע האָט עס צוגעפֿירט צו אים און געזאָגט דערצו:

— דאָס איז דיין טאַטע, מאַטעסל, גיי צו און גיב אים אַ קוש.

אַן איבערגעוואַקסן ייִנגל מיט לאַנגע הענט און פֿיס פֿון אויסגעטראָגענע מלבושימלעך, אַ שטאַרק פֿאַרשעמטער און צוריקגעהאַלטענער, האָט אים געקושט מיט פֿייכטע ליפּן אויף זיין קנאָכיקער באַק. נחמן האָט אים צוריק־געקושט, אָבער ער האָט גאָרנישט געפֿילט קיין נאָענטשאַפֿט צום זון, וואָס איז אויסגעוואַקסן הינטער זיינע אויגן, ווי פֿון הימל פֿלוצלונג אַראָפּגעפֿאַלן, אַ פֿאַרטיקער און פֿרעמדער. נאָך פֿרעמדער איז אים דאָס ייִנגל געוואָרן, ווען ער האָט זיך דערוואוסט ווי אַזוי די מאַמע זיינע האָט אים אויפֿגעצויגן. אויף איר שטייגער האָט זי אים אויפֿגעצויגן, חנהקע, ברכות איבערן עסן

אים אויסגעלערנט, איין אַ חדר געשיקט. נחמן האָט פּרובירט אַ רעד טאָן מיט דעם ייִנגל וועגן תּוך־זאַכן, וועגן זאַכן, וואָס זיינס אַ קינד דאַרף וויסן. דער קליינער האָט געקוקט אויף אים מיט גרויסע אויסדרוקלאָזע אויגן און געוויטלט זיך. ער האָט גאָרנישט פאַרשטאַנען דערפון.

— ווייסט כאָטש פאַרוואָס דיין טאַטע איז געזעסן פאַרשפאַרט ? — האָט ער געפרעגט.

— ניין, — האָט דאָס ייִנגל געזאָגט, אַראָפּלאָזנדיק די אויגן

— גוט, גוט, קענסט גיין — האָט נחמן געזאָגט, פילנדיק זיך פרעמד צו דעם קינד.

מנשה האָט זיך געפרייט מיט אים, דעם געוועזענעם לער־ייִנגל זיינעם. מיט ביידע הענט האָט ער אים אַרומגעטאַפּט דאָס פּנים, די הענט, גע־דריקט אים.

— אויסגעזעסן זיך, נחמן, הא — האָט ער געמורמלט — אוי, ווי איך פריי מיך מיט דיר, שוואָגער.

פון זיינע בלינדע אויגן זיינען טרערן גערונען.

נחמן האָט געשוויגן. ער האָט שוין געוואוסט צו וואָסער סוף דער שוואָגער זיינער האָט דערגרייכט, פון אַן אַרבעטער אַ בעטלער געוואָרן. און כאָטש עס איז נישט מנשהס שולד געווען אין דעם, האָט נחמן נישט געקענט פאַרטראָגן די צופרידנקייט יענעמס, די רואיקייט מיט וועלכער ער נעמט אַראָפּ די האַרמאָניע פון וואַנט און לאָזט זיך איבער די הויפן. פונקט אַזוי האָט ער נישט געקענט פאַרטראָגן די הכנעה פון דער שוועסטער, פון חנהקען. גוטמוטיק האָבן זיי געטראָגן זייער אָרעם לעבן, ווי אָקסן געגאַנגען אין יאָך, וואָס די מעכטיקע האָבן אויף זייערע העלדזער פאַרוואָרפן. זיי האָבן נאָך גאָט געלויבט כסדר, תּפילות אים געזאָגט. נחמן האָט עס נישט געקענט הערן. מער פון אַלץ האָט אים אויפגערעגט מיט אירע רייד חנהקע, זיין חנהקע. זי איז געווען אַן אַרבעטאָרן. זי האָט אַ ניי־מאַשין אין שטוב אריינגעשטעלט און איבערגענייט ביליקע זאַכן פאַר שכנהשע באַלעבאָסטעס. דאָך האָט זי קיין שפור פון קיין פראָלעטאַריערן נישט איבערגעלאָזט ביי זיך. זי איז אינגאַנצן פאַרקנעכט געוואָרן צווישן די באַלעבאָסטעס, מיט וועלכע זי איז זיך צונויפגעקומען. זי האָט אַפילו געניצטע קליידעלעך גענומען אַ מתנה פאַר זיך, אָפּגעטראָגענע מלבושימלעך פאַרן קינד. זי האָט אָפט מיט שיינדלען גערעדט וועגן די באַלעבאָסטעס אירע, דערציילט וועגן זייער לעבן, גערימט די ווייכע הערצער פון די גוטע, געשאָלטן די האַרטע הערצער פון די שלעכטע. נחמנען האָט דאָס בלוט געשלאָגן צו די שלייפן דערפון.

— חנהקע, גענוג ! — האָט ער איבערגעריסן און אַראָפּגענומען דאָס היטל פון נאָגל אויף דער וואַנט.

חנהקע האָט אים נישט פאַרשטאַנען.

— שוין, גייסט שוין ווידער ? — האָט זי געפרעגט, קריגנדיק רויטע

פלעקן אַרום די אויגן. — אַזױפיל יאָרן זיך נישט געזען, און ס׳איז דיר שוין מיאוס געוואָרן די שטוב?

נחמן איז אַן ענטפער אַרויס אין גאַס.

אָבער אויך אין גאַס צווישן אייגענע האָט ער קיין מנוחה נישט געפונען.

נייע מענטשן זיינען געווען צווישן די חברים, פרעמדע, איבערהויפט צווישן די פירער, וואָס נישט ער האָט זיי געקענט, נישט זיי האָבן אים געקענט. עפּעס האָט זיך נישט געקלעפּט מיט זיי. די חברים פון דער פּאַרטיי, מיט וועלכע ער האָט זיך געטראָפן, האָבן אים געהייסן אויסרוען זיך עטלעכע חדשים נאָך דער תפיסה און צוריק איינשפּאַנען זיך אין דער אַרבעט.

— אַ מאַסע אַרבעט דאָ צו טאָן, און קיין מענטשן זיינען נישטאָ — האָבן זיי אים געזאָגט.

נחמן האָט זייערע רייד געהערט, אָבער נישט באַנומען. פרעמד האָט ער זיך געפילט, פאַרבלאָנדזשעט, ווי אויפגעכאַפּט נאָך אַ שווערן קאָשמאַרן שלאָף. נישט ער האָט געקענט רוען, נישט ער האָט געקענט צוריק אָנהויבן די אַרבעט. דאָס אויער, וואָס האָט אים ווי געטאָן פון דער מלחמה, האָט אין די יאָרן, וואָס ער איז געזעסן, אַלץ מער און מער דערקוטשעט אים, גענאָגט, אין קאָפּ געעגבערט. פון די קלעפּ, וואָס ער האָט געקראָגן ביי סלופּעקן, זיינען די לונגען געווען אָנגערירט. נישט איינמאָל האָט ער אַ שטיקל בלוט אויסגעשפּיגן אין נאָז־טיכל אַריין. פון די הונגער־סטרייקן, וועלכע מען פלעגט עטלעכע וואָכן צייט אָנהאַלטן, פון די קאַרצערס, וואו מען האָט אים איינגעזעצט פאַר פּראָטעסטן און דיסציפּלין־ברוך, פונם גאַנצן שווערן לעבן אין תפיסה, איז זיין געזונט געווען געבראָכן. ער האָט נישט ווי אַמאָל געקענט נעמען לייכט אַ זעקל מעל ווען ער האָט עס פּרובירט טאָן אין דער בעקעריי, באַזוכנדיק אַמאָליקע חברים. איבערהויפּט האָט ער געליטן פון די ציין, וואָס אַלעמאָל האָבן זיי אים אָנגערייסן, אַזוי אַז די באַק איז אים אָנגעשוואָלן געוואָרן הויך. ער האָט נישט געפילט זיך מער ביי די כוחות אַרומצוקריכן אין די נעכט און קלעפּן פּראָקלאַמאַציעס. די פיס זיינען געווען שווער, נישט לייכט צום לויפן ווען מען דאַרף. נאָך ווייניקער האָט ער געפילט כוחות ביי זיך נאָכאַמאָל אויסצושטיין קלעפּ און נסיונות. ער האָט זיך געפילט ווי אַן אינוואַליד, אַן אינוואַליד אין קאַמף פאַר דער רעוואָ־לוציע. און ווי אַן אינוואַליד, האָט ער געהאַלטן, אַז אים קומט רו נאָך דער שווערער מלחמה. און נאָר דאָרט, אין אויסגעטרוימטן לאַנד, קען ער זיין רו געפינען.

— כ׳וויל אַהין — האָט ער געזאָגט, ווייזנדיק מיט אַ פינגער צו מזרח.

די פירער פון דער פּאַרטיי האָבן אַן אַנדער מיינונג געהאַט וועגן דעם. אויף דעם געהיימען צוזאַמענקונפט, וואָס ער האָט געהאַט מיט דעם חבר פון קאָמיטעט, האָט דער קאָמיטעט־מאַן אים שטאַרק אויסגעמוסרט דערפאַר, וואָס ער וויל אַוועק פון לאַנד.

— אויב אַלע וועלן אַוועק אַהין, ווער וועט מאַכן דאָ די רעוואָלוציע,

חבר? — האָט געפרעגט דער מאַן, קוקנדיק שאַרף מיט זיינע שוואַרצע אויגן דורך די דיקע גלעזער פון די ברילן, וואָס האָבן זיינע אַפּלען צווייפאַך פאַרגרעסערט.

נחמן האָט אויסגערעדט זיין האַרץ. פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געזעסן, האָט ער נאָר געלעבט מיט דעם געדאַנק אַריבערצוכאַפּן זיך אַהין. אַפּילו רוסיש האָט ער זיך אויסגעלערנט ביי די חברים, וואָס זיינען געזעסן מיט אים אין איין קאַמער. דאָס האָט אים געגעבן כוחות אַריבער־צוטראָגן אַלע פּיינען. דערצו האָט ער אַ ווייב, אַ קינד, וואָס ער וויל דערציען ווי אַ מענטש, ווי אַ פרייען מענטש אין אַ פריי לאַנד.

— איך קען דאָ נישט זיין מער, חבר, — האָט ער גערעדט מיט האַרץ — איך בין מיד, געבראָכן, אַן אינוואַליד אין קאַמף פאַר דער רעוואָלוציע, און איך האָב פאַרדינט אַביסל רו, ווי יעדער סאָלדאַט, וואָס איז פאַרקריפּלט געוואָרן אין דער מלחמה.

דער קאָמיטעט־מאַן האָט קיין איין ריר נישט געטאָן מיט די אומבאַ־וועגלעכע שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן אויס טאָפּלט גרויס דורך די דיקע אויגן־גלעזער.

— מירן איך קיין פאַרבינדונגען נישט געבן, חבר, — האָט ער געזאָגט פעסט — דאָ דאַרפט איר בלייבן.

זעענדיק אַז די מענטשן פון קאָמיטעט פאַרשטייען אים נישט, אַז ער וועט פון זיי קיין הילף נישט קריגן, האָט נחמן געלאָזט זיך אויף אייגענע וועגן. ער האָט אַ לאַנגן בריוו אַוועקגעשריבן צו חבר דניאל קיין מאָסקווע. אַ גאַנצע נאַכט איז ער געזעסן ביי זיך אין שטוב ביים נאַפט־לעמפּל, געשריבן, געמעקט, צעריסן, ווידער אָנגעהויבן, און אַ סך געדיכטע און קרומע שורהלעך אַריינגעפּאַקט אין די עטלעכע בויגעלעך פּאַפּיר. זיין גאַנץ לעבן האָט ער אַריינגעלייגט אין די געדיכט־געשריבענע שורהלעך צום לערער זיינעם, וואָס האָט אים די אויגן געעפנט, דעם ריכטיקן וועג אין לעבן געגעבן. אויב די קאָמיטעט־לייט פאַרשטייען אים נישט, איז ער געווען זיכער, וועט אים חבר דניאל פאַרשטיין, מיטפילן און העלפן. דורך אַ געלעגנהייט מיט אַן אייגענעם, וואָס פאָרט קיין אויסלאַנד, האָט ער דעם בריוו מיטגעשיקט, ער זאָל נישט אַריינפאַלן צו דער פּוילישער צענזור, און גענומען וואַרטן מיט אומגעדולד אויף אַן ענטפער. יעדן טאָג האָט ער אויפסניי אָפּגעוואַרט דעם בריוו־טרעגער, דערמאָנט אים, אַז ער הייסט נחמן ריטער, און יעדער מאָל אויפסניי האָט אים דער בריוו־טרעגער געענטפערט מיטן אייגענעם, אַז עס וועט זיין אַ בריוו, וועט ער ברענגען. אַז עטלעכע וואָכן זיינען פאַרבייגעלאָפן און קיין בריוו איז אַלץ נישט אָנגעקומען, האָט נחמן געלאָזט זיך גיין פון די יידישע גאַסן צו די רייכע יערוזאַלימער אַלייען, וואו אין אַ זייטיקער שטילער גאַס שטייט די סאָוועטישע אַמבאַסאַדע. כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז דאָרט שווימלט און גריבלט מיט שפּיאָנען און אַז פאַר אַ חבר, נאָך אַ צוריקגעקומענעם פון תפיסה, איז נישט קיין גלייכע זאַך דאָרט זיך צו ווייזן, האָט ער געלאָזט

זיך גיין צו דעם הויכן מויער, איבער וועלכן עס פלאַטערט אַ רויטע פאָן מיט אַ האַמער און סערפּ אין מיטן. זאָל זיין וואָס עס וויל, האָט ער אָפּגע־מאַכט ביי זיך. מיט אַ ציטערדיק האַרץ האָט ער זיך דערנענטערט צו דער שיינער טיר און אַ דריק געטאָן דאָס גלעקל. אין אויסגעפּוצטן וואַרט־זאַל האָבן אַראָפּגעקוקט צו אים לעניגס אויגן, אַפּישן אַלערליי, בילדער. אויף די טישן זיינען געלעגן אויסגעלייגט קאָמוניסטישע צייטונגען, זשורנאַלן און בראָשורן. נחמן האָט דערפילט וואַרעם בלוט אין די גלידער. דאָס, וואָס ער האָט אַלע מאָל געהאַלטן בסוד, אויסגעהיטן זיך דערמיט, איז דאָ געלעגן פריי, אָפן. ער האָט שוין דערפילט דעם גוטן ריח פון יענער זייט. מיט יראת־הכבוד האָט ער אַ קוק געטאָן אויפן מאַן מיט די וואָנסן, דעם פירער פון סאָוועטן־לאַנד, וואָס איז געהאַנגען איבער אים אין דער גאַנצער גרויס, און ער איז צוגעגאַנגען צום פענצטערל, גרייט אויסצודערציילן פאַר די חברים פון דער סאָוועטישער פאָרשטייערשאַפט דעם וואונטש פון זיין האַרץ — אַ וויזע צום אויסגעטרוימטן לאַנד. אַן אויסגעפּוצטע דאַמע ביים פענצ־טערל האָט זיך אָנגעשמירט די ליפּן, באַטראַכט זיך לאַנג אין שפּיגעלע און פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס.

— פראָשע פּאַנאַ, — האָט זי געפרעגט אין פויליש, טאַפּנדיק קאָקעטיש מיט די הענט ביי די אָנגעקאַרבירטע האָר.

מיט הייסע רייד, שעמעוודיקע און פייערדיקע גלייכצייטיק, האָט נחמן גענומען דערציילן פון זיין לעבן, וועגן זיין זיצן אין טורמע, וועגן אַלע פּיינען דאָרט. די דאַמע האָט אים איבערגעריסן.

— מיר גיבן נישט קיין וויזעס, הער — האָט זי געזאָגט שאַרף — איבעריקנס, פילט אויס אַן אַנקעטע. אויפן טיש ליגן בויגנס.

נחמן האָט פּרובירט ווייטער רעדן, דערציילן וועגן זיין גרויסער ליב־שאַפט צום סאָוועטישן פאַרבאַנד, וועגן זיינע קרבנות, וואָס ער האָט געבראַכט דער פּאַרטיי. מען קען פרעגן די חברים פון דער קאָמפּאַרטיי. די דאַמע האָט געקוקט אויף אים מיט פאַרדאַכט.

— מיר האָבן נישט קיין פאַרבינדונגען מיט קיין קאָמפּאַרטיי, הער — האָט זי אים גראָב איבערגעריסן — שרייבט אָן אַן אַנקעטע און גייט אַהיים. אַז עס וועט זיין אַן ענטפער, וועט מען אייך צו־וויסן געבן דורך פּאָסט.

זי האָט פאַררוקט דאָס פענצטערל.

ווידער האָט נחמן וואָכן־לאַנג אומזיסט געוואַרט אויף אַ בריוו, אויס־געקוקט זיך די אויגן צום טויער, צי דער בריוו־טרעגער גייט נישט.

זעענדיק, אַז דורך בריוו און אַנקעטעס וועט ער גאָרנישט דערגרייכן, האָט נחמן אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַליין צו לאָזן זיך אין וועג, איבער דער גרענעץ זיך גנבענען און אַריבער אַהין. חנהקע האָט געוויינט, שיינדל האָט אים אָפּגערעדט. ער האָט קיינעם נישט געהערט. עטלעכע חדשים צייט האָט ער געאַרבעט אין אַ בעקעריי, געזאַמלט גולדן צו גולדן און אין איינעם אַן אָוונט געלאָזט זיך צום גרענעץ־שטעטל.

— זיי געזונט, חנהקע, — האָט ער זיך געזעגנט מיט דעם ווייטיקדיקן ווייבל — איַנגיכן וועל איך דיך אַריבערנעמען.

— זיי געזונט, מאַטעס, — האָט ער געזאָגט צום זון, קושנדיק אים אין ביידע באַקן — דו וועסט נישט לעבן מער אַזאַ לעבן ווי דיין טאַטע. אַ פרייער בירגער פון אַ פריי אַרבעטער־לאַנד וועסטו אויסוואַקסן.

אַפילו שיינדלען, אַברהמעלען און מנשהן האָט ער צוגעזאָגט אַריבער־צונעמען. שיינדל האָט געשוויגן. מנשה האָט געלאָזט טרערן פון זיינע בלינדע אויגן, נחמנען דאָס פנים אַרומגעטאַפּט און אים אַריינגעשטופּט אין האַנט אַריין אַ פּאַפּירל אַרומגעבונדן מיט אַ פאָדעם.

— וואָס איז דאָס, מנשה? — האָט נחמן געפרעגט.

— כ׳האָב אָפּגעשפּאָרט פינף־און־צוואַנציק גולדן פון די הויפן — האָט מנשה געמורמלט — נעם עס, עס וועט דיר צונוץ קומען אין וועג.

וויפיל נחמן האָט זיך נישט געשפּאַרט, האָט מנשה נישט אָפּגעלאָזט, ביז ער האָט פון אים נישט גענומען דעם פינף־און־צוואַנציקער.

איצט איז ער געזעסן, נחמן, ביי זכריה דעם באַלעגאָלע און געוואַרט אומגעדולדיק אויף דעם אָוונט, ווען מען וועט אים שוין אַריבערפירן אַהין.

— ווי מיינט איר, מומע, — האָט ער צום וויפילטן מאָל געפרעגט ביי דער יידענע אין שטוב — מירן אַריבער בשלום?

און די יידענע האָט צום וויפלטן מאָל געענטפערט מיט די אייגענע רייד:

— אַז גאָט וועט וועלן, וועט מען אַריבער. אַז גאָט וועט, חלילה, נישט וועלן, וועט מען נישט אַריבער. אַלץ איז געווענדט אין גאָט.

אַרום האַלבער נאַכט איז זכריה באַלעגאָלע צוריקגעקומען פון וועג אַ פאַררעגנטער, אַ דורכגעווייקטער, און געהייסן גרייטן זיך אין וועג אַריין.

— עס זעט אויס, אַז ס׳וועט גיסן אַ גאַנצע נאַכט — האָט ער געזאָגט — צאָלט אָפּ די עטלעכע גולדן, יונגערמאַן, און עסט אָפּ אַ גוטע סעודה, איר זאָלט האָבן כוח צו גיין. ס׳ווערט שפּעט.

נחמן האָט אויסגעציילט דאָס געלט, גולדן צו גולדן, און איבערגעגעבן עס דעם ייד אין האַנט אַריין. דער באַלעגאָלע האָט עס אַנגעהויכט אויף מזל און געוואָלט וויסן, וואָס דער פרעמדער רעכנט צו טאָן מיט דעם געבליבענעם געלט זיינעם.

— איך קען אייך געבן סאָוועטסקע רובלס — האָט ער געזאָגט — פּאָר זייער ביליק. אָבער באַהאַלט זיי גוט, יונגערמאַן, ווייל מען טאָר קיין רוסישע רובלס צו די באָלשעוויקעס נישט אַריינפירן.

נחמן האָט נישט געוואָלט הערן דעם יידנס רייד. אומזין! ער, נחמן, זאָל ברעכן דאָס געזעץ פון דעם סאָוועטן־לאַנד, פון זיין לאַנד! דער ייד האָט אויף אים געקוקט מיט רחמנות.

— זייט נישט קיין בהמה, יונגערמאַן — האָט דער באַלעגאָלע אים געמוסרט — זיי וועלן ביי אייך צונעמען די פּאָר גולדן און געבן אייך עטלעכע רובל לויטן קורס. אַן עבירה יידיש געלט. וואָסי, אַ מצוה אין פּאַניען?

נחמן האָט עס נישט געקענט הערן. ער האָט אומגעדולדיק איבערגע־וואָרט ביז זכריה באַלעגאָלע האָט אָפּגעדאַוונט מעריב, געוואַשן זיך צום עסן, געבענטשט דערנאָך. די יידענע אין בעט האָט געקרעכצט, צום וויפילטן מאָל אָנגעזאָגט דעם מאַן אירן, ער זאָל זיך היטן, ער זאָל צוריק קומען בשלום.

— גאָט אין הימל זאָל אייך באַשיצן, יונגערמאַן — האָט זי געוואונטשן נחמנען, אויפהויבנדיק די אויגן צום באַלקן.

נחמן איז געווען גליקלעך אַריבערצוגיין די שוועל פון שטוב, די לעצטע שוועל פון דער אַלטער, נאַרישער און אַבערגלויבערישער וועלט צו דער נייער וועלט, דער גערעכטער, דער פרייער, דער פּראָלעטאַרישער. אַ ווינט צוזאַמען מיט אַ רעגן האָבן אים אַ ריס געטאָן ביים קאָלנער פון זיין אָפּגעטראָגענעם מאַנטל און געשטופּט אים פאַראויס. זכריה באַלעגאָלע האָט זיך אַרומגעגאַרטלט, אַראָפּגערוקט דאָס אויסגעקראָכענע קוטשמעלע איבער די אויגן, אָן אָדערדיקן שטעקן אין האַנט גענומען און געשניטן זיך אין ווינט.

— יונגערמאַן, האַלט זיך לעבן מיר — האָט ער אים אָנגעזאָגט — פאַרלירט מיך נישט פון אויג. רויכערט נישט. רעדט נישט. טאָמער וועט מען שיסן, זאָלט איר זיך אַוועקלייגן אויף דער ערד.

נחמן האָט געוואָלט פרעגן ווי וויט עס איז נאָך צו דער צווייטער זייט, אָבער דער באַלעגאָלע האָט אים נישט געלאָזט ריידן.

— גייך! — האָט ער באַפוילן — און פעסט.

דער רעגן האָט געגאָסן. די פיס זיינען געקראָכן אין בלאָטע. הינט האָבן געהאַילט. נחמן איז געגאַנגען מיט שרעק און גליק צוזאַמען. יעדער טראָט וויטער האָט אים דערוויטערט פון דער אַלטער וועלט און געבראַכט אים נעענטער צו דער נייער. דער פירער פאַר אים האָט געשניטן זיך אין חושך. נחמנען איז אויסגעגאַנגען דאָס חיות צו וויסן, ווען ער וועט שוין טרעטן אויף דער ערד פון יענער זייט, אָבער ער האָט מורא געהאַט צו פרעגן. מיטאַמאָל האָט דער פירער זיך אָפּגעשטעלט און אים אַ צי געטאָן ביי דער האַנט.

— דאָ איז אַ וואַסערל, — האָט ער געמורמלט — קריכט אַריבער, און האַלט זיך אָן אין מיר. נאָר שטיל, נישט כליאַפּטשען מיט די פיס.

נחמן איז געגאַנגען אין וואַסער, דעם אָנגעשוואָלענעם נאָכן רעגן, ביז די קנעכלען, ביז די קניען, ביזן גאַרטל. די פיס האָבן זיך אָנגעשטויסן אין שטיינער. אַ נאַסע קעלט האָט אַרומגענומען דאָס לייב. אָבער ער האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט. אויף דעם צווייטן ברעג האָט זיך דער פירער פאַרהאַלטן.

— נעמט אַראָפּ די שיך און גיסט אויס דאָס וואַסער — האָט ער געזאָגט.

— דאָס איז עס שוין? — האָט נחמן געפרעגט אַן אומרואיקער.

— יאָ, — האָט דער ייד געזאָגט אַ גלייכגילטיקער — מיר האָבן נאָך צו גיין אַ שטיק וועג.

נחמן האָט זיך דערפילט וואַרעם, כאָטש אַלץ האָט געקלעפּט צו אים.

ער האָט חשק געהאַט אַנצורייבן אַ שוועבעלע און אַ קוק טאָן אויף דער ערד פון נייעם לאַנד. אָבער ער האָט מורא געהאַט פאַרן פירער. נאָך אַ שעה גיין, האָט דער ייד זיך אָפּגעשטעלט ביי אַן עק דאָרף און אַריבערגעשפּרונגען איבער אַ געפלאָכטענעם פלויט.

נחמן האָט אים נאָכגעטאָן.

— וואַסיל, — האָט דער ייד גערופן, פּויקנדיק מיט די פינגער אין קליינעם פענצטערל — וואַסיל, עפן, דאָס בין איך.

פון אינעווייניק האָט זיך אַ ברומען געהערט און אַ שאַרען פון באָרוועסע פיס. אַ לעמפל האָט זיך אָנגעצונדן. אַ צעשויבערטער פּויער איז אַרויס אין אַ צעריסענעם פעלץ אויפן העמד.

— קומט אַריין, מענטשן — האָט ער געזאָגט, גענעצנדיק הויך.

נחמן האָט זיך אָפּגעשאָקלט פון וואַסער און אַריין אין שטוב, וואָס איז באַלויכטן געווען פון אַ קליין נאַפט־לעמפעלע. אַנשטאָט לעניק, ווי ער האָט דערוואַרט, האָט יעזוס צו אים אַראָפּגעקוקט פון דער וואַנט. דער פּויער האָט געוועקט דאָס ווייב.

— פּאַראַסיאַ, הויב זיך אויף — האָט ער געברומט — נו, קריך אַרויס, בהמה פוילע, וועסט אויפקאָכן הייס וואַסער פאַר די מענטשן.

פּאַראַסיאַ איז מיט אַ זיפץ אַרויס פון דעם אָרעמען בעט און אָנגעטאָן אויף זיך אַ צעריסן קלייד.

— האָספּאָדי, — האָט זי געברומט, צלמענדיק זיך ביי דעם הייליקן בילד.

זכריה האָט אַרויסגענומען פון זעקל אַ ברויט און אָוועקגעלייגט אויפן טיש. דער פּויער האָט געקוקט דערויף מיט גיריקע אויגן און אָפּגעשניטן דערפון אַ שטיק.

— וואָס הערט זיך, וואַסיל? — האָט זכריה געפרעגט.

— שלעכט — האָט דער פּויער געענטפערט. — קיין ברויט נישטאָ.

נחמן האָט געטריקנט די נאַסע פיס און מלבושים ביים פייער, וואָס די פּויערטע האָט געמאַכט, און נישט געגלויבט זיינע אויגן און אויערן, אַז ער איז שוין אויף יענער זייט. פון גרויסן אויוון האָבן קינדער צו אים אַראָפּ־געקוקט, צעשויבערטע און האַלב־נאַקעטע, איבערגעדעקטע מיט שמאַטעס. עפּעס אַן אַלטער מאַן האָט געקרעכצט פון אַ באַנק, אויף וועלכער ער איז געלעגן, געברומט און געקראַצט זיך אין די קאָלטענעס. די פּויערטע האָט צוגעטראָגן הייס וואַסער אין אַ זעלנעריש צינערן קעסעלע.

— קיין טיי און צוקער איז נישטאָ — האָט זי געזאָגט.

נחמן האָט געוואָלט אַ גלאָז מילך, הייסע מילך. אין האַלדז האָט אים געגעסן די קעלט. די פּויערטע האָט אָוועקגעמאַכט מיט די הענט.

— נישטאָ, טייערינקער, — האָט זי געזאָגט — גאָרנישט נישטאָ ביי אונדז אין לאַנד.

נחמן האָט געטרונקען דאָס הייסע וואַסער, פאַרביסן מיט ברויט, וואָס זכריה דער באַלעגאָלע האָט אים געגעבן, און ער איז געוואָרן צעטומלט. ער האָט מורא געהאַט, אַז דער ייד נאַרט אים, אַז ער האָט אים נישט געבראַכט אויף דער צווייטער זייט. דער ייד האָט גערעדט מיטן פויער, געלט אים אויסגעצײלט און אָנגעזאָגט:

— וואַסיל, וועסט אים לאָזן דאָ איבערשלאָפן זיך ביז אין דער פרי. אין דער פרי וועסטו אים אַרויספירן צום וועג. ביי דער ערשטער וואַך וועט ער זיך מעלדן. איך גיי צוריק אַהיים. אַ גוטע נאַכט.

נחמן האָט זיך אָוועקגעלייגט אין ברודיקן בעט צום פויער און אַריינגעפאַלן אין אַ שווערן שלאָף.

באַלד אין דער פרי האָט אים דער פויער געוועקט.

— בירגער, צייט צו גיין.

נחמן האָט שוין געזען איצט די ערד, דיביימער. דער טאָג האָט זיך געשטעלט אַ ליכטיקער. דער הימל, אַן אויסגעוואַשענער נאָך דעם שווערן רעגן, האָט געקוקט אַ ליכטיקער און קלאָרער אויף דער וועלט. פייגל האָבן געצוויטשערט פריילעך. נחמנען האָט אַרומגענומען אַ פרייד, אַ גרויסע פרייד. ווען דער פויער איז אָוועק צוריק און אים געהייסן גיין פאָראויס אַ האַלבן וויאָרסט אַליין ביז צו דער ערשטער וואַך, האָט נחמן געשטעלט גרויסע טריט. ער האָט שוין געוואָלט זיין וואָס נעענטער ביי דער וואַך, ביי דער ערשטער סאָוועטישער וואַך. פון דער ווייטנס האָט ער אַ ביידל דערזען, אַ ביידל מיט אַ רויטער פאָן און מיט אַ האַמער און סערפּ. ער האָט געוואָלט זיך וואַרפן אויף דער ערד און קושן דאָס לאַנד, זיין לאַנד, דאָס לאַנד פון די אַרבעטער. ער האָט אַזש געגומען לויפן פאָראויס. אַ זעלנער מיט אַ לאַנגן שינעל ביז די טריט און מיט אַ בודיאָני היטל מיט אַ שטערן האָט אָנגעשטעלט אויף אים די ביקס.

— שטיין! — האָט ער גערופן הויך, איילנדיק אים אַנטקעגן — שטיין, אין דער מאַמען אַריין, וואָרעם כ'על שיסן!

נחמן איז געבליבן שטיין אַ פאַרגליווערטער, צוגעוואַקסן צו דער ערד. פון ביידל האָט אַ פאַרטריקנטער לענין אַראָפּגעקוקט צו אים מיט צוגעמרודשעטע שפיציקע אויגן.

קאַפּיטל זעקס־און־דרייסיק

דער קעלער פון מינסקער טשעקאַ איז איינגאַנצן ווי „סלופּעקס האָטעל" אין וואַרשעביים ראַטהויז. דורך די פאַרקראַטעוועטע פאַרבלאָטיקטע פענצטער זעט מען בלויז די שטיוול און די לאַנגע שינעלן פון די וואַכן. אויף די נאַרעס ליגן פאַרשמאַכטע מענטשן און לויזן זיך. פון די גליטשיקע ווענט, באַשריבענע מיט נעמען, דאַטעס, קללות, מיאוסע רייד און שמוציקע צייכענונגען, רינט די פייכטקייט. דאָס טורמע־שאַף די „פּאַראַשאַ", אין וועלכן די אַרעסטאַנטן טוען זייער מענטשלעך געברויך, פאַרעיפּושט די לופט. אויף דער ערד, אין אַ בינטל שמאַטעס, זיצט אַ באַוואַקסענער אָפּגע־שליסענער פאַרשוין, אַ האַלב צעדרייטער און פריילעכער, און זינגט כסדר דאָס אייגענע לידל.

עך דו עפּעלע,
וואוהין טוסטו זיך דרייען?
וועסט אַריינפאַלן אין טשעקאַ,
וועסטו זיך פריידן...

שוין אַ חודש צייט ווי נחמן זיצט אין קעלער נומער איינס אין דעם טשעקאַ פון דער גרענעץ־שטאָט. ער קען שוין דאָ אַלעמען, אַלע שכנים פון קאַמער. זיין שכן ביי דער נאַרע איז מאַטוועי, אַ בערדיקער פּויער, וואָס האָט געגנבעט קרויט אין קאָלעקטיוו זיינעם נישט ווייט פון שטאָט. אַ צעוואַקסענער, אַ שוואַרץ־האָריקער, מיט שמאַטעס אויף די פיס, איז ער אַ באַרדעוודיקער זייער; ער רעדט אין דריי שפּראַכן מיט אַמאָל, אַ געמיש פון רוסיש, פּויליש און ווייס־רוסיש. ער ווייסט, אַז נחמן איז אַ פּוילישער, נאָר־וואָס פון דער גרענעץ, און ער וויל וויסן וואָס עס הערט זיך אויף יענער זייט.

— שלעכט, — זאָגט נחמן — דאָס פאָלק ווערט געפּייניקט. קיין פריי־הייט נישטאָ.

דער פּויער מאַכט אַוועק מיט די לאַנגע הענט.

— וויפיל קאָסט ברויט? — וויל ער וויסן.

נחמן זאָגט אים וויפיל ברויט קאָסט. דער פּויער פאַרבייגט די שמוציקע פינגער, רעכנט אויס וויפיל דאָס מאַכט אויס אין רובלס, און ער קראַצט זיך אין די שוואַרצע האָר.

— האָספּאָדי, — זאָגט ער — דאָס איז דאָך ביליק, זייער ביליק. נו, און קאַרטאָפל וויפיל קאָסט? און קרויט?

וויפיל נחמן זאָל אים נישט רעדן וועגן דער שלעכטער אָרדענונג, וויל עס דער פּויער נישט הערן.

— וואָס מיר אָרדענונג? — מאַכט ער אַוועק מיט דער שמוציקער האַנט — ברויט מיט קאַרטאָפל קריגט מען פריי צו קויפן, דאָס איז אַלץ.

ער דערציילט וועגן דעם הונגער אין קאָלעקטיוו, וואו ער אַרבעט, וועגן דער אָרדענונג.

— נו, געוויס, — זאָגט אים נחמן — אַז דו גנבעסט קרויט, ביי דיינע אייגענע חברים פויערים גנבעסטו, ווי אַזוי זאָל זיין אָרדענונג?

— אַז עס איז נישטאָ וואָס צו עסן, מוז מען דאָך גנבענען — זאָגט דער פויער. — אַלע גנבענען. אָבער מיך האָט מען געכאַפּט ביי דער האַנט.

עס זיצט אַ בלאַסער באַן־קאָנדוקטאָר אין אַ געלאַטעטן אוניפאָרם. ער האָט פאַר געלט אַריבערגעפירט בגנבה פּאַסאַזשירן אין באַן, אויסבאַהאַלטן זיי, און מען האָט אים געפּאַקט. ער זיצט שוין דאָ וואָכן, מען פאַרשט אים, נאָר קיין געריכט מאַכט מען אַלץ נישט איבער אים.

— אמת, — זאָגט ער — כ׳האָב געפירט פּאַסאַזשירן, נישטאָ וואָס צו לייקענען. אָבער בין איך דען שולדיק, אַז כ׳קען פאַר מיין געהאַלט מיט קיין טרוקן ברויט נישט אויסקומען, און קינדער ווילן עסן?

עס זיצט אַ פאַרשוין אין אַ לעדערן רעקל, מיט אַ פּנים פון אַ מיליטער־מאַן. קיינער ווייס נישט אין וואָס ער ווערט באַשולדיקט, ווייל ער שווייגט, ער רעדט מיט קיינעם קיין וואָרט נישט אַרויס. בלויז אַ שמייכל, אַ שלעכטער און ביטערער, ליגט אין זיין ווינקל מויל. מיט דעם איינציקן, וואָס ער רעדט אַרויס אַ וואָרט, איז מיט דעם האַלב־צעדרייטן, וואָס זינגט פריילעכע לידער.

— פריילעך, חבר פעטקאָ, האַ? — פרעגט ער יענעם — פריילעך אין אונדזער לאַנד

דאָס איז אַלץ, וואָס ער רעדט. מען זאָגט אין קאַמער, אַז ער מוז האָבן אויף זיך אַ שווערע באַשולדיקונג, און אַז ער דאַרף זיין פון די גרויסע ביי זיי.

און עס זיצן אַלערליי אַנדערע. קעשענע גנבים; עפּעס אַ ייד אַ קצב, וואָס האָט אויף זיך אַ פּעקל פאַר נישט פירן ווי געהעריק די חשבונות מיטן פלייש אין דער קאָאָפּעראַטיווער קראָם; אַ גוי, וואָס האָט געטריבן בראָנפן אין אַן אייגן ברייט־הייזל; אַ גרענעץ־שמוגלער; אַלערליי אַנדערע מענטשן פון פאַרשיידענעם עלטער און אויסזען. אַלע פאַראייניקט זיי דער שמוץ, דאָס קראַצן זיך, דער שטענדיקער הונגער. דאָס ברויט, וואָס מען גיט אַרויס אויף אַ טאָג, איז ווייניק, קלעפּיק און נאַס. עס ברענט אויפן האַרצן דערפון. דאָס ביסל זופּ, וואָס מען גיסט אַריין אין שמוציקע צינערנע כלים, עיפּושט. דער הונגער דרייט די קישקעס אויס. ביי די, וואָס זיצן שוין לענגער, זיינען די פיס אָנגעשוואָלן. די, וואָס האָבן קרובים אין שטאָט, קריגן עפּעס שפּייז פון אייגענע. די, וואָס האָבן נישט קיינעם, הונגערן כסדר. זייערע מאָגערע לייבער זיינען שפּייז פאַר דעם אומפלייט, וואָס ראַיעט דאָ. אין וואַנטש פאַראייניקט אַלעמען — אַרויסצוקריגן זיך פון „טשעקאָ״ און אַריבערגיין אין „דאָפּר״, אין דער טורמע. כאָטש דאָרט איז אויך צרות מיט עסן, איז אָבער דאָרט ריינער, גראַמער און לייכטער. אָבער חבר מאַ־קאַריטש, דער פירער פון טשעקאָ ביי דער גרענעץ, איילט זיך נישט אַרויס־

צוגעבן אַזוי גיך די מענטשן פון טשעקאַ צום „דאפר". אַ ברייט־פּלייציקער, אַ פעסט־געבויטער, מיט צוויי רעוואָלווערן, צו באַשיצן זיך קעגן שונאים, מיט אַ ברוסט מיט מעדאַלן, ווי סלופּעק פון דער וואַרשעווער דעפענסיווע, האָט ער ליב צו האַלטן די אַרעסטירטע וואָס לענגער אונטער זיין רשות.

פונקט אַזוי האָט ער ליב אויסצופאָרשן די אַרעסטאַנטן זיינע אין די נעכט, ווען מענטשן זיינען שוואַכער און הילפלאָזער.

קליינע אַרעסטאַנטן פאָרשט ער נישט אַליין. דאָס לאָזט ער איבער צום אויספאָרשער חבר כאַוועקס, אַ יונגערמאַן מיט ברילן אויף דער געבויגענער נאָז און מיט אַ געקרייזלטן שוואַרצן קאָפּ, וואָס דער ישיבה־בחור ליגט אים אין די ביינער און דאָס לעדערנע רעקל מיט דעם רעוואָלווער זעען אויס אויף אים פרעמד און קאָמיש. גרויסע העכט פאָרשט חבר מאַקאַריטש אַליין. נחמן ריטער געהערט ביי אים צו די גרויסע העכט. עטלעכע מאָל אין וואָך רופט אים מאַקאַריטש אויפסנייַ אַרויס שפּעט ביינאַכט אין זיין קאַנצעלאַריע, וואָס ביי אַלע טירן שטייען באַוואָפנטע רויט־אַרמייער.

— נו וואָס, ריטער — פרעגט ער, קוקנדיק נחמנען שאַרף אין די אויגן אַריין — איר האָט זיך שוין מיישב געווען, צי איר האַלט זיך נאָך אַלץ ביי אייערס, האַ?

נחמן קוקט מיט גרויסע אויגן אויף מאַקאַריטשעס פינף־שפּיצן שטערן, וואָס ער האָט מיט גאָלדענע פעדעם אויסגעהאָפטן אויף זיין ברוסט, און אויף לעגינס פאָרטרעט אויף דער וואַנט.

— איך שווער אייך, חבר — זאָגט ער מיט האַרץ — אַז איך בין געקומען בלויז דערפאַר, וואָס איך בין אַ קאָמוניסט. איך בין ניין יאָר געזעסן אין אַ פּוילישער טורמע פאַר קאָמוניזם.

מאַקאַריטש לאַכט.

— דאָס האָב איך שוין געהערט פון אייך פון ערשטן טאָג אָן. איך וויל עפּעס נייעס הערן.

— דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס איך קען אייך זאָגן — רעדט נחמן — ווייל דאָס איז דער אמת.

מאַקאַריטש פאַררויכערט אומגעדולדיק אַ פּאַפּיראָס און לאָזט געדיכטע קנוילן רויך.

— אַ קאָמוניסט גנבעט נישט קיין גרענעצן, נאָר זיצט און אַרבעט פאַר דער פּאַרטיי — זאָגט ער — דאָס טוען נאָר שפּיאָנען. אַלע זאָגן זיי דעם זעלבן פּזמון. דאָס בעסטע איז פאַר אייך, איר זאָלט זיך מודה זיין. מירן סאַי־ווי־סאַי אַלץ אַליין דערגיין.

נחמן בייסט די ליפּן אין פאַרצווייפלונג, ברעכט די הענט. אים, נחמנען, איז מען חושד אין שפּיאָנאַזש קעגן דעם סאָוועטן־לאַנד. קעגן זיין לאַנד, דעם לאַנד פון פּויערים און אַרבעטער. דאָס איז ערגער ווי מען וואָלט אים געשלאָגן, דאָס ברענט מער זיין לייב ווי סלופּעקס ברענענדיקע פּאַפּיראָסן, וואָס ער האָט אים צוגעלייגט צו די הענט ביי דער אויספאָרשונג. ער זעט

שוין אַליין אײַן, אַז עס איז געווען אַן אומזין זיך צו לאָזן אַליין איבער דער גרענעץ, אָן פאַרבינדונגען פון דער פּאַרטײ. ער גיט עס צו מאַקאַריטשן, אַז ער איז געווען נאַריש, אַז ער האָט געהאַנדלט לייכטזיניק. אָבער אַזוי איז פּאַרט דער אמת. ער קען שווערן ביי דער רעוואָלוציע, ביי די פּאַרטרעטן פון די פירער. אדרבה, זאָל חבר מאַקאַריטש אַליין שטעלן זיך אין פאַר־בינדונג מיט די חברים פון יענער זייט. כאָטש ער, נחמן, האָט זיי נישט געפאָלגט און געפאָרן אָן זייער דערלויבעניש, וועלן זיי פונדעסטוועגן זאָגן ווער חבר נחמן איז און וואָס ער האָט פאַר דער פּאַרטײ געטאָן. זאָל ער פרעגן דעם חבר דניאל אין מאָסקווע. וואָס דאַרף מען מער ווי דעם חבר דניאל? זאָל מען אים פרעגן. אויב ער וועט נישט גוט־זאָגן פאַר אים, מעג מען אים שיסן, ווי אַ הונט אומברענגען אויף דער סאָוועטישער ערד.

חבר מאַקאַריטש פּויקט מיט די פינגער אויפן טיש.

— דוואָרדזשינסקין קענט איר? — גיט ער פּלוצלונג אַ פרעג.

נחמן קוועטשט מיט די פּלייצעס. ער האָט קיינמאָל אַזאַ נאָמען נישט געהערט. מאַקאַריטש קוקט אים אָן מיט איין אויג.

— ער זאָגט, אַז ער קען אייך יאָ . . . — זאָגט ער פאַרשנדיק — מיר וויסן גענוי, אַז ער איז אַרויס מיט אייך אין דער אייגענער נאַכט פון קאַראַווע. נאָר ער איז געגאַנגען מיט אַן אַנדער וועג.

נחמן לאָזט אַראָפּ די הענט. כאָטש ער האָט קיינמאָל אַזאַ מענטש נישט געזען, אַזאַ נאָמען נישט געהערט, האָט ער מורא פאַר אָט דעם נאָמען. עפּעס פילט ער, אַז אַ צרה קומט אויף אים צוליב איינעם אַ דוואָרדזשינסקי. מאַקאַ־ריטש גייט אַרויס און לאָזט אים איבער אַליין. דאָס טוט ער אַלע מאָל אין מיטן אויספאָרשן. נאָך עטלעכע מינוט קומט ער אַריין און הויבט אָן די אויספאָרשונג אויפסניי. די זעלבע געשיכטע וואָס פון אָנהויב. אין מיטן אויספאָרשן, גיט ער פּלוצלונג אַ פרעג:

— ווען זענט איר געווען דאָס לעצטע מאָל אין מינסק, ווינטער צי זומער?

נחמן ווערט צעטומלט.

— איך בין דאָ דאָס ערשטע מאָל — זאָגט ער.

מאַקאַריטש לאַכט.

— ס'ערשטע מאָל — שפּאָט ער — גוט, איר קענט צוריקגיין אין קעלער, געגנוג אויף היינט.

נחמן וויל וויסן, ווי לאַנג נאָך מען וועט אים האַלטן דאָ. ער איז קראַנק און צעבראָכן. ער איז ניין יאָר געזעסן אין אַ פּוילישער תפיסה. מאַקאַריטש לאָזט אים אָן קנוילן רויך אין פּנים.

— ווי לאַנג איר וועט בלייבן איינגעשפּאַרט, אַזוי לאַנג וועלן מיר אייך האַלטן דאָ. מירן שוין אַליין אַלץ דערגיין, און דאַן וועט זיין ביטער.

נחמן גייט צוריק אין קעלער. אַלע שלאָפן. בלויז דער האַלב־צעדרייטער זיצט אויף דער ערד און רייניקט פאַרעקשנט זיין לייב פון אומפלייט.

אויף דער חתונה ביי שנייערסאָנען
איז אַ טומל, אַ געדרודער —
זינגט ער אַ שפּאַס ליד וועגן קאָמיסאַר שנייערסאָן און זיין משפּחה.

נאָך אָפּזיצן צוויי חדשים, איז נחמן אַרויסגערופן געוואָרן צו מאַקאַ־ריטשן נישט ביינאַכט, ווי געוויינלעך, נאָר בייטאָג.

— איר וועט פאָרן קיין מאָסקווע — האָט מאַקאַריטש געזאָגט — און אויב דער חבר דניאל וועט פאַר אייך גוט זאָגן, וועט איר זיין פריי.

נחמן איז אַזוי איבערראַשט געוואָרן, אַז ער האָט פון פרייד בײדע הענט אויסגעשטרעקט צו מאַקאַריטשן.

— חבר, חבר —— האָט ער געמורמלט.

מאַקאַריטש האָט נישט אויסגעצויגן די ווייסע האַנט צו נחמנס שמוציקע הענט. אַנשטאָט אַ האַנט, האָט ער אים אַרויסגעגעבן צוריק דאָס ביסל געלט, וואָס מען האָט ביי אים צוגענומען ביים אַרעסט. אָבער אַנשטאָט פּוילישע גולדנס, האָט ער אים געגעבן סאָוועטישע רובלס, לויטן קורס.

אין זעלבן טאָג איז נחמן אַרויסגעפאָרן, מיט צוויי רויט־אַרמייער באַ־וואַכט, קיין מאָסקווע. ער האָט די סאָלדאַטן געגעבן אַ גאַנצן רובל, זיי זאָלן אים איינקויפן ברויט מיט וואורשט אויפן וועג. די רויט־אַרמייער האָבן געלאַכט פון אים.

— בלויז פאַר איין ברייטל דאַרף מען צאָלן צען־צוועלף רובל — האָבן זיי אים געזאָגט — און וועגן וואורשט פאַרגעס, ברודערל, דאָס קאָסט אַ פאַרמעגן.

נחמן האָט זיי אָוועקגעגעבן דאָס גאַנצע ביסל רובלס, וואָס מאַקאַריטש האָט אים אויסגעצאָלט פאַר די פּוילישע גולדנס זיינע, פאַרוואָס זיי האָבן אים איינגעקויפט ברויט, אַ הערינג, עטלעכע צוגעפוילטע עפּל און אַביסל מאַכאָרקע. פון די הונדערט גולדן, וואָס ער האָט אָפּגעשפּאָרט, פונם פינף־און־צוואַנציקער, וואָס מנשה האָט אים געגעבן אין אַ פּאַפּירל פאַרבונדן מיט אַ פאָדעם, זיינען אים בלויז געציילטע רובלס געבליבן נאָכן קאַרגן ביסל שפּייז. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם באַלעגאָלעס רייד, וועגן דעם וואָס עס איז אָן עבירה זיין געלט. אומזיסט איז ער אין כעס געווען אויף דעם ייד פון יענער זייט גרענעץ. ער האָט גיריק געשלונגען דאָס קלעפּיקע ברויט אין גאַס, אויסגעהונגערט נאָך וואָכן זיצן. גיריקער פון ברויט האָט ער געשלונגען דאָס לעבן אין דער שטאָט, אין דער ערשטער שטאָט פון דער סאָוועטישער מלוכה, פון אַרבעטער־לאַנד. אויף אַמטן האָבן געפלאַטערט רויטע פענער מיטן האַמער און סערפּ. אויף די ווענט זיינען געהאַנגען פלאַקאַטן מיט שטאַרק פאַרביקע און פריילעכע פּראָלעטאַריער. אָבער די מענטשן אויף די גאַסן זיינען גאַרנישט געווען פאַרביק און פריילעך. אומע־טיקע האָבן זיי געאיילט איבער די טראָטואַרן. גרויע, שלעכט־געקליידטע, באָוואַקסענע, מיט צעראַטענע פאַרטפּעלן אונטער די אָרעמס, האָבן זיי געיאָגט אין זייערע אָפּגעטראָגענע לייוונטענע שיך, כאָטש עס איז שוין געווען

אַנהויב האַרבסט. די ווייבער מיט געלאַטעטע קוישלעך אין די הענט זיינען געגאַנגען אין אָפּבלאַקירטע סיטצענע קליידלעך, טייל אין שטעק־שיך, אַנדערע אין צעריסענע שטיוול אָדער אין וואַלינקעס. די טיכלעך אויף זייערע קעפּ זיינען געווען אָפּגעשאָסן פון דער זון, אַלט. אַרבעטער האָבן זיך אַרויסגעשאָטן פון פאַבריקן אַרויס. נחמן האָט זיך איינגעקוקט אין זייערע פּנימער. ער האָט געוואָלט זען די באַלעבאַטים פון לאַנד, וואָס האָבן אַראָפּ־געוואָרפן פון זיך די קייטן פון טיראַנען און אונטערדריקער. אָבער ער האָט קיין פרייד אין זייערע פּנימער נישט געזען. מידע זיינען זיי געגאַנגען, אומעטיקע, אויסגעצערטע. זיי זיינען גאָרנישט געווען אַנדערש, די מענטשן דאָ, פון די אָרעמע מענטשן פון יענער זייט גרענעץ. אַזוי האָבן אויך אויסגעזען די מענטשן פאַרן אייזערנעם טויער אין וואַרשע, וואו ער האָט געוואוינט. די קליידער פון די מענטשן זיינען דאָ געווען נאָך ערגער ווי פון יענע איבער דער גרענעץ. ניין, ער האָט זיך גאָר נישט געהאַט צו שעמען, נחמן, מיט זיין אָפּגעטראָגענעם מאַנטל, וואָס איז אין אַרעסט איינגאַנצן אַ תל געוואָרן.

קיינער איז נישט געווען בעסער אָנגעטאָן פון אים. בלויז פון צייט צו צייט האָט זיך דורכגעוואָרפן אַ מענטש אַ גוט־געקליידטער, אַ שמייכלענדיקער. איז דאָס געווען אַ קאָמאַנדיר אָדער איינער פון דער גרענעץ־וואַך. ביי די עק־גאַסן אַרום די קאָאָפּעראַטיוון זיינען לאַנגע רייען פון מענער און פרויען געשטאַנען, ווי אין וואַרשע אַמאָל אין די צייטן פון דער דייטשער אָקופּאַציע. אויף אַ סקווער האָט זיך אַ באַזאַר אויסגעלייגט מיט פּויערטעס, הענדלער און קויפער. מיליציאַנערן האָבן געטריבן די מענטשן. עס האָט נחמען דער־מאָנט אין דער נייער וואָלאָווע אין וואַרשע.

— וואָס פאַרקויפט מען דאָ אויפן מאַרק? — האָט נחמן געפרעגט די רויט־אַרמייער, וואָס האָבן אים באַגלייט.

— ברויט, קאַרטאָפל — האָבן די סאָלדאַטן געזאָגט.

נחמן האָט עס נישט פאַרשטאַנען. פון די חברים פון יענער זייט האָט ער געוואוסט, אַז די אַרבעטער קריגן אַלץ, וואָס זיי דאַרפן, אין די רעגירונגס־קראָמען.

— קריגן קריגט מען, אָבער שפּייז אין די קראָמען איז דאָ ווייניק — האָט איין סאָלדאַט געענטפערט — וואָס מען קויפט נישט אויפן מאַרק ביי די ספּעקולאַנטן, האָט מען נישט.

— און פאַרוואָס צו קויפן איז נישטאָ — האָט דער אַנדערער גערעדט — אַלץ קאָסט טייער.

נחמן האָט געוואָלט וויסן פאַרוואָס דאָס איז אַזוי. די סאָלדאַטן האָבן נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— דער טייוול ווייסט פאַרוואָס — האָבן זיי געברומט און פאַררויכערט מאַכאָרקע־פּאַפּיראָסן געוויקלט אין צייטונג־פּאַפּיר.

אויפן וואָקזאַל איז געווען אַ געדראַנג, אַ טומל. צווישן די ווענט, וואָס

זיינען געווען באַהאַנגען מיט ליכטיקע פּלאַקאַטן און לאָזונגען, מיט פאַרביקע בילדער און צייכענונגען וועגן די נייע מעטאָדן פון ערד־אַרבעט און אינ־דוסטריע. האָבן זיך הונדערטער מענטשן געשטופּט, געשטויסן. פּויערים, אָפּגעריסענע, מיט לאַפּטיעס אויף די פיס, מיט שמאַטעס, אַנדערע באָרוועסע אַפילו, כאָטש אין האַרבסט, זיינען געלעגן אויסגעלייגט אויף דער ערד, מיט זייערע זעק און קלומיקעס. פּויערטעס, אין לאַפּטיעס, אין צעריסענע פּעלצ־לעך, מיט געלאַטעטע קוישלעך, מיט זעקלעך, מיט וויינענדיקע קינדער, זיינען געזעסן אָדער געשלאָפן אויף דער הוילער ערד. טייל האָבן געגעסן שוואַרץ ברויט פון זייערע קלומיקעס אַרויס, געטרונקען וואַסער פון זעל־נערישע צינערנע פּלעשלעך. אַנדערע האָבן געשטופּט זיך אַרום דעם זודיקן קעסל, פון וועלכן זיי האָבן געצאַפּט הייס וואַסער אין קעסעלעך, טרינקענדיק עס אָן טיי און אָן צוקער. אַ שלעכטער גערוך, פּונקט ווי פון קעלער אין טשעקאַ, האָט זיך געטראָגן פון דער ליגנדיקער און שטויסנדיקער, געדיכטער, שמאַטיקער מאַסע. קינדער האָבן געבעטלט ביי די פּאַסאַזשירן.

— פּעטערל, מומעשי, ברויט שענקט, מיר זיינען הונגעריק — האָבן זיי טרויעריק געזונגען.

ביי די פענצטערלעך פון די בילעטן זיינען הונדערטער מענטשן גע־שטאַנען, געמאַכט מיט די הענט, געשריגן, גערעדט. מיליציאָנערן האָבן אָפּ־געשטופּט, און אין מיטן האָט זיך אַ פּריילעכע דעלעגאַציע פון ייִנגלעך און מיידלעך דורכגעשטופּט דורכן עולם, איבער די ליגנדיקע געקראָכן, געטומלט, איינגעוויקלטע פּענער האָבן זיי געטראָגן אין די הענט, רויטע שלייפעלעך אין די לאַצן. אַנדערע האָבן אויך טראָמייטן געטראָגן מיט זיך.

— לאָזט דורך דעם קאָמסאָמאָל, בירגער, לאָזט דורך! — האָבן מילי־ציאָנערן געמאַכט אַ וועג אין וואָקזאַל. אָבער די ליגנדיקע האָבן זיך פון אָרט נישט גערירט. זיי זיינען געלעגן ווי צוגעוואַקסן צו דער שמוציקער ערד. אַ פרוי אין אַ היטעלע אויפן קאָפּ האָט געיאָמערט פאַר אַ מיליציאָנער:

— מיין גאַנץ געלט האָט מען מיר אַרויסגעגנבעט, חבר. וואָס וועל איך איצט טאָן?

דער מיליציאָנער האָט אָנגעוויזן מיט אַ פינגער אויף די אויפשריפטן אויף די ווענט, וואָס האָבן געוואָרנט, מען זאָל זיך היטן פאַר גנבים. ווען די באַן איז אָנגעקומען, האָט זיך די גאַנצע מאַסע אַ לאָז געטאָן. איינער האָט אומגעוואָרפן דעם אַנדערן, איבער קעפּ און פיס געטראָטן. מיט גרויס מי, מיט די ביקסן אין די הענט האָבן די רויט־אַרמייער דורכגעשטויסן נחמנען אַ וועג צום וואַגאָן. די אָפּגעריסענע מאַסע האָט געריסן זיך צו די וואַגאָנען. באַוואָפנטע לייט אין גאַליפע־הויזן און אין גרינע היטעלעך האָבן געטריבן די מענטשן, געיאָגט, געשלאָגן אַפילו.

— לאָזט דורכגיין אַ קאָנוואָי, פאַרשאָלטענע — האָבן די באַוואָפנטע לייט געשריגן און געשטויסן אין דער מאַסע.

ווייבער האָבן געקוויטשעט, קינדער האָבן געוויינט.

— וואוהין שטויסן זיי זיך אַלע אַזוי, חברים? — האָט נחמן געפרעגט ביי די באַגלייטער זיינע.

— נאָך ברויט פאָרט מען — האָבן די רויט־אַרמייער געענטפערט.

פונקט אַזוי האָט מען אין וואַגאָן, וואָס איז געווען אָנגעפּאַקט מיט מענער, ווייבער, קינדער, פעק, זעק, נישט אויפגעהערט רעדן וועגן עסן. אַלע האָבן גערעדט וועגן ברויט, קאַרטאָפל, הויכע פרייזן, שטיין אין ריי, מאַנגל אין קליידער, שיך, און ווידעראַמאָל וועגן ברויט, ברויט און ברויט. אַפילו די רעדער האָבן ווי געקלאַפּט כסדר ברויט, ברויט. אָפּגעריסענע קאָנדוקטאָרן האָבן דורכגעשאַרט זיך איבער די וואַגאָנען, געשטעמפּלט בילעטן, אַלע מאָל אויפסניי איבערגעקוקט די פּאַפּירן פון די צוויי רויט־אַרמייער, וואָס פירן דעם אַרעסטירטן. נחמן האָט נישט געזען קיין שלעכטן געפיל פון די פּאַסאַ־זשירן צו זיך, דעם אַרעסטאַנט, קיין מורא. מען האָט געקוקט אויף אים ווי אויף אַן אייגענעם. דאָס אָנגעטריפטע ליכטל אין לאַמטערן האָט אַ טריבן שיין געוואָרפן אויף דער גרויקייט פון דער געדיכטער מאַסע. ווען דער עולם האָט גענומען איינשלאָפן, האָט ער נאָך מער הילפלאָז און עלנט אויסגעזען. דער לאָקאָמאָטיוו האָט געזאָטן, געריסן, געפייפט. אויף איינער אַ סטאַנציע, וואו מען איז לאַנג געשטאַנען, האָט זיך דער צוג אויסגעגלייכט מיט אַ שנעל־צוג פון שלאָף־וואַגאָנען. דורך די לויטערע פענצטער פון קעגנאיבערדיקן וואַגאָן האָט מען געזען פּליושענע בענק, גוט־אָנגעטוענע זאַטע מענטשן, ליכט און גלאַנץ. דורך די פענצטער פון רעסטאָראַן האָט מען געזען מענטשן זיצן ביי די טישן עסנדיק און טרינקענדיק. דינער אין ווייסע קליידער האָבן צוגעטראָגן שפּייזן און געטראַנקען צו די טישן. די מענטשן האָבן גערעדט, געלאַכט. אַ יונג פּאָרל האָט זיך געהאַלטן ביי די הענט, אין די אויגן זיך געקוקט.

— בורזשואַזיאַ, — האָט איין רויט־אַרמייער אַ ברום געטאָן צום אַנדערן.

— זאָל זיי דער טייוול נעמען — האָט דער אַנדערער געשאָלטן און איינגעוויקלט זיך אין זיין שינעל.

נחמן האָט געפילט די שנאה פון די רויט־אַרמייער צו אָט די לייט פון יענעם וואַגאָן. ער האָט זיי פאַרשטאַנען. פונקט אַזוי פלעגט ער קוקן מיט שנאה צו די מעכטיקע און גליקלעכע אויף יענער זייט גרענעץ. אַלץ איז געווען דאָס אייגענע, ווי דאָרט. די גרויקייט און עלנט פון די דרימלענדיקע און עיפּושדיקע מענטשן אין צוג איז נאָך שטאַרקער געוואָרן ביים אָפּגלאַנץ פון וואַגאָן קעגנאיבער. דורך די פענצטער האָבן שוואַרצע פעלדער און וועלדער אַריינגעקוקט. אַ רעגנדל האָט געטריפט אין דער נאַכט. זעלטן ווען עס האָט אַ פייערל ערגעץ געבלישטשעט. נחמנען האָט אַן אומעט געדריקט, אַ שווערער אומעט. אַזאַ אומעט פלעגט ער דערפילן ווען ער פלעגט האָבן אַ שיינעם חלום אין טורמע, אַ חלום וועגן פרייהייט און ליבע, און פּלוצלונג פלעגט ער זיך אויפכאַפּן און דערזען די טורמע־ווענט פון זיין קאַמער. די

רויט־אַרמייער האָבן געדרימלט, געשאָקלט מיט די קעפּ צום טאַקט פון דער באַן־טרייסלעניש און אַלע ווײַלע אויפגעכאַפּט זיך אומרואיקע, צי דער אַרעס־טאַנט זייערער איז נישט אַנטלאָפן.

— פאַרוואָס שלאָפט איר נישט, בירגער? — האָבן זיי אים געפרעגט.

— עס שלאָפט זיך נישט — האָט נחמן געענטפערט.

ער האָט נישט אויפגעהערט רויכערן די מאַכאָרקע אין צייטונג־פּאַפּיר געוויקלט.

קאַפּיטל זיבן־און־דרייסיק

עטלעכע טעג צייט האָט חבר דניאל פאַרצייכנט אויפסניי אין זיין קאַ־לענדאַר, צוצופאָרן צו דעם אַרעסט־הויז, וואו זיין לאַנדסמאַן חבר נחמן איז געזעסן, כדי זיך צו זען מיט אים און אים באַפרייען, אָבער קיינמאָל האָט ער זיך עפּעס נישט געקענט אויסקלייבן.

אין דעם קאָמאַינטערן, וואו ער האָט געאַרבעט, האָט ער אַ סך קאָנפע־רענצן געהאַט. דערצו האָט ער אויך געשריבן אַרטיקלען פאַר צייטונגען און זשורנאַלן אין עטלעכע שפּראַכן, פאַרוואָס מען האָט אים זייער גוט געצאָלט. איינמאָל אין אַן אָוונט, ווען ער האָט שוין יאָ געוואָלט צופאָרן, האָט מען אים גראָד געבראַכט בילעטן אויף אַ נייער אָפּערע, און חבר דניאל, ווי זיין פרוי, האָט זייער ליב געהאַט מוזיק. חבר דניאל האָט געפילט אַן עול אויף זיינע פּלייצעס, אַן עול ווי פריער, ווען ער האָט יעדן טאָג געטראַכט צו ענטפערן נחמנען אויף זיין בריוו און טאָג־טעגלעך עס אָפּגעשלעפּט, פילנדיק די עולה. ענדלעך האָט ער אָפּגעוואָרפן אַלע אַרבעטן און גענומען אַ דראָשקע, וואָס זאָל אים צופירן צו דער לוביאַנקע.

— עס וועט קאָסטן אַ פינף־און־צוואַנציקער, בירגער — האָט דער דאָרער קוטשער מיטן אויסגעבעטן הינטן געזאָגט פריערואויס — האָבער איז טייער. ברויט איז טייער, אַלץ איז טייער.

— פאָר, פאָר, און קרעכץ נישט, טאַטעלע — האָט חבר דניאל געזאָגט, אַרומדעקנדיק זיך מיט דעם לעדערנעם צודעק.

ווי יעדער העכערער באַאַמטער, וואָס קומט זיך זעלטן צוזאַמען מיטן פאָלק, האָט ער נישט ליב געהאַט ווען מען האָט אים אָנגעווייזט אַ קאָפּ וועגן יקרות און הונגער אין לאַנד. ער האָט עס נישט געוואָלט הערן, נישט געוואָלט גלויבן. אויפן פּוסטן טראָטואַר אויף דער לוביאַנקע, וואו מענטשן מיידן אויס דורכצוגיין, האָט ער מיט רחבות פאַרגעשטעלט זיין קאַרטע פאַר דער וואַך. מען האָט ברייט געעפנט פאַר אים די טירן.

— איר וועט מיר פאַרצייען, חברים, — האָט ער געזאָגט אַ שמייכלענ־

דיקער צו די באַוואָפנטע מענטשן אין קאַנצעלאַריע — שוין עטלעכע טעג ווי איך האָב דערהאַלטן אייער מעלדונג וועגן אַרעסטירטן חבר פון אויסלאַנד, אָבער איך האָב מיך אַלץ נישט געקענט אָפּרייסן. קאָנפערענצן בייטאָג און ביינאַכט.

— אָ, מיר פאַרשטייען עס — האָבן די מענטשן געזאָגט — ווי אַקסן זיינען מיר, פאַרטיי־מענטשן, באַלאָדן מיט אַרבעט. איבעריקנס איז עס נישט אַזוי שלעכט ביי אונדז. עסן און וואוינונג פריי.

חבר דניאל האָט געלאַכט איבער דעם וויץ פון די חברים אין קאַנצע־לאַריע און אַראָפּגענומען דאָס פוטער פון זיך. ביז מען האָט געבראַכט דעם אַרעסטירטן, האָט ער דערווייל פאַרוויכערט אַ פּאַפּיראָס און מכבד געווען די מענטשן מיט פּאַפּיראָסן. די פּאַפּיראָסן זיינען געווען פון בעסטן סאָרט, „טראָיקאַ", און די מענטשן אין קאַנצעלאַריע האָבן זיי געגרויכערט מיט הנאה, געלויבט זייער גוטן געשמאַק.

— יאָ, אַ גוטער פּאַפּיראָס, חברים. מיר האָבן זיך גאָרנישט צו שעמען מיט זיי קעגן די בעסטע אויסלענדישע ציגאַרעטן — האָט חבר דניאל געזאָגט, ווען ער האָט פלוצלונג דערפילט אַ שלעכטן ריח, וואָס האָט פאַר־שלאָגן דעם אַפּעטיט פון גוטן רויך. ער האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט און אויסגעשטעלט אַ פּאָר אויגן.

— אָט דאָס זענט איר, חבר נחמן פון וואַרשע? — האָט ער געפרעגט אין רוסיש, באַקוקנדיק דעם פרעמדן פון קאָפּ ביז די פיס — איך וואָלט אייך קיינמאָל נישט דערקענט, חבר.

— איך אייך אויך נישט, חבר דניאל — האָט נחמן געענטפערט אין זיין וואַרשעווער יידיש, ווי ער איז געוואוינט געווען אַמאָל צו רעדן צו זיין רבין.

כאָטש עס זיינען בלויז אַ ניין יאָר פאַראיבער זינט זיי האָבן זיך נישט געזען, פון לעמפּיצקיס אַרעסטן אָן, האָבן די צוויי מענטשן פון יענער זייט גרענעץ גוואַלדיק זיך געענדערט פאַר דער צייט. נחמן איז געווען פאַר־עלטערט און געבויגן. די שטענדיק גרויסע שוואַרצע אויגן זיינען געוועזן טונקעלער און גרעסער, אַרויסקוקנדיק פון אויסגעצערטן בלאַסן און קנאָכיקן פּנים. אַ געדיכטע ווילדע באָרד, פון חדשים נישט גאָלן זיך, האָט באַדעקט זיין פּנים פון די גריביקע באַקן ביזן קנאָפּיקן האַלדז. פון די צעקנייטשטע קליידער זיינע, פון קויטיקן העמד, פון גאַנצן גוף דעם פאַרלאָזטן און אומ־געוואַשענעם, האָט געשטעקט מיט ריחות פון שימל, זויער ברויט און מייז. חבר דניאל האָט געדיכטן רויך געלאָזט פון פּאַפּיראָס, כדי צו פאַרווישן דעם שלעכטן געררוך, און פאַרזיכטיק געהאַלטן נחמנס האַנט פון ווייטנס, אַ שוץ יענעם זאָל נישט אַמאָל איינפאַלן אַרויפצופאַלן אויף אים און צעקושן זיך.

פונקט אַזוי האָט נחמן שווער דערקענט חבר דניאלן, וועמעס רעדעס ער פלעגט אַזוי גיריק שלינגען אין די אַרבעטער־קלובן, וועמען ער פלעגט נאָכגיין טריט ביי טריט איבער די גאַסן. פון רעוואָלוציאָנערן שוואַרצן

בערדל זיינעם און די לאָקן, מיט וועלכע ער פלעגט אַזוי פאַרכאַפּן די צוהערער, איז קיין שפּור נישט געווען. חבר דניאלס באַקן זיינען געווען איצט גלאַט ראַזירט. דער קאָפּ זיינער איז געווען דין געשוירן, בלויז מיט אַ האַרט בערשטעלע שטייענדיקע האָר פון פאָרנט, ווי ביי עפּעס אַ מיליטער־מענטש. פּונקט אַזוי האָט זיין האַלדז מער נישט אַרומגענומען קיין צע־קנעפּלטער ווייכער קאָלנער פון אַ שוואַרצער אַרבעטער־בלוזע, ווי אין אַרבעטער־קלוב אויף די פאַרזאַמלונגען, נאָר אַ געפּרעסטער קראַגן, אַ ווייסער און אַן ענגער, וואָס מאַכט דאָס פּנים פולער ווי עס איז. דער קאָסטיום זיינער איז געווען שטייף, פאַרקנעפּלט אויף אַלע קנעפּלעך און פּינקטלעך אויסגעפּרעסט, מיט אַ קנייטש אין סאַמע מיטן פון די הויזן. זיין אַמאָליקער שלאַנקער קערפּער איז געווען פול, ברייט־פאַנאַנדערגעוואַקסן. אַרום דער טאַליע האָט זיך דאָס רעקל לייכט געבערגלט, אַ סימן אויף אַ בייכל.

— איך האָב אייך געשריבן בריוו, חבר דניאל, — האָט נחמן געזאָגט — עטלעכע בריוו. איר האָט מיר נישט געענטפערט.

חבר דניאל האָט זיך געפילט געטראָפן. אַ ווײַלע האָט ער זיך פאַר־טראַכט, געזוכט אַ תירוץ זיך גערעכט צו מאַכן. באַלד האָט ער זיך געכאַפּט, אַז דאָס בעסטע וועט מען ווערט אַנגעגריפן, איז אַנצוגרייפן יענעם. איבעריגנס, האָט אים נישט געפּאַסט פאַר די חברים פון דער לוביאַנקע אַרויסצואווייזן ווייכקייט, און אַנשטאָט פאַרענטפערן זיך, האָט ער גאָר גענומען בייזערן זיך אויף זיין לאַנדסמאַן, און ווידער אין רוסיש.

— נאָך וואָס זענט איר געקומען אין סאָוועטן־פאַרבאַנד? — האָט ער שטרענג געפרעגט.

— איך בין געזעסן ניין יאָר אין טורמע — האָט נחמן געענטפערט שוין אין רוסיש אויך.

— איר זענט נישט געווען דער איינציקער דאָרט — איז חבר דניאל נישט נתפּעל געוואָרן.

— מ׳האָט מיך געשלאָגן. די לונגען אונטערגעהאַקט, — האָט נחמן מיט האַרץ גערעדט. — איר ווייסט גאָרנישט, וואָס איך בין דאָרט אויסגעשטאַנען.

— מיר ווייסן, מיר ווייסן אַלץ, — האָט חבר דניאל געזאָגט, — מיר האָבן באַריכטן פון אַלעם. אָבער דאָס איז נישט קיין באַרעכטיקונג צו דעזערטירן פון שלאַכט־פעלד.

נחמן האָט געקראָגן רויטע פלעקן אין זיין אויסגעצערט בלאַס פּנים.

— חבר דניאל, איך בין נישט קיין דעזערטיר, — האָט ער געזאָגט אַ ציטערנדיקער, — אַן אינוואַליד בין איך. איך האָב נישט געקענט מער לעבן דאָרט. איך האָב געוואָלט אַביסל רו נאָך אַזוי פיל צרות. לעבן אין סאָוועטן־לאַנד.

חבר דניאל האָט פאַררויכערט אַ נייעם פּאַפּיראָס אין אויסגעברענטן.

— אין סאָוועטן־פאַרבאַנד איז די אַרבעט שוין אָפּגעטאָן — האָט ער מיט גאווה געזאָגט — מיר האָבן אונדזערס געטאָן. איר דאַרפט אַרבעטן דאָרט.

נחמן האָט אַ קוק געטאָן אויף חבר דניאלן, אַזאַ קוק געטאָן מיט זיינע שוואַרצע גרויסע אויגן פון קנאָכיקן פּנים אַרויס, אַז חבר דניאל האָט זיך אַזש אַ באַוועג געטאָן.

— גוט, — האָט ער געזאָגט — איך פאַרלאַנג פון אייך גאָרנישט, גאָרנישט... זאָל זיין מיט מיר, וואָס ס'וויל.

חבר דניאל האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט.

— איר זענט אַ היציקער, חבר נחמן — האָט ער געזאָגט און אים אַ קלאַפּ געטאָן פאָטערלעך איבערן שפּיציקן אַקסל — אַן אומגעדולדיקער.

— איך ווייס נישט ווי אַזוי איר וואָלט געוועזן אויף מיין אָרט — האָט נחמן געמורמלט. — חדשים ווי איך וואַלגער מיך אין טורמע זינט איך בין אַריבערגעקומען... אין הונגער, אין שמוץ... פאַר אַ שפּיאָן האָט מען מיך אָנגענומען... מיך אַ שפּיאָן...

חבר דניאל האָט נישט געלאָזט פאַלן קיין קרום וואָרט אויף די חברים פון טשעקאַ. אַזוי דאַרף זיין, ווען מען קומט אַריבער פון יענער זייט אָן פאַרבינדונגען פון דער פּאַרטיי. געניג שפּיאָנען און פּראָוואָקאַטאָרן גנבענען זיך אַריין אין סאָוועטן־לאַנד אונטער דער מאַסקע פון פּאַרטיי־מענטשן. דאָך וועט ער גאַראַנטירן פאַר אים, נחמנען. גלייך וועט ער זיך אונטערשרייבן פאַר אים און זען מען זאָל אים אַרויסלאָזן. ער וועט אויך באַמיען זיך קריגן פאַר אים אַרבעט. אַבי נישט אַראָפּלאָזן די נאָז. נישט קאָכן זיך. אין סאָוועטן־פאַרבאַנד קען מען קיינעם נישט איבעראַשן מיט קרבנות, מיט האַרטן קאַמף... אַלע ווייסן עס... מיר האָבן עס אויף אונדזער פעל געפילט.

— ווי מיינט איר, חברים? — האָט חבר דניאל געפרעגט ביי די באַוואָפנטע לייט פון דער קאַנצעלאַריע.

— אָ, האָ, חבר — האָבן די מענטשן געזאָגט.

חבר דניאל האָט אָנגעטאָן דאָס פוטער.

— צייט צו גיין — האָט ער געזאָגט — איך האָב נאָך היינט קאָנפערענצן, מיטינגען, אַ וועלט מיט אַרבעט. מאָרגן וועל איך צושיקן אַ חבר נאָך אייך, חבר נחמן, וועט ער אייך שוין באַזאָרגן. אויף ווידערזען, און נישט אַראָפּלאָזן די נאָז... פריילעך דאַרף מען ביי אונדז זיין. מוטיק!

חבר דניאל האָט אַ הויב געטאָן מיטן קאָפּ צו ווייזן ווי מוטיק מען דאַרף זיין, און אַרויס. נחמן איז צוריק אַריין איבערנעכטיקן אין קאַמער ביז אַלע פּאַפּירן וועלן ווערן דורכגעפירט. די מענטשן אין קאַנצעלאַריע האָבן אים מכבד געווען מיט פּאַפּיראָסן.

צומאָרגנס איז אַ צעשויבערט מיידל אין אַ לעדערן רעקל געקומען און אויסגעשטרעקט נחמנען אַ וואַרעם הענטל.

— מיך האָט געשיקט צו אייך חבר דניאל — האָט זי גיך גערעדט אין פּויליש — איר וועט גיין מיט מיר צום „מאָפּר" אויף וואָראָנטצעווע פּאָליע. געלט אויף אַ דראָשקע האָט איר?

נחמן האָט אויסגעלייגט פאַר איר די געציילטע עטלעכע צעקנייטשטע

רובלס, וואָס ער האָט געהאַט. דאָס מיידל האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט מיט אַ דריבנע פריילעך געלעכטערל.

— דערמיט ווילט איר פאָרן? — האָט זי זיך געקאָטשעט פאַר געלעכ־טער — מירן שוין נעמען אַ טראַמוואַי.

אין געדיכטן טראַמוואַי, הענגענדיק מיט אַ האַנט ביים רימען, האָט דאָס מיידל נישט אויפגעהערט אויספרעגן זיך וועגן וואַרשע. זי האָט געוואָלט וויסן ווי אַזוי דער פאַרק „לאַזשענקעס" זעט אויס, וועלכע אַקטיאָרן עס שפילן אין די טעאַטערס, וועלכע טענצערינס עס טאַנצן אין באַלעט. נחמן האָט שטאַרק חשק געהאַט צו פרעגן זיך וועגן אַ באַד, אָבער ער האָט זיך געשעמט. ביי זיין גאַנץ שווער לעבן איז ער נאָך אַלץ געווען אַ שעמעוודיקער. די בושה איז אים געלעגן אין די ביינער.

פאַרן „מאָפּר", דעם הויז פון פּאָליטישע עמיגראַנטן, האָבן צוויי רויט־אַרמייער לאַנג דורכגעזוכט זיינע פּאַפּירן, ביז זיי האָבן געעפנט פאַר אים דאָס אייזערנע טירל אין דער הויכער צוים פאַרן הויז. דער קאָמענדאַנט פון הויז האָט אים אויפגענומען אַ פאַרכמורעטער.

— מען שיקט און מען שיקט — האָט ער געברומט — און וואו צו לייגן עמעצן איז נישטאָ. פאַרוואָס מאַכט איר בעסער נישט ביי זיך אין דער היים די רעוואָלוציע?

נחמן האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ. צום וויפילטן מאָל האָט ער געהערט די אייגענע טענה.

קאַפּיטל אַכט־און־דרייסיק

דער גרויסער רויטער פּלאַץ אין מאָסקווע לענגאויס דער שטיינערנער גרין־מאָכיקער קרעמל־וואַנט איז געפּאַקט.

אַ וואַלד מיט רויטע פאָנען פלאַטערט אין דער קאַלטער לופט פון סוף אָקטאָבער, וואָס לויט דער נייער צייט־רעכענונג איז עס שוין דער אָנהויב נאָוועמבער. לענינס מאַוזאָלעי, די קבֿרים פון די רעוואָלוציאָנערן ביי דער וואַנט, דער דענקמאָל פון מינין און פּאַזשאַרסקין, די ריזיקע טריבונעס, וואָס זיינען אויפגעשטעלט אויפן פּלאַץ, זיינען איינגעהילט אין רויטן. די הויכע אויסגעשטרעקטע קירכן־שפּיצן פון קרעמל אַרויס, די קופּאָלן פון קאַטעדראַל אויפן נאָמען פון הייליקן וואַסיל שטייען פאַריתומטע אין וואַלד פון רויטס. אויף די יוסטע מויערן פון די „טאַרגאָוויע ריאַדי", וואָס די רייכע רוסישע סוחרים האָבן אַמאָל אויסגעבויט פאַר זייערע געשעפטן קעגנאיבער דעם קרעמל, הענגען ריזיקע רויטע לייוונטן, באַשריבענע מיט גאָלדענע ווערטער. אין אַלע שפּראַכן פון דער וועלט כוואַליעט דער גאָלד־באַשריי־

בענער לאָזונג: פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער, פאַראייניקט אײַך. צווישן די פּאָרטרעטן פון די בערדיקע מאַרקס און ענגעלס און דעם אָנהאָריקן לענין, איז תמיד דאָ דער וואָגסנדיקער פירער. ער איז אין בראָנז און אין מאַרמאָר, אין שטיין און אין גיפּס, אין האָלץ און אין בליי, פאָטאָגראַפירט און געמאָלט, געצייכנט און געקריצט, אין אַלע פאָזעס, אין אַלע פאָרמען, פון די גרעסטע, הייזער־הויך, ביז די קלענסטע, אויף די זשעטאָנען אין לאַצן פון קליידער.

אויף דער הויפּט־טריבונע, אין מיט פּלאַץ, זיינען פאַרזאַמלט פאָרשטייער פון דער גאַנצער וועלט, פון אַלע קאָנטינענטן און לענדער, וואָס זיינען גע־קומען בייוואוינען דעם יום־טוב פון דער רעוואָלוציע. אַנגלאָ־זאַקסן, גער־מאַנער, סלאַוון, מאָנגאָלן, סעמיטן, ראָמאַנער, נעגער, שוואַרצע, בלאָנדע, גלאַט־האָריקע, געקרייזלטע, לאַנג־קעפּיקע, רונד־באַקיקע, געל־הויטיקע, ברוינע, האַלב־שוואַרצע, גאַנץ־שוואַרצע, פאַרטרעטער פון אַלע ראַסן, פעלקער און לשונות פון ערד־קיילעך. פון פאַרבאַנד פון די סאָוועטישע רעפּובליקן, פון אַלע געגנטן און ערטער זיינען זיך אָנגעפאָרן פעלקער אַלערליי. אוקראַי־נער, ווייס־רוסן, יידן, פּאָליאַקן, דייטשן, גרוזינער, קירגיזן, טאָטערן, אַרמענער, טשואוואַשן, סאַרטן, טשעטשענצעס, ציגיינער, קאָרעער, כינעזער, אין אַלערליי קליידער און טראַכטן, מענער און ווייבער, אַרבעטער און פּויערים, באַאַמטע און מיליטער־לייט שטייען ווי אַ פאַרביקער בוקעט פון דער גרויסער רוסישער ערד אויפן ברייטן רויטן פּלאַץ.

אין צילינדערס און אין גאַלאַ־קליידער זיצן די דיפּלאָמאַטישע פאָר־שטייער פון דער וועלט, די פאַרטרעטער פון די בורזשואזע לענדער אין איינציקן לאַנד פון דער פּראָלעטאַרישער וועלט, זיי, זייערע אויסגעפּוצטע ווייבער און סעקרעטאַרן. זייערע מיליטערישע אַטאַשעס טראָגן די אוני־פאָרמען פון זייערע לענדער, פון יעדער ראַנג און הויך.

לענגאויס דעם גרויסן פּלאַץ, פון אַלע זייטן, מאַרשירן פאַרביי אַרבעטער, טויזנטער, צענער טויזנטער, הונדערטער טויזנטער, מיט זייערע פאָנען און אויפשריפטן. עס נעמט גאָר קיין סוף ניט צו די מאַרשירער. מיט פּלאַ־טערנדיקע רויטע פענער, מיט גרויסע אויפשריפטן, אַז זיי וועלן אָניאָגן און איבעריאָגן די בורזשואזע אינדוסטריעלע לענדער, מיט פאַרשפּרעכונגען און שבועות צו דעם וואָגסנדיקן פירער אויף דער טריבונע, גייען זיי אין אָנצאָליקע רייען איבער דעם גרויסן רויטן פּלאַץ פאַרן קרעמל. פאַר זיי מאַרשירט דאָס מיליטער, די רויטע אַרמיי, וואָס דאַרף באַשיצן די גרענעצן פון לאַנד. מיט לאַנגע שינעלן, מיט שפּיציקע היטלען, מיט רויטע שטערן באַצירט, פוס־גייער, רייטער, אַרטילעריסטן, מאַשין־געווער שיסער, טאַנקען־פירער, אַלע גייען זיי פאַרביי אין מיליטערישער דיסציפּלין. די באַיאָנעטן גלאַנצן אין דער קאַלטער לופט. די זעלנערישע שטיוול קלאַפּן מיט כוח און גבורה. די שפּיצן פון די היטלען שטעכן דעם הימל. מאַטראָסן מיט דעקאָלטירטע ברוסטן און פאַרריסענע קעפּ ציען נאָך זיי. איינגעהילטע אין רויטע בענדער,

די רעדער פֿאַרפּוצט מיט גרינע נאָדל־צווייגן, גייען פֿאַרביי די גרויסע האַרמאַטן פֿון דער שווערער אַרטילעריע. די שוואַרצע פּיסקעס קוקן דראָענ־דיק און גרייט. די טאַנקען צעטרייסלען דעם שטיינערנעם ברוק. איבער די קעפּ פֿליען און רוישן די שטאָלענע פֿייגל, עראָפּלאַנען פֿון יעדער פֿאָרם און גרויס. אַלערליי געשיקטקייטן ווייזן זיי, די שטאָלענע פֿייגל, אין דער קאַלטער מאָסקווער לופֿט. די מיליטערישע אַטאַשעס פֿאַררייסן די אויגן צו זיי.

— זאָל זיין באַגריסט די רויטע אַרמיי, די באַשיצערן פֿון דעם סאָוועטן־פֿאַרבאַנד! — יובלען די מאַסן.

עס מאַרשירן אויך פֿאַרביי קינדער, אָן אַ שיעור קינדער, מיט זייערע באַגלייטער, קאָמסאָמאָלץ, אין מיליטערישער אָרדענונג, ספּאָרט־לייט, מוס־קולירטע מענער מיט נאַקעטע הענט און פֿיס, מיידלעך אין ווייסן מיט אַרויסגעשטעלטע ברוסטן. עס מאַרשירט פֿאַרביי אַלץ וואָס בויט און פֿאַר־טיידיקט דאָס לאַנד פֿון די סאָוועטן, דאָס איינציקע לאַנד פֿון די אַרבעטנדיקע אין דער וועלט.

צווישן די הונדערטער טויזנטער מאַרשירנדיקע פּראָלעטאַריער גייט אויך נחמן בעקער פֿון וואַרשע, מאַרשירט פֿאַרביי דעם גרויסן רויטן־פּלאַץ. אָן אָפּגעוואַשענער נאָך די שווערע טעג פֿון זיצן, אָן אָפּראַזירטער, אין מלבושים, וואָס ער האָט אויסגערייניקט און אויסגעפּוצט לכבוד דעם יום־טוב, גייט ער צוזאַמען מיט די פּאָליטישע עמיגראַנטן, וואָס זיינען אַנטלאָפֿן פֿון זייערע לענדער צום לאַנד פֿון די סאָוועטן. פֿון אַלערליי לענדער און געגנטן זיינען זיי — אונגאַרן, כינעזער, רומענער, טשעכן, דייטשן, עסטרייכער, פֿינען, לעטלענדער, ליטווינער, פּאָליאַקן, מענער און ווייבער, יונגע און אַלטע.

די רוסישע אַרבעטער באַגריסן זיי:

— זאָל לעבן די אַלוועלטלעכע רעוואָלוציע! ערע די קעמפֿער און מאַרטירער!

די עמיגראַנטן זינגען דעם אינטערנאַציאָנאַל, יעדער אין זיין שפּראַך, אָבער די זעלבע ווערטער מיט דער זעלבער מעלאָדיע. נחמן זינגט מיט אַלע כוחות.

ער געדענקט נישט מער איצט נישט די שלעכטע גרענעץ, נישט דעם קעלער נומער איינס פֿון מינסקער טשעקאַ, נישט דעם הונגער און שמוץ, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט. זיין בלוט זינגט אין אים. ער קוקט מיט ברייט־געעפֿנטע שוואַרצע אויגן אַרום זיך, אויף די מאַסן, אויף דעם וואַלד מיט פֿענער, אויף די טויזנטער אויפֿשריפֿטן, אויף די פֿאָרטרעטן פֿון די פֿירער, אויף דעם גאַנצן פֿאַרביקן געזעמל אַרום זיך, און ער גלויבט נישט זיינע אויגן. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן ווי ער מאַרשירט מיט דער רויטער פֿאָן אָן מורא, אָן לויפֿן און פֿאַלן, ווי אין וואַרשע אויפֿן טעאַטער־פּלאַץ. ער ווייסט, אַז פּונקט אַזוי מאַרשירן איצט אַלע איינוואוינער פֿון גרויסן רוסלאַנד, אַלע איינוואוינער פֿון זעקסטל טייל פֿון דער וועלט. אָפֿן און פֿריי איז דער

אַרבעטער־יום־טוב פון די הונדערט און זיבעציק מיליאָן בירגער פון רויטן לאַנד. די באַיאָנעטן און האַרמאַטן, וואָס האָבן תמיד אָנגעוואָרפן אויף אים אַ פּחד, אַ שנאה, קוקן איצט אויף אים פריינטלעך, ווי אויגן פון אַ מאַמען. אָט גייען זיי, די מאַרשירער פון דער וועלט־באַפרייאונג. זייערע טריט קלאַפּן מיט כּוח איבער די שטיינער פון רויטן־פּלאַץ, אָ וואָרנונג דער וועלט, אַז זיי וואַכן. דאָס שטאָל פון זייערע באַיאָנעטן דראָט. איבער די קעפּ פליען די באַשיצער אין זייערע עראָפּלאַנען. אַפילו די פאָרשטייער פון די פיינטלעכע לענדער האָבן זיך געמוזט פאַרזאַמלען, אָנקוקן און באַוואונדערן די מאַכט פון די, וואָס האָבן די קייטן פון זיך אַראָפּגעוואָרפן. אָט זיצן זיי, די אויס־געפּוצטע און יום־טובדיקע דיפּלאָמאַטן. אָט איז דער פּוילישער פאָרשטייער און זיין אַטאַשע אין מונדיר פון אַ קאַפּיטאַן.

נחמן האָט העכער געהויבן די פּאָן פאַרבייגייענדיק אָט די שותּפים פון פון סלופּעקן, די פּייניקער פון זיינע חברים אין זיין געבורטס־לאַנד. ווי וואָלט ער מיט פאַרגעניגן אויסגערופן צו זיי זיין האַס, זיין קלאַסן־האַס, אויף דער פרייער פּראָלעטאַרישער ערד! מיט אַ העכער קול האָט ער געזונגען אין פּויליש די ווערטער פון אינטערנאַציאָנאַל, זיי זאָלן אים דערהערן.

עס איז ווערט געווען זיין אַרבעט, האָט נחמן געפילט, מאַרשירנדיק איבער דעם רויטן פּלאַץ אַרום דער גרין־מאָכיקער וואַנט פון קרעמל. עס איז ווערט געווען זיין נישט־דערשלאָפן די נעכט, זיין אַגיטירן און רייסן זיך, אַפילו זיינע פּיינען אין סלופּעקס האָטעל, די פילע יאָרן געפּענקע־יש, אַבי דאָס צו דערלעבן.

ניין, נישט קיין פּוסטע רייד זיינען געווען די שלעכט־געדרוקטע ביכלעך און בראָשורן, וואָס האָבן אים דערציילט וועגן זיג פון די אַרבעטנדיקע, וואָס מוז קומען אויף דער וועלט. נישט קיין הוילע פאַנטאַזיע איז געווען זיין גלויבן אין דער זאַך. מען האָט געלאַכט פון אים, די בעקערס אין די בעקערייען, חברים, פּריינט, זיין שוועסטער, אַפילו חנהקע זיין ווייב. זיי האָבן געוואָלט, ער זאָל זיך אַרויסשלאָגן די נאַרישקייטן פון קאָפּ, ווערן אַ מענטש מיט מענטשן גלייך, האָבן זיך אין זינען. ווי לעכערלעך דאָס איז, ווי אומזיניק, אויסצובייטן די גרויסע זאַך אויף אַ פּאָר בעטן, שיסלען און אַ גראַמאָפאָן. הלואי וואָלטן אַלע אַרבעטנדיקע דאָס פאַרשטאַנען, געזען דאָס גרויסע, די באַפרייאונג פון זייער קלאַס, אָנשטאָט אַריינצוטאָן די קעפּ אין נאַרישקייטן, אין באַקוועמלעכקייט און באַלעבאַטישקייט, וואָלט שוין די וועלט געווען אויסגעלייזט. עס וואָלט מער נישט געווען קיין פּלאַץ פאַר באַלעבאַטים, בלוט־זויגער, פּאָליציי־לייט, סלופּעקס און אַנדערע אויסוואורפן פון באַזיצנדיקן קלאַס.

שוין איז אַ זעקסטל פון דער וועלט רויט, ווייל די אַרבעטנדיקע האָבן געוואַגט. מיט פייער און בלוט האָבן זיי אָפּגעווישט די אַלטע מיאוסע אָרדענונג, איבערגענומען די ערד און פאַבריקן, הייזער און גיטער. איצט פייערן זיי זייער יום־טוב, דעם יום־טוב פון דער רעוואָלוציע. די רויטע

פֿאָן, וואָס פֿון יענער זײַט גרענעץ מוז מען זיך מיט איר אויסבאַהאַלטן, וואָס פֿאַר טראָגן זי ווערט מען געפּייניקט און אין תּפֿיסה אײַנגעזעצט, ווערט דאָ געטראָגן אָפֿן פֿאַר דער גאַנצער וועלט. דער האַמער און סערפּ, דער סימבאָל פֿון אַרבעט, שרײַט אַראָפּ פֿון אומעטום. די סאָלדאַטן און פּאָליציי, וואָס אומעטום זײַנען זיי די דינער פֿון די הערשנדיקע, די שרעק פֿון אַרבעטנדיקע, זײַנען דאָ די באַשיצער און פֿרײַנט פֿון די אַרבעטנדיקע מאַסן. אָט גייען זיי מיט רויטע שטערנס אין זייערע שפּיציקע היטלען. די שווערדן און באַיאָנעטן זײַנען נישט געשאַרפֿט קעגן די מאַסן, נאָר קעגן די שונאים פֿון דער קאַפּיטאַליסטישער וועלט, וואָס ווילן דערדריקן דאָס אייציקע לאַנד פֿון די אַרבעטנדיקע. דער רויטער פּלאַץ אין מאָסקווע בײַם קרעמל, וואָס איז הונדערטער יאָרן געווען דאָס אָרט פֿון צאַרן און זייערע דינער, די שרעק פֿון די מאַסן, איז איצט דער זאַמלפּונקט פֿון די באַפֿרײַטע שקלאַפֿן. אָנשטאָט יויזלעך און הייליקע פּאָנעס, ווערן געטראָגן רויטע פֿאָנעס מיטן האַמער און סערפּ, די בילדער פֿון מאַרקס און ענגעלס און די אַנדערע פֿירער פֿון דער אַרבעטער־קלאַס. ער, נחמן, בעקער פֿון וואַרשע, דער נידעריקער פֿון די נידעריקסטע שטענדיק, מאַרשירט איצט אויף אָט דעם פּלאַץ און רופֿט אויס פֿאַר דער גאַנצער וועלט, פֿאַר אַלע פֿאַרזאַמלטע געסט און דיפּלאָמאַטן, צײַטונגס־פֿאַרשטייער און מיליטערישע באַאָבאַכטער, זײַן רעוואָלוציאָנעריש ליד.

קוואַלן פֿון פֿרייד, פֿון באַגייסטערונג האָבן גערוישט אין זײַן בלוט. די פֿיס זײַנע, אָפּגעשוואַכטע פֿון רומאַטיזם, וואָס ער האָט אָפּגעשפּאָרט אין די שטיינערנע קאַלטע און פֿײַכטע תּפֿיסה־קאַמערן, זײַנען געווען לײַכט, גרינג, ווי בײַ אַ ייִנגל. זיי זײַנען נישט מיד געוואָרן צו גיין אַזוי שעהען לאַנג. אייביקייטן וואָלטן זיי אַזוי געגאַנגען. פּונקט אַזוי וואָלטן זײַנע אָנגערירטע לונגען נישט מיד געוואָרן פֿון די רעוואָלוציאָנערע אויסרופֿן, פֿון כּסדרדיקן זינגען דאָס ליד פֿון דער רעוואָלוציע.

פֿון דער הויכער טריבונע, באַצירט אין רויטן, האָט דער פֿירער פֿון דער רעוואָלוציע גערעדט. נחמן האָט אים אַליין נישט געקענט זען, אָבער ער האָט געהערט זײַן שטים, וואָס ראַדיאָס און הילכערס האָבן צעטראָגן איבער דעם גרויסן רויטן פּלאַץ, איבער גאַנץ רוסלאַנד, איבערן גאַנצן ערד־קוגל. ווי אַ דורשטיקער טרינקט גיריק וואַסער, האָט נחמן געשלונגען יעדער וואָרט זײַנס, וואָס האָט גערופֿן צו בויען, יאָגן און אָניאָגן. די ריזיקע מאַסע האָט געיובלט דעם פֿירער. נחמן האָט אַרײַנגעשריגן זײַן התפּעלות אין דעם רוישיקן געבריל. דער פֿירער פֿון דער אַרמיי איז אַרויסגעטראָטן. קורץ, שאַרף און מיליטעריש האָט ער אָנגעוויזן אויף דעם פֿאַרביי־מאַרשירנדיקן מיליטער, וואָס איז גרייט ביזן לעצטן טראָפּן בלוט צו פֿאַרטיידיקן די ערד פֿון באַפֿרײַטן רוסלאַנד קעגן די שונאים, וואָס ווילן עס פֿאַרניכטן. די דיפּלאָמאַטן אין זייערע ערטער האָבן אויפֿגעשפּיצט די אויערן. די אויסלענדישע קאָרעספּאָנדענטן האָבן גיך פֿאַרצייכנט די רייד פֿון מיליטערישן פֿירער, כּדי זיי פֿאַנאַנדערצושיקן איבער אַלע עקן וועלט, צום פֿרייד פֿון די אַרבעטנדיקע און צו דער שרעק פֿון די

באַזיצנדיקע. ווידער האָט די מאַסע געיובלט און ווידער האָט נחמן אַריינגע־שריגן זיין פרייד און דעם געבריל פון די הונדערטער טויזנטער קולות.

די פרייד האָט אים צום האַלדז צוגעשלאָגן, ווי אַ קנויל. אין קאָפּ האָט אים געהויבן זיך, טרערן האָבן צוגעפליסט צו זיינע אויגן. וויפיל ער האָט זיי נישט געוואָלט איינהאַלטן, האָט ער נישט געקענט. זיי האָבן אַרויסגעפלאָסן, די טרערן פון פרייד, דורך די אויגן־לעדלעך זיך דורכגעשפּאַרט. ער האָט זיי געלאָזט פליסן.

דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן האָט ער געפילט אמת גליק, גליק, פאַר וועלכן עס זיינען כדאי געוועזן אַלע ליידן און פּיינען.

די מיליטערישע קאַפּעליעס האָבן גאָרנישט אויפגעהערט צו שפּילן דעם אינטערנאַציאָנאַל צום טאַקט פון די מאַרשירער.

קאַפּיטל ניין־און־דרייסיק

די מעכאַנישע בעקעריי „רויטער שטערן" ציטערט פון באַוועגונג.

אין מאַגאַזין פון פערטן שטאָק, וואו דאָס מעל ליגט, שלעפּן פאַר־מעליקטע אַרבעטער זעק מעל און שיטן זיי אויס דורך די ריזיקע אָפענע פּיסקעס אַראָפּ צו די קנעטערייען אויפן דריטן שטאָק. אַרבעטאָרנס שטופּן אָן דאָס פאַרטיקע טייג, וואָס איז מעכאַניש פאַרקנאָטן, אין אייזערנע וועגעלעך אויף צוויי רעדלעך, ליידיקן עס אויס אין אָפענע מיילער, וואָס שטעקן אַרויס פון שטיינערנעם באָדן, און לאָזן ער אַראָפּ צו די קאַלאָסאַלע אויוונס אויפן צווייטן שטאָק. ווייבער מיט שמאַטעס אין די הענט כאַפּן גיך אויף די אויס־געבאַקענע ברויטן, וואַרפן זיי אין אייזערנע וועגעלעך און לאָזן זיי אַראָפּ צו די קילערייען אויפן ערשטן שטאָק. דאָ ווערן זיי געציילט, געשטעמפּלט, געציילט און אַראָפּגעלאָזט צו דעם ריזיקן מאַגאַזין, וואו עס וואַרטן די משא־אויטאָמאָבילן, וואָס צעפירן זיי איבער די קאָאָפּעראַטיוון און מאַגאַזינען פון דער גרויסער שטאָט.

אויפן גרויסן הויף געפינען זיך די וואַרשטאַטן. די סטאָלעריי, וואו מען אַרבעט אויס קאַסטנס, אַנדערע הילץ־אַרבעט, די מאַשינעריי, וואו מען פאַר־ריכט מאַשינען, די נייערייען, וואו מען פאַרריכט זעק, די רעזערוואוואַרן, וואו מען האַלט דעם אויל און די קוילן. אין אַ זייט זיינען די קאַנצעלאַריעס, די אַרבעטער־קיך, די פלעגעריי פאַר קינדער, אַלע אַנדערע אינסטיטוציעס פון דער גרויסער פאַבריק. די בעקעריי איז באַוואַכט פון צוויי רויט־אַרמייער ביים טויער, וואָס לאָזט קיינעם נישט אַריין און אַרויס סיידן מען האָט אַ פאַבריק־קאַרטע, אַז מען איז באַשעפטיקט אין „רויטער שטערן". די פאַבריק איז אַן אַמעריקאַנישע, אָוועקגעשטעלט דורך אַן אַמעריקאַנער אינזשעניר

מיט אַמעריקאַנער מאַשינען. דער סיסטעם איז אַ קאָנווייער, וואָס אין מאָסקווע רופט מען אים לענטע־סיסטעם. די אַרבעטער אין פאַבריק רופן אים אויף זייער שטייגער „טייוול סיסטעם". אַנדערע רופן אים „ווײדעל־סיסטעם", ווייל די אַרבעטער שטייען לענג־אויס איינער נאָכן אַנדערן, געדרייט ווי אַ הינטישער עק. איינער יאָגט דעם צווייטן אונטער, לאָזט נישט אָפּ אויף קיין רגע, אַנישט בלייבט די אַרבעט שטיין.

איינער פון די אַרבעטער אין „רויטער שטרן" איז נחמן, בעקער פון וואַרשע.

דורך דער רעקאָמענדאַציע פון חבר דניאל האָט ער געקראָגן אַ דערלויבעניש צו בלייבן אין לאַנד, אַן אָרט צו אַרבעטן אין דער גרויסער ברויט־פאַבריק „רויטער־שטערן", און וויכטיקער פון אַלץ, די פּאַרטיי האָט אָנערקענט נחמנס פּאַרטיי־אַנגעהעריקייט פון יענער זייט גרענעץ און אים אַרויסגעגעבן אַ פּאַרטיי־בילעט, אַריינרעכענענדיק אים דעם סטאַזש פון ערשטן טאָג אָן, וואָס ער האָט, צוזאַמען מיט חבר דניאלן, אָנגעשלאָסן זיך אין דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי פון פוילן.

די פאַבריק אַרבעט אַ גאַנצן מעת־לעת, אין עטלעכע שיכטן. זי שטעלט זיך קיינמאָל נישט אָפּ. די הויפּט־שטאָט וואַקסט, מיט יעדן טאָג קומען צו אַלץ מער נייע פאַבריקן, נייע אַרבעטער. מען דאַרף אַ סך ברויט אויסבאַקן. אויף די ווענט הענגען גרויסע אויפשריפטן, אַז מיט שלאָגלערישן טעמפּאָ וועלן מיר אַניאָגן דעם פינף יאָר פּלאַן אין פיר יאָר. הינטער זיי רויטלען זיך ריזיקע ציפערן, וואָס זיינען אַן אָפּלייקענונג צו אַלע געזעצן פון אַריפמעטיק, וואָס מען לערנט די אַרבעטער אויף די אָוונט־קורסן. $2 \times 2 = 5$ איז אָנגעשריבן. מיט קלענערע ווערטער איז צוגעגעבן — מירן יאָגן און איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער.

נחמן הויבט זיך אויף פאַרטאָג, צוזאַמען מיט אַלע אַרבעטער פון דער פאַבריק. ער וואוינט אין אַ קאַזאַרמע, אַ גרויסער און אַ הינטערשטאָטישער, אין וועלכער ס'האָבן פאַר דער מלחמה סאָלדאַטן געוואוינט און איצט האַלטן זיך דאָרט אַרבעטער אויף, בחורים און אויך פאַמיליעס, וואָס זיינען פון אַנדערע ערטער אָנגעקומען און האָבן זיך ניט וואו אַהינצוטאָן אין דער גרויסער געדיכטער הויפּטשטאָט. אַ סך פון זיי זיינען די אַרבעטר פון דער גרויסער מעכאַנישער בעקעריי „רויטער שטערן", דער נייער ברויט־פאַבריק.

אויף די גרויע אָפּגעשיילטע ווענט, באַקלעפּטע מיט פּלאַקאַטן, הענגט אַ גרויסע לאָזונג, אַז אין קאָלעקטיוויזם איז די צוקונפט פון די אַרבעטער. פונדעסטוועגן צוימען זיך די איינוואוינער פון דער קאַזאַרמע אָפּ איינער פון אַנדערן. מען פאַרשטעלט יעדער זיין ווינקעלע מיט וואָס נאָר עס לאָזט זיך, מיט ווענטלעך און ברעטער, מיט שטיקער קאַסטן, מיט טאָוול, מיט ראָגאָזשע, מיט אַלטע שמאַטעס און קליידלעך, אַפילו מיט צייטונג־פּאַפּיר. אַפילו די בחורים, וואָס האָבן זייערע בעטלעך אין דער הויך איבער די אונטערשטע בעטן פון די פאַמיליען־מענטשן, טיילן זיך אויך אָפּ איינער פון

אַנדערן. מען פאַרציט שטריקלעך אַרום יעדער בעטל און מען פאַרהענגט עס מיט וואָס עס לאָזט זיך.

נחמן האָט זיין געלעגער אין דער הויך, אויף דער אויבערשטער ריי פון דער קאַזאַרמע. זיין שכן איז אַפאַנאַסיעוו, אַן אַלטער בעקער פון פאַר די מלחמה־צייטן, אַן אויסגעדאַרטער און ביינער, וואָס זעט אויס ווי ער וואָלט געווען אינגאַנצן צונויפגעשטעלט פון קנאָכן און שלעסער, איבער־געצויגן מיט אַ גערונצלטער בלאַסער הויט. זיין פּנים איז גריביק און קנאָכיק. זיין אַנצייניק מויל זויגט שטענדיק אַ מאַכאָרקע־פּאַפּיראָס, וואָס צוליב דעם קומט זיין קול אַרויס דומפּיק און שווער צו פאַרשטיין. אויף זיין קליינער פּאָליצע איבערן בעטל שטייען תמיד עטלעכע אויסגעליידיקטע פלעשלעך פון בראָנפן „ריקאָוועקעס”. אויסגעשעפּטענער אַש און טאַבאַק וואַלגערן זיך לעבן זיי. איבער דער פּאָליצע הענגט אַ פאָטאָגראַפיע פון אַ יונג מיידל מיט לאַנגע צעפּ, אין אַ ברייטער בלוזע, אַנגעשפּאַרט קאָקעטיש מיט איין פינגער אין אַ קליין אויסגעשניצט טישעלע מיט אַ בוקעט בלומען אויף אים. יעדן טאָג פּוצט אַפאַנאַסיעוו אָפּ דאָס שייבל איבערן בילד, עס זאָל גלאַנצן.

נחמן האָט אויף זיין פּאָליצע ראַזיר־כלים, עטלעכע ביכלעך, די פּאַרטיי־צייטונג און דאָס נייעסטע בילד פון וואַנסנדיקע פירער, וואָס ער האָט אויס־געשניטן פון אַ זשורנאַל און צוגעקלעפּט צו דער וואַנט. די פאָטאָגראַפיע פון זייניקע מיט וועלכע ער האָט זיך אַראָפּגענומען פאַרן אַוועקפאָרן, איז אים פאַרלוירן געגאַנגען אין אַרעסט.

פאַרטאָג, ווען דורך די גרויסע אויסגעשלאָגענע קאַזאַרמע־פענצטער, פאַרשלאָגענע מיט ברעטער און טאָוול, קוקט נאָך די שוואַרצע נאַכט אַריין, הויבט די קאַזאַרמע זיך אָן וועקן. כאָטש מען דאַרף ערשט זיין אַכט אַזייגער ביי דער אַרבעט, מוז מען אויפשטיין אַ שטיק פאַרטאָג, ווייל די קאַזאַרמע איז אַ מהלך פון דער פאַבריק. מען דאַרף לאַנג זיך שלעפּן מיטן טראַמוואַי. און מען הויבט זיך אויף וואָס פריער. די רויטע עלעקטרישע לעמפּלעך באַלויכטן טריב דעם גרויסן גרויען בנין. פון אַלע זייטן גענעצן מענטשן פויל און מיד. די אייזערנע אויוונס זיינען אויסגעקילט פון איבער נאַכט, אַ קעלט שטייט אין דער לופט. עס איז אַן עבירה אַ פוס אַרויסצושטעלן פון דער לייכטער קאָלדרע. דאָס בעט ציט די ביינער צו זיך. נחמן לאָזט זיך נישט אַריינציען. מיט אַ פלינקער באַוועגונג, ווי ער האָט עס אויסגעלערנט זיך דורך דער צייט וואָס ער איז אַ זעלנער געווען, שפּרינגט ער אַראָפּ פון זיין בעטל אין דער הויך און לאָזט זיך אַרויס אין דרויסן, כדי באַצייטנס צו־צוקריגן זיך צו דעם גרויסן אַלגעמיינעם גרוב, פאַרלייגט מיט ברעטער, וואָס דינט די פילע איינוואוינער פאַר זייער מענטשלעך געברויך. אָבער ווי פרי ער זאָל נישט קומען דאָרט, וואַרטן שוין אַנדערע פון פריער. די נישט־אויסגעשלאָפענע מענטשן, צעשויבערטע, גליווערנדיקע אין דער האַרטער מאָסקווער קעלט, ברומען, שעלטן און שפּייען.

— העי, גיכער, דאָרט — מונטערט מען די מענטשן אינעווייניק.

געדיכטער נאָך וואַרטן די מענטשן ביי דער לאַנגער קאַרטע, איבער וועלכער פּאַראַסטעטע קראַנצן ציען זיך לענגאויס, און ביי וועלכער מען וואַשט זיך די פּנימער און הענט. מערסטנס וואַשט מען זיך אָן זייף, בלויז מיט וואַסער.

— גיכער, געגוג געשווענקט זיך — יאָגן עלטערע מענער די יונגעלייט, וואָס וואַשן זייערע צעשויבערטע קעפּ — איר זענט שוין אַזוי אויך שיין. שנעלער!

נחמן וואַרט אויס אין דער ריי מיטן שטיקל זייף אין דער האַנט, מורא האָבנדיק עס אַוועקצולייגן אויף אַ ווייל. אין דעם ערשטן טאָג, ווען מען האָט אים אין דער קאַזאַרמע אַריינגעזעצט, האָט ער זיין שטיקל זייף אַוועק־געלייגט ביים וואַשן זיך, אָבער ווען ער האָט עס געוואָלט צוריקנעמען אין האַנט אַריין, איז עס שוין נישט געווען.

— חברים, — האָט ער געפרעגט ביי די וואַשנדיקע — אפשר האָט איר געזען מיין זייף?

קיינער האָט אים נישט געענטפערט. אַפאַנאַסיעוו האָט געלאַכט.

— זייף דאַרף מען האַלטן אין האַנט — האָט ער אים געלערנט — אַנישט האָט זי אַ טבע ביי אונדז, אַז זי גייט אַוועק און מען קען זי נישט אָניאָגן.

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין נחמן צו היטן דאָס שטיקל זייף, וואָס ער קריגט אויף זיין קאַרטע אויף אַ גאַנצן חודש אַרויס. ער פאַרגינט זיך נישט רעכט אָנצווייפן, אַזוי עס זאָל אים בלייבן געגוג אויף צו ראַזירן זיך דורך דער גאַנצער צייט. עס איז האַרט, דאָס שטיקל זייף, זייפט זיך שווער און שמעקט שטאַרק אונטער, אָבער נחמן היט עס ווי אַן אבן טוב, פּונקט אַזוי גיט ער אַכטונג אויפן האַנטעך, וואָס ער האָט פאַרוואַרפן אויפן אַקסל. כסדר ווערן פאַרפאַלן זאַכן אין קאַזאַרמע. אַז ער ווערט פאַרטיק מיטן וואַשן זיך, שטעלט ער זיך אין דער ריי ביים קעסל הייס וואַסער, וואָס קאָכט אין מיטן הויף און פון וועלכן אַלע שעפּן וואַסער אויף טיי, מערסטנס אין זעלנערישע קעסעלעך. נחמן שליסט אויף זיין קעסטל, וואָס ער האַלט ביים בעט, נעמט אַרויס עטלעכע בלעטלעך פון פּעקעלע טיי, וואָס ער קריגט אויף אַ גאַנצן חודש לויט דער קאַרטע, און שניידט אָפּ אַ שטיק ברויט פון די צוויי פונט ברויט אַ טאָג, וואָס אים קומט. זיצנדיק אויפן בעטל, טרינקט ער די טיי, מיט וויניק צוקער באַזיסט, און בייסט צו דאָס טרוקענע ברויט, שלעכטס און זויערס, וואָס דער „רויטער שטערן" באַקט אויס. עס איז נאַס, דאָס ברויט, קלעפּיק. אַפאַנאַסיעוו זיצט אויף זיין בעטל, אַן אומגעוואַשענער, און טרינקט פון פלעשל איבערבייסן. נחמן מוסרט אים:

— חבר אַפאַנאַסיעוו, אויפן ניכטערן מאָגן?

אַפאַנאַסיעוו באַטראַכט דאָס פלעשל מיט איין אויג, אַפּצושאַצן וויפיל ער האָט אָפּגעטרונקען, און ער זופּט צו נאָך אַביסל, צו דער מאָס.

— זאָל לעבן דער חבר ריקאָוו פאַר זיין „ריקאָווקע" — זאָגט ער, באַ־לעקנדיק זיך נאָכן טרינקען.

נחמן, געוואוינט יאָרן אויפצוקלערן, באַווייזט זיין שכן די שעדלעכקייט פון טרינקען. אַפאַנאַסיעוו פאַרבייסט מיטן רויך פון זיין מאַכאָרקע־פּאַפּיראָס און רעדט אָן ציין.

— אַז עס וואָלט געווען שעדלעך, וואָלט דאָך עס די מאַכט נישט דערלויבט — זאָגט ער — מיר זיינען דאָך עפּעס אַליין די באַלעבאַטים, חבר ריטער.

ער לאַכט דערביי מיט אַ געדיכט אָנצייניק געלעכטערל, אַזוי, אַז מען קען נישט וויסן צי ער מיינט עס ערנסט, צי ער שפּאַט.

נחמן ווערט רויט און ווייסט נישט וואָס צו ענטפערן. אין דער היים, אויף יענער זייט גרענעץ, האָט ער געלערנט אין די שלעכט־געדרוקטע בראָ־שורן, אַז דער בראָנפן־מאָנאָפּאָל איז געמאַכט געוואָרן פון דער קאַפּיטאַליס־טישער מאַכט, כדי אַרויסצוציען די שווער אויסגעהאָרעוועטע גראָשנס פון די אַרבעטער, כדי צו פאַרשיכורן זיי, זיי זאָלן פאַרלירן זייער באַוואוסטזיין און נישט טראַכטן וועגן זייער ביטערן גורל. דאָ קען ער דעם שכן זיינעם דעם ענטפער נישט געבן און ער פּלאָנטערט מיט דער צונג.

— עס איז שעדלעך פאַרן געזונט — זאָגט ער.

אַפאַנאַסיעוו לאַכט ווידער מיט זיין דריבנע אָנצייניק געלעכטערל, אַזוי אַז דער מאַכאָרקע פּאַפּיראָס אין זיין מויל טאַנצט אַזש צו.

— און דאָס איז גוט פאַרן געזונט, חבר ריטער? — ווייזט ער אָן אויף זיין הילוך.

זיין העמד איז שוואַרץ, זיינע קאָלאָשן, וואָס ער טוט קיינמאָל נישט אויס און זיי זעען אויס ווי צוגעוואַקסן צו די שיך, זיינען צעריסן און אויס־געריבן. זיין קורץ מאַנטעלע מיט דעם פוטערנעם אויסגעקראָכענעם קראַגנדל, וואָס זעט אויס ווי ער וואָלט אָן אַלטע געפּגרטע קאַץ געטראָגן אויף דעם האַלדז, איז געלאַטעט און אָפּגעשאָסן און גרוי.

— נאָך פון פאַר דער רעוואָלוציע טראָג איך עס — זאָגט אַפאַנאַסיעוו, שוין נישט לאַכנדיק — ווען נישט מיין „ריקאָווקע" וואָלט איך שוין לאַנג געפּרוירן געוואָרן דערין. דאָס ביסעלע בראָנפן האַלט מיך אויף, חבר.

נחמן הילט זיך טיפער איין אין זיין אָפּגעריבענעם האַרבסט־מאַנטל, וואָס איז נישט צוגעפּאַסט צו די מאָסקווער קעלטן, און שפּאַנט מיט גרויסע טריט צום טראַמוואַי, וואָס דאַרף אים פירן צו דער פאַבריק. הונדערטער מענטשן, אַלטע, יונגע, ווייבער, מענער שטופּן זיך ביי דער טראַמוואַי־סטאַנציע, שטויסן זיך, רייסן זיך, און אַז דער טראַמוואַי קומט אָן מיט אַ קלינגעריי, באַפאַלן זיי אים ווי די פליגן אַ זיס מאכל. די קאָנדוקטאָרשע, אין אַ שעפּטן קוטשמעלע אויפן קאָפּ און אין אַ סיטצן קליידל איבער אַ פּאָר גרויסע וואַלינקעס, קלינגט, שרייט.

— חברים! — רופט זי, — אין אַ ריי שטעלט זיך! חברים, נישט אַלע מיט אַמאָל! חברים, עס גייט שוין מער נישט אַריין, חברים!

די מענטשן הערן נישט און שטויסן זיך מיט עלנבויגנס, מיט נעגל. יונגע שטויסן אָפּ אַלטע, שטאַרקע שאַרן אַוועק שוואַכע. ווייבער מיט פּאָר־שלאָפֿענע קינדער אויף די הענט, איינגעהילטע אין שמאַטעס, בעטן זיך ביי די מענער:

— חברים, מיט קינדער לאָזט אַריין, חברים.

דאָס פֿירן מוטערס אַרבעטאָרנס זייערע קליינע קינדער מיט זיך, כדי אָפּצוגעבן זיי אין די „יאַסלעס", אין די קינדער־פֿלעגערייען אויף דער צייט וואָס זיי אַרבעטן אין פֿאַבריק. די קינדער זיינען שלעפעריק און וויינען, וואָס מען האָט זיי אויפֿגעריסן צו־פֿרי פֿון שלאָף. די קאָנדוקטאָרשע מאַכט מיט די הענט.

— מאַנסבילן, ווי שעמט איר זיך נישט? לאָזט אַריין די ווייבער מיט די קינדער.

קיינער הערט זי נישט. אַפֿילו איר וואָרעניש, אַז זי וועט רופֿן אַ מיליציאָנער, אַז דאָס איז קעגן געזעץ, ווייל מוטערס מיט קינדער געהער די בכורה, העלפֿט נישט.

— מירן פֿאַרשפּעטיקן — זאָגן די מענער — עטלעכע מינוט פֿאַרשפּע־טיקן און מ'וועט נישט אַריינלאָזן אין פֿאַבריק.

די קאָנדוקטאָרשע מאַכט אַוועק מיט די הענט און לאָזט גיין ווי עס לאָזט זיך. די מענטשן שטופּן זיך, רעדן, שרייען, קריגן זיך, באַליידיקן זיך, דער טראַמוואַי פֿליט, פֿייפֿט אויף די רעלסן, דער גלאָק קלינגט, די קאָנ־דוקטאָרשע איז נערוועז. זי האָט מורא דורכצולאָזן עמיצן אָן אַ בילעט אין דער גרויסער ענגשאַפֿט.

— בירגער, צאָלן! חברים, בילעטן ווער האָט נאָך נישט, חברים?

נחמן שטופּט זיך גלייך מיט אַלעמען. אין אָנהויב האָט ער נישט געשטויסן זיך, ער האָט צוגעהערט זיך צו די רייד פֿון דער קאָנדוקטאָרשע, אַז ער זאָל בעסער וואַרטן אויף אַן אַנדער טראַמוואַי, ער האָט פֿריער ווייבער מיט קינדער אַריינגעלאָזט, ווי דאָס געזעץ איז. אָבער ער האָט זיך געכאַפּט, אַז ער האָט געדאַרפֿט וואַרטן אויפֿן נאָענטסטן טראַמוואַי נישט עטלעכע מינוט, ווי די קאָנדוקטאָרשע האָט אים געזאָגט, נאָר אַ האַלבע שעה. דער צווייטער טראַמוואַי איז געווען פֿונקט אַזוי געדיכט ווי דער ערשטער. צו דער לעצטער רגע איז ער אָנגעקומען אין דער פֿאַבריק.

— היט זיך, איינמאָל וועט עס גיין, חבר — האָט אים דער וועכטער ביים טויער געזאָגט — פֿאַר דריי „פּראָגולן" ווערט מען אַרויסגעוואָרפֿן פֿון דער אַרבעט.

נחמן היט זיך. ער שטופּט זיך גלייך מיט אַלעמען, אַבי וואָס פֿריער זיך אַריינצוכאַפּן אין טראַמוואַי, אָנצוקומען צו דער צייט. שנעל באַווייזט ער די קאַרטע דער באַוואָפֿנטער מאַכט ביי דעם טויער, גיך דריקט ער אָפּ

די שעה אין זייגער, ווען ער איז געקומען, און יאָגט גיך אַרויף אויף די טרעפּ צו דער אַרבעט. כאָטש עס זיינען דאָ גרויסע ליפטן אַרויפצופירן די מענטשן, לויפן די אַרבעטער מערסטנס צופוסנס אויף די טרעפּ, ווייל די מאַשינען שטייען מער ווי זיי גייען. זיי ווערן אָפט קאַליע, כאָטש מען ווייסט נישט פאַרוואָס.

בלויז אין קליינער ליפט אַרבעט. אָבער ער קען בלויז נעמען עטלעכע מענטשן און שטייט גרייט פאַר דירעקטאָרן און פאַבריק־סעקרעטאַרן.

איילויק וואַרפט נחמן אַראָפּ די מלבושים פון זיך, טוט־אָן די אַרבעטס־קליידער און שטעלט זיך צו דער אַרבעט צו דער רגע, ווען דער מענטש פון דעם נאַכטיקן שיכט גייט אַוועק פון זיין פּלאַץ. זיין אַרבעט איז נישט ביים פּראָסטן ברויט, נאָר ביים איידעלן געבעקס, ביי זעמעלעך און קוכן, וואָס די ברויט־פאַבריק „רויטער שטערן" אַרבעט אויס. כאָטש אויך דאָס געבעקס ווערט געבאַקן מעכאַניש, דאַרף מען אָבער דערויף מער אַכטונג געבן, נאָכ־קוקן אין די אויוונס, באַטראַכטן דאָס טייג. דערצו דאַרף מען זיין נישט נאָר אַ האַנט, ווי מערסטנס זיינען אין דער פאַבריק, נאָר אַ בעקער אַ ספּעציאַליסט. דערפאַר טאַקע געהערט ער, נחמן, צו דער פינפטער קאַטעגאָריע און קריגט אַ העכערן געהאַלט. קנאַפּע צוויי הונדערט רובל אַ וואָך קריגט ער. שנעל שאַרט ער אַרויס מיט דער ברייטער לאָפּעטע די בעקנס מיט פיין־געבעקס פון די גרויסע אויל־אויוונס און וואַרפט זיי אַריבער צו די אַרבעטער און אַרבעטערינס, וואָס שטייען מיט שמאַטעס אין די הענט און כאַפּן די אָנגעגליטע בלעכן אויף, כדי אַריבערצולאָזן זיי ווייטער. די היץ פון ריזיקן אויוון באַלויכט זיין בלאַס פּנים, שפּיגלט זיך אין די גרויסע שוואַרצע אויגן זיינע.

ער יאָגט, ווי עס איז אָנגעשריבן אויף די ווענט, אַז מיט שלאָגלערישן טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן דעם פינף־יאָר פּלאַן אין פיר יאָר. צוליב אים מוזן זיך שוין צואײלן די געהילפן זיינע, וואָס דאַרפן צוכאַפּן די אַרויסגע־רוקטע קאָכעדיקע בעקנס און אַריבערוואַרפן זיי ווייטער.

— העי, פּוילישער, טרייב נישט אַזוי! — ברומען צו אים די מענטשן מיט די שמאַטעס אין די הענט.

נחמן קוקט מיט די גרויסע שוואַרצע אויגן טיף אין אָנגעגליטן אויוון אַריין און שאַרט אַרויס בלעך נאָך בלעך. אויף זיין אַרבעטס־ביכל איז אָפּגעדרוקט אַ שווערער מוסקולירטער אַרבעטער, וואָס שמידט מיט אַ גרויסן האַמער די צוקונפט פון סאָוועטן־פאַרבאַנד; די לאָזונג וועגן טעמפּאָ, וואָס וועט פאַרענדיקן דעם פינף יאָר פּלאַן אין פיר יאָר; און אויך דאָס, אַז דאָס ביכל איז געגעבן דעם ענטוזיאַסט פון סאָציאַליסטישער בויאונג, דעם שלאָג־לער נחמן ריטער. נחמן איז שטאָלץ דערמיט, וואָס מען האָט אים צוגעטיילט דעם כבוד אָנגערופן צו ווערן ענטוזיאַסט פון סאָציאַליסטישער בויאונג. אויך גלויבט ער אין די אויפשריפטן פון די ווענט, אַז מיט טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן און אַריבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער. אין דער פּאַרטיי־

ציטונג, וואָס ער לייענט איבער אין די פּרייע שעהן פון אָנהויב ביזן סוף, היפּערט גאָר נישט איבער אין איר, פּונקט ווי דער פּאָטער זיינער פּלעגט נישט איבערהיפּערן עפּעס אין סידור אין מחזור, רעדט זיך כסדר וועגן טעמפּאָ, וועגן די צוויי מאָל צוויי איז פּינף. און אַלץ, וואָס עס שרייבט די פּאַרטיי־ציטונג, איז פֿאַר אים אמת, קיין וואָרט נישט אַראָפּצונעמען.

— כאַפּן די בלעכן, חברים — רופט ער צו די מענטשן מיט די שמאַטעס אין די הענט.

איבער די גרויסע פּאַבריק־האַליעס דרייען זיך אַרום די אויפזעער און האַלטן אַן אויג אויף יעדער זאַך, וואָס טוט זיך אין דער פּאַבריק. כאָטש זיי גייען אויך אין ווייסן, ווי די אַרבעטער, דערקענט מען זיי פונדעסטוועגן. זייערע פּנימער זיינען פולער, זייערע פיגורן — גלייכער און אויסגערונדיקט, זייערע אויגן קלאָרער און ריינער, זייערע ווייסע פאַרטעכער ליגן אויף זיי ווי אויסגעגאָסן, הענגען נישט אַראָפּ ווי פון די מאָגערע אַרבעטער. זיי געהערן צו דער פּאַבריק „רויטער שטערן", אָבער זיי שטייען נישט אין דער „לייענטע" ווי די אַנדערע, זיי גייען אַרום פון אָרט צו אָרט, קוקן נאָך, מינטערן מען זאָל אַרבעטן, הערן זיך צו, וואַרפן אַריין אויגן אומעטום, שמועסן צווישן זיך און פאַררויכערן פּאַפּיראָסלעך, כאָטש עס איז פאַרבאָטן צו רויכערן. אַמאָל באַווייזט זיך דער דירעקטאָר פון דער פּאַבריק, חבר פּאָדאָלסקי אַליין. אַ באַוועגונג ווערט דעמאָלט צווישן די אַרבעטער. ער איז אַ פּיר־עקיקער, אַ קרעמפּער, מיט זייער שאַרפע אויגן און געדיכטע ברעמען, מיט אונטער־געשניטענע וואָנסן אויפן ענגלישן שטייגער און מיט געדיכטע בינטלעך האָר אויף די פינגער פון די פעטע הענט. אַ געוועזענער פּראָסטער בעקער, דערנאָך אַ סאָלדאַט אין דער רויטער אַרמיי, האָט ער זיך אַזוי אַרויפגעאַרבעט, אַז מען האָט אים אַוועקגעשיקט קיין אַמעריקע אויסשטודירן די נייעסטע מעכאַנישע בעקערייען און ער איז געוואָרן דער דירעקטאָר פון „רויטער שטערן". פון אַמעריקע האָט ער מיטגעבראַכט אַ היפּש ביסל קאָסטיומען, שיך, קאַפּעליושן און העמדער, וואָס מען דערקענט גלייך אין זיי, אַז זיי זיינען פון יענער זייט ים; אַן אייגענעם אויטאָמאָביל, וואָס ער טרייבט אים מיט אַ ווילדער גיכקייט איבער די מאָסקווער גאַסן; אַביסל ענגלישע ווערטער; און דעם קאָנווייער סיסטעם, אַזוי אַז די אַרבעטער זאָלן איינער דעם אַנדערן יאָגן אין דער אַרבעט. קיין זאַך לאָזן נישט דורך זיינע שאַרפע אויגן, וואָס אַ וועלט מיט ענערגיע קוקט פון זיי אַרויס. אַלץ דערזעען זיי, אַלץ כאַפּן זיי אויף. מיט דער נאָז דערשמעקט ער דאָס געבעקס ווי אַזוי עס קומט אַרויס.

— אַרבעטן, חברים, פּאָ אַמעריקאַנסקאָמו — זאָגט ער, גייענדיק פאַרביי די האַליעס מיט גיכע פעסטע טריט, אַז די פּאָדלאָגעס קנאַקן אַזש אונטער אים.

ער איז שטאָלץ מיט זיין פּאַבריק. זי איז אַ מוסטער־בעקעריי, די גרעסטע אין לאַנד. אַלע ציטונגען שרייבן וועגן איר, גיבן אָפּט בילדער פון איר, און מער פון אַלץ בילדער פון אים, חבר פּאָדאָלסקין אַליין. ביי אים זיינען די לאָזונגען אויף די ווענט וועגן טעמפּאָ נישט בלויז קיין ווערטער, נאָר פאַקטן.

ער גיט אַרויס מער ווי דער פּלאַן איז, פאַרוואָס ער קריגט אַ סך לויב־געזאַנגען און פּרעמיעס, געלט־פּרעמיעס פון די פאַבריק־פאַרדינסטן. די אויסגאַבן פאַר זיין אויטאָמאָביל ווערן אויך געדעקט פון דער פאַבריק. באַזונדערס שטאָלץ איז ער מיט דער אָפּטיילונג פון ווייס־געבעקס, וואָס ער האָט איינגעאָרדנט. די זעמעלעך און קוכנס, וואָס דער „רויטער שטערן" באַקט אויס, זיינען די בעסטע. אפילו די אויסלענדישע דעלעגאַציעס, וואָס קומען אָפּט באַזוכן די מוסטער־בעקעריי, לויבן די זעמעלעך, וואָס ער גיט זיי צו פאַרזוכן, אַז זיי זיינען נישט ערגער פון געבעקס אין אויסלאַנד. חבר פאַדאָלסקי קוועלט דערפון און ער פאַרהאַלט זיך אין אָט דער אָפּטיילונג מער ווי אומעטום. ער באַטראַכט די זעק צוקער, וואָס שטייען גרייט אויף אַריינ־צומישן אין געבעקס, די בלעכן פּוטער, וואָס מען טוט אַריין אין די קוכנס, און ער נעמט אַרויס אַ ראָזשינקע פון זאַק און וואַרפט זי אין מויל אַריין.

— פיין געבעקס — מורמלט ער צו די אויפזעער, פאַרוואַלטער פון פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין, סעקרעטאַרן, קולטור־אַרבעטער און אַנדערע, וואָס גייען אים מיט דרך־ארץ נאָך יעדער טראָט זיינעם, ווי אַדיוטאַנטן נאָך אַ גענעראַל.

— וואונדערבאַר, חבר פאַדאָלסקי, — באַמקען צו די מענטשן.

די אַרבעטער שווייגן, רעדן קיין וואָרט נישט אַרויס און טוען גיך זייער אַרבעט. ערשט ווען דער דירעקטאָר מיט די מענטשן דערווייטערן זיך, קוקן זיי זיך פאַרזיכטיק אום און רעדן מיט כעס.

— שוין אַוועק די וואַנצן — זאָגן זיי.

ווען עס קומט צו מיטאָג ווערט אַ געלויף, ווי אין דער פרי אין דער קאַזאַרמע. יעדער יאָגט וואָס גיכער אַריינצוקריגן זיך אין דער „סטאָלאָווקע", וואָס איז באַהאַנגען מיט לאָזונגען און וואו אַ ראַדיאָ־הילכער גיט הויך איבער רעדעס פון קאָנפערענצן. בלויז אַ האַלבע שעה איז דאָ צייט פאַר מיטאָג, און אַלע וואַרפן זיך אין דעם עס־זאַל. נאָך אַלץ דאַרף מען שטיין אין דער ריי, נאָכן שטעמפּלען די קאַרטע, נאָכן לעפל, נאָכן שיסעלע געקעכטס.

— וואָס גיט מען היינט ? — פרעגן די מענטשן אין דער ריי ביי די אַנדערע, וואָס עסן שוין.

— פאָלטאַווער באָרשט, געהאַקטע קאָטלעטן, פּיראָגן מיט רייז — ענט־פערט אַפאַנאַסיעוו.

טייל לאַכן פון שפּאַס, אַנדערע קרעכצן.

— דאָס אייגענע פאַרפוילטע קרויט און ווערעמדיקע קאַרטאָפל, וואָס יעדן טאָג — זאָגט אַן עלטערע אַרבעטאָרן.

— עס קריכט שוין פון האַלדז — ברומען די מענטשן אומצופרידענע, אויסנויגנדיק פונדעסטוועגן ביזן לעצטן טראָפּן פון שיסעלע.

די קעלנערינס אין די שמוציקע פאַרטעכער יאָגן.

— גיכער, חברים, באַפרייט די טישן, חברים וואַרטן אין דער ריי.

דער עולם זופט אויס אומווילּיק די לעצטע ביסלעך געקעכטס, פּילנדיק

זיך אומגעזעטיקט און אָפּגענאַרט, און וויקלט די מאַכאָרקע אין צייטונג־פּאַפּיר. דער ראַדיאָ־הילכער דערציילט מיט אַ מעכטיקער שטים וועגן אומרוען אין פאַרשיידענע לענדער, אַרבעטסלאָזיקייט, סטרייקן, געשלעגן. די מענטשן ווילן נישט הערן.

— העי, וואַניאַ, פאַרמאַך אים דעם פּיסק — זאָגט איינער צום אַנדערן.

— שטילער, פּעטקאָ — וואָרנט וואַניאַ מיט אַ פינגער פאַר דער נאָז — מען קען דיר נאָך אַליין פאַרמאַכן ס׳מויל פאַר אַזעלכע רייד.

צוגלייך מיט אַלע אַנדערע, עסט נחמן זיין קאַרגע שפּייז, וואָס דערמאָנט אים אין די מאכלים פון דער טורמע אין פּוילן. צוגלייך מיט אַלע, ווערט ער אויך אַרומגעטאָפּט פון דער וואַך ביי דער טיר, ווען ער גייט אַוועק פון דער אַרבעט, צי ער האָט נישט באַהאַלטן געבעקס אין די קעשענעס, דאָך ווערן די אַרבעטער שטיל, ווען ער דערנעענטערט זיך צו זיי.

— נו, וואָס, פּוילישער, — זאָגן זיי, — די רעוואָלוציע גייט אויף דער וועלט, האַ, חבר?

נחמן רויכערט געדיכטער זיין מאַכאָרקע אין פּאַפּיר געוויקלט און שוויגט.

קאַפּיטל פערציק

יעדן זעקסטן טאָג, נאָך פינף טעג אַרבעט אין דער בעקעריי, ווען נחמן האָט אַ פרייען טאָג, לאָזט ער זיך באַלד אין דער פרי צו די רייכע גאַסן, וואו דער אויסלענדישער קאָמיסאַריאַט איז, כדי אָנצוקומען אַהין צו דער צייט, ווען מען עפנט די קאַנצעלאַריעס.

יעדע וואָך אויפסניי, טיילמאָל אַפילו צוויי מאָל אין וואָך, קריגט ער בריוו פון זיין חנהקען פון יענער זייט, בריוו געשריבן אויף אויסגעריסענע בלעטלעך פון מאַטעסלס שול־העפטן, שטאַרק־געדיכטע און גרייזיקע, מיט אַ סך ווערטער אַריינגעקוועטשט צווישן די שורות, מיט אַ סך צושריפטן אויף די ברעגעס און ווינקלען, אָבער אַלע האָבן זיי דעם זעלבן אינהאַלט, אַז ער זאָל אַריבערנעמען צו זיך זי און דאָס קינד, וואָרעם זי איז שוין מיד פון שטענדיק זיין אַליין. דאָס קינד בענקט, פרעגט זיך, פאַרוואָס דער טאַטע נעמט זיי נישט אַריבער צו זיך, און זי האָט נישט וואָס צו ענטפערן. זי האָט שוין נישט קיין כוח מער צו זיין אַזויפיל אַליין, ווי אַן אלמנה, אויסצוטראָגן אַלע צרות. נאָך ערגער איז די בושה, וואָרעם די משפּחה מיינט, אַז ער האָט זי אַוועקגעוואָרפן, אויסגעביטן זי דאָרט אויף אַן אַנדערער. אַזוי מיינען אויך שכנהטעס און באַקאַנטע. צו חנהקעס געדיכטע שורהלעך, אָפּטמאָל פאַרלאָפענע מיט טרערן, קומען צו דעם קליינעם מאַטעסעס גרויסע יינגלע־רישע ווערטער, אַז ער בענקט נאָכן טאַטן; אויך גרוסן פון שיינדלען, מנשהן און אַנדערע.

נחמן דערפילט אַלעמאָל אויפסניי פּייכטקייט אין די אויגן לייענענדיק די אויסגעריסענע בלעטלעך, די געדיכט־אַנגעפּאַקטע און פּאַרפּלעקטע. יעדן פרייטן טאָג אין דער וואָך גייט ער אויפסניי צו דעם גרויסן שיינעם הויז פון אויסלענדישן קאָמיסאַריאַט, כדי צו בעטן אַ וויזע פאַר זיין פאַמיליע. אָבער מיט דעם וואָס ער קומט, מיט דעם גייט ער אַוועק.

דער קאָמיסאַריאַט איז גרויס, הונדערטער צימערן האָט ער, יעדער צימער האָט פענצטערלעך, יעדער פענצטערל האָט אַ באַאַמטן, און יעדער באַאַמטער שיקט נחמנען פון זיך צו אַן אַנדערן.

— גייט ווייטער, בירגער, צום אַנדערן פענצטערל — זאָגן די מיידלעך ביי די פענצטערלעך.

ער האָט שוין אָנגעשריבן אַ וועלט מיט פּאַפּירן, אַן אַ שיעור מאַרקעס אָנגעקלעפּט צו יעדן פּאַפּיר. ער האָט שוין געבראַכט באַווייזן אַלערליי, פון דער פאַבריק, וואו ער אַרבעט, פון דער קאַזאַרמע וואו ער וואוינט, פון דער פּאַרטיי אַפילו, צו וועלכער ער געהערט, פון אַלערליי מענטשן און אינסטיטוציעס. אָבער עס רירט זיך נישט פון אָרט.

ביי אַלע פענצטערלעך שטייען רייען, גרויסע רייען מענטשן מיט פּאַפּירן אין די הענט. פאַמעלעך רוקן זיי זיך, די רייען, צו די פענצטערלעך, פון איינעם צום צווייטן דויערט אַן אייביקייט. און אַז מען קומט צו און מען דערלאַנגט די פּאַפּירן, הייסט דער באַאַמטער גיין צו אַן אַנדער צימער, צו אַן אַנדער באַאַמטן. נחמן האָט שוין מער קיין געדולד נישט. אַ מידער, אַ צערייצטער, שאַרט ער זיך פון קאַנצעלאַריע צו קאַנצעלאַריע איבער דעם ריזיקן קאָמיסאַריאַט, אין לאַבירינט פון קאָרידאָרן און טירן, אָבער צו קיין טאָלק דערגיין קען ער נישט.

— חברים, איך בין אַן אַרבעטער — זאָגט ער — איך האָב נישט קיין צייט צו פּטרן דאָ גאַנצע טעג.

— אַלע אַרבעטן ביי אונדז — ענטפערן אים די באַאַמטע, — וואַרט אויף אייער ריי.

אָפטמאָל ווייסן נישט די באַאַמטע פון איין מאָל צום אַנדערן אין וואָס עס גייט, טייל פאַרלירן אַפילו די פּאַפּירן, וואָס מען האָט זיי דערלאַנגט מיט אַ וואָך פריער. אַן אַנדערש מאָל הייסן זיי ברענגען נייע פּאַפּירן, אַנדערע ווי זיי האָבן געפאָדערט מיט אַ צייט צוריק. נחמן רעדט זיי צום האַרץ.

— חברים, — בעט ער זיך — מיין פרוי און קינד זיינען אַליין דאָרט. זיי קענען שוין מער נישט וואַרטן.

די באַאַמטע הערן אים נישט. זעענדיק, אַז ער קען נישט אויספירן מיט די קליינע באַאַמטע, לאָזט ער זיך צו די גרויסע, צו די פאַרוואַלטער. מיט שטאָלץ ווייזט ער די דינער פאַר די טירן זיין פּאַרטיי־בילעט, אָבער מען לאָזט אים זעלטן צו צו די פאַרוואַלטער. שטענדיק האָבן זיי זיצונגען, וויכטיקע קאָנפערענצן, און טאָמער קריגט ער שוין יאָ עמעצן, פאַרצייכנט יענער, אָבער עס בלייבט ביים אייגענעם.

דאָס איינציקע, וואָס איז פריי, איז דאָס אָנקלאָגע־בוך, וואָס ליגט אין יעדער קאַנצעלאַריע און וואו יעדער קען אַריינשרייבן אַן אָנקלאָגע קעגן די באַאַמטע אויב זיי טוען נישט זייער פליכט. נחמן האָט שוין אַלע ביכער פאַרשריבן מיט זיינע גרייזיקע און צאָרנדיקע אָנקלאָגן. אָבער עס האָט זיך גאָרנישט געריררט פון אָרט. די באַאַמטע שמייכלען איבער אים. זיי קענען אים שוין, און זיי זאָגן מיט חוזק:

— גוט, חבר, איר קענט אַריינשרייבן אין אָנקלאָגע־בוך.

נחמן וויל וויסן איינמאָל פאַר אַלעמאָל, צי וועט ער קריגן אַ דערלויבעניש צי נישט, און זאָל ער פאַרשפאָרן אַזויפיל לויפן יעדער וואָך. די באַאַמטע זאָגן אים נישט יאָ, נישט ניין.

— וואַרטן, — ענטפערן זיי — און פילט אויס אַן אַנקעטע.

— צום הונדערטסטן מאָל פילט נחמן אויס די גרויסע בויגנס מיט פראַגן, מיט אָן אַ שיעור פראַגן: ווער ער איז, וואָס ער איז, פון וואַנען ער קומט, פון וועמען ער שטאַמט, אַ וועלט מיט פראַגן. אָבער דערביי בלייבט עס. אַ פאַרביטערטער, אַן אַנטוישטער קומט ער אַהיים צו דער קאַזאַרמע און זעצט זיך אַוועק אויף דעם קלאָץ, וואָס ליגט אין מיט הויף איינגעזונקען אין דער ערד.

— ביוראָקראַטן פאַרשאָלטענע — זידלט ער די לייט פון די קאַנצעלאַריעס — אויסשיסן דאַרף מען זיי.

אַפאַנאַסיעוו אין די צעריסענע קאַלאָשן אויף די שיך, וואָס ער טראָגט סאַי ווינטער, סאַי זומער, לאַכט זיין אַנצייניק געלעכטערל.

— הע, הע, — שפּאָט ער — אַ נייער ערשט און האָט שוין קיין געדולד נישט, וואָס זאָלן מיר אַלטע שוין זאָגן, האַ, חברים?

כאָטש עס איז דאָ אַ קלוב נישט ווייט פון דער קאַזאַרמע, אַ קלוב מיט צייטונגען, שאַך־ברעטלעך, ביכלעך און אַ ראַדיאָ, האָבן די איינוואוינער פון דער קאַזאַרמע בעסער ליב צו זיצן אַרום קלאָץ אין הויף. דאָ רעדן זיך מענער אויס זייערע הערצער, דערציילן זיך מעשיות, רעדן וועגן אַרבעט, לוין, וועגן גוטע און שלעכטע צייטן. דאָ קריגן זיך ווייבער איבער שטובזאַכן, איבער מענער, באַרעדן שכנות. דאָ קריצן יונגע בחורימלעך אויס מיט מעסערס די נעמען פון זייערע געליבטע און די דאַטעס ווען זיי האָבן מיט זיי פאַרבראַכט, און דאָ פאַרשרייבן יינגלעך מיט קרייד רעוואָלוציאָנערע לאָזונגען, מיאוסע ווערטער און צייכענונגען.

אין אָנהויב, אַז נחמן איז אָנגעקומען, האָבן די מענטשן אין קאַזאַרמע אים נישט גערן געזען אַרום קלאָץ. זיי האָבן איבערגעריסן זייערע שמועסן ווען ער האָט זיך דערנענטערט צו זיי, פאַרכמורעט געשוויגן. נחמנען האָט עס געקאָסט געזונט.

— וואָס האָבן די חברים צו מיר, חבר אַפאַנאַסיעוו? — האָט ער געפרעגט ביי זיין שכן — עפּעס האָט מען מורא פאַר מיר.

אַפאַנאַסיעוו האָט די מענטשן פאַרענטפערט.

— נישט פאַר אײך האָבן זײ מורא, נאָר פאַר אײער פאַרטײ־בילעט, חבר נחמן.

נחמן האָט נישט פאַרשטאַנען. אַפאַנאַסיעוו האָט אים אױפגעקלערט.

— אַ פאַרטײ־בילעט איז בײ אונדז אַרבעטער נאַטשאַלסטווע, און מיט נאַטשאַלסטווע איז בעסער צו זײן פון דערװײטנס.

נחמן האָט געטאָן אַלץ אין דער װעלט, אײנצוקױפן זיך בײ די מענטשן אין דער קאַזאַרמע, צו װײזן זײ, אַז אַ קאָמוניסט איז אַן אַרבעטער מיט אַלעמען גלײך. ער האָט דער ערשטער אױסגערײניקט דעם זאַל, אָנגעטראָגן האָלץ, אַז מען האָט געדאַרפט, אױסגעליען אַ שטיקל ברױט װען אַ מוטער האָט אױסגעפעלט אַ ביסן פאַר איר קינד. די מענטשן האָבן אים געדאַנקט דערפאַר, אָבער נאָענט געװאָרן מיט אים זײנען זײ נישט. דער אײנציקער, װאָס איז מיט אים געװען נאָענט, הײמיש און נישט געהיט זיך מיט קײן װאָרט, איז געװען אַפאַנאַסיעװ זײן שכן פון דער אױבערשטער רײ.

— איך געטרױ אײך, חבר נחמן — האָט ער געזאָגט — איבעריגנס, האָב איך נישט װאָס מורא צו האָבן. אַ גלעגער און װערעם װעל איך אין קבר אױך האָבן.

צוליב אַפאַנאַסיעװן האָבן די איבעריקע מענטשן אױך גענומען ביסלעכ־װײז זיך דערנענטערן צו נחמנען. זײ רוקן זיך איצט פאַנאַנדער אױפן קלאָץ תמיד װען ער קומט צו, מאַכן אים אַן אָרט אין דער מיט, נעמען בײ אים אַ פינגער מאַכאָרקע פון זײן קעשענע און באַװאָרפן אים מיט פראַגן.

— איר זענט דאָך עפּעס אַ באַװאוסטזיניקער — זאָגן זײ — איר לײענט דאָך שטענדיק די ביכלעך און די צײטונגען, קומט אױף פאַרטײ־פאַרזאַמלונ־גען, לאָמיר הערן, װאָס איר האָט צו זאָגן עפּעס.

אױף אַלץ װילן זײ אַן ענטפער פון אים. צו אים קומט מען מיט טענות אַלמאַי דאָס עסן אין דער „סטאָלאָװע" איז שיטער און אַלמאַי מען יאָגט בײ דער אַרבעט, אַלמאַי מען קריגט נישט אין די קאָאָפּעראַטיװן קײן שפּײז, װי די קאַרטן רעכענען אױס, און אַלמאַי מען רעכנט אַראָפּ פון לױן אױף אַלערלײ זאַכן יעדן חודש, אַזױ אַז עס בלײבט נישט דערנאָך מיט װאָס צו דערציען די נשמה ביזן אַנדערן לױן־אױסצאָלן. װײבער װילן װיסן, פאַרװאָס מ'קריגט נישט קײן שטיקל סחורה, פאַרװאָס מען מוז גײן נאַקעט און באָרװעס, אַז עס איז אַ בושה פאַר לײט, פאַרװאָס מען גיט נישט קײן זײף אױסצואװאַשן אַ העמד. מענער װילן װיסן, פאַרװאָס מען בױט נישט קײן הײזער פאַר די אַרבעטער, נאָר מען האַלט זײ אין קאַזאַרמעס און אין באַראַקן.

— איר זענט דאָך עפּעס אַ פאַרטײיִשער — זאָגט מען — איר דאַרפט דאָך אַלץ װיסן, ענטפערט, חבר נחמן.

נחמן שלעפּט אַרױס פון קעשענע די פאַרטײ־צײטונג, מיט װעלכער ער שײדט זיך קײנמאָל נישט און װעלכע ער לײענט איבער יעדן טאָג פון שורה צו שורה, היפּערט גאַרנישט איבער אין איר.

— חברים, — בעט ער, אויפוויקלענדיק די געדיכט־געדרוקטע פּאַר־קנייטשטע צייטונג — לאָזט איבערלייענען און אַלץ וועט אייך קלאָר ווערן.

די צייטונג איז פול מיט גוטע נייעס, ווייסט נחמן, אָנגעפּאַקט מיט זיגן. די לאָזונג וועגן יאָגן און איבעריאָגן האָט באַהערשט דעם גאַנצן פאַרבאַנד. פון אַלע שטעט שרייבן די „ארבקאָרן" באַריכטן וועגן דער פאַרשטאַרקטער אַרבעט. פון אַלע רעפּובליקן, פון מערב ביזן ווייטן מזרח, וואַקסט די אינ־דוסטריע. קוילן, אייזן, ברויט, נאַפט, האָלץ, אייזנבאַנען, בילדונג, פאָלקס־געזונט, ביכער, שולן — אַלץ האָט זיך אַן אַ שיעור פאַרגרעסערט, אַנצאָליקער מאָל איבערגעוואַקסן דעם צושטאַנד פון פאַר דער רעוואָלוציע. צום נייעם יאָר זיינען די פּלענער פאַר דער ווירטשאַפט פּילפאַך פאַרגרעסערט. מאַסן ציפערן ווייזן עס, ציפערן אויסגערעכנט פון סטאַטיסטיקער. צו די ציפערן קומען דיאַגראַמעס צו. צו אַנדערע זיינען אַפילו צייכענונגען צוגעגעבן גע־וואָרן, וואָס יעדער קען זיי פאַרשטיין. מענטשעלעך זיינען אויסגעמאָלט, הייזער, שייערן, בינטלעך תבואה, קוימענס. גרויסע זיינען זיי און קליינע, נידריקע און העכערע און גאָר הויכע. די קליינע ווייזן אויפן צושטאַנד אין לאַנד פאַר דער רעוואָלוציע. וואָס ווייטער גייען זיי העכער און העכער, ביז זיי דערגרייכן צו אַ הויך, וואָס שטייגט איבער פיל מאָל די קליינע צייכע־נונגען פון פאַר דער רעוואָלוציע.

— קוקט אַריין, חברים, לייענט — בעט זיך נחמן — און אַלץ וועט אייך קלאָר ווערן.

די מענטשן אַרום קלאַץ ווילן נישט אַריינקוקן אין די געדיכטע שורות פון דער צייטונג, ווילן נישט אַ קוק טאָן אויף די מענטשעלעך און צייכענונגען.

— וואָס מיר צייטונגען — זאָגן זיי — פון צייטונגען וועלן מיר נישט זאַט ווערן.

— און אין די אויסגעמאָלענע שטיבעלעך וועלן מיר זיך נישט אַריינ־קלייבן — לאַכן די ווייבער.

— חברים, אַזוי קען מען קיין פראַגן נישט באַהאַנדלען — זאָגט נחמן מיט הארץ — מען דאַרף נעמען די זאַך ברייטער, פון מאַסשטאַב פון לאַנד, אַזוי צו זאָגן. נאָר דערמיט קען ווערן קלאָר.

ער מישט גיך די בלעטער פון דער צייטונג און זוכט אַ נייעם באַווייז צו זיינע רייד. אַפאַנאַסיעוו לאַכט מיט זיין אָנצייניק געלעכטערל.

— וואָס זענט איר צוגעשטאַנען, מענטשן, צום חבר נחמן — בייזערט ער זיך — גייט צום קרעמל! ער איז אַן אָרעמאַן גלייך ווי מיר אַלע. לאָזט אים אָפּרוען זיך.

ער נעמט אַרויס די צייטונג פון נחמנס הענט און שטופּט זי אים אַריין אין קעשענע.

— אַ שאָד די אויגן צו פטרן, חבר, — זאָגט ער אים — די איינציקע זאַך, וואָס מאַכט קלאָר, איז די ריקאָוועקע. פאָלגט מיך און גיט אַ שלוק פון מיין פלעשל, וועט אייך אַלץ קלאָר ווערן, ווי מיר . . .

נחמן וויל נישט שלוקן פון פלעשל. אַ מידער גייט ער אַריין אין קאַזאַרמע, לייגט זיך אַוועק אויף זיין בעטל אויף דער אויבערשטער ריי און זוכט מיט די אויגן אין די געדיכט־געדרוקטע שורהלעך, כדי צו דערגרונטעווען זיך צו דער קלאָרקייט.

כאָטש ער הייסט די מענטשן אַרום קלאַץ געפינען אַלע ענטפערס אין דער צייטונג, וואָס איז אָנגעפּיקעוועט מיט ציפערן און באַריכטן, איז אים אַליין נישט קלאָר דאָרטן. ער צווייפלט נישט אין דער ריכטיקייט פון דעם אָפּגעדרוקטן וואָרט, אין אמת פון יעדן אות. אין ז י י ן צייטונג זיינען די האָפערדיקע באַריכטן געדרוקט, אין דער צייטונג פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי, דער איינציקער פאַרטיי, וואָס זאָרגט פאַרן אַרבעטער־קלאַס אין אַלע לענדער פון דער וועלט. ער גלויבט אין די רעדעס פון די פירער, די קלוגע קעפּ, וואָס יעדער וואָרט זייערס איז אָפּגעדרוקט אין בלאַט. שוין איז די אינדוסטריע אין אַלע צווייגן פילפאַך איבערגעוואַקסן די אינדוסטריע פון פאַר דער רעוואָלוציע. די פּלענער פאַר וויטער זיינען גרויסע, גראַנדיעזע. מיט שנעלן טעמפּאָ וועלן די אַרבעטער פון סאָוועטן־פאַרבאַנד איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע וועלט, דעם גראַנדיעזן פינף יאָר פּלאַן אויספירן אין פיר יאָר, ווי דער פירער האָט געוואָרפן זיין גרויסע לאָזונג. נחמן גלויבט אין דעם אַלעם. אָבער קלאָר איז אים נישט.

עפּעס שטימען נישט די האָפערדיקע באַריכטן, ציפערן און דיאַגראַמעס פון דער צייטונג מיטן לעבן אַרום, מיטן מצב אין דער קאַזאַרמע, מיט די מענטשן אַרום זיך.

אָפּגעריסן זיינען די מענטשן דאָ, אָן קליידער און אָן שיך, נישט געוואַשן, נישט געריניקט. אַלערליי אומפלייט האַלט זיך אין קאַזאַרמע. דאָס עסן אין די פאַבריק־קיכן, אין די קאָאָפּעראַטיוון, איז שלעכט, מאָגער. דאָס ברויט איז קלעפּיק, נאַס, געמישט מיט גערשטן און קלייען, מיט אָפּפאַל אַלערליי, אַזוי אַז עס ברענט אויפן האַרץ. פון די שלעכטע מאכלים זיינען די מאָגנס ביי אַ סך קאַליע, פאַרדאָרבן, פון וואָס עס שטייט תמיד אַן עיפּוש אין דער קאַזאַרמע. צוליב שמוץ, אומריינקייט ווייכט מענטש פון מענטש, האָסט איינער דעם אַנדערן. ווייבער ווערן פאַרמיאוסט ביי זייערע מענער, וועלכע זעען זיי תמיד אין זייער מושב. מענטש האָט מורא זיך צורירן צו מענטש. אין די קאָאָפּעראַטיוון קריגט מען זייער וויניק. טעג שטייען די ווייבער אין די רייען, וואַרטן צו קריגן עפּעס,אָבער מערסטנס גייט מען אַוועק מיט ליידיקע הענט, מיט די פאַרבליבענע טאַלאָנען. אין קאַזאַרמע ווערט מיט יעדן טאָג ענגער, געדיכטער. מענטשן שלאָפן אויף דער פּאָדלאָגע, אויף קאַסטנס, אויף ראָגאָזשעס. מיטן געהאַלט איז נישט אויסצוקומען. שטענדיק הונגערט מען צו אין די לעצטע טעג פון חודש. אין די פאַבריקן יאָגט מען, מען טאָר קיין רגע נישט פאַרשפּעטיקן. פאַר דער מינדסטער עבירה ווערט מען אַרויסגעטריבן פון דער אַרבעט. אין די קאַנצעלאַריעס הערשט ביוראָ־קראַטיע, פוילקייט, שלעכטע באַהאַנדלונג פון מענטשן. אוממעגלעך פאַר אַן

אַרבעטס־מענטש זיך דערשלאָגן דאָרט צו עפּעס. כאָטש ער אַליין לויפט יעדע וואָך אויפסניי צו די קאָנצעלאַריעס, כדי אויסצופּועלן אַ וויזע פאַר זיין ווייב און קינד, האָט ער אין דער אייגענער צייט מורא טאָמער וועט מען אים די וויזע געבן. ער האָט מורא צו ברענגען אַהער די משפּחה זיינע אין דער קאַזאַרמע אין ענגשאַפט און אין אָרעמקייט. וואָס וועט ער זיי ענטפערן ווען זיי וועלן אַראָפּקומען און זען דאָס לאַנד, פאַר וועלכן ער האָט אַזוי געקעמפט און געריסן זיך דערצו, זיין לאַנד? ווי אַזוי וועלן זיי לעבן דאָ?

נישט אין זיין לעבן גייט עס אים. קיינמאָל האָט ער קיין האָניק אין לעבן נישט געלעקט. נישט ביי זיין טאַטן אין שטוב, נישט אויף די זעק מעל אין די בעקערייען, נישט שפּעטער אין דער קאַמער אין דער פּוילישער תּפיסה. אים אַרט נישט דאָס בעטל אויף דער אויבערשטער ריי אין קאַזאַרמע. אין דער טורמע אויף יענער זייט האָט ער קיין בעסערס נישט געהאַט. אים אַרט נישט דאָס עסן דאָס שלעכטע. זייט יאָרן האָט ער זיך צוגעוואוינט נישט צו דערעסן, צו עסן שלעכטע מאכלים. די קאַמער אין תּפיסה איז אויך געווען ערגער ווי די קאַזאַרמע דאָ. אָבער דאָרט, אויף יענער זייט איז אַלץ געווען קלאָר. פון די ביכלעך, וואָס די חברים האָבן אַריינגעשמוגלט אין טורמע, פון די פאַרלעזונגען פון די אינטעליגענטן, פריער אויף דער פריי און שפּעטער אין טורמע־קאַמער, איז אים געווען קלאָר אַלץ, ווי אויף דער האַנט־פלאַך. די וועלט, האָט ער געוואוסט, ווערט נישט געפירט פון גאָט אין די הימלען, ווי זיין אָרעמער פאָטער האָט אים איינגערעדט, ווי אַלע פרומע לייט האָבן אים פאַרפירט. נישט מזל און באַשערטקייט, יצר טוב און יצר הרע האָבן צו זאָגן איבערן גורל פון מענטשן, ווי מען האָט אים און זיינסגלייכן איינגערעדט, נאָר עקאָנאָמישע אינטערעסן. צוויי קלאַסן זיינען דאָ אויף דער וועלט, אַרבעטנדיקע און באַזיצנדיקע. די וועלט קען זיין גליקלעך, די מענטשן — ברידער אַלע. אָבער דער באַזיצנדיקער קלאַס, די בלוט־זויגער און עקספּלואַטאַטאָרן, ווילן דערצו נישט דערלאָזן. זיי לאָזן נישט די אַרבעטנדיקע אויפהויבן די קעפּ. זיי לאָזן די אַרבעטער האַרעווען פאַר אַ הונגער־לוין, לעבן אין ענגשאַפט און אין שמוץ. זיי נעמען צו די קינדער פון די אַרבעטנדיקע אין מיליטער פאַר זייערע רויבערישע צוועקן. זיי מאַכן פון די פּראָלעטאַרישע טעכטער גאַסן־פרויען. זיי פאַרשפּרייטן שנאה צווישן מענטש און מענטש, האַס צווישן פעלקער. דורך דער אָרעמקייט, וואָס זיי ברענגען פאַר די אַרבעטנדיקע, פלאַנצן זיי איין אַלע געמיינע מידות: גנבה, גזלה, אויסגעלאַסנקייט, שקר, חניפה, גיריקייט, אַלדאָס שלעכטס. אין אַלדאָס בייז פון דער וועלט זיינען זיי שולדיק, די עקאָנאָמישע באַדינגונגען. דערריי־בער דאַרפן די אַרבעטנדיקע זיך באַפרייען פון זייערע קייטן, אַראָפּוואַרפן די הערשער, אויסראָטן זיי, און אַלץ וועט ווערן אַנדערש, דאָס גאַנצע שלעכטס וועט פאַרשווינדן, אַלע מענטשן וועלן זיין גלייך, גוט, ברידער איינער דעם אַנדערן, אַ גן־עדן וועט זיין אויף דער וועלט. עס וועט נישט זיין מער קיין אומרעכט, קיין שנאה, קיין שקר, קיין חניפה, קיין אויבערשטע און אונטער־

שטע, ווייל עס וועלן נישט זיין די אָביעקטיווע באַדינגונגען דערפֿאַר, די עקאָנאָמישע אינטערעסן, די פֿאַקטאָרן פֿון יעדער בייז.

דאָס האָט אים געלערנט דער חבר דניאל, דאָס האָבן אים געלערנט די פֿאַרבאָטענע ביכלעך און בראָשורן, דאָס האָבן אים געלערנט די אינטעליגענטן אין תפיסה, מיט וועלכע ער איז געזעסן אין קאָמער צוזאַמען.

דאָס האָט אים געגעבן גלויבן איבערצוטראָגן די אַלע פּיינען און צרות, כוחות אויסצושטיין קאַרצערס און שטראָפֿן, גראַטעס און באַליידיקונגען. זיינע שוואַרצע אויגן פֿלעגן אויפֿלויכטן, ווען חבר דניאל האָט מיט זיין קליינגענדיקער שטים גערופֿן נאָכצוטאָן דעם ביישפּיל פֿון די אַרבעטנדיקע, וויזנדיק מיט אַן אויסגעשטרעקטן פֿינגער צו מזרח. זיין האַרץ פֿלעגט וואַקסן אין תפיסה־קאַמער ביי די פֿאַרלעזונגען, וואָס די אינטעליגענטן האָבן געהאַלטן פֿאַר אים און זיינסגלייכן. קלאָר איז אַלץ געווען, ווען ער איז געלעגן אויף זיין האַרט תפיסה־בעטל אויף יענער זייט. נישט קלאָר איז געווען אויפֿן בעטל אין קאַזאַרמע אויף דער אויבערשטער ריי.

אין מזרח איז די קאַזאַרמע געשטאַנען, אין באַפֿרייטן לאַנד, וואו די אַרבעטנדיקע האָבן מיט פֿייער און שווערד אַראָפּגעוואָרפֿן די קייטן פֿון זיך און אַליין געוואָרן די באַלעבאַטים פֿון לאַנד. אויף די ווענט זיינען לאָזונגען געווען אויסגעקלעפּט, גרויסע פֿריילעכע לאָזונגען וועגן פּראָלעטאַרישער אחדות, וועגן דער באַפֿרייאונג פֿון דער פֿרוי, וועגן קאָלעקטיווען צוזאַמענלעבן, וועגן פֿריידיקן בויען און שאַפֿן. אָבער די מענטשן דאָ זיינען גאָרנישט געווען ענלעך צו די אויסגעמאָלטע פּלאַקאַטן אויף די ווענט.

אָרעם זיינען זיי געווען, שמוציק, שלעכט אָנגעטאָן און בייז, שרעקלעך בייז. אין קאַטעגאָריעס זיינען זיי געווען איינגעטיילט, אין גרעסערע פֿאַרדינער און אין קלענערע, אין העכערע און אין נידעריקע. אַרבעטער האָבן מקנא געווען די אויפֿזעער, די אויפֿזעער האָבן אַרויפֿגעקוקט צו די דירעקטאָרן. געוויינלעכע אַרבעטער האָבן געהאַסט די שלאָגלער, שוואַכערע האָבן געקוקט מיט קנאה צו שטאַרקערע, שלימזלדיקע — צו געראָטענע, קליינע פֿאַרדינער — צו גרויסע, פּשוטע לייט — צו מיוחסים און אויפֿגעקומענע. ווייבער האָבן זיך אַרומגעריסן אין די קיכן איבער שפּייז, איבער טעפּלעך, איבער אַ בעסערן ביסן. גנבות זיינען כסדר אָנגעגאַנגען אין דער קאַזאַרמע, געשלעגן איבער אַ שטיקל ברויט, וואָס איז פֿאַרפֿאַלן געוואָרן פֿון אונטער די הענט. ביי דעם גרויסן אייזערנעם אויוון האָט מען זיך געשאָלטן און געשלאָגן איבער אַן אָרט וואו אַ טעפּל וואַרמצושטעלן, איבער אַ ביסל האָלץ ווער עס דאַרף אַריינברענגען. קיינער האָט נישט געוואָלט אויפֿרוימען די קאַזאַרמע. יעדער האָט אַרויסגעשאַרט זיין ביסל מיסט פֿון אייגענעם ווינקל אין מיט קאַזאַרמע אַריין.

די קינדער האָבן געוויינט, געבעטן ברויט, און די מוטערס האָבן זיי געשלאָגן דערפֿאַר. ווייבער האָבן געמאַכט סצענעס זייערע מאַנען, אַלמאַי זיי

טשעפּען זיך צו שכנטעס. מענער האָבן געטרונקען, געמאַכט סקאַנדאַלן. אין די נעכט איז גאָר געווען אַ בהלה. קינדער האָבן געוויינט, פאַרלעך האָבן זיך געשושקעט, אַנדערע האָבן זיך געקריגט, אַנדערע — געליבט זיך. יעדן האָט מען געהערט. מיט גאָרנישט איז געווען אויסצובאַהאַלטן זיך פון פרעמדע אויגן און אויערן, נישט אין פריידן, נישט איןליידן. מענער, וואָס זיינען אַוועקגעגאַנגען אויף נאַכט־אַרבעט, האָבן מורא געהאַט איבערצולאָזן זייערע ווייבער אין שכנות פון בחורים אין קאַזאַרמע. אַלטע זיינען געווען בייז אויף יונגע ,אַלמאַי זיי זינגען און שפּילן אין די נעכט. געזונטע זיינען געווען אין כעס אויף קראַנקע, וואָס קרעכצן, אויף אַלטע, וואָס הוסטן. קלענערע פאַר־דינערס זיינען געווען בייז אויף גרעסערע פאַרדינערס. איינער פאַר דעם צווייטן האָט זיך געהיט, אויסבאַהאַלטן, מורא געהאַט אַ וואָרט אויסצוריידן, מען זאָל נישט מסרן. קנאה, שנאה, פאַרביטערונג, שלעכטס און פּיין האָט געהערשט אין דער גרויסער קאַזאַרמע, באַהאַנגען מיט לאָזונגען. ערגער נאָך פון שמוץ, חושך און הונגער איז געווען די מענטשלעכע שנאה. מען האָט זיך געהאַלטן אין איין אַרומרייסן.

— הע, הע, די קאָמונע פּירט דיסקוסיעס, חבר נחמן, — האָט אַפּאַנאַסיעוו געלאַכט יעדער מאָל, ווען די מענטשן האָבן זיך אויפסניי צעקריגט און אויסגערעכנט זיך די חטאים — ס'איז פריילעך אין אונדזער קאָלעקטיוון צוזאַמענלעבן.

נחמנען האָט דאָס דריבנע געלעכטערל געשטאָכן ווי מיט אַנגעגליטע נאָדלען אין לייב. ער האָט אים גאָרנישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, דעם שכן זיינעם. ער האָט אויסגעדרייט זיך צו דער וואַנט, דאָס פּנים אין די געדיכט־געדרוקטע שורהלעך נאָך טיפער איינגעגראָבן, כדי צו דערגרונטעווען זיך צו דער קלאָרקייט. ער האָט זיך געוואָלט אין די ווערטער דערטרינקען, אין די גלאַטינקע און האַפּערדיקע שורות, כדי נישט צו הערן און זען דאָס אַרומיקע אַרום זיך, דאָס מיאוסע און ביטערע. אָבער דער טומל פון קאַזאַרמע־לעבן האָט אים פון דער פּאַפּירענער וועלט אַרויסגעשלאָגן.

— שליוכע, — זידלט איין פרוי די צווייטע, — מ'ווייסט וואויל, אַז דו פּירסט זיך מיט קאָמיסאַרן אַרום, פאַר אַ פּאָר זאָקן, פאַר אַביסל צוקער.

— און אויף דיר, פאַרזעעניש, וויל אַפילו קיין מאַן נישט אַ קוק טאָן, — ענטפערט די אַנדערע מיט אַ גאַליק געלעכטערל.

די קינדער יאָגן זיך אַרום נאָך אַ קאַץ, פּייניקן זי און לאַכן.

קאַפּיטל איין־און־פערציק

חנהקע האָט זיך אַליין געגומען צו דער אַרבעט.

זי האָט איינגעזען, אַז אויב זי וועט וואַרטן אויף נחמנען און זיינע פּאַפּירן, וועט זי מעגן בלייבן זיצן. און זי האָט זיך אַן עצה געטאָן, ווי אין די גאַנצע ניין יאָר, וואָס איר מאַן איז אין תפיסה געזעסן.

ווי יעדע פרוי, וואָס קען נאָר איין מאַן, האָט זי געגלויבט, אַז אַלע ווייבער זיינען פאַרליבט אין איר מאַן, אַז מען כאַפּט אים דאָרט אויס אין פרייען לאַנד, וואו קיין גאָט איז נישטאָ. נישט אַנדערש, איז זי געווען זיכער, אַז ער האָט שוין דאָרט עמעצן אויף איר אָרט, אַנישט וואָלט ער נישט אַזוי לאַנג געשלעפּט מיט תירוצים וועגן פּאַפּירן. און זי האָט אַליין גענומען די זאַך אין די הענט אַריין, כדי באַצייטנס אַהינצופאָרן. זי האָט איבערגעדעקט די ניי־מאַשין מיט אַ טישטעכל, מאַטעסלען דאָס פּנים ריין אָפּגעוואַשן, זיך אַ טיכל אויפן קאָפּ אָנגעטאָן און געלאָזט זיך אין דער סאָוועטישער אַמבאַסאַדע. מען האָט זי פּרובירט אָפּשיקן, זאָגן איר, אַז עס וועלן זיין פּאַפּירן, וועט מען איר צוואוויסן געבן. חנהקע האָט זיך נישט געלאָזט פאַררעדן די ציין. זי האָט גערעדט מיט האַרץ, אויפן קול. אפילו אַמאַליקע קלוב־ווערטער, וואָס זיינען איר שוין לאַנג אַרויס פון זכרון, האָט זי זיך פּלוצלונג דערמאָנט און געגוצט זיי אין אירע טענות. וואָס הייסט, מען לאָזט אַ פרוי און אַ קינד פון אַ פּראָלעטאַריער עלנט און הפקר אַזאַ לאַנגע צייט? וואו איז יושר? וואו איז אַרבעטער־גערעכטיקייט?

זי האָט אַזוי לאַנג געטענהט, געפּאָדערט, נישט אָפּגעטראָטן, ביז זי האָט זיך צום קאָנסול אַליין דערשלאָגן. זי האָט אים דערציילט די מעשה, זאָל ער נישט מיינען, אַז זי איז עפּעס גלאַט אַזוי אַ יידענע. זי איז אַן אַרבעטס־מענטש, ס'גאַנצע לעבן האָרעוועט זי. איר מאַן איז יאָרן אין טורמעס אָפּגע־זעסן פאַר דער אַרבעטער־זאַך. אַלע קענען אים. ווער דען זאָל זאָרגן פאַר זיין ווייב און קינד, אויב נישט די מאַכט פון די אַרבעטער? דער קאָנסול האָט געשמייכלט אין די אונטערגעשוירענע וואָנסן אַריין פון דער פייערדיקער ווייבערישער דרשה.

— גוט, גוט, — האָט ער געזאָגט — מירן אַלץ טאָן פאַר אייך, אַבי באַרואיקט אייך, מאַדאַם.

— איך בין נישט קיין מאַדאַם, חבר, איך בין אַ פּראָסטע אַרבעטס־פרוי, — האָט חנהקע געזאָגט, ווייזנדיק אויפן קאָפּ, אַז זי טראָגט נישט קיין הוט, נאָר אַ שאַל — און איך וועל נישט וואַרטן אויף קיין בריוו. אין אַ וואָך אַרום וועל איך דאָ ווידער קומען.

עטלעכע וואָכן כסדר איז זי געקומען. גערעדט, געפּאָדערט, ביז זי האָט זיך דערשלאָגן אירס. מען האָט איר אַרויסגעגעבן אַ וויזע, פאַר איר און דעם קינד. חנהקע האָט אַרויפגערופן שאַכערס, פאַרקויפט דאָס ביסל מעבל, גולדן צו גולדן געמאַכט און צונויפגעזאַמלט אויף הוצאות. זי האָט פאַר זיך

עטלעכע ביליקע קליידלעך אין די נעכט אויפגענייט, פאַר מאַטעסלען אַן אַנצוגל איבערגעניצעוועט, נחמנס העמדער, וואָס ער האָט איבערגעלאָזן, אויס־פאַררוכט, און געגרייט זיך אין וועג אַריין. שיינדל האָט אַ סך געבעקס אָנגע־באַקן אויפן וועג: חלהס, קיכעלעך, פלעצלעך. זי האָט איינגעפּאַקט אין אַ טישטעך חנהקעס בעטגעוואַנט און וועש, עטלעכע טעלער און גלעזער אין די קישנס אַריינגעשטופּט, און אַרויסבאַגלייט די שוועגערין מיטן יינגל אירן צו דער באַן אַרויס.

— פאַר געזונט, גריס נחמנען און שרייב בריוולעך — האָט זי איר נאָכ־געשריגן צום וויפילטן מאָל, געזעגענענדיק זיך און קושנדיק זיך.

מנשה האָט אַרומגעטאַפּט חנהקעס באַקן, מאַטעסעס העלדזל, און שטילער־הייט אַריינגערוקט חנהקען אין האַנט אַריין אַ פּאַפּירל מיט אַ פאָדעם אַרומ־געבונדן, ווי ער האָט עס געטאָן ביי נחמנס אַוועקפאָרן.

— כ׳האָב אָפּגעשפּאָרט עטלעכע גולדן אין גאַס, — האָט ער געמורמלט, — נעם עס, חנהקע, ס׳וועט דיר צונוץ קומען.

חנהקע האָט גלייך אין וואַגאָן אויפגעריסן דאָס פּאַפּירל און איבערגעציילט די צעקנייטשטע באַנקנאָטן. גאַנצע הונדערט גולדן איז געווען. מיט ווייבע־רישער אויסגערעכנטקייט האָט זי זיי גלייך פאַרשטעקט אין בוזעם. ניין, זי איז נישט געווען אַזוי נאַריש, ווי איר מאַן ביי דער גרענעץ. זי האָט נישט אויסגעזאָגט די גרענעץ־לייט אין די גרינע היטעלעך, אַז זי פירט מיט זיך געלט. אַזוי האָט זי אויך נישט געלאָזט רירן די עטלעכע קליידלעך, וואָס זי האָט אויפגענייט פאַר זיך, דעם יינגלס איבערגעניצעוועטע אַנצוגלעך און נחמנס שבתדיקן קאָסטיום און העמדער, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אין שטוב ווען ער איז אַוועק צו דער גרענעץ, און זי האָט זיי געפירט אים אַ מתנה. אַלערליי זאַכן האָט זי איינגעבונדן אין די טישטעכער און ליילעכער, פון קישנס און העמדער ביז אַ וואַלגער־האָלץ און אַ האַק־מעסער. זי האָט אויך דאָס קעפּל פון דער ניי־מאַשין פּרובירט אַריינבינדן אין די פּעק, אָבער די גרענעץ־באַאַמטע האָבן עס דערטאַפּט און נישט דורכגעלאָזט, סיידן זי זאָל אָפּצאָלן דערפאַר אַ מטמון מיט צאָל. מיט ווייטיק האָט חנהקע געזען ווי מען נעמט צו איר ניי־מאַשין, וואָס האָט זי דערנערט אין די שווערע טעג ווען דער מאַן איז געווען אין טורמע. אַנשטאָט דער מאַשין האָט מען איר אַרויסגעגעבן אַ קוויטל. פון דער גרענעץ אָן ביז מאָסקווע האָט זי נישט אָפּגעטראָטן פון די פּעק אין וואַגאָן, געהיט זיי ווי אַן אויג אין קאָפּ. זי איז נישט געשלאָפן, זי האָט נישט אַרויסגעקוקט דורך די וואַגאָן־פענצטער, כאָטש מאַטעסל האָט זי געצויגן ביים אַרבל, זי זאָל זען דאָס נייע לאַנד. ווי אַ הון, וואָס גייט נישט אַראָפּ פון די אייער, וואָס זי וואַרעמט אויס, איז זי נישט אַראָפּגעגאַנגען פון די פּעקלעך, איינגעבונדענע אין ליילעכער און טישטעכער.

ווען נחמן האָט זיין ווייב געבראַכט צו דער קאַזאַרמע, אַוועקגעלייגט די פּעק אויף דער אויבערשטער ריי און געהייסן איר זיך אַוועקזעצן אויפן בעטל, האָט זי אויסגעבראָכן אין אַ געוויין.

— דאָ וועלן מיר וואוינען? — האָט זי געפרעגט.

נחמן האָט איר פאַרהאַלטן דאָס מויל מיט דער האַנט.

— חנהקע, — האָט ער געזאָגט, — דאָס איז אויף דערווייל. הער אויף וויינען, מענטשן וועלן הערן.

חנהקע האָט נישט געוואָלט אויפהערן וויינען. זי האָט אַרומגעקוקט זיך אויף דער קאַזאַרמע, אויף דער אָרעמקייט. מיט איר ווייבעריש אויג האָט זי גלייך דערטאַפּט יעדער ווינקל, דעם מושב, דאָס אָפּגעלאָזנקייט, און איר האָבן די טרערן צוגעשפּאַרט צו די אויגן. ווי יעדער פרוי האָט זי געוואָלט זיין אַליין, האָבן איר ווינקל. נחמן איז געשטאַנען אַ פאַרלוירענער. צוליב חנהקעס קומען האָט ער געקויפט אַ שטיקל פלייש אויפן מאַרק, פאַרוואָס ער האָט אָפּגעצאָלט שיינע עטלעכע רובל. אויך ברויט האָט ער געקויפט, אַ הערינג, טיי אַביסל און צוקער. ער האָט מיט מאַנסבילשער אומגעשיטקייט געפּאָרעט זיך ביי דעם עסן און צוגעטראָגן צו זייניקע, כדי זי זאָל זי איינצונעמען. חנהקע האָט זיך צום עסן נישט געוואָלט צורירן. זי האָט נישט אויפגעהערט ווידער־אַמאָל און אָבער אַמאָל באַטראַכטן איר ווינקל און קלאָגן דערויף.

— וואו וועל איך מיך אַהינטאָן? — האָט זי געוואָלט וויסן.

אַפאַנאַסיעוו האָט זיך אַריינגעמישט. מיטן מאַכאָרקע־פּאַפּיראָס אין אַנ־צייניקן מויל, מיט די צעריסענע קאַלאָשן אויף די שיך, איז ער צוגעגאַנגען און אויסגעשטרעקט אַ האַנט צו דער וויינענדיקער חנהקע.

— דאָבראַ פּאַזשאַלאָוואַט! — האָט ער זי באַגריסט.

חנהקע האָט זיך פאַרשעמט. אַפאַנאַסיעוו האָט איר אַנגענומען בייביידע הענט און זי אַוועקגעזעצט ביי זיך אויפן בעטל, וואָס איז געשטאַנען קעגנאיבער נחמנס בעט.

— טרערן שאַטן צו שיינקייט, חברטע, — האָט ער געשפּאַסט, — אַ ווייבל דאַרף שמייכלען ווען זי קומט צו אַ מאַן... מענער האָבן קיין טרערן נישט ליב...

חנהקע האָט גענומען שמייכלען דורך די טרערן. אַפאַנאַסיעוו האָט געקוואַלן.

— אָט אַזוי, שיינינקע, — האָט ער איר גענומען מאַכן קאָמפּלימענטן.

מיט געשיקטקייט האָט ער איינס און צוויי אַ קאַסטן אַרויפגעשלעפּט, אַ טישל דערפון געמאַכט און געהייסן נחמנען אַוועקשטעלן דערויף דאָס עסן. חנהקע האָט אויפגעבונדן אַ פּאַק, אַרויסגעצויגן אַ טישטעכל און איבערגעדעקט דעם קאַסטן. פון אַ קנופּ טישטעך האָט זי אַ מעסער אַרויסגעקראָגן, עטלעכע לעפל. דאָס ווייסע טישטעכל, די עטלעכע לעפעלעך האָבן גלייך אַ יום־טובדי־קייט אַריינגעברענגט אין דער פינצטערער קאַזאַרמע. מיט אַ פלינקן שאָס אין פלעשל האָט אַפאַנאַסיעוו זיין „ריקאָווקע״ געעפנט און אַוועקגעשטעלט אויפן טיש. פון אַלע זייטן האָבן זיך מענטשן אָנגעהויבן צושאַרן. ווייבער האָבן באַטראַכט די פרעמדע פרוי, געקוקט אויף אירע מלבושים. אַפאַנאַסיעוו האָט זיי געבעטן צום טיש.

— קומט אַהער, שכנים, וועלן מיר אויסטרינקען לכבוד דער נייער שכנטע.

מיט פּאַרזיכטיקע טריט זיינען די מענטשן צוגעקומען. כאָטש חנהקע האָט אַ שלעכטן רוסיש גערעדט, מיט פּוילישע ווערטער געמישט, האָבן די ווייבער זי פאַרשטאַנען. זיי האָבן מיט גיריקייט באַטראַכט די פרעמדע קלייד־לעך אירע און באַוואונדערט זיי. זיי האָבן מיט מבינותדיקע פינגער אויסגע־טאַפּט יעדער שטיקל סיטץ, יעדער ביליק בלוזקעלע, און געווען באַגייסטערט. אַפאַנאַסיעוו האָט געטיילט „ריקאָווקע". חנהקע האָט אויפגעבונדן דאָס פּעקל, אַרויסגענומען דאָס געבעקס, וואָס שיינדל האָט אָנגעבאַקן פאַר איר, און אַוועקגעלייגט אויפן קאַסטן. דער עולם האָט באַטראַכט דאָס ווייסע ברויט, די פּלעצלעך, שטיקלעך די קינדער איינגעטיילט און געגעסן קליינע ביסן דערפון, ווי פון לעקעך.

— זע, ווייס ברויט — האָבן די קינדער זיך געפרייט.

די גאַנצע פרעמדקייט, וואָס האָט פריער געהערשט צו נחמנען, דעם קאָמוניסט און שלאָגלער, איז פּלוצלונג אויסגערונען. די מענטשן האָבן גערעדט צו אים פריינטלעך.

— ביסט אַן אייגענער, חבר ריטער — האָבן זיי אים געזאָגט, פּאַטשנדיק אין פּלייצע.

ווען עס איז געוואָרן שפּעט, האָט אַפאַנאַסיעוו גענומען פון פּאָליצע דעם שעפּסענעם בלאָז אין וועלכן ער האַלט די מאַכאָרקע זיינע, דאָס פּלעשל, און געלאָזט זיך אַוועקגיין פון קאַזאַרמע. נחמן האָט אים אָנגענומען ביים אַרבל.

— חבר אַפאַנאַסיעוו, וואוהין?

אַפאַנאַסיעוו האָט געפּיפּקעט געדיכטט דעם רויך.

— האָסט אַ גאַסט — האָט ער געזאָגט — אַ ווייב, און איך וויל אייך נישט שטערן.

נחמן איז געשטאַנען אַן אַפּהענטיקער.

— אָבער וואוהין וועט איר גיין, חבר אַפאַנאַסיעוו? — האָט ער געפרעגט.

— איך וועל מיר שוין מיין ווינקל אויסזוכן — האָט אַפאַנאַסיעוו געזאָגט און אַריינגעשטופּט דאָס פלעשל אין בוזעם — איך דאַרף נישט קיין סך. אַ גוטע נאַכט.

חנהקע האָט אַרויסגענומען אַ ליילעך און פאַרהאַנגען איר ווינקל.

קאַפּיטל צוויי־און־פּערציק

יעדן טאָג אויפסניי האָט נחמן צוגעזאָגט חנהקען, אַז באַלד וועלן זיי קריגן אַ צימער פאַר זיך, אַליין אַ צימער פון עטלעכע קוואַדראַט קלאַפטער שטח, ווי עס קומט אַ משפחה פון דריי מענטשן, און יעדן טאָג אויפסניי איז עס געבליבן ביים אַלטן — צו וואוינען אויף דער אויבערשטער ריי אין דער הינטערשטאַטישער קאַזאַרמע, אָפּגעטיילט מיט אַ ליילעך. ווי פריער צום אויס־לענדישן קאָמיסאַריאַט, איז נחמן געלאָפן טאָג־טעגלעך צו אַמטן, אַרויסגע־נומען אַ וועלט מיט פּאַפּירן, אָן אַ שיעור אַנקעטעס אויסגעפילט מיט דעם גאַנצן יחוס זיינעם, אַז ער איז אַן אַרבעטער, אַ שלאָגלער, אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי, אַן אַנטלאָפענער פון אויסלאַנד, אָבער צו קיין ווינקל האָט ער זיך אַלץ נישט דערשלאָגן.

— קומט מאָרגן, חבר — האָט מען אים געזאָגט ביי די פענצטערלעך פון די אַמטן, וואו ער איז שוין לאַנג אָפּגעשטאַנען.

איינמאָל האָט שוין געהאַלטן אָט, אָט, ביי קריגן אַ שטוב אין אַן אַלגע־מיינער וואוינונג, אָבער אין דער לעצטער מינוט איז אונטערגעקומען אַ גרעסערער מיוחס מיט בעסערע רעקאָמענדאַציעס און האָט נחמנען די שטוב פון אונטער דער נאָז אַוועקגענומען. נחמן האָט זיך געשעמט אַהיימצוגיין און ברענגען חנקהען די בשורה. זי האָט געלאַכט פון אים און זיינע ט ג־טעגלעכע הבטחות. זי האָט נישט געגלויבט אין אים, נישט אין אים און נישט אין די פירער זיינע.

— מען דאַרף שמירן, וועט עס גיין — האָט זי געזאָגט — אַזוי וועט מען דאָ מעגן פאַרפוילט ווערן אין דער קאַזאַרמע.

נחמן האָט עס נישט געקענט הערן. עס האָט אים נישט געאַרט אַזוי וואָס זי האָט גערעדט קעגן אים, ווי דאָס וואָס זי האָט נישט געגלויבט זיין לאַנד, דעם לאַנד פון די אַרבעטער, וואָס האָבן אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם יאָך און אַליין געוואָרן די באַלעבאַטים פון לאַנד. פון דער פּאַרטיי־צייטונג זיינער האָט ער געוואוסט, אַז די בוי־אַרבעט אין לאַנד איז פילפאַך פאַר־גרעסערט געוואָרן און געשלאָגן דעם רעקאָרד פון אַניאָגן דעם פינף־יאָר־פּלאַן אין בלויז פיר יאָר. דאָס איז געווען באַשריבן שוואַרץ אויף ווייס מיט ציפערן, אַ סך ציפערן און דיאַגראַמעס. נחמן האָט געגלויבט אין די ציפערן פון זיין פּאַרטיי־צייטונג און געוויזן זיי חנהקען, זי זאָל אַליין זען און איבער־צייגן זיך. אויך איז אין דער צייטונג געווען, אַז גאָר אינגיכן וועט מען אויסבויען הונדערטער הייזער אין שטאָט, גרויסע, קאָאָפּעראַטיווע, מיט אַלערליי איינריכטונגען און באַקוועמלעכקייטן, מיט אַלגעמיינע וועשערייען, קיכן, בעדער, קלובן. דער פּלאַן איז שוין געווען אַנגעצייכנט, אַפילו אַ מוסטער פון די הייזער איז געווען אויסגעמאָלט אין דער צייטונג, מיט ביימער, בלומען, שפּיל־פּלעצער פאַר קינדער.

— זע, חנהקע, — האָט נחמן געוויזן איר — זעסט דאָ, דאָס וועט זיין דער שפּיל־פּלאַץ, וואו מאַטעסל וועט זיך שפּילן.

חנהקע האָט נישט געוואָלט קוקן אין דער צייטונג. זי האָט בעסער געררעדט מיט די שכנטעס פון דער קאַזאַרמע, שטילערהייט, מיט אַ שלעכטן רוסיש, מיט פּוילישע ווערטער געמישט, איז זי דערגאַנגען ביי די שכנטעס, אַז אויב מען האָט צו באַצאָלן אָפּטרעט־געלט, אַ טויזנט רובל, קען מען קריגן אַ ווינקל פאַר זיך. נישט איינער פון די „וואַנצן״, וואָס קריגן נייע וואוינונגען אין די קאָאָפּעראַטיוון, פאַרקויפט פאַר גוט געלט זיין פריערדיקע שטוב. אַנדערע ווידער טרעטן אָפּ אַ קעמערל אין זייערע וואוינונגען, ווען זיי האָבן מיט אַ צימער מער. אויך אַ סך פון די הויז־פאַרוואַלטער לאָזן צו זיך רעדן, ווען מען שמירט אונטער. מען דאַרף נאָר האָבן מיט וואָס. פּונקט אַזוי האָט חנהקע זיך דערוואוסט, אַז נאָר נאַראָנים טוישן אויס אויסלענדיש געלט אין די רעגירונגס־בענק. קלוגע מענטשן ווייסן פון אַזעלכע, וואָס צאָלן גוט פאַר אויסלענדיש געלט, פופציק מאָל אַזויפיל די בענק צאָלן. פאַראַן מענטשן אַזעלכע אין שטאָט, אַ סך זיינען זיי דאָ, דורך קאָנטשאַפּט קען מען זיי קריגן. חנהקע האָט די עצות פון די ווייבער גענומען אין קאָפּ אַריין און אָפּגעמאַכט אַליין עפּעס צו טאָן, כדי אַרויסצוקריגן זיך פון דער קאַזאַרמע. שטילערהייט, אָן צו דערציילן נחמנען אַ וואָרט, ער זאָל איר נישט שטערן, האָט זי אויסגעביטן ביי איינעם אַ מענטש איר ביסל פּוילישע גולדנס, וואָס זי האָט געהאַט פאַרשטעקט אין בוזעם, איר אייגן ביסל געלט, וואָס זי האָט אָפּגעשפּאָרט פון נייען, אויך די הונדערט גולדן, וואָס מנשה האָט איר דערלאַנגט איינגעפּאַקט אין אַ שטיקל פּאַפּיר, פאַרבונדן מיט פאָדעם. זי האָט דערפאַר געקראָגן אַ גאַנץ פּאַק מיט רובלס, אין גרעסערע באַנקנאָטן. מיט דעם געלט אין בוזעם האָט זי געגומען אַנשמעקן דורך מענטשן וועגן אָפּקויפן אַ ווינקל, און זי האָט אָנגעשמעקט. ווייט פון שטאָט, היפּש פאַר־רוקט שוין, וואו פאַרקאַנטעס ציען זיך און קוימענס פון פאַבריקן פאַררויכערן די שטיקלעך גראָז, וואָס רייסן זיך דורך די שלעכט־געפלאַסטערטע שטיינער, האָט זי אַ צימערל אין אַ הויז אָפּגעקויפט און געלאָזט עס איבערשרייבן אויפן מאַנס נאָמען.

נחמן האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווען חנהקע האָט אים אָפּגעגעבן מזל־טוב צוליב דעם אייגענעם ווינקל, וואָס זי האָט געקראָגן.

דאָס, וואָס ער האָט נישט געקענט דערגרייכן מיט דעם שלאָגלער־ביכל, מיטן פאַרטיי־בילעט, מיט אַלע רעקאָמענדאַציעס און באַמיאונגען, האָט זי דערגרייכט מיט געלט, מיט אונטערשמירן.

— נו, בריה מיינער — האָט חנהקע געפרעגט מיט נצחון — אַז מען שמירט, גייט, האַ?

נחמנען האָט נישט געאַרט וואָס זי מאַכט חוזק פון אים, וואָס זי האַלט אים פאַר אַ שלימזל, אַ טויגעניכטס. אָבער מיט דעם חוזק איבער אים, האָט מען געמאַכט חוזק פון דעם לאַנד, פון זיין לאַנד, האָט מען געשפּאָט פון

זיין אָרדענונג, זיין פּאַרטיי, זיין פּאַרטיי־צייטונג. ערגער איז געווען דאָס, וואָס ער האָט גאָרנישט געהאַט וואָס צו ענטפערן דערויף. נישט האָבנדיק וואָס צו ענטפערן מיט שכל, האָט ער געענטפערט מיט פרומקייט:

— חנהקע, מען טאָר אַזוי נישט רעדן, ביסט אַ ווייב פון אַ פּראָלע־טאַריער, פון אַ קאָמוניסט.

חנהקע האָט אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— קום בעסער מיט מיר אַרויס צום מאַרק, וועט מען קויפן אַ פּאָר גראַטעס אין שטוב אַריין — האָט זי געזאָגט.

נחמן איז געגאַנגען מיט אַ שווער געמיט. דער מאַרק האָט געהאַט אַ שלעכטן נאָמען צווישן די קאָמוניסטן. דאָס איז געווען אַ שוואַרצער פלעק פון דער אַלטער ספּעקולאַנטישער וועלט אויפן רויטן פּאָן פון דער נייער וועלט, דער פּראָלעטאַרישער און אומאייגננציקער. ער האָט חשק געהאַט אײַנקויפן אין קאָאָפּעראַטיוו. אָבער חנהקע האָט נישט געוואָלט הערן דערפון. זי האָט שוין געזען, אַז פון די אַלע אָפיציעלע ערטער וועט זי גאָרנישט דערגרייכן, אַ חוץ קוויטלעך און לויפעניש. און זי איז אַרויס אויפן מאַרק, אויפן אַלטן גוטן מאַרק, וואו מען קען האַנדלען און דינגען זיך און אויס־קלייבן וואָס מען וויל. זי האָט איינגעהאַנדלט אַן אַלט בעט פאַר זיך, אַן אײַזערן בעטל פאַר מאַטעסלען, אויך אַ טישל און צוויי בענקלעך. אַפילו אַ ביסל קאַלך און אַ בערשטל האָט זי דערטאַפּט ביי די הענדלער, כדי אויסצו־קאַלכן דאָס שטיבל. כאַטש מיט ווייניק רוסיש, מיט מער רעדן מיט די הענט יוי מיטן מויל, האָט זי זיך גוט אויסגעדונגען מיט די מענטשן אויפן מאַרק, דערלייגט, אָוועקגעגאַנגען, צוריקגעקומען, ביז זי האָט אויסגעציילט דאָס געלט פון בוזעם אַרויס. נחמן האָט זיך צוגעקוקט אַ שווייגנדיקער. ער איז קיינמאָל נישט געווען קיין גרויסער בריה אין מסחרים, נאָך אין די צייטן ווען ער פלעגט גיין זיך קויפן אַ געניצטן אָנצוג אויף דער וואָלאָווע אין וואַרשע. נאָך ווינציקער איז ער עס געווען איצט.

דער מאַרק האָט געקאָכט פון האַנדל, דינגעניש און רייסעניש. אַלטע און יונגע, מענער און ווייבער, קינדער אַפילו, זיינען געזעסן, געשטאַנען, אַרומגעדרייט זיך, געשטויסן זיך יעדער מיט זיין סחורה און פאַרמעגן. מען האָט דאָ פאַרקויפט ברויט און מילך, פאַרראָסטעטע אייזן און אַלטע שיך, צעריסענע העמדער און גראַמאָפאָנען. אַ חוץ די קרעמער מיט זייערע שטעלן אויף דער ערד, האָבן איינצלנע מענטשן אַרומגעטראָגן זייערע זאַכן פון שטוב, ווער אַ קישן אַן אויסגעפלעקטס, ווער אַ פּאָר קאַלאָשן, ווער אַ פּאָר קלעצלעך צוקער אין אַ טאָרבעלע, ווער אַ שטיקל פלייש אויסגעלייגט אויף דער האַנט, ווער אַ פלאַש בוימל אָדער אַביסל געטריקנטע פיש. שוסטערס לאַטוטני־קעס האָבן פאַרקויפט שטיקלעך לעדער, אויסגעדאַרטע פּאָדעשוועס. סטאָ־ליאַרעס האָבן שענקלעך אַרומגעטראָגן אויף די פּלייצעס, פּאָליצקעס אָפּגע־ריסענע מענטשן האָבן אויפן אָרט אויסגעטאָן פון זיך די שמאַטעס, פאַרקויפט זיי צו אַנדערע און אַליין אָנגעטאָן אַנדערע שמאַטעס, געקויפט ביי אַנדערע

הענדלער. עפּעס אַן אַלטע פרוי איז צוגעשטאַנען צו נחמנען, ער זאָל דורכ־אויס קויפן ביי איר אַ פּוטערן קראַגנדל, וואָס האָט געציילטע פאַרבליבענע האָר געהאַט אויף זיך, אַ זכר פון אַ האָז. ווייבער מיט פעלצלעך, מיט פּיראָגן, וואָס שמעקן אונטער, מיט קאַרטאָפל געבראָטענע, בעטלערס, גנבים, דאַכלאָזע קינדער, אָפּגעפּאַרענע מאַנאַכן אין לאַנגע צעריסענע זשופּיצעס. אַלע האָבן זיך געשטופּט, געשטויסן, געהאַנדלט, געראָפן, געבעטלט, געשריגן.

— קויפט, בירגער, קויפט חברים! — האָבן די קולות זיך געמישט איינס אין אַנדערן. מיליציאָנערן האָבן זיך אַרומגעשאַרט צווישן עולם, געשמעקט, געיאָגט, געטריבן.

נחמן האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף די מענטשן אויפן מאַרק פיינט האָבן, פאַראַכטן. אַזוי האָט געהייסן די פּאַרטיי־צייטונג זיינע. נישט איינמאָל האָט מען דאָרט געשריבן קעגן אָט די לייט. די גנבים און ספּעקוליאַנטן, וואָס פאַראומרייניקן די רויטע הויפּט־שטאָט. אָבער ער האָט נישט געפילט קיין שנאה צו זיי. אַ דלות איז געלעגן אויסגעלייגט אויף די פּנימער פון די מענטשן, אַ דערשלאָגנקייט. זיי האָבן גאָרנישט אויסגעזען ווי אויף די קאַ־ריקאַטורן אין די זשורנאַלן. זיי האָבן דערמאָנט אָן די אָרעמעלייט אויף דער ביירער וואָלאָווע אין וואַרשע, וואָס קומען פאַרקויפן זייער דלות. יעדער מאָל, וואָס די מיליציאָנערן האָבן זיך געוויזן, זיינען זיי זיך צעלאָפן אין שרעק. זייער לויפן, זייער שרעק אין די אויגן האָט נחמנען דערמאָנט אין שיינדלען זיין שוועסטער, ווי זי פלעגט לויפן מיטן קויש געבעקס אויס מורא פאַר די אָרדענונג־האַלטער.

אַ דאַרער קוטשער מיט אַ שיטער בערדל, אָנגעטאָן אין אַן אַלטער, אָפּגעשאָסענער בלויער קאַפּאָטע, אויסגעבעט שטאַרק אין הינטן, איז צוגעפאָרן מיט זיין פגירהדיק פערדל און פאַרגעלייגט אָוועקפירן די זאַכן.

— וויפיל וועט איר וועלן, פעטערל? — האָט חנהקע אים געפרעגט.

— אַ פינף־און־צוואַנציקער, מומעלע — האָט דער קוטשער געבעטן. חנהקע האָט געלאַכט.

— איר זענט נישט ביים קלאָרן זין, פעטערל — האָט זי געזאָגט. — אַ צענערל!

דער קוטשער האָט געשריגן מיט אַ דין ווייבעריש קולכל, ווי מען וואָלט פון אים די הויט געשונדן לעבעדיקערהייט. פון אַ ווינקל האָט זיך אַרויס־גערוקט אַן אָפּגעריסענער פאַרשוין מיט אַ האַנט־וועגעלע, און איינגעגאַנגען פאָרן פאַר אַ צענערל. דער קוטשער האָט נאָך העכער געשריגן.

— דו ביסט אַ חכם, בירגער, ווייל דו שלעפּסט אַליין. פּרוביר האַלטן אַ פערדל און קויפן האָבער, וועסטו זען צי דו וועסט קענען נעמען אַ צענערל.

דער מאַן מיטן האַנט־וועגעלע האָט אַרויפגעלייגט די זאַכן און פאַרבונדן מיט שטריק, וואָס ער האָט אַראָפּגענומען פון די לענדן.

נחמן איז נאָכגעגאַנגען דעם מענטש מיטן וועגעלע, פון גאַס צו גאַס, איבער דער גאַנצער שטאָט און אויסגעהערט דעם מענטש־פערד, וואָס האָט

נישט אויפגעהערט צו רעדן אַ ווײַלע. אַן עלטערער, אַן אויסגעדאַרטער, מיט אַ ברייטן געשטעל בײַנער פון אַן אַמאָליקן גיבור, אויף וועלכן עס איז בלויז די הויט געבליבן, אַן אָפּגעריסענער, מיט זעק אויף די פיס, מיט געלעכערטע מלבושים, דורך וועלכע אַ שמוציק לײַב האָט אַרויסגעקוקט, איז דער מענטש געגאַנגען געבויגן אין שפּאַן און דערציילט פון זײַן אָרעם לעבן. ער האָט אַרבעט, עס פעלט אים נישט. ער רעכנט ביליקער פון די באַלעגאָלעס און מענטשן דינגען אים. אָבער ברויט איז טײַער. קיין קאַרטן־ברויט קריגט ער נישט, וואָרעם ער איז נישט קיין פאַבריק־אַרבעטער, נאָר אַ מענטש אַן רעכט. אַלץ מוז מען קויפן אויפן מאַרק און יעדער זאַך איז מיט גאָלד צוגלײַך. פון אַ העמד אָדער אַ פּאָר הויזן קויפן איז אָפּגערעדט.

— זעט חבר, ווי איך גיי, — האָט ער געוויזן אויף זיך.

מען איז אַרויס אין צענטער שטאָט, דורך די אויסגעפּוצטע גאַסן. אין שויפענצטער זײַנען סחורות געשטאַנען אַרויסגעשטעלט, פּאַרפומען, צירונג אַפילו. באַאַמטע זײַנען געפאָרן מיט דראָשקעס. שאָפערן האָבן מיט אויטאָ־מאָבילן געטריבן און געפייפט. פענער זײַנען געהאַנגען איבער הײַזער. ראַדיאָ־הילכערס האָבן געדונערט פרײלעכע בשורות. מיליציאָנערן האָבן געקוקט מיט בייזע אויגן אויף דעם מענטש אין האַנט־וועגעלע, וואָס שטערט די באַוועגונג פון די הויפּט־גאַסן. דער מענטש אין וועגעלע איז געגאַנגען געבויגן אין שפּאַן און נישט אויפגעהערט דערציילן וועגן זײַן לעבן. נחמן האָט געפילט יעדער וואָרט ווי אַ נאָדל אין זײַן לײַב. פּונקט אַזוי פלעגן אין וואַרשע פאַרן אייזערנעם טויער גיין די טרעגערס אין שפּאַן, געבויגן אין יאָך. געוואוינט צו אויפקלערן, האָט ער פרובירט מוסרן דעם מענטש אין וועגעלע.

— פאַרוואָס גייט איר נישט אַרבעטן, חבר, אין אַ פאַבריק? — האָט ער געפרעגט. — מען דאַרף האָבן אַרבעטער.

דער מענטש אין וועגעלע האָט דערציילט אַ מעשה, וואָס נחמן האָט זי שוין נישט איינמאָל געהערט.

ער קען נישט קריגן קיין אַרבעט, ווײַל ער איז אַ פרעמדער, נישט געמאָלדן; ער קען זיך נישט מעלדן, ווײַל ער האָט נישט קיין וואוינונג; ער קען נישט קריגן קיין וואוינונג, ווײַל ער איז נישט געמאָלדן; ער קען זיך נישט מעלדן, ווײַל ער האָט נישט קיין אַרבעט.

— און וואו שלאָפט איר, חבר? — האָט נחמן געוואָלט וויסן.

— וואו עס לאָזט זיך, — האָט דער מענטש אין וועגעלע געזאָגט. — אַמאָל אין גאַס, אַמאָל אין אַ הויף, אין אַ שטאַל בײַ אַ קוטשער.

נחמן האָט ווידער פרובירט דעם מענטש אין וועגעלע מוסרן.

— פאַרוואָס זענט איר אַוועק פון אײַער שטאָט, חבר? — האָט ער געפרעגט מיט פאַרדאַכט.

— ווײַל איך האָב קיין ברויט נישט געהאַט. דאָ קען איך כאָטש מײַן ברויט אויסאַרבעטן.

ווידער האָט נחמן געוואוסט, אַז ער דאַרף וועגן אָט די מענטשן נישט

טראַכטן. שעדיקער זיינען זיי, אַנטלויפן פון די פאַבריקן, מאַכן ענג אין דער הויפּט־שטאָט, שטערן די אינדוסטריע. דורך זיי קען מען נישט אָניאָגן און איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, ווי דער פּלאַן איז. זיי זיינען ווערט אַלע שטראָפן. אָבער ווידער עפּעס האָט ער נישט געקענט זיין אין כעס אויף אָט דעם גיבור אין שמאַטעס, וואָס איז ווי אַ פערד געגאַנגען אין שפּאַן איבער די לאַנגע מאָסקווער גאַסן. ווי אַ שקלאַף האָט ער אויסגעזען, אַ גרויסער צעוואַקסענער שקלאַף, וואָס פאַרשוואַרצט די שיינע גאַסן און די איילנדיקע מענטשן מיט פאַרטפּעלן מיט זיין אָפּגעריסנקייט און חשכות. דער פאָטער זייגער איז אים פּלוצלונג געקומען אויפן זיכרון.

ער האָט דעם מענטש געגעבן מיט אַ רובל מער ווי חנהקע איז מיט אים מושוה געוואָרן.

שעהן לאַנג האָט חנהקע גערוקט די בעטן מיטן טישל און בענקלעך פון איין זייט צו דער צווייטער און אַלץ נישט געקענט איינשטעלן דאָס ביסל זאַכן. ווי זי האָט נישט איינגעשטעלט, איז אַלץ געווען ענג. דורך אַלע ווענט פון דער אַלגעמיינער וואוינונג האָט געהילכט און גערוישט. קינדער האָבן געוויינט, פּאָר־פעלקער האָבן זיך געקריגט. אין דער אַלגעמיינער קיך, וואָס איז געווען באַלייגט מיט פּעק, קאַסטנס, פאַרשטויבט און פאַרחושכט, האָבן אַ סך ווייבער זיך געשטופּט אַרום דער איינציקער פּליטע און גע־פּאַמפּעט זייערע פּרימוס־מאַשינקעס. אַ געשטאַנק פון נאַפט האָט זיך גע־האַלטן אַרום די שמוציקע ווענט. חנהקע האָט איר מאַשינקע אָנגעצונדן און פּרובירט אויך אַריינשטופּן זיך צווישן עולם. די ווייבער האָבן געקוקט אויף איר מיט כעס.

— מיין נאָמען איז ריטער, — האָט זי זיך פאָרגעשטעלט.

די ווייבער האָבן איר נישט געענטפערט.

— פון פּוילן קום איך, — האָט זי געזאָגט, אַבי עפּעס צו רעדן צו די מענטשן, וואָס קוקן קרום אויף איר.

— טאָמער איז ווייניק ענג, דאַרפן נאָך קומען פרעמדע, — האָט אַן עלטערע פרוי געברומט.

— שאַ, איר מאַן איז אַ קאָמוניסט, — האָט איינע, אַ יונגע, אַ מורמל געטאָן פון אַ זייט.

חנהקע האָט אַריינגעשטופּט איר מאַשינקע צווישן אַלע אַנדערע. די ווייבער זיינען נישט אָפּגעטראָטן פון די מאַשינקעס, מורא געהאַט אויף אַ ווײַלע איבערצולאָזן דאָס עסן אין די טעפּלעך. די אַלטע, וואָס האָט פריער גערעדט וועגן פרעמדע, האָט זייטיק אַ בליק געטאָן צו דער נייער אין טעפּל. זי האָט געמיינט, אַז זי וועט דערזען פליש, אָבער זי האָט בלויז געזען אַביסל קאַרטאָפל און זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף חנהקען.

— רוקט זיך צו, בירגערין, — האָט זי געזאָגט און געמאַכט פאַר איר אַן אָרט.

נחמן האָט איינגעשטעלט די זאַכן און געזוכט אַ טשוועקל, וואו אַריינ־צוקלאַפּן אין דער וואַנט דעם פּאָרטרעט פון פּירער, וואָס ער האָט אויסגעשניטן פון אַ צייטונג.

אונטער דעם פּאָרטרעט איז געווען אָנגעשריבן דעם פּירערס נייסטע לאָזונג וועגן טעמפּאָ.

קאַפּיטל דריי־און־פערציק

אַ שטיק פאַרטאָג הויבט זיך חנהקע אויף פון איר געלעגער צו איר טאָג אַרבעט.

זי האָט אַ סך אַרבעט צו טאָן, אויסצוקומען מיטן טאָג. ערשטנס, דאַרף זי וואַרטן אויף דער ריי אַ היפשע צייט ביז זי דערשלאָגט זיך צום קראַן וואַסער, אָפּצוואַשן זיך; צווייטנס, דאַרף זי אויפבלאָזן די פּרימוס־מאַ־שינקע ביי דער אַלגעמיינער קיך און מאַכן אַביסל טיי. צום ווייפּילטן מאָל גיסט זי הייס וואַסער אויף די אייגענע טיי־בלעטלעך, וואָס זי האָט שוין גענוצט נעכטן, אייער־נעכטן און אייער־אייער נעכטן, אַרויסצוקריגן פון זיי אַ טריבן, געלבלעכן קאָליר. זי צעברעקלט אַ שטיקל צוקער, וואָס זי האַלט באַהאַלטן אין אַ זעקעלע, מאַכט קליינע פּיצלעך דערפון. זי שניידט אָן מוציאס ברויט און טיילט איין אָנבייסן נחמנען און זיך. זי קערט צו דאָס שטיבל, דאָס ענגע און אָנגעשטעלטע, קריכט מיטן בעזעם אונטער די בעטן, רייניקט און וואַשט. דערנאָך טוט זי זיך אָן, פאַרקעמט זיךביים קליינעם שפּיגעלע, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט פון וואַרשע, בינדט אַרום אַ טיכל אַרום קאָפּ, ווי אַלע ווייבער טראָגן, און לאָזט זיך צו דער אַרבעט מיט אַ קוישל אין דער האַנט. דאָס קוישל טראָגט זי מיט זיך גרייט, טאָמער מאַכט זיך, אַז מען וועט געבן עפּעס אין דער קאָאָפּעראַטיווער קראָם.

פאַרן אַוועקגיין לייגט זי אַוועק לעבן מאַטעסלס בעטל אַ גרעסערע מוציא ברויט. ביז צו דער שול האָט ער נאָך געגוג צייט. חנהקע וויל אים נישט וועקן אַזוי פרי, און זי גרייט אים אַלץ אָן ביים בעט, ער זאָל האָבן וואָס צו עסן, ווען ער וועט זיך אויפכאַפּן. אין די ערשטע טעג פון חודש, ווען עס איז דאָ געלט אין שטוב, קויפט זי אים אויך אַביסל מילך; אָבער שפּעטער קען זי עס נישט טאָן. אין קאָאָפּעראַטיוו איז קיין מילך נישטאָ, כאָטש עס איז דאָ אַ טאַלאָן דערויף אין דער שפּייז־קאַרטע. מען דאַרף קויפן אויפן מאַרק, און די פּויערטעס הייסן זיך גוט באַצאָלן פאַר אַ פלעשל מילך, צוויי רובל און אפילו מער. און חנהקע לאָזט אים דערפאַר איבער טיי, וואָס זי צוקערט אָפּ מיט גאַנצע צוויי שטיקלעך צוקער. אַמאָל קריגט זי אויך אַביסל מאַרמעלאַד, וואָס זי לייגט צו דעם יינגל צום ברויט.

— שלאָף, אוצר, — מורמלט זי צום ייִנגל און קושט אים לייכט אין קאָפּ, זי זאָל אים נישט אויפוועקן פון שלאָף.

זי פּאַרשפּאַרט אומרואיק די טיר, קיינער זאָל זיך נישט אַריינכאַפּן און עפּעס אַרויסטראָגן, און זי איילט צו דער טראַמוואַי־סטאַנציע, כדי באַצייטנס צוצוקומען צו דער קליידער־פאַבריק, וואו זי אַרבעט. אַ שטיקל וועגס גייען מאַן און ווייב צוזאַמען, דערנאָך צעגייען זיי זיך אין זייערע וועגן, יעדער גייט אין אַן אַנדער ריכטונג צו דער אַרבעט.

— ווען וועסטו קומען אַהיים, נחמן? — פרעגט חנהקע ביי איר מאַן.

— ווי נאָר איך וועל ווערן פריי, חנהקע, — ענטפערט נחמן.

חנהקע כאַפּט זיך אַריין אין געדיכטעניש אין טראַמוואַי און שאָקלט מיט ביידע שפּיצן פון פאַרבונדענעם טיכל.

— קום פריער, מאַטעסל וויל דיך זען, — שרייט זי נאָך.

זי אַרבעט ביי איר פאַך, ביי נייען קליידער; נישט ביי אויפנייען גאַנצע קליידער, ווי אין דער היים, נאָר ביי אויספאַרטיקן קליידער. צוזאַמען מיט הונדערטער אַנדערע ווייבער זיצט זי אין דער פאַבריק ביי איר מאַשין, וואָס גייט אויף עלעקטריע, און יאָגט. די אַרבעט איז אַזוי איינגעשטעלט, אַז מען קען זיך נישט אָפּשטעלן, איינער יאָגט דעם אַנדערן, אַז נישט שטעלן זיך אַלע אָפּ. איבער די ווענט הענגען, ווי אין אַלע פאַבריקן, גרויסע לאָזונגען, אַז מיט טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן און איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענ־דער און מען וועט דעם פינף־יאָר פּלאַן דערגרייכן אין פיר יאָר. אונטער די לאָזונגען גייט אַ ספּעציעלע לאָזונג, אַ גרויסע און אַ רויטע, אַז די רעוואָלוציע האָט באַפרייט די פרוי פון איר פאַרשקלאַפונג. חנהקע האָט אים, דעם אויפשריפט, גלייך אין די אויגן אַנטקעגן איר ניי־מאַשין, אָבער זי פילט נישט איר באַפרייאונג.

כאָטש זי האָט אויך אין דער היים קיין האָניק נישט געלעקט, געאַרבעט שווער און ביטער אויפן שטיקל ברויט, פאַלט איר דאָ שווערער אויס איר לעבן.

ערשטנס, האָט זי געאַרבעט דאָרט ביי זיך אַליין, אין דער שטוב געזעסן ביי דער מאַשין און געקאָנט טאָן שטוביקע אַרבעט אויך. זי איז געווען מיטן קינד, צוגעזען אים, געגעבן אים עסן, און געווען אַ באַלעבאָסטע איבער זיך אַליין. דאָ מוז זי לויפן אין פאַבריק, איבערלאָזן די שטוב. אַפילו געזעגענען זיך רעכט מיטן קינד קען זי נישט, ווען זי גייט אַוועק באַלד אין דער פרי צו דער אַרבעט. איר האַרץ ווייטיקט איבער דעם בן־יחיד אירן יעדן מאָל, וואָס זי לאָזט אים אַליין. זי קען נישט רואיק איינזיצן ביי דער מאַשין דערנאָך.

צווייטנס, איז זי מיד פון צרות און אַרבעט אין די פילע יאָרן, וואָס זי האָט זיך אַליין געמאַטערט אויסצוהאַלטן זיך און דאָס קינד, פאַר דער צייט וואָס נחמן איז געווען הינטערן שלאָס. זי האָט די גאַנצע צייט געגאַרט נאָך אַביסל מנוחה, אָפּצורוען זיך פון זיצן איבער דער מאַשין, לעבן אַ היימיש

לעבן פון אַ מוטער און באַלעבאָסטע. עס איז איר געקומען אַביסל רו, האָט זי געוואוסט, נאָך אַזוי פיל יאָרן פון פיין און עלנט. און איר פאַלט שווער אויס די אַרבעט אין פאַבריק. זי איז נישט צוגעוואוינט צו אַזאַ אַרבעט, צו אַ שנעלער און מאָנאָטאָנער; דערצו קען זי נישט יאָגן אַזוי גיך, ווי די אַנדערע אַרבעטערינס, ביי דער מאַשין. יונגע זיינען זיי, מערסטנס, מיט אַלע כוחות נאָך. זי איז פאַרעלטערט פאַר דער צייט, מיד, און קען נישט מיט־האַלטן מיטן יאָגעניש. זי איז טאַקע דערפאַר אין אַ נידעריקער קאַטעגאָריע, קריגט אַ מאָגערן לוין און איר קומט אָפּט אויס צו הערן מוסר פון די אויפ־זעער פאַר נישט אָניאָגן די אַרבעט, ווי די לאָזונגען אויף די ווענט הייסן.

דריטנס, איז אויך נאָך דער אַרבעט האָט זי נישט קיין מנוחה אין הויז. ווי נאָר זי קומט אַהיים פון דער אַרבעט, מוז זי זיך אָוועקשטעלן אין די רייען פאַר די קאָאָפּעראַטיווע קראָמען מיטן קוישל אין דער האַנט. נאָך יעדער קלייניקייט מוז מען שטיין אין דער ריי, נאָכן ברויט, נאָכן ביסל ספּירט פאַר דער פּרימוס־מאַשינקע, נאָך קאַרטאָפל, נאָך אַביסל בוימל אויף צו באַשמעלצן עפּעס, נאָך אַביסל זויער־קרויט, נאָך אַ נאָדל אַז מען דאַרף, נאָך אַ דרים פאָדעם, אַפילו נאָך אַ בעזעם אויסצוקערן די שטוב. שעהן שטייט מען אָפּ אין די רייען, אין קעלטן און אין היצן, אונטער דער זון און אין רעגנס. די מענטשן אין די רייען זיינען בייז, מיד, אויפגערעגט און טשעפּען זיך איינער צום אַנדערן פאַר יעדער קלייניקייט. מען לאָזט אויס דעם כעס צו זיך קעגנזייטיק. מער נאָך אין כעס איז מען, ווען מען שטייט שעהן אומזיסט און מען גייט אַוועק מיטן אייגענעם ליידיקן קוישל, מיט וועלכן מען איז געקומען. אין די רעגירונגס־מאַגאַזינען איז יאָ פאַראַן אַלץ, זיי זיינען אָנגעשטאָפּט מיט אַלדאָס גוטס; אָבער אין יענע קראָמען קאָסט טייער, מער ווי טאָפּלט ווי די פּרייזן זיינען אין די קאָאָפּעראַטיוון. חנהקע קען עס זיך נישט פאַר־גינען דאָרט צו קויפן. ווען זי ווערט פאַרטיק מיט די רייען, דאַרף זי טאָן עפּעס אין שטוב. חנהקע האָט ליב די שטוב־אַרבעט, מער פון אַלץ איז איר די שטוב־אַרבעט צום האַרץ. דאָס דערמאָנט איר אָן דעם, אַז זי איז אַ באַלע־באָסטע. זי האָט ליב דאָס ראַמען און קערן, קאָכן און פאַרריכטן. אָבער אַלץ איז שווער דאָ, אַנדערש ווי זי איז יאָרן־לאַנג צוגעוואוינט געווען. זי קען נישט אַליין אין איר ווינקל אָפּקאָכן דאָס ביסל עסן, נאָר שטויסן זיך אַרום דער אַלגעמיינער קיך צווישן די ווייבער, אַזוי אַז יעדער זאָל איר קוקן אין טעפּל אַריין. קיין זייף אויסצוואַשן אַ וועש איז נישטאָ. דאָס שטיקל זייף, וואָס מען קריגט שוין יאָ, איז געמיין, זייפט נישט. די העמדער קומען אַרויס שוואַרץ. די מאכלים, וואָס זי קאָכט, זיינען איינטאָניק און געמיין. גאָרנישט איז דאָ מיט וואָס עפּעס צו באַשמעלצן, אויסער דעם בוימל, וואָס ברענט אויפן האַרצן. זי קומט גאָר מיטן טאָג נישט אויס, חנהקע. די קליינלעכע אַרבעט, דאָס כסדרדיקע וואַרטן, פלאָנטערן מענטשן זיך אונטער די פיס, דאָס שטענדיקע קאָמבינירן ווי אַזוי אויסצוקומען, פאַרמאַטערט, מאַכט די אַרבעט אַ סך שווערער און נודנער ווי זי איז. זי קען איר מאַטעסלען נישט

זען פאַר די אויגן, אַזוי איינגעשפּאַנט אין יאָך איז זי. ערגער פון אַלץ איז דאָס, וואָס אַפילו אין אָוונט, ווען זי ווערט שוין יאָ פאַרטיק מיט איר אַרבעט, איז זי אַליין. אויף אַ ווינקל טיש עסט זי מיטן קינד אָפּ איר מאָגערע שפּייז, אָן פרייד און אָן אַ וואָרט אויסריידן מיטן מאַן אירן.

ער קומט זעלטן אַ היים, נחמן. ער קען גאָר פון דער אַרבעט נישט אַרויסקריכן. כאָטש ער אַרבעט בלויז זיבן שעה אַ טאָג אין פאַבריק, קען ער נישט אַהיימגיין צו זיך אין שטוב. עטלעכע מאָל אין וואָך דאַרף ער גיין אויף קורסן אין דער פּאָליטישער שול, ווי יעדער געטרייער אַרבעטער און פּאַרטיי־מענטש. אַ סך זאַכן לערנט מען דאָרט: פּאָליטישע עקאָנאָמיע, געשיכטע פון דער רעוואָלוציע, אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליטיק און אַלערליי אַנדערע זאַכן, צו וועלכע מען דאַרף צולייגן קאָפּ. אין פאַבריק קומען אויך פאָר פאַרזאַמלונגען אָפטע, אויף וועלכע חברים פון דער אַדמיניסטראַציע האַלטן רעפעראַטן וועגן דעם פינף־יאָר פּלאַן, וואָס מען דאַרף אָניאָגן אין פיר יאָר. אַלערליי באַריכטן ווערן געלייענט און רעזאָלוציעס ווערן אָנגענומען. חבר נחמן לאָזט נישט דורך קיין איין פאַרזאַמלונג. פּונקט אַזוי לאָזט ער נישט דורך די פּראָפעסיאָנעלע פאַרזאַמלונגען, כאָטש זיי חזרן איבער כמעט וואָרט אין וואָרט דאָס, וואָס עס איז געזאָגט געוואָרן אויף די אַלגעמיינע פאַרזאַמלונגען, אַלץ וועגן דעם טעמפּאָ, מיט וועלכן מען וועט אָניאָגן און איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, און וועגן דעם פינף־יאָר פּלאַן, וואָס מען וועט אויספירן אין פיר יאָר. אויך האָט ער בייצוואוינען די פּאַרטיי־פאַרזאַמלונגען פון קאָמוניסטישן קעמערל ביי דער ברויט־פאַבריק. נחמן איז זייער געהויבן ביי זיך, וואָס ער געהערט צו די, וואָס נעמען אָנטייל אין אָט די פּאַרטיי־פאַרזאַמלונגען. געשלאָסענע זיינען זיי, די פאַרזאַמלונגען פון קעמערל, און די חשובסטע מענטשן פון דער פאַבריק געהערן צו זיי. נישט נאָר די חברים פון פאַבריק־קאָמיטעט, פון פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין, נאָר אַפילו אַליין דער דירעקטאָר פּאַדאָלסקי קומט צו יעדער באַראַטונג. וויכטיקע זאַכן ווערן באַרירט. נחמן פילט זיך שטאָלץ, וואָס ער, דער בעקער פון פאַרן אייזערנעם טויער אין וואַרשע, געהערט צו די, וואָס פירן דאָס גרויסע לאַנד, וואָס ער ווערט צוגעלאָזט צו די באַראַטונגען, וואָס זיינען פאַר פיל אַנדערע געשלאָסן.

צו די אַלע פאַרזאַמלונגען קומען נאָך צו אַלערליי אַנדערע אַרבעטן, וועלכע נחמן נעמט אויף זיך. ער איז דער ערשטער אַרויסצופאָרן אויף „סובאָטניקעס", אויסצולאָדן האָלץ פון וואַגאָנען, אַרויסצוגיין אין די דערפער העלפן אין דער ערד־אַרבעט, אויסצורייניקן פון שטויב פאַרלאָזטע פאַבריקן, אָדער גאָר אָנצויאָגן די אַרבעט אין פלעצער, וואו די אַרבעטער זיינען הינטערשטעליק און פירן נישט אויס דעם אָנגעצייכנטן פּלאַן. מערסטנס פאַלן זיי אויס, אָט די טעג, אין זעקסטן טאָג, נאָך פינף טעג אַרבעט אין פאַבריק, ווען מען דאַרף זיין פריי. נחמן היט אָפּ די אַלע זאַכן. כאָטש די ביינער ברעכן אים פון דער אַרבעט ביים אויוון, כאָטש ער פילט אַ וויטיק

אין רוקן און אַ שטעכעניש אין די פּיס פון רומאַטיז, וואָס ער האָט אָפּגעשפּאָרט אין תּפיסה, כאָטש דאָס אויער זיינס, וואָס ער האָט פאַרוואונדעט אין מלחמה, דערקוטשעט אים אָפּטער, ציט און נאָגט, און ער וואָלט נייטיק געדאַרפט אָפּרוען זיך אין פרייען טאָג, מיידט נחמן קיינמאָל נישט אויס די פליכטן, וואָס פאַלן אים אויס. ער ווייסט ווי וויכטיק אָט די אַלע אַרבעטן זיינען. ער ווייסט, אַז מיט שנעלן טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן און איבעריאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער און אויספירן דעם פּלאַן אין פיר יאָר. מיט געזאַנג גייט ער צו די „סובאָטניקעס", כדי אין פרייד צו שאַפן, ווי די לאָזונגען רופן. אויסער אָט די אַלע אַרבעטן, האָט ער נאָך אַלערליי אַנדערע פליכטן, וואָס דאָס פּאַרטיי־קעמערל וואַרפט אויף אים אַרויף, און ער קומט מיטן טאָג נישט אויס. אַ מידער, אַ געהרגעטער פאַלט ער אַריין שפּעט ביינאַכט אין שטוב, וואַרפט זיך אַריין אין בעט, כדי באַלד אין דער פרי ווידער זיך איינצושפּאַנען אין דער אַרבעט. חנהקע וויינט.

— פאַרגעסט, אַז דו האָסט אַ ווייב, אַ קינד, — קלאָגט זי. — ווי אַ שטיין בין איך אין אַ פרעמד לאַנד.

וויפל נחמן גיט איר נישט צו פאַרשטיין, אַז נישט ער טרינקט, נישט ער שפּילט אין קאָרטן, נאָר אַז ער איז פאַרנומען מיט אַרבעט, וויל זי עס נישט פאַרשטיין. זי וויל האָבן אַ מאַן, עסן מיט אים צוזאַמען, אויסרעדן אַ וואָרט, גיין ערגעץ. אַפילו אין די רו־טעג, ווען נחמן איז גראָד נישט פאַרנומען, קענען זיי זיך אויך נישט טרעפן, ווייל זיין רו־טאָג פאַלט אויס אַן אַנדערער און אירער — אַן אַנדערער.

— אַפילו ס׳קינד זעסטו דאָך נישט פאַר די אויגן, — מוסר׳ט זי אים, — ווי אַ יתום וואַקסט עס אַליין.

פון משפּחה־זאַכן גייט זי איבער צו דער פּרנסה, ווי אַזוי דורכצוקריכן דעם חודש ביז דעם נייעם געהאַלט. וויפל זיי זאָלן נישט רעכענען, מאַן און ווייב, קענען זיי אַלץ נישט אויסרעכענען ווי אַזוי דורכצוקריכן. פון די הונדערט רובל אַ חודש, וואָס חנהקע קריגט, גייט אַ סך אַראָפּ. צען רובל פאַר דער נאַציאָנאַלער הלוואה פאַרן לאַנד, צוויי רובל הכנסה־שטייער, צוויי רובל פאַרן פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין, צוויי רובל קולטור־שטייער, אַ חוץ אַלערליי קליינע אָפּצאָלונגען. פאַר דעם אָנבייסן אין פאַבריק־קיך גייט אויך אַראָפּ. זי קאַרגט זיך גענוג, חנהקע. זי פאַרגינט זיך קיינמאָל נישט צו קויפן אין קיך אַ זייטיק קאָטלעטל, וואָס כאָטש עס האָט מער ברויט ווי פלייש, קאָסט עס פונדעסטוועגן שיר נישט אַ רובל. זי עסט בלויז אַביסל שיטער שלעכטע קרויט און טרוקענע הירזש, פון וואָס זי גייט אַוועק הונגעריק. דאָס מוז זי שוין עסן אין פאַבריק־קיך. אַראָפּרעכענענדיק איר פאַר די שטייערן, הלוואות, ביישטייערונגען און פאַרן מאָלצייט, צאָלט מען איר ריין געלט העכסטנס זעכציק רובל.

מער נאָך ווי חנהקע, צאָלט נחמן אָפּ אַ וועלט מיט געלט אין זיין בעקעריי. צו די אַלע שטייערן, וואָס יעדער אַרבעטער האָט צו צאָלן, צו די אַלע הלוואות,

דאַרף ער נאָך צאָלן פּאַרטיי־אָפּצאָל, פאַר פּאָליטישע אַרעסטירטע אין די בורזשואַזע לענדער, פאַר דער פּאַרטיי־צייטונג, פאַר דעם זשורנאַל צו באַ־קעמפן רעליגיע און פאַר אַלערליי אַנדערע זאַכן.

דער חבר קוליק, — אַ קליין קיילעכדיק מענטשעלע, מיט אַ לעדערן רעקל און אַ קאַווקאַזער היטעלע אויפן צעשויבערטן קאָפּ, אַ בעקער פון פאַך, אָבער וואָס גייט קיינמאָל נישט צו צום טייג אָדער צום אויוון, נאָר קהלט זיך תמיד ביי יעדער פאַרזאַמלונג, טראָגט אַריין רעזאָלוציעס, פּאַטשט בראַוואָ, גייט נאָך דעם דירעקטאָר פּאָדאָלסקי, — האָט אָנגעשטאָפּט אַלע קעשענעס פון זיין לעדערן רעקל מיט ביכלעך צו זאַמלען געלט. ער זאַמלט פאַר פאַרריכטן די וועגן, פאַר שטעלן אַ נייעם דענקמאָל דעם פירער פון לאַנד, פאַר אויסראָטן הפקרות צווישן היימלאָזע קינדער, פאַר לופט־פליערייַ, פאַר שטיצן סטודענטן אין זייער לערע, פאַר ביבליאָטעקן, פאַר שטיצע צו סטרייקערס אין קאַפּיטאַליסטישע לענדער און פאַר אַלערליי אַנדערע זאַכן. אומעטום איז ער פול, אומעטום וואַקסט ער אויס אויף זיינע קליינע פלינקע פיס, און איידער מען קוקט זיך אום, שלעפּט ער שוין אַ ביכעלע פון איינער פון די אָפּשטייענדיקע קעשענעס און כאַפּט אַרויס דאָס בליישטיפטל, וואָס ליגט תמיד ביי אים אויפן אויער רייטנדיק, גריייט צו פאַרשרייבן. די אַר־בעטער מיידן אים אויס, אָבער ער שטייט צו צו זיי מיט זיין צופרידן געלעכטערל און רייסט אַרויס אַ קוויטעלע פון זיין ביכל, צי מ׳וויל עס יאָ, צי ניט. צו נחמנען שטייט ער גאָר צו. ער ווייסט, אַז נחמן איז אַ פּאַרטיי־מיטגליד און ער איז דער ערשטער מיט יעדער נייער זאַמלונג. נחמן גיט אים, שטעלט זיך ברייט; ער ווייסט, אַז די אַלע זאַכן זיינען וויכטיק, זייער וויכטיק. ער איז דער ערשטער צו הויבן די האַנט פאַר יעדער רעזאָלוציע, וואָס קוליק טראָגט אַריין וועגן אַ נייער ביישטייערונג. ער איז דער ערשטער אָוועקצוגעבן אַ טאָג לוין און אַפילו אַ וואָך פאַר יעדער גרויסער אַקציע, ווי צו העלפן סטרייקנדיקע קוילן־גרעבער אין אַ קאַפּיטאַליסטיש לאַנד, צו בויען אַ נייע לופט־פלאָטע פאַרן פאַרבאַנד, אָדער צו שענקען אַ מתנה די חברים־אַרבעטער אין כינע. חבר קוליק פּאַטשט אים אין פלייצע דערפאַר. אָבער אַז עס קומט צום חודש, בלייבט זייער ווייניק געלט נחמנען אין קע־שענע. ער לעבט קאַרג, רויכערט מאַכאָרקע, כאָטש עס שטיקט אים אין האַלדז, פאַרגינט זיך נישט אַריינצוגיין אַמאָל מיט אַפּאַנאַסיעוון אויסטרינקען אַ גלעזל ביר, און ציילט חנהקען אין דער האַנט אַריין יעדער קאָפּיקע, וואָס בלייבט אים. אָבער חנהקע קומט נישט אויס מיט די געלטער. פון די ריינע צוויי הונדערט רובל אַ חודש, וואָס בלייבן איר, גייט אַראָפּ פאַר דירה־געלט, עלעקטרי, טראַמווייען צו דער אַרבעט און צוריק. עס איז ווייט, מען קען נישט גיין צופוס אַזוי ווייט. איבעריקנס, לוינט עס בעסער, כדי נישט אויס־צורייבן די זוילן פון די שיך. בלויז ברויט פאַרביידן און דעם קינד קאָסט זיי אַ פערטל פון דעם פאַרבליבענעם פאַרדינסט. פאַר דעם אָנבייסן, וואָס מאַטעסל קריגט אין שול, דאַרף מען אויך צאָלן. דאָס האַלט אויף דאָס ייִנגל.

ער קריגט דאָרט אויך אַ מאָל אַ שטיקל פליש, אַ גלאָז מילך. חנהקע היט אָפּ צו צאָלן צו דער צייט פאַר אַט די מאָלצייטן. וויפיל מען זאָל נישט קאַרגן, שניידן זיך די פינגער, קומט מען מיטן חודש נישט אויס.

חנהקע האָט שוין פּרובירט טאָן פאַרשיידנס — יאָ עסן וועטשערע אין דער קאָאָפּעראַטיוו־קיך, טאָמער וועט עס אויסמאַכן ביליקער ווי אַליין קאָכן; נישט עסן דאָרט, נאָר בעסער אַליין קאָכן; אָבער ווי זי זאָל נישט דרייען, בלייבט אַלץ אַ לאָך אין דער פּרנסה, איבערהויפּט אין די לעצטע טעג פון חודש. דערוויל הונגערט זי נאָך נישט. זי גייט אָפּט אַרויס אויפן מאַרק און פאַרקויפט עפּעס פון דעם, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט פון דער היים, אַמאָל אירס אַ בלוזקע, אַמאָל נחמנס אַ געלאַטעט העמד. פאַר דעם קויפט זי שפּייז אויפן מאַרק. אַמאָל אויך אַ פלעשל מילך פאַרן ייִנגל. אָבער עס לאָזט זיך אויס. באַלד וועט מען בלייבן ביי גאָרנישט. און חנהקע וויל וויסן, וואָס מען וועט דעמאָלט טאָן.

— נו, ענטפער, נחמן, איך רעד דאָך צו דיר! — מונטערט זי אים, ווען ער גיט איר נישט קיין תשובה אויף אירע גערעכטע קשיות.

נחמן האָט גאָרנישט וואָס צו ענטפערן. ער אַרבעט גענוג, מער פון זיינע כוחות. ער גיט נישט אויס קיין איבעריקן גראָשן. אויך חנהקע אַרבעט, ווערט אויסגעריסן. עס קאָסט אים גענוג געזונט איר אַרבעט. ער ווייסט, אַז זי האָט פאַרדינט אַביסל מנוחה. כאָטש ער ווייסט פון דער פאַרטיי־ציַיטונג זיינער, אַז פרויען דאַרפן אַרבעטן גלייך מיט מענער, פילט ער זיך געפאַלן דערפאַר, וואָס ער קען חנהקען נישט שפּייזן, נאָר זי מוז גיין אין פאַבריק אַרבעטן. וויפיל ער זאָל נישט טראַכטן ביי זיך ווי אַזוי צו פאַר־בעסערן די לאַגע אין שטוב, קען ער גאָרנישט אויסטראַכטן.

— וואַרט, חנהקע, — טרייסט ער זי, — זאָל מען נאָר אויספירן דעם פּלאַן אין פיר יאָר, און דו וועסט זען ווי גוט עס וועט זיין ביי אונדז. זע, וואָס די צייטונג שרייבט.

חנהקע וויל נישט זען, וואָס די צייטונג שרייבט. זי זאָגט אים בעסער מוסר. מענטשן זיינען איר מקנא. זי האָט אַ מאַן אַ קאָמוניסט. ביי לייטן, אַז אַ ווייב האָט אַ מאַן אין דער פאַרטיי, דאַרף זי נישט אַרבעטן, איז דאָ פון אַלעם גוטן אין שטוב. זיי קריגן פאַרט־אַקטיוו פּאַיאָקן, פּוטער און מילך און צוקער און פון אַלעם גוטן. וואָס האָט ער פון זיין קאָמוניזם?

נחמן וויל עס נישט הערן.

— חנהקע, — בייזערט ער זיך, — דו רעדסט רכילות אויף דער פאַרטיי. איך וויל עס נישט הערן. ס'אַ ליגן.

חנהקע מאַכט אָוועק מיט דער האַנט. ווי ווען מען רעדט מיט איינעם, וואָס קיין שום זאַך אין דער וועלט וועט אים שוין נישט קלאָר מאַכן. נחמן רויכערט געדיכט זיינע מאַכאָרקע־פּאַפּיראָסן, געוויקלט אין צייטונג־פּאַפּיר, און שווייגט פאַרכמורעט.

כאָטש ער שרייט אויף חנהקען, ווייסט ער ביי זיך וואויל, אַז אירע רייד

זיינען אמת. אַלע דאָרט אין דער פאַבריק, די חברים פון „זאַווקאָם“, פון פראָפעס־יאָנעלן פאַראיין, די אויפזעער, אַלע האָבן זיי אַ סך בעסערע לוינען פון אים, כאָטש ער איז אַ שלאָגלער. זיי קריגן אויך פרעמיעס אַלערליי, פאַרט־אַקטיוו פאַיאָקן, אָפטע אורלויבן, בילעטן אין די טעאַטערס, אַלערליי אַנדערע פריווילעגיעס. אויף די פאַרטיי־באַראַטונגען, אויף וועלכע ער קומט זיך צונויף מיט זיי, נעמען זיי אַרויס גוטע שפּייז פון די פאַרטפּעלן, כדי צו דערכאַפּן דאָס האַרץ ביי די לאַנגע פאַרזאַמלונגען, ווייס־ברויט, וואורשט, קעזן, אַלערליי אַנדערע גוטע זאַכן. פּאַפּיראָסן פאַררויכערן זיי גוטע, פון בעסטן סאָרט. בלויז ער און נאָך עטלעכע פון די, וואָס אַרבעטן טאָקע ביי די אויוונס, אָדער ביי די קאַסטנס, נעמען אַרויס טרוקן שוואַרץ ברויט פון קעשענע און פאַררויכערן מיט מאַכאָרקע.

מען האָט זיי טאָקע פיינט אין פאַבריק, די געהויבענע לייט. מען רעדט אויס אויף זיי אַלדאָס ביין. „וואַנצן“ רופט מען זיי. ער פאַרטיידיגט זיי, נחמן, ווייל דאָס איז זיין חוב פון אַ פאַרטיי־מאַן, אָבער ביי זיך ווייסט ער, אַז עס איז אַזוי. נאָך מער, ער ווייסט, אַז פּונקט ווי די אַרבעטער האָבן פיינט די מיוחסים, האָבן די מיוחסים פיינט די אַרבעטער. אַ שנאה הערשט צווישן די מענטשן אין פאַבריק, ווי צווישן קלאַסן. ער טוט אַלץ אין דער וועלט צו פאַרשטאָפּן זיך די אויערן, צו פאַרמאַכן די אויגן, כדי נישט צו זען די שנאה אין פאַבריק, כדי אַוועקצוקוקן די עוולות. ער גייט אויף די פאַר־זאַמלונגען, הערט די פריילעכע באַריכטן פון די רעדנער, די מונטערע בשורות פון די פירער. ער זופּט די אַרטיקלען אין דער פאַרטיי־צייטונג, וואָס זיינען פול מיט גרויסע פּלענער, ריזיקע דערגרייכונגען און האָפערדיקע הבטחות. אין דעם פאַרגעסט ער אַלץ און זעט בלויז דאָס גרויסע. אָבער ווי נאָר ער גייט אַוועק פון די פאַרזאַמלונגען, שטעלט זיך אַוועק ביים אויוון, קומט זיך צונויף מיט די אַרבעטער אין קיך, גייט פאַרביי די גאַסן, קומט אַהיים אין שטוב אַריין, אַזוי רינען גלייך אויס די אַלע פרעמדע ווערטן. גאָרנישט שטימט מיט דעם, וואָס ער האָט פריער געזען און געהערט. מער דערשלאָגן ווערט ער ביי זיך אין הויז, ווען חנהקע הויבט אָן אירע מאָנאָטאָנע, שווערע און אמתע טענות. ווי אַמאָל אין וואַרשע, ביי שיינדלען אין הויז, ווען זי פלעגט זיך דורכטענהן מיטן מאַן, ווילן אויך דאָ די שכנים פון איבער די ווענט נישט הערן די טענות צווישן מאַן און ווייב.

— העי, שלאָפן, נישט רעדן! — קלאַפּט מען אין דער דינער וואַנט, וואָס טיילט אָפּ נחמנס שטיבל פון די איבעריקע שטובן.

נחמן דערזעט פּלוצלונג זיין קינד אויפן בעטל. ער דערמאָנט זיך, אַז שוין טעג ווי ער האָט אים נישט געזען, נישט אויסגערעדט קיין וואָרט צו אים. אין דער פרי, ווען ער גייט אַוועק, שלאָפט נאָך מאַטעסל; ווען ער קומט צוריק, איז ער שוין ווידער אין בעט. אַ בענקשאַפט נעמט אים אַרום. ער גלוסט זיך אים אַראָפּצוגיין און צודעקן אים. ער איז בלאַס, מאַטעסל, אָפּגעצערט און ערנסט פאַרטראַכט. מיט פאַרמאַכטע אויגן, מיט שמאָלע

הענט, קינדיש און הילפלאָז אַראָפּגעהאַנגען איבער דער זעלנערישער קאָלדרע, וועקט דאָס קינד אויף אַ טיפן רחמנות צו זיך אין פּאַטערס האַרץ. מער נאָך ווי רחמנות, פילט נחמן אַן אומרואיקייט איבער דעם גורל פון זיין בן־יחיד. ער איז נישט זיכער מער אין די הבטחות, וואָס ער האָט געגעבן דעם יינגל פאַרן אַוועקפאָרן, אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ פרייער גליקלעכער מענטש אין אַ פרייער גליקלעכער מדינה. חנהקע דערפילט דעם מאַנס אומרואיקייט און זי ווערט אויך אומרואיק.

— וואָס קוקסטו אַזוי אויפן קינד, נחמן? — פרעגט זי מיט מאַמעשער זאָרג.

— גאָרנישט, חנהקע, — ענטפערט נחמן, כדי נישט אויסצוגעבן זיך מיט זיינע געדאַנקען.

פון דער וויט פייפט אַ באַן אין דער נאַכט, רייסט זיך מיט דראָענדיקע קולות.

קאַפּיטל פיר־און־פערציק

אַפּאַנאַסיעוו, נחמנס געוועזענער שכן אין קאַזאַרמע אויף דער אויבער־שטער ריי, האָט אַלץ מער געטרונקען.

אין דער פרי האָט ער זיך אָפט פאַרשפּעטיקט. אין מיטן דער אַרבעט פלעגט ער אַנטשלאָפן ווערן און שטערן דעם גאַנצן קאָנווייער.

— אַפּאַנאַסיעוו, אַפּאַנאַסיעוו, — האָבן אים די מענטשן געוועקט, — שטעלסט אָפּ די אַרבעט!

אַפּאַנאַסיעוו האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט שרעק און זיך גענומען צו זיין אַרבעט, אָבער פּלוצלונג פלעגט ער ווידער איינדרימלען. פּונקט אַזוי האָט ער געדאַרפט איבערלאָזן די אַרבעט אין דער מיט און צו־אָפט מוזן אַוועקגיין צוליב אַ מענטשלעך געברויך.

צום ערשט האָט אים חבר קוליק געגעבן אַ וואָרנונג, אַז אויב ער וועט זיך נישט אויפפירן ווי געהעריק, וועט מען אים באַשטראָפן. אַז דאָס האָט נישט געהאָלפן, האָט מען אים אַרויסגעשטעלט אויף דעם שוואַרצן ברעט. אין גרויסן פאַבריק־קאָרידאָר, ביים אַריינגאַנג, וואו אַלע מוזן דורכגיין, איז אַ גרויס ברעט געהאַנגען, אָפּגעפאַרבט איין העלפט מיט רויטער פאַרב און די צווייטע העלפט מיט שוואַרצער פאַרב. אויף דער רויטער זייט זיינען געווען אויסגעמאָלט עראָפּלאַנען, אויטאָמאָבילן, לאָקאָמאָטיוון, לויפנדיקע הירשן און פייל און בויגנס. לעבן יעדן פון די צייכענונגען זיינען געווען אויסגע־רעכנט די שנעלסטע אַרבעטער מיט אַן אויפשריפט, אַז מיט שנעלן טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן דעם פינף־יאָר פּלאַן אין פיר יאָר אין ערע די ענטוזיאַסטן

פון סאָציאַליסטישער בויאונג. אויף דער שוואַרצער זייט זיינען געווען אויס־געמאָלט העלפאַנטן, אָקסן, פרעש און צום סאַמע סוף שילדקרעטן. לעבן זיי זיינען געווען אויסגערעכנט די לאַנגזאַמע אַרבעטער, די פאַמעלעכע, קריכער, שוואַכע און שלימאַזלען. איבער זיי איז געווען אָנגעשריבן מיט גרויסע אותיות, אַז זיי זיינען פוילע און שטערער פון דער סאָציאַליסטישער בויאונג און אַ חרפּה צו זיי. קוליק האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ בענקל און אָנגעשריבן מיט קרייד אויף דער שוואַרצער זייט אַפאַנאַסיעווס נאָמען אויפן סאַמע סוף, לעבן דער קריכנדיקער טשערעפּאַכע.

געמיינט האָבן אַלע, אַז ער וועט פון איצט אָן בעסער ווערן, אַפאַנאַסיעוו, כדי מען זאָל אַראָפּנעמען זיין נאָמען פון שאַנד־ברעט; אָבער עס איז נישט אַזוי געווען. פאַרקערט, אַפאַנאַסיעוו האָט זיך אָנגעשיכורט מער ווי אַלע מאָל אין דער נאַכט, עטלעכע פלעשער „ריקאָווקע״ אויסגעטרונקען, אָן עפּעס צוצועסן, פאַרבייסנדיק בלויז מיט זויערע אוגערקעס, און אַ שיכורער געקומען צומאָרגנס צו דער אַרבעט.

— חבר אַפאַנאַסיעוו, איר זענט ווידער שיכור, — האָט קוליק אים געמוסרט.

אַפאַנאַסיעוו האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט מיט זיין דריבנעם געלעכטערל.

— איך בין נישט מער חבר אַפאַנאַסיעוו, נאָר חבר טשערעפּאַכע, — האָט ער געזאָגט.

די אַרבעטער האָבן געלאַכט. קוליק איז געוואָרן רויט.

— בירגער אַפאַנאַסיעוו, — האָט ער געזאָגט, פאַרבייטנדיק דעם „חבר״ אויף „בירגער״, וואָס זאָגט קיין גוטס נישט אָן, — איך וועל אַריינגיין מעלדן דעם דירעקטאָר, חבר פאָדאָלסקין אַליין.

אַפאַנאַסיעוו איז נישט נתפּעל געוואָרן:

— אַפילו חבר פאָדאָלסקין אַליין וועל איך זאָגן, אַז איך בין נישט מער אַפאַנאַסיעוו, נאָר אַ טשערעפּאַכע.

דערביי האָט ער זיך אַנידערגעלייגט אויף דער ערד אויף אַלע פיר, אַריינגערוקט און אַרויסגערוקט דעם קאָפּ, ווי אַ שילדקרעט, און גענומען קריכן לאַנגזאַם איבערן פאַבריק־זאַל. די אַרבעטער האָבן נאָך העכער געלאַכט, די אַרבעטערינס האָבן געקייכט פון געלעכטער.

ווען דער דירעקטאָר פאָדאָלסקי איז אַריינגעקומען, האָט זיך אַפאַנאַסיעוו אויפגעהויבן פון דער ערד און זיך פאַר אים טיף פאַרנויגט.

— חבר עראָפּלאַן, — האָט ער געזאָגט, — חבר טשערעפּאַכע באַגריסט אייך. איך האָב די טשערעפּאַכישע ערע...

וויפיל די אַרבעטער האָבן נישט פּרובירט זיך איינהאַלטן צוליב דעם דירעקטאָר פאָדאָלסקי, האָבן זיי עס נישט געקענט. דירעקטאָר פאָדאָלסקי האָט אַ שטרענגן בליק געטאָן אַרום זיך און געהאַנדלט שנעל און אַנטשלאָסן, אַזוי, אַז עס זאָל נישט ווערן אַראָפּגעריסן זיין פּרעסטיזש.

— חברים, אַרבעטן! — האָט ער באַפוילן.

אַלע האָבן זיך גלייך גענומען צו דער אַרבעט.

דערנאָך האָט ער זיך גענומען צו אַפּאַנאַסיעוון.

— קומט מיט מיר אין מיין קאַבינעט, — האָט ער געזאָגט — שוין!

אַפּאַנאַסיעוו האָט נישט געוואָלט גיין.

— זיבן און פופציק יאָר בין איך געווען אַ מענטש, — האָט ער געשריגן,

— און איצט האָט מען געמאַכט פון מיר אַ טשערעפּאַכע! נישט קאָמיש, חבר דירעקטאָר?

פּאָדאָלסקי האָט געגעבן אַ וואונק צו זיינע לייט. זיי האָבן אַפּאַנאַסיעוון אָנגענומען ביים קאָלנער פון צעריסענעם רעקל און געשלעפּט אַרויס. אַפּאַנאַסיעוו האָט אָנגעשפּאַרט ביידע פיס אין ברוק.

— חברים, אַרבעטער! — האָט ער געדופן — נעמט זיך אָן פאַר אַן אַרבעטער. לאָזט נישט די בלוטזויגער מיך נעמען, חברים, זיי וועלן מיך שיקן אין טשעקאַ!

קיינער האָט נישט געוואָגט אָנצורופן זיך מיט אַ וואָרט.

פיר אַזייגער, ווען די אַרבעט האָט זיך געענדיקט, איז חבר קוליק אַריינגעקומען און געלאָזט וויסן, אַז קייגער זאָל נישט אַהיימגיין, ווייל עס וועט אָפּגעהאַלטן ווערן אַ פאַרזאַמלונג, אויף וועלכער אַלע מוזן זיין. די אַרבעטער האָבן שטיל געברומט צווישן זיך, בייזע, וואָס מען לאָזט זיי נישט אַהיימגיין זיך אויסרוען; אָבער אַוועקגיין האָט קיינער נישט געוואָגט.

אין גרויסן פאַבריק־זאַל, וואָס איז געווען באַהאַנגען מיט די פּאָרטרעטן פון מאַרקס, ענגעלס, לענין און דעם וואָגסנדיקן פירער און באַצירט מיט לאָזונגען וועגן פינף־יאָר פּלאַן, האָבן זיך אויסגעזעצט די אַרבעטער, ווי נאָר ווער עס האָט געכאַפּט אַן אָרט. די אויפזעער, די פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַטאָרן, די פאָרשטייער פון פאַרטיי־קאָמערל, די פירער פון דער בילדונגס־קאָמיסיע, סאַניטאַרער קאָמיסיע, אַלערליי סעקרעטאַרן און אונטער־סעקרעטאַרן, מיט וועלכע עס האָט געגריבלט און געשווּיבלט אין דער פאַבריק, האָבן זיך געפּאַרעט, אַרומגעלאָפן, אַרומגעפּאַדעט. צום סוף איז אַריינגעקומען דער דירעקטאָר חבר פּאָדאָלסקי אַליין. ער איז געגאַנגען מיט פעסטע ענערגישע טריט. דאָס ציגאַר־שפּיצל זיינס האָט געקלעפּט צווישן די דיקע ענערגישע ליפּן. ווי אַ שאָטן איז נאָכגעגאַנגען קוליק, אַ קליינער, אַ קיילעכדיקער, מיטן אויסגעריבענעם לעדערנעם רעקל און מיטן קאַווקאַזער היטעלע אויפן קאָפּ. אין זיין אַרויפקוקן צום דירעקטאָר פון אונטן־אַרויף איז געווען די הנאה פון אַ הינטל, וואָס גרייט זיך צו געבן אַ לעק דעם באַלעבאָס אין האַנט.

חבר פּאָדאָלסקי איז אַרויף אויף דער בינע, אַרומגערינגלט פון זיינע לייט. ער האָט אַרויסגענומען דאָס ציגאַר־שפּיצל פון מויל, אַוועקגעלייגט עס אויפן רויטן טישטעך און אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער האַנט אין טיש.

— חברים, — האָט ער געדופן מיט זיין שאַרף מויל, — די היינטיקע פאַרזאַמלונג איז גערופן געוואָרן צוליב זייער אַן ערנסטן און טרויעריקן

עפּיזאָד, וואָס איז זיך פאַרלאָפן אין אונדזער פאַבריק „רויטער שטערן״. מיר דאַרפן באַהאַנדלען די פראַגע פון שעדיקונג און דיסציפּלין־ברוך, וואָס איינער פון די פאַבריק־אַרבעטער האָט אַרויסגעוויזן עפנטלעך. איך דאַרף אייך נישט זאָגן ווער דאָס איז.

— ניקאָלאַי ניקיטיטש אַפאַנאַסיעוו! — האָט קוליק געדופן.

— ניקאָלאַי ניקיטש אַפאַנאַסיעוו, — האָט פּאָדאָלסקי נאָכגעזאָגט, אויסציענדיק יעדע זילבע פון דעם נאָמען, כדי צוצוגעבן מער געוויכט דער זאַך.

נאָכדעם האָט ער געמאַכט אַ פּויזע אויף אַ לאַנגער ווײַלע. געמיינט האָבן אַלע, אַז דאָס פאַרטראַכט ער זיך, כדי אַליין אָנצוהויבן מיט מער ישוב־הדעת דעם אָנגריף. אָבער חבר פּאָדאָלסקי האָט נישט גערעדט מער. אָנשטאָט אַליין רעדן, האָט ער גאָר געגעבן דאָס וואָרט צו איינעם פון די פאַרזאַמלטע.

— חברים, — האָט ער גערופן, — אין די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, וואו די פאַבריקן געהערן צום פּריוואַטן קאַפּיטאַל, האָבן די פאַבריקאַנטן צו באַשליסן דעם גורל פון אַן אַרבעטער. ביי אונדז אין סאָוועטן־פאַרבאַנד האָבן מיר נישט קיין באַלעבאַטים און אַרבעטער. אַלע זיינען מיר די גלייכע באַלעבאַטים פון דער פאַבריק, אַלע זיינען מיר פאַראינטערעסירט אין דעם אויפבוי פון אונדזער אינדוסטריע. דעריבער דאַרפט איר אַליין באַשולדיקן דעם שעדיקער אַפאַנאַסיעוו. ווער וויל זיך פאַרשרייבן צום וואָרט?

— איך, חבר פּאָדאָלסקי, — האָט קוליק גערופן.

— חבר קוליק האָט דאָס וואָרט! — האָט פּאָדאָלסקי צופרידן געמעלדעט און צוריק גענומען דאָס ציגאַרן־שפּיצל אין מויל אַריין — חבר קוליק, קומט אַרויף צום טיש.

חבר קוליק איז מיט גיכע דריבנע טריטעלעך אַרויפגעלאָפן איבער די פּאָר טרעפּלעך פון דער עסטראַדע צום טיש און שטייפער אַרויפגעזעצט דאָס קאַווקאַזער שעפּסענע היטעלע אויפן צעשויבערטן קאָפּ, ווי ער וואָלט זיך גרייטן צו אַ וויכטיקער אַרבעט, צו וועלכער מען דאַרף זיך ווי געהעריק אונטערגאַרטלען. אַז דאָס היטעלע איז שוין פעסט געזעסן, האָט ער אַ ברייטן שמייכל געטאָן און גלייך אַרויף אויף דער העכסטער אָקטאַווע.

צום ערשט האָט קוליק דערציילט פאַר דעם עולם דעם אונטערשייד פון אַן אַרבעטער אין קאַפּיטאַליסטישע לענדער ביז אַן אַרבעטער אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, וואָס איז באַפרייט געוואָרן פון די קייטן פון פּריוואַטן קאַפּיטאַל. חבר פּאָדאָלסקי האָט זיך פאַרקרימט. ערשטנס, האָט ער עס שוין פריער אַליין געזאָגט. צווייטנס, האָט אים שוין פון דער געשיכטע היפּש גענודיעט, אָבער איבערגעריסן האָט ער נישט קוליקן. ער האָט געוואוסט, אַז אָן דעם וועט עס ביי אים נישט גיין. אַז ער איז פאַרטיק געוואָרן דערמיט, האָט קוליק גענומען מאָלן פאַר די חברים אַרבעטער די שוואַרצע שאָף אַפאַנאַסיעוו, וואָס האָט זיך אַריינגעריסן אין דער ווייסער סטאַדע, דעם שעדיקער, וואָס

טראָגט אַריין אומרו און סאַבאָטאַזש אין דעם „רויטער שטערן", דער מוסטער־פאַבריק פון סאָוועטן־פאַרבאַנד. אַ וועלט מיט זינד האָט קוליק אויסגערעכנט אין זיין באַשולדיקונג. אין דער צייט ווען אַלע אַרבעטער טראָגן מיט פרייד אַנטקעגן זייערע ביישטייערן פאַר די וויכטיקע אינסטיטוציעס, האָט אָפּאַנאַ־סיעוו קיינמאָל נישט וויליק געגעבן זיין טייל. אין דער צייט ווען אַלע אַרבעטער זיינען מיט פרייד און געזאַנג געגאַנגען צו די „סובאָטניקעס", צו די קאָלעקטיוון, צו אָפּגעשטאַנענע פאַבריקן, כדי צוצולייגן אַ האַנט צום אויפבוי פון סאָציאַליזם, האָט אָפּאַנאַסיעוו שטענדיק געזוכט זיך אַרויסצו־דרייען פון אַט דער וויכטיקער אַרבעט. פאַראַן אַ קלוב פאַר די אַרבעטער פון „רויטער שטערן", אַ קלוב, וואו מען קען לייענען ביכער, צייטונגען, הערן ראַדיאָ און ענטוויקלען זיך. אין זאַל איז דאָ די פאַרוואַלטערין פון קלוב, אויך די ביבליאָטעקאַרין, זאָלן זיי זאָגן צי איז כאָטש איינמאָל אָפּאַנאַסיעוו אַריינ־געקומען אין קלוב? צי איז דאָ זיין נאָמען אין דער ביבליאָטעק ביי נעמען אַ בוך צו לייענען.

— ניין, חבר קוליק, — האָט אַ ווייבעריש קולכל גערופן פון זאַל.

חבר קוליק האָט צעצויגן זיין לבנה פנים. געוויס נישט! נישט פאַר אָפּאַנאַסיעוון האָט אַ ווערט די מי און אָנשטרענגונג, וואָס די פאַבריק האָט זיך געגעבן צו שאַפן קולטור־אינסטיטוציעס. ער דאַרף נישט קיין קולטור־אינסטיטוציעס. ער האָט נישט קיין אינטערעס, אַז אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, אין לאַנד פון די אַרבעטער, זאָל אָפּגעשאַפט ווערן עם־הארצות, זאָל אויס־געוואָרצלט ווערן הפקרות צווישן היימלאָזע קינדער, זאָל געפירט ווערן אַ קאַמף קעגן אַבערגלויבן, פאַנאַטיזם און רעליגיע. נישט פון אַרבל רעדט ער, קוליק. ער האָט נישט איינמאָל מיט אָפּאַנאַסיעוון עסקים געהאַט ביים זאַמלען געלט פאַר אָט די וויכטיקסטע אינסטיטוציעס. אָפּאַנאַסיעוו פלעגט ברומען שטענדיק, ווען ער האָט געדאַרפט ביישטייערן זיך דערויף. נאָך מער, ער האָט חוזק געמאַכט, שפּאַס געטריבן צווישן די אַרבעטער, אַראָפּגעריסן דעם אויטאָריטעט פון די אינסטיטוציעס און די זאַמלער.

— אַ שאַנד צו אים! — האָט איינער פון פּאָדאָלסקיס מענטשן אויס־גערופן.

חבר קוליק האָט אַ ברייטן שמייכל געטאָן צום חבר, וואָס האָט געמאַכט דעם צווישן־רוף צו דער ריכטיקער צייט, און ער איז פון פריערדיקן שטראָף־טאָן אַריבער צו צאָרן. מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט פון זיין צעקנייטשטן לעדערנעם אַרבל האָט ער געשניטן אין דער לופט אַרויף און אַראָפּ, ווי מיט אַ מעסער.

— חברים, — האָט ער גערופן, — אָפּאַנאַסיעוו האָט נישט נאָר נישט געוואָלט העלפן זיינע חברים אין בויען זייער לאַנד, נאָר ער האָט געזוכט צו שטערן אין דער אַרבעט. יאָ, חברים, נישט געקוקט אויף אַלע וואָרענישן, האָט ער זיך באַוואוסטזיניק פאַרשפּעטיקט, געקומען אַ שיכורער צו דער

אַרבעט און אויך אָנגערעדט אַנדערע אַרבעטער נאָכצוטאָן זיינע פאַרברעכע־רישע ביישפּילן.

— נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר אַזעלכע שעדיקער אין אונדזערע רייען! — האָט ווידער דער פריערדיקער צווישן־רופער אויסגעשריִען צו דער ריכטי־קער צייט, און ווידער האָט קוליק אים באַשענקט מיט אַ ברייטן שמייכל דערפאַר.

אָננעמענדיק געניגנדיק אָטעם אין זיין ברוסט, איז קוליק אַריין אין אַזאַ פּאַטאָס, אַז דאָס שפּעסנע היטעלע איז אים אַזש אַראָפּגעשפּרונגען פון קאָפּ.

— חברים פון „רויטער שטערן", — האָט ער געחנפהט די אַרבעטער, — מיר, דער שטאָלץ פון סאָוועטן־פאַרבאַנד, די מוסטער־אַרבעטער פון דער גרעסטער ברויט־פאַבריק, וואָס האָבן געהאַט דעם גרויסן כבוד צו זיין פון די ערשטע איבערצויאָגן דעם אָנגעצייכנטן פינף־יאָר פּלאַן, וועלן נישט דערלאָזן, אַז שעדיקער און קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן זאָלן פאַרשוואַרצן אונ־דזער רומפולן נאָמען. קיינער פון אונדז וועט נישט דערלאָזן, אַז דער שע־דיקער אָפּאָנאַסיעוו זאָל בלייבן אין אונדזערע רייען.

קוליק האָט דערוואַרט אַ גרויסן דונער פון אַפּלאָדיסמענטן און ער האָט זיך באַצייטנס אָפּגעשטעלט. אָבער די אַפּלאָדיסמענטן זיינען בלויז געקומען פון די אייגענע מענטשן. דער זאַל איז געווען שטיל. קוליק האָט זיך נישט פאַרלוירן און אויסגעדרייט זיך מיטן פּנים צו דער וואַנט, וואו דאָס בילד פון פירער איז געהאַנגען אין זיין גאַנצער גרויס. מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט אויפן פאַרטרעט, האָט ער געדונערט:

— חברים, דער געניאַלער פירער פון דער רעוואָלוציע, וועמען מיר האָבן געשוואוירן אויסצופירן דעם פינף־יאָר פּלאַן אין פיר יאָר, קוקט אויף אונדז מיט זיינע קלוגע אויגן און וואָרנט, אַז מיר זאָלן היטן אונדזער פאַבריק פון קאָנטער־רעוואָלוציע און שעדיקעריי, וואָס וויל, ווי אַ גיפטיקע שלאַנג, זיך אַריינקריגן אין אונדזערע רייען. רייניקט אויס אייערע רייען, חברים, וואָרנט ער, טרייבט אַרויס די קרעציקע שאָף פון דער געזונטער סטאַדע. ווער פון אונדז, חברים, וועט נישט הערן דעם רוף פון אונדזער געניאַלן פירער?

קוליק האָט נישט געדאַרפט וואַרטן מער אויף קיין אַפּלאָדיס.

— זאָל לעבן דער גרויסער פירער, נידער מיט די שעדיקער! — האָבן קוליקס חברים געשריגן ביז הייזעריקייט.

— זאָל לעבן! — האָט דער גאַנצער זאַל נאָכגערופן און געפּאַטשט מיט די הענט. קוליק איז ווי אַ זיגער אַראָפּ פון דער עסטראַדע.

חבר פּאַדאָלסקי האָט געלאָזט אויסקלאַפּן אַלע פּאַטשער־ייען ביזן לעצטן און געשעפּטסמעסיק דערפירט די פאַרזאַמלונג צו אַ סוף. ער האָט שוין געוואוסט, אַז אַלץ וועט גיין איצט גיך. אָבער כדי צו מאַכן די זאַך גלאַטער און שענער, האָט ער פּרובירט צוגעבן איר אַ פאָלקסטימלעכן חן.

— חברים, — האָט ער גערופן, — מיר האָבן אַלע געהערט דעם גערעכטן

צאָרן קעגן שעדיקער אַפּאַנאַסיעוו, וואָס דאַרף אויסגעשלאָסן ווערן פון אונדזערע רייען. האָט עמעצער צו זאָגן עפּעס נאָך, איידער מיר נעמען אָן די רעזאָלוציע?

געזאָגט האָט חבר פּאָדאָלסקי עס שנעל. ער איז געווען זיכער, אַז קיינער וועט זיך נישט אָפּרופן, ווי תמיד אין אַזאַ פאַל, און ער וועט פאַרענדיקן די זאַך גיך, אַזוי, אַז ער זאָל באַצייטנס קענען כאַפּן די מאַשין זייגע און אַהיימפאָרן צום מיטאָג צו דער צייט. חבר פּאָדאָלסקי האָט שוין אויפגע־הויבן די האַנט, כּדי אָפּצולייענען די רעזאָלוציע, וואָס זאָל איינשטימיק דורכגיין. אָבער פּלוצלונג האָט זיך אַ קול דורכגעטראָגן דורך דעם זאַל, אַ קול אין אַ פרעמדער אויסשפּראַך:

— טאָוואַרישטש פּאָדאָלסקי, — האָט דאָס קול גערופן מיט אַ ווייכן יידישן „ריש" אין „טאָוואַרישטש", — איך בעט דאָס וואָרט.

פּאָדאָלסקי, קוליק, אַלע אויפזעער, סעקרעטאַרן, ביבליאָטעקאַרן, זאַמ־לער, פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַטאָרן און צוזאַמען מיט זיי דער גאַנצער זאַל אַרבעטער, אַלע האָבן אין איין רגע אויסגעדרייט די קעפּ און געזוכט פון וואַנען דאָס קול קומט, ווי עס וואָלט געווען אַ קול פון הימל אַראָפּ.

— ווער איז דאָס דער איך? — האָט פּאָדאָלסקי געפרעגט מיט צאָרן אין זיין שטים.

— איך, ריטער, — האָט דאָס קול געזאָגט, — נחמן ריטער.

— חבר ריטער? — האָט פּאָדאָלסקי איבערגעפרעגט מיט איבערראַשונג.

אויף וועמען—וועמען, נאָר אויף אים האָט ער זיך אַמווייניקסטן געריכט. ער האָט אים געקענט פון די זיצונגען אין פּאַרטיי־קעמערל.

חבר נחמן האָט זיך דורכגעשאַרט צווישן די מענטשן און געגאַנגען לענגאויס דעם זאַל צו דער עסטראַדע. אַלע האָבן געקוקט אויף אים. ער איז געוואָרן צום ערשטן רויט, דערנאָך בלאַס.

אַ ווײַלע איז אים דאָס וואָרט געשטאַנען אין האַלדז און נישט געקענט אַרויס. נחמן האָט פּרובירט אַראָפּשלינגען אַביסל שפּייעכץ, אָבער אין מויל איז אים געווען טרוקן. פּאָדאָלסקי האָט דערזען נחמנס פאַרלוירנקייט לויט דעם קנאָפּ, וואָס איז אים געלאָפן הין און צוריק איבערן האַלדז, און ער האָט אים געוואָלט באַצייטנס צעטומלען.

— איר האָט נישט וואָס צו זאָגן, האַ? — האָט ער אים געזאָגט אין אַזאַ הוזקדיקן טאָן, וואָס אי עס זאָל מאַכן אַ קאָמישן איינדרוק אויף דעם עולם, אי עס זאָל אָפּשלאָגן ביי דעם צעטומלטן מענטש דעם חשק צו רעדן. — גייט צוריק אויף אייער אָרט. עס איז נישטאָ קיין צייט.

אָבער אין דער רגע האָט זיך ביי נחמנען דער האַלדז געעפנט און די אָנגעזאַמלטע ווערטער זיינען אַרויס.

— חברים, — האָט ער געזאָגט אַ דערשראָקענער, — איך האַלט, אַז מען טאָר נישט משפּטן אַ חבר איידער מיר הערן נישט אויס, וואָס ער האָט

צו זאָגן, איך האַלט, אַז מען דאַרף פריער אויסהערן דעם חבר אַפאַנאַסיעוו.
דער ערשטער איז אויפגעשפרונגען קוליק.

— חבר פאַרזיצער, ס'איז אַ פּראָוואָקאַציע! — האָט ער געשריגן און געוואָרפן מיט די קורצע הענטלעך פון דעם צעקנייטשטן לעדערנעם רעקל. — אַ פּראָוואָקאַציע!

אָבער אין דער רגע האָט זיך דער זאַל אויפגעכאַפּט.

— זאָל מען הערן דעם חבר אַפאַנאַסיעוו! — האָבן אַלע געדופן. — דעם חבר אַפאַנאַסיעוו, דעם חבר אַפאַנאַסיעוו!

פּאַדאָלסקי האָט פּאַר אויפרעגונג עטלעכע מאָל געביסן דאָס ציגאַרן־שפּיצל זיינס און געקוקט מיט בלוט־פאַרלאָפענע אויגן אויף דעם בלאַסן מענטש, וואָס האָט אים די גאַנצע אַרבעט צעשטערט. אין דער צייט, וואָס דער עולם האָט געטומלט, האָט ער דערוויל געטראַכט ווי אַזוי זיך אַרויס־צודרייען פון דער צרה. אַפאַנאַסיעוון געבן דאָס וואָרט האָט מען נישט גע־קענט, ווייל ער איז געזעסן אין אַרעסט. פּאַדאָלסקי האָט אים באַצייטנס צוגעשטעלט אַ בענקעלע, דערציילט וועגן די „בלוט־זויגער", וואָס ער האָט גערופן די אַדמיניסטראַציע פון פאַבריק. דערציילן דאָס די אַרבעטער האָט נישט געטויגט. באַלד האָט ער גענומען קלינגען מיטן גלאָק.

— חברים, — האָט ער גערופן, — אַפאַנאַסיעוו קען נישט קריגן דאָס וואָרט, ווייל ער איז נישטאָ אין פאַבריק. צוליב זיין שיכורן צושטאַנד און כוליגאַנישער האַנדלונג האָט מען אים געמוזט איבערגעבן צו דער מאַכט, זי זאָל זיך פאַרנעמען מיט אים, ביז ער וועט זיך אויסניכטערן. אָבער ער האָט דאָ זיין פאַרטרעטער, דעם פאַרשטייער פון פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין. חבר פּראָפּאָרג!

איידער נאָך פּאַדאָלסקי האָט פאַרענדיקט, איז שוין דער „פּראָפּאָרג" געווען אויף דער עסטראַדע, און נאָך העכער געשריגן פון קוליקן:

— דער פּראָפעסיאָנעלער פאַראיין איז נישט געשאַפן געוואָרן פאַר שעדיקער און כוליגאַנעס. דער פּראָפעסיאָנעלער פאַראיין נעמט זיך נישט אָן פאַר די, וואָס שטעלן זיך קעגן דעם ווילן פון פּראָלעטאַריאַט אויפצו־בויען דעם סאָציאַליזם אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, אין דעם איינציקן לאַנד, וואו די אַרבעטער און פּויערים האָבן אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קייטן פון פּריצים און פאַבריקאַנטן.

חבר פּאַדאָלסקי האָט מיט הנאה פאַררויכערט דעם פאַרלאָשענעם פּאַ־פּיראָס און מיט פאַראַכטונג געקוקט אויף נחמנען.

— נו, איצט זענט איר שוין צופרידן, חבר? — האָט ער געפרעגט מיט שפּאָט, און ווידער אויפגעהויבן די האַנט כדי דורכצולייגענען די רעזאָלוציע. אָבער נחמן איז פון זיין אָרט נישט אַוועק.

— חברים, — האָט ער געשטאַמלט, — מיר אַלע קענען דעם חבר אַפאַנאַסיעוו; חברים, מיר האָבן געוואוינט מיט אים אין איין קאַזאַרמע...

— איר רעדט נישט צום פונקט, חבר, — האָט פּאָדאָלסקי אים איבער־געריסן.

נחמן האָט ווייטער גערעדט.

— חברים, — האָט ער געזאָגט, — עס איז אמת, אַז חבר אַפאַנאַסיעוו טרינקט; אָבער דאָס איז צוליב זיין שלעכט לעבן, צוליב זיין קליינעם לוין...

— איר רעדט נישט צום פונקט, — האָט פּאָדאָלסקי אים נאָך העכער איבערגעריסן, מורא האָבנדיק פאַר אָט די לעצטע רייד, אין וועלכע די אַרבעטער זאָלן זיך נישט אָנכאַפּן. — איך נעם ביי אייך צו דאָס וואָרט.

נחמן האָט דערפילט, אַז ער איז פאַרקראַכן און זיך געוואָלט אַרויספּלאָנ־טערן; אָבער ווי תמיד זיין שטייגער איז געווען, האָט ער זיך נאָך מער פאַרפּלאָנטערט.

— חברים, האָט ער גערופן, — חבר אַפאַנאַסיעוו פלעגט נישט איינמאָל מיט מיר רעדן... איך בין געווען זיין שכן, בעטל ביי בעטל אין דער קאַזאַרמע... מיר דאַרפן פאַרשטיין...

— איר רעדט נישט צום פונקט. איך האָב ביי אייך צוגענומען דאָס וואָרט! — האָט פּאָדאָלסקי געשריגן שוין מיט כעס, קלאַפּנדיק מיטן ציגאַרן־שפּיצל אין טיש. — גייט אַראָפּ!

נחמן איז אַזאַ פאַרלאָרענער אַראָפּ פון דער עסטראַדע, אַז ער האָט נישט געטראָפן מיט די פיס די טרעפּלעך און זיך אויסגעגליטשט. קוליק האָט זיך הויך פאַנאַנדערגעלאַכט. פּאָדאָלסקי האָט איבערגעלייענט די רע־זאָלוציע, וואָס קוליק האָט אים צוגעטראָגן אַ פאַרטיקע, אַז די אַרבעטער פון „רויטער שטערן" שליסן אויס פון זייערע רייען דעם שעדיקער אַפאַנאַסיעוו.

אַ טייל פון די אַרבעטער, די „וואָנצן", האָבן געהויבן די הענט.

— ווער איז קעגן דער רעזאָלוציע, זאָל אויפהויבן אַ האַנט, — האָט ער גערופן.

קיינער האָט קיין האַנט נישט געהויבן.

די רעזאָלוציע איז דורך.

מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, מיט אויגן צו דער ערד, איז נחמן פאַרביי־געגאַנגען דעם פאַבריק־הויף. חבר פּאָדאָלסקי האָט דריי מאָל געמוזט בלאָזן אין אויטאָמאָביל־האָרן, ער זאָל נישט איבערפאָרן דעם פאַרטראַכטן פאַרשוין, אַרויספאָרנדיק פון פאַבריק־טויער.

אויף דער גאַס שוין האָט קוליק אָנגעיאָגט נחמנען.

— העי, — האָט ער אים גערופן אָן אַ „חבר", — צומאָרגנס נאָך דער אַרבעט זאָלט איר זיך מעלדן צום סעקרעטאַר פון קעמערל. ער וויל אייך זען.

נחמן האָט אים געוואָלט איבערפרעגן; אָבער קוליק האָט זיך באַ־צייטנס אָפּגערוקט פון אים, ווי פון אַ קרעציקן, און גיך אַוועק אויף די קורצע דיקע פיס.

קאַפּיטל פינף־און־פערציק

אין דער אַרבאַט־געגנט, אין די ביימער־באַפלאַנצטע גאַסן, וואו אין קליינע פּאַלאַצלעך און רייכע הייזער האָבן אויפגעהאַלטן זיך אַמאָל גרויסע מאָסקווער סוחרים, מאַגנאַטן און הויכע באַאַמטע און איצט וואוינען דאָרט אָנגעזעענע פּאַרטיי־טוער, וויכטיקע אימיגראַנטן, פּראָפעסאָרן — באַרימט־הייטן, רעזשיסערן, פילם־שטערן, באַרימטע שרייבער און דירעקטאָרן פון גרויסע פּאַבריקן און טראַסטן, איז שטיל און רואיק. איבער די געוואַשענע שויבן פון די וואוינונגען זיינען ראַליעטן אַראָפּגעלאָזט, אַ סימן, אַז מען שלאָפט נאָך דאָרט אין די וואוינונגען. די הויז־וועכטער רייניקן און וואַשן די הייזער, קערן אָוועק דעם שטויב, פּוצן די שויבן פון די איינגאַנגס־טירן. בריוו־טרעגער מיט טאָרבעס בריוו און פּאַקעטן ליידיקן אויס זייער פּאָסט ביי יעדן הויז און גיבן זייער איבער צו די הויז־וועכטער. מאַסן בריוו און צייטונגען קומען אָן צו די מענטשן פון אָט די הייזער. וואו נישט וואו שטייט אַ דינסט אין אַן אָפן פענצטער און קלאַפּט אויס פון שטויב אַ טיכל, מיט וועלכן זי האָט געריייניקט דאָס הויז. ניאַנקעס פירן אַרויס קינדער אויף לופט. דינסטן פירן הינט אויף זייער מאָרגן־שפּאַציר.

אין דער שטאָט קאָכט שוין די באַוועגונג פון עטלעכע שעה. פון הויכע פּאַבריק־קוימענס ציען זיך געדיכטע רויכן. ביי די קאָאָפּעראַטיוון און מלוכה־קראָמען שטייען לאַנגע רייען פאַר די טירן. איבער די געדיכטע גאַסן קניען שאָסעי־אַרבעטער און קאַנאַליזאַציע־גרעבער, גראָבנדיק קאַנאַלן אין דער ערד, אויסרייסנדיק אַלטע שטיינער פון ברוק און פּלאַסטערנדיק נייע אויף זייער אָרט. די מאַשינען צעטראַגן שיר נישט די ערד, גראָבנדיק און בויערנדיק אין אירע אינגעווייידן. מויערער רייסן אַראָפּ אַלטע הייזער. הויב־מאַשינען לאָדן משאות אויס מיט זייערע ריזיקע האָקנס און לאָזן זיי אַראָפּ צו דער ערד. מענער אין צעריסענע קליידער גראָבן גריבער, לעשן קאַלך, שיטן זאַמד און ריזל אין מאַשינען, וואָס צעמאָלן זיי, גיסן צעמענט, שלעפּן אייזנס. ווייבער אין פאַרהויבענע קליידלעך, באָרוועסע, שלעפּן קעסטלעך מיט ציגל איבער פּראָוויזאָרישע טרעפּ און לייטערס. מויערער קריכן אויף רושטאָוואַניעס, ציען אַרויף עמערס אויף שטריק און רעדלעך. סטאָליאַרעס זעגן האָלץ, קלאַפּן, שניידן. עלעקטראָ־טעכניקער, שלאָסער, מאַליאַרעס, גלעזער, בלעכער, אַלע קלאַפּן, קריכן אויף ווענט, שרייען, מאַכן מיט די הענט. אויפזעער גיבן באַפעלן, צייכענען, מעסטן. שאָפערן און באַלעגאַלעס ברענגען משאות צושלעפּן. די שטאָט ציטערט פון באַוועגונג. אָבער אין די גאַסן און פערעאולקעס אַרום ארבאט איז רואיק און שטיל. די איינוואוי־נער שלאָפן נאָך מערסטנס דאָ זייער שפּעטן מאָרגן־שלאָף.

נחמן בעקער וואונדערט זיך, ווען דער הויז־וועכטער ביים אַריינגאַנג זאָגט אים, אַז עס איז נאָך צו פרי אַריינצוגיין אין הויז וואו ער דאַרף. ווייל מען שלאָפט נאָך דאָרט. כאָטש עס איז זיין רו־טאָג, איז ער שוין אויף לאַנגע

שעהן. ער איז שוין דורכגעפאָרן די גאַנצע שטאָט, געגאַנגען היפש צופוס, און אים דוכט זיך אויס, אַז עס איז שוין זייער שפּעט. ער קוקט מיט חידוש אויפן זייגער, וואָס ווייזט ערשט האַלב ניין אינגאַנצן, און ער גייט צוריק אַרויס צו די ברייטע גאַסן, כדי אָוועקצוהרגענען אַביסל צייט. די גאַסן זיינען אויסגעפּוצטע, רייכע, גאָרנישט ענלעך צו די געסלעך פון זיין געגנט, וואו ער וואוינט. פּונקט אַזוי זיינען אַנדערש די מענטשן, וואָס גייען דורך זיי פאַרביי, בעסער־אָנגעטאָנענע און בעסער־אויסזעענדיקע. פּונקט אַזוי זיינען אַנדערש די מאַגאַזינען און די הייזער. גרויסע אוניווערסאַל־מאַגאַזינען זיינען דאָ, מיט ריזיקע לויטערע שויפּענצטער, אין וועלכע ס'איז אַרויסגעשטעלט אַלץ, פון טייערע שפּייזן און וויינען ביז שיינע קליידער, עלעגאַנטע שיך און פּאַרפומען. דאָס זיינען נישט קיין אַרבעטער־קאָאָפּעראַטיוון, נאָר מלוכהשע מאַגאַזינען אָפן פאַר יעדן, ווער נאָר עס קען גוט באַצאָלן. נחמן דערפּילט שפּייעכץ אין מויל, קוקנדיק דורך די לויטערע שויבן אויף די גוטע אַפּעטיטלעכע שפּייזן, וואָס זיינען דאָרט אַרויסגעשטעלט. ביים האַרץ צוקט אים, ווען ער דערזעט אַ פיגור פון אַ יינגל אין שויב, אָנגעטאָן אין אַ נייעם ספּאָרט־קאָסטיום און אין געלע שיך מיט זאָקן ביז די קניען. די וואַקסענע יינגל־פיגור איז אין דער אייגענער גרויס ווי זיין מאַטעסל. דאָס דערמאָנט אים אין הילוך פון זיין יינגל. אין די קאַפייען זיצן מענטשן ביי גלעזער טיי און קוכן. זיי טרינקען לאַנגזאַם די טיי, רויכערן און פּלוידערן. אין טייל מאַגאַזינען הענגען אויפשריפטן, אַז מען פאַרקויפט נאָר פאַר אויסלענדיש געלט, נישט פאַר קיין רובלס. אויף אַ גרויסן פאַרביקן פּלאַקאַט איז אויסגעמאָלט אַ גלאַנצנדיקער אויטאָמאָביל, אַ נייער, נאָר וואָס פון דער נאָדל אַרויס. נחמן פילט זיך זייער געפאַלן מיט זיין אויסזען און הילוך אין אָט די שיינע גאַסן. דורך די לויטערע שויפּענצטער זעט ער זיך אין זיין גאַנצער גרויס, אַ בלאַסן, אַ באַוואַקסענעם, אַ שלעכט־אָנגעטאָנענעם און אָפּגעצערטן. זייער שמוציק זיינען די שיך זיינע, אַלט און אויסגעדרייט. כאָטש אומעטום הענגען אויפשריפטן, וואָס דערמאָנען אים, אַז ער איז אין לאַנד פון פאַרבאַנד פון די סאָציאַליסטישע רעפּובליקן, פילט ער זיך געפאַלן מיט זיין אָרעמקייט און מיט זיין הילוך אין אָט דער געהויבענער געגנט, אין אָנבליק פון די שיינע מאַגאַזינען, קאַפייען און די גוט־געקליידעטע מענטשן. פּונקט אַזוי פלעגט ער זיך פילן אין וואַרשע, ווען ער פלעגט זיך אַרויסכאַפּן פון פאַרן אייזערנעם טויער צו דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס, נידעריק און געפאַלן.

נאָך געפאַלענער דערפילט ער זיך, ווען ער קומט צוריק אין דער שטילער גאַס צום הויז, וואו ער דאַרף אַריינגיין. דאָס הויז איז אַ נייס, אַ קלאָרס, נישט לאַנג צוריק פאַרענדיקט. אַלץ, דער קאַלך אויף די ווענט, די פאַרב פון טירן און פענצטער, די קליאַמקעס ביי די טירן, גלאַנצן פון נייקייט. פּונקט אַזוי ניי זיינען די בלעטלעך אויף די טירן, די נומערן. אַפילו די ביימלעך פאַר דעם הויז זיינען נייע, פריש־פאַרפלאַנצטע. נחמן קוועטשט פאַרזיכטיק אָן דאָס עלעקטרישע גלעקל אין דער טיר און פאַרקנעפּלט

נאָכאַמאָל די קנעפּלעך אין זיין אָפּגעטראָגן רעקל. אַ פרוי אין פאַרטעך עפנט די טיר אין דער העלפט און באַטראַכט אים פון קאָפּ ביז די פיס.

— וועמען דאַרפט איר, בירגער? — פרעגט זי מיט פאַרדאַכט.

— קען איך זען חבר דניאל — פרעגט ער אַ פאַרשעמטער.

— דאַניעל יאַקאָוולעוויטש שטייט ערשט אויף, — זאָגט די פרוי אַלץ אין טיר. — האָט ער אייך באַשטעלט אויף אַזוי פרי?

— ניין, מורמלט נחמן, — אָבער חבר דניאל איז מיינער אַ פריינט. איך בין חבר נחמן... ער קען מיך.

די פרוי מאַכט נאָך שמעלער די עפענונג אין דער טיר.

— המ... איך ווייס נישט, צי דאַניעל יאַקאָוולעוויטש וועט אייך קענען זען, — זאָגט זי. — מען דאַרף פריער באַשטעלן אַ וויזיט... טעלעפאָנירן.

נחמן עפנט גרויסע אויגן. זינט ער לעבט, האָט ער נישט געהערט אַזוינס, מען זאָל נישט קענען קומען גלייך צו אַ פריינט.

— איר וועט זאָגן אייער מאַן, אַז חבר נחמן פון וואַרשע איז דאָ — מורמלט ער. — איר דאַרפט וויסן וועגן מיר, חברטע...

די פרוי אין פאַרטעך שמייכלט קרום.

— איך בין דאָ אַ דינסט בלויז, — זאָגט זי. — קומט אַריין און ווישט אָפּ די פיס, גוט ווישט אָפּ!

נחמן ווישט לאַנג די פיס אין שטרויענעם טעפּעכל פאַר דער טיר און גייט אומדרייסט אַריין אין שטוב. פון די ווענט קוקן צו אים אַראָפּ אויל־בילדער און צייכענונגען. דאָס מעבל גלאַנצט אין יעדן ווינקעלע. זיינע טריט פאַרלירן זיך אין ווייכקייט פון טעפּעך. מאַסן ביכער אין עטלעכע שפּראַכן קוקן אַרויס פון אַלע פאַכן. די ציכטיקייט שמעקט. אַ שטאַרקער ריח פון פריש פאַרבריטער קאַווע טראָגט זיך דורך אָפענע טירן, אַ וויין כליופּטשען פון וואַסער און אַ קלינגענדיק געלעכטערל פון אַ קינד. נחמן באַטראַכט יעדע קלייניקייט, מער פון אַלץ די ביכער, צו וועלכע ער פילט נאָך אַלץ אַ דורשטיקייט. נאָך דעם ווי ער וואַרט אָפּ אַ היפּשע צייט, עפנט זיך אַ זייטיקע טיר און חבר דניאל קומט אַריין, אַ פריש־אָפּגעוואַשענער, אַן אויסראַזירטער, אַן אויסגעשלאָפענער, אין אַ זיידענעם מאָרגן־ראָק, אין ווייכע שיך.

— דאָס זענט איר, חבר נחמן? — פרעגט ער מיט שטוינונג אין רוסיש.

— קומט אַריין, איר וועט עסן פרישטיק מיט מיר.

נחמן גייט אַריין אין עס־צימער. אויפן וויים־געדעקטן טיש איז געגרייט וויים ברויט, פוטער, קעז, סאַרדינען. די ריחות פון שפּייז שלאָגן אים צו צום ניכטערן האַרצן. חבר דניאל שמירט אָן אַ שטיקל זעמל מיט פוטער, באַלייגט עס מיט קעז, און מיט אַ פול מויל עסן שטעלט ער פאַר נחמנען פאַר זיין ווייב.

— סאָפיע, — זאָגט ער קייענדיק, — באַקען זיך. דאָס איז אונדזערס

אַ לאַנדסמאַן, חבר נחמן, אַ וואַרשעווער. און דאָס איז אונדזער טעכטערל, חבר נחמן, מאַיאַ איז איר נאָמען, שוין דאָ אַ געבוירענע, אַ מאָסקווערן.

סאָפיע, אין אַ זיידענעם שלאָפראָק, דורך וועלכן אַלע ווייבערישע רייצן שלייכן זיך אַרויס, טוט אַ האַלבן שמייכל און אַ ברום אין פּויליש, אַז עס איז איר זייער אַנגענעם. די קליינע מאַיאַ, אַ פּולענקע און אַ געטאָקטע, דערפרייט זיך מער מיטן פרעמדן.

— דיאַדיאַ, — רופט זי און שפאַרט אָןביידע הענטלעך אין פרעמדנס קניען.

סאָפיע כאַפּט אַוועק איר טעכטערל ווי פון אַ פּעסט. זי איז שוין נישט מער קיין שונא פון איר מאַנס מענטשן, פון זיין פּאַרטייאישער אַרבעט, ווי אַמאָל אין פּוילן. ער איז זייער וויכטיק דאָ, איר מאַן. אויך האָט ער אַ גרויסע קאַריערע געמאַכט, אַ בעסערע ווי ווען ער וואָלט געוואָרן אַן אַדוואָקאַט אין דער היים. ער האָט אַ גרויסן פּאָסטן. אויך שרייבט ער אין די זשורנאַלן. צו איר אין הויז קומען זיך צונויף וויכטיקע מלוכה־מענער, אָנגעזעענע שרייבער, הויכע מיליטערלייט און אַפילו אויסלענדישע פאָרשטייער. ער גיט איר אויך פון אַלעם גוטן, אַ שיין הויז, קליידער. אַפילו קיין אויסלאַנד פאָרט ער אָפּט און ברענגט איר פון דאָרטן זייער שיינע מתנות. זי האַלט דעריבער שטאַרק פון דער פּראָלעטאַרישער מלוכה און פון אירע פירער. אָבער אָרע־מעלייט, שלעכט־געקליידטע אַרבעטער האָט זי נאָך אַלץ פיינט, ווי אַמאָל, זי מיאוסט זיך פון זיי. זי מיידט אויס צו פאָרן אין טראַמוואַי, עס זאָל זיך נישט עפּעס צוקלעפּן צו איר פון די אָרעמע, נישט־געוואַשענע און אָפּגעריסענע אַרבעטער. זי נעמט תמיד דראָשקעס, ווי טייער זיי זאָלן נישט קאָסטן. אין באַן פאָרט זי אין לוקסוס־וואַגאָנען. און זי איז זייער אומרואיק, וואָס דער מאַן אירער האָט דעם שלעפּער געבעטן צו זיין טיש. זי איז אומרואיק פאַר די טעפּעכער, פאַר דעם קלאָרן טישטעך, פאַר די כלים, צו וועלכע ער וועט זיך צורירן מיט די אומגעוואַשענע הענט, און מער פון אַלץ פאַר דער קליינער מאַיאַ, וואָס וויל נאָר קריכן צום פרעמדן אויף די קני. איר עקלט פון זיינע מלבושים, די געלאַטעטע און אומריינע.

— מאַיאַ, — שטראָפט זי די קליינע כלומרשט דערפאַר, וואָס זי האָט נישט קיין דערציאונג, — ווי וואַגסטו? וועסט נאָך אויסשמירן דעם מאַן די מלבושים. קום אַרויס.

מיט כוח שלעפּט זי אַוועק די קליינע ביים הענטל און גייט אַרויס, כדי צו פאַרשפּאָרן עסן ביי איין טיש מיטן פרעמדן.

— איר האָט געוויס עפּעס וויכטיקס צו רעדן, — זאָגט זי, שמייכלענדיק מיט אַ פאַלש ווייבעריש שמייכעלע, — איך וועל אייך נישט שטערן מיט מיין אָנוועזנהייט.

נחמן פילט אַרויס איר עקל צו זיך און ער ווערט רויט, זיין גאַנץ ביסל בלוט קומט אים אין בלאַסן פנים. ער פילט זיך ווי אַמאָל, ווען ער פלעגט עסן טעג ביי פרעמדע טישן. די גוטע שפּייזן, ספּעציעל די שטאַרקע קאַווע,

ברענגען אים וואַסער אין מויל, פונדעסטוועגן זאָגט ער זיך אָפּ מיטצוהאַלטן, ווי חבר דניאל בעט אים.

— אַ דאַנק, כ׳בין זאַט, — מורמלט ער.

חבר דניאל מאַכט אַוועק מיט דער האַנט.

— נו, איר וועט זיך נאָך אַן עצה געבן מיט נאָך אַ פרישטיק, — שפּאַסט ער. — זייט נישט קיין שעמעוודיקער. פּראָלעטאַריער דאַרפן זיין דרייסט.

אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס, רייניקט נחמן אויס עטלעכע מאָל די נאָז מיטן נישט־ריינעם טיכל זיינעם, כאָטש ער דאַרף עס נישט, און ער הוסט אָפּ די הייזעריקייט, וואָס ער דערפילט פלוצלונג אין האַלדז. דאָס דערפילט ער שטענדיק, ווען אים איז אומבאַקוועם ערגעץ.

— נו, ווי גייט עס אייך עפּעס ביי אונדז אין סאָוועטן־פאַרבאַנד? — פרעגט חבר דניאל אַ קייענדיקער, אונטערשטרייכנדיק דעם „ביי אונדז״, ווי דאָס לאַנד וואָלט געווען זיינס.

— נישט גוט, חבר דניאל, — זאָגט נחמן שטיל.

חבר דניאל שטעלט אויס די שיינע אויגן.

— נישט גוט? — פרעגט ער איבער מיט שטוינונג.

ער האָט פיינט דאָס וואָרט. ער הערט עס זעלטן. קיינער פון זיינע מענטשן, מיט וועלכע ער באַגעגנט זיך, ביי דער אַרבעט, אין זיין הויז, אויף די באַנקעטן און פייערונגען, דערמאָנט עס נישט. בלויז אַ מאָל פון די קוטשערס הערט ער עס, פון די פאַרבליבענע אָפּגעפאַרענע איזוואָשטשיקעס, מיט וועלכע ער פאָרט פון גאַס צו גאַס. אָבער ער גלויבט זיי נישט. תמיד, ווייסט ער, האָבן זיי ליב צו קלאָגן. נחמן שלינגט אַראָפּ אַ ביסל שפּייעכץ, נאָס צו מאַכן דעם טרוקענעם האַלדז, און דערציילט פון זיין לעבן אין דער נייער שטאָט, זיין גאַנץ אָרעם, האַרט און האָפנונגסלאָז לעבן. חבר דניאל פויקט מיט די פינגער אין טיש פון אומגעדולד.

— איך פאַרשטיי נישט, — זאָגט ער, — איר אַרבעט דען נישט?

— איך אַרבעט, און מיין ווייב אַרבעט, און זעט ווי איך זע אויס, — זאָגט נחמן און ווייזט מיט אַ פינגער אויף זיך אַליין, חבר דניאל זאָל אים אָנקוקן און זען.

חבר דניאל וויל אים נישט אָנקוקן. ער קוקט בעסער אַרויס דורכן פענצטער, דורך וועלכן מען זעט ווי מען בויט פון דערווייטנס.

— איר האָט זיך נאָך נישט אַריינגעפּאַסט אין אונדזערע באַדינגונגען, — רייסט ער אים איבער, — איר האָט נאָך נישט געכאַפּט דעם ריטם פון אונדזער פיבערדיקער טעטיקייט; איר זענט נאָך אַלץ צוגעוואוינט צום אידעאַליסטישן אַרט דענקען פון אַן אונטערערדישן קאָמוניסט פון יענער זייט גרענעץ. מיר דאַרפן לעבן דאָ מיט דער ווירקלעכקייט, אויפכאַפּן דעם אָטעם פון דער שטייגנדיקער סאָוועטישער אינדוסטריאַליזאַציע, אַזוי צו זאָגן. איר דאַרפט מער לייענען, אַריינדרינגען, פאַרשטיין ד׳ אָביעקטיווע באַדינגונגען, חבר נחמן.

נחמן הערט אויס די שווערע רייד, וואָס גליטשן זיך גלאַטיק אַרויס פון חבר דניאלס מויל, און ער שאָקלט זיי אָפּ פון זיך.

— איך בין נישט קיין אויסנאַם, חבר דניאל, — זאָגט ער, — אַלע לעבן אַזוי; אין דער קאַזאַרמע, וואו איך האָב געוואוינט; די שכנים פון דער גאַס, וואו איך וואוין איצט. ווען איר וואָלט זיך צונויפגעקומען מיט די אַרבעטער, ווי איך, געלעבט מיט זיי, וואָלט איר עס געזען. זיי זיינען אומצופרידן... איר הערט עס...

חבר דניאל לייגט אַוועק דאָס שטיקל אָנגעשמירטע ברויט אין מיטן עסן און ווישט אָפּ האַסטיק די ליפּן מיטן סערוועטל.

— איר רעדט אומזיסט, — בייזערט ער זיך אויף זיין גאַסט, אָנשטאָט צו לאָזן זיך אָנגרייפן פון יענעם. — איך וועל עס אייך ווייזן.

ער גייט מיט שנעלע טריט אַריין אין זיין קאַבינעט, זוכט צווישן די ביכער און נעמט אַרויס זיינע אַן אייגענע בראָשורע, וואָס ער האָט צוזאַמענגעשטעלט און איבערגעזעצט זי אין עטלעכע שפּראַכן. אויף סטאַטיסטיקס איז זי געבויט, די בראָשורע, אויף די באַריכטן פון אַלע רעפּובליקן פון פאַרבאַנד. אַלץ איז געשטיצן מיט אַן אומגעהויערן וואוקס, זינט דער גרויסער פירער האָט געוואָרפן די לאָזונג פון פאַרענדיקן דעם פינף־יאָר פּלאַן אין פיר יאָר. די געהאַלטן פון די אַרבעטער זיינען בלויז פאַר עטלעכע יאָר געשטיגן אין לאַנד אויף הונדערטער מיליאָנען. מיליאָנען מעטער וואוינונגען אין קוואַדראַט זיינען אויסגעבויט געוואָרן. אַלע צווייגן פון דער אינדוסטריע זיינען גוואַלדיק אויסגעוואַקסן. דאָס זעלבע איז מיט באַנען, שיפן, בילדונג, פאָלקס־געזונט, היגיענע. די געבורטן זיינען געשטיגן, די שטערבלעכקייט איז פאַרקלענערט געוואָרן.

— קוקט, זעט! — ווייזט חבר דניאל מיט אַ פינגער אויף די ציפערן אין די בראָשורן, וואָס ער האָט אַליין צוזאַמענגעשטעלט.

כאָטש נחמן אַליין פלעגט די אייגענע רייד רעדן פאַר די אַרבעטער, ווען זיי פלעגן אים שטעלן פראַגן; כאָטש ער פלעגט זיי אויך אָנווייזן אויף די ציפערן און סטאַטיסטיקס פון דער פאַרטיי־צייטונג, פילט ער דעם שקר פון זיי אין דער דאָזיקער אויסגעפּוצטער זאַטער שטוב, אַרויסגעזאָגט פון חבר דניאלס פעטע ליפּן.

— אָבער די ציפערן קען מען נישט עסן, חבר דניאל — זאָגט ער מיט די אייגענע רייד, ווי די אַרבעטער פלעגן אים ענטפערן.

חבר דניאל ווערט בייז. איז דאָס דער אייגענער חבר נחמן, וועמען ער האָט געקענט? — וויל ער וויסן. — זיינען דאָס די רייד פון אַ קאָמוניסט? לערנט ער עפּעס דאָ אין דעם לאַנד? גייט ער אין דער „פאַרטיי־שול”? באַזוכט ער קורסן? לייענט ער די פאַרטיי־צייטונג? הערט ער זיך צו צו די באַריכטן פון די קאָנפערענצן און צוזאַמענפאָרן? נעמט ער אָן אַנטייל אין די זיצונגען פון קעמערל?

— איך טו אַלץ וואָס מען דאַרף, חבר דניאל, — ענטפערט, נחמן, — אָבער איך פאַרשטיי נישט, איך פאַרשטיי גאָרנישט.

חבר דניאל נעמט זיך דערטרינקען די קאַווע, וואָס איז דערווייל קאַלט געוואָרן.

— אָט דאָס איז עס טאַקע, וואָס איר פאַרשטייט נישט, — זאָגט ער שוין מיט ווייניקער כעס. — נעמט מיינע ביכער, וואָס איך האָב אָנגעשריבן, איך וועל זיי אייך געבן. לייענט זיי, און אַ סך זאַכן וועלן אייך קלאָר ווערן.

שנעלער ווי פריער גייט ער אַריין אין קאַבינעט און ברענגט עטלעכע ביכער מיט הילעס פון אַלערליי קאָלירן. זיי זיינען אין רוסיש, אין פראַנצויזיש, אין ענגליש, אין דייטש און אין אַנדערע שפראַכן.

— אפשר איז אייך שווער צו פאַרשטיין אין רוסיש, האָב איך זיי אויך אין פויליש, — זאָגט ער מיט הנאה, וואָס זיינע ווערק זיינען אין אַזוי פיל שפראַכן פאַרעפנטלעכט, — דרינגט אַריין אין זיי און איר וועט בעסער פאַרשטיין; איר וועט אויפהערן טראַכטן פון אייער אייגן הויז, פון אייערע שכנים, נאָר פון אַ מלוכה־שטאַנדפונקט, פון גרויסן מאַסשטאַב.

דאָס מאַכט אים גוט פילן, חבר דניאלן, און ער איז מער נישט אין כעס אויף דעם לאַנדסמאַן זיינעם. פאַרקערט, ער טרייסט אים:

— זייט מוטיק, דרייסט, אָפּטימיסטיש און אייער לעבן וועט אויך זיך פאַרבעסערן.

ער קלאַפּט אים ברודעריש אין דער פלייצע און גיט אים אַ מתנה אויך.

— איך האָב צוויי בילעטן אין דער אָפּערע, — זאָגט ער — איך האָב נישט קיין צייט צו גיין. כ׳בין פאַרוואָרפן מיט אַרבעט, נאָט זיי אייך און גייט מיט אייער ווייב אין אָפּערע. איר וועט זיצן אין דעם גענעראַל־גובערנאַטאָרס לאָזשע...

ער קוועלט, חבר דניאל, פון דעם, וואָס חבר נחמן וועט זיצן אין דער מיוחסדיקער לאָזשע און ער פירט אים אַרויס צו דער טיר, אַן אַנצוהערעניש, אַז דערמיט איז אַלץ קלאָר און גלאַטיק און אַז חבר נחמן מעג גיין זיין וועג, כדי אים, דניאלן, לאָזן טאָן זיין אַרבעט, וויכטיקע אַרבעט. נאָר נחמן שטייט אומדרייסט און רירט זיך נישט פון אָרט.

— חבר דניאל, — זאָגט ער שטיל, — מען שליסט מיך אויס פון דער פאַרטיי... איר דאַרפט מיר העלפן.

חבר דניאל בלייבט שטיין אַן איבעראַשטער. ער דערשמעקט גלייך, אַז עפּעס איז דאָ נישט גלאַטיק.

— פון דער פאַרטיי? — פרעגט ער איבער און פירט נחמנען צוריק אין קאַבינעט, אָנשטאָט צום קאָרידאָר ווי פריער.

נחמן דערציילט אים מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ די גאַנצע געשיכטע מיט אַפּאַנאַסיעוון. חבר דניאל איז אומרואיק.

— נו, ווייטער, — רייסט ער איבער, אומגעדולדיק פון די אַלע איינצלהייטן, — ווייטער וואָס איז געוואָרן?

ווען נחמן קומט אַרויס מיט דער געשיכטע וועגן דער אָפּשטימונג, קען זיך חבר דניאל מער נישט איינהאַלטן.

— ווי האָט איר געוואַגט? — שרייט ער און קלאַפּט אין שרייב־טיש, אַז אַלץ ציטערט אויף אים. — אידיאָט אײנער, וואָס איר זענט!

נחמן וויל ענטפערן, זאָגן אים, אַז ער האָט נישט קיין רעכט אַזוי צו אים צו ריידן; אָבער חבר דניאל לאָזט אים צום וואָרט נישט קומען.

— אַ שיינע קאַשע האָט איר מיר פאַרקאָכט! — שרייט ער אין יידיש שוין, — פאַרגעסנדיק גאָר, אַז ער רעדט נישט מער די שפּראַך זינט ער איז אַריין אין די הויכע פענצטער.

מיט זיין אַדוואָקאַטישן חוש דערפילט ער גלייך, אַז ער איז דאָ פאַר־קראָכן אין אַ בלאָטע; אַז צוליב עפּעס דאָרט אַן אָפּאָנאַסיעוו, דער רוח זאָל אים נעמען, איז ער, חבר דניאל, דאָ אומווילנדיק אַריינגעמישט געוואָרן. דאָס האָט ער רעקאָמענדירט דעם אידיאָט, דעם נחמנען; דאָס האָט ער זיך פאַר אים אונטערגעשריבן, ווען מען האָט אים פאַרהאַלטן ביי דער גרענעץ, רעקאָמענדירט אים פאַר דער פאַרטיי, געשאַפן אים אַרבעט, דעם וויסטן נאַר. איצט האָט ער אים אָפּגעצאָלט, אין אַ שיינער בלאָטע אים פאַרפירט; אים, וואָס ער האָט זיך אַזוי די גאַנצע צייט אָפּגעהיט, קיין פלעקעלע אויף זיך נישט געלאָזט פאַלן.

— ווער האָט איך געבעטן, בהמה, — שרייט ער, — אָנצונעמען זיך פאַר אַ שעדיקער? איר ווייסט כאָטש, וואָס איר האָט דאָ אָפּגעטאָן?

נחמן דערפילט אַן ענגשאַפט ביים גריבל פון האַרץ. מער ווי פריער פאַרשטייט ער וואָס ער האָט אָנגעאַרבעט. צוזאַמען מיט כעס ליגט אַ שרעק אויף חבר דניאלס פּנים, אַן אומרואיקייט, ווי ווען מען הערט אַ שלעכטע בשורה.

נחמן הויבט אָן די געשיכטע פון ס׳נײַ. אין אַן אַרבעטער איז עס גע־גאַנגען, אין אַ חבר־אַרבעטער, וואָס די שלעכטע באַדינגונגען האָבן אים פאַרביטערט. קיינער האָט זיך נישט אָנגענומען פאַר אים. ער האָט נישט געקענט שווייגן. איבעריקנס, איז עס דאָך געווען אַן אַרבעטער־זיצונג, וואו יעדער האָט דאָס רעכט צו זאָגן זיין וואָרט. חבר פאַדאָלסקי אַליין האָט דאָך געפרעגט ווער עס וויל נעמען דאָס וואָרט צו פאַרטיידיקן דעם אָנגע־קלאָגטן. איז עס דען נישט געווען זיין רעכט?

חבר דניאל קען די אידיאָטישע רייד וועגן חבר־אַרבעטער, רעכט און אַנדערע אומזיניקייטן נישט הערן. דאָס איז שוין איבער זיין געדולד.

— וואָס קריכט איר אין פרעמדע עסקים, צום טייוול? — שרייט ער.

— וואָס האָט איר בעסער נישט אין זינען זיך אַליין, אייער וויב און קינד?

נחמן עפנט אויף אַזאַ פאַר אויגן, אַז זיי פאַרכאַפּן אַ העלפט פון זיין אויסגעמאָגערט פּנים.

— דאָס זאָגט איר, חבר דניאל? — מורמלט ער אין שטוינונג. —

איר, וואָס האָט מיך געלערנט אַמאָל קעמפן פאַר דער אַרבעטער־זאַך? איך האָב געמיינט —

— איך האָב געמיינט, געמיינט... — שפּעט חבר דניאל אים נאָך.

— איר זענט אַ קאָמוניסט און איר דאַרפט גאָרנישט מיינען, נאָר אויספירן די באַפעלן. אייער שריט צווישן די אַרבעטער קעגן דער פּאַרטיי איז קאָנטער־רעוואָלוציע! איר הערט, קאָנטער־רעוואָלוציע!

נחמן שמייכלט. די באַשולדיקונג אין קאָנטער־רעוואָלוציע קעגן אים איז צו לעכערלעך אין זיינע אויערן. ער און קאָנטער־רעוואָלוציע!

חבר דניאל קען זיין שמייכלען נישט צוזען.

— לאַכט נישט! שרייט ער. — די לאַגע איז צו ערנסט צו לאַכן. מיינט נישט, אַז איך וועל מיך אָננעמען פאַר אייך.

נחמן הויבט זיך אויף פון אָרט און לאָזט זיך גיין.

חבר דניאל לויפט צו האַסטיק צום טיש און באַהאַלט שנעל די בראָשורן און די טעאַטער־בילעטן, וואָס ער האָט פריער געוואָלט געבן דעם חבר נחמן.

ער וויל אָפּרוימען יעדער שפּור פון אַט דעם געפערלעכן מענטשן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער אַדמיניסטראַציע.

דערביי הערט ער נישט אויף בייזערן זיך, זידלען און שרייען, כאָטש נחמן איז שוין פון יענער זייט טיר.

מיט יעדן זידל־וואָרט מער, פילט ער, אַז ער רייניקט אַלץ מער זיך אָפּ פון דער אַנשטעקנדיקער געפאַר.

קאַפּיטל זעקס־און־פערציק

צוויי מאָל צוויי איז נישט געווען פינף.

כאָטש אומעטום, אויף די ווענט פון די פאַבריקן, אין די צייטונגען, אויף אַלע מויערן, דורך אַלע ראַדיאָ־הילכערס און פאַרזאַמלונגען זיינען געגאַנגען די לאָזונגען, אַז מיט שנעלן טעמפּאָ וועט מען אָניאָגן און איבער־יאָגן די קאַפּיטאַליסטישע לענדער; כאָטש עס זיינען פון אַלע זייטן געקומען די פריילעכע באַריכטן, אַז דער פינף־יאָר פּלאַן ווערט אויסגעפירט אין פיר יאָר און אַפילו נאָך פריער, איז גאָרנישט געווען אין לאַנד. די קאָאָפּע־ראַטיווע קראָמען זיינען געשטאַנען פּוסט און ליידיק. די ווייבער מיט די קוישלעך האָבן שעהן געוואַרט אומזיסט אויף שפּייז. כדי נישט אַהיימצוגיין מיט ליידיקן, האָבן זיי גענומען אַלערליי אומניצלעכע זאַכן, וואָס די קראָמען האָבן געהאַט, פון קינסטלעכע בלומען ביז פלעשלעך שמעקעדיק וואַסער. אין די אַרבעטער־קיכן איז דאָס עסן געוואָרן מיט יעדן טאָג מאָגערער,

שיטערער. די אַרבעטער האָבן געברומט אין כעס, חוזק געמאַכט פון דער וואָסערדיקער זופּ אין די אויגן פון די מיוחסים און טעלער־לעקער, וואָס טראָגן צו מסירות. שפּאָט־לידלעך וועגן פינף־יאָר פּלאַן, וואָס וועט פּאַרטיק ווערן אין הונדערט יאָר אַרום, האָבן זיך אָנגעהויבן הערן אין דער הויפּט־שטאָט. פון מויל צו מויל האָבן זיי זיך געטראָגן, פון שטאָט צו שטאָט, פון רעפּובליק צו רעפּובליק. אַלערליי וויצן וועגן פּלאַן זיינען אומגעגאַנ־גען, וויצן בייסיקע און גאַליקע אויפן חשבון פון די פירער. די ווענט פון די אַלגעמיינע קלאָזעטן זיינען געווען באַשריבן פון אויבן ביז אַראָפּ מיט גראָבע רייד וועגן די פירער פון לאַנד.

פון די קאָלעקטיוון און דאָרפס־ווירטשאַפטן זיינען די פויערים געלאָפן אין די שטעט. פאַר כעס, וואָס מען האָט ביי זיי געפאָדערט אָוועקצוגעבן דאָס לעצטע פון זייערע באַלעבאַטישקייטן אין די קאָלעקטיוון אַריין, האָבן זיי אויסגעקוילעט די חזירים, אומגעבראַכט די עופות, צעשניטן די געשפּאַ־נען פון די פערד, קאַליע געמאַכט די שנייד־מעסערס און אַקער־אייזנס. טייל האָבן אין זייער פויערישן כעס אַריינגעזעצט פלאַקנס אין די אינגעווי־ווידן פון די טראָגנדיקע בהמות, כדי קאַליע צו מאַכן די זוימען אין זיי, זיי זאָלן נישט ברענגען קיין נוצן די לייט פון דער מאַכט. מחנותוויז, אַלטע און יונגע, פרויען און קינדער, זיינען זיי געלאָפן, מיט זעק און שמאַטעס. זיי האָבן באַלאַגערט די וואָקזאַלן, אָנגעהאַנגען זיך אין וואַגאָנען, געשלאָפן אויף מערק און פּלעצער, געבעטלט, געוויינט, געצלמט זיך פאַר די קלויס־טערס. וויפיל די געפּעאו־לייט און די מיליציאָנערן האָבן זיי נישט געטריבן פון די באַנען און שטעט, אַרעסטירט און פאַרשיקט, זיינען זיי אַלץ מער געקומען, ווי אַ היישעריק אַראָפּגעלאָזט זיך, נישט צו פאַרטרייבן. צוזאַמען מיט זיי איז מיטגעגאַנגען הונגער, נויט, בעטלעריי, עפּידעמיעס, די שפּיטאָלן זיינען געווען פול מיט קראַנקע. אין דער פרי האָט מען, צוזאַמען מיטן מיסט, טויטע אויפגערוימט. פון די פאַבריקן זיינען די אַרבעטער געלאָפן. מען האָט געוואַנדערט פון שטאָט צו שטאָט, פון רעפּובליק צו רעפּובליק, וואוהין נאָר די אויגן האָבן געטראָגן, כדי צו געפינען ברויט.

די הערשער זיינען געווען אומרואיק. מען האָט עפּעס געדאַרפט געבן די אויפגערודערטע מאַסן, צו שטילן זייער אַנטוישונג און צאָרן. און מען האָט זיי געגעבן בלוט.

„חברים פּראָלעטאַריער, אַ טויט די שעדיקער!" — האָט זיך אַ רויטע לאָזונג אַ טראָג געטאָן איבערן לאַנד, איבער אַלע רעפּובליקן פון דער גרויסער רוסישער ערד.

ווי פריער די לאָזונג וועגן שנעלן טעמפּאָ, האָט זיך גענומען טראָגן די לאָזונג וועגן רייניקן דאָס לאַנד פון שעדיקער. אין די צייטונגען אויף די ווענט פון מויערן, אין די פאַבריקן, אויף פאַרזאַמלונגען און מי־טינגען, דורך די הילכערס פון ראַדיאָ, איבער דעם גאַנצן זעקסטל טייל פון דער וועלט האָט דער טויט געשריגן אויף אַלע צייך.

די זעלבע צייטונגען, וואָס האָבן כסדר געשריבן האַפּערדיקע באַריכטן וועגן דעם וואוקס פון דער אינדוסטריע, האָבן אין איין טאָג פּלוצלונג אָנגעהויבן דרוקן שוואַרצע באַריכטן וועגן אָפּגעשטאַנענקייט, שלעכטער אַרבעט, שלימאַזלדיקייט און דורכפאַל. די „אַרבקאָרן" האָבן אויפגעדעקט שעדיקער, שונאים און צעשטערער. די רעדנער האָבן געדונערט אין די פאַבריקן, אין די זאַלן, אויף פּלעצער און מערק. אַלץ וואָלט געווען גוט און וואויל, אַלץ איז געגאַנגען גלאַטיק לויט דעם אָנגעצייכנטן פּלאַן פון געניאַלן פירער, וואָס האָט געוואָרפן די לאָזונג פון צווי מאָל צווי איז פינף. אָבער די קלאַסן-שונאים פון דער סאָוועטן-מאַכט, וואָס ווילן צוריק איינפירן די קאַפּיטאַליסטישע אָרדענונג צום שאָדן פון די אַרבעטנדיקע, האָבן געלייגט קלעצער אין די רעדער פון דער רעוואָלוציע, פאַרהאַלטן די מיל-שטיינער פון דער יאָגנדיקער סאָוועטישער אינדוסטרי. די אינזשינערן האָבן באַוואוסט-זיניק צעבראָכן די מאַשינען, קאַליע געמאַכט די פּלענער, די דירעקטאָרן האָבן פאַרשווענדט די געלטער, די דאָקטוירים האָבן פאַרשפּרייט קראַנקייטן, די ספּעצן האָבן סאַבאָטירט. די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, וואָס ציטערן פאַר דער איינציקער אַרבעטער-מאַכט, האָבן אַריינגעשיקט זייערע שפּיאָנען אין אַלע געביטן פון דער סאָוועטישער ווירטשאַפט, כדי אויפצורייסן זי פון אינעווייניק. עס וואָלט שוין לאַנג געווען אַ גן-עדן אין לאַנד, ווי דער גע-ניאַלער פירער האָט פאָראויסגעזאָגט, אָנצייכענענדיק דעם פּלאַן, ווען נישט די שעדיקער, די אויסוואורפן, וואָס האָבן דאָס פּראָלעטאַרישע לאַנד געוואָלט רואינירן. אָבער די אַרבעטער און פּויערים פון סאָוועטן-פאַרבאַנד דאַרפן זיך נישט שרעקן, ווייל דאָס וואַכע אויג פון דער געפּעאו האָט באַצייטנס דערזען די קאָנטער-רעוואָלוציע. די פאַרברעכערישע נעסט איז אויפגעדעקט געוואָרן און זי וועט אויסגעריסן ווערן ביזן וואָרצל. די אַרבעטער אין אַלע פאַבריקן דאַרפן בלויז צוהעלפן דער סאָוועטן-מאַכט אין איר קאַמף קעגן דער כיטרער שלאַנג. אומעטום, וואו נאָר עס איז דאָ אַ פאַרדאַכט אויף עמעצן, וואָס שעדיקט דעם פאַרבאַנד, דאַרף מען אים גלייך אַרויסגעבן. קיין רחמנות דאַרף נישט זיין צו אָט די שונאים פון דער אַרבעטער-מלוכה. אייגענע, פריינט, טאַטע-מאַמע אַפילו, דאַרף מען איבערגעבן צו די געטרייע הענט פון דער באַשיצנדיקער מאַכט. אַ טויט די שעדיקער!

דאָס געיעג נאָך די שעדיקער איז געגאַנגען שנעל, ראַשיק. די שוואַרצע וואָגנס פון דער געפּעאו האָבן נישט אויפגעהערט צו קלאַפּן אין די נעכט איבער די שלעכט-געפּלאַסטערטע גאַסן פון רוסישע שטעט. מער ווי אומטום האָבן זיי געקלאַפּט אין דער הויפּט-שטאָט. ווי אין אַלע פאַבריקן, איז אויך דאָס יאָגעניש נאָך שעדיקער אָנגעגאַנגען אין דער גרויסער ברויט-פאַבריק „רויטער שטערן".

חבר פּאָדאָלסקי האָט געדאַרפט האָבן שעדיקער.

ערשטנס, איז אין דער ברויט-פאַבריק אַליין אָפּגעשוואַכט געוואָרן די אַרבעט. צוליב די שלעכטע מאכלים אין קיך, צוליב די מאָגערע קאָאָפּעראַ-

טיווע קראָמען זיינען די אַרבעטער געווען אויסגעמאַטערט און האָבן שוואַכער געאַרבעט. מאַסן אַרבעטער זיינען אַנטלאָפן פון דער פאַבריק, פאַרשוואונדן געוואָרן, און קיין אַנדערע אויף זייער אָרט האָט מען נישט געקראָגן. פאָ־דאָלסקי האָט אַגענטן אַרויסגעשיקט, געזוכט אַנדערע אויף זייער אָרט, אָבער די אַגענטן זיינען צוריקגעקומען מיט ליידיקן. דער אָנגעצייכנטער פּלאַן איז ווייט געבליבן הינטערשטעליק.

צווייטנס, האָט פאָדאָלסקי זיך פאַרפּלאָנטערט. ווי אַלע אַנדערע פירער פון פאַבריקן, האָט ער נישט נאָר געוואָלט אָניאָגן דעם פינף־יאָר פּלאַן אין פיר יאָר, נאָר נאָך פיל פריער. צו דער פריערדיקער פאַבריק האָט ער נייע פליגלען געלאָזט אויסבויען, נייע מאַשינען אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד, כדי אויסצובאַקן טאָפּלט ברויט ווי פריער, דריי מאָל אַזוי פיל. אָבער די אַרבעט איז נישט געגאַנגען ווי ער האָט אָנגעצייכנט. די טראָסטן האָבן נישט צוגעשטעלט קיין ציגל צו דער צייט און געלאָזט די מויערן אין מיטן דער אַרבעט, נישט פאַרענדיקט. ווען מען האָט שוין געקראָגן ציגל, האָט אויס־געפעלט האָלץ, אָדער דאָס האָלץ איז געווען שלעכט, נישט צו בויען. צוליב דעם וואָס די דעכער זיינען נישט געדעקט געוואָרן צו דער צייט, האָבן די רעגנס אַ תל געמאַכט פון די ווענט. די מאַשינען, וואָס מען האָט פריער־אויס אַראָפּגעבראַכט פון אויסלאַנד פאַר דער פאַבריק, זיינען דערווייל געלעגן אין שלעכטער אָרדענונג, אונטער רעגנס און נעץ, און געראָסטעט. פאָדאָלסקי איז גאַנצע טעג אַרומגעלאָפן מיט זיין מאַשין, געיאָגט פון טראָסט צו טראָסט, געפאָדערט, געשריגן, סקאַנדאַלן געמאַכט, געקלאַפּט אין טיש, געדראָעט מיט שטראָפן, אָבער די דירעקטאָרן פון די טראָסטן האָבן נישט געקענט צושטעלן די מאַטעריאַלן צו דער צייט. טויזנטער אַנדערע פאַבריקן האָבן פון זיי געפאָדערט און זיי האָבן זיך נישט געקענט קיין עצה געבן. ווען מאַטעריאַלן זיינען שוין געווען, האָבן אויסגעפעלט אינזשינערן, מעכאַניקער, אַרבעטער. פאָדאָלסקי האָט געשאָטן מיט געלט, כדי צו קריגן די ספּעציאַליסטן. ער האָט אָפּגערעדט אַרבעטער פון אַנדערע פאַבריקן, כדי זיי אַריבערצונעמען צו זיך. ער האָט אַפילו שטילערהייט געגעבן כאַבאַר צו דירעקטאָרן, זיי זאָלן אים פריער באַזאָרגן מיט מאַטעריאַלן. אָבער די אַנדערע דירעקטאָרן, וואָס האָבן געדאַרפט פאַרענדיקן זייערע אונטערנעמונגען צו דער צייט, האָבן אויך געטאָן דאָס אייגענע. אַלע האָבן געיאָגט, געטריבן, כדי אָניאָגן און אַריבער־יאָגן. איצט האָט אַלץ געפּלאַצט. פאָדאָלסקי איז אַרומגעגאַנגען אַ דערשראָ־קענער. די אַרבעט איז געווען נישט פאַרענדיקט, די מאַשינען האָבן געראָס־טעט, אין בודזשעט זיינען געווען לעכער, דאָס ברויט איז געווען שלעכט, די אַרבעטער זיינען געווען אומצופרידן. ער האָט געציטערט פאַר רעוויזיעס, אויספאָרשונגען, און ער האָט זיך אָנגעכאַפּט אין די שעדיקער, וואָס זיינען שולדיק אין אַלע אומגליקן. אויף אַלע ווענט אין דער פאַבריק האָט ער געלאָזט אויסקלעפּן די נייע לאָזונגען וועגן שעדיקער. ער האָט אויך אָפּגע־האַלטן מיט די אַרבעטער מיטינגען אין זאַל נאָך דער אַרבעט, געקלאַפּט אין

טיש, געוואָרנט, געדראָעט. אַלע זיינע סעקרעטאַרן, אונטער־סעקרעטאַרן, „פּראָפּאָרגן" און קולטור־טוער האָבן אים צוגעהאָלפן אין דער אַרבעט.

— חברים, ווער עס ווייסט פון שעדיקער און גיט זיי נישט אַרויס, וועט אַליין פאַררעכנט ווערן אַלס שעדיקער, — האָבן זיי געוואָרנט.

אַלע האָבן מורא געהאַט. איינער האָט פאַרן אַנדערן געציטערט, באַ־צייטנס דעם חבר אַרויסגעגעבן, איידער פון יענעם אַרויסגעגעבן צו ווערן. מער פון אַלע האָט געאַרבעט מעשים קוליק. אין דעם צעקנעפּלטן לעדערנעם רעקל, מיטן קאַווקאַזער היטעלע פאַררוקט אויף די צעשויבערטע האָר, אַ קליינער, אַ רונדער, אַ לויפנדיקער, איז ער אומעטום געווען פול, געשאַרט זיך אין די ווינקעלעך, צוגעלייגט אַן אויער צו רעדלעך מענטשן, געשנאַפּט, געשמעקט, געפאָרשט. די וואַנט־צייטונג איז כסדר געווען אויסגעפילט מיט זיינע קרום־געשריבענע, גרייזיקע מסירות אויף אַלעמען און אַלץ.

מער ווי אויף אַלעמען האָט ער געהאַלטן אַן אויג אויף דעם אימיגראַנט פון פּוילן, נחמן ריטער, וואָס האָט זיך פאַרטשעפּעט מיט דער אַדמיניסטראַ־ציע פון „רויטער שטערן".

ער איז שוין נישט געווען מער אין דער פּאַרטיי, נחמן בעקער. מען האָט אים אויסגעשלאָסן פון דאָרט גלייך נאָך דער מלחמה זיינער מיט חבר פּאָדאָלסקי. אויך האָט ער נישט געאַרבעט מער ביים פיינעם געבעקס, ביי די זעמעלעך און קוכנס, וואָס פּאָדאָלסקי האָט איינגעפירט אין זיין בעקעריי און שטאָלצירט דערמיט פאַר אַלע אויסלענדישע דעלעגאַציעס. חבר פּאָ־דאָלסקי האָט נישט געוואָלט האָבן אָט דעם פרעמדן נאַר, וואָס האָט אים אַזוי מיאוס אונטערגעפירט אויף דער פאַרזאַמלונג, אין זיין יחוסדיקער אָפּטיילונג פון פיין געבעקס, און אים אָפּגעשיקט אין סאַמע ערגסטן טייל, וואו מען באַקט אויס ברויט אויפן אַלטן שטייגער. אין ווינקל פון דער גרויסער מעכאַנישער ברויט־פאַבריק, אין סאַמע סוף שוין, צווישן די שטאַלן און סטאַלערייען, איז אַן אַלטע בעקעריי געשטאַנען, וואו מען האָט פאַרקנאַטן טייג מיט די הענט, געהייצט דעם אויוון מיט שייטן האָלץ און געפירט זיך דאָרט אויפן אַלט־פרעגקישן שטייגער, ווי פאַר דער מלחמה נאָך. פּונקט ווי אַלט און אָפּגעלאָזן עס איז געווען די בעקעריי, זיינען געווען אירע אַרבעטער, פאַרצייטישדיקע זקנים בעקערס, וואָס האָבן נישט אויפגעהערט צו רעדן פון די אַלטע גוטע פאַר־מלחמה צייטן. פּאָדאָלסקי, אַ ליבהאָבער פון מאַשינען, האָט געהאַלטן ווי אַ ממזר אָט דעם אַלטן ווינקל צווישן די גרויסע מעכאַנישע ווערקשטאַטן. דאָס איז געווען אַ שוואַרצער פלעק פון אַלטקייט און פאַר־צייטישדיקייט אויפן רויטן פּאָן פון נייעם און רעוואָלוציאָנערן. ווי נאָר ער האָט געדאַרפט באַשטראָפן אַן אַרבעטער פאַר שלעכטער אַרבעט און אומ־געהאָרכזאַמקייט, האָט ער אים דאָרטן פאַרשיקט. צוליב דעם טאָקע האָט מען דאָס אָרט גערופן „סיביר" צווישן די אַרבעטער. און אויך נחמן ריטער האָט ער דאָרט אַהין צוגעטיילט.

צוריק, ווי אין וואַרשע אין די בעקערייען אין די קעלערס, איז נחמן

געשטאַנען ביים אויוון און געשאַרט מיט דער לאָפּעטע, אַריינרוקנדיק און אַרויסרוקנדיק ברויטן. צוריק איז ער געווען צווישן היימישע טייג־קאַסטנס, מיט בעקערס אין פאַרטעכער פון זעק און מיט פאַפירענע היטעלעך אויף די קעפּ. אָבער שווערער ווי אַמאָל איז געווען די אַרבעט ביים אויוון. זיי האָבן אים שלעכט־פאַרקנאָטענע ברויטן דערלאַנגט צום אויוון, די חברים בעקערס, וואָס האָבן זיך פאַסקודנע געבאַקן, זיינען אויפגעבלאָזן געוואָרן, געפּלאַצט. נחמן האָט כסדר געמוזט שאַרן מיט דער לאָפּעטע, איבעררוקן די ברויטן פון אָרט צו אָרט. אָפּטמאָל האָט ער זיי געמוזט אַרויסנעמען אין מיטן באַקן און לעכערן זיי מיט שפּיציקע שטעקעלעך, די לופט זאָל פון זיי אַרויס, כדי זיי זאָלן זיך בעסער אויסבאַקן. נחמן האָט אויסגעדרייט דאָס פּנים פון פלאַ־מענדיקן אויוון און אָנגעשטעלט גרויסע שוואַרצע אויגן אויף די קנעטערס ביי די טישן.

— טאָוואַרישטשי, — האָט ער געבעטן מיט ווייכע ייִדישע „רישן" אין זיין רוסיש, — קנעט גוט אויס דאָס געבעקס, איך קען נישט באַקן אַזאַ ברויט.

— מיר אַרבעטן אויף שטיק, —— האָבן די מענטשן געזאָגט, — מיר מוזן צושטעלן די נאָרמע און מיר האָבן נישט קיין צייט זיך צו שפּילן. באַק ווי עס גייט, פּוילישער.

נחמן האָט אויסגעקנאַקט די פינגער אויפן קול, ווי תמיד ווען ער איז אויפגערעגט.

— חברים, איך ווער אויסגעריסן ביי דעם אויוון, — האָט ער זיך געקלאָגט, — זעט אַליין. מען האָט טענות צו מיר. איך בין פאַראַנטוואָרטלעך.

— זאָל מען אונדז נישט יאָגן, צאָלן פון דער וואָך, וועלן מיר קענען גוט אויסקנעטן, — האָבן די מענטשן ביי די קאַסטנס געהאַלטן זיך ביי זייערס.

נחמן האָט פּרובירט רעדן צו זייער יושר.

— חברים, — האָט ער געבעטן, — אייערע אייגענע חברים פּראָלע־טאַריער באַצאָלהט איר. מענטשן וועלן קראַנק ווערן פון אַזאַ ברויט.

— זאָלן זיך די פּירער זאָרגן, — האָבן די בעקערס געענטפערט. — וואָסער קעסט מען גיט, אַזוי אַרבעט מען.

זעענדיק, אַז ביי די אַרבעטער וועט ער נישט פּועלן, איז ער געגאַנגען צו די אויפזעער, צו די פאַרוואַלטער, געבעטן מען זאָל נישט מישן אַזוי פיל גערשטן־מעל, נישט יאָגן די אַרבעטער, ווייל עס איז אַן עבירה דאָס געבעקס, וואָס מען גיט אַרויס. די מענטשן האָבן אים אויסגעהערט מיט איין אויער.

— דאָס איז נישט געווענדט אין אונדז, — האָבן זיי געמורמלט, — נאָר אין דער העכערער מאַכט. מיר דאַרפן בלויז אַכטונג געבן, אַז די נאָרמע זאָל ווערן אויסגעפירט, אַנישט וועלן מיר ווערן באַשטראָפט.

ער האָט מער נישט גערעדט. ער האָט שוין געזען, אַז יעדערער איז פאַר

זיך, אַז יעדער היט זיין אייגענע פעל, און ער איז מיטגעגאַנגען מיט אַלעמען. אָבער אַוועקגיין פון איוון פלעגט ער אַ מידער, אַ צערייצטער, אַן אומבאַ־פרידיקטער פון זיין אַרבעט. אים האָט געעקלט פון די געבעקסן, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן. ער האָט פאַר חנהקען נישט גערעדט, נישט דערציילט קיין וואָרט, נישט פון זיין מלחמה, וואָס ער האָט געהאַט מיט פּאָדאָלסקין, נישט פון פּאַרטיי־בילעט, וואָס מען האָט פון אים צוגענומען, נישט פון איוון, וואָס מען האָט אים אויסגעביטן. ער האָט זיך געשעמט פאַר איר צו דער־ציילן. אָבער וויפיל ער האָט נישט אויסבאַהאַלטן זיינעליידן, האָט זי זיי געזען. מער ווי שטענדיק איז ער אַרומגעגאַנגען אַ פינצטערער, אַ פאַר־טוענער אין זיך. דאָס אויער, וואָס האָט אים תמיד דערקוטשעט, האָט מער ווי שטענדיק אים געפייניקט, דער הוסט האָט אים אָפּט געשטיקט. אַפילו אין די נעכט איז ער נישט רואיק געשלאָפן, נאָר געוואָרפן זיך אויף אַלע זייטן, אָפּט מאָל געוויינט אין שלאָף, אַזוי, אַז חנהקע האָט אים געמוזט וועקן אין די נעכט און אים אַראָפּנעמען די האַנט פון האַרץ.

— נחמן, — האָט זי גערעדט אומרואיק, — עפּעס איז שלעכט מיט דיר, איך זע עס. פאַרוואָס זאָגסט דו מיר נישט, איך בין דאָך דיר אַ ווייב.

— גאָרנישט, חנהקע, גאָרנישט, — האָט נחמן געענטפערט, — שלאָף, דאַרפסט זיך אויפהויבן פרי צו דער אַרבעט.

אין איינעם אַ טאָג האָט קוליק צוגעשטעלט אַ בענקל צום שוואַרצן ברעט, וואָס איז געהאַנגען אין פאַבריק־קאָרידאָר, און מיט קרייד אָנגעשריבן דעם נאָמען נחמן ריטער אויפן שאַנד־צעטל פון די שעדיקער.

אַ גאַנצן טאָג פריער האָט נחמן געליטן יסורים. צוזאַמען מיטן אויער האָבן אים די ציין פאַרכאַפּט. ווי אַנגעגליטע שפּיזן זיינען אים די וויטיקן אין קאָפּ אַרומגעקראָכן, געעגבערט, גענאָגט. צוליב דעם, וואָס ער האָט געאַרבעט די וואָך ביינאַכט, איז ער בייטאָג אַוועק אין אַמבולאַטאָריע צו אַ דאָקטאָר. שעהן לאַנג איז ער אָפּגעזעסן אין זאַל צווישן קראַנקע מענער און ווייבער, אַלטע און קינדער. דער ריח פון קאַרבאָל, יאָד, געשווילעכץ און אייטער, מיט וועלכע די לופט איז געווען אָנגעזאָפּט, האָט אים צוגעשלאָגן צום האַרץ. מאַמעס מיט קינדער זיינען געזעסן אויף די בענק, אויסגערעדט זיך איינע פאַר די אַנדערע די צרות, דערציילט וועגן די קראַנקייטן, וואָס טשעפּען זיך צו די קינדער, וועגן דער פלעגע, וואָס די דאָקטוירים הייסן געבן, מילך, פּוטער און אייער, אָבער וואָס אַן אַרבעטער־מענטש קען זיך נישט דערשלאָגן דערצו. כאָטש אויף די ווענט זיינען געהאַנגען אַ סך פאַרביקע פּלאַקאַטן מיט געמעלערייען, לאָזונגען און ציפערן וועגן דעם אונטערשייד צווישן געזונט־צושטאַנד פון די אַרבעטער אין סאָוועטן־לאַנד און אין די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, האָט נחמן געפילט זיך דאָ פּונקט ווי אין די היימישע וואַרשעווער אַמבולאַטאָריעס פאַר אָרעמע, וואו אים פלעגט אויס־קומען צו היילן זיך אַמאָל.

די זעלבע פאַרחושכטע מאַמעס און קינדער זיינען דאָ געזעסן אויף די

בענק. די אייגענע קרעכצן און טענות האָט מען געהערט פון די מאַמעס פון קראַנקע קינדער, טענות וועגן די לאַנגע שעהן, וואָס מען מוז וואַרטן ביז מען דערשלאָגט זיך צום דאָקטאָר, טענות וועגן די דאָקטוירים, וואָס באַטראַכטן רעכט נישט, איילן זיך, טענות וועגן מעדיצינען, וואָס מען דאַרף, נאָר מען קריגט זיי נישט סיידן אין קרעמל־אַפּטייק, און אַן אַרבעטער־מענטש קען זיך דאָרט נישט דערשלאָגן. ווי אַ וואָרעם האָבן די ווייבערישע רייד געפּרעסן נחמנס קראַנקן אויער. די אויסגעמאָלטע בילדער פון געפּלאָגטע, צעפּרעסענע סיפיליטיקער האָבן געקוקט מיט טרויער אויף די מענטשן פון אַלע ווענט אַראָפּ. וואו נחמן האָט זיך נישט אויסגעדרייט, האָט ער זיי געהאַט אין די אויגן. נאָך שעהן וואַרטן, איז ער אַריין אין דאָקטאָרס קאַבינעט. דער דאָקטאָר, אַן אַלטער, אַן אויסגעמאַטערטער, מיט אַ שמוציקלעך פאַרטעך אויף זיין געבויגענעם גוף, האָט אים שווייגנדיק באַטראַכט, אַרומגעטאַפּט אים מיט די קאַלטע פינגער און אַריינגעשטעקט אים אַ טערמאָמעטער אונטערן אָרעם.

— אַלגעמיינע אָפּשוואַכונג, אונטערנערונג, צערייצטע נערוון, — האָט ער געברומט, — קיין העכערע טעמפּעראַטור האָט איר נישט, איר קענט גיין אַרבעטן.

נחמן האָט זיך פאַר אים געקלאָגט:

— חבר דאָקטאָר, די ווייטיקן צעטראָגן מיך שיר נישט.

דער דאָקטאָר האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ.

— לייגט אייך צו אַ וואַרעמען קאָמפּרעס, — האָט ער געמורמלט, — אפשר וועט דאָס אייך מאַכן בעסער.

און איידער נחמן האָט זיך רעכט אָנגעטאָן, האָט דער דאָקטאָר שוין גערופן אַן אַנדער חולה.

— נעקסט, — האָט ער גערופן מיט זיין אומעטיקער שטים, — נעקסט, גיכער.

מיט אַ פאַרבונדענער באַק איז נחמן געגאַנגען צו דער נאַכט־אַרבעט. געמיינט האָט ער, אַז ביי דער אַרבעט, ביים הייסן אויוון, וועט אים בעסער ווערן, אָבער די ווייטיקן האָבן אָנגעהאַלטן, שטאַרקער געוואָרן מיט יעדער שפּעטער נאַכטיקער שעה. ער האָט אַפילו געמוזט אַוועקגיין פון אויוון און אַוועקלייגן זיך אויף די זעק מעל פון מאָל צו מאָל. די אַרבעטער האָבן אים צוגעטראָגן אַ פלעשל.

— טרינק, — האָבן זיי אים געזאָגט — און ס'וועט דיר אויפהערן.

נחמן האָט נישט געוואָלט טרינקען. ער האָט קיינמאָל נישט געהאַלטן פון פלעשל. ער האָט געבעטן, מען זאָל אים מאַכן אַ פרישן קאָמפּרעס. די אַרבעטער האָבן געלאַכט פון אים.

— דער בעסטער קאָמפּרעס איז אַ שנאַפּס — האָבן זיי אים געזאָגט — דאָס היילט אויס פון אַלע צרות.

נחמן האָט אַ זופּ געטאָן פון פלעשל. אים איז לייכטער געוואָרן. די אַרבעטער האָבן געקוואָלן.

— אַט אַזוי — האָבן זיי אים צוגעגעבן מוט — אָבער דאָס איז גאָר־ נישט. צי מער, זשאַלעווע נישט, אַ בעקער דאַרף קענען זשליאָקען...

נחמן האָט מער אַריינגעזופּט. וואָס מער דער בראָנפן איז אַריין אין זיין אינגעווייד, אַלץ מער איז דער ווייטיק אַרויס. מיט נייעם חשק איז ער צוגעגאַנגען צום אויוון און גענומען שאַרן מיט דער לאָפּעטע. ער האָט אַפילו אָנגעהויבן זינגען, וואָס ער האָט עס שוין לאַנג נישט געטאָן. פּלוצ־ לונג האָט ער דערפילט אַ מידקייט אין די אויגן. ער האָט עטלעכע מאָל אַ שאָקל געטאָן מיט די אויגן־לעדלעך, כדי אַרויסצוטרייבן די מידקייט פון זיי, אָבער זיי האָבן זיך כסדר געקלעפּט. צוזאַמען דערמיט האָט ער דערפילט אַ וואַרעמקייט אין די אברים, אַ חיות. זיין שווערער קאָפּ, פול מיט זאָרגן און צרות, איז געוועזן לייכט, ריין. ער האָט אַ בליק געטאָן מיט די שוואַרצע אויגן אין פלאַמענדיקן אויוון און אַרומגעכאַפּט אַלע ברויטן אינעווייניק. זיי האָבן אָנגעהויבן זיך באַקן. ער האָט זיך אַוועקגע־ זעצט אויף די ציגעלנע טרעפּלעך און געוואַרט, כדי אין עטלעכע מינוטן אַרום צו כאַפּן אַ בליק אינעווייניק. דער קאָפּ האָט זיך געצויגן צו דער וואַנט. נחמן האָט אים געלאָזט אָנשפּאַרן זיך. אַ זיסקייט האָט אים אַרומ־ גענומען. באַלד איז אַרום אים געוואָרן ליכטיק, אַ סך מענטשן האָבן זיך פאַרזאַמלט. ער איז געשטאַנען אויף אַן עסטראַדע און גערעדט, שיין גערעדט. אַרום אים זיינען געשטאַנען חברים און אויסגעהערט יעדן וואָרט זיינס. ער האָט זיי געזאָגט זיינע מיינונגען, די מענטשן, זיין קוק ווי אַזוי די אַרבעטער־ זאָך צו דערפירן צו אַ טאָלק, און אַלע האָבן מיט די קעפּ צוגעשאָקלט, אויסרופן פאַר אים געמאַכט: — ריכטיק, חבר נחמן. פּלוצלונג האָט עפּעס אָנגעהויבן ברענען אין זאַל, אַ מאָדנער ריח האָט זיך פאַרשפּרייט, ווי אַמאָל אויף די אַרבעטער־פאַרזאַמלונגען אין דער אַלטער היים, ווען קעגנער האָבן שלעכטע פליסיקייטן אויסגעגאָסן אין די זאַלן. נחמן האָט גענומען שרייען. דער אייגענער געשריי האָט אים אויפגעוועקט. אין איין רגע איז ער געקומען צו זיך. פון אָפענעם אויוון איז אַ רויך געגאַנגען, אַ רויך צוזאַמען מיט אַן עיפּוש. נחמן האָט גיך געכאַפּט די לאָפּעטע און גענומען אַרויסשאַרן די ברויטן, אָבער מער ווי פאַרברענטע, איינגעשרומפּענע שטיקער האָט ער נישט אַרויסגעשאַרט.

מיט אַ געבויגענעם קאָפּ איז ער אַוועק אין דער פרי צו דעם פאַרוואַל־ טער מעלדן וועגן זיין אומגליק. אָבער נאָך איידער ער איז אַריין, איז שוין זיין נאָמען געווען אויפן שאַנדברעט. מיט קרומע אותיות, גרויסע און ברייט־ פאַנאַנדערגעצויגענע, איז זיין נאָמען געווען אויף דער שוואַרצער זייט פון ברעט, ווי אַמאָל זיין קאַזאַרמע־שכן אַפאַנאַסיעוו. אַ „שאַנד צו אים" — האָט אַן אויפשריפט באַקרוינט זיין נאָמען.

אין מיטן דער נאַכט האָבן צוויי מענטשן אָנגעקלאַפּט אין נחמנס שטיבל און באַפוילן עפענען די טיר. ווי אַמאָל אין וואַרשע סלופּעקס לייט, האָבן די צוויי מענטשן דורכגעזוכט די וואוינונג, אויפגערודערט דעם שטרוי־

זאַק, צעשניטן די ציכלעך, אויפגעטרענט די קאָלדרע. ווי אַמאָל, האָט חנהקע געבעטן ביי די מענטשן, זיי זאָלן איר ניט אַ תל מאַכן פון ביסל אָרעמקייט. זיי האָבן זי נישט געהערט. ווען זיי האָבן אַלץ דורכגעזוכט, האָבן זיי געהייסן נחמנען זיך אָנטאָן און מיטגיין מיט זיי.

צומאָרגנס אין דער פרי איז חנהקע נישט געגאַנגען צו דער אַרבעט, אויך איר יינגל האָט זי נישט געשיקט אין שול. מיט אַ טיכל אויפן קאָפּ, מיט מאַטעסלען ביי דער האַנט און מיט וויטיק אין האַרצן, איז זי אַוועק אויפן אַרבאַט צו חבר דניאל, כדי אים צו דערציילן וועגן טעות, דעם ביטערן טעות וועגן איר נחמנס אַרעסט. כאָטש חבר דניאל האָט עס דערוואַרט, איז ער פונדעסטוועגן געוואָרן בלאַס פון שרעק, דערהערנדיק, אַז זיין תלמיד און פראַטעזשע איז הינטערן שלאָס.

— איך קען גאָרנישט נישט טאָן — האָט ער געברומט אַ פאַרלוירע־נער. — גאָרנישט.

חנהקע האָט געקראָגן רויטע פלעקן אין פנים.

— איר ווייסט דאָך יאָ, חבר דניאל, ווער נחמן איז — האָט זי גערעדט מיט האַרץ — ווער דען זאָל זיך אָננעמען פאַר אים אַנישט איר?

— איך ווייס גאָרנישט... איך קען גאָרנישט ניט טאָן... איך מיש מיך נישט... האָט חבר דניאל געשטאַמלט אַ דערשראָקענער.

חנהקע האָט געקוקט אויף אים מיט שטאַרע בלויע אויגן. דער גאַנץ אירער, וואָס זי האָט זיך געשפּיגלט אַמאָל אין זיין פנים, גרייט געווען צו גיין פאַר אים אין פייער און אין וואַסער, איז געשטאַנען אַן אַנגעבלאָזענער, אַ בלאַסער, מיט דערשראָקענע אויגן, מיט ציטערנדיקע ליפּן. איר האָט געעקלט פון אים.

— טכויר! — האָט זי אים געזאָגט אין איר צאָרן.

אַ ווײַלע האָט חבר דניאל געשוויגן, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אין בושה. באַלד האָט ער זיך דערמאָנט, אַז דאָס בעסטע, ווען מען ווערט אָנגעגריפן, איז יענעם אָנצוגרייפן, און ער האָט גענומען שרייען.

— אומזיסט אַרעסטירט מען נישט אין אונדזער סאָוועטן־פאַרבאַנד — האָט ער געשריגן, קלאַפּנדיק אין טיש — אַז מען עסט נישט קיין קנאָבל, שטינקט נישט פון מויל...

חנהקע האָט גענומען מאַטעסלען ביי דער האַנט און מיט וואַקלדיקע טריט אַראָפּ פון די טרעפּ.

קאַפּיטל זיבן־און־פֿערציק

גאַנצע זעקס שעה, פֿון צוועלף ביינאַכט ביז זעקס פֿאַרטאָג, האָט דער אויספֿאַרשער, חבר ביעלאַיעוו, געהאַלטן דעם בעקער נחמן ריטער פֿון פּוילן אויף דעם ערשטן פֿאַרהער ביי זיך אין דער קליינער קאַנצעלאַריע, וואָס איז אין שכנות מיט די קאַמערן.

ווי סלופּעק פֿון דער וואַרשעווער דעפֿענסיווע, ווי דער אויספֿאַרשער ביי דער גרענעץ אין מינסק, האָט אויך חבר ביעלאַיעוו געפֿאַרשט אין די נעכט, ווען דער מענטש איז שוואַכער און הילפֿלאָזער. אָבער געשלאָגן האָט ער נישט. אַ פֿעטלעכער, אַ בלאַסער, מיט שיטערע האָר, שטאַרק צוגעקעמטע צום שאַרבן, מיט פּוכקע ווייבערישע הענט, וואָס האַלטן אין איין פּוצן די נעגל, פּיילן און שלייפֿן זיי, איז חבר ביעלאַיעוו אַ קעגנער פֿון באַנוצן פֿיזישע קראַפֿט ביי אויספֿאַרשונגען. זיין כּוח ליגט נישט אין די הענט, נאָר אין מויל. הונדערטער מאָל קען ער שטעלן די אייגענע פֿראַגע, טויזנטער מאָל, ביז ער קריגט אַרויס וואָס ער דאַרף. ביסלעכווייז צעגריזשעט ער די מענטשן, וואָס פֿאַלן אַריין צו אים אין די הענט אַריין, ביס נאָך ביס, וואָס דערפֿאַר רופֿט מען אים טאַקע צווישן די אייגענע חברים אויף דער לוביאַנקע „די מויז". און אויך מיט דעם בעקער נחמן ריטער איז ער געגאַנגען מיט זיין מויזישן וועג.

— זייט זיך מודה, — האָט ער אים געוואָרנט אַנצאָליקע מאָל, גאָרנישט מיד־ווערנדיק, — זייט זיך מודה, זייט זיך מודה...

נחמן האָט געגנבֿעט איבערדערציילט זיין אומגליק מיטן געבעקס, אַלץ, דעם גאַנצן טאָג ווי ער האָט פֿאַרבראַכט, די ציין־ווייטיק וואָס ער האָט געליטן, דערנאָך וועגן שלאָף, וואָס איז אויף אים אָנגעפֿאַלן, ביז ער האָט די בראָך דערזען.

חבר ביעלאַיעוו האָט געשמייכלט איבער נחמנס רייד.

נישט אין געבעק ברויט איז עס אים געגאַנגען. ער האָט עס גלייך געזאָגט נחמנען, געהייסן אים גוט אין זינען זיך עס נעמען. דאָס איז בלויז געווען אַ פּונקט, איין קליינער פּונקט אין דער גרויסער באַשולדיקונג, וואָס ער האָט געהאַט אין זיינע הענט קעגן דעם פּאָליטישן אימיגראַנט פֿון שכנות־דיקן לאַנד. אים איז געגאַנגען אין דער ג אַ נ צ ע ר זאַך. אין דער גרויסער רייניקונג פֿון שעדיקער און סאַבאָטירער, וואָס האָבן געוואָלט אויפֿרייסן דעם פֿינף־יאָריקן פּלאַן, — האָט די באַשיצערין פֿון דער אַרבעטער־מלוכה געזוכט נישט אַזוי די מייז, ווי דאָס לאָך, די קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע נעסט, וואָס די שונאים האָבן פֿאַרלייגט. עס איז נישט קיין פֿראַגע געווען פֿון איינצלנע טאַטן, נאָר צונויפֿצוציען אַ גאַנצע רייע רינגען און רינגעלעך אין איין גרויסער קייט. דורך פֿאַרשיידענע וועגן האָבן די שונאים פֿון דער אַרבעטער־מאַכט געזוכט אויפֿצופֿרעסן די גרונט־זיילן פֿון סאָוועטן־לאַנד. דורך איבערקויפֿן סאָוועטישע בירגער, דורך אַריינשיקן אויסלענדישע ספּע־

ציאַליסטן־שעדיקער, און מער פון אַלץ דורך אַריינשמוגלען אַגענטן, אונ־טער דער מאַסקע פון פּאָליטישע עמיגראַנטן, כדי אַריינצוקריגן זיך אין דער נשמה פון לאַנד, אין דער פּאַרטיי אַליין. מער פון אַלע אַנדערע, האָט דאָס שכנותדיקע לאַנד, פון וואַנען ער, נחמן ריטער, קומט, אַריינגעשיקט אַט דעם מין פאַרמאַסקירטע שונאים. זיי זיינען מערסטנס באַצייטנס גע־כאַפּט געוואָרן. זיי זיצן פעסט הינטערן שלאָס. ס׳רוב האָבן זיי זיך שוין אויך מודה געווען, אויסגעגעבן אַלע סודות פון זייער ווערעמדיקער צעשטער־רונגס־אַרבעט און שעדיקעריי. און דאָס בעסטע פאַר אים, נחמן ריטער, איז, ער זאָל זיך אויך מודה זיין, אויסגעבן אַלע פאַרבינדונגען זיינע, פון ערשטן טאָג, ווען ער האָט זיך געקליבן אַריבערקומען אַהער, ביזן היינ־טיקן טאָג.

נחמנען איז גליך פינצטער געוואָרן אין די אויגן פון ביעלאַיעווס שווערע באַשולדיקונגען, כאַטש אַ שאַרף עלעקטריש לעמפּל איז געווען אָנ־געשטעלט אויף זיין פּנים אין דער גאַנצער צייט פון דער אויספאָרשונג. מיט אַלע שבועות, ביי זיין לעבן, ביי זיין פּראָלעטאַרישן געוויסן, ביי דעם לעבן פון ווייב און קינד, האָט ער געשוואוירן פאַרן חבר ביעלאַיעוו אַז ער ווייסט פון קיין זאַך נישט צו זאָגן. ער האָט בלויז אַ סך געליטן פאַר זיין פּאָליטי־שער טעטיקייט אויף יענער זייט גרענעץ, און ער האָט געוואָלט לעבן אין אַן אַרבעטער־מלוכה. חבר ביעלאַיעוו האָט זיך אויף אים נישט געבייזערט. ער האָט בלויז רחמנותדיק געקוקט אויף אים מיט אַזעלכע מיטליידנדיקע אויגן, ווי מען קוקט אויף איינעם, וואָס איז נישט אינגאַנצן קלאָר.

— זעט איר, ריטער, דאָס איז שוין צו־איינפאַך, — האָט ביעלאַיעוו געזאָגט מיט אַ געלעכטערל, — צו־נאַאיוו, איך זאָל אייך אַזעלכעס גלויבן. איך האָב נישט דערוואַרט, איר זאָלט מיך האַלטן פאַר אַזוי נאַריש. זאָגט עפּעס, עס זאָל אַמוויניקסטנס האָבן אַ שטיקל פּנים. אַזוי איז גאָרנישט דאָ וואָס צו רעדן.

— אַז איר גלויבט מיר נישט, — האָט נחמן גערעדט מיט הארץ. — איך זאָג אייך דעם אמת, און איר גלויבט מיר נישט.

חבר ביעלאַיעוו האָט אַרויסגענומען אַ פּאַק פּאַפּירן פון טיש און אָנ־געשטעלט די אויגן אויף נחמנען, אים באַטראַכט, ווי ער וואָלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל. נחמן האָט געמיינט, אַז ער וועט אים שטעלן שווערע פראַגן, אָבער ביעלאַיעוו האָט בלויז איבערגעפרעגט געוויינלעכע זאַכן, פּראַגן, אויף וואָס ער, נחמן, האָט שוין צום הונדערטסטן מאָל געענטפערט זינט ער איז אַריבער די גרענעץ, אין אַלערליי אַנקעטעס און צירקולאַרן.

— זאָגט נאָר, ריטער, אין פּוילישן מיליטער האָט איר געדינט?

— מ׳האָט מיך מאָביליזירט ביים קריג צווישן די פּאָליאַקן און דער רויטער אַרמיי, — זאָגט נחמן, ווי צו פאַרענטפערן זיך.

— המ... — ברומט בעליאַעוו, — געדינט, הייסט עס... — נו, און וואָס איז אייער אָפּשטאַמונג?

— אַ פּראָלעטאַרישע, — ענטפערט נחמן שטאָלץ.

— גוט, אַ פּראָלעטאַרישע; אָבער, וואָס אַזוינס האָט אייער פאָטער געטאָן? איז ער געווען אַ שוסטער? אַ בעקער? — אַ סטאָליאַר? אַ שמיד?

— ניין, — ער האָט געקויפט אַלטוואַרג איבער די הויפן.

חבר ביעלאַיעוו קוקט אַריין אין די פּאַפּירן, וואָס ליגן פאַר אים אויפן טיש.

— פאַרוואָס האָט איר אָנגעגעבן אייער פאָטער פאַר אַ פּראָלעטאַריער אין אַלע אייערע אַנקעטעס, אין דער צייט, ווען ער איז גאַר געווען אַ הענדלער? — פרעגט ער שטרענג.

— ער האָט זיין גאַנץ לעבן געאַרבעט שווערער פון אַן אַרבעטער, — פאַרענטפערט זיך נחמן — זעק געשלעפּט און קיינמאָל קיין שטיקל ברויט נישט געהאַט צו זאַט.

— אָבער אַ הענדלער איז נישט קיין פּראָלעטאַריער, נאָר אַ פּאַראַזיט.

— לערנט ביעלאַיעוו, — איר, ווי אַ געוועזענער פּאַרטיי־מיטגליד, ווייסט עס גאַנץ גוט.

נחמן וויל עפּעס ענטפערן דאַרויף. ביעלאַיעוו לאָזט אים נישט.

— גוט, — זאָגט ער, — מירן גיין ווייטער. האָט איר אַמאָל געפירט אַגיטאַציע צווישן די אַרבעטער פון „רויטער שטערן" קעגן דער מאַכט פון די סאָוועטן?

— אָבער וואָס פאַלט אייך איין? — שאָקלט נחמן זיך אָפּ, — איך, אַגיטאַציע קעגן דער מאַכט פון די סאָוועטן?

ביעלאַיעוו קוקט ווידער אין די פּאַפּירן.

— האָט איר נישט אַמאָל געזאָגט צווישן די אַרבעטער, אַז מען וואָלט געדאַרפט אַלעמען פון אויסלענדישן קאָמיסאַריאַט אויסשיסן? דערמאָנט זיך, דערמאָנט זיך גוט!

נחמן דערמאָנט זיך, אַז ער האָט עפּעס אַזוינס אַמאָל געלאָזט פאַלן פון מויל, ווען ער איז געגאַנגען זיך באַמיען וועגן אַ וויזע פאַר וויב און קינד, און מען האָט אים אָפּגעשלעפּט פון טאָג צו טאָג.

— כ'דערמאָן מיך, — מורמלט ער שמייכלענדיק, — אָבער דאָס איז נישט געווען געמיינט אין זין פון אַגיטאַציע, נאָר אין אַ מאָמענט פון כעס קעגן באַאַמטע־ביוראָקראַטן. וואָס זאָגט נישט אַ מענטש, ווען ער איז אויפגערעגט?

— און מיר האַלטן, אַז דאָס איז קאָנטער־רעוואָלוציע, — זאָגט חבר ביעלאַיעוו ערנסט, — אַגיטאַציע קעגן די סאָוועטישע אינסטיטוציעס.

ער לייגט אַוועק די פּאַפּירן אין אַ זייט און נעמט אַרויס אַ ניי פּעקל.

— זענט איר געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט פּוילן פאַר דער צייט וואָס איר זענט אַריבערגעקומען צו אונדז? — פרעגט ער.

— בלויז מיט מיין וויב, איידער זי איז אַריבערגעקומען, — זאָגט נחמן, — שפּעטער מיט מיין שוועסטער.

— האָט איר געשריבן שלעכטס קעגן דער סאָוועטישער אָרדענונג ?
— ניין, — זאָגט נחמן פעסט, — קיינמאָל נישט.

חבר ביעלאַיעוו נעמט אַרויס אַ פּאַפּירל און לייענט נחמנס אַ לעצטן בריוו, געשריבן קיין פּוילן. כאַטש די ווערטער זיינען אין רוסיש, דערקענט זיי נחמן, יעדער וואָרט, וואָס ער האָט געשריבן צו דער שוועסטער זיינער. אַ טרויעריקער בריוו איז עס, וועגן חנהקעס אַרבעט, וועגן מאַטעסלס שוואַכן געזונט, וועגן אַנדערע שווערע שטוב־צרות. ער איז געפלעפט. ער זעט, אַז זיין גאַנץ לעבן איז ביי דעם אויספאָרשער אין דער האַנט. ער וויל עס צונישט מאַכן, צו קליינגעלט. עס איז בלויז געווען אַ בריוו צו אַ שוועסטער וועגן היימישן שווערן לעבן. דאָס האָט גאָרנישט צו טאָן מיט ריידן שלעכטס קעגן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד.

חבר ביעלאַיעוו האָט אַן אַנדער מיינונג וועגן דעם, אָבער ער שטעלט זיך נישט שטאַרק אָפּ דערויף. ער האָט בעסערע קאָרטן.

— זאָגט נאָר, ריטער, ווי אַזוי האָט איר געקראָגן אייער וואוינונג נאָכדעם ווי איר זענט אַוועק פון דער קאַזאַרמע ? — וויל ביעלאַיעוו וויסן.

— מיין ווייב האָט די וואוינונג געקראָגן, — שטאַמלט נחמן, — איך האָב זיך צו קיין וואוינונג נישט געקענט דערשלאָגן.

חבר ביעלאַיעוו וויל וויסן גענויער עפּעס וועגן דעם. ווי ער ווייסט, זאָגט ער, איז עס נישט קיין לייכטע אַרבעט צו קריגן אַ צימער אין מאָסקווע. ער ווייסט אויך, אַז מען מוז גוט אונטערשמירן, מען זאָל זיך דערשלאָגן צו אַ ווינקל. די הויז־פאַרוואַלטער זיינען כאַבאַרניקעס ; עס איז קיין סוד נישט פאַר דער געַ־פּעַ־או. עס איז טשיקאַווע צו וויסן וואו ער האָט גענומען געלט דערויף. נחמן זעט, אַז עס איז נאַריש צו באַהאַלטן עפּעס פאַר דעם מענטש, און ער לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ.

— מיין ווייב, — זאָגט ער, — האָט פאַרקויפט אונדזערע זאַכן אויפן מאַרק, וועש אַביסל, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט, מיינס אַ קאָסטיום. פאַר דעם געלט האָט זי געקראָגן דאָס צימער. אַ סך מענטשן טוען אַזוי. אַלע ווייסן עס. איך האָב אַליין זיך געפילט שלעכט, ווען זי האָט עס מיר געזאָגט. איר מעגט מיר גלויבן.

— און מיר ווייסן, אַז זי האָט אויסגעביטן פוילישׂ געלט אויף דער שוואַרצער בירזשע, — זאָגט ביעלאַיעוו, אַריינקוקנדיק שאַרף נחמנען אין די אויגן, — וואַליוטע, פּוילישע וואַליוטע.

ער צעציט דאָס וואָרט וואַליוטע — יעדער זילב באַזונדער, צוגעבנדיק דערצו אַ סך וואָג. אָבער דאָס איז נאָך נישט אַלץ. חבר ביעלאַיעוו האָט נאָך פראַגן, אויף וועלכע ער וויל וויסן אַן ענטפער. אָט אַזוי, אַ שטייגער, פאַרשטייט ער נישט, פאַרוואָס נחמן ריטער, אַ געוועזענער פּאַרטיי־מאַן, אַ פּאָליטישער עמיגראַנט, ווי ער גיט זיך אָן, האָט גראָד צווישן אַלע אַרבעטער, מיט וועלכע ער האָט געוואוינט, אויסגעקליבן דווקא זיך צו האַלטן נאָענט מיט אַפּאַנאַסיעוון, אַ שיכור, אַ שונא פון דער סאָוועטן־מאַכט און אַ שעדיקער ?

— צופעליק, — פֿאַרענטפֿערט זיך נחמן, — ער איז געווען מיין שכן אין קאַזאַרמע, בעטל קעגן בעטל. איך האָב בישט געזען אין אים קיין שעדיקער, בלויז אַ פֿאַרביטערטן מענטש, אַ טרינקער.

— צופעליק, — זאָגט ביעלאַיעוו נאָך, ווי אַ ווידער־קול, — אָבער פֿאַרוואָס האָט קיינער זיך נישט אָנגענומען פֿאַר אַפּאָנאַסיעוון, ווען ער איז אָפֿן דערקלערט געוואָרן אַלס שעדיקער, נאָר גראָד איר? דאָס איז אויך געווען אַ צופֿאַל, האַ?

נחמן האָט עפּעס צו זאָגן וועגן דעם אומגליקלעכן פֿאַל. חבר ביעלאַיעוו לאָזט אים נישט קומען צום וואָרט. מיט אַ סאַרקאַסטישן שמייכל קוקט ער אים גלייך אין די אויגן אַריין.

— אין פּוילישן מיליטער געדינט — אַ צופֿאַל, — רעכנט ער אויס געלאַסן אַלע נחמנס זינד, פֿאַרבויגנדיק אַ פֿינגער נאָך יעדער פֿון זיי, — אַריבער אומלעגאַל די סאָוועטישע גרענעץ — אַ צופֿאַל; געהעצט קעגן די סאָוועטישע אָרגאַנען — אַ צופֿאַל; פּוילישע וואַליוטע פֿאַרקויפֿט — אַ צופֿאַל; פֿאַרטיידיקט שעדיקער — אַ צופֿאַל, אַ מאָדנע קייט פֿון צופעליקייטן, בירגער ריטער, נישט אַזוי?

נחמן איז געשלאָגן. ער האָט גאָרנישט מיט וואָס צו פֿאַרענטפֿערן אָט די קייט פֿון צופֿאַלן, וואָס ביעלאַיעוו האָט אַזוי קונציק צוזאַמענגעשטעלט. חבר ביעלאַיעוו בויגט זיך אַרויס פֿון זיין שטול, וואָס שטייט קעגנאיבער נחמנס שטול, ער בויגט צו אַזוי נאָענט דאָס פּנים צו נחמנען, אַז דער באַשולדיקטער דערפֿילט אַזש דעם ריח פֿון שמעקנדיקן זייף, וואָס עס טראָגט זיך פֿון אים, און ער פֿרעגט שטיל, ווי ער וואָלט איינגערוימט אַ סוד:

— וואו האָט איר זיך צופעליק געטראָפֿן מיט חבר מאַרק? זייט זיך מודה.

אין נחמנען רייסט זיך דאָס האַרץ אָפּ. דער נאָמען, דער פֿרעמדער, דער גאָרנישט־זאָגנדיקער, וואַקסט מיט אַמאָל אויס ווי אַ געשפּענסט פֿאַר זיינע אויגן. אָן אומגליק, דערפֿילט ער, רוקט זיך אויף אים אָן, ווי דאַמאָלט אין מינסק, ווען מען האָט אים צענויפֿגעפּאָרט מיט איינעם, וואָס איז אין דער אייגענער נאַכט אַריבער די גרענעץ. דער ווייטיק אין אויער נעמט אים גלייך עגבערן, ווי תמיד ווען אַ צרה באַפֿאַלט אים.

— ניין! — שרייט ער היסטעריש, — ניין! איך האָב קיינמאָל אַזאַ מענטש נישט געטראָפֿן, ניין!

חבר ביעלאַיעוו לאַכט.

— פֿאַרוואָס זענט איר אַזוי דערשראָקן געוואָרן? — פֿרעגט ער מיט פֿאַרדאַכט.

נחמן שפּרינגט אויף פֿון אָרט. ער קען נישט מער איינזיצן. חבר ביעלאַיעוו הייסט זיך אים אַוועקזעצן צוריק.

— רואיק, — זאָגט ער געלאַסן, — נאָר רואיק.

ער עפֿנט אויף אַ שופֿלאָד אין טיש, זוכט אַ פּאַפּיר, לייענט אין דעם זייער ערנסט, שטרעקט אויס די האַנט צו נחמנען, ווי ער וואָלט אים דאָס

פּאַפּיר ווערן ווייזן, נאָר איז זיך מיישב, ציט עס צוריק און פאַרשליסט עס אין שופלאָד מיט אַזאַ וויכטיקייט, ווי ער וואָלט באַהאַלטן אַן אוצר.

— מיט וואָס קענט איר דערקלערן, ריטער, — פרעגט ער פּאַמעלעך, יעדער וואָרט אַ רענדל, — וואָס אין די פּאַפּירן, וואָס מיר האָבן ביי אַט דעם קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן אָרגאַניזאַטאָר מאַרק געפונען, איז אייער נאָמען פאַרצייכנט? נישט איינמאָל, נאָר עטלעכע מאָל. דערביי זיינען אָנגעגעבן ציפערן, געלט־סומעס, וואָס ער האָט אייך געגעבן פאַר העלפן אים אין זיין שעדיקערישער אַרבעט. איז דאָס אויך אפשר אַ צופאַל, האַ?

נחמן האָט מער נישט געקענט איינזיצן אויפן בענקל, נישט געקענט בלייבן רואיק, ווי חבר ביעלאַיעוו האָט עס פון אים געפאָדערט.

— וואָס ווילט איר פון מיר? — האָט ער געשריגן און געהאַקט מיט די פויסטן אין די שליפן, — וואָס מאַטערט איר מיך? נו, שנײַדט מיר אויף דאָס האַרץ, וועט איר זען!

ביעלאַיעוו האָט אים נישט איבערגעשלאָגן. ער האָט געלאָסן גערייניקט זיך די נעגל מיטן פּיילעכל, געשלייפט און געפּוצט זיי.

— זייט זיך מודה, — האָט ער אים געמונטערט אומצאָליקע מאָל, — זייט זיך מודה, זייט זיך מודה.

נחמן האָט געשוויגן. ביעלאַיעוו האָט אויסגעצויגן די הענט.

— גענוג פאַר מיר, — האָט ער געמורמלט, — איר האָט מיך מיד געמאַכט מיט אייער עקשנות. איך וועל אַריינגיין טרינקען אַ גלאָז טיי, צובייסן עפּעס.

— קען איך צוריקגיין אין קאַמער? — האָט נחמן געפרעגט אַ דערפרייטער.

— אָ, ניין, טייערער, — האָט ביעלאַיעוו געזאָגט, — איר בלייבט דאָ. מיין חבר, סולעמעינאָוו, וועט פאַרזעצן דעם פאַרהער.

ער גייט געלאַסן אַרויס, צוגלעטנדיק די שיטערע האָר אויף זיין שאַרבן. אַ ווײַלע איז נחמן אַליין, אַליין מיט זיין אומגליק און מיט דעם פּאָרטרעט פון קאַרל מאַרקסן, וואָס קוקט צו אים גלייך אַראָפּ פון דער וואַנט. באַלד קומט סולעמעינאָוו אַריין מיט אַ טומל. אַ הויכער איז ער, אַ בויגעוודיקער, מיט אויסערגעוויינלעך־לאַנגע פיס אין גאַליפע־הויזן און מיט אַ פעסט־איינגעצויגענער טאַליע, אַרומגעגאַרטלט מיט אַ דינעם קאַווקאַזער רימען, באַצירט מיט אַ סך בלעכלעך און מעשלעך. זיינע גרויסע קויל־שוואַרצע אויגן, הייסע און נאַרישע, זיינען באַברעמט מיט צונויפגעוואַקסענע ברעמען, וואָס קומען זיך צוזאַמען איבער דער געבויגענער אָדלער־נאָז. דורך זיינע רויטע זינלעכע ליפּן קוקן אַרויס בלישטשענדיקע גאָלדענע ציין. זיינע הענט זיינען באַצירט מיט פינגערלעך, בראַסלעטן. דער רעוואָלווער איז באַשלאָגן מיט זילבער, פאַרפּוצט מיט קייטעלעך. פון זיין מויל, וואָס לאָזט נישט אַרויס דעם פּאַפּיראָס אויף קיין ווײַלע, גייען קולות, רויך, קללות און דראָאונגען.

— מיין נישט, ברודערל, אַז מירן זיך שפּילן מיט דיר, קאָנטר־רעוואָ־לוציאָנער, — שרייט ער מיט זיין קאַווקאַזער גרייזיקן רוסיש, צוקלאַפּנדיק מיט די בייניקע הענט אין טיש, — אין טורמע וועסטו ביי אונדז פאַר־פוילט ווערן, אַז דו וועסט נישט אַרויסגעבן די חברים דיינע. אַ קויל אין קאָפּ וועלן מיר דיר געבן, אַז דו וועסט זיך נישט מודה זיין.

דערביי האָט סולעמעינאַוו געפּאַכעט מיטן רעוואָלווער זיינעם, דעם זילבער־באַשלאָגענעם און באַצירטן, צו ווייזן ווי אַזוי מען וועט געבן די קויל אין קאָפּ.

פאַרטאָג האָט מען נחמנען צוריקגעשיקט אין קאַמער.

אויף דער צווייטער נאַכט האָט חבר ביעלאַיעוו פאַרלענגערט דעם פאַרהער, פון זעקס שעה אויף צוועלף. פּונקט אַזוי האָט ער געענדערט די מעטאָדן זיינע פאַר די לאַנגע שעהן. מיט אַלערליי וועגן האָט ער פּרובירט אַרויס־צוקריגן פון נחמן בעקער דעם אונטערשריפט אויפן פּראָטאָקאָל וועגן זיין באַצאָלטער שעדיקונגס־אַרבעט לטובת דעם חבר מאַרק.

אין אָנפאַנג האָט ער אים פּרובירט מיד מאַכן. אויף קיין איין מינוט פון די צוועלף שעה, וואָס האָבן זיך געצויגן פאַר נחמנען ווי טעג, ווי חדשים, האָט ער אים נישט געלאָזט קיין מנוחה, כסדר אים באַמבאַרדירט. אָדער ער האָט אים געפּאַרשט, אָדער ער האָט אים געהייסן ריידן, דערציילן.

— וואָס זאָל איך דערציילן? — האָט נחמן, אַ צעטרייסלטער, געפרעגט.

— וואָס איר ווילט, — האָט חבר ביעלאַיעוו געענטפערט, — דערציילט וועגן אייער לעבן דאָ.

דורך דער צייט, וואָס נחמן האָט גערעדט, האָט ביעלאַיעוו גערייניקט די נעגל, אַפילו פאַרמאַכט די אויגן, ווי ער וואָלט דרימלען. אָבער ווי נאָר נחמן האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט ער אים געמונטערט:

— ווייטער, ווייטער, גייט אָן.

נחמנען איז טרוקן געוואָרן אין האַלדז פון ציללאָזן ריידן. די צונג איז געוואָרן טרוקן ווי אַ שפּאָן. אָבער חבר ביעלאַיעוו האָט אים נישט געלאָזט אָפּרוען זיך, נישט געגעבן אַפילו קיין טראָפּן וואַסער צו טרינקען. נאָגנדיק אַליין קאָנפעקטן, האָט ער נחמנען נישט געלאָזט דערכאַפּן זיך מיט עפּעס, אַ חוץ מיטן אייגענעם שפּייעכץ. דאָס איז געווען אַ מעטאָדע אַזאַ ביי אים, צו פאַרמאַטערן מענטשן מיט זייערע אייגענע רייד. אַלע מאָל אויפסניי האָט ער געכאַפּט אַ בליק אין נחמנס פּנים, צו זען ווי עס האַלט, צי ער ברעכט זיך; און שוויגנדיק דערלאַנגט אים די פּען אונטערצושרייבן. נחמן האָט די פּען נישט גענומען.

— ניין! — האָט ער געשריגן, — איך וועל נישט פאַרפלעקן מיין פּראָלעטאַרישן נאָמען.

חבר ביעלאַיעוו האָט אָנגענומען אַן אַנדער ווענדונג.

— גוט האָט ער געזאָגט, — איך בין גרייט אויסצומעקן דעם פּונקט פון נעמען געלט ביי דעם חבר מאַרק. איך וועל בלויז שרייבן, אַז ער האָט

געוואָלט איך איבערקויפן, אָנגערעדט איך צו שעדיקעריי, און איר וועט אונטערשרייבן.

— אָבער עס איז נישט אמת, — האָט נחמן זיך געוועדט, — איך האָב קיינמאָל אין מיין לעבן אַזאַ מענטשן נישט געזען.

חבר ביעלאַיעוו האָט עס נישט געקענט הערן. ער האָט געשטראָפט נחמנען דערפאַר. ער איז גוט צו אים, גרייט אים אָנטקעגנצוקומען, ווייל ער זעט אַליין איין, אַז ער האָט צו טאָן מיט אַן אַרבעטער, מיט אַ געטרייען סאָוועטישן מענטשן. וואָלט ער דאָס נישט איינגעזען, וואָלט ער אַנדערש מיט אים גערעדט. אַי, וואָלט ער מיט אים גערעדט! ער האָט איינזען מיט אים, ווייל אים העלפן, איז אַפילו גרייט איבערצושרייבן דעם פּראָטאָקאָל פון זיינעטוועגן, צונויפשטעלן אים אַזוי, אַז די גאַנצע שולד זאָל פאַלן אויף יענעם, און ער, נחמן ריטער אַליין, זאָל בלייבן ריין, אומשולדיק. דאָס איז אַ גרויסע זאַך, וואָס ער טוט פאַר אים, און עס איז נישט שיין פון אים, נחמנען, וואָס ער וויל אים, ביעלאַיעוון, נישט אַנטקעגנקומען און צוהעלפן אים אין זיין אַרבעט. דאָס איז אומדאַנקבאַרקייט, שוואַרצע אומדאַנקבאַרקייט.

אַז דאָס האָט אויך נישט געהאָלפן, איז חבר ביעלאַיעוו איבערגעגאַנגען צו אַן אידעאישער זייט. ער האָט פּלוצלונג גענומען רופן נחמנען מיט אַ „חבר". חבר נחמן דאַרף נישט קוקן אויף אים, ביעלאַיעוון, ווי אויף אַ שונא, אַן אויספאָרשער. סוף־כל־סוף זיינען זיי ביידע חברים, קאָמוניסטן, וואָס ווילן נאָר די טובה פון דער אַרבעטער־זאַך. אמת, ער איז אין דער דינסט פון דער גע־פּע־או, און אַ סך פון די אַרבעטער, איבערהויפּט די אומבאַוואוסטזיניקע, קוקן אויף גע־פּע־או־מענטשן מיט פאַרדאַכט, מיט שנאה אַפילו, אָבער אַ באַוואוסטזיניקער אַרבעטער, ווי דער חבר נחמן איז, ווייסט גאַנץ גוט די וויכטיקייט פון דער גע־פּע־או־דינסט, דער באַשיצערין פון לאַנד קעגן אַלע שונאים, מיט וועלכע זי איז אַרומגערינגלט. חבר נחמן דאַרף פאַרשטיין, אַז נישט לייכט איז זיין, ביעלאַיעווס, אַרבעט, אַז נישט צוליב פאַרגעניגן זיצט ער דאָ, נאָר צוליב זיין פּראָלעטאַרישער פליכט. און דערפאַר טאַקע דאַרף ער אים נישט שטערן, נאָר צוהעלפן אין זיין אַרבעט צו רייניקן דאָס לאַנד פון אַזעלכע פאַרברעכער, ווי דער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַטאָר מאַרק איז. דערמיט, וואָס ער וועט אונטערשרייבן דעם פּראָטאָקאָל קעגן יענעם, וועט ער, נחמן, בלויז צוהעלפן דער מאַכט אָפּצוראַמען די גיפטיקע שלאַנג מאַרק, וואָס האָט זיך פאַרמאַסקירט אַלס וויכטיקער פאַרטיי־מענטש, און אין דער אמתן האָט ער אָרגאַניזירט דאָ קאָנטער־רעוואָלוציע און שעדיקעריי.

ביעלאַיעווס רייד האָבן נחמנען צעוואָרעמט, אָבער פאַרשטאַנען האָט ער זיי נאָך אַלץ נישט.

— נו, חבר ביעלאַיעוו, — האָט ער געזאָגט, — אָבער אַז עס איז נישט אמת, אַז איך האָב קיינמאָל אָט דעם מענטשן פאַר מיינע אויגן נישט געזען.

חבר ביעלאַיעוו האָט אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

זאָל מען אָננעמען, אַז נישט; אַז ער, נחמן, האָט אים טאַקע נישט געזען. אָבער פאַרוואָס זאָל ער נישט וועלן ברענגען אַ קרבן, אַ קליינעם אומוויכטיקן קרבן פאַר דער מאַכט? דערמיט, וואָס ער וועט אונטערשרייבן דעם פּראָטאָקאָל, וועט ער געבן דער פאַרזיכערונגס־מאַכט פון לאַנד אַ יורי־דישע מעגלעכקייט אַרויסצושטעלן אַ שעדיקער און שונא אָפּן צום שאַנד־קלאָץ, און זיך אַליין וועט ער באַפרייען, אַזוי, אַז ער זאָל קענען גלייך צו־ריקגיין אַהיים צו ווייב און קינד, צו דער אַרבעט. פאַרקערט, מיט זיין עקשנות וועט ער ברענגען אַ רעה אי דעם לאַנד און אי זיך אַליין; וואָרעם אַ שווערע לאַסט הענגט איבער זיין, נחמנס, קאָפּ; און אין דער צייט, ווען דאָס לאַנד איז אין געפאַר, וועט זיין שווער אים אָפּצוואַשן פון אַלע פאַר־דאַכטן. ער וועט מוזן אויסטראָגן אויף זיינע ביינער די האַרבע גערעכטי־קייט פון דער פּראָלעטאַרישער רוט.

— איך גיב אייך אַ גאָלדענע געלעגנהייט, חבר ריטער, — האָט ביע־לאַיעוו אים אַריינגערעדט נאָענט צום אויער, ווי אַ סוחר וואָס לייגט פאַר אַ מציאה, — אויב איר וועט זי דורכלאָזן, וועט עס זיין אייער שולד. מיין געוויסן וועט זיין ריין. נו, וואָס ענטפערט איר?

נחמן האָט נישט געענטפערט, אָבער געמומען די פען האָט ער אויך נישט. ביעלאַיעוו איז אַרויסגעגאַנגען טרינקען טיי און עפּעס צובייסן, און אויף זיין אָרט איז ווידער אַריינגעקומען סולעמעינאָוו מיט געשרייען, קולות, קללות, קלאַפּן אין טיש און פּאַכען מיטן רעוואָלווער.

ווען מען האָט נחמנען צוריק אַריינגעלאָזט אין קאַמער, איז שוין געווען שפּעט בייטאָג. ער איז געגאַנגען אַ פאַרווירטער, ער האָט אַפילו מער קיין הונגער, דורשט און מידקייט נישט געפילט נאָך דעם קאָשמאַרן האַלבן מעת־לעת פון פּיין. ער האָט בלויז געפילט אַן אומקלאָרקייט אין קאָפּ, ווי עמעצער וואָלט אים נאַרוואָס איבערן שאַרבן דערלאַנגט און דער ווייטיק איז נאָך נישט אָנגעקומען די ערשטע רגע. ווי אַן אונטערגעזעגטער קלאָץ איז ער אַוועקגעפאַלן ביי דער טיר פון קאַמער. די טורמע־אַרעסטאַנטן האָבן אים צוגעדעקט מיט עטלעכע מאַנטלען, אָבער ער האָט געציטערט, עס האָט אים געוואָרפן אין קעלט.

צווי טעג האָט אים ביעלאַיעוו געלאָזט רוען. אויף דער דריטער נאַכט האָט ער אים אַרויסגערופן אין קאַנצעלאַריע און גערעדט מיט אים קורצע, אָבער שאַרפע ווערטער. ער זאָל נישט מיינען, אַז ער וועט זיך שפּילן מיט אים. ער האָט מער קיין געדולד נישט. אויב ער וועט אונטערשרייבן דעם פּראָטאָקאָל, וועט ער, ביעלאַיעוו, זען, אַז אַלץ זאָל ווערן אויסגעגלעט. ער וועט צוריקגיין צו זיין ווייב און קינד, צו דער אַרבעט. ביעלאַיעוו וועט אַפילו באַמיען זיך, מען זאָל אים צוריק אַריינעמען אין דער פּאַרטיי, פון וועלכער מען האָט אים אויסגעשלאָסן. מיט אַרבעט און געטריישאַפט וועט ער זיך דערשלאָגן צו אַ בעסער לעבן. זיין קינד וועט אויסוואַקסן אַ מענטש אין לאַנד, וואו אַן אַרבעטערס אַ קינד האָט אַלע מעגלעכקייטן צו דערגיין

צו דער העכסטער שטופע. דערמיט, וואָס ער וועט אונטערשרייבן זיין נאָמען וועגן אַ שונא פון לאַנד, וואָס איז סיי ווי סיי פאַרמשפּט געשטעלט צו ווערן צו דער וואַנט, וועט ער ראַטעווען זיך, זיין ווייב און קינד. פאַרקערט, טאָמער וועט ער ווייטער בלייבן איינגעשפּאַרט, וועט ער, ביעלאַיעוו, קעגן זיין ווילן, מוזן אים פאַרניכטן. ווייל די שטיצער פון אונדזערע פיינט זיינען אויך אונדזערע פיינט. עס איז נישטאָ קיין רחמנות ביי דער באַשיצערין פון לאַנד קעגן אירע פיינט. ער אַליין, נחמן, וועט ווערן פאַרשיקט, אָדער גאָר קריגן די העכסטע שטראָף. זיין ווייב, ווי אַ פאַרדעכטיקטע, וועט ווערן אַרעסטירט. עס זיינען שוין דאָ באַלאַסטענדיקע מאַטעריאַלן קעגן איר. דאָס קינד וועט בלייבן עלנד, אַליין, דאַכלאָז, ווי אַ סך קינדער פון עלטערן, וואָס זיינען דערקלערט געוואָרן שונאים פון סאָוועטן־פאַרבאַנד. זאָל עס נחמן גוט זיך נעמען אין זינען אַריין.

איידער נחמן האָט נאָך באַוויזן עפּעס צו ענטפערן דערויף, האָט זיך די טיר געעפנט און חנהקע מיט מאַטעסלען ביי דער האַנט זיינען אַריינגעפירט געוואָרן.

— נחמן! — האָט חנהקע אויסגעשריען מיט אַ געוויין.

— טאַטע! — האָט דאָס יינגל גערופן.

נחמן האָט זיך געשעמט פאַר ווייב און קינד, וואָס האָבן אים געזען אין זיין שאַנד. פונקט ווי ער איז געווען אויף יענער זייט גרענעץ שטאָלץ מיט זיינע אַרעסטן, געהויבן ביי זיך, איז ער דאָ געווען געפאַלן. אין זיין לאַנד, אין זיין פּראָלעטאַריש לאַנד, צו וועלכן ער האָט זיך אַזוי געריסן, איז ער געווען אַן אַרעסטאַנט. די בושה האָט אים אויפגעגעסן, פאַרצערט. חנהקע האָט געוויינט אין טיכל אַריין.

— נחמן, — האָט זי געיאָמערט — האָב רחמנות אויף אונדז, אויף מיר, אויפן קינד!

נחמן האָט אויפגעהויבן די אויגן, געזען זיין ווייב, זיין קינד, וואָס אַ גאַנץ לעבן האָט ער זיי נאָר פאַרשאַפט צער און בושה, און אַפילו איצט, ווען ער האָט זיי שוין געבראַכט צו זיך, צו דעם ציל, האָט ער ווידער גאָרנישט פאַר זיי, אַ חוץ פּיין און אומגליק. ער האָט מער נישט געקענט אויסהאַלטן און זיך פאַנאַנדערגעוויינט. אַלע צרות און יסורים האָבן אויסגעבראָכן מיטאַמאָל. וויפיל ער האָט נישט געמיט זיך איינצוהאַלטן, האָט ער נישט געקענט. דער יאָמער האָט אַרויסגעשריגן פון אים פון אַלע בלוטן, פון גאַנצן איינגעווייד אַרויס. ביעלאַיעוו האָט אים נישט געשטערט, ער האָט אים געלאָזט אויסוויינען זיך ביזן סוף. ער האָט געוואוסט, אַז איצט איז ער איינגעבראָכן. שווייגנדיק האָט ער אים דערלאַנגט די פען. נחמן האָט אונטערגעשריבן.

קאַפּיטל אַכט־און־פערציק

ער האָט נישט געהאַלטן קיין וואָרט, חבר ביעלאַיעוו, ווי תמיד ווען ער נאַרט אויס אַ ווידוי.

ווי נאָר ער האָט געהאַט די אונטערשריפט נחמנס, האָט ער אים מער נישט אָנגעקוקט, נישט אַרויסגערופן צו זיך אין קאַנצעלאַריע, נאָר געלאָזט אים זיצן אין קאַמער. נחמן האָט אים געלאָזט שיקן זאָגן מיט דעם רויט־אַרמייער, אַז ער וויל אים זען. חבר ביעלאַיעוו האָט אים נישט געענטפערט.

אויף דער פריי איז אַלץ געגאַנגען אויפן געוויינלעכן וועג. צום ערשט האָט די ברויט־פאַבריק „רויטער שטערן" אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, וואָס חבר קוליק האָט אַריינגעטראָגן, אַז די פאַרזאַמלטע אַרבעטער שליסן אויס פון זייערע רייען דעם שעדיקער און שונא פון פראָלעטאַריאַט נחמן ריטער, וואָס האָט זיך פאַרקויפט צו די באַזיצנדיקע קלאַסן. קיינער פון די פאַר־זאַמלטע אַרבעטער האָט נישט אָנגענומען זיך פאַר אים. אין הויז, וואו נחמן האָט זיי צימערל געהאַט, האָט דער הויז־פאַרוואַלטער, וואָס האָט געהאַט אַן אויג אויף דער דירה, צונויפגערופן די איינוואוינער אויף אַ פאַרזאַמלונג און אַרויסגעשטעלט די זעלבע רעזאָלוציע, אַז די מענטשן ווילן נישט האָבן צווישן זיך קיין שעדיקער און שונאים פון לאַנד. ווי אין דער פאַבריק, איז די רעזאָלוציע דורך איינשטימיק.

אין נאָענטסטן טאָג האָט מען אַרויסגעשטעלט חנהקען מיט אירע זאַכן אין גאַס און באַפוילן איר אין פאַרלויף פון איין וואָך צוריקצופאָרן אַהיים, פון וואַנען זי איז געקומען. אַרויסגעשטויסן פון דער אַרבעט, אָן אַ דאַך איבערן קאָפּ, אָן אַ מאַן און שפּייזער, האָט זי גאַרנישט פּרובירט קעמפן פאַר אירע רעכט אין דער פרעמדער גרויסער, האַרטער שטאָט. צוזאַמען מיט אַנדערע עמיגראַנטן, אויף וועלכע עס איז געפאַלן אַ פאַרדאַכט אין די טעג פון זוכן שעדיקעריי, איז זי מיט מאַטעסלען ביי דער האַנט געשטאַנען ביי דער געשלאָסענער טיר פון קאָנסול, איבער וועלכער אַ ווייסער אָדלער האָט געשפּיזט די נעגל אויף אַ רויטן גרונט, און שעהן געוואַרט זיך צו דערשלאָגן נאָך אַ וויזע אַהיים.

זי האָט כאָטש געוואָלט איין זאַך — אַ זעאונג מיטן מאַן אירן, איידער זי פאָרט אַוועק, אָבער אויך דאָס האָט זי נישט געקענט אויספירן. די אַגענטן פון דער גע־פּע־אוּ האָבן זי גוט געהיט, זי זאָל אַרויספאָרן פון לאַנד פּונקט צום טערמין.

מיט חדשים שפּעטער האָט מען נחמנען אַליין אַרויסגערופן אין קאַנ־צעלאַריע, געהייסן אים נעמען די זאַכן, און אַרויסגעפירט אים מיט אַ באַ־וואָפנטער מאַכט צו דער פוילישער גרענעץ, צו דער אייגענער מיט וועל־כער ער איז געקומען. נחמן האָט געערדט, געבעטן, געגעבן צו פאַרשטיין,

אַז ער איז טרייף אויף דער צווייטער זייט, אַז מען וועט אים אַהין נישט אַריינלאָזן. די חברים פון דער קאָנצעלאַריע האָבן אים נישט געוואָלט הערן.

— אַריבערגיין די סאָוועטישע גרענעץ און מער זיך נישט ווייזן דאָ! — האָבן זיי האַרט געענטפערט.

אין אַ פאַרנאַכטיקער שעה איז נחמן אַריבערגעגאַנגען די גרענעץ. מיט שווערע טריט האָט ער אַריבערגעשפּרייזט דאָס שטעכיקע דראָט, וואָס האָט אָפּגעטיילט די גרענעץ־ליניע, און געגאַנגען ווייטער, נישט קוקנדיק וואו און ווען. אַ ווײַלע איז ער געגאַנגען פאָראויס, אָבער ער האָט מורא געהאַט צוצוקומען צו דער פּוילישער גרענעץ און איז געגאַנגען צוריק. דער וואַלד איז געשטאַנען אַ שטילער,אַ געדיכטער, מיט צעריסענע שטיקלעך הימל, וואָס האָבן זיך דורכגעריסן דורך די געדיכטע נאָדל־קרוינען פון די הויכע סאָסנעס. פייגל האָבן געפּישטשעט. פון דאָ און דאָרט איז אַ דערשראָקענער וועוועריק דורכגעשפּרונגען פון צווייג צו צווייג. אַ האָז האָט דורכגעשניטן דעם וועג. נחמן האָט זיך אָפּגעשטעלט אין שרעק פאַר יעדער שאָרך, אויסגעשפּיצט די אויערן צו די אייגענע טריט, וואָס האָבן געשאַרט איבער דאַרע נאָדלען, איינגעבראָכן דינע צווייגלעך. ער האָט געבלאָנדזשעט, געדרייט זיך אויף איין אָרט און געקוקט מיט אָפענע אויגן, נישט אַרויסצוקריכן פון דער נייטראַלער זאָנע, וואָס ליגט צווישן די גרענעצן.

באַלד איז ער אַרויסגעקומען אויף אַ פריי שטיקל אויסגעהאַקטן וואַלד. אַן אָפּגעזעגקטער בוים,אַ געטראָפענער פון אַ דונער, איז געשטאַנען איינזאַם אויפן ליידיקן שטיקל פּלאַץ. שטיקער פון אַ נישט־דערברענטן שייטער האָבן געשמעקט נאָך מיט אָנגעברענטס. דאַרע צווייגן האָבן זיך געבערגלט אין קופּעס. סימנים פון רעדער האָבן זיך געשניטן אין דער ווייכער ערד. אין אַ זייט האָט ער דערזען אַ ליגנדיק פערד, וואָס האָט געקלאַפּט מיט די קאָפּיטעס אין דער ערד. נחמן איז צוגעגאַנגען נענטער און זיך אַוועקגעזעצט. דאָס פערד האָט געגוססט. אַ ווײַלע האָט עס אַ בליק געטאָן מיט די בלויע אויגן צום מענטשן, וואָס האָט זיך דערנענטערט, און באַלד ווידער אָנגעהויבן קלאַפּן מיט די פיס אין דער ערד. די סאָפּענדיקע פערדישע נאָזלעכער האָבן געבלאָזן די עטלעכע דאַרע סאָסנע־נאָדלען אַרום מויל. נחמן האָט געקוקט אויף דעם גוססדיקן באַשעפעניש, וואָס עמעצער האָט דאָ געלאָזט אַליין. דאָס פערד איז געווען אויסגעדאַרט, מיט אַלע ריפּן אַרויסגעסטאַרטשעט דורך דער אָפּגעריבענער פעל. דער רוקן איז געווען פאַרוואונדעט פון כאָמעט, די זייטן צעריבן פון אַ שלעכטן שטריקענעם געשפּאַן. אויף דעם דריי־עקיקן שאַרפן הינטן זײַנען נאָך געווען פריש די סימנים פון בייטשן. דאָס האָט עמעצער געמוזט אַרויסטרייבן זיין פערד, וואָס איז אַ גאַנץ לעבן פאַר אים געגאַנגען אין יאָך, אין דער לעצטער מינוט ווען עס האָט שוין מער נישט געקענט שלעפּן. נחמן האָט דערפילט אַ גוואַלדיקע נאָענטקייט צו דעם גוססדיקן באַשעפעניש און געגלעט עס מיט רחמנות די פעל. אין

דעם גוססדיקן פֿאַרלאָזטן אויסגעהאָרעוועטן און צעשמיסענעם פערד האָט ער געזעגנט זיך, זיין לעבן.

די נאַכט איז צוגעפאַלן גיך. אויף דעם רונדן שטיקל אויסגעהאַקטן וואַלד איז די לבנה אַרויס, אַ גאַנצע, אַ העלע און אַ קאַלטע, און באַגאָסן מיט ליכט די צוויי באַשעפענישן אויף דער ווייכער וואַלדיקער צווישן־גרעגעץ־ערד.

פון ווייט האָט אַ הונט געגומען בילן אין דער נאַכט אַריין.

ניו־יאָרק, 1937.